T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA ÇUKUROVA'DA AŞİRETLERİN EŞKIYALIK OLAYLARI VE AŞİRET İSKANI (1691-1750)

DOKTORA TEZİ

YÖNETEN

Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK

HAZIRLAYAN

Özcan TATAR

ELAZIĞ-2005

160505

T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA ÇUKUROVA'DA AŞİRETLERİN EŞKIYALIK OLAYLARI VE AŞİRET İSKANI (1691-1750)

DOKTORA TEZİ

Bu tez 23/05/2005 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / ~~oy çokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

Danışman
Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK

Üye
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Üye
Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK

Üye
Doç. Dr. Mehmet KARAGÖZ

Üye
Doç. Dr. Ahmet Aksın

Yukarıdaki Jüri Üyelerinin İmzaları Tasdik Olunur.

Doç.Dr.Ahmet AKSIN

Enstitü Müdürü

ÖZET

DOKTORA TEZİ

XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA ÇUKUROVA'DA AŞİRETLERİN EŞKIYALIK OLAYLARI VE AŞİRET İSKANI (1691-1750)

ÖZCAN TATAR
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Elazığ – 2005, Sayfa: X + 404

Bu çalışmamızda, 1691-1750 yılları arasındaki dönemde Çukurova ve çevresinde bulunan yerlerde, aşiretlerin eşkıyalık olayları ve aşiret iskanları incelenerek, bu aşiretlerin siyasi, idari, demografik ve iktisadi yapıları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Yapılan bu çalışma sırasında ilk olarak, Çukurova bölgesinin kısa bir tarihçesine değinilerek Çukurova bölgesinde yaşayan aşiretler hakkında genel bir bilgi verilmiştir.

Daha sonrasında ise, Çukurova ve çevresinde bulunan yerlerde, aşiretlerin neden oldukları eşkıyalık olayları ve bunlara karşı alınan tedbirler incelenmiştir. Meydana gelen eşkıyalık olaylarının, bu bölgeyi nasıl etkilediği ve sonuçları üzerinde de bazı tespitlerde bulunulmuştur.

Eşkıyalık olayları hakkında verilen bilgilerden sonra, Çukurova bölgesinde yapılan iskanlar incelenmiştir. Yapılan bu iskanlar ile ilgili bilgi verilirken, iskanların nedenleri, iskan sırasında yapılan uygulamalar ile bu iskanlarda karşılaşılan aksaklıklar hakkında bilgi verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER : Çukurova, İfraz-ı Zülkadiriyye, Adana, Anavarza, eşkıyalık, iskan.

SUMMARY

DOCTORATE THESİS

THE BANDİTRY AND SETTLEMENT OF NOMADİC TRİBES İN THE FİRST HALF OF THE 18TH CENTURY (1691- 1750)

ÖZCAN TATAR
FİRAT UNİVERSİTY
INSTİTUTE FOR SOCİAL SCİENCES
DEPARTMENT OF HİSTORY
Elaziğ - 2005, Page: X + 404

In this study, it is examined that the banditry and inhabiting of nomadic tribes through with their political, administrative, demografic, social and economic structures living in and around *Çukurova* between 1691- 1750.

Firstly, a general view of all nomadic tribes living there has been presented after a brief history of *Çukurova*. Afterwards, the procedures carried out in order to ensure security after handing over some information banditry caused by nomadic tribes. It is followed some demonstrations through how the region has been influenced by the banditry concerning its consequences.

After passing along knowledge about banditry, the inhabiting of nomadic tribes in *Çukurova* is cross-examined. All reasons of populating people in this region, applications for populating and annoyances through the inhabiting are declared approximately.

KEY WORDS: Çukurova, İfraz-ı Zülkadiriyye (non-Zülkadiriyye), Adana, Anavarza, Banditry, inhabiting.

İÇİNDEKİLER

IV. BÖLÜM
ÇUKUROVA BÖLGESİNDE CEMAATLERİN İSKANI

ÖNSÖZ

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren yerleşim bölgesi olarak kullanılan Çukurova bölgesi, Akdeniz'in kuzeydoğusu ve Anadolu'nun güneyinde yer almaktadır. Coğrafî özellikleri nedeniyle bu bölge, daimî olarak kavimlerin gelip yerleştikleri bir bölge olmuştur.

XVIII. yüzyılın ilk döneminde bu bölge birçok iç karışıklıklara sahne olmuş, özellikle konar göçer cemaatlerin meydana getirdikleri eşkıyalık olayları, bu karışıklıklarda önemli bir etken olarak öne çıkmıştır. Osmanlı Devleti idarecileri, bu durumun önünü almak için, cemaatleri iskan etmeye çalışmışlarsa da bu hususta fazla başarılı olamamışlardır.

Çukurova bölgesindeki cemaatlerin ortaya çıkarmış olduğu eşkıyalıklar ve devletin bunlara karşı almış oldukları tedbirler ile aşiretlerin iskan edilmesini konu alan bu çalışmamız, bu hususlarda kısa bir deneme olarak görülebilir. Zira, bu dönemdeki eşkıyalık ve iskan olayları, böyle bir çalışma ile geniş bir şekilde ortaya konulamayacak kadar kapsamlıdır.

Hazırlamış olduğumuz bu çalışmamızda; geniş hoşgörüsü, verdiği manevî destek ve ilgisinden dolayı tez danışmanım Prof.Dr.İbrahim YILMAZÇELİK'e teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca, bu çalışmanın hazırlanması sırasında; belge okunması, önerileri ve uyarıları ile bana yön veren Prof.Dr.Mustafa ÖZTÜRK başta olmak üzere, emeği geçen tüm hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi borç bilirim. Bunun yanında, çalışmamıza sağladığı maddî destekten dolayı FÜBAP'a ayrıca teşekkür etmek istiyorum.

ELAZIĞ - 2005 Özcan TATAR

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
A.Ş.S.	:Adana Şer'iyye Sicili
At.Ş.D.	:Atik Şikayet Defteri
A.Ü.D.T.C.F.	:Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
B.	:Belge No
B.O.A.	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	:Cilt
D.BŞM.d.	: Bâb-ı Defterî Baş Muhasebe Defterleri
DİA.	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EI.	:The Encyclopadia of Islam (New Edition-Leiden)
İA.	:İslam Ansiklopedisi (Milli Eğitim Yayını)
İ.Ü.E.F.	:İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
M.D.	:Mühimme Defteri
MAD.	:Maliyeden Müdevver Defterleri
Sa.	:Sayı
S.	:Sayfa (Arşiv Belgeleri İçin)
s.	:Sayfa (Tetkik Eserler İçin)
T.D.	:Tahrir Defteri
V.	:Volume
vd.	:Ve devamı

GİRİŞ

KONU VE KAYNAKLAR

I-KONU

1299 yılında kurulduğu kabul edilen Osmanlı Devleti, bu dönemden sonraki süre içerisinde sürekli büyüyerek, XVI. yüzyılda 3 kıtada hüküm süren bir devlet haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu büyümesi, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren yavaşlamaya başlamış ve XVII. yüzyılda büyük oranda durmuştur. XVII. yüzyılın sonlarına doğru, II. Viyana Kuşatması ve ardından ortaya çıkan uzun süreli savaşlar sırasında Osmanlı Devleti, kendi içerisinde de büyük problemlerle uğraşmak zorunda kalmıştır.

1683'ten sonraki dönemde, yapılmakta olan seferler nedeniyle taşrada bulunan idarecilerin büyük çoğunluğunun sefere gitmiş olmasına bağlı olarak, ortaya çıkan otorite boşluğu, Anadolu'nun birçok bölgesinde eşkıyalık olaylarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu eşkıyalık olaylarına neden olan unsurların en önemlileri arasında, *konar ve göçer* olarak yaşamlarını sürdüren *cemaatler*i görmekteyiz.

Sosyal bakımdan "il", "el" veya "ulus" adı altında guruplandırılan konar göçerler, "boy", "cemaat", "oymak" ve "oba" şeklinde kollara ayrılmıştır. Her boyun başında bir Bey (Boybeyi) bulunurdu. Aşiret Boybeyleri'ne "*Mîr-i 'Aşiret*" denirdi. Arap Aşiretlerinin Boybeyleri'ne de "*Şeyh*" denirdi. Boybeyi, aşiret içinden bir de Kethüda seçerdi[1].

---

[1] Mustafa Öztürk; "Antakya ve Çevresinde Aşiretlerin İskanı", **I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirileri**, Kitabından Ayrıbasım, Antakya, 1992, s.6

Kendi içerilerinde, sistematik bir düzenlemeye tabi olan konar ve göçer cemaatler, bazı belgelerde *aşiret*[2] olarak da adlandırılmaktaysalar da, biz bu çalışmamızda "*aşiret*" kelimesi yerine, "*cemaat*" kelimesini kullanmayı daha uygun gördük[3].

Çukurova bölgesinde yaşayan konar ve göçer cemaatler, bölgenin iklim özellikleri ile birlikte, sahip oldukları hayvanlarına otlak bulmak amacıyla, yaz mevsiminde yaylaya gitmekteydiler[4]. Yaylaya gidiş ve gelişler sırasında bu cemaatlerin mensupları, bazı dönemlerde yolları üzerinde bulunan yerlerdeki yerleşik halkın köyleri ve arazilerine zarar vermekteydiler. Genellikle ekili arazileri hayvanlarına otlatan bu cemaatlerin mensupları, bazı dönemlerde ise, adam öldürme, mal gaspı ile kadın ve kız

---

[2] **Aşiret**; Arapça bir kelime olup, kabile teşkilat ve taksimatında en küçük cemaat anlamındadır. Bir büyük baba ile oğul ve torunlarından meydana gelen büyük aile demektir. Türkçe"ye geçen bu aşiret kelimesi, anlam değişikliğine uğrayarak, büyük bir aile manasına değil, göçebe veya yarı göçebe hayatı yaşayan oymak veya boy manasına kullanılmağa başlanmıştır. M. Öztürk; **a.g.m**, s.3.

[3] İnceleme dönemimiz olan 1691-1750 arasındaki tarihlere ait arşiv belgelerinde, cemaat ve aşiret kelimeleri birbirleri ile eşanlamlı olarak kullanılmışlardır. Bir belgede Aşiret olarak adlandırılan bir gurup, bir başka belgede Cemaat olarak adlandırılmaktadır. Hatta, bir belge içinde bile, önce aşiret olarak isimlendirilen bir gurup, birkaç satır sonra cemaat olarak adlandırılmaktadır. "...**Bahrilü** ve Çoblu ve Cengallı ve **Ağac Koyunlu (Ağcakoyunlu)** ve Cerid ve Afşar ve sâ`ir '**aşiretlerden** ... **Bahrilü Cemâ'ati**'nden ..." **M.D. No:129**, S:.191, H.:1. Ocak Sonları 1720 (Evasıt-ı R.evvel 1132). "... Rakka iskânından olub Tarsus ile Adana beyninde karâr iden **Bahrilü 'Aşireti ...**" **M.D. No:153**, S:.156, H.:3. Kasım Ortaları 1747 (Evasıt-ı Zilkade 1160). "...**Kırıntılı Ekrâdı 'Aşireti ...**" **A.Ş.S. No:30**, S.:95, B.:157; **M.D. No:264**, S:.219, H.:1. Ağustos Ortaları 1725 (Evail-i Zilhicce 1137). "...Lekvanik 'Aşireti'nden **Kırıntılı Cemâ'ati ...**" **M.D. No:140**, S:.305, H.:2. Şubat Başları 1735 (Evasıt-ı Ramazan 1147). "... Adana Eyâleti'nde vâki' **Menemenci ve Bulahadioğlu 'Aşiretleri ... Menemenci 'Aşireti ... Cemâ'at-i Burhan nâm-ı diğer Abdulahadoğlu ...**" **M.D. No:148**, S:.116, H.:2. Eylül Başları 1741 (Evahir-i Receb 1154). "... Adana Eyâleti'nde vâki' göçebe tâ`ifesinden **Menemenci Cemâ'ati ...**" **M.D. No:149**, S:.24, H.:1. Ağustos Sonları 1742 (Evahir-i C.ahir 1155). "... göçebe tâyifesinden **Tacirlü Türkmanı ve Kılıclu Ekrâdı 'Aşiretleri ... Kılıclu 'Aşireti** Maraş'a karîb olan Bazarcık Ovası'nda ve **Tacirlü Cemâ'ati** kah Maraş Eyâleti dâhilinde ... **Tacirlü Cemâ'ati** kadimden İfraz-ı Zülkadiriyye Mukâta'ası tevâbi'inden ... **Kılıclı Cemâ'ati** dahî Ekrad Taifesi'nden olmalarından ..." **M.D. No:153**, S:.84, H.:1. Temmuz Ortaları 1747 (Evahir-i Receb 1160)."... Haremeyn-i Şerifeyn re'âyâlarından **Çiğdemlü 'Aşireti** ve **Akcakoyunlu 'Aşireti** ve **Bahrilü 'Aşireti** ..." **A.Ş.S. No:9**, S.:104, B.:2. 12 Ocak 1708 (18 Şevval 1119). "... Yeniil Hassı **Cemâ'atleri'nden** Adana civârında vâki' **Çiğdemlü ve Ağcakoyunlu ve Bahrilü** ve ol havâlîde sâkin vakf-ı mezbûrın sâyir **cemâ'atleri ...**" **A.Ş.S. No:9**, S.:105, B.:2; **M.D. No:115**, S:.475, H.:1. Ocak Ortaları-Sonları 1708 (Evahir-i Şevval 1119).

[4] Yaz mevsiminde, sıcak bölgelerden daha serin ve yeşillikli bölgelere gitmek, eski dönemlerden beri birçok Türk gurubunun karakteristik özelliğidir. Mesela, Kafkasya'nın kuzeyinde önemli bir devlet olup, Türkmer tarafından kurulmuş olan Hazar Devleti'nin halkının çoğunluğu, kış mevsimi süresince kentlerde oturmaktaydılar. Kentlerde oturan bu kişiler, yaz mevsiminin gelmesi ile birlikte, başkentleri İtil'i bile boşaltıp çadırlarını alarak, sığır ve koyun sürüleriyle ya steplere çıkarlar, ya da tarlalar ve bağlarda güz dönemine kadar yaşarlardı. Arthur Koestler; **Onüçüncü Kabile (Hazar İmparatorluğu ve Mirası)**, Çev.:Belkıs Çorakçı, İstanbul, 1984, s.16.

kaçırma olaylarına da neden olmaktaydılar[5]. Bu ise devletin varlığını ve yerleşik hayatın esası olan can ve mal güvenliğini tehdit eder bir durum olarak görülmüştür[6].

Konar ve göçer cemaatlerin mensuplarının, yılın belirli dönemlerinde gerçekleştirdikleri yaylaya gidip gelme döneminde, yolları üzerinde bulunan bölgelerde sebep oldukları bu tür olaylar, devlet idarecileri tarafından eşkıyalık[7] olarak adlandırılmaktadır. Yaylaya gidiş ve geliş sırasında meydana gelen bu tür eşkıyalık olaylarının yanında, bazı cemaatlerin mensupları, çevrelerinde bulunan başka eşkıya gurupları ile birleşerek, toplu bir şekilde dolaşıp, yolları üzerinde bulunan bölgelerde hususî olarak eşkıyalık olaylarına da neden olmaktaydılar[8].

Genel olarak konar ve göçer olarak yaşamlarını sürdüren cemaatlerin, bu yaşam özellikleri nedeniyle eşkıyalık olaylarına tevessül etmeleri kolaylaşmaktadır. Bu özellikleri sahip olmaları, bu cemaatlerin eşkıyalık olaylarına neden olmalarında belirli oranda etkili olmuştur. Zira, konar ve göçer olarak belirli oranda yer değiştiren bu

---

[5] "... yaylaka giden Yörükân cemâ'atleri vâfir cemâ'at ve cümlesi tüfenk-endâz olmalarıyla mürûr ve 'ubûr eyledikleri yerlerde re'âyâ fukarâsına cevr ve te'addîlerinin nihâyeti olmamağla ..." **M.D. No:127**, S:.350, H.:1. ".. göçebe Türkmanı tâ'ifesinden İmamkulı ve Bahrilü ve Lekvanik Ekrâdı'ndan Kırıntılı Cemâ'atleri eyyâm-ı şitâda sevâhilden Anavarza ve Adana'da ve etrâfında kışlayub ve eyyâm-ı sayfda Niğde Sancağı'nda Develü Kazâsı'na tâbi' Harmancık nâm mahalde ve Üçkapulu Yaylakı'nda ve Kayseri'ye kurbünde Erciyes câniblerinde yaylayub beher sene makarr-ı mâ'vâlarına gelüb gitdikce sükkân-ı memleket ve ebnâ'-i sebîle zarar ve îsâl-ı şerr ve mazarrat ve mezrû'âtların davar ve mevâşilerine ekl ve pâymâl ile itlâf itmeleriyle bu sene-i mübârekede sâ'ir senelerde itdikleri fesâdâta kanâ'at eylemeyüb Kayseriye ve Köstere ve Harmancık ve İncesu ve Develü ve Karahisar Kazâları'nda vâki' turûk-ı câddeleri kat' idüb ebnâ'-i sebîl ve karbânın 'alenen yollarına inüb katl-i nüfûs ve nehb-i emvâl itdiklerinden mâ'adâ ol havâlîde ba'zî karyeleri basub mâlların yağma ve 'ibâdu'l-laha ta'arruz ve ricâllerin esîr idüb fesâd ve şekâvetleri hadden bîrûn ..." **M.D. No:135**, S:.73, H.:1. Haziran Sonları 1728 (Evasıt-ı Zilkade 1140).

[6] Hüseyin Arslan; **Osmanlı'da Nüfus Hareketleri (XVI. Yüzyıl) Yönetim Nüfus Göçler İskânlar Sürgünler**, İstanbul, 2001, 231-232.

[7] **Eşkıya**: Haydut sürüsü. Şaki'nin çoğulu olup, üçü beşi bir araya gelerek toplum güvenliğini bozan, silahlı baskınlarda bulunan, yol kesen, adam öldüren zorbalara denirdi. Necdet Sakaoğlu; **Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarih Sözlüğü (Deyimler-Terimler)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985. s.38.

[8] "... Kilis Kazâsı'na tâbi' Şeyhlü Ekrâdı Cemâ'ati ... eşkıyâsı kendü hâllerinde olmayub ol havâlîden mürûr ve 'ubûr eyliyan tüccâr tâyifesinin ve sâyir ebnâ'-i sebîlin yollarına inüb kat'-i tarîk ve katl-i nüfûs ve nehb-i gâret-i emvâl itmek 'adet-i müstemireleri olub fesâd ve şekâvetinin nihâyeti olmadığı .." **M.D. No:100**, S:.32, H.:97. "... hâlâ Anadolu yakasında vâki' ba'zî mahallerde harâmzâde ve kuttâ'-i tarîk eşkıyâsı zuhûr ve kapusuz ve bacasız ba'zî levendât makûlesi ve derûnlarında şekâvet-i muzırr olan ehl-i beled ve Ekrâd ve Türkman eşkıyâsı ile müttehid ve müttefik olub yollarda ve bellerde gezüb ebnâ'-i sebîl ve tüccâr ve sâ'ir 'ibâdu'l-lahın önlerine inüb kat'-i tarîk ve katl-i nüfûs ve nehb ve gâret-i emvâl ile bilâd ve 'ibâda îsâl-ı hasarât ve fesâd ve şekâvet üzere ..." **A.Ş.S. No:39**, S.:72, B.:104; **M.D. No:122**, S:.91, H.:1.

cemaatlerin mensuplarının, eşkıyalık yapmalarından sonraki dönemde, takip edilmeleri ve yakalanmaları hususunda büyük güçlükler ortaya çıkmaktadır[9].

Eşkıyalık yapan bazı cemaat mensuplarının dağlık ve sarp bölgelere kaçarak buralarda saklanmaları ve bu bölgelerde devlet hakimiyetinin tam olarak tesis edilmesinin de zor olması, bu kişilerin eşkıyalık olaylarına cesaret etmelerinde bir başka etkendir[10].

Konar ve göçer bazı cemaatlerin mensuplarının neden oldukları eşkıyalık olaylarının önünün alınamaması üzerine, Osmanlı Devleti idarecileri, bu kişilerin bağlı oldukları cemaatleri, bulundukları bölgelerden uzaklaştırmak ve eşkıyalıklarına engel olmak amacıyla, iskan edilmeleri hususunda çalışmalar yapmışlardır[11].

Yapılan bu çalışmalardaki temel amaç; iskan edilecek cemaatlerin belirli oranda itaat altına alınması ve eşkıyalık olaylarına son vermektir. Bunun yanında, çeşitli sosyo-ekonomik sebeplerden dolayı "*virane*" olan köylerin "*şenlendirilmesi*", böylece hayli düşmüş bulunan tarımsal üretiminin arttırılması ve yeterli oranda vergi toplanmasıdır[12].

1691 yılında alınan kararla, Anadolu ve Suriye'deki değişik bölgelere yapılması düşünülen iskan faaliyetlerinin temel amacı budur. Yapılan bu iskan faaliyetleri içerisinde, en önemli iskan bölgesi Rakka ve çevresine yapılan iskanlardır. Rakka'ya yapılmak istenen iskan faaliyetlerinde, bu bölgeye gönderilecek olan cemaatlerin çoğunluğu, bu tarihten önceki dönemde bazı eşkıyalık olaylarına neden olan ve belirli oranda itaatsizlikleri ortaya çıkan cemaatlerden oluşmaktadır[13].

1691 yılında alınan kararla, iskan edilmelerine karar verilen cemaatlerin çoğunluğu, ilk etapta belirlenen bölgelere götürülüp iskan edilmişlerse de, aradan bir süre geçtikten sonra bu bölgeleri terk ederek, başka bölgelere gitmişlerdir. Bu cümleden olmak üzere, Rakka, Hama ve Humus'a iskan edilen cemaatlerin mensuplarının önemli

---

9 Mustafa Öztürk; "XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", **Belleten, C.:LIV, Sa.:211**, Ankara-1991, s.965.

10 Mesela; dağlık ve sarp bir bölge olan ve adeta doğal bir kale görünümündeki Dersim'de, tam anlamıyla devlet otoritesinin sağlanması ve bu bölgeye nüfuz etme hiçbir güç tarafından gerçekleştirilememiştir. İbrahim Yılmazçelik; **XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı**, Elazığ, 1999, s.15.

11 Fuat Dündar; **İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)**, İstanbul, 2002, s.53-54;

12 Cengiz Orhonlu; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı**, İstanbul, 1987, s.51; Mustafa Öztürk; "Antakya ve Çevresinde Aşiretlerin İskanı", **I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirileri**, Kitabından Ayrıbasım, Antakya, 1992, s.10.

13 Zira, Rakka bölgesi, başta Türkmen cemaatleri olmak üzere, genel olarak bir sürgün bölgesiydi. Mustafa Öztürk; **a.g.m**, s.11.

bir kısmı, Çukurova bölgesine gelmiş ve bu bölgede birçok eşkıyalık olaylarına neden olmuşlardır.

1691 yılında alınan kararla, iskan mekanlarından birisi olarak seçilen yerlerden birisi olan Çukurova bölgesindeki Ayas, Berendi ve Kınık'a iskan edilmelerine karar verilen cemaatlerin mensuplarının önemli bir kısmı ilk etapta belirlenen yerlere yerleştirilmişlerse de, aradan bir süre geçtikten sonra, belirli oranda buraları terk ederek, başka bölgelere gitmeye başlamışlardır. Yerlerini terk eden kişilerin geri getirilmeleri için yapılan çalışmalar karşısında ise, bu cemaatlerin mensupları birçok eşkıyalık olaylarına neden olmuşlardır.

1691-1750 yılları arasındaki dönemde; Ayas, Berendi ve Kınık'a yapılan iskan ile yerleştirilen cemaatlerin mensuplarının dışında, Çukurova bölgesinde bulunan diğer cemaatlerin mensuplarının da eşkıyalık olaylarına karışmışlar ve bunların itaat altına alınması için de yoğun bir faaliyet gösterilmiştir.

II-KAYNAKLAR

1691-1750 yılları arasındaki dönem içerisinde Çukurova bölgesinde aşiretlerin (cemaatlerin) neden oldukları eşkıyalık olayları ve aşiretlerin iskanı ile ilgili olan bu çalışmamızda, hemen hemen tamamıyla *arşiv kaynaklarını* kullanmaya çalıştık. Çalışmamız sırasında kullandığımız arşiv kaynaklarını şu şekilde belirtebiliriz.

1-Adana Şer'iyye Sicilleri

Osmanlı tarihi araştırmalarında, en önemli arşiv kaynakları arasında bulunan Şer'iyye Sicilleri, özellikle merkez dışında bulunan taşra bölgelerinin araştırılması hususunda en önemli kaynak durumundadırlar. 1691-1750 yılları arasındaki dönemde Çukurova bölgesindeki cemaatlerin eşkıyalık olayları ve iskanı ile ilgili bu çalışmamızda, Adana Şer'iyye Sicilleri, araştırmamızın en önemli kaynağı durumundadır.

Ankara'daki Milli Kütüphane'de, muhafaza edilmekte olan toplam 150 adet Adana Şer'iyye Sicili bulunmaktadır. Bu sicillerin yarıya yakını, zaman içerisinde belirli oranda dağılmıştır. Dağılan bu siciller, bir müddet sonra, herhangi bir

düzenlemeye tabi tutulmadan, farklı tarihlere ait sayfaların bir araya getirilmesi sonucunda tekrar ciltlenmişlerdir.

Adana Şer'iyye Sicilleri'nden, tespit edilebilen en eski tarihli olanı 2 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili olup, Miladi 1633-1635, Hicri 1043-1044 yılları arasındaki döneme aittir. Bu sicilden sonraki, Adana Şer'iyye Sicili ise 101 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili olup, Miladi 1699-1703, Hicri 1111-1114 yılları arasındaki döneme aittir.

Biz bu çalışmamızda, toplam 51 adet Adana Şer'iyye Sicili'nden faydalanmış bulunmaktayız. Bu sicillerden 29 adeti tamamıyla 1699-1750 yılları arasındaki döneme aittir[14]. Bunların dışında kalan; 9[15], 16[16], 28[17], 30[18], 35[19], 39[20], 44[21], 48[22], 60[23], 61[24],

---

[14] Adana Şer'iyye Sicilleri'nden 3, 4, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24. 25, 26, 41, 42, 101, 103, 104, 105, 106, 127, 128, 129, 130, 131 ve 134 Numaralı Siciller sadece 1699-1750 yılları arasındaki döneme ait belgeleri içermektedir.

[15] Bu sicilin sayfalarından; 1-81 arası 1198-1199 (1783-1785), 82-123 arası 1119-1120 (1707-1709), 124-171 arası 1192-1193 (1778-1780, 172-186 arası 1199-1200 (1784-1786) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[16] Bu sicilin sayfalarından; 1-12 arası 1164 (1750-1751), 13-28 arası 1185 (1771-1772), 29-48 arası 1165 (1751-1752), 49-74 arası 1185 (1771-1772), 75-92 arası 1165-1166 (1751-1753)yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[17] Bu sicilin sayfalarından; 1-38 arası 1161-1162 (1748-1749), 39-54 arası 1174 (1760-1761), 55-72 arası 1162-1163 (1748-1750), 73-88 arası 1178 (1764-1765), 89-120 arası 1162-1163 (1748-1750), 121-160 arası 1167 (1753-1754), 161-164 arası 1162-1163 (1748-1750), 165-217 arası 1167 (1753-1754) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[18] Bu sicilin sayfalarından; 1-3 arası 1133 (1720-1721), 4-41 arası 1169-1170 (1755-1757), 42-43 arası 1138 (1725-1726), 44-59 arası 1117 (1705-1706), 60-233 arası 1136-1139 (1723-1727), 234-235 arası 1153 (1740-1741) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[19] Bu sicilin sayfalarından; 1-16 arası 1173-1175 (1759-1762), 17-36 arası 1177-1178 (1763-1765), 37-74 arası 1160-1161(1747-1748), 75-90 arası 1164 (1750-1751), 91-153 arası 1174-1175 (1760-1762) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[20] Bu sicilin sayfalarından; 1-2 arası 1158-1159 (1745-1747), 3-6 arası 1229 (1813-1814), 7-22 arası 1157-1158 (1744-1746), 23-87 arası 1123-1126 (1711-1714), 88-89 arası 1136 (1723-1724), 90-93 arası 1189 (1775-1776), 94-117 arası 1125-1127 (1713-1715), 118-207 arası 1153-1154 (1740-1742) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[21] Bu sicilin sayfalarından; 1-22 arası 1196 (1781-1782), 23-26 arası 1203 (1788-1789), 27-81 arası 1196-1197 (1781-1783), 82-88 arası 1202 (1787-1788), 89-100 arası 1197 (1782-1783), 101-108 arası 1202 (1787-1788), 109-132 arası 1153-1154 (1740-1742), 133. sayfa 1191 (1777-1778), 134-192 arası 1196-1197 (1781-1783) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[22] Bu sicilin sayfalarından; 1-42 arası 1187-1188 (1773-1775), 43-54 arası 1198 (1783-1784), 55-56 arası 1203 (1788-1789), 57-64 arası 1193 (1779-1780), 65-68 arası 1203 (1788-1789), 69-92 arası 1188 (1774-1775), 93-114 arası 1163-1164 (1749-1751), 115-140 arası 1216-1217 (1801-1803), 141-142 arası 1162 (1748-1749), 143-146 arası 1215(1800-1801), 147-148 arası 1164 (1750-1751),, 149. sayfa 1217 (1802-1803) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[23] Bu sicilin sayfalarından; 1-40 arası 1215-1216 (1800-1802), 41-42 arası 1204 (1789-1790), 43-72 arası 1200 (1785-1786), 73-92 arası 1162-1164 (1748-1751), 93-108 arası 1137 (1724-1725), 109-112 arası 1152 (1739-1740), 113-114 arası 1139 (1726-1727) , 115-130 arası 1188 (1774-1775) , 131-151 arası 1200 (1785-1786) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[24] Bu sicilin sayfalarından; 1-64 arası 1204-1206 (1789-1792), 65-90 arası 1190 (1776-1777), 91-98 arası 1123 (1711-1712), 99-123 arası 1205 (1790-1791) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

64[25], 102[26], 125[27], 126[28] ve 136[29] Numaralı Adana Şer'iyye Sicilleri, daha önceki dönemlerde dağıldıktan sonra, herhangi bir düzenlemeye tabi tutulmadan, farklı tarihlere ait sayfaların bir araya getirilmesi sonucunda tekrar ciltlenmiş olan siciller arasındadırlar. Belirtilen bu sicillerden, 1699-1750 yılları arasındaki döneme ait belgelerden faydalanılmıştır. Bunlara ilave olarak, yine farklı tarihlere ait sayfaların bir araya getirilmesi ile ciltlenen siciller arasında bulunan 31[30] ve 38[31] numaralı Adana Şer'iyye Sicilleri'nden, inceleme dönemimize ait olan belgelerin yanında, daha sonraki döneme ait belgelerden de faydalanma yoluna gidilmiştir.

Belirttiğimiz 1699-1750 yıllarına ait olan Adana Şer'iyye Siciller'nin dışında, daha sonraki tarihlere ait olan ve cemaatler hakkında bazı belgeler ihtiva eden 2, 33, 49, 53 ve 54 numaralı Adana Şer'iyye Sicilleri'nden de faydalanılmıştır[32].

---

[25] Bu sicilin sayfalarından; 1-2 arası 1210 (1795-1796), 3-18 arası 1166 (1752-1753), 19-20 arası 1210 (1795-1796), 21-30 arası 1171-1172 (1757-1759), 31-52 arası 1189-1190 (1775-1777), 53-68 arası 1160 (1747-1748), 59-62 arası 1210 (1795-1796), 63-70 arası 1183 (1769-1770), 71-74 arası 1210 (1795-1796), 75-82 arası 1203 (1788-1789), 83-103 arası 1189-1190 (1775-1777), 104-124 arası 1182 (1768-1769), 125-184 arası 1201-1202 (1786-1788) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[26] Bu sicilin sayfalarından; 1-5 arası 1126 (1714-1715), 6. sayfa boş, 8-51 arası 1124-1126 (1712-1715), 52-53 arası 1148 (1735-1736), 54-60 arası 1125-1126 (1713-1715), 61-70 arası boş, 71. sayfa 1177 (1763-1764), 72 boş, 73. sayfa 1124 (1712-1713) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[27] Bu sicilin sayfalarından; 1-4 arası 1136 (1723-1724), 5-6 arası 1152 (1739-1740), 7-38 arası 1136-1137 (1723-1725), 39-54 arası 1150 (1737-1738), 55-80 arası 1136-1137 (1723-1725), 81-102 arası 1202 (1787-1788), 103-118 arası 1151-1153 (1738-1741) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[28] Bu sicilin sayfalarından; 1-52 arası 1139-1141 (1726-1729), 53-72 arası 1145 (1732-1733), 73-74 arası 1185 (1771-1772), 75-162 arası 1139-1141 (1726-1729) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[29] Bu sicilin sayfalarından; 1-4 arası 1215 (1800-1801), 5-6 arası 1135 (1722-1723), 7-18 arası 1154-1155 (1741-1743), 19-34 arası 1136 (1723-1724), 35-50 arası 1133 (1720-1721), 51-52 arası 1171 (1757-1758), 53-**55-b** arası 1178 (1764-1765), **56-a**-58 arası 1146 (1733-1734), 59-80 arası 1167 (1753-1754), 81-92 arası 1162-1163 (1748-1750), 93-128 arası 1148-1149 (1735-1737), 129-132 arası 1136-1137 (1723-1725), 133-136 arası 1148-1149 (1735-1737) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[30] Bu sicilin sayfalarından; 1-12 arası 1123-1124 (1711-1713), 13-157 arası 1169-1171 (1755-1758) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[31] Bu sicilin sayfalarından; 1-17 arası 1146-1147 (1733-1735), 18-19 arası 1136 (1723-1724), 20-75 arası 1146-1148 (1733-1736), 76-83 arası 1126 (1714-1715), 84-123 arası 1144 (1731-1732), 124-139 arası 1123 (1711-1712), 140-219 arası 1182 (1768-1769), 220-223 arası 1126 (1714-1715), 224-255 arası 1145 (1732-1733), 256-257 arası 1182 (1768-1769) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

[32] Belirtilen bu sicillerden; 2 Numaralı Sicil 1043-1044 (1633-1635), 33 Numaralı Sicil 1171-1173 (1757-1760), 49 Numaralı Sicil, 1182-1183 (1768-1770), 54 Numaralı Sicil 1225-1227 (1810-1813) yıllarına aittirler. 53 Numaralı Sicil ise daha önceden dağılıp, sonradan bir araya getirilerek ciltlenmiş Adana Şer'iyye Sicilleri içerisinde yer almaktadır. Bu sicilin sayfalarından; 1-13 arası 1223-1224 (1808-1810), 14. sayfası 1237 (1821-1822), 15-16 arası boş, 17-24 arası 1174 (1760-1761), 25-28 arası 1226-1227 (1811-1813), 29-48 arası 1165 (1751-1752), 49-71 arası 1237 (1821-1822) yıllarına ait belgelerden oluşmaktadır.

2-Mühimme Defterleri

Osmanlı Devleti'nin gerek dahili, gerekse haricî birinci ve ikinci derece önem taşıyan meselelerine ait verilen kararlar ve bunlara dair yazılan ferman (emir-hüküm)ların kayıt olunduğu defterlere "*Mühimme Defteri*" adı verilmiştir[33]. Osmanlı Devleti'nin siyasî, ictimaî, askerî ve idarî konularında yapılacak olan çalışmalarda temel kaynak vazifesi gören Mühimme Defterleri, araştırmamızın Adana Şer'iyye Sicilleri'nden sonraki bir diğer önemli kaynağı durumundadır.

Çukurova bölgesinde, cemaatlerin eşkıyalık olayları ve iskanları ile ilgili bu çalışmamızda, 1691-1750 yılları arasındaki döneme ait olan ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde "*Divan-ı Hümâyûn Defterleri*" dahilinde, "*Mühimme Defteri*" adıyla kayıtlı olan Mühimme Defterleri'nin tamamı tarafımızdan incelenerek, gerekli olan kısımlardan istifade edilmiştir. Bunun yanından, 1691 yılından önceki döneme ait olan 92, 98 ve 99 numaralı Mühimme defterlerinden de faydalanılmıştır.

Bunlara ilave olarak, yine "*Divan-ı Hümâyûn Defterleri*" dahilinde bulunan ve "Atik Şikayet Defteri" adıyla kayıtlı olan 58 Numaralı Atik Şikayet Defteri'nin 1-210 sayfaları arasındaki bölümü Mühimme Defteri formundadır. Bu defter, zaman içerisinde dağılmış olan bir Mühimme Defteri'nin, bu döneme ait Atik Şikayet Defteri ile bir araya getirilmesi ve ciltlenmesinden meydana gelmiştir. Çalışmamız sırasında bu defterden de, faydalanma yoluna gidilmiştir.

3-Atik Şikayet Defterleri (Ahkam-ı Şikayet Defterleri)

1649 (1059) yılına kadar olan dönemde, Divan-ı Hümayun'da alınan kararlar genel olarak Mühimme Defterleri'ne kaydedilirken, bu tarihten sonraki dönemde, devletin idarî, siyasî, askerî meseleleri dışında, halkın devlet ile münasebetlerine dair konular için ayrı defterler tutulmağa başlanmıştır. Tutulan bu defterler içerisinde bulunan, şikayet ve dilek mahiyetindeki konular ile ilgili alınmış olan kararların yazıldığı defterlere "*Ahkam-ı Şikayet Defterleri*" adı verilmiştir. Bu defterlerin benzerlerinin, 1742 (1155) yılından itibaren eyaletlere göre ayrı defterler halinde,

---

[33] Tevfik Temelkuran; "Divan-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi", **İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi, Sa.:6,** İstanbul, 1975, s.155.

"Ahkam Defterleri" adıyla da tutulmaya başlanması sonucunda, Ahkam-ı Şikayet Defterleri, "*Atik Şikayet Defterleri*" adıyla anılmaya başlanmıştır[34].

Çukurova ve çevresindeki cemaatlerin eşkıyalık olayları ve iskanları hususundaki çalışmamızda, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde "*Divan-ı Hümâyûn Defterleri*" dahilinde, "*Atik Şikayet Defterleri*" adıyla kayıtlı olan bu defterlerin, dönemimizle ilgili olan 14, 15, 18, 19, 20 ve 58 numaralı olanların gerekli olan kısımlarından faydalanılmıştır. Bunun yanında, 1691 yılından önceki döneme ait olan ve 1665 (1076) yılından 1691 (1102) yılına kadarki döneme ait olan 4, 6, 7, 8, 11 ve 12 numaralı Atik Şikayet Defterleri'nden de geniş oranda istifade edilmiştir.

Bunlara ilave olarak, yine "*Divan-ı Hümâyûn Defterleri*" dahilinde bulunan ve "Mühimme Zeyli Defteri" adıyla kayıtlı olan 11 Numaralı Mühimme Zeyli Defteri de Atik Şikayet Defteri formundadır. Bu defterden de istifade edilme yoluna gidilmiştir.

4-Kuyud-ı Beravat ve Ahkam-ı Şikayet Tezakir Defterleri

Osmanlı Devleti bürokrasisinde, bir hususla ilgili yazılacak olan hüküm ve beratların, yazılmasından önceki dönemde, bu belgelerin bir müsveddesi hazırlanmaktadır. Osmanlı bürokrasisi içerisindeki, gerekli kalemlerce hazırlanan bu müsveddelerin yazılmasının ardından, bu müsveddelerin ferman ve berat halinde yazılabilmesi için, belirli bazı işlemlerin yapılması gerekmektedir. Yapılan bu işlemlerden bir tanesi, bu müsveddelerin, ferman ve berat formlarında yazılması hususunda tezkere verilmesidir.

Yazılacak olan ferman ve beratların tezkerelerinin verilmesi sırasında, verilen tezkerelerin birer suretleri, bu dönemde tutulmakta olan defterlere kaydedilmiştir. Osmanlı bürokrasisinde, ferman ve beratların tezkerelerinin yazıldığı defterlere ise, "*Kuyud-ı Beravat ve Ahkam-ı Şikayet Tezakir Defteri*" adı verilmektedir. Ancak, bu defterlerin ne zamandan itibaren tutulmaya başlandığı hakkında herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde; Maliyeden Müdevver Defterleri, Baş Muhasebe Defterleri ve Kamil Kepeci Defterleri Tasnifleri'nde dağınık olarak mevcut olan bu defterler, ait oldukları dönemler açısından büyük öneme sahiptirler.

[34] Heyet; **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, İstanbul, 2000, s.23; T. Temelkuran; **a.g.m.**, s.156.

Çukurova ve çevresindeki cemaatlerin eşkıyalık olayları ve iskanları hususundaki çalışmamızda, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Maliyeden Müdevver ve Baş Muhasebe Defterleri içerisinde bulunan bu defterlerden, özellikle 1691-1700 yılları arasındaki döneme ait olan defterlerden istifade edilmiştir[35]. Bunun yanında, belirtilen bu tarihlerin öncesi ve sonrasına ait olan bazı Kuyud-ı Beravat ve Ahkam-ı Şikayet Tezakir Defterleri'nden de faydalanılmıştır[36].

5-Cemaatler ve İskanlar Hususunda Tutulan Defterler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki defter tasnifleri arasında, müstakil olarak cemaatler ve iskan bölgelerine yapılan iskanlar hakkında verilen hükümlerin kaydedilmiş oldukları defterler de bulunmaktadır. Yaptığımız çalışmamızda, bu defterlerden de istifade edilme yoluna gidilmiştir.

Bu defterler içerisinde, Maliyeden Müdevver Defterleri Tasnifi içerisinde bulunan ve 375 sayfadan oluşan "*8458 Numaralı Maliyeden Müdevver Defteri*", yaptığımız çalışma ile ilgili olarak, en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Belirttiğimiz bu defter, ağırlıklı olarak, Çukurova ve çevresine yapılan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri ve Lekvanik Ekradı Mukataası Cemaatleri'ne ait hükümleri ihtiva etmektedir. Bu defterin içerisinde, belirttiğimiz bu cemaatler ile ilgili kayıtların yanında Rakka iskanı, Danişmendlü Türkmenleri ve bazı Yörük Cemaatleri hakkında da kayıtlar bulunmaktadır.

Bunun yanında, Danişmendlü Türkmenleri ile ilgili olarak tahrir ve kayıtları içeren "7574 *Numaralı Maliyeden Müdevver Defteri*", Rakka iskanı ile ilgili kayıt ve tahrirleri içeren "534 *Numaralı Maliyeden Müdevver Defteri*", Yörük Tahriri ve Yörük Cemaatleri hususundaki kayıtları içeren "6890 *Numaralı Maliyeden Müdevver Defteri*" ile yine Rakka iskanı hususunda kayıt ve tahrirleri içeren "*835 Numaralı Tahrir Defteri*"nden de faydalanılmıştır.

---

35 1691-1700 yılları arasındaki döneme ait olan Kuyud-ı Beravat ve ve Ahkam-ı Şikayet Tezakir Defterleri'nden olup, tespit ederek, istifade edebildiğimiz defterler, tarih sırasına göre şu şekildedir: **MAD. No: 3891** (1691-1692 / 1102-1103), **MAD. No: 9873** (1692 / 1103), **MAD. No: 9876** (1692-1693 / 1104), **D.BŞM.d. No:695/A** (1104-1105), **MAD. No: 17904** (1693-1694 / 1105), **MAD. No: 17898** (1694 / 1105), **MAD. No: 9879** (1694-1695 / 1106), **MAD. No: 8466** (1697 / 1108), **MAD. No: 3473** (1697-1698 / 1109), **MAD. No: 9881** (1698-1699 / 1110), **MAD. No: 9885** (1699-1700 / 1111).

36 1691-1700 yılları arasındaki döneme ait olmayan Kuyud-ı Beravat ve ve Ahkam-ı Şikayet Tezakir Defterleri'nden olup, tespit ederek, faydalandığımız defterler ise, tarih sırasına göre şu şekildedir: **MAD. No: 6563** (1662 / 1073-1075), **MAD. No:2911** (1678-1680 / 1089-1090), **MAD. No: 9892** (1704-1705 / 1115-1116), **MAD. No: 3439** (1712 / 1124), **MAD. No:3434** (1713 / 1125), **MAD. No:9909** (1722 / 1134).

I.BÖLÜM

ÇUKUROVA'NIN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Anadolu'nun güney bölümünde, Mersin'den Osmaniye'ye, Orta Toroslar'ın güney eteğinden Akdeniz'e kadar uzanan ve günümüz Türkiye'sinin en büyük kıyı ovası olan Çukurova, bazı kaynaklarda "Kocaova" adı ile de anılır. Çukurova olarak adlandırılan bu geniş bölge; Tarsus, Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile bunların kolları ve bazı küçük derelerin taşıdıkları alüvyonların birikmesi sonucunda meydana gelmiştir. Bu büyük ova, Adana ve Ceyhan şehirleri arasındaki Misis çevresinde daralmakta ve 10 kilometre genişliğe kadar düşmektedir[1].

Çukurova ile etrafını çevreleyen Amonos dağları ve kimi yerleri 3600 metreye kadar ulaşan Toros dağlarının kapsadığı bölgeye eski dönemlerde Kilikya (Cilicia) denilmekteydi[2].

Çukurova'nın orta kısmında yer alan ve Misis dağları olarak adlandırılan yükselti Çukurova'yı ikiye ayırmaktadır. Misis dağlarının batısında kalan kısma Aşağı Çukurova veya Adana Ovası, doğu ve kuzeyinde kalan kısma ise Yukarı Çukurova veya Ceyhan Ovası adı verilmektedir[3]. Batıdaki ova içinde yer alan ve Seyhan ile Ceyhan nehirleri arasında bulunan bölüme Yüreğir Ovası, Ceyhan Nehri'nin ağzına yakın yerdeki düzlüklere Bebeli Ovası, Berdan Çayı ile Seyhan Nehri arasındaki düzlüklere Tarsus Ovası adı verilmektedir[4].

Çukurova'nın batı bölümünün ortalama yüksekliği 15-40 metre, doğu bölümünün ise 30-80 metre kadardır. Çukurova'nın batı, kuzey ve doğusu dağlarla çevrilidir.

---

[1] Süha Güney; **Adana Ovaları I**, İstanbul, 1976, s.1. Çukurova'nın Mersin ile Osmaniye arasındaki batıdan doğuya uzunluğu 150 kilometre, Torosların eteğindeki Çatalan çevresinden Akdeniz kıyısındaki Karataş Burnu'na kadar olan kuzeyden güneye uzaklığı 70 kilometredir. Geniş anlamışla Çukurova'nın yüzölçümü 3650 kilometrekaredir. "Adana" Maddesi, **Yurt Ansiklopedisi, C.:I**, S.8.

[2] M.Canard; "Cilicia" Maddesi, **EI., V.:II**, s.35.

[3] Mehmet Bozdoğan; **Adana İli (Coğrafyası-Tarihi-Turizmi-İlçeleri)**, Adana 1969, s.8. 395 yılında, Roma İmparatorluğu döneminde de coğrafyanın etkisi ile, yine Misis dağları esas teşkil etmek üzere, bu bölge Doğu Kilikya ve Batı Kilikya şeklinde adlandırılmak suretiyle idarî olarak ikiye ayrılmıştır. Batı Kilikya Tarsus, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin müşterek deltasıdır. Kabaca tabanı deniz kıyısı olan bir üçgene benzeyen Batı Kilikya'nın o dönemdeki merkezi Tarsus idi. Doğu Kilikya ise Misis'in doğusunda kalan ve esas itibarıyla Ceyhan ve kollarının üzerinde aktığı ve Batı Kilikya ovalarından daha yüksekte bulunan bir ovalık bölge olup, denizden uzak ve iç kısımda bulunmaktadır. S. Güney; **a.g.e.**, s.1.

[4] Sabri Düşmez; "Çukurova Coğrafyasına Toplu Bir Bakış", **Görüşler, C.:6, No:52**, Adana, 1943, s.3.

Ovanın kuzeybatısında 3300 metre yüksekliğe çıkan yerleri ile Bolkar dağları, kuzeyinde 3734 metre yüksekliği ile Aladağ yer almaktadır. Doğuda ise 1500-2500 metre arasında değişen daha alçak dağlar yer almaktadır[5].

Etrafını çevreleyen yüksek dağlar nedeniyle kuzey rüzgarlarına kapalı olan Çukurova bölgesi yaz mevsiminde bunaltıcı bir havaya sahiptir. Haziran ayının başından Eylül sonuna kadar sıcak ve kurak olarak geçen bu dönem[6] bölge insanı için yaşanılmaz bir hale gelmektedir. Bu süre içinde şehirlerde yaşayanlar; ya çevrelerinde bulunan bağ ve bahçelere gitmekte, ya da Torosların serin yaylalarına çıkmaktadırlar[7].

Çukurova'nın bir tarafının deniz ve diğer üç tarafının dağlar ile çevrili olmasından dolayı, birkaç yer dışında diğer bölgelere geçiş mümkün değildir. Bu bölgeleri şu şekilde belirtebiliriz.

Doğu tarafında; Kırıkhan-Belen-İskenderun arasındaki Suriye yolu diye bilinen ve Belen Geçidi olarak da adlandırılan Suriye Yolu, İslahiye-Osmaniye arasındaki Dümbelek Boğazı ve Maraş-Kozan arasındaki Kıral Yolu'dur. Kuzey ve Kuzeybatı tarafında; Pozantı-Tarsus arasındaki Gülek Boğazı, Ereğli-Mersin arasındaki Dümbelek Boğazı ve Karaman-Mut arasındaki Sertavul Geçidi'dir. Bunlardan başka dağlık olan Alanya-Anamur bölgesinde bazı geçitler varsa da fazla kullanışlı değildirler[8]. Belirttiğimiz bu geçitlerden Belen üzerinden geçen Suriye yolu ile Pozantı-Tarsus arasındaki Gülek Boğazı tarih boyunca büyük önem arz etmişlerdir. Bu geçitler Suriye ve Mısır bölgesini Anadolu'nun iç kısımlarına bağlayan yol üzerindeki en önemli geçit yerleridir.

I-RAMAZANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNE KADAR ÇUKUROVA TARİHİ

Çukurova bölgesinde ilk olarak yerleşmenin ne zaman olduğu hakkında günümüzde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Çukurova bölgesinde Mersin Yümüktepe, Tarsus Gözlükule, Bozhöyük ve Gedikli'de yapılan kazı çalışmalarının sonuçlarına

---

5 "Adana" Maddesi, **Yurt Ansiklopedisi, C.:I**, S.8-9.

6 Yapılan istatistiklere göre Çukurova'nın merkezinde yer alan Adana'nın Mayıs-Ekim arasındaki dönemde en yüksek, en düşük ve ortalama sıcaklık durumu sırasıyla şu şekildedir. Mayıs: 41.3, 7.1, 21.2; Haziran: 42.8, 9.2, 25; Temmuz: 41.5, 11.5, 27.6; Ağustos: 45.6, 14.8, 28; Eylül: 42.7, 9.3, 25.2; Ekim: 41.5, 3.5, 20.8, M. Bozdoğan; **a.g.e**, s.10.

7 S. Düşmez; **a.g.m.**, s.3; M. Bozdoğan; **a.g.e.**, s.9.

8 Bekir Uluğ; **Tarih Boyunca Çukurova**, Mersin, 1948, s.6.

göre; ilk insan yaşamına dair izler M.Ö. 7000 yıllarına kadar ulaşmaktadır. Bu çalışmalar ile ortaya çıkarılan farklı katmanlardaki bulgulara göre; burada yaşayan insanlar ilk dönemlerde toplayıcı ve avcı iken, daha sonradan yerleşikliğe geçip ilkel tarım teknikleri ile ziraata başlamışlardır[9].

M.Ö. 2000-1900 yıllarında Çukurova'nın doğu kısmında Luvi Krallığı, batı kısmında ise Arzava Krallığı yer almaktaydı. M.Ö. 1500'lü yıllarda Luvi Krallığı sona ermiş ve bulunduğu bölgede Kizvatna Krallığı kurulmuştur. Bu krallıklar bazı dönemlerde Hitit federasyonu içerisinde yer almakta, bazı dönemlerde ise bağımsız olarak hakimiyetlerini sürdürmekteydiler[10].

M.Ö. 1200'lerde Hitit Krallığı'nın çöküşünün ardından Akalar Çukurova bölgesine gelerek Karataş bölgesine yerleşmişlerdir. Bu dönemde Çukurova'da Kue adlı bir krallığın bölgede kurulduğu görülmektedir[11]. Bir süre Asur egemenliğine giren bölgede M.Ö. 663 tarihinde, genel olarak Türk hakimiyetine kadar bölgeye ismini verecek olan Kilikya Krallığı kurulmuştur. Bu krallık M.Ö. 621 tarihinde Pers İmparatorluğu'na bağlanmak zorunda kalmış ve bölge bir Pers Satraplığı olarak idare olunmuştur. M.Ö. 333 tarihinde Büyük İskender'in kurmuş olduğu Makedonya Devleti'nin idaresine giren bölge, M.Ö. 323 yılında İskender'in ölümü ile Slevkoslar Devleti'nin idaresi altına girmiştir. Çukurova bölgesi, bir süre Slevkoslar Devleti'nin idaresinde kalmış, bu devletin hakimiyetinin zayıflaması ile birlikte, bir süre mahallî korsanlar tarafından üs olarak kullanılmışsa da, M.Ö. 12 tarihinde Roma İmparatorluğu tarafından fethedilmiştir. Roma egemenliği devam ederken, M.S. 395 tarihinde Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması sonucunda Bizans olarak adlandırılan Doğu Roma İmparatorluğu egemenliği altına girmiştir[12].

Bizans egemenliğinin ilk dönemlerinde Çukurova bölgesi sükun içinde iken, 476 tarihinden itibaren Sasani Devleti'nin tehdidi altına girdi. Bizans-Sasani mücadeleleri Çukurova'da bazı çatışmalar ortaya çıkmışsa da ilk dönemlerde fazla tahribat meydana gelmemiştir. Bu süreç içinde 527 yılında tahta çıkan Justinianus (527-565) döneminde

---

[9] B. Uluğ; **a.g.e.**, s.8-11.
[10] B. Uluğ; **a.g.e.**, s.12-51; Besim Darkot; "Adana" Maddesi, **İA.**, **C.:I**, Eskişehir, 1997, s.12.
[11] Sargon Erdem; "Adana" Maddesi, **DİA**, **C.:I**, İstanbul, 1988, s.349.
[12] M.Canard; **a.g.m.**, s.35; S Erdem; **a.g.m.**, s.349. Bu dönem için ayrıntılı bilgi için şu esere bakılabilir: B. Uluğ; **a.g.e.**, s.69-106 vd.

Çukurova'da bazı imar faaliyetlerine girişilmiştir. Bu imar faaliyetleri içerisinde inşa edilenlerden en önemlisi Seyhan Nehri üzerindeki meşhur Adana Köprüsü'dür[13].

Justinianus döneminden sonra dini-mezhebî ve siyasi karışıklık içine giren Bizans Devleti'ne karşı Sasani taarruzları artmaya başlamıştır. 611 yılında Sasani kuvvetleri Suriye bölgesini ele geçirdikten sonra Üsküdar'a kadar ilerlemişlerdir. İlk dönemdeki Sasani başarılarına rağmen, bu dönemde Bizans imparatoru olan Heraklius 622 tarihinde deniz yolu ile İstanbul'dan Çukurova'ya gelmiş ve İran kıralı Keyhüsrev'i Ayas civarında mağlubiyete uğratarak, İran içlerine doğru ilerleyip, Sasanileri sulh yapmak zorunda bırakmıştır[14].

Sasani taarruzlarını bu şekilde bertaraf eden Bizans İmparatorluğu için güneyden gelen İslam orduları yeni bir tehlike olarak ortaya çıkmıştır. Hz. Ömer ve Muaviye dönemlerinde yapılan birkaç geçici akından sonra Emeviler zamanında yapılan akınlarla bölge İslam hakimiyetine girmiştir. 704 yılında Misis, 713 yılında ise Tarsus İslam orduları tarafından fethedilmiştir. Karşılıklı olarak yapılan bazı mücadelelere rağmen bölge İslam hakimiyetinde kalmıştır. Emevi hanedanının yerine Abbasiler'in idareye gelmesini fırsat olarak gören Bizans İmparatoru Kostantin Kopraminos 758 yılında Çukurova bölgesini ele geçirmek için teşebbüse geçmişse de başarısız olmuş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır[15].

Bizans kuvvetlerinin Çukurova bölgesini geri almak için yaptıkları taarruzlar üzerine Harun Reşid zamanında bölgedeki kaleler tahkim edilmeye başlanmış, harap durumdaki Anavarza Kalesi tamir edilerek Horasan bölgesinden getirilen ve çoğunluğu Türkler'den oluşan kuvvetler yerleştirilmiştir[16]. Bizans ordularının Çukurova bölgesine akınlar yaparak bölgeye zarar vermelerine son vermek isteyen Abbasi Halifesi Memun, 833 senesinde Çukurova'ya gelerek Gülek Boğazı'nı geçip Ereğli'ye kadar giderek Bizans kuvvetlerini yenilgiye uğratıp geri döndüğü sırada bu bölgede vefat etmiştir.

---

[13] Kasım Ener; **Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova) Bir Bakış**, Adana, 1993, Dokuzuncu Baskı, s.110.

[14] B. Uluğ; **a.g.e**, s. 165-166; K. Ener; **a.g.e.**, s.111; S. Erdem; **a.g.m**, s.349.

[15] Mustafa Kılıç; "İslam Tarihi Kaynaklarında İslam Fetihlerinin Başlangıcından Emevilerin Sonuna Kadar Olan Dönemde Çukurova", **I. Uluslararası Karacaoğlun ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 21-23 Kasım 1990**, Adana, 1991, s.314-328, M.Canard; **a.g.m.**, s.35-36; Kasım Ener; **a.g.e**, s.113-114; S. Erdem; **a.g.m.**, s.349.

[16] Faruk Sümer; "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar", **Tarih Araştırmaları Dergisi, C.:1, Sa.:1**, Ankara, 1963, s.3; B. Uluğ; **a.g.e**, s.170-171. Bu dönemde Horasan bölgesinden getirilerek Çukurova bölgesine yerleştirilen kişilerin 3000 kişi olduğu belirtilmektedir. Kasım Ener; **a.g.e**, s.115.

Memun'un vefatının ardından Abbasi idarecileri arasında ortaya çıkan karışıklıktan istifade etmek isteyen Bizans kuvvetleri Çukurova bölgesine yönelik bazı taarruzlarda bulunmuşlarsa da ilk dönemlerde fazla bir başarı sağlayamamışlardır[17].

Çukurova bölgesi 879 yılında Mısır'da kurulmuş olan Tolunoğulları Devleti'nin idaresi altına girmiş ve Bizanslılar ile mücadeleye devam etmişlerdir. Bu dönemde Bizans kuvvetleri karadan ve denizden Çukurova'ya birçok akınlarda bulunarak bölgeyi ele geçirmek istemişlerdir. IX. Yüzyılın başlarında Çukurova bölgesi İhşidler'in hakimiyeti altına girmiştir. İhşid hakimiyetinin ardından, 945 tarihinde Halep ve çevresine hakim olan Hamdani Devleti'nin hükümdarı Seyfüddevle, bu çerçevede Çukurova bölgesine de hakim olmuştur. Bu dönemde Bizans akınları gittikçe artmış ve 965 yılında yapılan savaşlar sonucunda Çukurova bölgesi Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas komutasındaki ordular tarafından tamamen ele geçirilmiştir[18].

Tekrar Bizans hakimiyetine geçtikten sonra göçler ve katliamlar nedeniyle büyük oranda nüfusu azalan Çukurova bölgesine, çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu Hıristiyan göçmenler yerleştirilmiştir. Doğu Anadolu bölgesinde baskılara maruz kalan Ermeniler'in bir kısmı baskılardan kurtulmak için, bir kısmı da Bizans'ın bu bölgeden zorla sürüp getirip Çukurova'ya iskan etmesi sonucunda bu bölgedeki Ermeni nüfusu çoğalmıştır. Özellikte Selçuklular'ın Doğu Anadolu bölgesine yönelik akınları ve ardından gelen fetih hareketleri sırasında meydana gelen çatışmalar ve karışıklıklar üzerine, Doğu Anadolu ve çevresinde bulunan Ermeniler kaçarak Çukurova bölgesine gelmişlerdir. 1071'deki Malazgirt Savaşı'nın ardından Bizans Devleti'nin düştüğü karışıklık üzerine Çukurova bölgesindeki bazı Ermeni kökenli subaylar öncülüğünde mahalli Ermeni beylikleri kurulmuştur[19].

Malazgirt Savaşı'nın ardından, Anadolu'nun pek çok yeri gibi Çukurova bölgesi de Türkler'in akınlarına hedef olmuştur. Yapılan akınlar ve fetihlerle, Üsküdar'a kadar ilerleyen Kutalmışoğlu Süleyman Şah, batı bölgelerinde yaptığı fetihlerin ardından doğuya yönelmiş ve 1082 yılında Çukurova bölgesine yönelerek ilk etapta Tarsus'u,

---

[17] Kasım Ener; **a.g.e**, s.117-119.

[18] M.Canard; **a.g.m.**, s.36; Kasım Ener; **a.g.e**, s.120-125. Bizanslılar'ın bu bölgeyi ele geçirmesinden sonra, bölgede yaşayan Müslüman ahali göç etmek veya Hıristiyanlığı seçmek seçenekleriyle karşı karşıya kalmıştır. F. Sümer; **a.g.m.**, s.3.

[19] M.Canard; **a.g.m.**, s.36-37; Mehmet Ersan; "Wilbrand Von Oldenburg Seyahatnamesine Göre XIII. Yüzyılın Başlarında Çukurova", **III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu)-Bildiriler**, Adana-1999, s.280.

müteakiben de Adana, Misis, Anavarza ile birlikte çevredeki diğer bölgeleri fethetmiştir[20]. Fethin ardından bölgeye belirli oranda Türk nüfusu gelerek yerleşmiştir. Çukurova bölgesinin Türkler tarafından fethedilmesini müteakip, bölgedeki Ermenilerin bir kısmı dağlık bölgelere çekilmişler ve mahalli beyliklerini burada devam ettirmişlerdir[21].

Türklerin Bizans'a karşı başarılar kazanması ve İstanbul'un tehlike altına girmesi üzerine, Papa'nın teşvikleri ile yapılan Haçlı Seferleri sonucunda, Anadolu'nun birçok yeri gibi Çukurova bölgesi de Haçlı akınlarına maruz kalmış ve 1097 yılında Haçlılar tarafından ele geçirilmiştir. Haçlılar tarafından ele geçirilen bölgedeki Türkler katledilmiş, bunlardan boşalan yerlere ise Haçlılara her türlü yardımda bulunan Ermeniler yerleştirilmiştir[22].

1097 yılında Çukurova bölgesinin Haçlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından, bu bölgedeki mahalli Ermeni beylikleri Haçlılar ile her türlü işbirliği içine girmişler ve onların desteği ile hakimiyet alanlarını genişletip Kilikya Ermeni Kırallığı veya Prensliği olarak adlandırılan yarı bağımsız bir devlet kurmuşlardır. Bu devlet; varlığını sürdürebilmek için fırsatları gözetmiş, Haçlılar, Bizans, Selçuklular, Moğollar ve Memluklular arasındaki çekişmelerden faydalanarak zaman zaman bu güçlerden birine dayanarak devam edebilmiştir[23].

Kilikya Ermeni Prensliği idaresi altında bulunan Çukurova bölgesini tamamen Bizans topraklarına dahil etmek için Bizans imparatorları bazı seferler tertip etmişler ve küçük bazı başarılar elde etmişlerse de, Ermenilerin Haçlılardan aldıkları destekler nedeniyle muvaffak olamamışlardır. 1100 yılından sonraki dönemde Danişmendliler ve Anadolu Selçukluları da Çukurova'yı geri alarak Gülek ile Belen arasındaki yolun hakimiyetini elde etmek için bazı mücadelelere girmişlerse de, küçük bazı başarılar dışında başarılı olamamışlardır[24].

1150'li yıllarda Büyük Selçuklu sultanı Sencer döneminde Horasan bölgesindeki Türkmenlerin ayaklanması ve ardından ortaya çıkan karışıklıklar üzerine bir kısım Oğuz

---

[20] R.Anhegger; "Adana" Maddesi, **EI., V.:I**, s.182.

[21] Claude Cahen; **Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi**, Çev:Yaşar Yücel-Bahaddin Yediyıldız, Ankara, 1992, s.23-26.

[22] Osman Turan; **Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul, 1984, s.510; Kasım Ener; **a.g.e**, s.138-9; F. Sümer; **a.g.m.**, s.3-4.

[23] Kasım Ener; **a.g.e**, s.142-3.

[24] Kasım Ener; **a.g.e**, s.140-2; M.Canard; **a.g.m.**, s.37.

Türkleri ve diğer Türk grupları batıya doğru göç ederek Anadolu ve Suriye bölgesine gelmişlerdir[25]. Bunların ardından ise, Harzemşah hükümdarlarından Sultanşah'ın 1173 tarihinde Oğuzlar'ın elinde bulunan Serahs'ı ele geçirmesi üzerine burada bulunan kalabalık sayıdaki Oğuzlar bölgeyi terk ederek Anadolu ve Suriye'ye doğru gitmişlerdir. Başlarında bulunan Rüstem adlı bir kumandandan dolayı Rüstemli Türkmenleri olarak adlandırılan bu Türkmenler, Musul ve çevresine gelerek 1185 yılında bazı çatışmalara girmişler ve batıya doğru ilerlemişlerdir[26].

XII. yüzyılın ikinci yarısında Ermeni prenslerinden II. Rupen (1175-1187), ücret karşılığında bir kısım Türkmenlere Çukurova bölgesinde kışlamak müsaadesini vermişti. Ancak, bir süre sonra ortaya çıkan karışıklıklar üzerine, Rupen bu Türkmenlere saldırarak bir kısmını öldürmüş, bir kısmını da esir almıştır. Bu durum üzerine Selçuklu hükümdarı II. Kılıçarslan kuzeyden, Selahaddin Eyyubi ise Maraş tarafından harekete geçerek Ermeni topraklarına girmiş ve esir edilen Türkmenler kurtarılmıştır. 1187 yılında 5000 kişilik bir Türkmen kitlesi Maraş tarafından Ermeni Prensliğinin idaresi altındaki topraklara girmişlerdir. Bu Türkmenlerin başlarında Rüstem Bey vardı. Bu Türkmenler Sis'e kadar ilerlemişler ise de Ermeni Prensi Leon tarafından bozguna uğratılmışlar ve meydana gelen çatışmalar sırasında Rüstem Bey şehit olmuştur[27].

Alaeddin Keykubad zamanında (1220-1237) Kilikya Ermeni Prensliği Anadolu Selçuklu Devleti'ne tabiiyetine girmiştir[28]. Bu sırada doğuda ortaya çıkan Moğolların önünden kaçan Türkmen grupları büyük oranda Anadolu'ya gelmişler ve büyük bir nüfus kesafeti oluşturmuşlardır. Anadolu'da toplanan bu Türkmenler, yer bulmak için batıya ve güneye doğru yayılmaya başlamışlar ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin hakimiyeti altında olmayan yerlere yerleşip, yarı bağımsız bir şekilde davranmaya

---

[25] Bu olaylar ve göçler için şu esere bakınız: Faruk Sümer; **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları**, İstanbul, 1999, s.137-144.
[26] F. Sümer; **a.g.e.**, s.158-159.
[27] F. Sümer; **a.g.m.**, s.4. Bu Türkmenlerin, Musul bölgesindeki çatışmalarda bulunan Rüstemli Türkmenleriyle ilgisi bulunmaktadır. Zira Musul bölgesindeki çatışmalardan sonra Anadolu'ya doğru gelen Rüstemli Türkmenleri II. Kılıçarslan'ın oğlu Sivas meliki Kutbeddin Melikşah'ın hizmetine girmiş ve güneye doğru yapılan akınlara katılmışlardır. F. Sümer; **a.g.e.**, s.159.
[28] Kasım Ener; **a.g.e**, s.144-145.

başlamışlardır. Özellikle Kösedağ Savaşı'ndan sonra bu Türkmen grupları daha fazla başıboş bir halde hareket etmeye ve yeni yerler ele geçirmeye başlamışlardır[29].

Kösedağ Savaşı'nın ardından Kilikya Ermeni Prensliği Moğol yüksek hakimiyetini tanıyarak onların tabiiyetine girmiştir. Her fırsatta Moğollara hizmet eden bu prenslik, bu şekilde davranarak etrafında bulunan Müslüman devletlerin hücumlarından korunup, rahat bir hayat süreceğini düşünmekteydi[30]. Bu çerçevede olmak üzere Mısır'da yeni kurulan Memluk Devleti ile Moğollar arasında 1260 yılında meydana gelen Ayn-ı Calut Savaşı'nda Kilikya Ermeni Prensliği metbuları olan Moğolların yanında yer almışlar ve yenilgiye uğramışlardır. Bu savaşın sonucunda Baybars Memluk tahtını ele geçirmiş ve yaptığı faaliyetler ile Kilikya Ermeni Prensliğine ağır darbeler vurmuştur. Baybar'ın en önemli faaliyeti, Haçlı kalıntısı olan prenslik ve kontlukları ortadan kaldırmak için yaptığı seferlerdir[31].

Memluk hükümdarı Baybars, Çukurova'daki Ermeni Prensliğinin Ayn-ı Calut Savaşı'nda Moğolların yanında yer almasını hiçbir zaman unutmamış ve fırsat bulduğu ilk anda onların üzerine yürümüştür. Bu çerçevede; Baybars zamanında Ermeni Prensliğinin üzerine 1261-1262, 1266, 1273, 1275 ve 1276 yıllarında olmak üzere toplam beş kez sefer düzenlenmiştir.Bu seferlerden 1266 ve 1275 yıllarında yapılan seferler önemlidir. Bu seferlerden 1266 yılında yapılan seferde, Ermenilerin başkenti olan Sis büyük oranda tahrip edilmiş ve 40.000 esir alınmıştır. 1275 yılındaki seferde ise Misis tahrip edildikten sonra iki koldan hareket edilerek Kozan ve Silifke kaleleri tahrip edilmiştir[32].

Anadolu'yu işgal altında tutan Moğolların buradaki Türkmenlere yapmış olduğu baskılar ve katliamlara rağmen Türkmenler Moğollara itaat etmemekte ve yer yer çatışmalara girmekte idiler. Moğolların baskısının artması üzerine Memluk hükümdarı Baybars'ın Anadolu'ya davet edilmesi ve 1277 yılında Anadolu'ya gelen Baybars'ın Moğolları mağlup ettikten sonra geri çekilmesi üzerine Anadolu'ya gelen Abaka Han birçok Türkmen'i katl etmiş ve Anadolu'nun idaresini doğrudan doğruya kendine

---

[29] F. Sümer; **a.g.m.**, s.8.

[30] Cüneyt Kanat; "Memlukler'in Baybars Zamanındaki (1260-1277) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü", **III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu)-Bildiriler**, Adana-1999, s.424; M.Canard; **a.g.m.**, s.38.

[31] C. Kanat; **a.g.m.**, s.426. Baybars dönemi ve yaptığı faaliyetler için bkz.:Kazım Yaşar Kopraman; **Mısır Memlükleri Tarihi**, Ankara, 1989, s.6-7.

[32] Kasım Ener; **a.g.e**, s.146-7; C. Kanat; **a.g.m.**, s.430-431.

bağlamış ve baskıcı yönetim gittikçe sertleşmiştir. Moğol baskılarının artması üzerine bazı Türkmenler Bizans sınırlarını geçerek bu bölgeye yerleşmişlerdir. Kırk bin çadırdan fazla Türkmen ise güneye doğru kaçarak Memluk Devleti'ne sığınmışlardır[33].

Baybars'ın Çukurova'daki Ermenilere karşı takip ettiği siyaseti, kendisinden sonra hükümdar olanlar da takip etmişlerdir. Memluk hükümdarı Kalavun, 1283 yılında İskenderun, Ayas ve Tel Hamdun (Kınık-Osmaniye) üzerine bir sefer düzenlemiştir. Bunun ardından 1297 yılında Memluk hükümdarı Laçin İskenderun, Tel Hamdun, Sis, Adana, Misis ve çevresine sefer düzenlemiştir. Çukurova Ermenilerinin, Memluk Devleti'nin en büyük rakibi olan İlhanlı Devleti ile ilişkileri ve onlara verdikleri destek nedeniyle 1305 yılında Çukurova'ya yeni bir sefer düzenlenmiştir. 1322 yılında, o zamanlar önemli bir liman olan Ayas ele geçirilmiş ise de tekrar geri verilmiştir. 1337 yılında yapılan sefer ile Ceyhan'ın doğusundaki bölgeler Memlukluların idaresine geçmiştir. 1359-1375 yılları arasında yapılan seferler sonucunda başta Adana, Tarsus ve Sis olmak üzere, Misis, Haruniye ve diğer yerler ele geçirilmiştir[34].

II-RAMAZANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDE ÇUKUROVA'NIN TARİHİ

Moğol istilasının ardından Türkistan'dan akın akın gelen Türkmen gruplarının bir kısmı Anadolu'ya gelirken, bir kısmı da Suriye ve daha güney bölgelere doğru giderek yerleşmişlerdir. 1277 yılındaki kırk bin çadırdan fazla olan Türkmen grupları Antakya'dan Gazze'ye kadar olan hat üzerinde yerleştirilmişlerdir. XIV. yüzyılın başlarında Suriye bölgesinde yoğun bir Türkmen nüfusu bulunmaktaydı. Bu Türkmenler bu dönemde Halep valilerine bağlı olan Türkmen beyleri tarafından idare edilmiştir[35]. Bu Türkmen grupları Oğuz töresi gereğince Bozoklu ve Üçoklu adlarıyla teşkilatlanmışlar ve kendilerine mahsus bölgelerde çoğunlukla hayvancılıkla uğraşmaktaydılar. Bu Türkmenler, Çukurova'daki Ermeni Prensliğine karşı yapılan

---

[33] Sığınmacı bu Türkmenler Antakya'dan Gazze'ye kadar uzanan hat dahilinde yerleştirilmişlerdir. Daha önceden gelerek bu bölgelere yerleşen Türkmenlerle birlikte bu Türkmenler sonraki dönemlerde Şam Türkmenleri adıyla anılmışlardır. F. Sümer; **a.g.m.**, s.8.

[34] M.Canard; **a.g.m.**, s.38; Nureddin Ünen; "Mısır Kölemenleriyle İlhanlılar Arasındaki Rekabetin Çukurova'ya İntikal Eden Safhaları"; **Görüşler, C.:6, Sa.:54**, Adana, 1943, s.14-15. Memlukluların Çukurova bölgesindeki bu faaliyetlerinde en büyük destekçileri Suriye bölgesindeki Türkmenlerdir. Bu Türkmenler, Memluklulardan bağımsız olarak da Çukurova bölgesine akınlarda bulunmakta ve bazı yerleri kısa süreliğine de olsa ele geçirmekteydiler. Kasım Ener; **a.g.e**, s.148-150; Yılmaz Kurt; "Ramazanoğulları Beyliği", **Türkler, C.:6**, Ankara, 2002, s.816.

[35] Refet Yinanç; **Dulkadir Beyliği**; Ankara, 1989, s.4-5.

seferlerde Memluk orduları ile birlikte mücadelelere katılmışlar ve fethedilen yerlere yerleştirilmişlerdir. Memluklar ile birlikte Çukurova bölgesindeki mücadelelere katılan ve bu bölgeye yerleştirilen Türkmenler ağırlıklı olarak Üçoklu Türkmenlerden oluşmakta ve Yüreğir, Kınık, Bayındır ve Salur boylarına mensup bulunmaktaydılar[36].

1335 yılından itibaren, Halep valilerine bağlı olan Türkmen beylerinin en önemlilerinden olan ve Dulkadirli Beyliği'nin kurucusu olarak görülen Zeyneddin Karaca Bey'in Memluklulere isyan etmesinin ardından 1353 yılında Kahire'de katl edilmiştir. Bu olayın ardından, Memluk yönetimi altındaki Türkmenlerin en üst makamı olan Türkmen Beyliğine 1354 yılında Üçoklar'ın başı ve Yüreğir boyuna mensup olan Ramazan Bey tayin edilmiştir[37].

Ramazan Bey'in 1354 yılında vefat etmesinin ardından Türkmen Beyliği'ne İbrahim Bey geçmiştir. İbrahim Bey'in idaresi altındaki Türkmenlerin Çukurova'ya düzenlenen Memluk seferlerinde önemli yardımları olmuş ve bu seferler sonucunda fethedilen yerlere yerleştirilmişlerdir. Çoğunluğu yarı göçebe olan bu Türkmenler için bu bölge otlak ve kışlak özellikleri nedeniyle büyük bir önem arz etmekteydi[38].

Memluk kuvvetleri ile birlikte hareket eden bu Türkmenler 1360 yılında yapılan sefer ile Adana ve Tarsus'u ele geçirdiler. Bu fetihlerle fethedilen Tarsus Memluklular'ın Çukurova'daki uç valiliği olurken, İbrahim Bey Adana hakimliğine atanmıştır. Sarimüddün lakabı ile bilinen İbrahim Bey'in bir süre sonra Sis, Misis, Ayas ve Payas taraflarını da kendi idaresi altına alması üzerine Memluklularla arası açılmıştır. İbrahim Bey'in, 1383 tarihinde Karamanoğulları ile birleşerek Memluklulara karşı ayaklanması üzerine Memluk kuvvetleri tarafından yakalanarak katl edilmiştir[39].

İbrahim Bey'in katlinden sonra Adana hakimliği olarak da adlandırılan Ramazanoğulları Beyliği'nin başına kardeşi Ahmed Şahabeddin Bey getirilmiştir. Ahmed Bey Memluklularla olan ilişkilerini iyi tutmuş ve onların tabisi olarak

---

[36] F. Sümer; **a.g.m.**, s.16-17, 36; F. Sümer; **a.g.e.**, s.344.

[37] Adı geçen Ramazan Bey; Osmanlı dönemine kadar Çukurova bölgesinde 250 yıldan fazla hüküm sürecek olan Ramazanoğulları Beyliği'ne isim veren kişidir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı; **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, 1988, s.176; R.Yinanç; **a.g.e.**, s.16; F. Sümer; **a.g.e.**, s.344; F. Sümer; **a.g.m.**, s.18.

[38] K.Ener; **a.g.e.**, s.157-161.

[39] Enver Kartekin; **Ramazanoğulları Beyliği Tarihi**, İstanbul, 1979, s.38-44; Y.Kurt; **a.g.m.**, s.816-817; İ.H.Uzunçarşılı; **a.g.e.**, s.176. Faruk Sümer, İbrahim Bey'in Karamanoğulları ile birleşerek Memluklulara karşı ayaklanmasının nedeni olarak, İbrahim Bey'in bağımsız bir beylik kurmak amacıyla olduğunu söylemektedir. F. Sümer; **a.g.m.**, s.40.

hakimiyetini genişletmeye çalışmıştır. Bu çerçevede olmak üzere, 12 yıldan beri Karamanoğulları'nın elinde olan Tarsus'u 1415 yılında geri almış ve Memluklular adına hutbe okutmuştur. Ahmed Bey zamanında Ayas ve Sis Ramazanoğulları'nın hakimiyeti altına girmiştir[40]. Ahmed Bey'in 1417 vefatından sonra ortaya çıkan karışıklıklar nedeniyle Memluklar; Ayas, Sis ve Tarsus'u doğrudan doğruya kendi idareleri altına almışlardır. Ramazanoğullarının idaresinde ise sadece Adana ve çevresi kalmıştır. Bu durum Üçokların ve özellikle de Ramazanoğulları'nın siyasi önemini azaltmıştır[41].

Ahmed Bey'den sonra II. İbrahim Bey ve Hamza İzzettin Bey Ramazanoğulları Beyliği'nin başına geçmişlerdir. Bunların döneminde Memluklar ile belirli oranda iyi ilişkiler devam etmişse de, Karamanoğulları ve Dülkadirli Beyliği ile bazı çatışmalar meydana gelmiştir. Bu dönemde Ramazanoğlu ailesi içinde idareyi ele geçirme mücadeleleri meydana gelmiş, bu mücadeleler sırasında Çukurova bölgesi büyük oranda zarar görmüştür.[42].

Hamza İzzettin Bey'in 1426 yılında vefatının ardından yerine I. Mehmed Bey geçmiştir. Mehmed Bey Memlukluların yüksek hakimiyetini tanıyarak bir süre hüküm sürmüşse de, Memluklular; Ramazanoğlu Beyliği'nin zayıf bir şekilde kalması ve bölgedeki hakimiyetlerinin devam etmesi için Ramazanoğlu ailesinden gelen bazı kişileri el altından destekleyerek, hakimiyet mücadelesinin ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. I. Mehmed Bey'den sonra 1456 yılında Dündar Bey ve bunun ardından da 1461 yılında Aslan Davut Bey Ramazanoğulları Beyliği'nin başına geçmiştir. Bu beylerin döneminde Tarsus'un hakimiyetini elde etmek amacıyla Karamanoğulları ile mücadelelere girişilmiş ve Tarsus Ramazanoğulları idaresinde kalmıştır[43].

Dülkadirli Beyliği ile Memluklular arasındaki mücadeleler sırasında Ramazanoğulları'nın Memluklular ile birlikte hareket etmesine kızan Dülkadirli Beyi Şehsuvar Bey, Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmet'in göndermiş olduğu destek kuvvetleri ile Memlukluları mağlubiyete uğratmış[44], bunun ardından da 1469-70 yıllarında Ramazanoğulları'nın üzerine sefere çıkarak bazı yerleri ele geçirdikten sonra

---

[40] Y.Kurt; **a.g.m.**, s.816-817; İ.H.Uzunçarşılı; **a.g.e.**, s.177.
[41] F. Sümer; **a.g.m.**, s.40.
[42] İ.H.Uzunçarşılı; **a.g.e.**, s.177; R. Yinanç; **a.g.e.**, s.44; E. Kartekin; **a.g.e.**, s.47-51; Y.Kurt; **a.g.m.**, s.818.
[43] E. Kartekin; **a.g.e.**, s.51-57; Y.Kurt; **a.g.m.**, s.819; F. Sümer; **a.g.m.**, s.52-53.
[44] Y.Kurt; **a.g.m.**, s.819; F. Sümer; **a.g.m.**, s.53.

Sis'i kuşatıp, Ramazanoğlu ailesinden Ömer Bey'i Ramazanoğulları Beyliği'ne getirip, durumu müttefiki Fatih Sultan Mehmet'e bildirmiştir[45]. Fakat bir süre sonra Şehsuvar Bey'in Memluklular'a mağlup olmasının ardından[46] Ömer Bey Memluklular'ın yanında yer almış ve Aslan Davut Bey Memluklular tarafından yeniden Ramazanoğulları Beyliği'nin başına getirilmiştir[47].

Aslan Davut Bey'in 1480 yılında Memluklular ile Akkoyunlular arasında yapılan Ruha savaşında vefat etmesinin ardından Ramazanoğulları Beyliği'nin başına oğlu Halil Gıyaseddin Bey geçmiştir[48]. Halil Gıyaseddin Bey'in döneminde, Osmanlı Devleti ile Memluklular ortaya çıkan anlaşmazlık ve nüfuz mücadelesinde Çukurova bölgesi çatışma alanı olmuştur. Memluk tabiiyetindeki Ramazanoğulları Beyliği'ni ilk etapta hedef olarak gören Osmanlı kuvvetleri, 1485 yılının başlarında Karaman Beylerbeyi Karagöz Paşa kumandasında Gülek Kalesi'ni zaptederek Adana ve Tarsus'u ele geçirmiştir[49]. Bu sefer esnasında Karagöz Paşa, Turgudoğulları[50] ve diğer Varsak beylerini yenerek, Ramazanoğulları ile birlikte Çukurova bölgesinde etkin olan Üçok Türkmenleri'nden Kuştemürlü, Kusunlu ve Karaisalu Cemaatlerinin desteğini elde etme yoluna gitmiştir. Adana'nın ele geçirilmesi ile birlikte, Ramazanoğulları ailesinden burada bulunan Ömer esir edilerek İstanbul'a gönderilmiştir[51].

1485 yılı başlarında Osmanlı kuvvetleri tarafından ele geçirilen Çukurova bölgesi 12 Mart 1485 tarihinde Osmanlı ve Memluk kuvvetleri arasında Seyhan nehri kıyısında meydana gelen muharebede Osmanlı kuvvetlerinin yenilgiye uğraması üzerine Çukurova bölgesi tekrar Memluk hakimiyetine geçmiştir[52].

Çukurova bölgesinin bu şekilde Memlukluların eline geçmesini kabul etmeyen II. Bayezid, 1486 yılında Hersek-zade Ahmed Paşa kumandasında bir orduyu bu bölgeye

---

[45] Selahattin Tansel; **Fatih Sultan Mehmet(in Siyasi ve Askeri Faaliyeti**, İstanbul, 1999, s.335-36; R. Yinanç; **a.g.e.**, s.66; F. Sümer; **a.g.m.**, s.53.
[46] R. Yinanç; **a.g.e.**, s.72-73.
[47] Y.Kurt; **a.g.m.**, s.819; F. Sümer; **a.g.m.**, s.53.
[48] İ.H.Uzunçarşılı; **a.g.e.**, s.178; E. Kartekin; **a.g.e.**, s.59.
[49] R. Yinanç; **a.g.e.**, s.83.
[50] Turgudoğulları; daha önceki dönemlerde Karamanoğulları ile işbirliği yaptıkları için Rum Mehmed Paşa tarafından tenkil edilerek Çukurova bölgesine kaçmak zorunda bırakıldıklarından dolayı Osmanlılara karşı düşman bir tavır içinde idiler. M.C.Şehabeddin Tekindağ; "Son Osmanlı-Karamanlı Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", **İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, C.XIII, Sa:17-18**, İstanbul, 1963, s.55.
[51] Y.Kurt; **a.g.m.**, s.819-820.
[52] R. Yinanç; **a.g.e.**, s.83; Nureddin Ünen; "Mısır (Çerkes) Kölemenler ile Osmanlılar'ın Çukurova'daki Mücadeleleri"; **Görüşler, C.:6, Sa.:56-57**, Adana, 1943, s.4.

göndermişse de bu ordu Memluklulara yenilerek geri çekilmek zorunda kalmıştır. 1487 yılında Sadrazam Davud Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri Tarsus ve Adana başta olmak üzere birçok kaleyi ele geçirmişlerdir. 1488 yılında Vezir Hadım Ali Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri karadan, Hersekzade Ali Paşa da 100 gemilik bir donanma ile denizden Çukurova bölgesine ve Memluklulara karşı mücadeleye girmişlerdir. Gönderilen bu donanmanın fırtınaya yakalanarak Trablusşam kıyılarına vurması ve 17 Ağustos 1488 tarihinde Ağaçayırı adlı yerde yapılan muharebeyi Memluk kuvvetlerinin kazanmasının ardından 1 Nisan 1489 tarihinde Adana Memlukluların eline geçmiştir. Bunun üzerine Nisan 1491 tarihinde Memluklular ile Osmanlı Devleti arasında eski sınır geçerli olmak üzere antlaşma imzalanmıştır[53].

Halil Gıyaseddin Bey 1510 yılında vefat edene kadar Memluklulara tabi bir şekilde hüküm sürmüş ve günümüzde Adana'nın en önemli tarihi eserlerinden birisi olan ve Ulu Cami olarak bilinen Halil Bey Camii'ni inşa etmiştir. Halil Bey'in vefatının ardından Ramazanoğulları Beyliği'nin başına kardeşi Mahmut Bey geçmiştir. Mahmut Bey, 1514 yılında Memluklular tarafından görevden alınmış ve yerine amcası oğlu Selim Bey geçirilmiştir. Bunun üzerine Mahmut Bey İstanbul'a giderek Yavuz Sultan Selim ile görüşmüştür. Yavuz'a Mısır seferinde refakat eden Mahmut Bey, Mercidabık Savaşı'ndan ardından Çukurova bölgesinin Osmanlı hakimiyeti altına girmesi ile birlikte 31 Ağustos 1516 tarihinde Adana Sancakbeyliğine atanmıştır. Mahmut Bey 23 Ocak 1517 tarihinde Ridaniye Savaşında vefat etmiştir[54].

III-OSMANLI HAKİMİYETİ DÖNEMİNDE ÇUKUROVA'NIN TARİHİ

Mercidabık Savaşı'nın ardından Osmanlı hakimiyetine giren Çukurova bölgesinde, Adana, Tarsus ve Sis olmak üzere 3 sancak halinde idari düzenleme yoluna gidilmiştir. Bu sancaklar, merkezi Şam olan ve 1517 yılında teşkil edilen Arab Vilayetine bağlı idiler[55].

Ramazanoğlu ailesinden Mahmut Bey'in, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferine kendi isteği ile katılması ve Ridaniye Savaşında vefat etmesi üzerine, Adana Sancakbeyliğine Halil Bey'in oğlu Kubad Bey getirilmiştir. Kubad Bey'in bu görevde

---

[53] İsmail Hakkı Uzunçarşılı; **Osmanlı Tarihi, C.:2**, Ankara, 1995, s.191-192; Y.Kurt; **a.g.m.**, s.820; N.Ünen; **a.g.m.**, s.4.

[54] E. Kartekin; **a.g.e.**, s.61-71; Y.Kurt; **a.g.m.**, s.820-21; F. Sümer; **a.g.m.**, s.55-56.

[55] Enver Çakar; **XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı (1516-1566)**, Elazığ-2003, s.25.

yeterli başarı göstermemesi üzerine, azledilmiş ve Adana Sancakbeyliğine kardeşi Piri Mehmet Bey getirilmiştir[56].

Ramazanoğulları Beyliği'ni idare edenlerin kendi istekleri ile Osmanlı hakimiyetine girmesi nedeniyle, Ramazanoğulları sülalesinden olanlara Adana Sancağı yurtluk-ocaklık olarak verildi. Ancak, yönetim yurtluk-ocaklık olarak Ramazanoğulları'na bırakılmakla birlikte, bölge diğer Osmanlı toprakları gibi nüfus ve arazi tahririne tabi tutuldu[57].

Piri Mehmed Bey; Adana Sancakbeyi olarak bulunduğu sırada, 1526 yılında Bozok'ta ortaya çıkan Baba Zünnun ayaklanmasının bastırılmasında büyük gayretler göstermiştir[58]. Bu olayın ardından 1527 yılında Adana ve çevresinde Safevi kaynaklı ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Bu ayaklanmaların en önemlisi, Karaisalu Türkmenleri'nden olup Safevi daisi olan Mustafaoğlu Veli Halife ayaklanmasıdır. Bunun dışında Berendi'de Domuzoğlan ve Tarsus'a bağlı Ulaş yöresindeki Beyce (Yekce) Bey ayaklanmalarıdır. Bu ayaklanmalar Piri Mehmed Bey'in aldığı tedbirler ve gösterdiği gayretler sonucunda bastırılmıştır[59].

Çukurova bölgesindeki bu isyanların bastırılmasının ardından İstanbul'a giden Piri Mehmed Paşa, burada bir süre ikamet etmiş ve Adana'yı vekilleri aracılığı ile idare etmiştir. Piri Mehmed Bey İstanbul'da iken 1529 yılında Üzeyir Sancağı Beği Ahmed Bey'in yeğeni Seydi etrafına topladığı 5000 kadar kişi ile isyan hareketine girişmiştir. Başına Kızılbaş tacı giyen Seydi, kendine tabi olan kuvvetlerle, önce amcası Ahmed Beyi katl etmiş, ardından da Berendi, Ayas ve Kars-ı Zülkadiriyye'yi işgal edip yağmalamıştır. İnciryemez adlı diğer bir Kızılbaş lideri ile birleşen Seydi'nin bu tür davranışları üzerine Piri Mehmed Bey derhal geri dönerek bunların üzerine yürümüştür. İnciryemez ve Seydi başkanlığındaki bu isyancıları sert bir şekilde bastıran Piri Mehmed Bey, bölgede huzur ve güveni tesis etmiştir.Bu olaylar ile birlikte Piri Mehmed Bey'in Osmanlı merkezindeki itibarı daha da artmıştır[60].

---

[56] E. Kartekin; **a.g.e.**, s.71; Y.Kurt; **a.g.m.**, s.821; F. Sümer; **a.g.m.**, s.56.

[57] Y.Kurt; **a.g.m.**, s.821. Çukurova bölgesinde yapılan ilk tahrir 1519 tarihlidir. Yılmaz Kurt; "1572 tarihli Adana Mufassal Tahrir Defterine Göre Adana'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi Üzerine Bir Araştırma", **Belleten, C.LIV, Sa.:209**, Ankara, 1990, s.179.

[58] İ.H. Uzunçarşılı; **Osmanlı Tarihi, C.:3**, s.346.

[59] İ.H. Uzunçarşılı; **Osmanlı Tarihi, C.:3**, s.346; Y.Kurt; **a.g.m.**, s.821; F. Sümer; **a.g.m.**, s.56-57.

[60] Yaşar Yücel; **Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı Fatih-Yavuz-Kanuni**, Ankara, 1991, s.176; İ.H. Uzunçarşılı; **a.g.e.**, s.347-348; Y.Kurt; **a.g.m.**, s.821. Bu isyanlarla ilgili olarak şu esere

Adana ve çevresinde gösterdiği bu başarılar üzerine Piri Mehmed Bey, Paşa ünvanı verilerek 1544 yılında Şam Beylerbeyi olmuştur[61]. 1545 yılında tekrar Adana Sancakbeyi olarak atanmasının ardından bir süre Karaman Beylerbeyi olarak görev yapmıştır[62]. Bunun ardından 1549 yılında ikinci defa Şam Beylerbeyi olarak atanan Piri Mehmed Paşa'nın yerine Adana Sancakbeyliğine İbrahim Bey isimli bir kişi atanmıştır[63].

İbrahim Bey'in kısa bir süre görev yapmasının ardından Adana Sancakbeyliği'ne Ali Bey isimli bir kişi atanmıştır. Ali Bey; sancakbeyliği sırasında Varsak Türkmenleri'nin eşkıyalığını önleyememiş ve Çukurova bölgesinde huzur bozulmuştur. Bunun üzerine Piri Mehmed Paşa'nın Çukurova bölgesindeki etkinliği göz önüne alınarak 1.600.000 akçe has ile üçüncü defa olarak Adana Sancakbeyliği'ne atanmıştır[64].

Piri Mehmed Paşa'nın bu dönemdeki Sancakbeyliği sırasında Çukurova bölgesinde Pir Ahmet ve Bende adlı kişiler kurmuş oldukları çetelerle etrafa zarar vermişlerse de Zülkadiriyye Beylerbeyi tarafından tenkil edilmişlerdir. 1556 yılında Adana ve Tarsus çevresinde ortaya çıkan Arap Hacısı adlı eşkıya gurubu etrafa birçok zarar vermişse de Piri Mehmed Paşa tarafından ortadan kaldırılmıştır[65].

1567 yılında vefat edene kadar Adana Sancakbeyliği yapan Piri Mehmed Paşa'nın yerine, Piri Mehmed Paşa'nın vasiyeti gereğince küçük oğlu ve bu sırada Tarsus Sancakbeyi olan Derviş Mehmed Bey atanmıştır[66]. Derviş Mehmed Bey'in 1569 yılında vefat etmesinin ardından, o sırada Antep Sancakbeyi bulunan ağabeyi İbrahim Bey tayin edilmiştir[67].

---

bakılabilir. Mustafa Akdağ; **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"**, Ankara, 1995, s.119.

[61] Osmanlı resmi belgelerinde Piri Mehmed Bey (Paşa)'e "*cenab-ı emaret-meab*" diye hitab edilmekteydi. Y.Kurt; **a.g.m.**, s.821.

[62] Mehmet Süreyya; **Sicil-i Osmanî, C.:4**, İstanbul, 1996, s.1335.

[63] İbrahim Bey eski Eski Haleb Sancakbeyi idi. 16 Şubat 1549 tarihinde Haleb'in müstakil bir Beylerbeyilik haline getirilmesiyle Haleb'e başka birinin beylerbeyi olarak atanması üzerine İbrahim Bey Adana Sancakbeyliği'ne atanmıştır. E.Çakar; **a.g.e.**, s.27, 70.

[64] Y.Kurt; **a.g.m.**, s.821. Piri Mehmed Paşa'nın Şam Beylerbeyiliği'nden Adana Sancakbeyliği'ne tekrar atanmasının tarihi olarak 5 Mayıs 1551 (28 R.ahir 958) tarihi tespit edilmiştir. Enver Çakar; "XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyiliği'nin İdarî Taksimatı", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.:13, Sa.:**1, Elazığ-2003, s.364.

[65] M.Akdağ; **a.g.e.**, s.129.

[66] F. Sümer; **a.g.m.**, s.58; Y.Kurt; **a.g.m.**, s.821.

[67] E. Kartekin; **a.g.e.**, s.75-6; Y.Kurt; **a.g.m.**, s.821.

İbrahim Bey'in 1586 yılındaki vefatı üzerine Adana Sancakbeyliği'ne oğlu Mehmed Bey atanmıştır[68]. Mehmed Bey'in 25 Aralık 1605 (14 Ramazan 1014) tarihindeki vefatı üzerine, Mehmed Bey'in vasiyeti ve Adana ileri gelenlerinin de Adana Kadısı aracılığı ile arzda bulunmaları üzerine Mehmed Bey'in oğlu Pir Mansur Bey Adana Sancakbeyliği'ne atanmıştır[69]. Pir Mansur Adana Sancakbeyi iken 1606 yılında Canbolatoğlu'na tabi olan Celali kuvvetleri tarafından Çukurova bölgesi yağmalanarak tahrip edilmiştir[70]. Yine bu dönemde Celali liderlerinden, Muslı Çavuş adlı birisi İçel ve çevresinde, Cemşid adlı biri de Adana ve çevresinde eşkıyalıkta bulunmuşlardır[71]. Kuyucu Murat Paşa'nın yapmış olduğu faaliyetler sonucunda 1607 yazında Cemşid ortadan kaldırıldıktan sonra, 24 Eylül tarihinde de Beylan yakınlarında Canbolatoğlu Ali Paşa yenilgiye uğratılmıştır[72].

Celali reislerinin Adana ve çevresindeki faaliyetleri sonucunda bu bölgede bulunan bölgelerin büyük oranda tahrip olması ve Sancakbeyi olan Pir Mansur Bey'in bunların tenkilinde yetersiz kalması nedeniyle 1017 (1608-1609) yılında Adana Sancakbeyi olan Pir Mansur Bey görevinden alınmış ve Adana Beylerbeyilik haline getirilmiştir[73]. Bu tarihten, 1690lı yıllara kadar Çukurova bölgesinin tarihi ile ilgili fazla bilgi mevcut bulunmamaktadır.

---

[68] Kasım Ener; **Adana Tarihine ve Tarımına Dair Araştırmalar**, İstanbul, 1978, s.13.

[69] **B.O.A., Ali Emiri Tasnifi, I.Ahmed Kısmı No:270**; K.Ener; **a.g.e.**, s.15. Sicil-i Osmanî'de; Hüseyin Paşa adlı bir kişi ile ilgili olan kısımda 1014 (1605-1606) yılında Yeniçeri Ağası olduktan sonra Adana Beylerbeyi ve 1015 (1606-1607) yılında Halep Beylerbeyi olduğuna dair bir bilgi var ise de bu bilgiyi destekleyecek başka bir kaynak bulunmamaktadır. M. Süreyya; **S.O., C.:3,** s.713.

[70] R.Anhegger; "Adana" Maddesi, **EI., V.:I**, s.183..

[71] M.Çağatay Uluçay; **XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri**, İstanbul, 1944, s.11.

[72] M.Ç.Uluçay; **a.g.e.**, s.17.

[73] "... sâbık Adana hâkimi olan Pir Mansur dâme 'ulvuhu adam gönderüb bin on yedi senesinde Adana hükûmeti üzerinden alınub beğlerbeğilik olmağla ..." **M.D., No:80**, S.:362, H.:882; "... bundan akdem bin on yedi senesinden berü Adana müstakil beğlerbeğilik olmağla ..." **M.D., No:80**, S.:362, H.:883. Bu dönemde tespit edebildiğimiz ilk Adana Beylerbeyi Mustafa Paşa'dır. M. Süreyya; **S.O., C.:4,** s.1182; K.Ener; **a.g.e.**, s.16. Ramazanoğulları hanedanının yurtluk-ocaklık yönetimi Pir Mansur Bey ile sona ermişse de, Ramazanoğulları sülalesinden gelen ve 1633 yılında Ramazanoğlu Vakfı'nın mütevellisi olan Osman adlı bir kişinin daha önceden Adana Beylerbeyi olduğu anlaşılmaktadır. **A.Ş.S. No:2**, S.:91, B.:157. Osman adlı bu kişinin Pir Mansur Bey'in küçük oğlu olduğu ile ilgili bir iddia bulunmaktadır. E. Kartekin; **a.g.e.**, s.84.

II. BÖLÜM

İDARECİLER VE ÇUKUROVA BÖLGESİNDEKİ CEMAATLER

I-İDARECİLER

1691-1750 Yılları Arasındaki Adana Valileri ve Beylerbeyileri[1]

1-Harmuş Mehmed Paşa (1688-161691)

2-Mehmed Paşa (1691)

3-Genç Mehmed Paşa (1691-1692)

4-Büyük Cafer Paşa (1692-1693)

5-Tırnakcı İbrahim Paşa (Damad-ı Şehriyari) (1693-1695)

6-Çetrefil-zade Yusuf Paşa (1695-1696)

7-Amcazade Hüseyin Paşa (1696)

8-Daltaban Mustafa Paşa (1696)

9-Kalaylıkoz Ahmed Paşa (1697)

10-Fazlı Paşa (1697-1698)

11-Kürt Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa (Birinci Defa) (1699-1701)

12-Hacı Mustafa Paşa (1701-1702)

13-Seyyid Ahmed Paşa (1702)

14-Yusuf Paşa (Birinci Defa) (1702)

15-Seyyid Mehmed Paşa (Birinci Defa) (1702)

16- Yusuf Paşa (İkinci Defa) (1702-1704)

---

[1] 1691-1750 yılları arasındaki Adana Eyaleti Vali ve Beylerbeyileri ile ilgili yaptığımız bu sıralama için, inceleme dönemi kapsayan süre içerisindeki Adana Şer'iyye Sicilleri tamamen taranmıştır. Ancak bu dönemi kapsayan Şer'iyye Sicilleri'nin en eskisi 1699 yılında başlamaktadır. Bu tarihten önceki Vali ve Beylerbeyilerin tespit edilmesinde Mehmet Süreyya'nın Sicil-i Osmanî'si esas kaynağımızı oluşturmakla birlikte, Mühimme Defterleri, Atik Şikayet Defterleri ve Maliyeden Müdevver Defterler'den faydalanılmıştır. 1699'dan sonraki dönem için esas kaynağımız Adana Şer'iyye Sicilleri olmakla birlikte, Sicil-i Osmanî başta olmak üzere diğer kaynaklardan da faydalanılmıştır.

17-Seyyid Mehmed Paşa (İkinci Defa) (1704-1705)

18-Ebubekir Paşa (1705-1706)

19-Hacı Mustafa Paşa (1706-1707)

20-Abdulgafur Paşa (1707-1708)

21-Can Arslan Paşaoğlu Hüseyin Paşa (Birinci Defa) (1708-1709)

22-Ali Paşa (1709-1710)

23-Çufutoğlu Mehmed Paşa (1710)

24-İslam Paşa (1710-1711)

25-Kürt Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa (İkinci Defa) (1711)

26-İbrahim Paşa (1711-1712)

27-Seyyid Ahmed Paşa (1712-1713)

28-Kara Mehmed Paşa (Hacı) (1713-1714)

29-Hacı Ahmed Paşa (1714-1715)

30-Ali Paşa (1715)

31-Şehsuvar-zade Seyyid Mehmed Paşa (1715-1716)

32-Can Arslan Paşaoğlu Hüseyin Paşa (İkinci Defa) (1716)

33-Kurd Mehmed Paşa (1716)

34-İbşir Hüseyin Paşa (1716-1717)

35-Abdurrahman Paşa (1717-1718)

36-Kara Mustafa Paşa (Hacı) (1718-1719)

37-Osman Paşa (1719-1720)

38-Ahmed Paşa (1720)

39-Rişvan-zade Seyyid Mehmed Paşa (Birinci Defa) (1720-1723)

40-Ebubekir Paşa (1723)

41-Hekim-zade Ali Âlî Paşa (Birinci Defa) (1723-1724)

42-Boğazlıyanlı-zade Mehmed Paşa (1724-1726)

43-Osman Paşa (1726)

44-Ahmed Paşa-zade Ömer Paşa (1726-1727)

45-Mehmed Paşa (1727)

46-İbrahim Paşa (1727)

47-Ömer Paşa (1727-1728)

48-Rişvan-zade Seyyid Mehmed Paşa (İkinci Defa) (1728-1729)

49-Hüseyin Paşa (1729)

50-Ahmed Paşa (1729)

51-Arifi Ahmed Paşa (1729-1730)

52-Şahin Mehmed Paşa (Birinci Defa) (1730-1731)

53-Muhsin-zade Abdullah Paşa (1731)

54-İbrahim Paşa (1731-1732)

55-Polad Ahmed Paşa (1732-1733)

56-İbrahim Paşa (1733)

57-Yakub Paşa (Birinci Defa) (1733-1734)

58-Şahin Mehmed Paşa (İkinci Defa) (1734-1735)

59-Hacı Ali Paşa (1735-1739)

560-Numan Paşa (1739-1740)

61-Yakub Paşa (İkinci Defa) (1740)

62-Osman Paşa (1740-1741)

63-Ahmed Paşa (1741)

64-Hekim-zade Ali Âlî Paşa (İkinci Defa) (1741)

65-Rişvan-zade Seyid Süleyman Paşa (1741-1742)

66-Kebir Hüseyin Paşa (1742-1744)

67-Murtaza Paşa (1744-1746)

68-Hacı Ebubekir Paşa (1746)

69-Çeteci Abdullah Paşa (1746-1747)

70-Muhsin-zade Mehmed Paşa (1747)

71-Süleyman Paşa (1747-1748)

72-Abdülcelil-zade Hüseyin Paşa (1748-1749)

73-Sarı Abdurrahman Paşa (1749-1750)

74-Hacı Ali Paşa (1750)

75-Kör Ahmed Paşa (1750-1752)

İncelediğimiz 1691-1750 arasındaki 60 yıllık süre içerisinde, tespit edebildiğimiz kadarıyla 75 defa Adana Eyaleti'ne Beylerbeyi veya Vali atanmıştır. Atanan bu kişilerin bazıları 1 aylık süreyi bile doldurmadan ya vefat etmişler, ya azledilmişler veya başka yere atanmışlardır. Bazı Vali ve Beylerbeyiler ise ikinci defa Adana'ya atanmışlardır. Bazıları ise görevlerine devam ederlerken tekrar aynı görevde ibka edilmişlerdir. Bunun yanında, göreve gelip başlamadan yerlerine başka bir kişi atanan Vali ve Beylerbeyiler de vardır.

24 Temmuz 1710 (27 C.evvel 1112) tarihinde Adana Beylerbeyiliği'ne atanan Çufutoğlu Mehmed Paşa[2] gelip görevine daha başlamadan, bu kişinin atandığı tarihten geçerli olmak üzere 12 Eylül 1710 (18 Receb 1122) tarihinde, daha önceden İçil Sancağı'na mutasarrıf olan İslam Paşa Adana Beylerbeyi olarak nasp edilmiştir[3].

Eski Maraş Valisi olan Vezir Ahmed Paşa 18 Şubat 1720 (8 R.ahir 1132) tarihinde Adana ve Karaman Valisi olarak atanmasına[4] rağmen, bazı nedenlerden dolayı Mart ortaları 1720 (Evail-i C.evvel 1132) tarihinde Adana Valiliği üzerinden alınarak bunun yerine Karaman Valiliği'ne ilave olarak Maraş Valiliği'ne atanmış[5] ve Adana'ya, bu sırada Maraş Beylerbeyi olan Rişvan-zade Seyyid Mehmed Beylerbeyi olarak atanmıştır[6].

---

[2] **A.Ş.S. No:41**, S.:83, B.:150.
[3] **A.Ş.S. No:41**, S.:84, B.:154.
[4] **A.Ş.S. No:18**, S.:211, B.:377.
[5] **A.Ş.S. No:18**, S.:245-246, B.:426.
[6] **A.Ş.S. No:18**, S.:224, B.:394.

İran ile süren savaşlar sırasında İran'da Luristan bölgesinin muhafazasında bulunan Osman Paşa; Ocak başları 1726'da Adana Valiliği'ne atmış, fakat Adana'ya gelip görevine başlamadan 25 Ocak 1726'da Luristan Kalesi'nde vefat etmiştir[7].

İncelediğimiz dönemde Adana Eyaleti'ni en uzun süreli olarak idare eden kişi olarak Vezir Hacı Ali Paşa'yı görmekteyiz. Eski Kandiye muhafızı olan Hacı Ali Paşa 26 Ekim 1735 (7 C.ahir 1148) tarihinde Adana Eyaleti Valiliği'ne atanmıştır[8]. Adana'ya gelerek bir süre burada bulunan Hacı Ali Paşa, 1737 yılında sefer için Kırım tarafına gitmesi gerektiğinden[9], bundan sonraki dönemde Adana Eyaleti, Mütesellimler tarafından idare edilmiştir[10]. Kırım tarafında iken Kefe Seraskeri görevine de getirilen Ali Paşa, Nisan 1739 (Muharrem 1152) tarihinde Kırım'da vefat etmiştir[11]. Buna göre Vezir Hacı Ali Paşa, 3,5 yıl Adana Valiliği görevini yürütmüştür. Bu sürenin yarısı fiili olarak, diğer yarısı ise Mütesellimler aracılığı iledir.

İncelediğimiz dönemde Adana Eyaleti'ni en uzun süreli olarak idare eden ikinci kişi olarak Rişvan-zade Seyyid Mehmed Paşa'yı görmekteyiz. Maraş Beylerbeyi iken Mart ortaları 1720 (Evail-i C.evvel 1132) tarihinde Adana Beylerbeyiliği'ne atanan[12] Rişvan-zade Seyyid Mehmed Paşa; Şubat ortaları 1721 (Evahir-i R.ahir 1133)[13] ve Mart sonları 1722'de (Evail-i C.ahir 1134)[14] olmak üzere üst üste iki defa bu görevinde ibka edilmiştir. Belgelerden, Ocak 1723 tarihine kadar[15] Adana Beylerbeyi olarak gördüğümüz Rişvan-zade Seyyid Mehmed Paşa'nın yerine, Şubat 1723 tarihinde Adana Beylerbeyi olarak Ebubekir Paşa'yı görmekteyiz[16]. Buna göre Rişvan-zade Seyyid Mehmed Paşa, yaklaşık olarak 34-35 ay Adana Beylerbeyiliği görevinde bulunmuştur.

Vali ve Beylerbeyiler Adana Eyaleti'ne atandıkları zaman, bulundukları bölgeden Adana'ya gelene kadar yerlerine vekaleten Mütesellim nasp etmekteydiler. Bu Mütesellimler çoğunlukla Adana'nın ileri gelenlerinden idi. Bazı durumlarda ise atanan

[7] M. Süreyya; **S.O., C.:4,** s.1300.
[8] **A.Ş.S. No:128**, S.:172, B.:254.
[9] **A.Ş.S. No:131**, S.:113, B.:164; **A.Ş.S. No:131**, S.:94, B.:134.
[10] Adana Mütesellimi Gaffar-zade Süleyman Ağa, **A.Ş.S. No:131**, S.:3, B.:5; Eyalet-i Adana Mütesellimi olan Mustafa Ağa, **A.Ş.S. No:125**, S.:49, B.:100; Adana Mütesellimi Mustafa Ağa, **A.Ş.S. No:130**, S.:121, B.:176.
[11] **A.Ş.S. No:134**, S.:85, B.:105; **A.Ş.S. No:134**, S.:128, B.:168.
[12] **A.Ş.S. No:18**, S.:224, B.:394. Rişvan-zade Seyyid Mehmed Paşa'nın bu beylerbeyiliği birinci defadaki dönemidir. 1728-29 tarihlerinde tekrar Adana Beylerbeyiliği'ne atanmıştır.
[13] **A.Ş.S. No:22**, S.:73, B.:129.
[14] **A.Ş.S. No:103**, S.:99, B.:190.
[15] **A.Ş.S. No:13**, S.:146-145, B.:321.
[16] **A.Ş.S. No:13**, S.:139, B.:309.

kişiler kendi kapı halkından bir kişiyi Mütesellim olarak atamakta, atadıkları bu kişi hızlı bir şekilde Adana'ya gelerek idareyi devralmakta idi. 28 Mayıs 1706 (14 Safer 1118) tarihinde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası inzimamıyla Adana Beylerbeyiliği'ne atanan[17] Mustafa Paşa, 11 Haziran 1706 (28 Safer 1118) tarihinde Mütesellim olarak Kapucular Kethüdası Ahmed Ağa'yı atamıştır[18]. Keza, İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatleri içinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını tenkil için bu cemaatlerin üzerine gitmek zorunda kalan Mustafa Paşa, 14 Ocak 1707 (9 Şevval 1118) tarihinde Konakçısı Mehmed Ağa'yı Mütesellim olarak atamıştır[19].

Bazı durumlarda ise Vali ve Beylerbeyiler, Adana'dan acele olarak ayrılmak zorunda kaldıklarından Mütesellim olarak herhangi bir kişiyi atayamamakta, bunun yerine isim kısmı boş bırakılarak Mütesellimlik buyuruldusu yazılmakta, bu buyuruldu gereğince yerine göre bir Mütesellim atanmakta idi. Adana Valisi Vezir Hacı Ali Paşa, Kırım tarafına acele olarak gitmesi için gönderilen ferman ulaşması üzerine, acilen hareket etmek zorunda kalmış, bu arada Mütesellim olarak nasp edecek bir kişi bulamamıştır. Bunun üzerine Hacı Ali Paşa isim kısmı boş kalacak şekilde Mütesellimlik buyuruldusu yazarak kendi kethüdasına bırakmış ve hareket etmiştir. Bunun ardından Ereğli'ye gelindiğinde ise, 8 Eylül 1737 (13 C.evvel 1150) tarihinde Vezir Hacı Ali Paşa tarafından Adana ileri gelenlerinden Gaffar-zade Süleyman Ağa Mütesellim olarak atanmıştır. Bu kişinin Mütesellim olarak atandığına dair gönderilen buyurulduda, isim kısmı boş bırakılan buyuruldu ile eğer Mütesellim atanmışsa, bu kişinin değil Gaffar-zade Süleyman Ağa'nın Mütesellim olduğu belirtilmektedir[20]. Daha sonraki belgelerde, Gaffar-zade Süleyman Ağa Mütesellim olarak görülmektedir[21].

Valilerin vekilleri durumunda bulunan Mütesellimler de, bazı durumlarda yerlerine vekil bırakabilmekte ve idare bu vekiller aracılığı ile yürütülmekte idi. Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Seyyid Mehmed Paşa'nın Mütesellimi Abdülaziz Ağa, Surre Alayı'nın güvenli bir şekilde Adana hudutları dışına kadar çıkarılması ile görevli olduğu

---

[17] **A.Ş.S. No:104**, S.:44, B.:60-a.
[18] **A.Ş.S. No:104**, S.:44, B.:60-b.
[19] **A.Ş.S. No:104**, S.:85, B.:117.
[20] **A.Ş.S. No:131**, S.:113, B.:164.
[21] **A.Ş.S. No:131**, S.:94, B.:134, 5 Kasım 1737 (12 Receb 1150).

için, Adana'dan ayrılması gerekmiş ve bu görevi tamamlayıp Adana'ya geri dönene kadar *Mütesellim Vekili* olarak Adana'nın ileri gelenlerinden İsmail Ağa'yı atamıştır[22].

Bazı durumlarda ise, Mütesellimliğe iki kişi birden atanabilmekte idi. Adana Eyaleti Beylerbeyi olan İbşir Hüseyin Paşa sefere gitmesi gerektiğinden dolayı, Ramazanoğlu Evkafı Mütevellisi İbrahim Ağa ile Adana ayanından Seyfullah Ağa'yı iştiraken Mütesellim olarak 13 Mayıs 1717 (Gurre-i C.ahir 1129) tarihinde atamıştır[23]. Ancak bir süre sonra bu iki kişinin reaya fukarasına zulm ve teaddilerinin ortaya çıkması üzerine6 Haziran 1717 (25 C.ahir 1129) tarihinde bunlar azledilmiş ve Abdulaziz Ağa isimli bir kişi Mütesellim olarak atanmıştır[24].

Mütesellim olarak atanan kişiler bazı durumlarda halka zulm ve teaddide bulunmakta ve azledilmekte idiler. Adana Valisi Vezir Yusuf Paşa'nın daha önce Mütesellim olarak atadığı ve Yeniçeri zümresinden olan Arpacı-zade Hüseyin Ağa'nın halka zulm ettiğinin ortaya çıkması üzerine, Hüseyin Ağa azledilmiştir. Bu kişinin azledilmesi için gönderilen buyuruldu ile aynı zamanda, bütün mal ve mülklerinin zabt edilerek hapsedilmesi yoluna da gidilmiştir[25]. Ancak daha sonraki dönemlerde Arpacı-zade Hüseyin Ağa serbest kalmış ve birçok defalar Mütesellim olmuştur[26]. Bu kişi, daha sonraki dönemlerde, birkaç defa sürgün ve kalebend edilmişse de yeni atanan Vali ve Beylerbeyiler tarafından Mütesellim olarak atanmasına devam edilmiştir. Bir dönem Adana Yeniçeri Serdarı da olan Arpacı-zade Hüseyin Ağa'nın, Kasım 1718 tarihinde kendine tabi olan 300 kadar Yeniçeri ile birlikte Adana Valileri'ne mahsus sarayı basarak Adana Sipah Kethüdayeri olan Ahmed'in yaralanması ve birkaç kişinin katl edilmesine neden olduğunu da görmekteyiz[27]. Keza daha sonraki dönemde, Haziran 1725 tarihinde Adana Valisi Boğazlıyanlı-zade Mehmed Paşa ve Mütesellimi'ne karşı Adana'da meydana gelen ihtilal olayında da Arpacı-zade Hüseyin Ağa isyancıların elebaşılığını yapmıştır[28]. Bu olayın ardından Arpacı-zade Hüseyin Ağa diğer elebaşılar ile birlikte katl edilmiş ve malları müsadere edilmiştir[29].

---

[22] **A.Ş.S. No:103**, S.:110, B.:215.
[23] **A.Ş.S. No:21**, S.:95, B.:147.
[24] **A.Ş.S. No:21**, S.:111-112, B.:170, 171.
[25] **A.Ş.S. No:3**, S.:79, B.:119, 25 Mayıs 1703 (9 Muharrem 1115).
[26] **A.Ş.S. No:41**, S.:2, B.:8, 17 Ağustos 1709 (10 C.ahir 1121); **A.Ş.S. No:106**, S.:135, B.:182, Aralık Sonları 1715 (Evahir-i Zilhicce 1127); **A.Ş.S. No:103**, S.:102, B.:196, 23 Nisan 1722 (7 Receb 1134).
[27] **A.Ş.S. No:18**, S.:93, 94, B.:147, 148.
[28] **A.Ş.S. No:20**, S.:9-10, B.:22.
[29] **A.Ş.S. No:30**, S.:86, 93 B.:142, 151.

II-YERLİ CEMAATLER

Çukurova bölgesindeki Türkmenler, ilk dönemlerden itibaren cemaat olarak teşkilatlanmışlar ve bir süre sonra yarı yerleşik duruma geçerek ziraat yapmaya başlamışlardır. Bu cemaatlerin mensuplarının yarı yerleşik olarak yaşamalarının temel sebebi olarak bu bölgenin ikliminin yaz mevsiminde çok sıcak olmasını gösterebiliriz.

Mayıs sonlarından itibaren harmanlarını kaldıran bu cemaatlerin mensupları, hayvanları ile birlikte yaylaya çıkmakta ve Eylül sonlarına kadar yaylada kalmaktaydılar. Yaylaya gitmeleri nedeniyle bu insanları göçebe olarak tanımlamamız doğru olmaz. Zira; yayla olarak belirtilen yerlerde, buraya geden insanların kalıcı olarak ikamet ettikleri evlerin yanında dükkanlar, çarşılar ve camiler de bulunmaktaydı[30].

İlk dönemlerde mezraalarda ziraat yapan bu cemaatlerin mensupları, bir süre sonra, bu mezraalara kendi adlarını vererek, buraları karye (köy) şekline getirmişlerdir. 10 Mart 1620 (5 R.ahir 1029) yılına ait avarız tahriri kaydında; Canibü'ş-şehr[31] ve Yüreğir Nahiyeleri'nin avarız haneleri belirtilirken, avarız ile yükümlü tutulan birimler cemaat olarak kaydedildiği halde[32], 1634 (1044) yılına ait avarız tevziatı listesinde[33], bu birimler, cemaat olarak değil karye olarak kaydedilmiştir[34]. Yüreğir ve Canibü'ş-şehr Nahiyeleri dışındaki cemaatler de daha sonraları inceleme dönemimizde çoğunlukla bu şekilde karye olarak kaydedilmişlerdir. Ancak; inceleme dönemimizi kapsayan tarihler içerisinde kalan süreye ait mevcut olan Şer'iyye Sicilleri başta olmak üzere, diğer arşiv kaynaklarında, köy isimlerini gösteren tevziat listeleri mevcut bulunmamaktadır. Bu hususla ilgili olarak ancak belgelerin içerisinde geçen köy isimlerinden bazı bilgiler elde edebilmekteyiz. Yeri geldikçe bu hususla ilgili bilgi verilecektir.

[30] "... Karaisalu Kazası'na tabi **Kızıldağ Yaylakı'nda** vaki kıbleten **Ramazanoğlu Sarayı ...**" **A.Ş.S. No:101**, S.:240, B.:388. "... **Tekfur Yaylakı Sûkku ...**" **A.Ş.S. No:24**, S.:26, B.:59. "... Adana Kazâsı'na tâbi' **Barakdağı Yaylağı'nda Çavuşoğlu nâm kimesnenin binâ itdiği câmi'**de nîm akçe vazîfe ile imam olan Mehmed ..." **A.Ş.S. No:19**, S.:242, B.:432.

[31] 1620 yılına ait bu avarız tahriri kaydında; Şehr-i Adana olarak isimlendirilen nahiye, daha sonraki dönemlerde Canibü'ş-şehr Nahiyesi olarak isimlendirilmiştir. Bundan sonraki kısımlarda, 1620 yılına ait bilgiler verilirken Şehr-i Adana Nahiyesi yerine Canibü'ş-şehr Nahiyesi ismi kullanılacaktır.

[32] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:1-2, B.:2.

[33] **A.Ş.S. No:2**, S.:82, B.:143.

[34] Mesela; 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında Canibü'ş-şehr Nahiyesi'ne tabi olan Kara Fazlı, İncirga, Ayakdalı, Bilanlı, Tufeyller gibi avarız birimleri cemaat olarak kaydedildiği halde, 1634 yılındaki avarız tevziatında karye olarak kaydedilmiştir.

İncelediğimiz dönemde başta Adana olmak üzere, Çukurova bölgesinde mevcut olup; İfraz-ı Zülkadiriyye, Yeniil ve Türkmanan-ı Haleb Mukataası'na tabi olanlar ile Arab ve Yörük Taifeleri'nden olmayan cemaatler sırasıyla aşağıda verilmiştir.

1-'Abdallı Cemaati ('Abdalalı Taifesi) : İncelediğimiz dönemde; bu cemaate ait bazı kişiler Canibü'ş-şehr Nahiyesi'nde Ağba adlı mahalde sakin idiler[35]. Bu cemaatin bu bölgenin yerli cemaatlerinden olup olmadığı hakkında başka bir kayıt mevcut bulunmamaktadır.

2-Akbaş Ekradı Cemaati : Lekvanik Mukataası'na tabi olan ve aslen Tarsus bölgesinde Kusun ve çevresinde sakin olan bu cemaat, 1691 yılında Rakka iskanına tabi tutulan cemaatlerden biridir. 16. yüzyılda, Sarıçam Nahiyesi'ne tabi olup; 93 hane, 29 mücerred olmak üzere toplam 122 erkek nüfusa sahip olan Akbaşlu Cemaati adıyla bir cemaat bulunmaktadır[36]. Bu cemaat ,1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1,5 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı bulunduğu halde[37], 1634 yılındaki avarız tevziatında bu cemaat ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır. İncelediğimiz dönemde bu cemaate mensup olan bazı kişiler Canibü'ş-şehr Nahiyesi'ne tabi Hurmalu adlı köyde sakin idiler[38].

3-Ali Kocalu (Ali Koca Seydilü) Cemaati : 16. yüzyılda Ali Koca Seydili adıyla, Adana Nahiyesi'ne tabi olup; 17 hane, 3 mücerred, 2 Seyyid olmak üzere toplam 22 erkek nüfusa sahip idi[39]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 0,5 hane olarak Yüreğir Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[40]. 1634 yılındaki avarız tevziatında da karye adıyla 0,5 hane olarak kayıtlı idi[41]. Bu cemaat, 1705 yılında Niğde Sancağı mirlivalarına has olarak tayin edilen karye ve cemaatlere dahil edilmiştir[42].

4-Alibar Koyuncusu Cemaati : Ayas ma'-Berendi Nahiyesi'nde sakin olan yerli cemaatlerden birisidir[43].

---

35 **A.Ş.S. No:136**, S.:132, B.:185.
36 **T.D. No:254**, S.:144-145.
37 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:5, B.:10.
38 **A.Ş.S. No:105**, S.:13, B.:21.
39 **T.D. No:254**, S.:49
40 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:1, B.:2.
41 **A.Ş.S. No:2**, S.:82, B.:143.
42 **A.Ş.S. No:104**, S.:57, B.:78.
43 **A.Ş.S. No:42**, S.:8, B.:16.

5-Anamaslu Cemaati : 1715 yılına ait deve tevziatı ile ilgili bir belgede ismi geçen bu cemaat ile ilgili başka bir bilgi bulunmamaktadır[44].

6-Arablı Cemaati : İncelediğimiz dönemde Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan[45] bu cemaatin mensupları, Dündarlu Nahiyesi'nde bu ad ile anılan köyde sakin idiler[46].

7-Balabancık Cemaati : Hacılu Baraklı Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaatin mensupları, bu nahiyedeki Tekür Pınarı adlı mezraada ziraat yapmaktaydılar[47].

8-Bayram Hacılu Cemaati : 16. yüzyılda Dengizlü Taifesi'nden olmak üzere Hacılu Nahiyesi'ne tabi olup, 29 hane, 12 mücerred olmak üzere toplam 41 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[48], 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 2 hane olarak Hacılu Nahiyesi'ne kayıtlı idi[49]. 1634 yılındaki avarız tevziatında Hacılu Baraklı adını alan aynı nahiyeye 1 hane olarak kayıtlı olan bu cemaat[50] ile ilgili olarak incelediğimiz dönemde, vergi ihtilafı ile ilgili bir belgede bilgi bulunmaktadır[51].

9-Bedirlü Cemaati : Hacılu Baraklı Nahiyesi'nde Haleb Hassı Mukataası'na tabi Döğeneklü mezraasında ziraat yapan bu cemaat ile ilgili başka bir bilgi mevcut bulunmamaktadır[52].

10-Beğoğlu Cemaati : İncelediğimiz dönemde Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaat hakkında, tımar tevcihi ile ilgili bir belge dışında başka bir bilgi mevcut bulunmamaktadır[53].

---

44 **A.Ş.S. No:39**, S.:99, B.:138-a
45 **A.Ş.S. No:18**, S.:272, B.:487; **A.Ş.S. No:4**, S.:179, B.:320.
46 **A.Ş.S. No:14**, S.:145, B.:248; **A.Ş.S. No:101**, S.:13, B.:16.
47 **A.Ş.S. No:104**, S.:30-1, B.:41-b. 16. yüzyılda Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olan ve bu nahiyede Suçıkduğu adlı mezraada ziraat yapan 22 erkek nüfusa sahip olan Balabanlu isimli bir cemaat bulunmaktaysa da, bu cemaat ile bir ilgisi olup olmadığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır, **T.D. No:254**, S.:272
48 **T.D. No:254**, S.:232.
49 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:2, B.:2.
50 **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
51 **A.Ş.S. No:105**, S.:38, B.:61.
52 **A.Ş.S. No:3**, S.:74, B.:115. Bu cemaatin ziraat yaptığı Döğeneklü mezraasında, 16. yüzyılda Koparan ve Turasanlu Cemaatleri ziraat yapmaktaydı. **T.D. No:254**, S.:228.
53 **A.Ş.S. No:9**, S.:111, B.:2.

11-Behlenlü Cemaati : İncelediğimiz dönemde Hacılu Baraklı Nahiyesi'nde Haleb Hassı Mukataası'na tabi Kandığ mezraasında ziraat yapan bu cemaat ile ilgili başka bir bilgi mevcut bulunmamaktadır[54].

12-Behlivanlu Cemaati : 1715 yılına ait deve tevziatı ile ilgili bir belgede ismi geçen bu cemaat ile ilgili başka bir bilgi bulunmamaktadır[55].

13-Bekdaşlu (Bektaşlu) Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olup; 85 hane, 26 mücerred olmak üzere toplam 111 erkek nüfusa sahip idi[56]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı olan bu cemaat[57], 1634 yılındaki avarız tevziatında yine 1 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı idi[58].

İncelediğimiz dönemde ise; 1707 yılına ait bir belgeye göre bu cemaat, 3000 akçe hasıl ile zeamet aklamından idi[59]. Bahrilü, Receblü Avşarı, Karagündüzlü ve Kırıntılı cemaatlerinin eşkıyalıkları nedeniyle bu cemaatin mensupları 1730'lu yıllarda sakin oldukları bölgeleri terk ederek başka bölgelere kaçmak zorunda kalmışlardır. Bir süre Adana ile Anadolu'nun değişik bölgelerinde perakende olarak bulunan bu cemaatin mensupları 1737 yılında geri getirilerek iskan edilmişlerdir[60].

14-Beliklü Cemaati : 16. yüzyılda Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olan ve 12 hane, 2 mücerred olmak üzere toplam 14 erkek nüfusa sahip olan[61] bu cemaatin ismi incelediğimiz dönemde sadece 1715 yılına ait deve tevziatı ile ilgili bir belgede geçmektedir[62].

15-Bodur Ali Cemaati : İncelediğimiz dönemde; başlarında bulunan Bodur Ali'nin ismiyle anılan ve esas olarak Sarıçam Kazası'na tabi olan bu cemaatin mensupları; 1730'lu yıllarda Bahrilü, Receblü Avşarı, Karagündüzlü ve Kırıntılı

---

54 **A.Ş.S. No:3**, S.:74, B.:115.
55 Bu cemaatin ismi, ilk etapta meşhur Pehlivanlı Cemaatini hatırlatmaktaysa da, bu ismin kayıtlı olduğu tevziat defterinde Pehlivanlı Cemaati ayrı olarak bu cemaatin hemen ardından kaydedilmiştir, **A.Ş.S. No:39**, S.:99, B.:138-a
56 **T.D. No:254**, S.:152-153.
57 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:5, B.:10.
58 **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
59 **A.Ş.S. No:9**, S.:112, B.:2.
60 **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34.
61 **T.D. No:254**, S.:277.
62 **A.Ş.S. No:39**, S.:99, B.:138-a

cemaatlerinin yaptıkları eşkıyalıklar nedeniyle sakin oldukları bölgeleri terk ederek başka bölgelere kaçmak zorunda kalmışlardır. Bu cemaate ismini veren Bodur Ali, 1735 yılına ait bir belgeye göre Yüreğir Nahiyesi'ndeki Kireçocağı adlı köyde ziraat yapmakta idi[63]. Bir süre burada ve başka yerlerde perakende olarak bulunan bu cemaatin mensupları ,1737 yılında geri getirilerek iskan edilmişlerdir[64].

16-Boğamlu Cemaati : İncelediğimiz dönemde, malikane ferağ beratında adı geçen bu cemaat Karaisalu Nahiyesi'nde Meydan mezraasında ziraat yapmakta idi[65].

17-Bostanlu Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olup; 71 hane, 7 mücerred olmak üzere toplam 78 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[66], 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı idi[67]. 1634 yılındaki avarız tevziatında yine 1 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı olan bu cemaat[68], incelediğimiz dönemde; Receblü Avşarı, Karagündüzlü ve Kırıntılı cemaatlerinin yaptıkları eşkıyalıklar nedeniyle sakin oldukları bölgeleri terk ederek başka bölgelere kaçmak zorunda kalan cemaatler arasındaydı. Bu cemaatin mensupları de kaçarak başka yerlere giden diğer cemaatlerin mensupları gibi 1737 yılında geri getirilerek iskan edilmişlerdir[69].

18-Bucaklu Cemaati : 16. yüzyılda Berendi Nahiyesi'ne tabi olan ve 10 hane, 3 mücerred olmak üzere toplam 13 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[70], incelediğimiz dönemde Dündarlu Nahiyesi'ne tabi idi[71].

19-Bulduk Cemaati : 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 8 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olup[72], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise yine bu

---

[63] **A.Ş.S. No:129**, S.:89, B.:162
[64] **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34.
[65] **A.Ş.S. No:104**, S.:30-31, B.:41-b.
[66] **T.D. No:254**, S.:143-44.
[67] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:5, B.:10.
[68] **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
[69] **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34.
[70] **T.D. No:254**, S.:287.
[71] **A.Ş.S. No:18**, S.:272, B.:487. 16. Yüzyılda Berendi Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaatin, daha sonraki dönemlerde bu bölgede meydana gelen karışıklıklar nedeniyle burayı terk ederek Dündarlu Nahiyesi'ne geldiği düşünülebilir.
[72] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.: 2, B.:2.

nahiyeye 7 hane olarak kayıtlı olan bu cemaat[73], incelediğimiz dönemde Dündarlu Nahiyesi'ne tabi idi[74].

20-Bükri Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ndeki Mesudlu Cemaati'ne tabi olan ve 21 hane, 8 mücerred olmak üzere toplam 29 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[75],1620 yılına ait avarız tahriri kaydında İcik Cemaati ile birlikte 0,5 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı olup[76], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine İcik Cemaati ile birlikte 0,5 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı idi[77]. İncelediğimiz dönemde Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaat, 1707 yılına ait bir belgeye göre 815 akçe hasıl ile zeamet aklamından idi[78].

21-Çakır Cemaati : 16. yüzyılda bu ismi taşıyan iki adet cemaat bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Çakırlu Cemaati adı ile; Yüreğir Nahiyesi'ne tabi olup, 22 hane, 11 mücerred olmak üzere toplam 33 erkek nüfus ile Adana Nahiyesi'nde Miratos mezraasında ziraat yapmaktaydı[79]. İkincisi ise yine Çakırlu Cemaati adı ile; Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olup 29 hane, 7 mücerred olmak üzere toplam 36 erkek nüfusa sahip olarak bu nahiyede Çakırköy mezraasında ziraat yapmaktaydı[80].1620 yılına ait avarız tahriri kaydında Çakır Cemaati adıyla 2,5 hane ile Karakışla Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaat[81], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine Çakır Cemaati adıyla 2 hane ile Karakışla Nahiyesi'ne tabi idi[82]. İncelediğimiz dönemde de Karakışla Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaatin ismi, 1701 yılına ait vergi ihtilafı ile ilgili bir belgede geçmektedir[83].

22-Çandır Cemaati : Önceki dönemlerde adı ile ilgili herhangi bir kayda rastlamadığımız bu cemaat, incelediğimiz dönemde Hacılu Baraklu Nahiyesi'ne tabi olup, vergi ihtilafı ile ilgili bir belgede ismi geçmektedir[84].

---

[73] **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
[74] **A.Ş.S. No:18**, S.:272, B.:487.
[75] **T.D. No:254**, S.:156.
[76] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10.
[77] **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
[78] **A.Ş.S. No:9**, S.:111, B.:2.
[79] **T.D. No:254**, S.:60.
[80] **T.D. No:254**, S.:180-181.
[81] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
[82] **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
[83] **A.Ş.S. No:101**, S.:54, B.:82.
[84] **A.Ş.S. No:12**, S.: 145, B.:251

23-Çömlek Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Bulgarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 96 hane, 26 mücerred olmak üzere toplam 122 erkek nüfus ile büyük cemaatlerden birisi olup[85], bu nahiyedeki Eğin ve Karayis mezraaları[86] ile Karaisalu Nahiyesi'ndeki Melik mezraasında[87] ziraat yapmaktaydı. 1620 ve 1634 yılına ait avarız tahriri ve tevziatı kayıtlarında Çömlek adı ile biri Dündarlu Nahiyesi'nde, diğeri de Karaisalu Kazası'nda[88] olmak üzere iki ayrı cemaat bulunmaktaydı. Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan Çömlek Cemaati; 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 4 hane olarak kayıtlı olup[89], aynı şekilde 1634 yılındaki avarız tevziatında da 4 hane olarak kayıtlı idi[90]. Karaisalu Kazası'na tabi olan Çömlek Cemaati; 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 3 hane olarak kayıtlı olup[91], aynı şekilde 1634 yılındaki avarız tevziatında da 3 hane olarak kayıtlı idi[92].

İncelediğimiz dönemde bu cemaat ile ilgili birçok yerde kayıt bulunmaktadır. 1700 yılına ait olan ve dönemin Adana Eyaleti Valisi olan Mehmed Paşa'nın İstanbul'a şikayet edilmesi olayı üzerine, Adana Mahkemesi'nde yapılan ve Adana Eyaleti halkının Mehmed Paşa'dan hoşnut olduklarına dair hazırlanan hücceti tasdik edenler içerisinde bu cemaatin ileri gelenleri de bulunmaktaydı[93]. Bunun yanında 1712 yılında Kurdkulağı Kalesi ve Hanı'nın inşası için gerekli olan ağaçların getirilmesi işinde görevlendirilen cemaatler arasında bu cemaat de bulunmaktaydı[94]. Ayrıca, 1734 yılı başlarında Karaisalu Kazası'nda Şeker Pınarı adlı mevkide katl edilen Sadr-ı 'Âlî Çukadarları'ndan Mehmed Beğ'in katillerini yakalayarak teslim edeceklerini taahhüt

[85] **T.D. No:254**, S.:192-193.
[86] **T.D. No:254**, S.:216.
[87] **T.D. No:254**, S.:246.
[88] 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında Karaisalu, kaza olarak kaydedilmiştir. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10. 1634 yılına ait avarız tevziatında ise Karaisalu, nahiye olarak kaydedilmiştir. **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145. Bundan sonraki cemaatler ile ilgili olarak 1620 ve 1634 yıllarına ait bilgi verilirken, Karaisalu Kazası diye bahsedilecektir.
[89] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
[90] **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
[91] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10.
[92] **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145. 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'ne tabi olan Çömlek Cemaati'nin; bu dönemde hem Dündarlu Nahiyesi'nde, hem de Karaisalu Kazası'nda ayrı ayrı olarak kaydedilmesi dikkatimizi çeken bir husustur. Yukarıda belirttiğimiz gibi 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaat, hem bu nahiyede, hem de Karaisalu Nahiyesi'nde ziraat yapmakta idi. 16. yüzyıldan sonraki tarihlerde Dündarlu Nahiyesi'nde ziraat yapanlar bu nahiyeye tabi olarak kalırlarken, Karaisalu Nahiyesi'nde ziraat yapanlar burada ikamet etmeye başlamışlar ve Karaisalu Kazası'na kaydedilmiş olmalıdır.
[93] **A.Ş.S. No:101**, S.:43-44, B.:65.
[94] **A.Ş.S. No:19**, S.:237-238, B.:424.

edip nezr hücceti veren Karaisalu sakinleri arasında, bu cemaati temsilen 8 kişi bulunmaktaydı[95].

24-Deli Ali Uşağı Cemaati : İncelediğimiz dönemde; başlarında bulunan Deli Alioğlu Halid'in ismiyle anılan ve esas olarak Sarıçam Kazası'na tabi olan bu cemaatin mensupları; 1730'lu yıllarda Bahrilü, Receblü Avşarı, Karagündüzlü ve Kırıntılı cemaatlerinin yaptıkları eşkıyalıklar nedeniyle sakin oldukları bölgeleri terk ederek başka bölgelere kaçmak zorunda kalan cemaatler arasındaydı. Bir süre Adana'nın farklı yerlerinde ve Anadolu'nun başka yerlerinde perakende olarak bulunan bu cemaatin mensupları 1737 yılında geri getirilerek iskan edilmişlerdir[96].

25-Döleklü (Dölekoğlu) Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olup; 210 hane, 101 mücerred, 1 Sipahi-zade olmak üzere toplam 312 erkek nüfus ile Adana Sancağı'ndaki en fazla nüfusa sahip cemaatler içinde ikinci sırada olan bu cemaat[97], Yüreğir Nahiyesi'ndeki Karabük nam-ı diğer Dolak mezraasında ziraat yapmakta idi[98]. Bu cemaat; 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 4 hane olarak Karakışla Nahiyesi'ne kayıtlı olup[99], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 2 hane olarak yine Karakışla Nahiyesi'ne kayıtlı idi[100]. 1 Kasım 1634 (10 C.evvel 1044) tarihli bir belgede Dölekoğlu adı ile kaydedilen[101] bu cemaat, incelediğimiz dönemde; Karakışla Nahiyesi'nde kendi adlarını verdikleri Dölek adlı köyde sakin idiler[102].

26-Eflak Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'ne tabi olup; 30 hane, 10 mücerred olmak üzere toplam 40 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[103], yine bu nahiyedeki Köşk mezraasında ziraat yapmakta idi[104]. Bu cemaat; 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1,5 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olup[105], 1634

---

95 **A.Ş.S. No:38**, S.:42-43, B.:76-77.
96 **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34.
97 **T.D. No:254**, S.:123-126.
98 **T.D. No:254**, S.:68.
99 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
100 **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
101 **A.Ş.S. No:2**, S.:27, B.:61.
102 **A.Ş.S. No:105**, S.:1-3, B.:3. Bu köyün ismi, bir başka belgede ise Dölekoğlu olarak geçmektedir, **A.Ş.S. No:101**, S.:3, B.:5-b.
103 **T.D. No:254**, S.:215.
104 **T.D. No:254**, S.:217.
105 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.

yılındaki avarız tevziatında da yine 1,5 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[106]. İncelediğimiz dönemde yine Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaat, 16. yüzyılda olduğu gibi Köşk mezraasında ziraat yapmaktaydı[107].

27-Emelcik Cemaati : 16. yüzyılda Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olup; 51 hane, 11 mücerred olmak üzere toplam 62 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[108], yine bu nahiyedeki Karbansaray mezraasında ziraat yapmakta idi[109]. Bu cemaat; 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 2 hane olarak Karaisalu Kazası'na kayıtlı olup[110], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 2 hane olarak aynı kazaya kayıtlı idi[111].

İncelediğimiz dönemde; 16. yüzyılda olduğu gibi Karaisalu Nahiyesi'nde yaşayan bu cemaat, bu dönemde 50 kuruş hasılı olan Karbansaray mezraasında ziraat yapmakta idi[112]. Bunun yanında bu dönemde Karaisalu Nahiyesi'nde Emelcik adlı bir karye de bulunmaktaydı[113]. Diğer cemaatlerde olduğu gibi, bu cemaatin de sakin olduğu karyenin kendi isimleri ile adlandırıldığını söyleyebiliriz.

28-Fukur Cemaati : İncelediğimiz dönemde Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaatin ismi, biri yaralama olayı[114] diğeri de siyadet iddiası ile ilgili olarak[115] iki belgede geçmektedir.

29-Gerdeklü Cemaati : 16. yüzyılda Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olup; 26 hane, 6 mücerred olmak üzere toplam 32 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[116], incelediğimiz dönemde de Karaisalu Nahiyesi'nde yaşamaktaydı[117].

30-Hacı Ahmedlü Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olup; 20 hane, 11 mücerred olmak üzere toplam 31 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[118],

---

106 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
107 **A.Ş.S. No:3**, S.:72, B.:115.
108 **T.D. No:254**, S.:271-272.
109 **T.D. No:254**, S.:245.
110 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:6, B.:10.
111 **A.Ş.S. No:2**, S.:85, B.:145.
112 **A.Ş.S. No:22**, S.:18-19, B.:39.
113 **A.Ş.S. No:38**, S.:43, B.:77.
114 **A.Ş.S. No:101**, S.:158, B.:251.
115 **A.Ş.S. No:101**, S.:80-81, B.:122.
116 **T.D. No:254**, S.:275.
117 **A.Ş.S. No:19**, S.:109, B.:190; **A.Ş.S. No:104**, S.:64-65, B.:89; **Mühimme Zeyli Defteri (Atik Şikayet) No:11**, S.:145, B.:622.
118 **T.D. No:254**, S.:154.

incelediğimiz dönemde mal gasbı ve adam yaralama ile ilgili bir belgede el-Hac Ahmedlü Cemaati adı ile geçmektedir[119]. Ayrıca bu dönemde Dündarlu Nahiyesi'ne tabi Hacı Ahmedli adında bir karye de bulunmaktaydı[120].

31-Hacı İsalu Cemaati : 16. yüzyılda Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olup; 24 hane, 2 mücerred olmak üzere toplam 26 erkek nüfusa sahip olan Canikler Cemaati[121], bu dönemde Hacı İsa isimli mezraada ziraat yapmaktaydı[122]. 1633 yılına ait bir tımar tevcihi beratında; Canikler Cemaati ile birlikte Hacı İsa Cemaati ayrı isimler altında Karaisalu Nahiyesi'ndeki[123] bir tımarın aklamından olarak karşımıza çıkmaktadır[124]. İncelediğimiz dönemde Canikler Cemaati adına rastlamamaktayız. 1740 tarihli bir belgeye göre; Hacı İsalu Cemaati'nden bazı kişiler, birkaç seneden beri isyan ve tuğyan üzere bulunmakta ve Tarsus'taki Toroğlu adlı eşkıya ile birlikte etrafa zarar vermekteydiler[125].

32-Hacılu Cemaati : 16. yüzyılda Adana Sancağı'nda bu isimle adlandırılan bir nahiye bulunmaktaydı. 21 cemaatin tabi olduğu Hacılu Nahiyesi içerisinde tahrire tabi tutulan, Ordu-yı Hacılu Cemaati; Değşirlü ve Köpeklü Cemaatleri ile birlikte 67 hane, 18 mücerred olmak üzere toplam 85 erkek nüfusa sahip idi[126]. Yine aynı tahrire göre Ordu-yı Hacılu Cemaati Karmış nam-ı diğer Memran[127] ve Güran[128] mezraalarında ziraat yapmakta idi. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1,5 hane ile Hacılu Nahiyesi'ne kayıtlı olan Nefs-i Hacılu Cemaati[129], 1634 yılındaki avarız tevziatında Hacılu Baraklı adını alan aynı nahiyeye 1 hane olarak kayıtlı idi[130]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında Hacılu Nahiyesi'ne tabi olup, 1 hane avarız kaydı olan Oturak

---

[119] **A.Ş.S. No:38**, S.:62, B.:109.
[120] **A.Ş.S. No:14**, S.:80-81, B.:147
[121] **T.D. No:254**, S.:265-266.
[122] **T.D. No:254**, S.:266.
[123] Belgenin aslında nahiye olarak geçtiği için Karaisalu Nahiyesi şeklinde yazılmıştır.
[124] **A.Ş.S. No:2**, S.:119, B.:209-210. 16. yüzyılda Hacı İsalu ismini taşıyan herhangi bir cemaat olmadığı halde, daha sonraki dönemde bu ismi taşıyan mezraada ziraat yapan Canikler Cemaati ile birlikte isminin geçmesi, dikkati çeken bir husustur. Bu husus ile ilgili olarak; Hacı İsa mezraasında ziraat yapan Canikler Cemaati'nden bir kısmının, daha sonra ziraatta bulundukları mezraanın ismini almış olduklarını tahmin etmekteyiz.
[125] **M.D. No:147**, S:.56, H.:1.
[126] **T.D. No:254**, S.:221.
[127] **T.D. No:254**, S.:221.
[128] **T.D. No:254**, S.:235.
[129] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:2, B.:2.
[130] **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.

Hacılu adıyla bir başka cemaat daha bulunmaktaysa da[131], 1634 yılına ait avarız tevziatındaki Hacılu Baraklı Nahiyesi ile ilgili kısımda bu cemaatin isminin kaydı olmadığı gibi, diğer nahiyelerde de kaydı bulunmamaktadır. Aynı şekilde; 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında Canibü'ş-şehr Nahiyesi'ne tabi olup; 0,5 hane avarız kaydı olan Hacılu adıyla bir başka cemaat daha bulunmaktaydı[132]. Bu cemaatin de ismi ile ilgili olarak 1634 yılına ait avarız tevziatında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

İncelediğimiz dönemde; Hacılu Baraklı Nahiyesi aynı isimle devam etmekte idi. Bu nahiyeye tabi olan Hacılu Cemaati mensuplarının bir kısmı, idarecilerin zulüm ve teaddileri ile eşkıyaların taarruzlarından dolayı başka bölgelere gitmek zorunda kalmışlardı. Bu şekilde etrafa dağılan Hacılu Cemaati mensuplarından 33 kişi Tarsus Sancağı'nda Ulaş Nahiyesi'nde bulunmaktaydı[133]. Aynı şekilde Ulaş Nahiyesi'nde sakin olan Koparan Cemaati'nden 7 kişi ile birlikte toplam 40 kişinin yükümlü oldukları yıllık vergileri Hacılu Baraklı Nahiyesi'nden tenzil olunarak Tarsus Mukataası'na ilave olunmuştur[134].

33-Halil Beğlü Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 68 hane, 27 mücerred olmak üzere toplam 95 erkek nüfusa sahip olup[135], yine bu nahiyedeki Şehrikar mezraasında ziraat yapmaktaydı[136]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 0,5 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[137], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 0,5 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[138].

İncelediğimiz dönemde yine Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan Halil Beğlü Cemaati, 16. yüzyılda olduğu gibi Şehrikar mezraasında ziraat yapmaktaydı[139]. Ayrıca, 1737

131 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
132 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:1, B.:2.
133 **A.Ş.S. No:18**, S.:49, B.:77, 23 Aralık 1719 (10 Safer 1132).
134 **A.Ş.S. No:18**, S.:202, B.:353, 354.
135 **T.D. No:254**, S.:201-202.
136 **T.D. No:254**, S.:178.
137 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
138 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
139 Şehrikar mezraası ile birlikte Dündarlu Nahiyesi'ndeki toplam 9 mezraa daha önce Adana Valilerinin iltizamında iken, idarecilerin usulsüz davranışları ve zulümler nedeniyle 1711 yılında 700 kuruş muaccele ile malikane olarak verilmiştir. **A.Ş.S. No:19**, S.:166, B.:312.

yılına ait bir belgeye göre; Dündarlu Nahiyesi'nde Halil Beğlü isminde bir köy olup, sakinleri arasında Seyyid ünvanını taşıyan kişiler bulunmaktaydı[140].

34-Hasan Fakihlü Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'ndeki Uçarı Taifesi'nden olup Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 60 hane, 11 mücerred olmak üzere toplam 71 erkek nüfusa sahip idi[141]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 2 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[142], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 2 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[143].

İncelediğimiz dönemde yine Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan Hasan Fakihlü Cemaati; daha önceki dönemlerde Adana Mukataası'na tabi iken, 1699 yılında miri mukataa haline getirilmişse de Adana Beylerbeyileri ve Valilerinin adamları tarafından haksız yere rüsum tahsili ve başka hususlarda müdahalelere maruz kalmışlardır[144].

35-Hatiblü Cemaati : 16. yüzyılda Karaisalu Nahiyesi'nde bu ismi taşıyan iki cemaat bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; 38 hane, 11 mücerred olmak üzere toplam 49 erkek nüfusa sahip olan Hatiblü nam-ı diğer Unkuş Cemaati[145] olup, bu dönemde Kamışlu isimli mezraada ziraat yapmaktaydı[146]. İkincisi ise; 90 hane, 17 mücerred olmak üzere toplam 107 erkek nüfusa sahip olan Diğer Hatiblü nam-ı diğer Unkuş Cemaati[147] olup, bu dönemde Garibce[148] ve Dikenşehri[149] isimli mezraalarda ziraat yapmaktaydı. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 2 hane olarak Karaisalu Kazası'na kayıtlı olan bu cemaat[150], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 1,5 hane olarak aynı kazaya kayıtlı idi[151].

İncelediğimiz dönemde; Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan Hatiblü isminde bir cemaat vardı[152]. Ayrıca, Karaisalu Nahiyesi'nde Hatiblü isimli bir köy

---

140 **A.Ş.S. No:131**, S.:23, B.:38.
141 **T.D. No:254**, S.:205-206.
142 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
143 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
144 **A.Ş.S. No:9**, S.:113, B.:1.
145 **T.D. No:254**, S.:269.
146 **T.D. No:254**, S.:247.
147 **T.D. No:254**, S.:242-243.
148 **T.D. No:254**, S.:243.
149 **T.D. No:254**, S.:268.
150 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10.
151 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
152 **A.Ş.S. No:101**, S.:109, B.:168

bulunmaktaydı[153]. 16. yüzyılda bu cemaatin ziraat ettiği Karaisalu Nahiyesi'ndeki Kamışlu mezraası ise, 1740 yıllarında Yörük cemaatlerinden Menemenci Cemaati ile Burhan Cemaati'nin bir kolu olan Bulahadioğlu Cemaati tarafından istila edilmişti. Bu cemaatler, bu mezraa ve çevresindeki köylerin sakinlerinin mallarını gasb ederek, çeşitli zararlara neden olduklarından dolayı, bu bölgede yaşayan insanlar başka yerlere gitmek zorunda kalmışlardır[154].

36-Hoca Alilü Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olup; 39 hane, 10 mücerred olmak üzere toplam 49 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[155], 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1,5 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı idi[156]. 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 1 hane olarak aynı kazaya kayıtlıydı[157]. İncelediğimiz dönemde; Bahrilü, Receblü Avşarı, Karagündüzlü ve Kırıntılı cemaatlerinin eşkıyalıkları nedeniyle bu cemaatin mensupları 1730'lu yıllarda sakin oldukları bölgeleri terk ederek başka bölgelere kaçmak zorunda kalanlar arasındaydı. Bir süre Adana ile Anadolu'nun değişik bölgelerinde perakende olarak bulunan bu cemaatin mensupları 1737 yılında geri getirilerek iskan edilmişlerdir[158].

37-İbrahimlü Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olup; 37 hane, 19 mücerred olmak üzere toplam 56 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[159], 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında Edak Cemaati ile birlikte 0,5 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı idi[160]. 1634 yılındaki avarız tevziatında ise yine Edak Cemaati ile birlikte rub' hane olarak aynı kazaya kayıtlı olan[161] bu cemaat; incelediğimiz dönemde yine Sarıçam'a tabi idi[162].

38-İki Kilisa Cemaati : 16. yüzyılda Yüreğir Nahiyesi'ne tabi olup; 27 hane, 5 mücerred olmak üzere toplam 32 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[163], yine bu

---

[153] **A.Ş.S. No:38**, S.:43, B.:77
[154] **M.D. No:148**, S:.116, H.:2; **M.D. No:148**, S:.148, H.:1.
[155] **T.D. No:254**, S.:154.
[156] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:5, B.:10.
[157] **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
[158] **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34.
[159] **T.D. No:254**, S.:138.
[160] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:5, B.:10.
[161] **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
[162] **A.Ş.S. No:9**, S.:112, B.:2
[163] **T.D. No:254**, S.:70.

nahiyedeki Depesi Delik[164] ve İki Kilisa mezraalarında ziraat yapmakta idi[165]. İncelediğimiz dönemde de bu durum devam etmekteydi[166].

39-İkizcelü Cemaati : 16. yüzyılda Yüreğir Nahiyesi'ne tabi olup; 32 hane, 3 mücerred olmak üzere toplam 35 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[167], yine bu nahiyedeki İkizce mezraasında ziraat yapmakta olup[168], incelediğimiz dönemde de bu durum devam etmekteydi[169].

40-İsa Hacılu Cemaati : 16. yüzyılda Yüreğir Nahiyesi'ne tabi olup; 27 hane, 9 mücerred olmak üzere toplam 36 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[170], 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 0,5 hane olarak Yüreğir Nahiyesi'ne kayıtlı idi[171]. 1634 yılındaki avarız tevziatında da karye adıyla 0,5 hane olarak aynı şekilde Yüreğir Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[172], incelediğimiz dönemde, yine Yüreğir Nahiyesi'nde kendi isimlerini verdikleri İsa Hacılu köyünde sakin idiler[173].

41-İvaz Hacılu Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'nde bu ismi taşıyan iki cemaat bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; 57 hane, 33 mücerred olmak üzere toplam 90 erkek nüfusa sahip olan İvaz Hacılu Cemaati[174] olup, bu dönemde Tirkeş Pınarı isimli mezraada ziraat yapmaktaydı[175]. İkincisi ise; 34 hane, 17 mücerred olmak üzere toplam 51 erkek nüfusa sahip olan Diğer İvaz Hacılu Cemaati'dir[176]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 0,5 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı olan bu cemaat[177]. 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 0,5 hane olarak aynı kazaya kayıtlıydı[178].

---

164 **T.D. No:254**, S.:68
165 **T.D. No:254**, S.:67.
166 **A.Ş.S. No:3**, S.:76, B.:115; **A.Ş.S. No:3**, S.:83, B.:131.
167 **T.D. No:254**, S.:99.
168 **T.D. No:254**, S.:69.
169 **A.Ş.S. No:3**, S.:76, B.:115.
170 **T.D. No:254**, S.:71.
171 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:1, B.:2.
172 **A.Ş.S. No:2**, S.:82, B.:143.
173 **A.Ş.S. No:39**, S.:99, B.:138-a; **A.Ş.S. No:17**, S.:41, B.:85.
174 **T.D. No:254**, S.:164-165.
175 **T.D. No:254**, S.:114.
176 **T.D. No:254**, S.:165.
177 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:5, B.:10.
178 **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.

İncelediğimiz dönemde bu cemaat aynı şekilde Tirkeş Pınarı isimli mezraada ziraat yapmaktaydı[179].

42-Kacar Cemaati : Daha önceki dönemlerde bu bölgede bulunduğuna dair herhangi bir belgeye rastlamadığımız bu cemaat, incelediğimiz dönemden kısa bir süre önce Dündarlu Nahiyesi'ne tabi idi. İncelediğimiz dönemde ise, bulunduğu yerden kalkarak Aydın bölgesine gitmiş ve burada Yörük cemaatleri ile karışarak Antalya ve İçil bölgelerindeki Yörükan Taifesi ile birlikte eşkıyalıklara karışmıştır[180]. Bu cemaat ile ilgili olarak Yörükan Taifesi ile ilgili kısımda bilgi verilecektir.

43-Kara Bayırlu Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaat; 38 hane, 3 mücerred olmak üzere toplam 41 erkek nüfusa sahip idi[181]. Bu cemaatin ismi 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında bulunmamaktadır. 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 1 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlıydı[182]. Sarı Mahmudlu Cemaati'nden ve bu cemaatten bazı kişilerle birlikte toplam 17 kişi, 1662-63 yıllarında yeniden tamir edilerek yeni derbentçiler atanan Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanmışlardır[183]. İncelediğimiz dönemde bu cemaatten bulunan insanlardan bazıları Misis Köprüsü'nde derbentçi olarak hizmet yaparlarken, geri kalanları Sarıçam Kazası'nda yaşamaktaydı. 1691 yılına ait bir hükme göre, bu cemaatten bazı kişiler Sarıçam ve çevresinde eşkıyalık yapmakta idiler[184].

44-Kara Depelü Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 188 hane, 28 mücerred olmak üzere toplam 216 erkek nüfusa sahip olup[185], yine bu nahiyedeki Kızıldam, Körmesud, Çukurkendi, Soğlı, Kayabaş, Gökçeköy ve Darıçukuru mezraalarında ziraat yapmaktaydı[186]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu

---

179 **A.Ş.S. No:104**, S.:30-31, B.:41-b.
180 **A.Ş.S. No:105**, S.:73, B.:102; **A.Ş.S. No:24**, S.:28, B.:33.
181 **T.D. No:254**, S.:158.
182 **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
183 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:3, B.:5. Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanan Sarı Mahmudlu Cemaati ile birlikte bu cemaatten ve başka cemaatlerden atanan toplam 192 kişinin isimlerinin yazıldığı ve bu hususla ilgili hüccetlerin tutulduğu defterden, 1699 yılında naklen alınan ve Sarı Mahmudlu Cemaati ile bu cemaatten atanan kişilerin isimlerini ve derbentçilik hükümlerini içeren suret-i defter, 101 Numaralı Adana Şer'iyye Sicilinde kayıtlıdır. **A.Ş.S. No:101**, S.:282, B.:438.
184 **M.D. No:101**, S:.87, H.:270.
185 **T.D. No:254**, S.:196-198.
186 **T.D. No:254**, S.:218.

cemaat[187], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 2 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[188].

İncelediğimiz dönemde; yine Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan Kara Depelü Cemaati mensuplarından 5 kişinin ilk dönemlerde "Kuşcu" olduklarını belirterek muafiyet beratı almaları üzerine, bu cemaatin diğer reayası da bu yolu takip ederek Kuşculuk iddiasında bulunup, vergilerden muaf olmaya çalışmışlardır. Bu durum üzerine, tümünün kuşculuk iddiaları reddedilip beratları iptal edilerek eski döneme ait vergilerinin toplanması yoluna gidilmiştir[189].

45-Kara Keçilü Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Bulgarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 30 hane, 9 mücerred olmak üzere toplam 39 erkek nüfusa sahip idi[190]. 1620 ve 1634 yılına ait avarız tahriri ve tevziatı kayıtlarında Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olup, bu ismi taşıyan 2 cemaat bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi; Kara Keçilü ismini taşımakta ve 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1 hane olarak kayıtlı olup[191], aynı şekilde 1634 yılındaki avarız tevziatında da 1 hane olarak kayıtlı idi[192]. İkincisi ise, Diğer Kara Keçilü ismini taşımakta ve 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1 hane olarak kayıtlı olup[193], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 3 hane olarak kayıtlı idi[194].

İncelediğimiz dönemde, Kara Keçilü Cemaati'nin bir kısmı Sis Kazası'nda yaşamaktaydı. 1698 yılında, Sis Kazası'nda bulunan bu cemaatten 20 kişi, Sis Kazası'nda bulunan ve Kayseri, Bor, Niğde, Yahyalu ve Gedin Kazalarına giden yolun üzerinde, müstahkem bir konuma sahip olan Karakuyu-Gedin Yolu denilen yolun

[187] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
[188] **A.Ş.S. No:2,** S.:84, B.:145.
[189] "...5 nefer re'âyâsı mukaddemâ bir takrîb ile peydâ itdikleri berât ile kuşculuk ve mu'âfiyet iddi'âsında olmaları cemâat-ı mezkûrenin reâyâ-yı sâ`iresine dahî sirâyet etmekle bizler 'ale'l-'umûm Kuşcu olduk ve Kuşcu olanlar mu'âflardır biz dahî mu'âfız fi-mâ-ba'd 'avârız ve rüsûm-ı ra'iyyet virmezüz deyü muhâlefet üzere olduklarından cemâ'at-ı mezbûre re'âyâsından Şahincilik üzere berât verilmişdir deyü Şahinciyân Defteri'nde mukayyed olan Hamza ve Musa ve Hasan ve Ahmed ve Ferhad nâm kimesnelerin Şahincilik kaydı ref' ve terkîn olunmağla cemâ'at-ı merkûmenin defterlü ra'iyyet ve ra'iyyeti oğullarından gerek berât ile ve gerek bilâ-berât Doğancılık ve Şahincilik iddi'âsında olanların iddi'âlarına kat'en 'amel ve i'tibâr olunmayub 'ale'l-'umûm cemâ'at-ı mezbûre re'âyâsının rüsûm-ı ra'iyyet ve mâl-ı 'avârız ve 'adet-i ağnâmları ma'rifet-i şer'le güzeşteleriyle ma'en cem' ve tahsîl ..." **A.Ş.S. No:28,** S.:104, B.:55.
[190] **T.D. No:254,** S.:206-207.
[191] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
[192] **A.Ş.S. No:2,** S.:84, B.:145.
[193] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
[194] **A.Ş.S. No:2,** S.:84, B.:145.

üzerine derbentçi olarak tayin edilmişlerdir[195]. 1750 yılında ise; bu cemaatten bazı kişiler, diğer cemaatlerden de toplanan 120 kadar kişi ile birlikte Karsandıoğlu ile birleşerek dağlık bölgelerde eşkıyalık yapmaktaydılar[196].

46-Karaköylü Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olan ve 68 hane, 20 mücerred olmak üzere toplam 88 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[197], 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı idi[198]. 1634 yılındaki avarız tevziatında yine 1 hane olarak Sarıçam Kazası'na kayıtlı olan[199] bu cemaatin mensupları, incelediğimiz dönemde; Bahrilü, Receblü Avşarı, Karagündüzlü ve Kırıntılı cemaatlerinin eşkıyalıkları nedeniyle 1730'lu yıllarda sakin oldukları bölgeleri terk ederek başka bölgelere kaçmak zorunda kalmışlardı. Bir süre Adana ile Anadolu'nun değişik bölgelerinde perakende olarak bulunan bu cemaatin mensupları 1737 yılında geri getirilerek iskan edilmişlerdir[200].

47-Karamanlı Cemaati : 16. yüzyılda Adana Nahiyesi'ne tabi olup, Karaman Yenicelü nam-ı diğer Aşağu Paşalu adıyla 8 hane, 1 mücerred olmak üzere toplam 9 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[201], Eğribük nam-ı diğer İkizce ve Hurma mezraalarında ziraat yapmakta idi[202]. 1635 yılına ait bir hüccette Karaman Paşalu[203] olarak adı geçen bu cemaat, 1704 yılına ait bir belgede ise Seyli Karamanlı şeklinde kayıtlı idi[204]. İncelediğimiz dönemde Canibü'ş-şehr Nahiyesi'ne tabi olup, İlanlı mezraasında sakin olan bu cemaat[205], mukataa ile idare edilmekte idi[206].

48-Karkınlu Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 22 hane, 8 mücerred olmak üzere toplam 30

---

[195] **A.Ş.S. No:101**, S.:108, 109, B.:166, 167.
[196] **M.D. No:154**, S:.377, H.:2.
[197] **T.D. No:254**, S.:132-33.
[198] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:5, B.:10.
[199] **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
[200] **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34.
[201] **T.D. No:254**, S.:47.
[202] **T.D. No:254**, S.:52.
[203] **A.Ş.S. No:2**, S.:37, B.:85.
[204] **A.Ş.S. No:105**, S.:38, B.:61.
[205] **A.Ş.S. No:17**, S.:12, B.:35.
[206] **A.Ş.S. No:4**, S.:117, B.:204.

erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[207]; 1705 yılında Niğde Sancağı mirlivalarına has olarak tayin edilen karye ve cemaatlere dahil edilmiştir[208].

49-Kemallü Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 18 hane, 6 mücerred olmak üzere toplam 24 erkek nüfusa sahip olup[209], yine bu nahiyedeki Kübe nam-ı diğer Kilisacık mezraasında ziraat yapmaktaydı[210]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 2,5 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[211], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 0,5 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[212]. İncelediğimiz dönemde yine Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaat, 16. yüzyılda olduğu gibi Kübe mezraasında ziraat yapmaktaydı[213].

50-Kıcak Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Bulgarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 50 hane, 12 mücerred olmak üzere toplam 62 erkek nüfusa sahip olup[214], yine bu nahiyedeki Büyükece nam-ı diğer Belen mezraasında ziraat yapmaktaydı[215]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 2 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[216], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 2 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[217]. Bu cemaat, incelediğimiz dönemde de yine Dündarlu Nahiyesi'ne tabi idi[218]. Ayrıca, bu dönemde Dündarlu Nahiyesi'nde Kıcak isimli bir köy bulunmaktaydı[219].

51-Kırıklu (Kırklu) Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olup, 252 hane, 66 mücerred olmak üzere toplam 318 erkek nüfus ile Adana Sancağı'ndaki en fazla nüfusa sahip olan bu cemaat[220], yine bu nahiyedeki Ağcasaz, Bakırhan, İbrişim, Köstüc[221], Boymul, İlaldı, Karain,

---

207 **T.D. No:254**, S.:208-209.
208 **A.Ş.S. No:104**, S.:43, B.:58; **A.Ş.S. No:104**, S.:57, B.:78; **A.Ş.S. No:104**, S.:78, B.:109.
209 **T.D. No:254**, S.:210.
210 **T.D. No:254**, S.:178.
211 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
212 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
213 **A.Ş.S. No:21**, S.:78, B.:116.
214 **T.D. No:254**, S.:202-203.
215 **T.D. No:254**, S.:217.
216 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
217 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
218 **A.Ş.S. No:28**, S.:59, B.:92.
219 **A.Ş.S. No:14**, S.:145, B.:248. Bu cemaat, bulunduğu yere kendi ismini vermiş olmalıdır. Zira, bu cemaatin 16. yüzyılda ziraat ettiği Büyükece isimli mezraanın ismine bu dönemde rastlayamadık.
220 **T.D. No:254**, S.:181-184.
221 **T.D. No:254**, S.:178.

Kesiktaş[222] ve Büricek[223] mezraalarında ziraat yapmaktaydı[224]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 4,5 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[225], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 4,5 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[226].

İncelediğimiz dönemde yine Dündarlu Nahiyesi'nde yaşayan bu cemaat[227]; bu nahiyedeki Sadaklı köyü[228] ile yine bu nahiyedeki Haleb Hassı Mukataası'na tabi olan Beşiktaş, Boymul, İlaldı ve Karain mezraalarında[229] ziraat yapmaktaydı. Ayrıca Dündarlu Nahiyesi'nde Kırıklu ismini taşıyan bir köy olup[230], sakinleri arasında Seyyid ünvanını taşıyan kişiler bulunmaktaydı[231]. Keza, bu dönemde Kırıklu Cemaati'nden bazı kişiler bulundukları yerleri terk ederek Aydın ve çevresine gitmişlerdi[232].

52-Koparan Cemaati : 16. yüzyılda Hacılu Nahiyesi'ne tabi olan ve Turasanlu Cemaati ile birlikte 38 hane, 10 mücerred olmak üzere toplam 48 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[233], aynı nahiyedeki Döğenekli mezraasında ziraat yapmaktaydı[234]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 2 hane ile Hacılu Nahiyesi'ne kayıtlı olan Koparan Cemaati[235], 1634 yılındaki avarız tevziatında Hacılu Baraklı adını alan aynı nahiyeye yine 2 hane olarak kayıtlı idi[236].

İncelediğimiz dönemde; Koparan cemaati mensupları, Haleb Hassı Mukataası aklamından olduklarından dolayı, vergilerini bu hassın mültezimlerine vermekteydiler[237]. Ancak bu cemaatin mensupları; Karaisalu Mukataası'na ilhak olunan Hacılu Baraklı Nahiyesi'nde yaşadıklarından dolayı, Karaisalu Mukataası idarecileri tarafından vergi talebiyle devamlı rencide edilmişlerdir. Bu cemaatin mensuplarının bu

---

222 **T.D. No:254**, S.:216
223 **T.D. No:254**, S.:218
224 **T.D. No:254**, S.:217.
225 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
226 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
227 **A.Ş.S. No:4**, S.:89, B.:151.
228 **A.Ş.S. No:125**, S.:56-7, B.:88-a.
229 **A.Ş.S. No:3**, S.:73, B.:115.
230 **A.Ş.S. No:14**, S.:145, B.:248.
231 **A.Ş.S. No:131**, S.:23, B.:38.
232 **A.Ş.S. No:105**, S.:80, B.:115.
233 **T.D. No:254**, S.:227-28.
234 **T.D. No:254**, S.:228.
235 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
236 **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
237 **A.Ş.S. No:28**, S.:12, B.:21; **A.Ş.S. No:28**, S.:164, B.:248; **A.Ş.S. No:35**, S.:53, B.:105; **A.Ş.S. No:3**, S.:70, B.:107; **M.D. No:114**, S:.48, H.:3.

tür vergi talebiyle rencide edilmemesi hususunda gönderilen buyurulduya[238] rağmen, bu tür rencideler devam etmiştir. Bu hususla ilgili yapılan murafaa sonucunda Karaisalu Mukataası mültezimi Vaiz-zade Feyzullah Efendi bin Mustafa Efendi'nin, bu cemaatin Haleb Hassı Mukataası'na tabi olduğunu kabul etmesi ve bu cemaatin mensuplarının yaşadıkları Koparan karyesine düşen salyane akçesini ödemeyi kabul etmeleri ile aralarında anlaşmaya varılması sonucunda, bir daha rencide edilmemeleri için bu husus hüccet olunarak tescil edilmiştir[239].

Koparan Cemaati mensuplarının, bu şekildeki ihtilaflar nedeniyle rencide edilmelerinden dolayı bir kısmı, başka bölgelere gitmek zorunda kalmışlardı. Koparan Cemaati'nden olup, bu şekilde etrafa dağılan 7 kişi Tarsus Sancağı'nda Ulaş Nahiyesi'nde bulunmaktaydı[240]. Benzer nedenler dolayısıyla yine Ulaş Nahiyesi'nde sakin olan Hacılu Cemaati'nden 33 kişi ile birlikte toplam 40 kişinin yükümlü oldukları yıllık vergileri Hacılu Baraklı Nahiyesi'nden tenzil olunarak Tarsus Mukataası'na ilave olunmuştur[241].

53-Koyuncu (Koyunculu) Cemaati : 16. yüzyılda Adana Sancağı'nda; Koyuncu, Koyunculu ve Koyunlu şeklinde değişik isimlerle adlandırılan birkaç tane cemaat vardır. Bunlardan ilki; Yüreğir Nahiyesi'ne tabi olan ve 14 hane, 7 mücerred olmak üzere toplam 21 erkek nüfusa sahip olan Koyunlu Aşıtlu Cemaati'dir[242]. İkincisi; yine Yüreğir Nahiyesi'nde Işıklu Taifesi'ne tabi olan ve 25 hane. 12 mücerred olmak üzere toplam 37 erkek nüfusa sahip olan Koyuncu Cemaati'dir[243]. Üçüncüsü; yine Yüreğir Nahiyesi'ne tabi olup, 16 hane, 7 mücerred olmak üzere toplam 23 erkek nüfusa sahip olan ve yine bu nahiyedeki Megalık mezraasında ziraat yapan[244] Diğer Koyuncu Cemaati'dir[245]. Dördüncüsü; Hacılu Nahiyesi'nde Dengizlü Taifesi'ne tabi olan ve 11 hane, 12 mücerred olmak üzere toplam 23 erkek nüfusa sahip olan Koyunlu

[238] **A.Ş.S. No:35**, S.:53, B.:105, 17 Ocak 1743 (21 Zilkade 1155).
[239] **A.Ş.S. No:28**, S.:12, B.:21, 5 Mayıs 1748 (7 C.evvel 1161). Bu hüccete rağmen, daha sonra da bu hususla ilgili rencideler devam etmiştir. **A.Ş.S. No:28**, S.:164, B.:248, 28 Kasım 1749 (17 Zilhicce 1162).
[240] **A.Ş.S. No:18**, S.:49, B.:77. 23 Aralık 1719 (10 Safer 1132).
[241] **A.Ş.S. No:18**, S.:202, B.:353, 354.
[242] **T.D. No:254**, S.:105.
[243] **T.D. No:254**, S.:100.
[244] **T.D. No:254**, S.:69.
[245] **T.D. No:254**, S.:103.

Turhanlu Cemaati'dir[246]. Beşincisi; Karaisalu Nahiyesi'nde Yahşilü Taifesi'ne tabi olup, 11 hane, 1 mücerred olmak üzere toplam 12 erkek nüfusa sahip olan ve yine bu nahiyedeki Bedirviranı ve Circor[247] mezraalarında ziraat yapan Koyunculu Cemaati'dir[248]. Altıncısı ise; Kınık Nahiyesi'ne tabi olan ve 10 hane, 3 mücerred, 1 Kürekci olmak üzere toplam 14 erkek nüfusa sahip olan Koyuncu Cemaati'dir[249].

1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1 hane ile Koyuncu Turhanlu ismiyle Hacılu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[250], 1634 yılındaki avarız tevziatında Hacılu Baraklı adını alan aynı nahiyeye Koyuncu ismiyle yine 1 hane olarak kayıtlı idi[251].

İncelediğimiz dönemden önceki zamanlarda, Koyuncular Cemaati Mukataası ismiyle bir mukataa birimi oluşturulmuş ve müteakiben Dündarlu Nahiyesi Mukataası ile birleştirilerek Dündarlu ve Koyuncular Mukataası adı ile anılmaya başlanmıştır. İlk zamanlarda; Adana Beylerbeyileri ve Valilerinin haslarına dahil olan bu mukataa, 1699 yılında miri mukataata dahil edilerek, yıllık meblağını Adana Mukataası'nı üstlenenlere vermek şartıyla müstakil mukataa halinde malikane verilmeye başlanmıştır[252].

İncelediğimiz dönemde; Dündarlu ve Koyuncular Mukataası iki ana unsurundan biri olan Koyuncular Cemaati Mukataası'nın yanında, Canibü'ş-şehr Nahiyesi'nde yaşayan Koyuncular Cemaati[253] de malikane olarak idare edilen ayrı bir birim idi[254]. Keza bu dönemde; Koyuncu ismini taşıyan, biri Canibü'ş-şehr Nahiyesi'nde[255], diğeri de Yüreğir Nahiyesi'nde[256] olmak üzere iki köy bulunmaktaydı.

---

246 **T.D. No:254**, S.:232.
247 **T.D. No:254**, S.:277.
248 **T.D. No:254**, S.:278.
249 **T.D. No:254**, S.:339.
250 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
251 **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144. Ocak 1635 yılına ait bir hüccette bu cemaatin ismi Koyuncu olarak geçmektedir. **A.Ş.S. No:2**, S.:37, B.:85.
252 **A.Ş.S. No:9**, S.:113, B.:1. İncelediğimiz dönem boyunca, bu mukataa Dündarlu ve Koyuncular Mukataası adı altında devam etmiştir. 1703 yılına ait bir fermana göre; bu mukataanın, Kacar Cemaati perakendesinin 500 kuruşluk yıllık vergisi ile birlikte toplam 5000 kuruş mal-ı maktu'ı var idi, **A.Ş.S. No:105**, S.:73, B.:102. 1711 yılına ait bir fermanda ise, bu mukataanın yıllık malı 7000 kuruş idi, **A.Ş.S. No:39**, S.:49, B.:70-a. Bu mukataa serbestiyet üzere idare edilmesi gerekirken, 1716 yılına ait bir fermana göre; bu dönemde Adana Valisi olan Can Arslan-zade Hüseyin Paşa, müdahalede bulunup bu mukataanın reayasından 800 kuruş zahire-baha adı altında haksız yere tahsilatta bulunmuştur. **A.Ş.S. No:106**, S.:76, B.:90.
253 **A.Ş.S. No:41**, S.:48, B.:84; **A.Ş.S. No:102**, S.:19, B.:33.
254 1707 yılında bu cemaatin malikane mutasarrıfı Zülkadir-zade Murtaza Beğ idi. **A.Ş.S. No:104**, S.:90, B.:129.
255 **A.Ş.S. No:129**, S.:89, B.:162.
256 **A.Ş.S. No:17**, S.:43, B.:85.

Dündarlu ve Koyuncular Mukataası ortak bir adla idare edilirken, Koyuncular Cemaati mensuplarından bazı kişilerin, Dündarlu Cemaatlerinden ayrı olduklarını ve bu cemaatler ile birlikte vergi vermediklerini söyleyip, bu mukataanın idarecilerine vergi vermek istememeleri üzerine, Dündarlu ve Koyuncular Cemaatlerinin bir olduğu ve ortak olarak vergilerini vermeleri gerektiği hususunda ferman gönderilmiştir[257].

54-Kürti Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 174 hane, 75 mücerred olmak üzere toplam 249 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[258], yine bu nahiyedeki Pınarmaviranı ve Kılıclubükü mezraalarında ziraat yapmaktaydı[259]. 1620 ve 1634 yılına ait avarız tahriri ve tevziatı kayıtlarında bu cemaatin ismi bulunmamaktadır. İncelediğimiz dönemde yine Dündarlu Nahiyesi'nde yaşamakta olan bu cemaat, Haleb Hassı Mukataası'na tabi olan Pınar Mavtezlü[260] ve Kılıclubükü[261] mezraalarında ziraat yapmaktaydı.

55-Mercanlu Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaat; 19 hane, 2 mücerred olmak üzere toplam 21 erkek nüfusa sahip idi[262]. 1620 ve 1634 yılına ait avarız tahriri ve tevziatı kayıtlarında bu cemaatin ismi bulunmamaktadır. İncelediğimiz dönemde; bu cemaatten olan bir kişinin hırsızlığı ile ilgili bir hüccette bu cemaatin ismi geçmekteyse de hangi nahiyede yaşadığı belirtilmemiştir[263].

---

[257] **A.Ş.S. No:39**, S.:49, B.:70-a. Burada belirtilen Koyuncular Cemaati; bize göre ayrı olarak idare edilen Koyuncu Cemaati olmalıdır. Bu duruma göre, bu cemaatin mensupları, hem kendi cemaatlerinin malikane mutasarrıflarına, hem de Dündarlu ve Koyuncular Mukataası idarecilerine vergi vermek durumunda kalmışlardır. Bu durum 1730 yılına ait bir hüccette daha açık olarak görülmektedir. Bu hüccete göre; Karaisalu ma'-Hacılu Mukataası'nın malikane mutasarrıfı Ebubekir Ağa'nın Voyvodası Perçem-zade Musa Ağa bin Ahmed Ağa, Canibü'ş-şehr Nahiyesi'nde sakin Koyuncu Cemaati'nin aslen Hacılu Nahiyesi'ne tabi olduklarını söylemiş ve bu cemaat mensuplarından olan 9 kişiden avarız ve tekalif vergisi talep etmiştir. Bu kişilerin; kendilerinin Hacılu Nahiyesi'ndeki Koyuncu cemaatinden olmadıklarını, başka bir Koyuncu Cemaati'nden olduklarını söyleyip, malikane olarak idare edildiklerini söylemelerine rağmen, Perçem-zade Musa Ağa, bunun aksini iddia etmiş ve delil olarak da, bizim yukarıda belirttiğimiz 1634 yılındaki avarız tevziatının yapıldığı tevziat belgesini göstermiştir. Bu tevziat belgesine göre, Koyunculu Cemaati adı ile sadece bir cemaat olup, bu da Hacılu Baraklı Nahiyesi'ne 1 avarız hanesi ile kayıtlı bulunmaktaydı. Bu durum üzerine; Canibü'ş-şehr Nahiyesi'nde sakin Koyuncu Cemaati'nin mensuplarının, avarız vergilerini Hacılu Nahiyesi idarecilerine ödemeleri, buna ilave olarak, Hacılu Nahiyesi'nin hissesine düşen diğer tekalif vergilerini de 1 avarız hanesi üzerinden ödemeleri karalaştırılarak hüccet olunmuştur. **A.Ş.S. No:12**, S.:129, B.:222.

[258] **T.D. No:254**, S.:211-214.

[259] **T.D. No:254**, S.:217.

[260] **A.Ş.S. No:3**, S.:72, B.:115. 16. yüzyılda Pınarmaviranı ismini taşıyan bu mezraanın ismi, zamanla değişerek, incelediğimiz dönemde Panar Mavtezlü şeklinde anılmaya başlanmıştır.

[261] **A.Ş.S. No:101**, S.:193, B.:312.

[262] **T.D. No:254**, S.:156.

[263] **A.Ş.S. No:28**, S.:99, B.:149

56-Musa Seydilü Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 68 hane, 9 mücerred olmak üzere toplam 77 erkek nüfusa sahip idi[264]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 4 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[265], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 4 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[266].

16. yüzyıldaki tahrir kayıtlarına göre bu cemaate mensup olanların hiç biri Seyyid olmadığı halde, daha sonraki dönemlerde bu cemaatin mensuplarından bazıları, ana tarafından olmak üzere Seyyid ünvanını taşımaya ve bu ünvanın ayrıcalıklarını kullanmaya başlamışlardır[267]. Bu cemaatin mensuplarından bazıları, cemaatlerinin adındaki Seydili adına dayanarak Seyyid olduklarını söylemekte ve usulsüz yollarla siyadet hücceti elde ederek, akrabaları ile birlikte 50-60 kişinin başlarına "... yeşil sararak ..." vergilerini vermemekteydiler. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu kişilerin siyadet iddialarına itibar olunmayarak, başlarına yeşil sarmalarına müsaade olunmaması ve ellerindeki siyadet hüccetlerinin bir keseye konularak İstanbul'a gönderilmesi için ferman gönderilmiştir[268]. Yine bu dönemde Dündarlu Nahiyesi'nde Musa Seydilü isminde bir köy olup[269], sakinleri arasında Seyyid ünvanını taşıyan kişiler bulunmaktaydı[270].

57-Mustafalu Cemaati : 16. yüzyılda Hacılu Nahiyesi'ne tabi olup; 25 hane, 8 mücerred olmak üzere toplam 33 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[271], aynı nahiyedeki Diğer Gökçe mezraasında ziraat yapmaktaydı[272]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 0,5 hane ile Canibü'ş-şehr Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[273], 1634 yılındaki avarız tevziatında da aynı nahiyeye yine 0,5 hane olarak kayıtlı idi[274].

264 **T.D. No:254**, S.:203-204.
265 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
266 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
267 2 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili'nde yer alan ve bir dava nedeniyle nakil usulüyle kaydedilen 1628 yılına ait bir hüccete göre; Musa Seydili Cemaati içinde bazı kişiler Seyyid ünvanını taşımakta olup, keçi hakkı ve rüsum-ı raiyyet ödememekte idiler. **A.Ş.S. No:2**, S.:24, B.:55.
268 **A.Ş.S. No:101**, S.:125, B.:194. Mayıs Ortaları 1700 (Evahir-i Zilkade 1111)
269 **A.Ş.S. No:18**, S.:19, B.:37.
270 **A.Ş.S. No:131**, S.:23, B.:38.
271 **T.D. No:254**, S.:224.
272 **T.D. No:254**, S.:234.
273 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:1, B.:1.
274 **A.Ş.S. No:2**, S.:82, B.:143.

İncelediğimiz dönemde bu cemaat, Hacılu Nahiyesi'ndeki Diğer Gökçe mezraasında ziraat yapmaktaydı[275].

58-Ordu-yı Sevindik Beğlü Cemaati : 16. yüzyılda Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olan ve 46 hane, 7 mücerred olmak üzere toplam 53 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[276], aynı nahiyedeki Arpaderesi mezraasında ziraat yapmaktaydı[277]. 1620 ve 1634 yılına ait avarız tahriri ve tevziatı kayıtlarında bu cemaatin ismi bulunmamaktadır. Bu cemaat, incelediğimiz dönemde de yine Karaisalu Nahiyesi'nde yaşamaktaydı[278].

59-Ozadan Cemaati : 16. yüzyılda Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olup; 27 hane, 6 mücerred olmak üzere toplam 33 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[279], yine bu nahiyedeki Karaçay mezraasında ziraat yapmaktaydı[280]. Bu cemaat; 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1,5 hane olarak Karaisalu Kazası'na kayıtlı olup[281], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 1 hane olarak aynı kazaya kayıtlı idi[282]. İncelediğimiz dönemde bu cemaat 16. yüzyılda olduğu gibi yine Karaisalu Nahiyesi'nde yaşamaktaydı[283].

60-Ozan (Ozanlu) Cemaati : 16. yüzyılda Yüreğir Nahiyesi'ne Ozanlu ismiyle tabi olan ve 13 hane, 5 mücerred olmak üzere toplam 18 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[284], 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1 hane olarak Yüreğir Nahiyesi'ne kayıtlı idi[285]. 1634 yılındaki avarız tevziatında da karye adıyla 0,5 hane olarak kayıtlı olan bu cemaat[286], incelediğimiz dönemde, Sarıçam Nahiyesi'nde sakin idi[287].

61-Ömer Hacılu Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 117 hane, 27 mücerred olmak üzere toplam

---

275 **A.Ş.S. No:3**, S.:75, B.:115
276 **T.D. No:254**, S.:256-257.
277 **T.D. No:254**, S.:266.
278 **A.Ş.S. No:104**, S.:22, B.:30-b.
279 **T.D. No:254**, S.:279.
280 **T.D. No:254**, S.:279.
281 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:6, B.:10.
282 **A.Ş.S. No:2**, S.:85, B.:145.
283 **A.Ş.S. No:18**, S.:48, B.:74.
284 **T.D. No:254**, S.:81.
285 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:1, B.:2.
286 **A.Ş.S. No:2**, S.:82, B.:143.
287 **A.Ş.S. No:19**, S.:77, B.:131.

144 erkek nüfusa sahip olup[288], yine bu nahiyedeki Bedirhan mezraasında ziraat yapmaktaydı[289]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 5 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[290], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 5 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[291]. İncelediğimiz dönemde bu cemaat yine Dündarlu Nahiyesi'nde yaşamaktaydı[292]. Yine bu nahiyede aynı isimle anılan bir karye de bulunmaktaydı[293].

62-Pir Ahmedlü Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 61 hane, 32 mücerred olmak üzere toplam 93 erkek nüfusa sahip olup[294], yine bu nahiyedeki Berberak mezraasında ziraat yapmaktaydı[295]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[296], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise Sofılı Cemaati ile birlikte 1,5 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[297]. İncelediğimiz dönemde bu cemaat yine Dündarlu Nahiyesi'nde yaşamakta ve Zirak mezraasında ziraat yapmaktaydı[298].

63-Sarı Halil (Sarı Halillü) Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olup; 120 hane, 8 mücerred olmak üzere toplam 128 erkek nüfus ile Sarı Halil ma'-Paşalu ve Nekadezen (?) ismiyle tahrirde kayıtlı olan bu cemaat[299], aynı nahiyedeki İkiz[300], Gireğider, Ma'saran[301], Akviran ve Kara Eselü[302] mezraalarında ziraat yapmakta ve yine aynı nahiyedeki Kara Kaya Çanağı ve Korçığır mezraalarını yaylak[303] olarak

[288] **T.D. No:254**, S.:190-191.
[289] **T.D. No:254**, S.:218.
[290] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
[291] **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145. 1703 yılına ait olan ve bu cemaattan bazı kişilerin muafiyetleri ile ilgili bir dava nedeniyle İstanbul'da bulunan tahrir defterinden alınan surete göre, Ömer Hacılu Cemaati'ne kayıtlı olan kişi sayısı toplam 184 kişidir, **A.Ş.S. No:3**, S.:49, B.:67. Benzer hususlarla ilgili davalardaki kayıtlara göre bu tahrir, 1613-1614 (1022) yılında Ebubekir Paşa tarafından yapılmış olan avarız tahriridir, **A.Ş.S. No:105**, S.:38, B.:61; **A.Ş.S. No:105**, S.:109, B.:184.
[292] **A.Ş.S. No:101**, S.:43-44, B.:65; **A.Ş.S. No:3**, S.:49, B.:67.
[293]. **A.Ş.S. No:3**, S.:48, B.:66.
[294] **T.D. No:254**, S.:195-196.
[295] **T.D. No:254**, S.:179.
[296] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
[297] **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
[298].**A.Ş.S. No:104**, S.:30-31, B.:41-b.
[299] **T.D. No:254**, S.:136-137.
[300] **T.D. No:254**, S.:136
[301] **T.D. No:254**, S.:115-116.
[302] **T.D. No:254**, S.:173-174.
[303] **T.D. No:254**, S.:174.

kullanmaktaydı. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 0,5 hane olarak Karakışla Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[304], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 0,5 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[305]. 1634 yılına ait avarız tevziatında, rub' hane olarak Hacılu Baraklı Nahiyesi'ne kayıtlı olan Sarıca Nur Halilli isimli bir başka cemaat daha bulunmaktaydı[306].

İncelediğimiz dönemde bu cemaat Sarı Halil ma'-Kara Paşalı adı ile Karakışla Nahiyesi'ne tabi olup, bu nahiyedeki İkiz mezraası[307] ile Sarıçam Nahiyesi'ndeki Ma'saran mezraasında ziraat yapmaktaydı[308].

64-Sarı Mahmudlu Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olup; 32 hane, 14 mücerred olmak üzere toplam 46 erkek nüfusa sahip idi[309]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydı ve 1634 yılındaki avarız tevziatında, Sarıçam Kazası'nda bu isimle 2 cemaat bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi; Sarı Mahmudlu adıyla, 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 2 hane olarak[310], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 1,5 hane olarak kayıtlıydı[311]. İkincisi ise Diğer Sarı Mahmudlu adıyla, 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 0,5 hane olarak[312], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 0,5 hane olarak kayıtlıydı[313].

Daha sonraki dönemlerde Sarı Mahmudlu Cemaati'nden bazı kişiler Misis Derbendi'ne derbentçi olarak atanmışlardır. İlk olarak Ocak 1660 (C.evvel 1070) tarihinde bu cemaatten 3 kişi bu derbendi olarak atanarak, üzerlerine kayıtlı olan 0,5 avarız hanesi tenzil edilmiştir[314]. Bunun ardından ise Kara Bayırlı Cemaati ile birlikte bu cemaate mensup olan toplam 17 kişi, 1662 yılında yeniden tamir edilerek yeni derbentçiler atanan Misis Köprüsü'ne 20 Ekim 1662 (7 R.evvel 1073) tarihinde derbentçi olarak atanarak, üzerlerinde kayıtlı olan 1,5 avarız hanesi tenzil edilmiştir[315].

---

[304] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
[305] **A.Ş.S. No:2,** S.:83, B.:144.
[306] **A.Ş.S. No:2,** S.:83, B.:144.
[307] **A.Ş.S. No:18,** S.:19, B.:37.
[308] **A.Ş.S. No:104,** S.:30-31, B.:41-b.
[309] **T.D. No:254,** S.:139-140.
[310] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10.
[311] **A.Ş.S. No:2,** S.:83, B.:144.
[312] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10.
[313] **A.Ş.S. No:2,** S.:83, B.:144.
[314] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:3, B.:4.
[315] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:3, B.:5. Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanan Kara Bayırlu Cemaati ile birlikte bu cemaatten ve başka

İncelediğimiz dönemde bu cemaatten bulunan insanlardan bazıları Misis Köprüsü'nde derbentçi olarak hizmet yapmaktaydı[316]. Derbend hizmetinde olanların dışındakiler ise, yine Sarıçam Nahiyesi'nde yaşamakta[317] ve Niğde Sancağı'nda Develi Nahiyesi'ndeki Aladağ isimli yaylada yaylamaktaydı[318].

65-Sarucalu Cemaati : 16. yüzyılda Saruçam Nahiyesi'ne tabi olup; 82 hane, 18 mücerred olmak üzere toplam 100 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[319], aynı nahiyedeki Simakbad mezraasında ziraat yapmaktaydı[320]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1 hane olarak Karakışla Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[321], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 1 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[322]. İncelediğimiz dönemde Sarıçam Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaat[323], Niğde Sancağı'nda Develi Nahiyesi'ndeki Aladağ isimli yaylada yaylamaktaydı[324].

66-Sarı Çobanlu Cemaati : 16. yüzyılda Karaisalu Nahiyesi'nde bu ismi taşıyan iki cemaat bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; 30 hane, 10 mücerred olmak üzere toplam 46 erkek nüfusa sahip olan Sarı Çobanlu Cemaati[325] olup, bu nahiyedeki Karabük ve Yenicekilisa mezraalarında ziraat yapmaktaydı[326]. İkincisi ise; 33 hane, 3 mücerred olmak üzere toplam 36 erkek nüfusa sahip olan Diğer Sarı Çobanlu Cemaati[327] olup, bu dönemde Kıçınköy[328] ve Toturhan[329] mezraalarında ziraat

---

cemaatlerden atanan toplam 192 kişinin isimlerinin yazıldığı ve bu hususla ilgili hüccetlerin tutulduğu defterden, 1699 yılında naklen alınan ve Kara Bayırlu Cemaati ile bu cemaatten atanan kişilerin isimlerini ve derbentçilik hükümlerini içeren suret-i defter, 101 Numaralı Adana Şer'iyye Sicilinde kayıtlıdır. **A.Ş.S. No:101**, S.:282, B.:438. 1620 yılına ait avarız tahriri ile ilgili kayıtta, bu cemaatin yükümlü olduğu 2 hanelik avarız hanesinin yanındaki şerhe göre de 2 hanenin 1,5 hanesi tenzil edilmiş ve bu cemaat 0,5 avarız hanesi ile yükümlü tutulmuştur. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10.

316 Bu cemaatin mensuplarının bazıları Misis Derbendi'nde derbentçi olarak görev yaptıkları halde, idareciler tarafından vergi talebiyle devamlı rahatsız edilmişlerdir. Bunların engellenmesi için gönderilen ferman ve yapılan mahkeme sonucunda tutulan hüccete rağmen bu devam etmiştir. **A.Ş.S. No:105**, S.:19, B.:30; **A.Ş.S. No:41**, S.:27, B.:48.

317 **A.Ş.S. No:9**, S.:112, B.:2.

318 **A.Ş.S. No:3**, S.:8, B.:13, 14.

319 **T.D. No:254**, S.:122-123.

320 **T.D. No:254**, S.:174.

321 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.

322 **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.

323 **A.Ş.S. No:9**, S.:112, B.:2.

324 **A.Ş.S. No:3**, S.:8, B.:13, 14.

325 **T.D. No:254**, S.:267.

326 **T.D. No:254**, S.:256.

327 **T.D. No:254**, S.:282.

328 **T.D. No:254**, S.:239.

329 **T.D. No:254**, S.:276.

yapmaktaydı. 1620 yılına ait avarız tahriri 1 hane olarak Karaisalu Kazası'na kayıtlı olan bu cemaat[330], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise rub' hane olarak aynı kazaya kayıtlı idi[331]. İncelediğimiz dönemde bu cemaat Karaisalu Nahiyesi'nde yaşamaktaydı[332].

67-Süleymanlu Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 58 hane, 19 mücerred olmak üzere toplam 77 erkek nüfusa sahip olup[333], yine bu nahiyedeki Boynurhöyüğü mezraasında ziraat yapmaktaydı[334]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 4 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[335], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine 4 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[336]. Ayrıca, bu avarız tahriri ve tevziatı kayıtlarında, yine Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan ve Tâbi'-i Süleymanlu diye kaydedilen bir başka cemaat vardı. 1620 ve 1634 yıllarının her ikisinde de bu cemaat 1 hane olarak kayıtlı bulunmaktaydı[337].

İncelediğimiz dönemde Süleymanlu Cemaati yine Dündarlu Nahiyesi'nde yaşamaktaydı[338]. Ayrıca; Dündarlu Nahiyesi'nde Süleymanlu isminde bir köy dahi vardı[339].

68-Tur Hasanlu (Turasanlu-Tur Hasan Işıklu) Cemaati : 16. yüzyılda Adana Sancağı'nda bu isim ile adlandırılan iki cemaat bulunmaktaydı. Bunlardan ilki; Saruçam Nahiyesi'ne tabi olan ve 33 hane, 6 mücerred olmak üzere toplam 41 erkek nüfusa sahip Turasanoğlu Cemaati'dir[340]. Bu cemaat aynı nahiyedeki Sazak, Pınarcık ve Soysa mezraalarında ziraat yapmaktaydı[341]. İkincisi ise; Hacılu Nahiyesi'ne tabi olan ve Koparan Cemaati ile birlikte 38 hane, 10 mücerred olmak üzere toplam 48 erkek nüfusa

---

330 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:6, B.:10.
331 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
332 **A.Ş.S. No:101**, S.:18, B.:26
333 **T.D. No:254**, S.:209-210.
334 **T.D. No:254**, S.:218.
335 Dündarlu Nahiyesi ile ilgili tevziat kısmında belirtilen bu cemaat ile ilgili kaydın yanındaki şerhte, bu cemaatin Sarıçam'da sakin olduğu belirtilmektedir. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
336 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
337 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2; **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
338 **A.Ş.S. No:21**, S.:78, B.:18.
339 **A.Ş.S. No:14**, S.:80, B.:147.
340 **T.D. No:254**, S.:165-166.
341 **T.D. No:254**, S.:174

sahip Turasanlu Cemaati olup[342], aynı nahiyedeki Döğenekli mezraasında ziraat yapmaktaydı[343].

1620 yılına ait avarız tahriri kaydı ve 1634 yılındaki avarız tevziatında, ayrı nahiyelerde olmak üzere, Tur Hasanlu adıyla kaydedilen iki cemaat bulunmaktaydı. Bunlardan ilki; Saruçam Kazası'na tabi olup, 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 1[344], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 0,5 hane olarak kayıtlıydı[345]. İkincisi ise; Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olup, 1620 yılına ait avarız tahriri kaydı ile 1634 yılındaki avarız tevziatında 5 hane olarak kayıtlıydı[346].

İncelediğimiz dönemde de, bu cemaatler Dündarlu[347] ve Sarıçam nahiyelerine tabi olup, Dündarlu Nahiyesi'nde Tur Hasanlı adında bir köy vardı ve sakinleri arasında Seyyid ünvanını taşıyan kişiler bulunmaktaydı[348].

Sarıçam Nahiyesi'nde sakin olan Turasanlu Cemaati mensuplarından bazıları, 1730'lu yıllarda Bahrilü, Receblü Avşarı, Karagündüzlü ve Kırıntılı cemaatlerinin eşkıyalıkları nedeniyle sakin oldukları bölgeleri terk ederek başka bölgelere kaçmak zorunda kalmışlardır. Bir süre Adana ile Anadolu'nun değişik bölgelerinde perakende olarak bulunan bu cemaatin mensupları 1737 yılında geri getirilerek iskan edilmişlerdir[349].

Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan Tur Hasanlı Cemaati, incelediğimiz dönemde karışıklıklara neden olan cemaatler arasındaydı. Bu cemaatten bulunan bazı kişilerin vergi vermekten kaçmak için, kendilerinin aslen Niğde Kazası Şamardı Nahiyesi'nde kabri bulunan Şeyh Tur Hasan'ın soyundan gelen Tur Hasan Işıklu Cemaati'nden olduklarını iddia ederek, 1710 yılında yapılan murafaa ile bu hususu Adana Kadısı olan Rahmetullah Efendi'ye tescil ettirmişlerdir[350].

---

342 **T.D. No:254**, S.:227-228.
343 **T.D. No:254**, S.:228. İncelediğimiz dönemde bu mezraada Bedirli Cemaati ziraat yapmaktaydı. **A.Ş.S. No:3**, S.:74, B.:115.
344 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:5, B.:10.
345 **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
346 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:2, B.:2; **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
347 **A.Ş.S. No:102**, S.:20, B.:35.
348 **A.Ş.S. No:131**, S.:23, B.:38.
349 **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34.
350 Daha sonraki belgelerde bu murafaanın 1710 (H. 1722) yılında yapıldığı belirtilmekteyse de, bu hususla ilgili hüccet, bu tarihe ait olan sicil kayıtlarının bir kısmı mevcut olmadığından dolayı, tarafımızdan tespit edilememiştir. Bu hususu tescil ettiği belirtilen Rahmetullah Efendi, Adana'nın

Daha sonraki dönemlerde, bu cemaatin mensupları vergi vermemek için, bu hücceti delil olarak gösterip vergi vermekten kaçınmış ve bu husus için 1717 yılında eski hüccete istinaden tekrar bir hüccet tescil ettirerek[351], bu hücceti İstanbul'a götürüp Defter-i Hakani'ye kayıt ve bu hususla ilgili ferman yazdırıp, muafiyetlerini tescil ettirmişlerdir[352]. Bu ferman üzerine; Dündarlu ve Koyunculu Mukataası'nın malikane mutasarrıfı Hacı Ali'nin, bu cemaatin Niğde'de bulunan Tur Hasan Işıklu Cemaati'nden olmadıklarını ve başka bir cemaat olduklarını belirtip, bunu ispat ederek durumu İstanbul'a arzetmesi üzerine, bu cemaate mensup olan 100 kişinin gereken vergilerinin tahsil edilmesi için ferman gönderilmiştir[353]. Gönderilen bu fermana rağmen, bu cemaatin mensuplarının, 1717 yılındaki hüccete delil göstermeye devam etmeleri üzerine, Defteri Hakani'de hıfz olunan bu hüccet iptal edilip, muafiyet iddialarının önü kesilmiştir[354].

Muafiyet iddialarının itibar görmemesi üzerine, Tur Hasanlu Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler vergi vermemek için başka yollara başvurmaya başlamışlardır. Bu cemaatin mensuplarından Kara Yakup adlı bir kişi, cemaatin diğer mensuplarını kışkırtarak, vergi vermemek için dağlık ve engebeli bölgelere gidip, oralarda sakin olmalarını söylemiştir. Kara Yakup'un, bu husus için etrafına bazı kişileri toplayarak, dağlık bölgelere götürmesi ve eşkıyalığa başlaması üzerine, bu kişi yetkililer tarafından yakalanmış ve haps edilmiştir. Kara Yakup'un yakalanmasının ardından, bu kişinin tahriki ile dağlık bölgelere gidenlerin geri getirilerek eski yerlerine iskan edilmesi ve gereken vergilerinin tahsil edilmesi için ferman gönderilmiştir[355].

Kara Yakup'un yakalanarak, dağlık bölgelere giden Tur Hasanlu Cemaati mensuplarının bir kısmının geri getirilmesine rağmen, daha sonraki yıllarda bu cemaatin mensuplarından bazı kişiler sakin oldukları yerleri terk ederek Çavuşoğlu Deli Veli adlı kişinin önderliğinde dağlık bölgelere gitmeye başlamışlardır. 1750 yılına ait bir belgeye

---

yerlisinden olup, bir çok defalar Adana Kadısı olarak görev yapmıştır. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla bu görev tarihleri sırasıyla şu şekildedir: 1709-1710, **A.Ş.S. No:41**, S.:2, B.:6. 1715-1716, **A.Ş.S. No:106**, S.:1, B.:2, 3. 1720, **M.D. No:130**, S:.470, H.:1. 1723-1724, **A.Ş.S. No:136**, S.:130, B.:181-b.

351 **A.Ş.S. No:21**, S.:5, B.:13. Ocak Ortaları 1717 (Evail-i Safer 1129).

352 **A.Ş.S. No:22**, S.:50, B.:95. Eylül Ortaları 1720 (Evasıt-ı Zilkade 1132).

353 **A.Ş.S. No:22**, S.:55, B.:101. 31 Ekim 1720 (28 Zilhicce 1132).

354 "...yiğirmi dokuz senesinde kayd itdirdikleri hüccet ref' ve hükmü ilkâ olunub ..." **A.Ş.S. No:103**, S.:70, B.:133. 20 Ekim 1721 (28 Zilhicce 1133).

355 **A.Ş.S. No:30**, S.:188, B.:317. 20 Şubat 1727 (28 C.ahir 1139).

göre, bu cemaat ve başka cemaatlerden 120'den fazla kişi 10 seneden beri Karsandıoğlu ile birleşerek dağlık ve engebeli yerlere yerleşerek, eşkıyalık yapmakta ve vergilerini vermemekteydiler[356].

69-Uçaru Cemaati : 16. yüzyılda Adana Sancağı'nda bu isim ile adlandırılan iki cemaat bulunmaktaydı. Bunlardan ilki; Hacılu Nahiyesi'ne tabi olup, 69 hane, 18 mücerred olmak üzere toplam 87 erkek nüfusa sahip idi[357] ve aynı nahiyedeki Gökçe[358], İyneviranı[359], Küçük[360] ve Mustafaviranı[361] mezraalarında ziraat yapmaktaydı. İkincisi ise; Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olup, 20 hane, 5 mücerred olmak üzere toplam 25 erkek nüfusa sahip idi[362].

1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 4 hane ile Hacılu Nahiyesi'ne kayıtlı olan Uçaru Cemaati[363], 1634 yılındaki avarız tevziatında Hacılu Baraklı adını alan aynı nahiyeye 3 hane olarak kayıtlı idi[364]. İncelediğimiz dönemde bu cemaat yine Hacılu Nahiyesi'nde yaşamakta olup, Haleb Hassı Mukataası'na tabi olan Gökçe ve Küçük[365] mezraaları ile birlikte İyneviranı mezraasında[366] ziraat yapmaktaydı.

70-Uçaru Bulgarlu Cemaati : 16. yüzyılda Uçaru Cemaati adıyla Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 67 hane, 18 mücerred olmak üzere toplam 85 erkek nüfusa sahip idi[367]. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında Bulgarlu Cemaati adıyla 2,5 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[368], 1634 yılındaki avarız tevziatında da yine aynı adla 2 hane olarak yine bu nahiyeye kayıtlı idi[369]. İncelediğimiz dönemde bu cemaat yine Dündarlu Nahiyesi'nde

---

356 **M.D. No:154**, S:.377, H.:2.
357 **T.D. No:254**, S.:223-24. Hacılu Nahiyesi'nde bulunan bazı cemaatler bu cemaate tabi idi. Bu cemaatler; Demircilü, Kamışlılu, Köşkerlü ve Demircilü cemaatleridir. **T.D. No:254**, S.:224-226.
358 **T.D. No:254**, S.:234.
359 **T.D. No:254**, S.:220.
360 **T.D. No:254**, S.:224.
361 **T.D. No:254**, S.:235.
362 **T.D. No:254**, S.:253.
363 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
364 **A.Ş.S. No:2**, S.:83, B.:144.
365 **A.Ş.S. No:3**, S.:74-75, B.:115.
366 **A.Ş.S. No:129**, S.:22, B.:41.
367 **T.D. No:254**, S.:198-199. Bu dönemde Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde bulunan bazı cemaatler bu cemaate tabi idi. Bu cemaatler; Batılu ve Hasan Fakihlü cemaatleridir. **T.D. No:254**, S.:180, 205.
368 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:2, B.:2.
369 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.

yaşamakta ve Haleb Hassı Mukataası'na tabi olan Göyüş mezraasında ziraat yapmaktaydı[370].

71-Ulu Keçü Cemaati : 16. yüzyılda Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olup, 64 hane, 27 mücerred olmak üzere toplam 91 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[371], yine bu nahiyedeki Melik[372] ve Akdağ[373] mezraalarında ziraat yapmaktaydı. Bu cemaat; 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 4,5 hane olarak Karaisalu Kazası'na kayıtlı olup[374], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 3 hane olarak aynı kazaya kayıtlı idi[375].

Daha sonraki dönemlerde Ulu Keçü Cemaati'nden bazı kişiler Bayram Paşa tarafından inşa ettirilen Çakıd Hanı'na 13 Kasım 1637 (14 C.ahir 1047) tarihinde derbentçi olarak atanarak, üzerlerinde kayıtlı olan 4,5 avarız hanesinden 3 avarız hanesi tenzil edilmiş ve bu cemaat 1,5 avarız hanesi ile yükümlü tutulmuştur[376].

İncelediğimiz dönemde bu cemaatten bulunan insanlardan bazıları yine Karaisalu Nahiyesi'nde kendi adları ile anılan köyde yaşamaktaysa[377] da, Çakıd Hanı'nda görevlendirilenler başta olmak üzere, diğer geri kalanları başka yerlere firar etmişlerdir. Başka yerlere giden bu kişilerin geri getirilerek bu handa derbentçi olarak görev yapmaları için gerekenin yapılması hususunda ferman gönderilmesine[378] rağmen, bu cemaatin mensubu olup firar edenler, buraya gelip yerleşmemekte ısrar etmişlerdir. Bu kişiler; Seyyidlik başta olmak üzere, askerî taifeye dahil olduklarını belirtip gelmekten çekinmişlerdir. Bunun üzerine, bu cemaate mensup olanların, askerî taifeye dahil olsalar bile, geri getirilerek Çakıd Hanı'na iskan edilmeleri için yeni bir ferman gönderilmiştir[379]. Gönderilen bu ferman üzerine, bu cemaate mensup olup, Tarsus Kazası, Kusun Nahiyesi'nde sakin olan 33 kişi geri getirilerek Çakıd Hanı'na geri iskan edilmişler ve eskiden olduğu gibi, avarız-ı divaniyye ve tekalif-i örfiyyeden muaf kılınmışlardır[380].

370.**A.Ş.S. No:3**, S.:75, B.:115.
371 **T.D. No:254**, S.:264-265.
372 **T.D. No:254**, S.:246.
373 **T.D. No:254**, S.:280.
374 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10.
375 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
376 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10.
377 **A.Ş.S. No:3**, S.:23, B.:40.
378 **A.Ş.S. No:18**, S.:173, B.:294. Mayıs Ortaları 1719 (Evahir-i C.ahir 1131).
379 **A.Ş.S. No:18**, S.:204, B.:357. 14 Ocak 1720 (3 R.evvel 1132).
380 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:6, B.:11.

72-Yağmalu Cemaati : 16. yüzyılda Dündarlu ve Bulgarlu Nahiyesi'nde Dündarlu Taifesi'ne tabi olan bu cemaat; 39 hane, 11 mücerred olmak üzere toplam 50 erkek nüfusa sahip olup[381], yine bu nahiyedeki Bükbüksi, Kaşıkcı[382], Gökdöğen ve Sögütcük nam-ı diğer Köşk[383] mezraalarında ziraat yapmaktaydı. 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında Farkıt Cemaati ile birlikte 1,5 hane olarak Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olan bu cemaat[384], 1634 yılındaki avarız tevziatında Yağma Cemaati adıyla yine 1,5 hane olarak aynı nahiyeye kayıtlı idi[385]. İncelediğimiz dönemde yine Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaat, yine bu nahiyedeki Teküncük ve Güldülük mezraalarında ziraat yapmaktaydı[386]. Ayrıca, bu dönemde Dündarlu Nahiyesi'nde Yağma isminde bir köy olup, sakinleri arasında Seyyid ünvanını taşıyan kişiler bulunmaktaydı[387].

73-Yahşihanlı (Yahşiğanlı-Yağşiğanlı) Cemaati : 16. yüzyılda Karaisalu Nahiyesi'ne tabi olup, 7 hane, 2 mücerred olmak üzere toplam 9 erkek nüfusa sahip olan bu cemaat[388], yine bu nahiyedeki Kuzgundepesi mezraasında ziraat yapmaktaydı[389]. 1620 ve 1634 yılına ait avarız tahriri ve tevziatı kayıtlarında bu isimle anılan iki ayrı cemaat bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi; Canibü'ş-şehr Nahiyesi'ne tabi olup, 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında Yahşikanlı Cemaati adıyla 1 hane olarak[390], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise Yahşikanlı karyesi adıyla 0,5 hane olarak kayıtlı idi[391]. İkincisi ise; Yahşiğanlı Cemaati adıyla Dündarlu Nahiyesi'ne kayıtlı olup, 1620 yılına ait avarız tahriri kaydında 12,5 hane olarak[392], 1634 yılındaki avarız tevziatında ise 12 hane olarak kayıtlı idi[393].

---

381 **T.D. No:254**, S.:192.
382 **T.D. No:254**, S.:218.
383 **T.D. No:254**, S.:179.
384 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:2, B.:2.
385 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.
386 **A.Ş.S. No:104**, S.:30-31, B.:41-b.
387 **A.Ş.S. No:131**, S.:23, B.:38.
388 **T.D. No:254**, S.:263. Bu dönemde Karaisalu Nahiyesi'nde Yahşilü isminde bir taife de bulunmakta ve bu nahiyede bulunan Arab Hasanlu, Emreceklü, Güvenç, Koyunculu, Köşkerlü ve Sinanlu cemaatleri bu taifeyi tabi bulunmaktaydı. **T.D. No:254**, S.:252, 259, 276, 278, 280.
389 **T.D. No:254**, S.:273.
390 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:1, B.:1.
391 **A.Ş.S. No:2**, S.:82, B.:143.
392 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:2, B.:2.
393 **A.Ş.S. No:2**, S.:84, B.:145.

İncelediğimiz dönemde; bu cemaatin mensupları, genellikle Dündarlu Nahiyesi'nde yaşamakta ve yaz mevsiminde Niğde Sancağı'nda Develi Nahiyesi'ndeki Aladağ isimli yaylada yaylamaktaydı[394]. Bu cemaate mensup olan bazı kişiler Seyyid unvanını taşımakta idiler[395]. Bu cemaatin mensuplarından bazıları ise Sarıçam Nahiyesi'nde sakin idiler[396]. Bu dönemde Dündarlu Nahiyesi'nde Yahşiğanlı (Yahşihanlı) isminde bir köy de bulunmaktaydı[397].

Daha önceden bu cemaate tabi olan Uzunlu ailesi[398], daha sonradan Uzunlu Cemaati adı ile ayrı bir cemaat olarak belgelerde kaydedilmeye başlamıştır[399]. Uzunlu Cemaatine mensup olan bazı kişiler, alakaları olmadığı halde başlarına yeşil sararak Seyyidlik iddiasında bulunmuşlarsa da bu hususla ilgili gönderilen ferman üzerine, bunların yeşil sarık sarmaları yasaklanmıştır[400].

III-YENİİL VE TÜRKMÂNÂN-I HALEB CEMAATLERİ

1-Akcakoyunlu (Ağcakoyunlu) Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan cemaatlerin en büyüklerinden biri olan bu cemaat[401], Adana ve çevresinde yaşamaktaydı[402]. Deve yetiştirmeleri ile meşhur olan bu cemaat[403], aynı zamanda develeri ile taşımacılık yapmakta[404], yaylaya gidip gelirken, usulsüz şekilde kendi eşyalarının içine tüccarların eşyalarını yerleştirerek, tüccarları bac vergisinden kurtarmaktaydılar[405].

394 **A.Ş.S. No:3**, S.:8, B.:14.
395 **A.Ş.S. No:101**, S.:80-81, B.:122; **A.Ş.S. No:42**, S.:22, B.:43; **A.Ş.S. No:26**, S.:47, B.:93.
396 **A.Ş.S. No:26**, S.:47, B.:93.
397 **A.Ş.S. No:3**, S.:13, B.:22; **A.Ş.S. No:103**, S.:42, B.:82; **A.Ş.S. No:14**, S.:145, B.:248.
398 **A.Ş.S. No:101**, S.:80-81, B.:122.
399 **A.Ş.S. No:4**, S.:153, B.:274.
400 **A.Ş.S. No:101**, S.:125, B.:194; **A.Ş.S. No:101**, S.:80-81, B.:122.
401 **M.D. No:133**, S:.236, H.:1; **A.Ş.S. No:130**, S.:58-a, B.:109; **A.Ş.S. No:30**, S.:169, B.:287.
402 **A.Ş.S. No:22**, S.:16, B.:33; **A.Ş.S. No:53**, S.:38, B.:70; **A.Ş.S. No:103**, S.:5, B.:13; **A.Ş.S. No:42**, S.:23, B.:46.
403 **M.D. No:133**, S:.236, H.:1; **A.Ş.S. No:30**, S.:60, B.:95-a; **A.Ş.S. No:39**, S.:99, B.:138-a; **A.Ş.S. No:106**, S.:137, B.:187;
404 "...Haremeyn re'âyâsından nakl-i ihmâl ticâreti ile me'lûf Akcakoyunlu Cemâ'ati ..." **M.D. No:264**, S:.471, H.:1; "...Ağcakoyunlu Cemâ'ati bi'l-cümle develeriyle kirâcılık eylemek mu'tâdları olub ..." **M.D. No:133**, S:.236, H.:1.
405 **A.Ş.S. No:31**, S.:67, B.:95

Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının bazıları, idarecilerin usulsüz yollarla talep ettikleri vergiler ve zulümleri[406] nedeniyle başka bölgelere göç etmeye[407], bazıları ise eşkıyalığa başlamışlardır[408].

2-Bahrilü Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensupları[409], incelediğimiz dönemin başlarında ağırlıklı olarak Sis ve çevresinde sakin idiler[410]. Ancak daha sonraki dönemlerde bazı eşkıyalık olaylarına karışmışlardır[411]. Yaptıkları eşkıyalıklar üzerine, bu cemaat hakkında tenkil hareketlerine girişilmiş, buna rağmen rağmen bu cemaatin mensupları, Lekvanik Mukataası'na tabi olan Hacılar Ekradı ile birlikte eşkıyalığa devam etmişlerdir[412].

Bahrilü Cemaati'nin mensuplarının yaptıkları eşkıyalıkların önünün alınamaması nedeniyle, eşkıyalık yapmaya devam eden diğer cemaatlere ibret olması için, Ağustos 1738 tarihinde iskan edilmek üzere bu cemaatin Rakka'ya gönderilmesine karar verilmiştir[413].

Bahrilü Cemaati'nin mensuplarından bir kısmının Rakka'ya götürülmesinde başarı sağlanmışsa da, geri kalanları Rakka'ya gitmemiş, kendilerini takip eden görevli askerlerden kaçarak, Tarsus bölgesine gidip Kuştimur Nahiyesi çevresine yerleşerek bu bölgede eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Bunun üzerine bunların bir an önce yakalanarak Rakka'ya götürülüp iskan edilmeleri için fermanlar gönderilmiştir[414]. Gönderilen bu fermanlara rağmen, bu cemaatin Rakka'ya gönderilmesinde başarı sağlanamamış ve Çukurova bölgesindeki eşkıyalıkları devam etmiştir. Haklarında çıkan fermanlara rağmen iskana gitmemekte direnen Bahrilü Cemaati'nin Çukurova bölgesindeki bakiyeleri; Rakka'dan firar eden bu cemaatin diğer mensupları ile birlikte

---

[406] **A.Ş.S. No:104**, S.:11, B.:19. "...Adana Beğlerbeğisi olan Abdulgafur Paşa mâru'z-zikr Akcakoyunlu Cemâ'ati ahâlîsinin hilâf-ı kânûn ve defter yaylakiyye ve kışlakiyye ve zahîre bahâ nâmıyla alduğu üçbin gurûşların cemâ'at-i mezbûr ahâlîleri mübâşir ma'rifetiyle sâdır olan emrim mûcebince da'vâ sadedinde iken mîrmîrân-ı mezkûr beş nefer adamları ile kırk re's develerin ahz ve on mikdârı evlerinin tecemmülâtını levendâtına yağma itdirüb ve bir tarîkle icrâ-yı hakk mümkün olmaduğundan ..." **M.D. No:115**, S:.475, H.:1; **A.Ş.S. No:9**, S.:105, B.:2. Ocak Ortaları 1708 (Evahir-i Şevval 1119).

[407] 1787 yılına ait bir belgeye göre; bu cemaatin tamamına yakını Tarsus ve başka bölgelerde yaşamaktaydı. **A.Ş.S. No:64**, S.:132, B.:82-a.

[408] **A.Ş.S. No:31**, S.:85-6, B.:125; S.:110-13, B.:156, 157.

[409] **A.Ş.S. No:104**, S.:88, B.:122.

[410] **M.D. No:115**, S:.344, H.:1; **M.D. No:147**, S:.235, H.:3.

[411] **M.D. No:115**, S:.344, H.:1.

[412] **A.Ş.S. No:15**, S.:89, B.:174.

[413] **M.D. No:147**, S:.235, H.:3; **A.Ş.S. No:15**, S.:89, B.:174.

[414] **M.D. No:150**, S:.293, H.:2, Haziran Ortaları 1744 (Evail-i C.evvel 1157); **M.D. No:152**, S:.65, H.:2, Aralık Sonları 1745 (Evail-i Zilkade 1158).

Tarsus ile Adana arasındaki bölgeye gelerek zorla arazileri gasp edip yerleşmiş ve eşkıyalıklarını daha da arttırmışlardır[415].

3-Çağırğanlu (Çağırkanlu) Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaat[416], esas olarak başka bölgelerde yaşamaktaydı. 1691 yılında, bu cemaatin bir kolu olan Şark Çağırğanlusu Rakka'ya iskan edilecek cemaatler arasına dahil edilmiştir[417]. Rakka'ya iskan edilen bu cemaatin mensuplarından bir kısmı bir süre sonra firar ederek Anadolu'nun değişik bölgelerine dağılmıştır[418].

İncelediğimiz dönemde; Çağırğanlu Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler Çukurova bölgesinde Adana ve Yüreğir'de yaşamaktaydılar[419]. Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Hassı'na tabi Ekinci Mukataası'na dahil olan bu cemaatin, Çağırğanlu Can Ahmedoğlu Cemaati adıyla anılan bir kolu Yüreğir Kazası'nda sakin idi[420]. Ayrıca, Yüreğir Kazası'nda Çağırkanlu adı ile isimlendirilen bir köy de bulunmaktaydı[421].

4-Çemelü (Cemelü-Çimelü) Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaat[422], başlarında bulunan Kethüdaları'nın adları ile anılmaktaydılar. Çemelü Bekdaş Cemaati[423], Çemelü Feyyaz Cemaati[424], Çemelü Mahmud Cemaati[425], Çemelü Mirza Cemaati[426], Çemelüoğlu Mezit İbrahim Kethüda Cemaati[427] ve Çemelüoğlu

---

415 **M.D. No:153**, S:.156, H.:3, Kasım Ortaları 1747 (Evasıt-ı Zilkade 1160)
416 **A.Ş.S. No:106**, S.:90, B.:110.
417 **M.D. No:100**, S:.132, H.:520.
418 **M.D. No:110**, S:.214-215, H.:960.
419 **A.Ş.S. No:106**, S.:90, B.:110; **A.Ş.S. No:128**, S.3, B.:5.
420 **M.D. No:147**, S:.329-330, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53-5, B.:70; **A.Ş.S. No:134**, S.98, B.:129.
421 **A.Ş.S. No:17**, S.41, B.:85.
422 **M.D. No:115**, S:.475, H.:1; **A.Ş.S. No:9**, S.:105, B.:2; **A.Ş.S. No:106**, S.:90, B.:110.
423 **A.Ş.S. No:103**, S.:85, B.:164. Nisan 1711 tarihine ait bir belgede, Çemelü Cemaati'nin Kethüdaları'nın isimleri sayılırken Bekdaş isimli bir kişinin de ismi geçmektedir., **A.Ş.S. No:19**, S.:196, B.:376. 6 Şubat 1715 (Gurre-i Safer 1127) tarihine ait olup 13 ay önce olan bir yaralama olayı ile ilgili davada, yaralama olayına karışan kişilerin isimleri sayılırken, Çemelü Bekdaş adlı bir kişinin ismi de geçmektedir. Bu belgeye göre Çemelü Bekdaş, bir süre önce vefat etmiştir, **A.Ş.S. No:42**, S.:87, B.:185. Keza, daha sonraki tarihlerde, bu grubun başına Himmet adlı bir kişi geçmiş ve bu grup, "... Çemelü Himmet be-nâm-ı diğer Bekdaş Cemaati ..." adıyla belgelerde isimlendirilmeye başlanmıştır, **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70, Ocak Başları 1741 (Evasıt-ı Şevval 1153); **A.Ş.S. No:25**, S.:20, B.:31, 23 Kasım 1746 (9 Zilkade 1159).
424 **A.Ş.S. No:103**, S.:85, B.:164.
425 **A.Ş.S. No:103**, S.:85, B.:164.
426 **A.Ş.S. No:103**, S.:85, B.:164; **A.Ş.S. No:104**, S.:88, B.:122.
427 **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70. Başka bir belgede ise, bu grubun ismi Çemelü Ömeroğlu Kızık İbrahim Kethüda olarak geçmektedir, **A.Ş.S. No:25**, S.:20, B.:31.

Osman be-nam-ı diğer Seyfullah Cemaati[428] isimleri, bu cemaatin Kethüdaları'nın isimlerine dayalı olarak gruplara ayrıldığını göstermektedir[429].

Çemelü Cemaati'ne mensup olan kişiler Yüreğir başta olmak üzere Adana ve çevresinde sakin idiler. Keza, bu cemaatin mensuplarından bazıları Yüreğir Nahiyesi'nde, Ceyhun Nehri kıyısında bulunan Tirkeşan köyündeki toprakları ortakçılık usulü ile işlemekteydiler[430]. Ayrıca, Yüreğir'de Çemelü ve Çemelü Kara Mustafa adlarında 2 köy de bulunmaktaydı[431].

5-Çiğdemlü Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaat[432], Adana çevresinde sakin olan cemaatlerin en büyüklerinden biriydi. Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Hassı'na tabi Adana Şarkparesi Mukataası'na dahil olan bu cemaatin[433] mensupları, çoğunlukla Yüreğir'de yaşamaktaydılar[434]. Akcakoyunlu Cemaati'nde olduğu gibi, bu cemaat de deve yetiştirmesi ile meşhurdu[435].

İncelediğimiz dönemde; Çiğdemlü Cemaati devlete sadık bir durumda olup, eşkıya tenkilinde[436] ve sefer zamanlarında asker gönderilmesinde[437] görevlendirilen cemaatlerden birisiydi. Keza bu cemaate mensup olan bazı kişiler, Yeniçeri ve Kapukulu Sipahisi idiler[438].

---

428 **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70; **A.Ş.S. No:25**, S.:20, B.:31; **A.Ş.S. No:25**, S.:20, B.:31.

429 Bulundukları bölgeleri terk ederek mensuplarının bir kısmı başka bölgelere giden Yeniil Cemaatleri'nin isimlerinin geçtiği bir belgede, bu cemaatin ismi "... Çemelüler ..." olarak geçmektedir. Bu örnek de; bu cemaatin farklı gruplara ayrıldığını gösteren bir diğer delildir, **A.Ş.S. No:104**, S.87, B.:121.

430 **A.Ş.S. No:101**, S.:155, B.:245.

431 **A.Ş.S. No:17**, S.42, B.:85.

432 **A.Ş.S. No:9**, S.104, B.:2; **A.Ş.S. No:130**, S.58-a, B.:109; **A.Ş.S. No:22**, S.16, B.:33; **A.Ş.S. No:106**, S.90, B.:110.

433 **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70.

434 **A.Ş.S. No:101**, S.258, B.:401; **A.Ş.S. No:129**, S.173, B.:259-b; **A.Ş.S. No:23**, S.102, B.:182.

435 **A.Ş.S. No:106**, S.137, B.:187; **A.Ş.S. No:39**, S.99, B.:138-a.

436 **M.D. No:98**, S:.210, H.:1, Haziran Başları 1689 (Evasıt-ı Şaban 1100); **M.D. No:119**, S:.42, H.:267; **A.Ş.S. No:19**, S.50, B.:80, Kasım Başları 1711 (Evahir-i Şaban 1123).

437 II. Viyana Seferi'nden sonra başlayan savaşlar sırasında, seferde hazır bulundurulması için Anadolu'da bulunan cemaatlerden istenen askerlerle ilgili fermanda, Çiğdemlü Cemaati'nden 100 nefer kişinin sefere katılması talep edilmiştir. **M.D. No:99**, S:.46, H.:185; **M.D. No:99**; S:.51, H.:186, Ocak Ortaları 1690 (Evail-i R.ahir 1101). Bu asker istemenin ardından, 1 yıl sonra yapılan bir diğer asker istemede ise, Çiğdemlü Cemaati'nden 50 nefer asker talep edilmiştir. **M.D. No:101**, S:.1-3, H.:1, Mart Başları 1691 (Evail-i C.ahir 1102). Keza Karlofça Antlaşması ile kaybedilen yerlerin geri alınması için Avusturya ile yapılan savaşlar sırasında, Anadolu'da bulunan cemaatlerden yine asker istenmesi yoluna gidilmiştir. Bu asker istenmesinde de Çiğdemlü Cemaati'nden 20 nefer asker talep edilmiştir. **A.Ş.S. No:21**, S.72, B.:1, 19 Ocak 1717 (5 Safer 1129).

438 **A.Ş.S. No:21**, S.89, B.:138; **A.Ş.S. No:106**, S.136, B.:185.

Çiğdemlü Cemaati kendi içerisinde bazı gruplara ayrılmış durumdaydı. Dalkıc, Melkitli, Yemili, Karamanlı, Tokalılı, Karapurçaklı[439] ve Mehmed Ağa Cemaatleri[440] bunlardan bazılarıdır. Bunun yanında, aslen bu cemaatten olmadığı halde, bu cemaatin içinde yaşayan kişiler de bulunmaktaydı[441].

6-Çoblu (Çoblu Avşarı) Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaat, Adana ve Tarsus çevresinde sakin idi[442]. Bu cemaat, zaman içinde Büyük Çoblu ve Küçük Çoblu adları ile ikiye ayrılmıştır[443].

7-Ekber Avşarı Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensuplarından bazıları Adana'da sakin olup[444], çoğunlukla Tarsus çevresinde[445] ve Kusun Kazası'nda sakin idiler[446]. Bu cemaat, Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Hassı'na tabi Adana Şarkparesi Mukataası'na dahil idi[447].

8-Fatmalu (Hatmalu-Katmalu) Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensupları Yüreğir başta olmak üzere Adana ve çevresinde sakin idiler[448]. Ayrıca Yüreğir'de Fatmalu isimli bir köy de bulunmaktaydı[449].

9-Gencelü Bayadı Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensuplarından bazıları Adana ve çevresinde sakin idiler[450]. Bazı belgelerde ise, bu cemaatin ismi, Kethüdası olan Seydi'den dolayı, Gencelü Seydi olarak anılmaktadır[451].

---

[439] **A.Ş.S. No:41**, S.10, B.:22.
[440] **A.Ş.S. No:106**, S.136, B.:185.
[441] Adam katli ile ilgili bir belgede, katl olayına karışan kişilerin ismi sayılırken, Çiğdemli Cemaati'nden bazı kişilerin ismi sayıldıktan sonra, Çerçlioğlu Ali bin İsmail adlı kişiden, "... Çiğdemlü 'Aşîreti derûnunda sâkin ..." şeklinde bahsedilmektedir. **A.Ş.S. No:42**, S.87-8, B.:185. Aynı şekilde, aslen Malatya Mukataası'na tabi Candarlı Cemaati'nden olan 16 kişi, Yüreğir'de bu cemaat ile birlikte yaşamaktaydı. **A.Ş.S. No:18**, S.55, B.:86.
[442] **A.Ş.S. No:22**, S.16, B.:33; **A.Ş.S. No:106**, S.90, B.:110. Bu cemaatin mensuplarından bazıları Tarsus'ta Kuştimur Nahiyesi'nde sakin idiler. **A.Ş.S. No:14**, S.63, B.:121.
[443] **A.Ş.S. No:22**, S.16, B.:33; **A.Ş.S. No:14**, S.63, B.:121.
[444] **A.Ş.S. No:106**, S.90, B.:110.
[445] **A.Ş.S. No:101**, S.86, B.:131-a.
[446] **A.Ş.S. No:129**, S.174, B.:260;
[447] **A.Ş.S. No:134**, S.21, B.:20; S.133, B.:176; S.144, B.:197.
[448] **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70; **A.Ş.S. No:128**, S.3, B.:5.
[449] **A.Ş.S. No:128**, S.107, B.:153.
[450] **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70; **A.Ş.S. No:18**, S.50, B.:79; **A.Ş.S. No:39**, S.99, B.:138-a.
[451] **A.Ş.S. No:25**, S.20, B.:31.

10-Gökçelü (Gökçe Avşarı) Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensuplarından bazıları Adana ve çevresinde idiler[452]. İncelediğimiz dönemde bu cemaatin mensuplarından bazıları Yeniçerilik ve diğer askerîlik iddiası ile vergiden muaf olmaya çalışmış[453], bir kısmı ise bulundukları bölgeleri terk ederek, başka bölgelere gitmişlerdir[454].

11-İmamkulu (İmamkulu Uşakları -İmamkuluoğulları) Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensupları, incelediğimiz dönemin başlarında, Bahrilü Cemaati ile birlikte ağırlıklı olarak Sis ve çevresinde sakin idiler[455]. Daha sonraki dönemlerde bu cemaatin mensupları bazı eşkıyalık olaylarına karışmışlardır[456].

Bahrilü Cemaati ile birlikte İmamkulu Cemaati'nin mensuplarının yaptıkları eşkıyalıkların önünün alınamaması üzerine, eşkıyalık yapmaya devam eden diğer cemaatlere ibret olması için, Ağustos 1738 tarihinde iskan edilmek üzere bu cemaatin Rakka'ya gönderilmesine karar verilmiştir[457]. İmamkulu Cemaati'nin mensuplarından bir kısmının Rakka'ya götürülmesinde başarı sağlanmışsa da, geri kalanları Rakka'ya gitmemiş ve Çukurova bölgesinde eşkıyalıklarına devam etmişlerdir[458].

12-Kara Gündüzlü Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin[459] mensuplarından bazıları başta Yüreğir olmak üzere[460], Adana ve çevresinde sakin idiler[461]. Bu cemaat, Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Hassı'na tabi Adana Şarkparesi Mukataası'na dahil idi[462]. Bu cemaat de, deve yetiştirmesi ile meşhurdu[463].

---

452 **M.D. No:115**, S:.475, H.:1; **A.Ş.S. No:9**, S.105, B.:2; **A.Ş.S. No:106**, S.90, B.:110; **A.Ş.S. No:18**, S.50, B.:79; **A.Ş.S. No:39**, S.99, B.:138-a.

453 **A.Ş.S. No:106**, S.90, B.:110.

454 **A.Ş.S. No:104**, S.87, B.:121; **A.Ş.S. No:22**, S.16, B.:33.

455 **M.D. No:115**, S:.344, H.:1; **A.Ş.S. No:101**, S.:164, B.:262.

456 **M.D. No:110**, S:.383, H.:1674; **A.Ş.S. No:101**, S.:145, B.:233; S.:164, B.:262; **M.D. No:135**, S:.73, H.:1.

457 **M.D. No:147**, S:.235, H.:3; **A.Ş.S. No:15**, S.:89, B.:174.

458 **M.D. No:152**, S:.65, H.:2, Aralık Sonları 1745 (Evail-i Zilkade 1158); **M.D. No:153**, S:.156, H.:3, Kasım Ortaları 1747 (Evasıt-ı Zilkade 1160).

459 **A.Ş.S. No:35**, S.:50, B.:100; **A.Ş.S. No:104**, S.:88, B.:122; **A.Ş.S. No:130**, S.:58-a, B.:109.

460 **A.Ş.S. No:15**, S.:89, B.:174; **A.Ş.S. No:23**, S.:102, B.:182.

461 **A.Ş.S. No:39**, S.:109, B.:155-a; **A.Ş.S. No:129**, S.:173, B.:259-b.

462 **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70; **A.Ş.S. No:23**, S.:102, B.:182.

463 **A.Ş.S. No:38**, S.161, B.:268; **A.Ş.S. No:39**, S.99, B.:138-a.

13-Kazıklı Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin[464] mensuplarından bazıları başta Yüreğir olmak üzere[465], Adana ve çevresinde sakin idiler[466].

14-Kozan (Kozan Şah) Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin[467] mensuplarından bazıları başta Yüreğir olmak üzere, Adana ve çevresinde sakin idiler[468]. Bu cemaat de, deve yetiştirmesi ile meşhurdu[469].

15-Köselü (Köse Avşarı) Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensuplarından bazıları Adana ve çevresinde sakin idiler[470]. Bu cemaatin mensuplarından bazıları eşkıyalık hareketlerine girişmişlerse de sonradan tenkil edilmişlerdir[471].

16-Kurınişe (Kuranişe) Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin[472] mensuplarından bazıları başta Yüreğir olmak üzere[473], Adana ve çevresinde sakin idiler[474]. Keza, Yüreğir'de Kuranişe adlı bir köy de bulunmaktaydı[475]. Bu cemaat, kendi içinde gruplara ayrılmış bir durumdaydı. Başlarında bulunan Kethüdaların isimleri ile anılan bu gruplar; Kurınişe Ahmed Cemaati, Kurınişe Hacı Cemaati ve Kurınişe Osman Cemaati olarak geçmektedir[476].

17-Kuzu Güdenlü Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensuplarından bazıları başta Yüreğir olmak üzere[477], Adana ve çevresinde sakin idiler[478].

---

464 **A.Ş.S. No:18**, S.:263, B.:453.
465 **A.Ş.S. No:18**, S.:220, B.:388.
466 **A.Ş.S. No:130**, S.:2, B.:8.
467 **A.Ş.S. No:103**, S.:85, B.:164.
468 **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70; **A.Ş.S. No:25**, S.:20, B.:31.
469 **A.Ş.S. No:39**, S.99, B.:138-a.
470 **A.Ş.S. No:106**, S.:90, B.:110.
471 **A.Ş.S. No:101**, S.:113, B.:176.
472 **A.Ş.S. No:101**, S.:54, B.:82; **A.Ş.S. No:104**, S.:88, B.:122; **A.Ş.S. No:106**, S.:90, B.:110; **A.Ş.S. No:130**, S.:58-a, B.:109.
473 **A.Ş.S. No:134**, S.:98, B.:129. Bu cemaatin mensuplarından bazıları Yüreğir'de Ahmed Ağa köyünde bulunmaktaydılar. **A.Ş.S. No:42**, S.:31, B.:61.
474 **A.Ş.S. No:104**, S.:11, B.:19.
475 **A.Ş.S. No:30**, S.:69, B.:112.
476 **A.Ş.S. No:103**, S.:85, B.:164.
477 **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70; **A.Ş.S. No:25**, S.:20, B.:31.
478 **A.Ş.S. No:125**, S.:118, B.:1.

18-Kürdilü Cemaati : Haleb Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin[479] mensuplarından bazıları başta Yüreğir olmak üzere[480], Adana ve çevresinde sakin idiler[481]. Daha önceden bu cemaatin içinde bir kol olan ve Menteş adlı Kethüdaları'ndan dolayı Kürdilü Menteş Cemaati[482] olarak anılan bir grup, daha sonradan Menteş Cemaati adı ile ayrı bir cemaat olarak kaydedilmeye başlamıştır[483].

19-Ömerlü (Sarı Ömerlü) Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin[484] mensuplarından bazıları başta Yüreğir olmak üzere[485], Adana ve çevresinde sakin idiler[486]. Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Hassı'na tabi Ekinci Mukataası'na dahil olan bu cemaatin[487] mensuplarından bazıları, Seyyid ünvanını taşımaktaydılar[488].

20-Samedlü Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensuplarından bazıları başta Yüreğir olmak üzere[489], Adana ve çevresinde sakin idiler[490]. Çiğdemlü Cemaati ile iyi ilişkileri olan bu cemaat[491], deve yetiştirmesi ile meşhur olan cemaatlerdendi[492].

21-Şam Bayadı Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi[493] büyük bir cemaat olan bu cemaatin mensuplarından bazıları başta Yüreğir[494] ve Canibü'ş-şehr Nahiyeler'inde[495] olmak üzere, Adana ve çevresinde sakin idiler[496]. Deve yetiştiriciliği[497] ve sürücülüğü[498] ile meşhur olan bu cemaatin mensuplarından bazıları bulundukları yerleri terk ederek başka yerlere gitmişlerdir[499]. Keza; bu cemaatin

[479] **A.Ş.S. No:2**, S.:63, B.:118; **A.Ş.S. No:2**, S.:68, B.:122.
[480] **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70; **A.Ş.S. No:25**, S.:20, B.:31.
[481] **A.Ş.S. No:103**, S.:85, B.:164; **A.Ş.S. No:104**, S.:87, 88, B.:121, 122; **A.Ş.S. No:106**, S.:90, B.:110.
[482] **A.Ş.S. No:103**, S.:85, B.:164.
[483] **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70; **A.Ş.S. No:25**, S.:20, B.:31.
[484] **A.Ş.S. No:106**, S.:90, B.:110.
[485] **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70;
[486] **A.Ş.S. No:106**, S.:90, B.:110.
[487] **A.Ş.S. No:25**, S.:20, B.:31.
[488] **A.Ş.S. No:103**, S.:85, B.:164.
[489] **A.Ş.S. No:18**, S.:220, B.:388.
[490] **A.Ş.S. No:18**, S.:263, B.:453.
[491] **A.Ş.S. No:18**, S.:220, B.:388; **A.Ş.S. No:18**, S.:263, B.:453.
[492] **A.Ş.S. No:39**, S.99, B.:138-a.
[493] **A.Ş.S. No:18**, S.:177, B.:302; **A.Ş.S. No:130**, S.:58-a, B.:109.
[494] **A.Ş.S. No:14**, S.:46, B.:88; **A.Ş.S. No:129**, S.:125, B.:200.
[495] **A.Ş.S. No:38**, S.:60, B.:107.
[496] **A.Ş.S. No:21**, S.:87, B.:133; **A.Ş.S. No:101**, S.:258, B.:401.
[497] **A.Ş.S. No:38**, S.:161, B.:268; **A.Ş.S. No:39**, S.:99, B.:138-a.
[498] **A.Ş.S. No:21**, S.:87, B.:133; **A.Ş.S. No:106**, S.:137, B.:187.
[499] **A.Ş.S. No:30**, S.:109, B.:182-b.

içerisindeki gruplardan, Kocabeğ Cemaati isminde bir cemaat bulunmaktaydı[500]. Ayrıca, bu cemaatin içinde başka cemaatten olan kişiler de yaşamaktaydı[501].

22-Şark Bayadı Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensuplarından bazıları Adana ve çevresinde sakin idiler[502]. Bu cemaat de, deve yetiştiriciliği ile meşhur idi[503].

23-Tatar İlyaslu Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensuplarından bazıları Adana ve çevresinde sakin idiler[504]. Bu cemaat de, deve yetiştiriciliği ile meşhur idi[505].

24-Temrek Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin mensuplarından bazıları Adana ve çevresinde sakin idiler[506]. Bu cemaat de, deve yetiştiriciliği ile meşhur idi[507].

25-Yaycı Cemaati : Yeniil Türkmanı'na tabi olan bu cemaatin[508] mensuplarından bazıları başta Yüreğir olmak üzere[509], Adana ve çevresinde sakin idiler[510]. Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Hassı'na tabi Ekinci Mukataası'na dahil olan bu cemaat[511] de, deve yetiştirmesi ile meşhur olan cemaatlerden idi[512]. İncelediğimiz dönemde, Yaycı Cemaati'nin mensuplarından bazıları Yeniçerilik ve Seyyidlik iddiası ile vergilerini vermekten kaçınmaktaydılar[513]. Keza, Yaycı Cemaati'nden bazı kişiler, Niğde Sancağı'nda Bor Kazası'nda bazı eşkıyalık olaylarına karışmışlardır[514].

---

[500] **A.Ş.S. No:136**, S.:7, B.:13-b.
[501] **A.Ş.S. No:129**, S.:125, B.:200.
[502] **A.Ş.S. No:18**, S.:50, B.:79.
[503] **A.Ş.S. No:38**, S.:161, B.:268; **A.Ş.S. No:39**, S.:99, B.:138-a.
[504] **A.Ş.S. No:18**, S.:50, B.:79; **A.Ş.S. No:19**, S.:111, B.:195; **A.Ş.S. No:104**, S.:87, B.:121.
[505] **A.Ş.S. No:38**, S.:161, B.:268; **A.Ş.S. No:39**, S.:99, B.:138-a.
[506] **A.Ş.S. No:18**, S.:50, B.:79; **A.Ş.S. No:21**, S.:18-19, B.:40.
[507] **A.Ş.S. No:20**, S.:6, B.:17; **A.Ş.S. No:30**, S.:155, B.:262; **A.Ş.S. No:30**, S.:218, B.:272.
[508] **A.Ş.S. No:18**, S.:50, B.:79; **A.Ş.S. No:130**, S.:58-a, B.:109.
[509] **M.D. No:147**, S:.329, H.:2; **A.Ş.S. No:134**, S.53, B.:70;
[510] **A.Ş.S. No:106**, S.:90, B.:110.
[511] **A.Ş.S. No:25**, S.:20, B.:31.
[512] **A.Ş.S. No:39**, S.:99, B.:138-a.
[513] **A.Ş.S. No:106**, S.:90, B.:110; **A.Ş.S. No:130**, S.:58-a, B.:109.
[514] **A.Ş.S. No:3**, S.:29, B.:52, 53.

IV-YÖRÜK CEMAATLERİ

1-Bulacalı Cemaati: İncelediğimiz dönemden yaklaşık yüz yıl kadar öncesine kadar İçil Sancağı'na bağlı Bağçe Deresi adlı yerde sakin olan bu cemaatin mensupları, zamanla bu bölgeyi terk ederek ya başka bölgelere yerleşmişler veya konar göçer olarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir[515]. İncelediğimiz dönemde Bozdoğan Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[516] mensupları, Çukurova'nın çevresinde bulunan Gülnar, Mud, Maraş, Selenti, Hamid, Beyşehri, Karaman ve Alaiye bölgelerinde dağınık olarak yaşamaktaydılar[517]. Bu cemaate mensup olup, Seyyid kökenli olan bir gurup, bu dönemde Kars-ı Zülkadiriyye ve Sis Sancakları'nda kışlayıp Mağara'da yaylamaktaydı. 1720-1721 yılında yapılan Yörük tahririne göre 58 bennak nüfusa sahip olan bu gurubun mensuplarının, 11.667 koyun[518] ve 66 develeri mevcuttu[519].

İncelediğimiz dönemde, bu cemaate mensup olan bazı kişiler Adana ve çevresinde yaşamakta olup[520], bazı eşkıyalık olaylarına karışmışlardır[521].

2-Burhan (Abdulahadoğlu – Bulahadioğlu - Ebulhadi) Cemaati: İncelediğimiz dönemden yaklaşık yüz yıl kadar öncesine kadar İçil Sancağı'nda sakin olan bu cemaatin mensupları, zamanla bu bölgeyi terk ederek; ya başka bölgelere yerleşmişler veya konar göçer olarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir[522]. İncelediğimiz dönemde Bozdoğan Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[523] mensupları Çukurova'nın çevresinde bulunan Silifke, Selenti ve Zamantı bölgelerinde dağınık olarak yaşamaktaydılar[524]. Aslen bu cemaatten olup, bir dönemler başlarında bulunan kişinin

---

515 **MAD. No: 6890**, S.:23.
516 **A.Ş.S. No:104**, S.:10, B.:17; **MAD. No: 6890**, S.:23.
517 Üçler Bulduk; "Bozdoğan Yörükleri ve Yaylak Kışlak Sahaları", **Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri**; Ankara, 2000, s.77.
518 Elimizdeki tahrir defterinde bu gurubun kaydedildiği kısmın yekun bölümünde, toplam koyun sayısı 2.767 olarak verilmişse de tarafımızdan bu sayı 11.667 olarak hesaplanmıştır. Zira; Seyyid kökenli kişilerin koyunlarından 150'ye kadar olanları tahrir sırasında kaydedilmemekteydi. Bu husus, elimizdeki tahrir defterinde, bu gurup ve Seyyid kökenli diğer guruplarla ilgili kayıtların üst taraflarına düşülen şerhlerde de belirtilmiştir. Bulacalı Cemaati'ne mensup olan 58 kişiyi 150 ile çarptığımızda 8.900 rakamını bulmaktayız. Bu rakama yekun kısmında verilen 2.767 rakamını eklediğimizde 11.667 rakamı ortaya çıkmaktadır.
519 **MAD. No: 6890**, S.:23-24.
520 **A.Ş.S. No:104**, S.:10, B.:17
521 **M.D. No:130**, S.:281-282, H.:1.
522 **MAD. No: 6890**, S.:19-20.
523 **A.Ş.S. No:19**, S.:132, B.:243; **A.Ş.S. No:101**, S.:9-10, B.:12; **MAD. No: 6890**, S.: 19-20.
524 **MAD. No: 6890**, S.: 19-20; Üçler Bulduk; **a.g.m.**, s.77.

adına izafeten Abdulahadoğlu veya Bulahadioğlu[525] olarak anılan bir kol Çakıd Hanı çevresinde kışlayıp, Aksaray Sancağı'nda Hasan Dağı'nda yaylamaktaydı[526]. 1720-1721 yılında yapılan Yörük tahririne göre 44 bennak, 28 mücerred nüfusa sahip olan bu gurubun mensuplarının, 2.877 koyun ve 83 develeri mevcuttu[527].

İncelediğimiz dönemin ilk zamanlarında bu cemaat, devlete tabi bir cemaat olarak görülmektedir. Eşkıyalık yapan Cerid Taifesinin tenkili için görevlendirilenler arasında Bulahadioğlu Hüseyin Bey'in adı da zikredilmektedir[528]. Ancak kısa bir süre sonra; dönemin Adana Valisi olan İbrahim Paşa'nın Kapı Kethüdası Halil Ağa, kendisine tabi olan askerlerle birlikte, Hüseyin Beğ'in ikamet etmekte olduğu Çakıd Hanı çevresindeki evini basarak; bu kişinin zevcesi, iki kardeşi, yeğeni ve iki amcası oğlunu katl etmiş, küçük oğulları Emin ve Abdulgani ile birlikte küçük kızı, kardeşi oğlu ve iki amcası oğlunu yaralamışlardır[529]. Bulahadioğlu Hüseyin'in vefatının ardından bu cemaatin başına oğlu Emin geçmiştir[530].

Bulahadioğlu Cemaati'nin başına geçen Emin Ağa, Haziran 1725 tarihinde Adana'da meydana gelen ihtilal olayına karışmıştır. Adana şehir merkezindeki Yeniçeriler başta olmak üzere Adana halkının bir kısmının, dönemin Adana Beylerbeyi Mehmed Paşa ve bunun adamlarına karşı giriştikleri isyan olayında; Emin Ağa, 1000 kişiden fazla Bozdoğan Yörüğü ile birlikte Çakıd ve çevresinde mevzilenerek gelip geçen yolcuların mallarını soyarak, Karaman tarafından gelecek olan askerleri bu bölgeden Adana tarafına geçirmemiştir[531]. Emin Ağa'nın bu olaya karıştığının İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu olaya karışan diğer kişilerle birlikte yakalanarak cezalandırılmaları için emir verilmiştir[532]. Fakat Emin Ağa kaçarak saklanmış ve İstanbul'da bulunan adamları aracılığıyla bu olaylarda herhangi bir alakasının olmadığı

---

[525] Bu cemaatin ismi daha sonraları Ebulhadi olarak anılmaya başlanmıştır. **A.Ş.S. No:38**, S.:161, B.:268. 17 Ağustos 1768 (3 R.ahir 1182).

[526] **MAD. No: 6890**, S.:19; **M.D. No:148**, S.:116, H.:2.

[527] **MAD. No: 6890**, S.:23-24.

[528] **M.D. No:119**, S.:42, H.:268. Ekim Başları 1711 (Evahir-i Şaban 1123). Bu husus daha sonra da devam etmiştir. Eşkıyalık yaptıkları için Kıbrıs'a iskan edilecek olan Yörüklerin tenkili için görevlendirilenler arasında Bulahadioğlu Hüseyin'in adı da vardır. **M.D. No:120**, S.:181, H.:731. Nisan Sonları 1714 (Evasıt-ı R.ahir 1126).

[529] **A.Ş.S. No:19**, S.:132, B.:243.

[530] Hüseyin Beğ'in adına en son olarak 8 Mart 1716 tarihli bir belgede rastlamaktayız. **A.Ş.S. No:106**, S.:26, B.:38.

[531] **A.Ş.S. No:20**, S.:9, B.:22; **M.D. No:264**, S.:232, H.:1.

[532] **M.D. No:132**, S.:328, H.:2.

ve o sırada Adana Eyaleti dahilinde bulunmadığını söyleyerek, affedilmesi hususunda bir ferman elde etmeyi başarmıştır[533].

Kendisinin affedilmesi hususunda ferman elde eden Emin Ağa bir süre sonra tekrar eşkıyalık olaylarına başlamıştır. Emin Ağa, bu çevrede eşkıyalık yaptıkları için haklarında takibat yapılan kişileri himaye ederek, etrafına topladığı 5.000-6.000 kişilik tüfekli adamlarla eşkıyalık olaylarına devam etmiştir[534]. Bir süre sonra Emin Ağa idarecilerle tekrar arasını düzeltmiş ve Canibü'ş-şehr Kışlağı ile Karaisalu Kazası Mukataası'nın iltizamını elde etmeyi başarmıştır[535]. Bu arada Bulahadioğlu Cemaati ve Menemenci Cemaati mensuplarından bazı kişiler Karaisalu Kazası dahilindeki halkın çoğunun ekinlerine zarar vererek bağ ve bahçelerini tahrip etmeye başlamışlardır[536].

Yapmış olduğu eşkıyalıklara rağmen, Emin Ağa sahip olduğu güç nedeniyle tam olarak tenkil edilememiştir. Bölgenin dağlık olması bunda en önemli etkendir. Bunun yanında, çevrede bulunan daha tehlikeli eşkıyaların tenkili önem arz ettiğinden dolayı, Emin Ağa'nın sahip olduğu güç, bu hususlar için gerekmiştir. Bu çerçevede olmak üzere, 1748-1749 yıllarında Tarsus ve çevresinde meydana gelen eşkıyalık olayının bastırılması hususu, çevredeki diğer ileri gelenlerle birlikte Bulahadioğlu Emin Ağa'ya havale edilmiştir[537].

İdareciler ile olan ilişkileri nedeniyle bayağı güç kazanmış olan Bulahadioğlu Emin Ağa, 1750 yılından itibaren Menemenci Cemaati'nden bazı kişiler ile birleşerek eşkıyalık olaylarını arttırmaya başlamıştır[538]. Yapmış olduğu eşkıyalıkların artması üzerine 1725 yılındaki isyan olayındaki faaliyetleri ve 1742 yılında Adana'ya tabi Hacılu Nahiyesi sakinlerinden Seyyid Süleyman adlı kişiyi katl ettiği ile ilgili olarak Adana Kadısı tarafından İstanbul'a arz gönderilmiştir. Gönderilen bu arzda ayrıca, bu

---

[533] **A.Ş.S. No:127**, S.:35, B.:54. Temmuz Ortaları 1732 (Evahir-i Muharrem 1145). Emin Ağa, bu olayda herhangi bir alakası olmadığı hususunda bu dönemde ferman elde etmişse de, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan eşkıyalık olayları üzerine, yakalanarak katl edilmesi için gönderilen fermanda, Adana'da meydana gelen bu isyan olayına karıştığı tekrar hatırlatılarak, o dönemde cezasının verilmediği belirtilmiştir. "...bundan akdem vâki' olan Boğazlıyanlıoğlu Mehmed Pâşa Hâdisesi'nde tuğyân iden eşkıyânın bakiyelerinden olmağla ..." **M.D. No:155**, S.:175, H.:1. Ocak Başları 1752 (Evasıt-ı Safer 1165).

[534] **M.D. No:142**, S.:90, H.:3. Mayıs Ortaları 1736 (Evail-i Muharrem 1149).

[535] **A.Ş.S. No:15**, S.:73, B.:138; **A.Ş.S. No:125**, S.:115, B.:5. 1738-39 yılları. 1749 yılına ait bir belgeye göre Emin Ağa bu tarihte halen Karaisalu Mukataası'nın iltazımını elinde bulundurmakta ve buranın Voyvodası olarak görev yapmaktaydı. **A.Ş.S. No:60**, S.:86, B.:130.

[536] **M.D. No:148**, S.:116, H.:2.

[537] **M.D. No:153**, S.:349, H.:2; **M.D. No:154**, S.:173, H.:1.

[538] **A.Ş.S. No:136**, S.:85-86, B.:129.

kişinin eşkıyaları koruyup, himayesine aldığı, kendisinin yakalanıp cezalandırılması için yapılan takibatlar üzerine dağlık bölgelere kaçarak, burada bulunan eski binaları tamir ederek hırsızlık yoluyla elde edilen eşyaları burada sakladığı belirtilmiştir[539].

Hakkında yapılan bu şikayet üzerine Emin Ağa ve maiyetindeki adamların yakalanması için Adana Valisi Vezir Hacı Ahmed Paşa'nın Kethüdası Ali Ağa ile birlikte, o sırada Tarsus Mütesellimi bulunan Gazi-zade Ebubekir Beğ görevlendirilmiştir. Yapılan takibat sonucunda Emin Ağa ve yanında bulunanların bir kısmı kaçmış, geri kalanlar yakalanarak katl edilmişlerdir. Bu takibat sırasında, bu eşkıyaların, Toros Dağları'nda bulunan tarihi Melvan Kalesi'ne gizlemiş oldukları eşyalar da ele geçirilmiş ve bunların listesi yapılarak Adana Kalesi'nde muhafaza altına alınmıştır[540]. Emin Ağa ve bazı adamlarının ele geçirilememesi üzerine, bunların en kısa zamanda yakalanmaları ve etrafa zarar vermelerinin sona erdirilmesi için Adana Valisi Vezir Hacı Ahmed Paşa'ya ferman gönderilmiştir[541].

3-Çandarlı Cemaati: 1727 yılında Sarıçam Kazası'na iskan edilmeleri için emir verilen cemaatlerden biri olan bu cemaatin mensupları, iskan emri verilen bölgeye kısa bir süreliğine gelip yerleşmiş ve nezr hücceti vermişlerdir[542]. Ancak, kısa bir süre Sarıçam Kazası'nda ikamet eden bu cemaatin mensupları, kendileri ile birlikte buraya iskan edilen cemaatlerle birlikte firar ederek başka bölgelere gitmişlerdir[543]. Çandarlı Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin geri döndürülmeleri için Aydın Muhassılı Vezir Abdullah Paşa görevlendirilmişse de bu hususta başarı sağlanamamıştır[544].

4-Deli Ballı Cemaati: Aslen İçil Sancağı Anamur Nahiyesi'nde sakin olan bu cemaatin mensupları, zamanla bu bölgeyi terk ederek Tarsus Sancağı'na gelerek, burada kışlayıp Bulgar Dağı'nda yaylamaya başlamışlardır[545]. İncelediğimiz dönemde Bozdoğan Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[546], 1720-1721 yılında yapılan Yörük tahririne göre 51 bennak, 50 mücerred nüfusu, 1570 koyun ve 55 develeri mevcuttu[547].

---

[539] **M.D. No:155**, S.:175, H.:1. Ocak Başları 1752 (Evasıt-ı Safer 1165).
[540] **A.Ş.S. No:16**, S.:46-47, B.:1. Mart 1752 (R.ahir 1165).
[541] **M.D. No:155**, S.:220, H.:2. Nisan Ortaları 1752 (Evahir-i C.evvel 1165).
[542] **A.Ş.S. No:126**, S.:7, B.:305. 2 Ekim 1727 (15 Safer 1140).
[543] **M.D. No:134**, S.:382, H.:2.
[544] **M.D. No:135**, S.:172, H.:1. Ekim Ortaları 1728 (Evasıt-ı R.evvel 1141)
[545] **MAD. No: 6890**, S.:4.
[546] **A.Ş.S. No:42**, S.:90, B.:189; **MAD. No: 6890**, S.:4.
[547] **MAD. No: 6890**, S.:4, 27.

İncelediğimiz dönemde, bu cemaate mensup olan bazı kişiler Adana Sancağı'nda Dündarlu Nahiyesi'nde sakindi.[548].

5-Işıklı Cemaati: 1727 yılında Sarıçam Kazası'na iskan edilmeleri için emir verilen cemaatlerden biri olan bu cemaatin mensupları, iskan emri verilen bölgeye kısa bir süreliğine gelip yerleşmiş ve nezr hücceti vermişlerdir[549]. Kısa bir süreliğine Sarıçam Kazası'nda ikamet eden bu cemaatin mensupları, kendileri ile birlikte buraya iskan edilen cemaatlerle birlikte firar ederek başka bölgelere gitmişlerdir[550]. Işıklı Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin geri döndürülmeleri için Aydın Muhassılı Vezir Abdullah Paşa görevlendirilmişse de bu hususta başarı sağlanamamıştır[551].

6-Kacar (Kacar Halil) Cemaati: İncelediğimiz dönemden önceki zamanlarda Adana'da Dündarlu Nahiyesi'ne tabi bir cemaat olarak görülen bu cemaatin mensupları, incelediğimiz dönemde bulundukları yerden kalkarak Aydın bölgesine gitmişlerdir[552]. Bir süre bu bölgede yaşayan bu cemaatin mensupları, bunu müteakiben İçil'e iskan edilmeleri kararlaştırılan Yörükler'in arasına karışmışlardır. Bu durum üzerine Kacar Cemaati'nin diğer cemaatlerden ayırt edilip, eski vatanları olan Dündarlu Nahiyesi'ne iskan edilmeleri için dönemin İçil Valisi Ali Paşa görevlendirilmiştir[553].

Kacar Cemaati mensuplarının eski vatanlarına iskan edilmeleri için yapılan çalışmalara rağmen başarılı olunamamış ve bu kişiler İçil ve Alaiye çevresinde eşkıyalık olaylarına karışmaya başlamışlardır. 1710'lu yılların başlarında Kıbrıs'a iskan edilmeleri için ferman gönderilen Yörük Cemaatleri'nden olup, Kıbrıs'a gitmeyen veya gittikten sonra firar eden cemaatler ile birleşip bunları koruması altına alan bu cemaatin lideri Kacar Halil[554], etrafına korku salan önemli bir eşkıya reisi olarak ortaya çıkmıştır[555].

---

548 **A.Ş.S. No:42**, S.:90, B.:189
549 **A.Ş.S. No:126**, S.:7, B.:305. 2 Ekim 1727 (15 Safer 1140). Bu cemaatin mensupları daha önce Yörük tahriri için görevlendirilen Gülekli̇oğlu Osman Ağa'ya karşı gelip onunla çatışmaya girmişlerdir, **M.D. No:130**, S.:281-282, H.:1.
550 **M.D. No:134**, S.:382, H.:2.
551 **M.D. No:135**, S.:172, H.:1. Ekim Ortaları 1728 (Evasıt-ı R.evvel 1141)
552 **A.Ş.S. No:105**, S.:73, B.:102.
553 **A.Ş.S. No:24**, S.:28, B.:33. 1708 (1120)
554 Kacar Cemaati'nin adı; bu dönemden itibaren, başlarında bulunan Halil'e izafeten Kacar Halil Cemaati olarak anılmaya başlamıştır.
555 **M.D. No:120**, S.:181-182, H.:731; Ahmet Refik; **Anadolu'da Türk Aşiretleri**, s.148-151, B.:196. Nisan Sonları-Mayıs Başları 1714 (Evasıt-ı R.ahir 1126).

Haklarında yapılan takibatlara rağmen Kacar Halil Cemaati ile diğer cemaatlerin eşkıyalıklarının önü alınamamıştır. Bu cemaatlerin Kıbrıs'a iskan edilmeleri için gösterilen bütün gayretlere rağmen, bunların bu emre itaat etmeyip, dağlık bölgelere kaçarak daha önceden yapmış oldukları gibi eşkıyalığa devam etmeleri üzerine, önde gelenleriyle birlikte eşkıyalık yapanlarının katl edilmesi için, dönemin Şeyhülislamı olan Abdullah Efendi'den fetva alınmıştır[556].

Şeyhülislam'dan alınan bu fetva üzerine, bu cemaatlerin haklarında amansız bir takibat yapılmaya başlanmıştır. Gittikleri bütün bölgelerde sert şekilde karşılaşan ve uygulanan sıkı takibat üzerine bu cemaatler ile birlikte Kacar Halil Cemaati mensupları af talebinde bulunmuşlardır. Yapılan görüşmelerin ardından, diğer Yörük Cemaatleri'nin Çukurova'da Sarıçam Kazası'na iskan edilmelerine karar verildiği halde, bu cemaatin mensuplarının, bir süreden beri sakin oldukları Sirke adlı yerde kış mevsiminde sakin olup, yaz mevsiminde Bozdağ'da yaylamalarına müsaade edilmiştir[557].

Diğer Yörük Cemaatleri'nin Çukurova bölgesine gönderilmelerine rağmen, Kacar Halil Cemaati'ne ayrıcalık tanınarak, bir süreden beri sakin oldukları Sirke adlı yerde kış mevsiminde sakin olup, yaz mevsiminde Bozdağ'da yaylamalarına müsaade edilmesi, bu cemaatin mensuplarının itaatkar davranmasına yetmemiştir. Bulundukları bölgelerdeki yaylalara çıkarak, bölge halkına zarar vermeye başlamışlardır. Bu dönem içerisinde, nüfus ve hayvanları çoğalan bu cemaatin mensupları kendi aralarında ikiye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi, eskiden olduğu gibi Kacar Halil Cemaati adıyla devam eden guruptur. İkincisi ise Hacı Hasan Kethüda isimli bir kişinin idaresinde bulunan ve bu kişinin adına izafeten Kacar Hacı Hasan Kethüda Cemaati adıyla anılmaya başlanmıştır. Bu cemaatlerin mensuplarının, etraflarına verdikleri zararların İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu iki cemaatin ayrılarak, ayrı bölgelere iskan edilmesine karar

---

556 "Ehl ve 'iyâlleriyle Konar ve Göçer Yörükân Tâ'ifesi'nden Zeyd 'Amr ve Bekir ve Beşir tâ'ife-i mezbûreden şu kadar nefer kimesnelere re`is olub bir mevzi'den bir mevzi'e nakl iderler iken kat'-i tarîk ve bî-gayr-ı hakk ahz-ı emvâl ve katl-i nüfus 'adetleri olub zararları 'âmm olmağla mezbûrlar bi'l-cümle cezâyir-i bahrden bir cezîreye nakl ve anda iskân olunmaları içün taraf-ı saltanatdan emr-i 'âlî ile mübâşir ve nakllerıçün şu kadar kimesne ta'yîn olunduklarında eşkıyâ-yı mezbûrdan itâ'at-i emr itmeyüb bir mevzi'e tecemmü' ve mükâtele ve muhârebeye ve kat'-i tarîk idüb tayin olunan kimesnelerden şu kadar nüfus katl eyleseler eşkıyâ-yı mezbûrenin re`isleri ve fesâdda etba'larının 'alâ-tarîkü'l-istishâl katlleri meşrû' ve vâcibdir" **M.D. No:134**, S.:139-140, H.:2. Haziran Ortaları 1727 (Evahir-i Şevval 1139).

557 **A.Ş.S. No:126**, S.:149-148, B.:26; **M.D. No:134**, S.:175-176, H.:2. Ağustos Ortaları 1727 (Evahir-i Zilhicce 1139).

verilmiştir. Verilen bu karara göre, Kacar Halil Cemaati olarak adlandırılan gurubun, daha önce verilen kararda belirtilen Sirke adlı yerde kış mevşiminde sakin olup, yaz mevsiminde Bozdağ'da yaylamaları, Kacar Hacı Hasan Kethüda'nın idaresinde bulunanların ise, Aydın Sancağı'nda kışlayıp, Sultan Dağı'nda yaylamaları uygun görülmüştür[558].

7-Kara Hacılu Cemaati: Aslen İçil Sancağı Zeyne Kazası'nda sakin olan bu cemaatin mensupları, zamanla bu bölgeyi terk ederek Adana ve Tarsus bölgelerine gelerek yarı yerleşik bir durumda konar göçer yaşamlarını devam ettirmeye başlamışlardır[559]. İncelediğimiz dönemde Bozdoğan Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[560], mensuplarının çoğunluğu; inceleme dönemimizin ileriki dönemlerinde Çukurova bölgesinde yaşamaktaydılarsa da, bazıları Çukurova'nın çevresinde bulunan Silifke, Alaiye, İbradı, Selenti, Seydişehir, Manavgat, Sığırlık ve Teke bölgelerinde dağınık olarak yaşamaktaydılar[561]. Çukurova bölgesinde yaşayan Kara Hacılu Cemaati'nin esas kolu Sarıçam Kazası'nda ve Sis'teki Cebel-i Nur'da kışlayıp, Kayseri Sancağı'ndaki Erciyes ve Beydağı'nda yaylamaktaydı. 1720-1721 yılında yapılan Yörük tahririne göre; Hamza Kethüda'nın idaresinde bulunan Kara Hacılu Cemaati'nin 140 bennak, 46 mücerred nüfusu, 1570 koyun ve 55 develeri mevcuttu[562]. Bu cemaatin perakende olan bir gurubu da Tarsus'da bulunmaktaydı. Aynı tahrire göre bu gurubun 4 bennak, 4 mücerred nüfusu, 65 koyun ve 5 develeri mevcuttu[563].

Kara Hacılu Cemaati'nin mensuplarının çoğunluğu, inceleme dönemimizin ilk dönemlerinde Alaiye ve çevresinde yaşamakta idiler. Bu cemaatin mensupları ile Yörük cemaatlerinden Patralı, Şamlı, Zekeriyalı, Sofılar, Tekeli, Saçı Karalı, Cılaklı, Lengerli, Yaycılar ve İrikli Cemaatleri'nden oluşan büyük bir gurup, 600'den fazla evleriyle birlikte Alaiye, Manavgat ve Duşenbe çevresinde eşkıyalıklarda bulunmuşlardır. Bu olaylar çerçevesinde Kara Hacılu Cemaati'ne tabi İsaoğulları'na[564] tabi 15'den fazla

---

558 A.Refik; **a.g.e.**, s.187-188, B.:223. Temmuz Ortaları-Sonları 1731 (Evasıt-ı Muharrem 1144).
559 **MAD. No: 6890**, S.:2.
560 **A.Ş.S. No:105**, S.:18, B.:29-b; **MAD. No: 6890**, S.:4.
561 Üçler Bulduk; **a.g.m.**, s.78.
562 **MAD. No: 6890**, S.:2, 11-12.
563 **MAD. No: 6890**, S.:13.
564 Bu gurup daha sonraki dönemlerden Kara Hacılu Cemaati'nde ayrı bir gurup olarak Hacı İsaoğulları adıyla anılmaya başlanmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu cemaat, özellikle Alaiye ve çevresinde etkin bir şekilde eşkıyalık olaylarına karışmıştır. **M.D. No:130**, S.:281-282, H.:1; **M.D. No:130**, S.:332, H.:2; **M.D. No:152**, S.:124-125, H.:2.

eşkıya İbradı Kazası'nda bazı kişileri katl etmişlerdir. Bunun üzerine, bunların tenkili için Alaiye Sancağı'na mutasarrıf olan Musa görevlendirilmiştir[565].

Meydana gelen bu eşkıyalıkların sona erdirilmesi için yapılan bu çalışmalara rağmen başarılı olunamamıştır. Kara Hacılu Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin eşkıyalıklarının artması üzerine, bunların İçil Sancağı'nda uygun olan yerlere iskan edilmesine karar verilmiş ve bu husus için bu dönemde Hüdavendigar Sancağı'na mutasarrıf olan Musa Paşa ile birlikte çevredeki yetkililer görevlendirilmiştir[566]. Yapılan çalışmalar sonucunda Kara Hacılu Cemaati'nin Alaiye ve çevresinde bulunanlarının kısa bir süre için de olsa İçil'e tabi Mud Nahiyesi'nde Şeyhlü nam mevziye iskanında başarılı olunmuştur. Bu cemaatin mensupları, buraya iskan edilmelerinin ardından bir daha eşkıyalık yapmayacaklarına ve iskan yerlerini terk etmeyeceklerine dair taahhütte bulunmuşlar, bu taahhütlerini yerine getirmemeleri durumunda ise 12 kese (10.000 kuruş) nezr akçesi vereceklerine dair hüccet vermişlerdir[567].

Kara Hacılu Cemaati'nin mensupları, iskan edildikleri bölgede kısa bir süre durduktan sonra bu bölgeyi terk ederek Adana ve çevresine gelmeye başlamışlardır. Kalabalık guruplar halinde Çukurova bölgesine gelen bu cemaatin mensupları, bu bölgede kışlayıp, ilkbaharda Yahyalu ve çevresinde bulunan köylerin ekili arazilerine zarar vermeye ve eşkıyalık yapıp çevrede adam öldürme ve mal gasbına başlamışlardır. Bu durumun Kayseri Naibi Hasan tarafından İstanbul'a arz edilmesi üzerine, suçluların cezalarının verilmesi ve geri kalanlarının İçil'deki iskan mekanlarına gönderilmeleri için Maraş Beylerbeyi Rişvanoğlu Halil Paşa ile Adana Beylerbeyi Mustafa Paşa görevlendirilmiştir[568].

İçil'e iskan edilmeleri için yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin çoğunluğunun iskan bölgelerine gönderilmesinde başarılı olunamamıştır. Çukurova bölgesini kendilerine mekan olarak seçen bu cemaatin mensuplarının çoğunluğu, Yüreğir ve çevresini kendilerine kışlak olarak seçmiş[569] ve Niğde Sancağı'nda Develü Nahiyesi'ndeki Aladağ Yaylağı'nı yaylak olarak kullanmaya başlamışlardır. Niğde ve

565 **M.D. No:102**, S.:92, H.:399. Aralık Ortaları 1691 (Evahir-i R.evvel 1103).
566 **M.D. No:110**, S.:507, 510, H.:2336, 2346. Mayıs Ortaları 1699 (Evasıt-ı Zilkade 1110).
567 **MAD. No: 8458**, S.:75, B.:1. 25 Ekim 1699 (Gurre-i C.evvel 1111).
568 **M.D. No:112**, S.:101, H.:328; **MAD. No: 8458**, S.:74, B.:1. Aralık Başları 1701 (Evail-i Receb 1113).
569 **A.Ş.S. No:105**, S.:18, B.:29-b.

çevresinde meydana getirdikleri eşkıyalık olaylarının artması üzerine, Kara Hacılu Cemaati mensuplarının bu bölgeye gitmelerinin yasaklanması ve bu hususta gereken tedbirlerin alınması için Adana Beylerbeyi görevlendirilmiştir[570].

Gönderilen bu fermana rağmen bu cemaatin mensupları bu defa da Kayseri ve çevresine gidip, bu bölgede eşkıyalık yapmaya devam etmişlerdir. Bu cümleden olmak üzere bu cemaatin mensuplarından bazıları; Yahyalu Nahiyesi sakinlerinin yaylağı olan Akçaşehir Yaylağı'na gidip, çevredeki ekili arazilere zarar vermeye başlamışlardır. Bu hususla ilgili gönderilen fermanlara rağmen bu cemaatin mensuplarının tavrında herhangi bir değişme olmamıştır. Durumun İstanbul'a arz edilmesi sonucunda çevredeki yetkililerin gayretleri sonucunda, bu bölgeye bir daha gelmeyeceklerine dair taahhütte bulunup, 5 kese nezr akçesi vermek hususunda hüccet vermişlerdir. Fakat bir süre sonra yeniden bu bölgeye gitmeye ve aynı şekilde çevreye zarar vermeye devam etmeleri üzerine, vermiş oldukları hüccet mukabilince nezrlerinin tahsil edilmesi ve topluca İçil ve Alaiye'ye iskan edilmeleri için Kayseri ve Niğde Sancakları'na mutasarrıf olan kişiler görevlendirilmiştir[571].

İçil bölgesine gönderilen bu cemaatin mensuplarının bir kısmı kaçarak geri gelip Adana ve çevresinde yaşamaya devam etmişlerdir. İçil bölgesinde kalanlar ise bu bölgede bulunan diğer cemaatlerle birleşerek eşkıyalık olaylarına devam etmişlerdir. Bu cemaatlerin eşkıyalıklarının artması üzerine topluca Kıbrıs'a iskan edilmelerine karar verilmiştir[572]. Fakat kısa bir süre sonra, imkanların elverişsizliği ve bu husustaki başarısızlıklar nedeniyle bu karardan vazgeçilmiştir. Durumun gözden geçirilmesi sonucunda, bu cemaatlerin eski suçları affedilmiş, fakat bundan sonra eşkıyalık yapanların Kıbrıs'a iskan edileceği ve bu durumun bu cemaatlere bildirilmesi kararlaştırılmıştır[573].

İçil'deki iskan bölgelerine gitmeyerek Çukurova bölgesinde kalan Kara Hacılu Cemaati mensupları Hamza Kethüda'nın idaresinde bulunmaktaydılar[574]. Bu kişinin

---

570 **A.Ş.S. No:3**, S.:8, B.:14.

571 **M.D. No:114-1**, S.:184, H.:1. Mart Sonları-Nisan Başları 1704 (Evahir-i Zilkade 1115).

572 **M.D. No:120**, S.:181-182, H.:731; A.Refik; **a.g.e.**, s.148-151, B.:196. Nisan Sonları-Mayıs Başları 1714 (Evasıt-ı R.ahir 1126).

573 **M.D. No:122**, S.:84, H.:1; A.Refik; **a.g.e.**, s.151-153, B.:198. Temmuz Başları 1714 (Evahir-i C.ahir 1126).

574 Bu dönemde bu cemaatin mensupları Çukurova bölgesinde etkin olan cemaatler arasında bulunmaktaydı. Yukarıda da belirttiğimiz üzere 1720-1721 yıllarında bu cemaatin mensuplarından

idaresinde bulunan bu cemaatin mensupları, Çukurova bölgesinde Sarıçam, Misis ve Yüreğir civarını kışlak olarak kullanıp, yaz mevsiminde Niğde ve Kayseri civarına yaylamak için gitmeye ve buralarda eşkıyalık yapmaya devam etmişlerdir. Yaz mevsiminde 300'den fazla evleriyle birlikte bu bölgelere giden bu cemaatin mensupları, zorla bölgedeki yaylaları zabt edip, bu bölgenin halkının arazilerine zarar vermeye devam etmişlerdir. Daha önceki senelerde yapmış oldukları taahhütler ve vermiş oldukları nezr hüccetlerine rağmen bu hususun devam etmesi üzerine, bu kişilerden suçlu olanlarının cezalarının verilmesinden sonra geri kalanlarının İçil ve Alaiye'ye iskan edilmeleri için bölge idarecileri görevlendirilmişlerdir. Fakat, bundan önceki olaylarda olduğu gibi, bu defa da bu cemaatin mensupları, pişman olduklarını belirtip 30.000 kuruşluk nezr hücceti vermişlerdir. Fakat kısa bir süre sonra ,eskiden olduğu gibi eşkıyalık yapmaya ve çevreye zarar vermeye devam etmişlerdir. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, 30.000 kuruşluk nezrlerinin tahsil edilerek, bu hususta kendilerinden şikayetçi olanlarla davaları görülüp sonuca eriştirilmesinin ardından topluca İçil ve Alaiye Sancakları'na iskan edilmeleri için Karaman ve Adana Valisi olan Osman Paşa görevlendirilmiştir[575].

Osman Paşa; bu fermanın ardından, Kara Hacılu Cemaati'nden şikayetçi olan Yahyalu kasabası ve köyleri sakinlerinin yapmış oldukları şikayeti sonuca erdirmek için Adana'daki sarayında mahkeme kurdurmuştur. Yahyalu sakinlerinin de hazır bulunduğu bu mahkemede, Kara Hacılu Cemaati ileri gelenleri yapılan suçlamaları kabul ederek, Yahyalu ve çevresine verdikleri zarar karşılığında 300 kuruş ödemeyi ve daha önceden zorla gidip istila ettikleri Aladağ Yaylağı'na çıkmayıp, yine o bölgede bulunan Menendiz Dağı'na yaylamak için gitmeyi kabul etmişlerdir. Bu cümleden olmak üzere, bundan sonra, bu bölgeden kendileri ile ilgili olarak herhangi bir şikayet yapılacak olursa 5000 kuruş nezr akçesi vermeyi de kabul etmişlerdir. Yapılan bu mahkeme sonucunda bu husus hüccet olunmuş ve Kara Hacılu Cemaati'nin İçil ve Alaiye bölgelerine iskan edilmelerinden vazgeçilmiştir[576]. Mahkeme sırasında, Kara Hacılu

186 kişi bu bölgede yaşamaktaydı. Şubat-Mart 1715 (Safer 1127) tarihli deve tevziatı ile ilgili bir belgeye göre; Adana ve çevresinden toplanan 800 re's deveden 16'sı Kara Hacılu Cemaati tarafından karşılanmaktaydı. **A.Ş.S. No:39**, S.:99-100, B.:138-a. Keza bu develerin teslim edilecekleri bölgeye kadar götürülmesi için görevlendirilen 11 kişiden biri de Kara Hacılu Cemaati'nden idi. **A.Ş.S. No:106**, S.:137, B.:187.

[575] **A.Ş.S. No:18**, S.:215-216, B.:378. Ocak Başları 1720 (Evahir-i Safer 1132).

[576] **A.Ş.S. No:18**, S.:51, B.:80. 9 Mart 1720 (28 R.ahir 1132).

Cemaati'nin daha önceden vermiş oldukları nezr hüccetinin hilafına davranışta bulundukları için, taahhütleri olan 30.000 kuruş nezr hüccetinin tahsil edilmesi gündeme gelmiştir. Bu meblağın tahsil edilmesi hususunda gönderilen ferman nedeniyle bu cemaate mensup bazı kişiler, tahsilat yapılana kadar Adana Kalesi'ne hapsedilmiştir. Bu meblağın tamamen ödenmesi üzerine, hapsedilenler serbest bırakılmışlardır[577].

Çukurova bölgesinde bir müddet herhangi bir huzursuzluk olayına karışmayan Kara Hacılu Cemaati'nin mensuplarından bazıları bu bölgeyi terk ederek İçil, Alaiye ve Aydın bölgelerine gidip, bu bölgedeki Yörük cemaatleri ile birlikte eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. Bu durum üzerine, bazı cemaatlerle birlikte Kara Hacılu Cemaati'nden bu bölgelerde bulunanların Adana Sancağı'nda Sarıçam Kazası'na iskan edilmelerine karar verilmiştir. Verilen bu karar ile birlikte, diğer cemaatlerle birlikte Kara Hacılu Cemaati'nden bazı kişiler bu bölgeye iskan edilmişler ve herhangi bir huzursuzluk olayına karışmayacakları hususunda nezr hücceti vermişlerdir[578].

Sarıçam Kazası'nda bir süre sakin olan Kara Hacılu Cemaati mensuplarından bazıları bu bölgeyi terk ederek Teke, Hamid ve Aydın bölgelerine giderek eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Bu bölgelerdeki eşkıyalıklarının artması üzerine bu bölgede eşkıyalık hareketlerinde bulunan diğer cemaatlerle birlikte Aydın Sancağı'ndaki harabe bölgelere iskan edilmeleri kararlaştırılmıştır[579].

Aydın bölgesindeki iskan mekanlarında da rahat durmayan bu cemaatin mensupları kaçarak Çukurova bölgesine gelip, bu bölgedeki bir diğer Yörük cemaati olan Tekeli Cemaati ile birleşerek eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. 300-400 evden oluşan mensupları ile birlikte bu iki cemaatin bir gurubu yaz mevsiminde Niğde ve Aksaray Sancaklarına giderek, bu bölgenin sakinlerine büyük oranda zarar vermeye başlamışlardır. Bu bölgelerdeki halkın hayvanlarını gasb edip, halktan zorla *cerime* adı altında 300-400 kuruş toplayan, birçok kişiyi katl eden bu iki cemaatin eşkıyalarının yapmış oldukları bu hareketlerin İstanbul'a bildirilmesi üzerine, gerekenlerin

[577] Bu hususla ilgili Adana ve Karaman Valisi Osman Paşa'nın buyuruldusu, **A.Ş.S. No:18**, S.:214, B.:377. 12 Mart 1720 (2 C.evvel 1132).
[578] **A.Ş.S. No:126**, S.:7, B.:30. 2 Ekim 1727 (15 Safer 1140).
[579] **M.D. No:266**, S.:66-68, H.:2. Ağustos Sonları 1732 (Evail-i R.evvel 1145).

cezalarının verilmesi ve geri kalanlarının Aydın bölgesine gönderilmeleri için Karaman Valisi görevlendirilmiştir[580].

Aydın bölgesine gönderilen bu cemaatler bu bölgede de rahat durmayarak, eskiden olduğu gibi eşkıyalık olaylarına devam etmişlerdir[581]. Çukurova bölgesinde kalan Kara Hacılu Cemaati mensupları ise devlete tabi bir durumda yaşamlarını devam ettirmişlerdir. 1749 yılına ait bir fermandan anladığımız kadarıyla, Tarsus ve Sis bölgelerinde meydana gelen eşkıyalık olaylarının tenkili için görevlendirilen kişiler arasında Kara Hacılu Cemaati'nin Mir-i Aşireti Ahmed Ağa da bulunmaktadır[582]. Zaman içerisinde Çukurova bölgesinde gittikçe güçlenen Kara Hacılu Cemaati, inceleme dönemimizden daha sonraki dönemlerde bu bölgenin en önde gelen cemaatleri arasına girmiştir. 1768 yılına ait bir deve tevziatı listesine göre Adana Eyaleti'nden istenen 80 katar devenin 3 katarı Kara Hacılu Cemaati'nin hissesine düşmüştür[583]. Aynı şekilde 1787 yılına ait bir diğer deve tevziatı listesine Adana Sancağı'ndan toplanan 116 devenin 20 adeti Kara Hacılu Cemaati tarafından karşılanmıştır[584]. Bir diğer örnek olması açısından 1812 yılında Adana Sancağı'ndan sefer için talep edilen 111 nefer askerin 10'u Kara Hacılu Cemaati'ne mensup olan kişilerden oluşmaktaydı[585].

8-Karsandı Cemaati: İncelediğimiz dönemden önceki zamanlarda Sis ve çevresinde sakin oldukları[586] hususunda bilgimiz bulunan bu cemaat, daha sonraki dönemlerde Sarıçam Kazası başta olmak üzere Adana ve çevresinde adından söz ettiren bir cemaat olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz dönemde genel olarak devlete tabi bir cemaat olarak görülen Karsandı Cemaati, eşkıyalık olaylarının bastırılması ile

---

580 **M.D. No:147**, S.:438-439, H.:4. Haziran Ortaları 1741 (Evahir-i R.evvel 1154).

581 **M.D. No:152**, S.:124-5, H.:2.

582 **M.D. No:154**, S.:173, H.:1.

583 Bu deve tevziatında Sarıçam Kazası'nın hissesine 1 katar düştüğü göz önüne alındığında bu cemaatin ne kadar büyük bir güce sahip olduğu görülmektedir. **A.Ş.S. No:38**, S.:161, B.:268.

584 Bu deve tevziatında Adana şehir merkezi ve bazı cemaatler dışındaki tüm Adana Sancağı'nda yaşayan halk, 55 adet devenin tedarik edilmesi ile yükümlü tutulmuştur. **A.Ş.S. No:64**, S.:132, B.:82-a.

585 **A.Ş.S. No:54**, S.:25, B.:38-c.

586 1657 yılına ait bir Mühimme belgesine göre; Lek Çemaati'nden bazı eşkıyalar Sis Kazası'nda sakin Karsandı Taifesi'nden Enbiya adlı kişi ile birleşerek 300'den fazla adam ile birlikte Hacılar Kürdü Cemaati'nden bazı kişileri katl edip, bazılarını da yaralamışlardır. **M.D. No:92**, S.:35, H.:182.

görevlendirilen cemaatler içinde görülmektedir[587]. Ayrıca bu cemaatin mensuplarının çoğunluğu, Seyyid ünvanını taşımakta idi[588].

Genel olarak devlete tabi olarak gördüğümüz bu cemaatin mensuplarının, bazı dönemlerde, bazı eşkıyaları korudukları veya eşkıyalık yaptıkları da görülmektedir. Hamid, Teke ve Karahisar-ı Sahib Sancakları'nda eşkıyalık olaylarına karışan bazı Yörük cemaatleri, üzerlerine sevk edilen askerlerden kaçarak Adana çevresine gelerek dağlık bölgelere kaçmışlar ve burada Karsandı Cemaati mensupları tarafından himaye edilmişlerdir[589]. Daha sonraki dönemlerde de Karsandı Cemaati mensupları bu davranışlarına devam etmişler ve eşkıyalık yaptıktan sonra kaçıp gelen kişileri himaye ederek gizlemişlerdir[590].

Karsandı Cemaati, Sarıçam Kazası civarında bir süre sonra etkin bir hale gelmiştir. Sarıçam bölgesinde meydana gelen eşkıyalık olaylarının artması ve bazı cemaatlerin bulundukları yerleri terk etmesi üzerine, bu cemaatlerin geri getirilmesi ve bu bölgeleri korumak hususunda Karsandıoğulları, Adana Sancağı'nın ileri gelenlerinin de onayı ile Sarıçam Kazası sınırlarında bulunan Yarımca adlı bölgeye Derbentçi olarak tayin edilmişlerdir[591].

Sarıçam bölgesinin düzenini sağlamak için Derbentçi olarak tayin edilen Karsandı Cemaati mensuplarından bazıları, zaman içerisinde kazandıkları güce dayanarak bu bölgedeki halkın mallarını zorla gasb etmeye ve arazilerine el koymaya başlamışlardır. Bunun sebebi ise; bu bölgelerin idareciler ile olan ilişkilerini ve vergilerin toplanmasını düzenleyen bu bölgenin eski Voyvodası ve buranın sakinlerinin vekili olan Kara Halil yerine kendilerinin geçmek istemeleridir. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine bu cemaatin mensuplarının yaptıkları eşkıyalığa son verilmesi ve Kara Halil'in bu bölgenin sakinlerinin vekili olarak yeniden atandığı hususunda Adana Valisi'ne ferman gönderilmiştir[592]. Ancak bir süre sonra Karsandı Cemaati'nden Seyyid Hüseyin Efendi,

---

[587] **A.Ş.S. No:19**, S.:29-30, B.:40; **A.Ş.S. No:23**, S.:114-115, B.:212; **A.Ş.S. No:24**, S.:43-44, B.:61; **A.Ş.S. No:104**, S.:132, B.:43-a; **M.D. No:115**, S.:93, H.:1; **M.D. No:135**, S.:230, H.:2; **M.D. No:138**, S.:42, H.:1; **M.D. No:154**, S.:173, H.:1; A.Refik; **a.g.e.**, s.186-187, B.:222.

[588] **A.Ş.S. No:15**, S.:58, B.:112; **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34.

[589] **A.Ş.S. No:126**, S.:149-148, B.:26; **M.D. No:134**, S.:175-176, H.:2. Ağustos Ortaları 1727 (Evahir-i Zilhicce 1139)

[590] **M.D. No:154**, S.:377, H.:2.

[591] **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34. Şubat Ortaları 1737 (Evasıt-ı Şevval 1149).

[592] **A.Ş.S. No:134**, S.:91, B.:116. Eylül Sonları-Ekim Başları 1738 (Evasıt-ı C.ahir 1151).

burası da dahil olmak üzere Adana Sancağı'ndaki bazı bölgelerin mültezimi olmayı başarmıştır[593].

9-Kerimoğlu Cemaati: Esas olarak Karaman Yörükleri'nden olan Abdülkerim isimli bir kişinin incelediğimiz dönemden önceki zamanlarda Kars-ı Maraş'a gelip yerleşmesi[594] ve bir süre sonra kazandığı güç ile etrafına topladığı Bozdoğan Yörük guruplarının oluşturduğu bir cemaattir[595]. 1720-1721 yılında yapılan Yörük tahririne göre, Kerimoğlu'na tabi 3 farklı Yörük gurubu görülmektedir. Bunlardan birincisi; Sadlu ve Kütüklü Cemaatleri'nin perakende gurubu olup, bu gurubun mensuplarının 12 bennak, 3 mücerred nüfusu, 1158 koyun ve 18 develeri mevcuttu. Bu gurubun mensupları, aslen İçil Sancağı'nın Anamur ve Gülnar Kazaları'nda sakin olup 100 seneden daha fazla bir süre önce buraları bırakarak Kars-ı Maraş'a gelip bu bölgede yaylayıp kışlamaya başlamışlardır[596]. İkincisi; Sofılar Cemaati'nin perakende gurubu olup, bu gurubun mensuplarının 22 bennak, 13 mücerred nüfusu, 2502 koyun ve 40 develeri mevcuttu[597]. Üçüncüsü ise; Seydi Mahmud isimli vakfın reayası olan Bozdoğan Yörükleri'nden oluşan perakende gurub olup, bu gurubun mensuplarının 12 bennak, 3 mücerred nüfusu, 853 koyun ve 18 develeri mevcuttu[598]. İnceleme dönemimiz içerisinde kalan zamanda, Kerimoğlu'na tabi olan gurupların bazıları Çukurova'da kışlayıp, Erciyes Dağı'nda yaylamaktaydılar[599].

İncelediğimiz dönemin ilk başlarında, Kerimoğlu Cemaati'nin başında Abdülkerim'in oğlu Halil isimli bir kişi bulunmaktaydı. Kars-ı Maraş'ta sakin olan bu kişi, bu dönemde burada önemli bir kişi olarak görülmektedir. 1701 yılında, Kars-ı Maraş'ta sakin olan Halil Bey'in burada kazandığı güç nedeniyle, çevresinde bulunan kişilerle bazı husumetler meydana gelmiş ve bunların da teşviki ile İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinden Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi Sakallu Ceridi'ne mensup bazı

---

593 **A.Ş.S. No:15**, S.:58, B.:112. 15 Mart 1739 (4 Zilhicce 1151).

594 1705 tarihli bir fermana göre, aslen Karaman Yörüğü Taifesi'nden olan Abdülkerim oğlu Halil adlı kişinin Kars-ı Zülkadiriyye'de sakin olduğu ve bu bölgenin sakinlerinden bir çok kişinin katl edilmesi ve mallarının gasb edilmesini organize ettiği belirtilmektedir. **M.D. No:114-1**, S.:465, H.:1.

595 Birçok dağınık cemaat ve etraftan gelip katılanlardan oluşan bu grup belgelerde Kerimoğlu Cemaati olarak anıldığı için tarafımızdan cemaat olarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. **A.Ş.S. No:126**, S.:149-148, B.:26; **M.D. No:134**, S.:175, H.:2.

596 **MAD. No: 6890**, S.:22.

597 **MAD. No: 6890**, S.:22-23.

598 **MAD. No: 6890**, S.:23.

599 **M.D. No:147**, S.:438-439, H.:4.

kişiler, çevreden de kendilerine katılan 300'den fazla süvari ile Halil Bey'in evini basıp, bazı mallarını gasp edip, burada bulunan birçok kişiyi yaralamışlardır[600].

Meydana gelen bu olayın üzerinden bir süre geçtikten sonra Halil Bey, Kars-ı Maraş'taki gücünü arttırmak için çevrede bulunan bazı cemaatlerin eşkıyaları ile işbirliğine girmiş ve çevrede kendine rakip olarak gördüğü kişileri sindirmeye çalışmıştır. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Halil Bey'in Kıbrıs'ta Magosa Kalesi'nde kalebend edilmesi için ferman gönderilmiş, ancak Halil Bey buna itaat etmeyerek, bazı kişileri katl edip, halktan zorla mal gasb etmeye devam etmiştir. Durumun tekrar İstanbul'a bildirilmesi üzerine Halil Bey'in babasının asıl vatanı olan Karaman'a nakl ve iskan edilmesi için Maraş Valisi görevlendirilmiştir[601]. Ancak ilk etapta bu hususta başarılı olunamayınca, bir süre sonra Halil Bey'in Karaman'a gönderilmesi için İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı'na mutasarrıf olan İsmail Bey görevlendirilmiştir[602].

Fakat bir süre sonra Halil Bey kendini affettirmeyi başarmıştır. Karaman'a geri gönderilmekten kurtulan Halil Bey bu dönemden sonra daha dikkatli bir tavır sergilemeye başlamıştır. İnceleme dönemimiz boyunca Kerimoğlu Cemaati genel olarak devlete itaat eden ve çevredeki eşkıyalık olaylarının bastırılmasında sahip olduğu kuvvete başvurulan bir gurup olarak görülmektedir[603]. Ancak bu dönemde de Kerimoğlu Cemaati içerisine dışarıdan gelip katılanlar bulunmaktaydı. Bunların çoğunluğunu, haklarında takibat yapılan eşkıyalar ile bulundukları bölgelerde tutunamayıp, kaçmak zorunda kalanlar oluşturmaktaydı[604].

10-Kürkcülü Cemaati: Aslen İçil Sancağı Gülnar Nahiyesi'nde Ovacık adlı yerde sakin olan bu cemaatin mensupları, zaman içerisinde bu bölgeyi terk ederek Adana ve çevresine gelerek yarı yerleşik bir durumda konar göçer yaşamlarını devam

---

600 **M.D. No:112**, S.:116, H.:374.

601 **M.D. No:114-1**, S.:465, H.:1. Şubat Başları-Ortaları 1705 (Evasıt-ı Şevval 1116).

602 **M.D. No:114-1**, S.:713, H.:1. Şubat Sonları-Mart Başları 1706 (Evasıt-ı Zilkade 1117). Aynı hükmün üstündeki derkenara göre Halil Bey 4 ay sonra affedilmiştir.

603 **A.Ş.S. No:19**, S.:29-30, B.:40; **A.Ş.S. No:41**, S.:79, B.:143; **M.D. No:119**, S.:42, H.:268; **M.D. No:122**, S.:125, H.:2; **M.D. No:135**, S.:401, H.:2; **M.D. No:154**, S.:173, H.:1; **At.Ş.D. No:58**, S.:7, H.:2.

604 1742 tarihli bir belgeye göre; haklarında takibat yapılan Receblü Avşarı'nın firarilerinden bazı kişiler Kerimoğlu Cemaati'nin içinde gizlenmekte ve bu cemaat tarafından himaye edilmekteydi. **M.D. No:148**, S.:312, H.:2.

ettirmeye başlamışlardır[605]. İncelediğimiz dönemde Bozdoğan Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[606] mensuplarının çoğunluğu; Sis'teki Cebel-i Nur'da kışlayıp, Kayseri Sancağı'ndaki Erciyes ve Bekriz'de yaylamaktaydı. 1720-1721 yılında yapılan Yörük tahririne göre; Monla Hüseyin Kethüda'nın idaresinde bulunan Kürkcülü Cemaati'nin 88 bennak, 29 mücerred nüfusu, 18.209 koyun ve 286 develeri mevcuttu. Bu tahrirdeki verilere göre; bu cemaatin mensuplarının tümü aynı yerde yaşamamaktaydı. Bu cemaate mensup olduğu halde, Sis'te sakin olan ve müderris olan Hacı Yusuf bin Koca isimli bir kişi de bu cemaatin mensupları arasında kaydedilmiştir. Aynı şekilde aslen bu cemaate mensup olan 6 kişi Sarkındılı Cemaati ile birlikte yaşamaktaydı. Keza 1 kişi Kozanoğulları arasında, 1 kişi Gedin'de, 1 kişi Sarıçam'da ve Hacı Yusuf'tan başka 1 kişi de Sis'te yaşamaktaydı[607].

İncelediğimiz dönemde genel olarak devlete tabi olan ve bu bölgedeki huzursuzluk olaylarının tenkilinde görevlendirilen Kürkcülü Cemaati mensupları[608], bir dönem Kara Hacılu Cemaati ile birlikte Yahyalu ve çevresindeki eşkıyalık olaylarına karışmışlarsa da[609] daha sonraki dönemlerde devlete olan itaatleri devam etmiştir[610]. İncelediğimiz dönelden sonraki dönemlerde zaman zaman Adana'da, zaman zaman da Sis[611] ve çevresinde sakin olan Kürkcülü Cemaati Çukurova bölgesinin önemli Yörük cemaatlerinden birisi haline gelmiştir.

11-Menemenci (Melemenci) Cemaati: Daha önceki dönemlerde İçil Sancağı Selenti Kazası'nda Karalar adlı yerde sakin olan bu cemaatin mensupları, zaman içerisinde bu bölgeyi terk ederek Adana ve çevresine gelerek yarı yerleşik bir durumda konar göçer yaşamlarını devam ettirmeye başlamışlardır[612]. İncelediğimiz dönemde Bozdoğan Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[613] mensuplarının çoğunluğu Seyyid kökenlidir[614]. 1720-1721 yılında yapılan Yörük tahririnde Menemenci Cemaati 4 gurup

---

605 **MAD. No: 6890**, S.:14.
606 **A.Ş.S. No:101**, S.:99, B.:152; **M.D. No:120**, S.:181-182, H.:731; A.Refik; **a.g.e.**, s.148-151, B.:196.
607 **MAD. No: 6890**, S.:14-5.
608 **M.D. No:120**, S.:181-182, H.:731; A.Refik; **a.g.e.**, s.148-151, B.:196.
609 **A.Ş.S. No:18**, S.:51, B.:80.
610 **M.D. No:138**, S.:345, H.:1.
611 1787 tarihli bir belgeye göre Kürkcülü Cemaati Sis Sancağı'nda sakin idi. **A.Ş.S. No:64**, S.:132, B.:82-a.
612 **MAD. No: 6890**, S.:15.
613 **A.Ş.S. No:19**, S.:75, B.:126; **A.Ş.S. No:129**, S.:136-137, B.:219; **A.Ş.S. No:134**, S.:21, B.:20; **M.D. No:120**, S.:181-182, H.:731; A.Refik; **a.g.e.**, s.148-151, B.:196.
614 **A.Ş.S. No:19**, S.:111, B.:195; **MAD. No: 6890**, S.:15-7.

halinde tahrire tabi tutulmuştur. Buna göre; Seyyid Habib Çelebi Kethüda'nın[615] idaresinde bulunan ve mensuplarının tamamı Seyyid kökenlilerden oluşan birinci gurubun, 215 nüfus, 49.457 koyun[616] ve 310 develeri mevcut olup, Adana Sancağı'nda Çakıd Hanı ve çevresinde kışlamakta[617], yazları ise Niğde Sancağı'nda Üç Kapulu adlı yaylada yaylamaktaydılar[618]. İkinci gurup; Adana şehir merkezinde sakin olan 3 kişiden oluşmaktaydı[619]. Üçüncü grup; Habib Kethüda'nın idaresinde bulunan esas gurubun içinde sakin olan ve Seyyid kökenli olmayan kişilerden oluşmakta olup, 9 bennak nufus, 2453 koyun ve 19 deveye sahipti. Dördüncü gurup ise; bu cemaatin perakendesi olup, Tarsus Sancağı, Kusun Kazası'nda Kozak adlı karyede sakindi. Bu gurup 3 bennak nüfus, 117 koyun ve 1 deveye sahipti[620].

İncelediğimiz dönemde genel olarak devlete tabi olan ve bu bölgedeki huzursuzluk olaylarının tenkilinde görevlendirilen Menemenci Cemaati mensupları[621], gittikçe güçlenmeleri ve çevrede önem arzeden bir cemaat olarak öne çıkmaları nedeniyle bazı eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. Yine bu dönemde Karaisalu ve çevresinde önemli bir cemaat olarak ortaya çıkan Yörük cemaatlerinden Bulahadioğlu Cemaati ile birleşen Menemenci Cemaati'ne mensup bazı kişiler Karaisalu ve çevresindeki köyleri yağmalayarak, buranın sakinlerinden birçok kişiye zarar vermişlerdir[622]. Bu tür davranışta bulunanların cezalandırılmasının ardından bir süre için devlete tabi olduğunu tespit ettiğimiz[623] Menemenci Cemaati'nin mensupları, kısa

---

615 Seyyid Habib Çelebi'nin ismine ilk olarak 1711 yılına ait bir fermanda rastlamaktayız. **M.D. No:119**, S.:42, H.:268. 1739 yılına ait bir belgede Seyyid Habib Çelebi'nin oğlu Seyyid Abdünnebi Beğ Menemenci Cemaati'nin Boybeğisi olarak görülmektedir. **A.Ş.S. No:134**, S.:21, B.:20.

616 Tahrir defterinde bu cemaat ile ilgili kısmın yekun kısmında toplam koyun sayısı 17.207 olarak verilmiştir. Ancak, Seyyid kökenli olan bu gurubun 150 adetten fazla koyunları hesaba dahil edildiğinden ve 215 kişinin her biri 150'den fazla koyuna sahip olarak görüldüğünden, 215 kişinin tahrir sırasında hesaba dahil edilmeyen toplam 32.250 adet koyunu da verilmiş olan sayı ile topladığımız zaman bu sayıya ulaşmaktayız.

617 Genel olarak Çakıd ve çevresinde kışlayan bu cemaatin mensuplarından bazı kişiler zaman zaman Yüreğir, Canibü'ş-şehr ve diğer yerlerde de sakin olarak karşımıza çıkmaktadırlar. **A.Ş.S. No:19**, S.:75, B.:126.

618 **MAD. No: 6890**, S.:15-17.

619 1733 yılına ait bir hüccete göre; Adana şehir merkezindeki Sarı Yakub Mahallesi'nde bulunan mescide ait medresenin öğrencileri arasında Menemenci Cemaati'nden iki kişi öğrenim görmekteydi. **A.Ş.S. No:129**, S.:136-137, B.:219.

620 **MAD. No: 6890**, S.:17.

621 **M.D. No:119**, S.:42, H.:268; **M.D. No:120**, S.:181-2, H.:731; **M.D. No:135**, S.:230, H.:2; A.Refik; **a.g.e.**, s.148-151, B.:196.

622 **M.D. No:148**, S.:116, H.:2. Ekim Başları 1741 (Evahir-i Receb 1154).

623 1748 yılına ait bir fermana göre; Tarsus'un Ulaş ve Elvanlı Kazaları'nda meydana gelen eşkıyalık olaylarının bastırılması için bir çok ileri gelenlerle birlikte Menemenci Cemaati'nin Boybeği Seyyid Ahmed Bey de görevlendirilmiştir. **M.D. No:153**, S.:349, H.:2. Keza, Seyyid Ahmed Bey 1749

bir süre sonra yeniden Bulahadioğlu Cemaati ile birleşerek Karaisalu ve çevresinde eşkıyalık yapmaya devam etmişlerdir[624].

Zaman içerisinde Çukurova bölgesinde gittikçe güçlenen Menemenci Cemaati, inceleme dönemimizden daha sonraki dönemlerde bu bölgenin en önde gelen cemaatleri arasına girmiştir. 1768 yılına ait bir deve tevziatı listesine göre, Adana Eyaleti'nden istenen 80 katar devenin 5 katarı Menemenci Cemaati'nin hissesine düşmüştür[625]. Aynı şekilde 1787 yılına ait bir diğer deve tevziatı listesine göre, Adana Sancağı'ndan toplanan 116 devenin 15 adeti Menemenci Cemaati tarafından karşılanmıştır[626]. Bir diğer örnek olması açısından 1812 yılında Adana Sancağı'ndan sefer için talep edilen 111 nefer askerin 12'si Menemenci Cemaati'ne mensup olan kişilerden oluşmaktaydı[627]. Bizim tahminimize göre; Menemenci Cemaati'nin bu kadar güçlü bir hale gelmesinin en önemli sebebi, Seyyid ünvanını kullanmaları nedeniyle birçok vergiden muaf olmaları ve buna dayalı olarak çevrede bulunan bazı kişilerin evlenme yoluyla bu cemaati katılıp bu ünvanı elde etmeleridir. Bu şekilde pek çok vergiden muaf olup çevreden gelip katılanlarla birlikte nüfus ve nüfuzunu arttıran Menemenci Cemaati, daha sonraki dönemlerde büyük bir güç haline gelmiştir. Rahmetli Faruk Sümer'in D.V.Langlois'in eserine dayalı olarak 1857 yılında Çukurova bölgesinde yaşayan cemaatler ile ilgili vermiş olduğu rakamlar bu iddiamızın en önemli delilidir. Bu rakamlara göre; bu dönemde Menemenci Cemaati 3000 hanelik nüfus, 80.000 koyun, 20.000 keçi, 18.000 sığır, 2000 deveye sahiptir. 1720-1721 yılına ait rakamlarla karşılaştırdığımızda bu miktarlar, koyun sayısı haricinde bayağı fazla bir artış olarak görülmektedir[628].

12-Sarkındılı[629] Cemaati: Daha önceki dönemlerde İçil Sancağı'nda Ovacık adlı yerde kışlayıp, yine İçil'de Balkusan adlı yerde yaylayan bu cemaatin mensupları,

yılında Tarsus ve Sis bölgelerindeki eşkıyalık olaylarının bastırılmasında görevlendirilen kişiler arasındadır. **M.D. No:154**, S.:173, H.:1.

624 **A.Ş.S. No:136**, S.:85-86, B.:129. Ocak Ortaları 1750 (Evail-i Safer 1163).

625 Bu deve tevziatında Sis Sancağı'nın hissesine 4 katar düştüğü göz önüne alındığında bu cemaatin ne kadar büyük bir güce sahip olduğu görülmektedir. **A.Ş.S. No:38**, S.:161, B.:268.

626 **A.Ş.S. No:64**, S.:132, B.:82-a.

627 **A.Ş.S. No:54**, S.:25, B.:38-c.

628 Faruk Sümer; **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları**, İstanbul, 1999, s.435.

629 Bu cemaatin adı günümüzde Sırkıntılı olarak telaffuz edilmekteyse de, inceleme dönemimizdeki arşiv vesikalarında bu Cemaatin adı صارقنديلى şeklinde kaleme alınmış olduğundan Sarkındılı ismini kullandık. **A.Ş.S. No:42**, S.:90, B.:189; **M.D. No:138**, S.:63, H.:2; **M.D. No:135**, S.:230, H.:2; **M.D. No:264**, S.:220, H.:3.

inceleme dönemimizden yaklaşık 100 yıl kadar önce bu bölgeyi terk ederek Çukurova bölgesine gelip yarı yerleşik bir durumda konar göçer yaşamlarını devam ettirmeye başlamışlardır[630]. İncelediğimiz dönemde Bozdoğan Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[631] mensuplarının tamamı Seyyid kökenlidir[632]. 1720-1721 yılında yapılan Yörük tahririnde Sarkındılı Cemaati'nin 132 nüfus[633], 29.776 koyunları[634] mevcut idi. Yine aynı tahrir defterine göre Sarkındılı Cemaati'nin bir diğer ismi *Alaaddinli ma'-Kara Dirlik* olup, bu cemaatin mensupları kış mevsiminde Sis Sancağı'nda Karayüre, Çanakcı ve İmek adlı yerlerde kışlamakta, yazları ise Karaman Sancağı'nda Bakır Dağı adlı yaylada yaylamaktaydılar[635].

İncelediğimiz dönemde genel olarak devlete tabi olan ve bu bölgedeki huzursuzluk olaylarının tenkilinde görevlendirilen Sarkındılı Cemaati mensupları[636], bazı adam öldürme olaylarına karışmalarının[637] yanında, Anadolu'nun birçok yerinde eşkıyalık yapan ve kaçarak Çukurova bölgesine gelip dağlara çıkan Lekvanik Ekradı'ndan birçok kişiyi de içlerine alıp saklamaya başlamışlardır[638]. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, eşkıyalık yapanlara yardım etmemeleri ve onları içlerinde gizlememeleri hususunda Sarkındılı Cemaati'nin bu dönemdeki Kethüdası olan Seyyid Osman'a[639] ferman gönderilmiştir[640].

---

630 **MAD. No: 6890**, S.:32.
631 **A.Ş.S. No:42**, S.:90, B.:189.
632 **A.Ş.S. No:42**, S.:90, B.:189; **M.D. No:264**, S.:220, H.:3; **MAD. No: 6890**, S.:30-32.
633 Sarkındılı Cemaati'nin bu verilen nüfus sayısının yanında, aslen bu cemaatten olduğu halde, bu cemaatten ayrılarak başka cemaatlerin yanında yaşayan bazı kişiler de bulunmaktaydı. Buna göre, Kusun Kazası'nda yaşayan Köşkerler Cemaati'nin içinde aslen Sarkındılı Cemaati'ne mensup olan 4 kişi bulunmaktaydı. **MAD. No: 6890**, S.:33. Keza, Tarsus Sancağı'nda Yurtan adlı yerde sakin olan ve birçok Yörük perakendesini yanında mevcut bulunduran Küçükoğlu Abdullah adlı kişinin yanında da bu cemaatten bir kişi bulunmaktaydı. **MAD. No: 6890**, S.:32. Sarkındılı Cemaati'ne mensup olup başka cemaatlerin içinde sakin olanların yanında, aslen başka cemaatten olduğu halde Sankındılı Cemaati'nin içinde sakin olan bazı kişiler de bulunmaktaydı. Yine bir Yörük cemaati olan Kürkcülü Cemaati'nden 6 kişi Sarkındılı Cemaati'nin içinde sakindi. **MAD. No: 6890**, S.:14-15.
634 Tahrir defterinde bu cemaat ile ilgili kısmın yekun kısmında toplam koyun sayısı 9.976 olarak verilmiştir. Ancak, Seyyid kökenli olan bu gurubun 150 adetten fazla koyunları hesaba dahil edildiğinden ve 132 kişinin her biri 150'den fazla koyuna sahip olarak görüldüğünden, 132 kişinin tahrir sırasında hesaba dahil edilmeyen toplam 19.800 adet koyunu da verilmiş olan sayı ile topladığımız zaman bu sayıya ulaşmaktayız.
635 **MAD. No: 6890**, S.:32.
636 **A.Ş.S. No:19**, S.:29-30, B.:40.
637 1715 yılına ait bir hüccete göre Sarkındılı Cemaati'nden bazı kişiler Bahrili, Deli Ballı ve Tekeli Cemaati'nden bazı kişiler ile birleşerek Karaman Ereğlisi sınırları dahilinde bir kişiyi katl edip birçok malı ve eşyasını yağmalamışlardır. **A.Ş.S. No:42**, S.:90, B.:189.
638 **A.Ş.S. No:30**, S.:95-96, B.:157; **M.D. No:264**, S.:219-220, H.:1.
639 Seyyid Osman uzun müddet bu cemaatin başında Kethüda olarak bulunmuştur. Seyyid Osman'ın ismine en son olarak Ekim 1729 tarihli bir fermanda rastlamaktayız. **M.D. No:135**, S.:472, H.:6. Bu

Meydana gelen bu olayların ardından Sarkındılı Cemaati, bu tarihten sonraki dönemlerde genel olarak devlete tabi olarak görülmekte olup, Çukurova ve çevresinde meydana gelen huzursuzluk olaylarının tenkilinde sık sık gücüne başvurulan bir cemaat olarak varlığını devam ettirmiştir[641].

13-Tekeli Cemaati: Daha önceki dönemlerde İçil Sancağı Anamur Kazası'nda Bozyazu adlı yerde sakin olan bu cemaatin mensupları, zamanla bu bölgeyi terk ederek Çukurova bölgesine gelerek yarı yerleşik bir durumda konar göçer yaşamlarını devam ettirmeye başlamışlardır[642]. İncelediğimiz dönemde Bozdoğan Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[643], mensupları özellikle Tarsus ve çevresinde 4 ayrı gurup halinde yaşamaktaydılar. Çukurova bölgesinde yaşayan Tekeli Cemaati'nin esas kolu Tarsus çevresinde kışlayıp, Aksaray Sancağı'ndaki Hasan Dağı ve Beydağı'nda yaylamaktaydı. 1720-1721 yılında yapılan Yörük tahririne göre; bu gurubun 43 bennak, 33 mücerred nüfusu, 11.547 koyun ve 194 devesi mevcuttu[644]. Eski dönemlerde bu gurup ile birlikte yaşarlarken, zaman içerisinde bu guruptan ayrılarak Tarsus'un Kusun Kazası'nda kışlamaya başlayan perakende olan bir diğer gurubun ise bu tahrire göre 8 bennak, 9 mücerred nüfusu, 716 koyun ve 30 develeri mevcuttu[645]. Bu cemaatin diğer büyük bir gurubu da yine Tarsus Sancağı'nda başka bir yerde sakin olarak bulunmaktaydı. Aynı tahrire göre bu gurubun 39 bennak, 36 mücerred nüfusu, 2537 koyun ve 45 develeri mevcuttu[646]. Aynı şekilde, daha önceden bu gurup ile birlikte yaşayan, ancak zaman içinde perakende olup yine Kusun Kazası'nda sakin olan bir diğer gurubun, belirtilen tahrire göre; 5 bennak, 3 mücerred nüfusu, 198 koyun ve 8 develeri mevcuttu[647].

Tekeli Cemaati'nin mensuplarının çoğunluğu, inceleme dönemimizin ilk dönemlerinde Alaiye ve çevresinde yaşamakta idiler. Bu cemaatin mensupları ile Yörük cemaatlerinden Patralı, Şamlı, Zekeriyalı, Sofılar, Kara Hacılu, Saçı Karalı, Cılaklı,

---

fermandan birkaç yıl sonraki Haziran 1731 tarihli bir fermanda ise, Sarkındı Cemaati'nin Kethüdası olarak Seyyid Mehmed isimli başka bir kişi görülmektedir. **M.D. No:138**, S.:42, H.:1.

640 **M.D. No:264**, S.:220, H.:3. Ağustos Ortaları 1725 (Evail-i Zilhicce 1137).

641 **A.Ş.S. No:23**, S.:114-115, B.:212; **A.Ş.S. No:24**, S.:43-44, B.:61; **M.D. No:135**, S.:230, H.:2; **M.D. No:138**, S.:42, H.:1; **M.D. No:154**, S.:173, H.:1.

642 **MAD. No: 6890**, S.:17.

643 **M.D. No:147**, S.:438-439, H.:4; **MAD. No: 6890**, S.:17, 18, 28-29..

644 **MAD. No: 6890**, S.:17-18.

645 **MAD. No: 6890**, S.:18-19.

646 **MAD. No: 6890**, S.:28-29.

647 **MAD. No: 6890**, S.:29.

Lengerli, Yaycılar ve İrikli Cemaatleri'nden oluşan büyük bir gurup, 600'den fazla evleriyle birlikte Alaiye, Manavgat ve Duşenbe çevresinde eşkıyalıklarda bulunmuşlardır. Bu cemaatlerin eşkıyalarının İbradı Kazası'nda bazı kişileri katl etmeleri üzerine, bunların tenkili için Alaiye Sancağı'na mutasarrıf olan Musa görevlendirilmiştir[648].

Meydana gelen bu eşkıyalıkların sona erdirilmesi için yapılan bu çalışmalara rağmen başarılı olunamamıştır. Tekeli Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin eşkıyalıklarının artması üzerine, bunların İçil Sancağı'nda uygun olan yerlere iskan edilmesine karar verilmiş ve bu husus için bu dönemde Hüdavendigar Sancağı'na mutasarrıf olan Musa Paşa ile birlikte çevredeki yetkililer görevlendirilmiştir[649]. Yapılan çalışmalar sonucunda Tekeli Cemaati'nin Alaiye ve çevresinde bulunanlarının kısa bir süre için de olsa İçil'e tabi Aksaz nam mevziye iskanında başarılı olunmuştur. Bu cemaatin mensupları, buraya iskan edilmelerinin ardından bir daha eşkıyalık yapmayacaklarına ve iskan yerlerini terk etmeyeceklerine dair taahhütte bulunmuşlar, bu taahhütlerini yerine getirmemeleri durumunda ise 2500 kuruş nezr akçesi vereceklerine dair hüccet vermişlerdir[650].

Tekeli Cemaati'nin mensupları, iskan edildikleri bölgede kısa bir süre durduktan sonra bu bölgeyi terk ederek Tarsus ve çevresine gelmeye başlamışlardır[651]. Tarsus bölgesine gelen bu cemaatin mensupları ilk dönemlerde devlete tabi bir durumda görünmektedir. Bu çerçevede olmak üzere, Çukurova ve çevresinde meydana gelen eşkıyalık olaylarının tenkilinde zaman zaman Tekeli Cemaati'nin kuvvetlerine başvurulmuştur[652].

Bir süre için devlete tabi olduğunu gördüğümüz Tekeli Cemaati mensupları, bir süre sonra eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Tekeli Cemaati'ne mensup olan Ahmed Kethüda, Mustafa Kethüda, Evan ve Başıbüyük adlı eşkıyalar yanlarına topladıkları birçok tüfekli eşkıyalar ile birlikte Çakıd Hanı ile Yanık Han arasındaki bölgede yolları keserek Hacılar ve diğer yolcularla birlikte, resmi evrak ve hazine mallarını gasp edip

---

648 **M.D. No:102**, S.:92, H.:399. Aralık Ortaları 1691 (Evahir-i R.evvel 1103).
649 **M.D. No:110**, S.:507, 510, H.:2336, 2346. Mayıs Ortaları 1699 (Evasıt-ı Zilkade 1110)
650 **MAD. No: 8458**, S.:75, B.:1. 25 Ekim 1699 (Gurre-i C.evvel 1111)
651 Yapmış oldukları taahhüde rağmen iskan bölgelerini terk eden Tekeli Cemaati'nin vermiş oldukları hüccet gereğince nezr akçeleri olan 2500 kuruşun tahsil edilerek eski iskan bölgelerine geri gönderilmelerine karar verilmiştir. **MAD. No: 8458**, S.:75, B.:3. 20 Mart 1705 (24 Zilkade 1116).
652 **M.D. No:119**, S.:42, H.:268; **M.D. No:120**, S.:181-2, H.:731; A.Refik; **a.g.e.**, s.148-151, B.:196.

birçok zarar vermeye başlamışlardır. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bunların cezalandırılması için Adana Mütesellimi görevlendirilmiştir[653].

Belirli bir süre için herhangi bir eşkıyalık olaylarına karışmayan Tekeli Cemaati mensupları, bir süre sonra Kara Hacılu Cemaati ile birleşerek eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. 300-400 evden oluşan mensupları ile birlikte bu iki cemaatin bir gurubu yaz mevsiminde Niğde ve Aksaray Sancaklarına giderek, bu bölgenin sakinlerine büyük oranda zarar vermeye başlamışlardır. Bu bölgelerdeki halkın hayvanlarını gasb edip, halktan zorla *cerime* adı altında 300-400 kuruş toplayıp, birçok kişiyi katl eden bu iki cemaatin eşkıyalarının yapmış oldukları bu hareketlerin İstanbul'a bildirilmesi üzerine, gerekenlerin cezalarının verilmesi ve geri kalanlarının Aydın bölgesine gönderilmeleri için Karaman Valisi görevlendirilmiştir[654]. Ancak bu cemaatin Aydın'a gönderilmesinde başarılı olunamamış veya bu hususla ilgili karardan vazgeçilmiştir. Zira Ekim 1741 tarihli bir fermana göre, Menemenci ve Bulahadioğlu Cemaatleri'nin meydana gelen eşkıyalıklarının tenkili için görevlendirilen cemaatler arasında Tekeli Cemaati'nin de adı bulunmaktadır[655]. Bu durum daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir[656].

IV-İFRAZ-I ZÜLKADİRİYYE CEMAATLERİ

1691-1750 tarihleri arasındaki dönemde, Çukurova bölgesindeki en önemli cemaatler arasında, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan ve 1691 yılında alınan bir kararla Ayas, Berendi ve Kınık'ta kalıcı olarak iskan edilmeye çalışılan cemaatler bulunmaktadır.

---

[653] **M.D. No:140**, S.:313, H.:2. Şubat Ortaları 1735 (Evahir-i Ramazan 1147). Ancak Mustafa Kethüda ve Ahmed Kethüda bu olay nedeniyle herhangi bir ceza almamışlardır. 1736 yılına ait bir fermana göre; Ahmed Kethüda, yine Tekeli Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler tarafından katl edilmiş ve bu durum kardeşi Mustafa Kethüda tarafından Tarsus Naibi aracılığı ile İstanbul'a arzedilmiştir. **M.D. No:142**, S.:90, H.:3.

[654] **M.D. No:147**, S.:438-439, H.:4. Haziran Ortaları 1741 (Evahir-i R.evvel 1154). Ancak bu cemaatin Aydın'a gönderilmesinde başarılı olunamamış veya bu hususla ilgili karardan vazgeçilmiştir. Zira Ekim 1741 tarihli bir fermana göre, Menemenci ve Bulahadioğlu Cemaatleri'nin meydana gelen eşkıyalıklarının tenkili için görevlendirilen cemaatler arasında Tekeli Cemaati'nin de adı bulunmaktadır..

[655] **M.D. No:148**, S.:116, H.:2

[656] **M.D. No:154**, S.:173, H.:1.

Dülkadiroğlu Beyliği'nin Osmanlı hakimiyetine girmesinin ardından, Oğuzlar'ın Bozok koluna mensup *Türkmen Cemaatleri'nin konfederasyonu* şeklinde teşekkül etmiş olan bu beyliğe tabi bazı cemaatler, Anadolu'nun değişik yerlerine dağılmışlardır. Zaman zaman değişik cemaat guruplarına dahil edilen bu cemaatler, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ayrı bir idari birim halinde organize edilerek, Zülkadiriyye Türkmenleri'nden ayrılanlar manasına gelen *İfraz-ı Zülkadiriyye Türkmenleri* adıyla anılmaya başlamıştır[657].

İfraz-ı Zülkadiriyye Türkmenleri'nden oluşan cemaatlerin tabi olduğu İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası XVII. yüzyıl içerisinde genel olarak Valide Sultanlara has olarak tayin edilmiştir[658]. İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bir kısmı konar ve göçer olarak yaşamlarını sürdürürken, bir kısmı Adana Sancağı'ndaki Ayas, Berendi ve Kınık'ta reaya veya sipahi olarak sakin idiler. Konar ve göçer durumda olan cemaatlerin çoğunluğu da kış mevsiminde bu bölgeye kışlamak amacıyla gelmekteydiler[659].

II. Viyana Kuşatması'nın ardından ortaya çıkan savaşlar sürecinde, 1690 yılında Anadolu'daki cemaatlerden asker talep edilmesi sırasında, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan cemaatlerden 200 asker talep edilmiş ve talep edilen askerlerin çoğunluğu sefere iştirak etmiştir[660].

1691 yılındaki aşiretlerin iskan edilmesi ile ilgili olarak Rakka ve çevresine yapılan iskan olayını müteakiben, 11 Ocak 1691 (10 R.ahir 1102) tarihinde alınan bir kararla İfraz-ı Zülkadiriyye Türkmenleri'nin Çukurova'da bulunan Ayas, Berendi ve Kınık'a iskan edilmesi kararlaştırılmıştır[661]. Alınan bu karar üzerine, İfraz-ı Zülkadiriyye Türkmeni olarak adlandırılan cemaatlerin tespit edilen bölgelere iskan

---

[657] İlhan Şahin; "Kenzü'l-Vekâyi Mustafa Sakıb Efendi ve Eseri", **İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi, C.XIII, Sa: 7-8**, İstanbul, 1977, s.101.

[658] **At.Ş.D. No:6**, S.:153, H.:701; **At.Ş.D. No:7**, S.:43, H.:169, 170. Valide Hassı'na tabi olan bu mukataa 1 Eylül 1688 (5 Zilkade 1099) tarihinden itibaren Vezir Ali Paşa'ya has olarak tayin edilmiştir. **MAD. No: 7028**, S.:96, B.:1. Ali Paşa'ya has olarak tayin edilen bu mukataa bir süre sonra Hass-ı Hümayun'a dahil edilmiştir. Zira Aralık Ortaları 1690 (Evail-i R.evvel 1102) tarihli bir belgeye göre İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Havass-ı Hümayun olarak gösterilmektedir. **At.Ş.D. No:14**, S.:199, H.:800.

[659] İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinin Çukurova bölgesine iskan edilmeleri için hazırlanan defterde, bu cemaatler üç gurup halinde mütalaa edilmiştir. Birincisi; Ayas, Berendi ve Kınık'ta sakin olan reaya olup 17 cemaate kayıtlı 663 kişiden meydana gelmekteydi. İkincisi; yine bu yerlerde sakin olup, ancak sipahi reayası olan 19 cemaate kayıtlı 640 kişiden meydana gelmekteydi. Üçüncüsü ise; konar göçer 20 cemaatten oluşan, ancak hane sayıları bilinmeyen guruptur. **MAD. No: 8458**, S.:42-44, B.:2.

[660] **M.D. No:99**, S.:53, H.:186.

[661] **M.D. No:100**, S.:122, H.:467; **MAD. No: 8458**, S.:42-5, B.:2.

edilmesi için çalışmalara girişilmiştir. Ancak bu süreç içerisinde, birçok isyanlar meydana gelmiş, birçok cemaat yerlerini terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir. Bunun yanında bazı cemaatlerden bazıları, iskan mahalline hiç gitmeyerek Maraş Eyaleti dahilinde kalmıştır[662]. Çukurova bölgesine iskan edilmeye çalışılan bu cemaatlerden tespit edebildiğimiz cemaatler aşağıda verilmiştir.

1-Abdallu (Büyük Abdallu) Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[663] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. 1690 yılındaki asker talebi ile ilgili belgeye göre bu cemaattin başında Koca Beğ isimli bir kişi bulunmaktaydı[664].

Abdallu Cemaati'nin mensuplarından bazıları; iskan kararı verilmesinin ardından, iskan bölgesine gidip sakin olduktan bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek Pehlivanlı, Mamalı ve Abalu Cemaatleri'nin içine girip saklanmışlardır. Bu durumun devam etmesi üzerine, bu cemaatlerin içine giren diğer cemaatlerle birlikte eski iskan mekanlarına iskan edilmeleri için gerekenin yapılması hususunda Adana Valisi Yusuf Paşa ile Sivas Beylerbeyi'ne ferman gönderilmiştir[665]. Yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin önemli bir kısmı Pehlivanlı Cemaati'nin yanında kalmaya devam etmiştir. Durumun Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa tarafından arz edilmesi üzerine, Abdallu Cemaati'nin Sivas Valisi marifetiyle Çukurova'ya geri iskan edilmesi için ferman gönderilmiştir[666].

Yapılan bütün çalışmalara rağmen bu cemaatin mensuplarından birçoğu başka bölgelere kaçarak gidip oralarda yaşamaya başlamışlardır. Durumun bu şekilde devam etmesi üzerine, başka bölgelere giden bu cemaatin reayasının vergilerinin toplanması amacıyla İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na bağlı olmak üzere Abdal Cemaati

[662] 16 Temmuz 1697 (26 Zilhicce 1108) tarihli bir Ahkam Tezkere Defteri hükmüne göre; Maraş Eyaleti avarız defterine göre İfraz-ı Zülkadiriyye Türkmenleri'nin 96 hane avarız kaydı bulunmakta idi. Bunlardan 90,5 hanelik kısmı Çukurova'ya iskan edilmiş olup, geri kalan 5,5 hanelik kısım Maraş Eyaleti'nde bulunmakta olduğundan, Çukurova'ya iskan edilen cemaatlerin üzerlerine düşen 90,5 hanenin Maraş Eyaleti avarızından tenzil edilmesi kararlaştırılmıştır. **MAD. No: 8466**, S.:248, B.:1.
[663] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:2.
[664] **M.D. No:99**, S.:53, H.:186.
[665] **A.Ş.S. No:3**, S.:104, B.:169. 18 Eylül 1703 (7 C.evvel 1115).
[666] Bu dönemde bu cemaatin yıllık 2500 kuruş vergisi var idi. **MAD. No: 8458**, S.:78, B.:1. 19 Temmuz 1707 (18 R.ahir 1119).

Mukataası teşkil edilmiştir[667]. Firar ederek başka bölgelere giden bu kişileri başka kişilerin de takip ederek, Karaman, Kütahya ve Bursa taraflarına gitmeleri üzerine, bu kişilerin geri getirilmeleri için gerekli organizasyonu yapmaları hususunda bu yerlerin idarecileri görevlendirilmişlerdir[668]. Yapılan bu çalışmalara rağmen bu kişilerin geri getirilip Çukurova bölgesine iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır. Haziran 1728 tarihli bir fermana göre Abdallu Cemaati'ne mensup olanların yaklaşık üçte ikisi Aydın, Hamit, Bolu, Ankara ve Bursa civarında bulunmaktaydı[669].

2-Anamuslu Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[670] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Bu cemaatin mensupları, iskan edildikleri bölgeye gidip yerleştikten bir süre sonra eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Yapılan tetkikatlar sonucunda Anamuslu Cemaati'nin reisi Kızıl Murad'ın oğulları Ömer, Yahya ve Hüseyin'in bu eşkıyalık olaylarına dahil oldukları tespit edilmiştir[671].

Meydana gelen bu olayların ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Bey'in gayretleri sonucunda diğer cemaatlerle birlikte Anamuslu Cemaati de itaatını arz ederek, bir daha eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını taahhüt edip, herhangi bir olaya karışırlarsa 50 kese akçe nezr ödemeyi kabul edip bu hususla ilgili hüccet vermiştir[672]. Bu olayın müteakibinde, Anamuslu Cemaati mensupları kısa bir süre için herhangi bir eşkıyalık olayına girişmemiştir. Ancak bu sırada, Rakka ve Hama iskan firarilerinin kaçarak Çukurova bölgesine gelerek buradan Anadolu'nun içlerine doğru gitmeye başlamaları üzerine, Çukurova bölgesinde önemli bir geçit yeri üzerinde bulunan Kurdkulağı Kalesi ve Hanı'nın tamir edilmesine karar verilmiştir. Bu çerçevede olmak üzere de İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi cemaatlerden 24 tanesi Kurdkulağı'na derbentçi olarak atanmış ve

[667] 1711 yılına ait bir belgeye göre bu mukataanın yıllık geliri 900 kuruş idi. **A.Ş.S. No:41**, S.:54, B.:95. Bu durum daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. **A.Ş.S. No:18**, S.:216, B.:379-380. Nisan-Mayıs 1719 (C.ahir 1131).
[668] **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137)
[669] **M.D. No:135**, S.:56-57, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:2.
[670] **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
[671] **MAD. No: 8458**, S.:80, B.:1. Şubat-Mart 1705 (Şevval - Zilkade 1116).
[672] **MAD. No: 8458**, S.:80-81, B.:2. Mart Sonları 1705 (Evail-i Zilhicce 1116).

bunların buraya iskan edilmesine karar verilmiştir. Bu 24 cemaatten biri de Anamuslu Cemaati'dir[673].

Fakat Kurdkulağı'na yapılması düşünülen bu iskan olayı, İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatlerin 1706 yılının son aylarında isyan etmesinin ardından başarısız olmuştur. Karaman Valisi Hasan Paşa'nın bu isyan olayını bastırmasının ardından bu cemaatler bir süreliğine itaatlerini arz etmişlerdir. Fakat, bu cemaatlerin mensupları, bir süre sonra Rakka, Hama ve Humus'tan firar eden cemaatlerin mensupları ile birlikte eşkıyalık olaylarına tekrar girişmişlerdir. Bu eşkıyalık olayları içerisinde, Anamuslu Cemaati'nin reisi Kızıl Murad ile oğulları önde gelen kişiler olarak görülmektedir. Bu isyanın bastırılması için bu dönemde Maraş Beylerbeyi olan Kürd Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[674]. Ancak Mehmed Paşa'nın kısa bir süre sonra vefat etmesi üzerine, bu görev için eski Vezir-i azamlardan olup bu sırada Trablusşam Valisi olan Vezir Hasan Paşa görevlendirilmiştir[675].

Hasan Paşa'nın yaptığı askeri harekat sonucunda Anamuslu Cemaati'nin reisi Kızıl Murad bin Receb ile birlikte ileri gelen cemaatlerin liderleri pişmanlıklarını arz ederek, herhangi bir eşkıyalık yapmayacaklarına söyleyip, bu hususla ilgili 10.000 kuruş tutarında nezr hücceti vermişlerdir[676]. Verilen bu nezr hüccetine bağlı olarak İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin de kabulü ile, bazı kişilerle birlikte Kızıl Murad'ın oğlu Ömer rehin olmak üzere Hasan Paşa tarafından Adana Kalesi'ne haps edilmiştir[677]. Ancak bir süre sonra Anamuslu Cemaati ile birlikte diğer cemaatler eşkıyalık olaylarına girişerek, Çukurova bölgesinde birçok eşkıyalık olaylarına karışmışlardır[678]. Haklarında yapılan takibatlar sonucunda itaat altına alınan Anamuslu Cemaati mensuplarının bazılarının firar ederek Karaman, Kütahya ve Bursa taraflarına gitmeleri üzerine, bu kişilerin geri getirilmeleri için gerekli organizasyonu yapmaları hususunda bu yerlerin idarecileri görevlendirilmişlerdir[679]. Yapılan bütün çalışmalara rağmen bu kişilerin geri getirilip Çukurova bölgesine iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır. Haziran 1728

[673] **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1. 1 Eylül 1705 (11 C.evvel 1117).
[674] **A.Ş.S. No:19**, S.:99, B.:168; **M.D. No:119**, S.:89, H.:446. 15 Aralık 1711 (5 Zilkade 1123).
[675] **M.D. No:119**, S.:120-121, H.:585. Mart Başları 1712 (Evahir-i Muharrem 1124).
[676] **A.Ş.S. No:19**, S.:150, B.:285. 12 Nisan 1712 (5 R.evvel 1124).
[677] **A.Ş.S. No:19**, S.:235-236, B.:422; **M.D. No:119**, S.:182-184, H.:804-805; **MAD. No: 8458**, S.:90, B.:1. Haziran Ortaları 1712 (Evail-i C.evvel 1124).
[678] **A.Ş.S. No:106**, S.:138-139, B.:190. Şubat Ortaları 1716 (Evahir-i Safer 1128).
[679] **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137).

tarihli bir fermana göre Anamuslu Cemaati'ne mensup olanların yaklaşık üçte ikisi Aydın, Hamit, Bolu, Ankara ve Bursa civarında bulunmaktaydı[680].

3-Arabistan[681] Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[682] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

4-Avşarlu Karamanlu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 15 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan[683] Avşarlu Karamanlu Cemaati'ne mensup bazı kişiler daha sonraki dönemlerdeki birtakım eşkıyalık olaylarına karışmışlardır[684].

5-Aydınlı Cemaati: 1690 yılındaki asker talebi ile ilgili belgeye göre başında Monla Ahmed Kethüda isimli bir kişi bulunan ve İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olarak gösterilen Aydınlı Cemaati[685], 1691 yılında yapılan iskan sırasında Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati ile birlikte iskan edilmiştir. İskandan sonraki ilk dönemlerde Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi bir mahalle olarak anılan Aydınlı Cemaati[686], bir süre sonra yine Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi olarak görünen bir cemaat olarak anılmaya başlanmıştır[687]. İskan olayından bir süre sonra bazı eşkıyalık olaylarına karışması sonucunda bu cemaat ile ilgili olarak takibat yapılmıştır.

İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi cemaatlerin isyan hareketleri üzerine yapılan takibatlar sonucunda, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Bey'in gayretleri sonucunda diğer cemaatlerle birlikte Aydınlı Cemaati de itaatını arz ederek, bir daha eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını taahhüt edip, herhangi bir olaya

---

680 **M.D. No:135**, S.:56-57, H.:2.

681 Bizim tahminimize göre; Arabistan Cemaati'nin ismi, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden ayrılarak Arabistan ve çevresine perakende olan kişileri ifade etmek için kullanılmıştır. Zira iskan hususunda verilen karardan kısa bir süre sonraya ait olan bir Ahkam Tezkere kaydına göre, İfraz-ı Zülkadiriyye reayasından bazı kişiler Rum, Silifke, Adana, Sis, Maraş, Kars ve Kilis ile birlikte Arabistan'da perakende olarak bulunmaktaydı. **MAD. No: 3891**, S.:144, B.:4. 17 Kasım 1691 (25 Safer 1103)

682 **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:2.

683 **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.

684 **MAD. No: 8458**, S.:80, B.:1.

685 **M.D. No:99**, S.:53, H.:186..

686 **MAD. No: 9876**, S.:245, B.:1. 1 Şubat 1693 (25 C.evvel 1104).

687 **At.Ş.D. No:20**, S.:265, H.:1148. Mayıs Ortaları 1695 (Evail-i Şevval 1695).

karışırlarsa 50 kese akçe nezr ödemeyi kabul edip bu hususla ilgili hüccet vermiştir[688]. Bu çerçevede olmak üzere 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten birisi olarak Aydınlı Cemaati'nin adını görmekteyiz[689].

Ancak bir süre sonra İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin toplu olarak isyan etmesi üzerine, bu cemaatlerin isyanı bastırılmış ve yukarıda belirttiğimiz nezr hüccetinden başka daha önceden vermiş oldukları nezr hücceti gereğince toplam 22 cemaatten 50.000 kuruş nezrin tahsil edilmesine çalışılmıştır. Bu miktarın 2000 kuruşu Aydınlı Cemaati'nin hissesine düşmektedir. Ancak bu cemaatlerin bu meblağı ödeyemeyecekleri belirtmeleri üzerine, belirtilen meblağın bir daha eşkıyalık yapmamaları şartıyla affedilmesi yoluna gidilmiştir[690].

Verilen bütün bu nezr hüccetlerine rağmen diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri gibi Aydınlı Cemaati'nin de isyanları ve yıllık vergilerinin vermemeleri devam etmiştir. Tekrar bu cemaatler üzerine yapılan sefer sonucunda, bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 25.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de Aydınlı Kethüdası Hacı Abdurrahman Kethüda'dır[691]. Ancak Aydınlı Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin bazılarının eşkıyalık ve isyan olaylarının devam etmesi üzerine Aydınlı Cemaati'nden Hacı Abdurrahman, Hacı Yusuf ve Hasanoğlu Ahmed adlı kişilerin de içinde bulunduğu toplam 18 kişinin Kıbrıs'a sürgün edilmesine karar verilmiştir[692]. Ancak bu tedbir de başarılı olamamıştır. Zira, geride kalanlardan Mehmed Kethüda bin Yusuf ve diğerleri eşkıyalık olaylarına karışmaya devam etmişlerdir[693].

6-Beytilü Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan ile ilgili defterde hakkında herhangi bir kayıt bulunmayan bu cemaatin ismi daha sonraki dönemlerde İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatler arasında geçmektedir[694].

---

688 **MAD. No: 8458**, S.:80-81, B.:2. Mart Sonları 1705 (Evail-i Zilhicce 1116).
689 **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.
690 **MAD. No: 8458**, S.:84, B.:1. 27 Mart 1707 (22 Zilhicce 1118).
691 **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1. 22 Ağustos 1709 (15 C.ahir 1121)
692 **M.D. No:119**, S.:232, H.:940. Ağustos Başları 1712 (Evail-i Receb 1124)
693 **A.Ş.S. No:42**, S.:82, B.:171.
694 **A.Ş.S. No:19**, S.:151, B.:286; **A.Ş.S. No:42**, S.:82, B.:171; **M.D. No:119**, S.:232, H.:940; **MAD. No: 8458**, S.:89, B.:1.

7-Bostancı ma'-Tuzsuz Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 30 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan Bostancı ve Tuzsuz Cemaatleri, birlikte mütalaa edilerek tek cemaat olarak iskan edilmiştir[695]. Ancak bir süre sonra bu iki cemaate mensup olan kişiler yerlerini terk ederek Adana ve çevresinde sakin olmaya başlamışlardır[696].

8-Bulanıklu (Abdülfettahoğlu)[697] Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilecek cemaatler ile ilgili defterde ismi olan ve konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren cemaatler arasında ismi kaydedilmiş olan[698] bu cemaatin iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Bulanıklu Cemaati mensuplarından bir kısmı iskan edildikleri yerde bir süre sakin olduktan sonra, bu bölgeyi terk ederek Maraş bölgesine giderek Arslanlı Beli'nde sakin olmaya başlamışlardır. Arslanlı Beli'nde sakin oldukları yerden devlet görevlileri tarafından Çukurova bölgesine getirilen Bulanıklu Cemaati'nin bu mensupları Kınık Kalesi'ne iskan edilmişlerdir[699].

Kınık Kalesi'ne iskan edilen Bulanıklu Cemaati mensuplarından bir kısmı bir süre sonra İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi diğer cemaatler ile birlikte bazı eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. Yapılan takibatlar sonucunda diğer cemaatlerle birlikte Bulanıklu Cemaati de itaatını arz ederek, bir daha eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını taahhüt edip, herhangi bir olaya karışırlarsa nezr ödemeyi kabul edip bu hususla ilgili hüccet vermiştir. Ancak bir süre sonra İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin toplu olarak isyan etmesi üzerine, bu cemaatlerin isyanı bastırılmış ve yukarıda belirttiğimiz nezr hücceti gereğince toplam 22 cemaatten 50.000 kuruş nezrin tahsil edilmesine çalışılmıştır. Bu miktarın 50 kuruşu Bulanıklu Cemaati'nin hissesine düşmektedir. Ancak bu cemaatlerin

---

695 **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2. Ancak 1690 yılındaki asker talebi ile ilgili belgede Bostancı ve Tuzsuz Cemaatleri ayrı cemaatler olarak kayd edilmiştir. **M.D. No:99**, S.:53, H.:186.

696 **A.Ş.S. No:9**, S.:113, B.:2; **MAD. No: 8458**, S.:92, B.:1.

697 27 Mart 1707 (22 Zilhicce 1118) tarihli nezr ücretinin tahsil edilmesi ile ilgili hükmde Bulanıklu Cemaati'nin adı kaydedilirken Bulanıklu Abdülfettahoğlu olarak kaydedilmiştir. **MAD. No: 8458**, S.:84, B.:1. Daha sonraki dönemlerde ise Abdülfattahoğlu Cemaati önemli bir cemaat olarak ortaya çıkmıştır.

698 **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1. 1690 yılındaki asker talebi ile ilgili belgeye göre bu Bulanıklu Cemaati İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri ile birlikte değil, Maraş'ta bulunan cemaatler arasında kaydedilmiştir. **M.D. No:99**, S.:55, H.:186.

699 **MAD. No: 8458**, S.:92, B.:1.

bu meblağı ödeyemeyecekleri belirtmeleri üzerine, belirtilen meblağın bir daha eşkıyalık yapmamaları şartıyla affedilmesi yoluna gidilmiştir[700].

İnceleme dönemimizin ileriki dönemlerde bu cemaat; ilk dönemlerdeki Kethüdası olan Abdülfettahoğlu'nun adına izafeten Abdülfettahoğlu Cemaati olarak anılmaya başlanmıştır. Devlet ile barışık bir durum gösteren Abdülfettahoğlu Cemaati eşkıyalık olaylarının bastırılmasında kendisine başvurulan bir cemaat olarak öne çıkmıştır[701]. Zamanla gücünü arttıran bu cemaat İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri içerisinde en güçlü cemaat haline gelmiştir[702].

9-Çakal Demircilü (Çakal Timurculu) Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 100 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Çakal Demircilü Cemaati'nin[703], 1690 yılındaki asker talebi ile ilgili belgeye göre başında Yunus Kethüda isimli bir kişi bulunmaktaydı[704]. Çakal Demircilü Cemaati'nin mensuplarından bazıları, İskan edilmelerinin ardından iskan bölgesine gidip sakin olduktan bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek Pehlivanlı, Mamalı ve Abalu Cemaatleri'nin içine girip saklanmışlardır. Bu durumun devam etmesi üzerine, bu cemaatlerin içine giren diğer cemaatlerle birlikte eski iskan mekanlarına iskan edilmeleri için gerekenin yapılması hususunda Adana Valisi Yusuf Paşa ile Sivas Beylerbeyi'ne ferman gönderilmiştir[705].

Çakal Demircilü Cemaati bir süre için Çukurova bölgesindeki iskan yerlerinde sakin olmuştur. Bu çerçevede olmak üzere 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten biri olarak kayıtlarda yer almaktadır[706]. Ancak bir süre sonra İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi cemaatlerin isyan etmesi ve yıllık vergilerini vermemeleri üzerine, bu cemaatler üzerine yapılan sefer sonucunda, bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 25.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu

---

[700] **MAD. No: 8458**, S.:83-84, B.:2. 27 Mart 1707 (22 Zilhicce 1118).
[701] **M.D. No:122**, S.:81, H.:1; **M.D. No:135**, S.:401, H.:2; **M.D. No:139**, S.:347, H.:1;
[702] İnceleme dönemimizden daha sonraki döneme ait olup, sefere gidecek olan askerlerin tevzi edildiği bir deftere göre, Adana Sancağı'ndan talep edilen 1000 nefer askerin 150 neferi Abdülfettahoğlu Cemaati tarafından karşılanmaktaydı. **A.Ş.S. No:54**, S.:24, B.:38-a. Aralık Ortaları 1811 (Evail-i Zilhicce 1226).
[703] **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
[704] **M.D. No:99**, S.:53, H.:186.
[705] **A.Ş.S. No:3**, S.:104, B.:169. 18 Eylül 1703 (7 C.evvel 1115).
[706] **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.

nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de Çakal Demircilü Kethüdası Mehmed Kethüda bin Yusuf'tur[707]. Fakat bir süre sonra, bu cemaate mensup bazı kişiler firar ederek Hamit ve çevresine gitmişlerdir[708].

Yapılan bütün çalışmalara rağmen bu cemaatin mensuplarından bir kısmının geri getirilmesinde başarılı olunamamıştır. Daha önce bu bölgeye gidenleri takip eden bazı kişilerin de firar ederek Karaman, Kütahya ve Bursa taraflarına gitmeleri üzerine, bu kişilerin geri getirilmeleri için gerekli organizasyonu yapmaları hususunda bu yerlerin idarecileri görevlendirilmişlerdir[709]. Yapılan bütün çalışmalara rağmen bu kişilerin geri getirilip Çukurova bölgesine iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır. Haziran 1728 tarihli bir fermana göre Çakal Demircilü Cemaati'ne mensup olanların yaklaşık üçte ikisi Silifke başta olmak üzere Aydın ve Hamit civarında bulunmaktaydı[710].

10-Çakallu Dokuzu Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[711] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Bu cemaatin mensuplarının bir kısmı[712], iskan edildikleri bölgeye gidip yerleştikten bir süre sonra eşkıyalık olaylarına başlamışlardır.

İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi bazı cemaatlerin, Rakka iskanı firarisi Receblü Avşarı ile birleşerek isyan etmesi sırasında Çakallu Dokuzu'nun bu sıradaki kethüdası Muhammed Kethüda bunlar ile birlikte hareket ederek isyan etmiştir. İsyan olayının genişlemesini müteakip diğer cemaatlerle birlikte Çakallu Cemaati'nden pek çok kişi Şuğur ve Eriha bölgelerine giderek burada eşkıyalık ve yol kesmeye başlamışlardır. Bu olaylar sırasında, kendilerinden yıllık vergilerini talep eden İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı Ağası Hüseyin'in üzerine hücum ederek kaçırmışlardır. Bu durum üzerine, bunların eşkıyalıklarına son verilmesi ve başka yerlere gidenlerle birlikte bunların geri getirilip

---

707 **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1. 22 Ağustos 1709 (15 C.ahir 1121)
708 **M.D. No:119**, S.:201-202, H.:852.
709 **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137)
710 **M.D. No:135**, S.:56-7, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:2.
711 **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
712 16 Temmuz 1697 (26 Zilhicce 1108) tarihli bir Ahkam Tezkere Defteri hükmüne göre; Maraş Eyaleti avarızına tabi 96 hanelik İfraz-ı Zülkadiriyye Türkmenleri'nden Maraş'ta kalan 5,5 hanelik kısmının 2 hanesi Çakallu Dokuzu Cemaati'ne aittir. Bu hükümdeki listeye göre bu cemaatin Kabalu Cemaati ile birlikte 16 hane avarız yükümlülüğü bulunmakta olup, bunun 14 hanesi Çukurova'ya iskan edilmiştir. **MAD. No: 8466**, S.:248, B.:1.

iskan yerlerine yerleştirilmesi hususunda Anadolu'daki eşkıyaların teftişi ile görevlendirilen Vezir Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[713].

Çukurova'daki iskan bölgesine geri getirilen Çakallu Dokuzu Cemaati, bir süre sonra tekrar eşkıyalık olaylarına girişmiştir. Rakka, Hama ve Humus iskan firarilerinden Receblü Avşarı, Lek Kürdü, Çepni ve diğer cemaatlerin eşkıyaları ile birleşen Çakallu Dokuzu Cemaati'nden Cündioğlu Emirza, bunun kardeşi Beşir ile Eksikli Hasan ve Eksikli Sarı Ali kişiler 50-100 kişilik guruplar halinde dolaşarak Çukurova bölgesi başta olmak üzere Anadolu'nun bazı bölgelerinde birçok eşkıyalıklarda bulunmuşlardır. Durumun daha da kötüye gitmesi üzerine, bu dönemde Anadolu'daki eşkıyaların teftişi ile görevlendirilen Vezir İpşir Hüseyin Paşa bunların tenkili ile görevlendirilmiştir[714].

1699-1700 yıllarında bir süre için bazı cemaatlerle birlikte Sis Sancağı dahilinde derbentçi olarak boş arazilere iskan edilen[715] Çakallu Dokuzu Cemaati, bu bölgeyi bir süre sonra terk ederek tekrar eşkıyalığa başlamıştır. Çakallu Dokuzu Cemaati'nden Süleyman Kethüda ve Abdülkadir adlı kişilerin Alcı Türkmanı'ndan bazı kişiler ile birlikte bir kervanın önünü keserek mallarını yağmalamasının[716] ardından, bu cemaate mensup olan onlarca kişi, çevreden kendilerine katılan 300 kişilik bir gurup ile birlikte Kars-ı Maraş'ta sakin olan Kerimoğlu Halil'in evini basarak birçok kişiyi öldürüp, bazılarını da yaralamış ve pek çok eşyasını yağmalamışlardır[717].

Çakallu Dokuzu ile birlikte bazı cemaatlerin bu şekildeki eşkıyalıklarının artması ve bunların tenkili için üzerlerine gidilmesi sonucunda bunlar kaçarak dağlık bölgelere sığınmışlardır. Bu sırada İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi pek çok cemaat bunlardan şikayetçi olmuştur. Bu cemaatlerin kendilerinden ayrılarak başka bölgelere gönderilmelerini talep etmişlerdir[718]. Meydana gelen bu olayların ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Bey'in gayretleri sonucunda diğer cemaatlerle birlikte Çakallu Dokuzu Cemaati de itaatını arz ederek, bir

---

713 **MAD. No: 9879**, S.:107, B.:1. 15 Ocak 1695 (29 C.evvel 1106). Çakallu Dokuzu'na mensup olan bazı kişiler bu sırada Malatya, Behisni ve Hısn-ı Mansur çevresinde bulunmaktaydı. Bu kişilerin Çukurova'ya gönderilmeleri için bu bölgelerin Kadıları'na ferman gönderilmiştir. **MAD. No: 9879**, S.:338, B.:1. 8 Mayıs 1695 (24 Ramazan 1106).
714 **M.D. No:110**, S.:383, H.:1674. Nisan Sonları 1698 (Evasıt-ı Şevval 1109).
715 **A.Ş.S. No:101**, S.:113, B.:176.
716 **M.D. No:112**, S.:41, H.:82. Ekim 1701 (C.evvel 1113).
717 **M.D. No:114**, S.:16, H.:1. Ocak 1703 (Ramazan 1114)
718 **M.D. No:114-1**, S.:241, H.:1. Mayıs 1704 (Muharrem 1116).

daha eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını taahhüt edip, herhangi bir olaya karışırlarsa 50 kese akçe nezr ödemeyi kabul edip bu hususla ilgili hüccet vermiştir[719].

Çakallu Dokuzu Cemaati mensupları, vermiş oldukları bu hüccete rağmen kısa bir süre sonra tekrar eşkıyalık olaylarına başlamış ve kaçarak Gündüzlü Ovası, Şuğur ve Bozağaç taraflarına giderek bu bölgedeki cemaatler ile birleşerek eşkıyalıklarına devam etmişlerdir[720]. Bu zaman dilimi içerisinde, Kıbrıs'a iskan edilmelerine karar verilen, fakat firar eden Kılıçlı ve Doğanlı Cemaatleri'ne mensup bazı kişileri içlerine alıp saklayan Çakallu Dokuzu Cemaati mensupları[721], bölgede adından korku ile söz edilen bir cemaat olarak öne çıkmıştır. Ortaya çıkan bir çok eşkıyalık olaylarının ardından düzenlenen seferler ve yapılan takibatlar sonucunda bu cemaat başka çare olmadığını görünce itaatini arz etmiştir. Bu olayların ardından, Çakallu Dokuzu Cemaati mensuplarının daha önceki senelere ait mallarının tahsil edilmesi amacıyla bu cemaate mensup Cündioğlu Mirza, Bıyıklıoğlu ve Baklıoğlu adlı kişiler Adana Kalesi'ne hapsedilmişlerdir[722].

Çakallu Dokuzu Cemaati'nin mensuplarının eşkıyalıklarının sonunun gelmemesi üzerine, bunların Çukurova bölgesinden uzaklaştırılarak başka bir bölgeye iskan edilmesine karar verilmiştir. Bu çerçevede olmak üzere, daha önceki dönemlerde Urban eşkıyasının eşkıyalıkları nedeniyle harap olan Hama bölgesine bazı cemaatle ile birlikte Çakallu Dokuzu Cemaati'nin iskan edilmesine karar verilmiştir[723]. Kaçarak firar eden bazı kişilerin dışında Hama bölgesine gönderilen Çakallu Dokuzu Cemaati mensupları, bu bölgeye daha önce iskan edilen cemaatler ile birleşerek eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Birleştikleri kişilerle birlikte başlarındaki zabitleri öldürüp, Haremeyn'e Hacc masrafı olarak gönderilen 30 kese akçeyi gasp eden bu cemaatlerden bazıları Çakallu Cemaati ile birlikte kaçarak Adana ve Maraş tarafına firar etmişlerdir[724]. Adana tarafına gelen bu cemaatler Kurdkulağı ve çevresinde toplanarak Arslanlıbeli adlı geçit bölgesine gidip yolları kesmeye başlamışlardır[725].

---

719 **MAD. No: 8458**, S.:80-81, B.:1. Mart Sonları 1705 (Evail-i Zilhicce 1116).
720 **M.D. No:114-1**, S.:664, H.:1.
721 **M.D. No:114-1**, S.:666, H.:3.
722 **A.Ş.S. No:41**, S.:79, B.:143; **At.Ş.D. No:58**, S.:7, H.:2.
723 **At.Ş.D. No:58**, S.:146-147, H.:1. Ocak Sonları 1711 (Evail-i Zilhicce 1122)
724 **A.Ş.S. No:19**, S.:50, B.:80; **M.D. No:119**, S.:41-2, H.:263-8. Eylül 1711 (Receb 1123).
725 **A.Ş.S. No:19**, S.:99, B.:168; **M.D. No:119**, S.:89, H.:446.

Yapılan takibatlar sonucunda bu cemaatlerden bazı kişiler, çevrede bulunan diğer cemaatlerin içine girip saklanmaya başlamışlardır[726]. Alınan sıkı tedbirler ve yapılan takibatlar sonucunda bu cemaatlerin mensupları saklandıkları yerlerden tespit edilerek ele geçirilmişlerdir. Bu çerçevede olmak üzere Çakallu Dokuzu Cemaati'ne mensup 33 hane bu bölgedeki Yeniil Türkmenleri'nin arasında bulunmuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda Çakallu Dokuzu Cemaati'nin İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'ndan ifraz edilerek Cisr-i Murad Paşa'ya iskan olunmasına karar verilmiştir[727]. Ancak kısa bir süre sonra Çakallu Dokuzu Cemaati'nden Mirzaoğlu Sofu ile birlikte bu cemaatten bazı kişiler diğer cemaatlerin eşkıyaları ile birleşerek Maraş ve çevresinde eşkıyalık olaylarına tekrar başlamışlardır[728]. Cisr-i Murad Paşa'da da rahat durmayan Çakallu Dokuzu'na mensup kişiler 1714 yılında tekrar İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na dahil edilmiştir[729]. Bunun üzerine Çakallu Dokuzu Cemaati mensupları tekrar Çukurova'ya geri gelmeye başlamıştır. Bu cemaatin mensuplarının bir kısmı Çukurova bölgesine gelip sakin olmuşlarsa da, bir kısmı Antakya ve Karamurt çevresine yerleşerek burada sakin olmaya başlamışlardır[730].

Zaman içerisinde; bazı küçük eşkıyalık olayları dışında haklarında fazla bir bilgiye rastlamadığımız Çakallu Dokuzu Cemaati mensuplarının bazıları firar ederek Karaman, Kütahya ve Bursa taraflarına gitmişlerdir[731]. Bunların geri getirilerek Çukurova'ya iskan edilmeleri için yapılan bütün çalışmalara rağmen bu kişilerin geri getirilmelerinde başarılı olunamamıştır. Haziran 1728 tarihli bir fermana göre Çakallu Dokuzu Cemaati'ne mensup olanların yaklaşık üçte ikisi Aydın, Hamit, Bolu, Ankara ve Bursa civarında bulunmaktaydı[732].

11-Çakırlu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 13 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Çakırlu Cemaati[733], daha sonraki dönemlerde

---

726 **A.Ş.S. No:19**, S.:167, B.:316.
727 **A.Ş.S. No:19**, S.:235-236, B.:422; **M.D. No:119**, S.:182-3, H.:804. Haziran Başları-Ortaları 1712 (Evail-i C.evvel 1124).
728 **M.D. No:120**, S.:108-109, H.:430.
729 **A.Ş.S. No:39**, S.:68-69, B.:100.
730 **A.Ş.S. No:21**, S.:99, B.:157.
731 **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137)
732 **M.D. No:135**, S.:56-57, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:2.
733 **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.

Sakallu Ceridi içine karışarak bu cemaat ile birlikte bazı eşkıyalık olaylarına karışmıştır[734].

12-Çataldepelü[735] **Cemaati:** Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[736] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

13-Çıkrık Neccarlusu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 30 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan[737] Çıkrık Neccarlusu Cemaati'ne mensup olanlar, iskan bölgesinde bir süre sakin olduktan sonra, bu bölgeyi terk ederek Adana ve Tarsus Kazaları dahilinde yaşamaya başlamışlardır[738]. Bu bölgelere gidenlerin geri getirilmesinin ardından Çıkrık Neccarlusu Cemaati, 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten birisi olarak düşünülmüştür[739].

Ancak bir süre sonra bu cemaate mensup olanların çoğunluğu İsmail Kethüda'nın idaresinde Aydın ve çevresine giderek bu bölgede sakin olmaya başlamışlardır[740]. Bunların geri getirilmesi için yapılan çalışmalara rağmen, bunda başarılı olunamamıştır. İzmir ile Aydın arasındaki Bozdağ adlı yere yerleşen bu cemaatin mensuplarının bölge sakinleri ile iyi anlaşması ve bu bölgeyi benimsemeleri üzerine, yıllık vergilerini İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası yetkililerine vermeleri şartıyla burada sakin olmalarına izin verilmiştir[741]. Zaman zaman bunların geri getirilmesi için fermanlar gönderilmişse[742] de

---

[734] **A.Ş.S. No:42**, S.:82, B.:171; **MAD. No: 8458**, S.:80, B.:1.
[735] Çataldepe Maraş Eyaleti içinde bir mevzinin ismidir. **M.D. No:119**, S.:192, H.:830. Bu cemaatin isminin bu mevzi ile ilgisi olduğunu ve daha önceki dönemlerde bu cemaatin bu bölgede yaylayıp veya kışladığını düşünmekteyiz.
[736] **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
[737] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
[738] **A.Ş.S. No:3**, S.:71, B.:112.
[739] **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.
[740] **MAD. No: 8458**, S.:94, B.:1.
[741] **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:2. 4 Şubat 1725 (19 C.evvel 1137).
[742] **M.D. No:135**, S.:56-57, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:2.

bu cemaatin mensupları bu bölgeyi kendilerine mekan edinmişler ve burada sakin olmaya devam etmişlerdir[743].

14-Çoblu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 30 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Çoblu Cemaati[744], 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten birisidir[745]. Ancak bu hususta başarılı olunamamıştır. Bu dönem içerisinde, bir dönem isyan eden Cerid Cemaatleri ile birlikte adına eşkıyalık olaylarına karışmış olarak gördüğümüz bu cemaat[746] ile ilgili başka bir bilgi bulunmamaktadır.

15-Dadaşlı Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 35 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan Dadaşlı Cemaati[747] hakkında başka bir bilgimiz bulunmamaktadır.

16-Davud Hacılu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 20 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan[748] Hacılu Cemaati mensupları bazı eşkıyalık olaylarına karışmışlarsa[749] da haklarında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

17-Dedelü Karamanlusu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 10 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan[750] Dedelü Karamanlusu Cemaati hakkında başka bir bilgimiz bulunmamaktadır.

18-Digalı Ceridi Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 20 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin

---

[743] Günümüzde, İzmir ve Ege bölgesinin diğer yerlerindeki Tahtacıların bir kısmının bu cemaatin mensuplarının soyundan geldiğini düşünmekteyiz.
[744] **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
[745] **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.
[746] **A.Ş.S. No:41**, S.:79, B.:143; **At.Ş.D. No:58**, S.:7, H.:2.
[747] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
[748] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
[749] **A.Ş.S. No:19**, S.:150, B.:285.
[750] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.

olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan[751] Digalı Ceridi Cemaati hakkında başka bir bilgimiz bulunmamaktadır.

19-Dönekli Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[752] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. İskan edildikleri bölgelere bir süreliğine giden bu cemaatin mensupları, burada bir süre sakin olduktan sonra, bu bölgeyi terk ederek Sivas ve Antep bölgelerine gitmişlerdir[753]. Bu bölgelerden geri getirilerek iskan bölgelerine yerleştirilen bu cemaatin mensupları, bir süre burada sakin olduktan sonra buraları terk edip Kafir Dağı isimli yere giderek, bu bölgenin önemli cemaatlerinden biri olan Okçu İzzeddinlü Cemaati ile birleşmişlerdir. Okçu İzzeddinlü Cemaati ile birlikte birçok eşkıyalık hareketlerine girişen bu cemaatin, geri getirilerek Çukurova'ya yerleştirilmesi için Rakka Valisi Vezir Ahmed Paşa görevlendirilmiştir[754].

20-Durabeğli Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 12 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan[755] Digalı Ceridi Cemaati hakkında başka bir bilgimiz bulunmamaktadır.

21-Durak Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 40 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan Durak Cemaati[756] mensupları, bir süre iskan bölgesinde herhangi bir olaya karışmadan sakin olmuşlardır. 1705 yılında Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen cemaatler arasına dahil edilmişse de bu husus o dönemde başarısız olmuştur[757].

22-Ela Firuzlu Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye

---

[751] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
[752] **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
[753] **MAD. No: 8458**, S.:93-94, B.:1.
[754] **M.D. No:140**, S.:400, H.:2; A.Refik; **a.g.e.**, s.201-202, B.:232. Nisan Sonları 1735 (Evail-i Muharrem 1148)
[755] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
[756] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
[757] **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.

Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[758] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Bu cemaatin mensuplarından bazıları; iskan kararı verilmesinin ardından, iskan bölgesine gidip sakin olduktan bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek Pehlivanlı, Mamalı ve Abalu Cemaatleri'nin içine girip saklanmışlardır. Bu durumun devam etmesi üzerine, bu cemaatlerin içine giren diğer cemaatlerle birlikte eski iskan mekanlarına iskan edilmeleri için gerekenin yapılması hususunda Adana Valisi Yusuf Paşa ile Sivas Beylerbeyi'ne ferman gönderilmiştir[759]. Yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin önemli bir kısmı Pehlivanlı Cemaati'nin yanında kalmaya devam etmiştir. Durumun Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa tarafından arz edilmesi üzerine, Abdallu Cemaati'nin Sivas Valisi marifetiyle Çukurova'ya geri iskan edilmesi için ferman gönderilmiştir[760].

Çukurova'daki iskan mekanlarına geri getirilen Ela Firuzlu Cemaati'nin mensuplarından bazılarının eşkıyalık olaylarına girmesi üzerine, diğer cemaatlerle birlikte bu cemaat de takibata uğramıştır. Yapılan takibatlar sonucunda bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 25.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de Ela Firuz Cemaati'nin Kethüdası Hacı Bektaş bin Himmed Kethüda'dır[761].

Bu dönemden sonra herhangi bir eşkıyalık olayına karışmadığına dair bir kayda rastlamadığımız Ela Firuzlu Cemaati'nin mensuplarının çoğunluğu zaman içerisinde Çukurova bölgesini terk ederek Bozok ve çevresine gitmeye başlamışlardır. Yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin mensuplarının geri getirilmesinde başarılı olunamayınca, bu kişilerin Bozok Sancağı'nda Çebni-i Çongar Kazası'ndaki boş ve harabe arazilere iskan edilmelerine karar verilmiştir[762].

23-Esenli Alcısı Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[763] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Bu cemaatin de mensuplarından bazıları; iskan

---

758 **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
759 **A.Ş.S. No:3**, S.:104, B.:169. 18 Eylül 1703 (7 C.evvel 1115).
760 Bu dönemde bu cemaatin yıllık 1000 kuruş vergisi var idi. **MAD. No: 8458**, S.:78, B.:1. 19 Temmuz 1707 (18 R.ahir 1119).
761 **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1. 22 Ağustos 1709 (15 C.ahir 1121).
762 **M.D. No:135**, S.:57, H.:2. Haziran Ortaları 1728 (Evail-i Zilkade 1140).
763 **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.

kararı verilmesinin ardından, iskan bölgesine gidip sakin olduktan bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek Pehlivanlı, Mamalı ve Abalu Cemaatleri'nin içine girip saklanmışlardır. Bu durumun devam etmesi üzerine, bu cemaatlerin içine giren diğer cemaatlerle birlikte eski iskan mekanlarına iskan edilmeleri için gerekenin yapılması hususunda Adana Valisi Yusuf Paşa ile Sivas Beylerbeyi'ne ferman gönderilmiştir[764]. Yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin önemli bir kısmı Pehlivanlı Cemaati'nin yanında kalmaya devam etmiştir. Durumun Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa tarafından arz edilmesi üzerine, Abdallu Cemaati'nin Sivas Valisi marifetiyle Çukurova'ya geri iskan edilmesi için ferman gönderilmiştir[765].

24-Geke (Keke) Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 100 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Geke Cemaati'nin[766], 1690 yılındaki asker talebi ile ilgili belgeye göre başında Hacı Himmet Kethüda isimli bir kişi bulunmaktaydı[767].

Çukurova bölgesine iskan edilmelerinin ardından bu cemaatin mensupları de diğer cemaatlerin mensupları gibi bazı eşkıyalık olaylarına karışmaya ve yıllık vergilerini vermemeye başlamışlardır[768]. Bunun sonucunda diğer cemaatlerle birlikte bu cemaat de takibata uğramıştır. Yapılan takibatlar sonucunda bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 25.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de Geke Cemaati'nin Kethüdası Molla Ali bin Himmet Kethüda'dır[769]. Ancak bir süre sonra bu cemaatlerle birlikte Geke Cemaati bu taahhütlerini yerine getirmeyerek yeniden bazı eşkıyalık olaylarına ve yıllık vergilerini vermemeye başlamışlardır. Yapılan takibatlar sonucunda bazı çatışmalar meydana gelmiş ve devlet kuvvetlerine karşı başarı sağlayamayan bu cemaatler yeniden itaatlerini arz etmişlerdir. Bu olayların ardından, Geke Cemaati mensuplarının daha önceki senelere ait mallarının tahsil

---

764 **A.Ş.S. No:3**, S.:104, B.:169. 18 Eylül 1703 (7 C.evvel 1115).
765 Bu dönemde bu cemaatin yıllık 600 kuruş vergisi var idi. **MAD. No: 8458**, S.:78, B.:1. 19 Temmuz 1707 (18 R.ahir 1119).
766 **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
767 **M.D. No:99**, S.:53, H.:186.
768 **A.Ş.S. No:9**, S.:83, B.:2.
769 **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1. 22 Ağustos 1709 (15 C.ahir 1121).

edilmesi amacıyla bu cemaate mensup Molla Ali ve Kara Fakih adlı kişiler Adana Kalesi'ne hapsedilmişlerdir[770].

Geke Cemaati ile birlikte diğer cemaatler, yapmış oldukları taahhütlere sadık kalmayarak bir süre sonra eskiden yapmış oldukları hareketleri tekrar yapmaya başlamışlardır. Bunun üzerine yeniden bu cemaatlerin üzerine gidilmiştir. Bu hususla görevlendirilen Vezir Hasan Paşa'nın yaptığı askeri harekat sonucunda Geke Cemaati'nin reisi Molla Musa bin Mehmed, Karafakihli, Kara Ali ve Molla Halil ile birlikte ileri gelen cemaatlerin liderleri pişmanlıklarını arz ederek, bundan sonra herhangi bir eşkıyalık yapmayacaklarını söyleyip, bu hususla ilgili 10.000 kuruş tutarında nezr hücceti vermişlerdir[771]. Verilen bu nezr hüccetine bağlı olarak İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin de kabulü ile, bazı kişilerle birlikte Geke Cemaati'nden Kara Ali rehin olmak üzere Hasan Paşa tarafından Adana Kalesi'ne haps edilmiştir[772]. Bu olayların ardından Geke Cemaati devlete tabi bir cemaat olarak iskan bölgesinde yaşamaya devam etmiştir[773].

25-Hoballu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan ile ilgili defterde bu cemaat ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak daha sonraki dönemlerde bu cemaatin ismi İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatler arasında geçmektedir. Bu cemaatin mensupları Rakka iskan firarilerinden Receblü Avşarı, Lek Ekradı ve diğer cemaatler ile birleşerek Çukurova bölgesinde bir çok eşkıyalık olaylarına girişmiştir[774]. Bu olayların ardından Hoballu Cemaati, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazıları ile birleşerek başka eşkıyalık olaylarına girmiştir[775].

Meydana gelen bu olayların ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Bey'in gayretleri sonucunda diğer cemaatlerle birlikte Hoballu Cemaati de itaatını arz ederek, bir daha eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını

---

770 **A.Ş.S. No:41**, S.:79, B.:143; **At.Ş.D. No:58**, S.:7, H.:2.

771 **A.Ş.S. No:19**, S.:150, B.:285. 12 Nisan 1712 (5 R.evvel 1124).

772 **M.D. No:119**, S.:183-184, H.:805; **MAD. No: 8458**, S.:90, B.:1. Haziran Ortaları 1712 (Evail-i C.evvel 1124).

773 İnceleme dönemimizden daha sonraki döneme ait bir belgede bu cemaat "...öteden berü ehl-i 'ırz makûlesinden Geke Cemâ'ati ..." olarak adlandırılmaktadır. **A.Ş.S. No:31**, S.:138-139, B.:184. Mart Sonları 1757 (Evahir-i C.ahir 1170).

774 **M.D. No:110**, S.:383, H.:1674. Nisan Sonları 1698 (Evasıt-ı Şevval 1109).

775 **M.D. No:114**, S.:17, H.:1.

taahhüt edip, herhangi bir olaya karışırlarsa 50 kese akçe nezr ödemeyi kabul edip bu hususla ilgili hüccet vermiştir[776].

Verilen bütün bu nezr hüccetine rağmen diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri gibi Hoballu Cemaati'nin de isyanları ve yıllık vergilerini vermemeleri devam etmiştir. Tekrar bu cemaatler üzerine yapılan sefer sonucunda, bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 25.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de Hoballu Kethüdası Hacı Bayezit Kethüda'dır[777]. Verilen bu nezr hüccetlerine rağmen Hoballu Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin itaatsizliklerinin artması ve yıllık vergilerin tahsil edilememesi üzerine bu cemaatlere karşı yeniden harekete geçilmiştir. Bu meyanda olmak üzere, yapılan takibatlar sonucunda bazı çatışmalar meydana gelmiştir. Devlet kuvvetlerine karşı başarı sağlayamayan bu cemaatler yeniden itaatlerini arz etmişlerdir[778]. Fakat bu kısa bir süre devam etmiştir.

Hoballu Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin bazılarının eşkıyalık ve isyan olaylarının devam etmesi üzerine Hoballu Cemaati'nden Ganioğlu Hüseyin adlı kişinin de içinde bulunduğu toplam 18 kişinin Kıbrıs'a sürgün edilmesine karar verilmiştir[779]. Ancak bu tedbir de başarılı olamamıştır. Zira, geride kalanlardan Hüseyin Kethüda bin Yunus ve diğerleri eşkıyalık olaylarına karışmaya devam etmişlerdir[780].

26-Hökerlü Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan ile ilgili defterde hakkında herhangi bir kayıt bulunmayan bu cemaatin ismi daha sonraki dönemlerde İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatler arasında geçmektedir[781].

27-Hufman (حفما ن) Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilecek cemaatler ile ilgili defterde ismi olan ve konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren cemaatler arasında ismi kaydedilmiş olan[782] bu cemaatin iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

---

776 **MAD. No: 8458**, S.:80-81, B.:2. Mart Sonları 1705 (Evail-i Zilhicce 1116).
777 **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1. 22 Ağustos 1709 (15 C.ahir 1121)
778 **A.Ş.S. No:19**, S.:151, B.:286.
779 **M.D. No:119**, S.:232, H.:940. Ağustos Başları 1712 (Evail-i Receb 1124)
780 **A.Ş.S. No:42**, S.:82, B.:171.
781 **A.Ş.S. No:19**, S.:151, B.:286; **A.Ş.S. No:42**, S.:82, B.:171; **M.D. No:119**, S.:232, H.:940; **MAD. No: 8458**, S.:89, B.:1.
782 **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.

28-Hüseyin Fakihlü Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 60 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Hüseyin Fakihlü Cemaati'nin[783] mensuplarından bazıları bir süre sonra iskan bölgelerini terk ederek İçil bölgesine gitmiştir[784]. Yapılan çalışmalar sonucunda bu cemaatin mensuplarından bir kısmı geri getirilerek iskan bölgelerine yerleştirilmiştir. Ancak bir süre sonra diğer cemaatlerle birlikte Hüseyin Fakihlü Cemaati'nden bazı kişilerin eşkıyalık olaylarına karışması ve yıllık vergilerini vermemesi üzerine diğer cemaatlerle birlikte bu cemaat de takibata uğramıştır.

Yapılan takibatlar sonucunda bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 10.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de Hüseyin Hacılu Cemaati'nin Kethüdası Ahmed Kethüdadır[785]. Bu olaydan sonraki dönemde herhangi bir eşkıyalık olayına karıştığına dair bir belgeye rastlamadığımız Hüseyin Fakihlü Cemaati mensuplarının bazıları firar ederek Karaman, Kütahya ve Bursa taraflarına gitmişlerdir Yapılan bütün çalışmalara rağmen bu kişilerin geri getirilip Çukurova bölgesine iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır[786].

29-Hüseyin Hacılu-yı Kebir (Büyük Hüseyin Hacılu) Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 60 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati'nin[787] mensupları iskan sonrasında Çukurova bölgesinde etkin olan cemaatler arasında yer almıştır.

İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi bazı cemaatlerin, Rakka iskanı firarisi Receblü Avşarı ile birleşerek isyan etmesi sırasında Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati'nin bu sıradaki kethüdası Beğoğlu Hüseyin ile birlikte yine bu cemaatten İsa, Colak Osman ve Hacı Muhammed isimli kişiler bunlar ile birlikte hareket ederek isyan etmiştir. İsyan olayının

---

[783] **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.

[784] **MAD. No: 8458**, S.:94, B.:1. 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemlerde de bu cemaatin mensuplarından bazıları sakin oldukları yerleri terk ederek İçil Yörükleri'nin arasına karışmıştır. Bu durum üzerine, İtcilü Cemaati'ni eskiden sakin oldukları yerlere iskan etmek için giden görevli, buradaki Yörük guruplarının saldırısına uğramıştır. **At.Ş.D. No:7**, S.:49, H.:198. Ekim Başları 1671 (Evail-i C.ahir 1082).

[785] **A.Ş.S. No:19**, S.:150, B.:285.

[786] **M.D. No:135**, S.:56-57, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:2.

[787] **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.

genişlemesini müteakip diğer cemaatlerle birlikte Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati'nden pek çok kişi Şuğur ve Eriha bölgelerine giderek burada eşkıyalık ve yol kesmeye başlamışlardır. Bu olaylar sırasında, kendilerinden yıllık vergilerini talep eden İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı Ağası Hüseyin'in üzerine hücum ederek kaçırmışlardır. Bu durum üzerine, bunların eşkıyalıklarına son verilmesi ve başka yerlere gidenlerle birlikte bunların geri getirilip iskan yerlerine yerleştirilmesi hususunda Anadolu'daki eşkıyaların teftişi ile görevlendirilen Vezir Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[788]. Mehmed Paşa'nın bu cemaatlerle başa çıkamaması üzerine bu cemaatlerin tenkili için bu dönemde Rakka Beylerbeyi olan Kadı-zade Hüseyin Paşa görevlendirilmiştir[789].

Kadı-zade Hüseyin Paşa'nın gayretleri sonucunda itaat altına alınan Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati'nden bazı kişiler eşkıyalık olaylarına karışmaya başlamışlardır.Yapılan tedkikatlar sonucunda Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati'nin Kethüdası Beğoğlu Hüseyin ile amcası oğlu Mehmed'in bu eşkıyalık olaylarına dahil oldukları tespit edilmiştir[790].

Meydana gelen bu olayların ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Bey'in gayretleri sonucunda diğer cemaatlerle birlikte Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati de itaatını arz ederek, bir daha eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını taahhüt edip, herhangi bir olaya karışırlarsa 50 kese akçe nezr ödemeyi kabul edip bu hususla ilgili hüccet vermiştir[791]. Bir süre için devlete tabi olarak görülen Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten biri olarak düşünülmüştür[792]. Ancak bu hususta başarılı olunamamıştır.

İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatlerin 1706 yılının son aylarında isyan etmesi ve Karaman Valisi Hasan Paşa'nın bu isyan olayını bastırmasının ardından isyan olayına karışan kişilerden bazı kişiler yakalanarak Adana Kalesi'nde haps edilmişlerdir. Adana Kalesi'ne haps edilenler arasında Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati'nin Kethüdası Beğoğlu Hüseyin'in de adı vardır. Bir süre sonra Beğoğlu Hüseyin serbest bırakılmış ve

788 **MAD. No: 9879**, S.:107, B.:1. 15 Ocak 1695 (29 C.evvel 1106).
789 **MAD. No: 9879**, S.:237, B.:2.
790 **MAD. No: 8458**, S.:80, B.:1. Şubat-Mart 1705 (Şevval - Zilkade 1116).
791 **MAD. No: 8458**, S.:80-81, B.:1. Mart Sonları 1705 (Evail-i Zilhicce 1116).
792 **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.

yerine yeğeni haps edilmiştir[793]. Ancak bir süre sonra diğer cemaatlerle birlikte Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati'nin eşkıyalık olaylarına karışması ve yıllık vergilerini vermemesi üzerine[794] diğer cemaatlerle birlikte bu cemaat de takibata uğramıştır. Yapılan takibatlar sonucunda bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 25.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati'nin Kethüdası Beğoğlu Hüseyin Beğ'dir[795].

Ancak bir süre sonra bu cemaatlerle birlikte Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati bu taahhütlerini yerine getirmeyerek yeniden bazı eşkıyalık olaylarına ve yıllık vergilerini vermemeye başlamışlardır. Yapılan takibatlar sonucunda bazı çatışmalar meydana gelmiştir. Devlet kuvvetlerine karşı başarı sağlayamayan bu cemaatler yeniden itaatlerini arz etmişlerdir. Bu olayların ardından, Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati mensuplarının daha önceki senelere ait mallarının tahsil edilmesi amacıyla bazı kişilerle birlikte bu cemaatin Kethüdası Beğoğlu Hüseyin Beğ'in amcası oğlu Mustafa Adana Kalesi'ne hapsedilmişti[796]. Bu olayların ardından Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati, kendisine tabi olan bazı cemaatlerle birlikte Ilıcakbeli'nden Karanlukkapu adlı yere kadar olan yerlerin güvenliğinden sorumlu tutularak nezre bağlanmıştır[797].

Zaman içerisinde itaat altına alınan Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati mensuplarının bazılarının firar ederek Karaman, Kütahya ve Bursa taraflarına gitmeleri üzerine, bu kişilerin geri getirilmeleri için gerekli organizasyonu yapmaları hususunda bu yerlerin idarecileri görevlendirilmişlerdir[798]. Yapılan bütün çalışmalara rağmen bu kişilerin geri getirilip Çukurova bölgesine iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır. Haziran 1728 tarihli bir fermana göre Büyük Hüseyin Hacılu Cemaati'ne mensup olanların yaklaşık üçte ikisi Aydın, Hamit, Bolu, Ankara ve Bursa civarında bulunmaktaydı[799].

30-Hüseyin Hacılu-yı Sağir (Küçük Hüseyin Hacılu – Hüseyin Hacılu-yı Diğer) Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 40 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı

[793] **MAD. No: 8458**, S.:86, B.:1. 27 Mart 1707 (21 Zilhicce 1118).
[794] **A.Ş.S. No:9**, S.:83, B.:2.
[795] **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1. 22 Ağustos 1709 (15 C.ahir 1121).
[796] **A.Ş.S. No:19**, S.:150, B.:285; **MAD. No: 8458**, S.:90, B.:1.
[797] **A.Ş.S. No:19**, S.:235-236, B.:422; **M.D. No:119**, S.:182-183, H.:804. Haziran Ortaları 1712 (Evail-i C.evvel 1124).
[798] **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137)
[799] **M.D. No:135**, S.:56-57, H.:2.

Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Küçük Hüseyin Hacılu Cemaati'nin[800] mensupları Büyük Hüseyin Hacılu kadar aktif bir cemaat olmamıştır. Bu dönemde devlete tabi olarak görülen Küçük Hüseyin Hacılu Cemaati 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten biri olarak düşünülmüştür[801].

Ancak bir süre sonra diğer cemaatlerle birlikte Küçük Hüseyin Hacılu Cemaati'nden bazı kişilerin eşkıyalık olaylarına karışması ve yıllık vergilerini vermemesi üzerine diğer cemaatlerle birlikte bu cemaat de takibata uğramıştır. Yapılan takibatlar sonucunda bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 25.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de Küçük Hüseyin Hacılu Cemaati'nin Kethüdası Hacı Mehmedoğlu Ali'dir[802]. Bu olaydan sonraki dönemde herhangi bir eşkıyalık olayına karıştığına dair bir belgeye rastlamadığımız Küçük Hüseyin Hacılu Cemaati mensuplarının bazıları firar ederek Karaman, Kütahya ve Bursa taraflarına gitmişlerdir[803]. Yapılan bütün çalışmalara rağmen bu kişilerin geri getirilip Çukurova bölgesine iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır[804].

31-İsalu Ceridi Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 60 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi İsalu Cemaati'nin[805] mensupları iskan sonrasında Çukurova bölgesinde etkin olan cemaatler arasında yer almıştır.

İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi bazı cemaatlerin, Rakka iskanı firarisi Receblü Avşarı ile birleşerek isyan etmesi sırasında İsalu Ceridi Cemaati'nin bu sıradaki Kethüdası Poturoğlu Halil[806] bunlar ile birlikte hareket ederek isyan etmiştir. İsyan olayının genişlemesini müteakip diğer cemaatlerle birlikte İsalu Ceridi Cemaati'nden pek çok kişi Şuğur ve Eriha bölgelerine giderek burada eşkıyalık ve yol kesmeye başlamışlardır. Bu olaylar sırasında, kendilerinden yıllık vergilerini talep eden İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı Ağası Hüseyin'in üzerine hücum ederek kaçırmışlardır. Bu durum üzerine,

---

800 **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
801 **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.
802 **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1. 22 Ağustos 1709 (15 C.ahir 1121).
803 **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137)
804 **M.D. No:135**, S.:56-57, H.:2.
805 **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
806 1690 yılındaki asker talebi ile ilgili belgede Botur Kethüdaoğlu adlı bir kişinin adı da geçmektedir. **M.D. No:99**, S.:53, H.:186.

bunların eşkıyalıklarına son verilmesi ve başka yerlere gidenlerle birlikte bunların geri getirilip iskan yerlerine yerleştirilmesi hususunda Anadolu'daki eşkıyaların teftişi ile görevlendirilen Vezir Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[807]. Mehmed Paşa'nın bu cemaatlerle başa çıkamaması üzerine bu cemaatlerin tenkili için bu dönemde Rakka Beylerbeyi olan Kadı-zade Hüseyin Paşa görevlendirilmiştir[808].

Meydana gelen bu olayların ardından, bir süre için herhangi bir olaya karışmayan İsalu Ceridi Cemaati, bir süre sonra yeniden bazı eşkıyalık olaylarına karışmıştır. Meydana gelen bazı olayların ardından İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Bey'in gayretleri sonucunda diğer cemaatlerle birlikte İsalu Ceridi Cemaati de itaatını arz ederek, bir daha eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını taahhüt edip, herhangi bir olaya karışırlarsa 50 kese akçe nezr ödemeyi kabul edip bu hususla ilgili hüccet vermiştir[809]. Yapılan bu taahhüt ve verilen hüccete rağmen bu cemaatlerle birlikte İsalu Ceridi Cemaati yeniden eşkıyalık olaylarına başlamışlardır.

İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatlerin 1706 yılının son aylarında isyan etmesi ve Karaman Valisi Hasan Paşa'nın bu isyan olayını bastırmasının ardından isyan olayına karışan kişilerden bazı kişiler yakalanarak Adana Kalesi'nde haps edilmişlerdir. Adana Kalesi'ne haps edilenler arasında İsalu Ceridi Cemaati'nin Kethüdası Poturoğlu Halil'in de adı vardır[810]. Bu olayların ardından bir süre için sakin duran İsalu Ceridi Cemaati mensupları bir süre sonra diğer cemaatlerle birlikte yeniden eşkıyalık olaylarına karışıp, yıllık vergilerini vermemeye başlamaları üzerine[811] diğer cemaatlerle birlikte bu cemaat de takibata uğramıştır. Yapılan takibatlar sonucunda bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 25.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de İsalu Ceridi Cemaati'nin Kethüdası Poturoğlu Ahmed'dir[812].

Yapılan bu taahhütlerin ardından, İsalu Ceridi Cemaati ile birlikte bazı cemaatler tekrar eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Ortaya çıkan bu çok eşkıyalık olaylarının ardından düzenlenen seferler ve yapılan takibatlar sonucunda bu cemaatler başka çare

---

807 **MAD. No: 9879**, S.:107, B.:1. 15 Ocak 1695 (29 C.evvel 1106).
808 **MAD. No: 9879**, S.:237, B.:2.
809 **MAD. No: 8458**, S.:80-81, B.:1. Mart Sonları 1705 (Evail-i Zilhicce 1116).
810 **MAD. No: 8458**, S.:86, B.:1. 27 Mart 1707 (21 Zilhicce 1118).
811 **M.D. No:115**, S.:573, H.:2.
812 **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1. 22 Ağustos 1709 (15 C.ahir 1121).

olmadığını görünce itaatlerini arz etmişlerdir. Bu cemaatlerin mensuplarının daha önceki senelere ait mallarının tahsil edilmesi amacıyla bu cemaatlere mensup olanlarla birlikte İsalu Ceridi Cemaati'nin Boybeği olan Poturoğlu Adana Kalesi'ne hapsedilmiştir[813]. Bir süre sonra serbest kalan Poturoğlu ile birlikte diğer cemaatlere mensup bazı kişiler tekrar eşkıyalık olaylarına başlamışlardır[814]. Bu eşkıyalık olaylarının artması ve yıllık vergilerin tahsil edilememesi üzerine bu cemaatlere karşı yeniden harekete geçilmiştir. Bu meyanda olmak üzere, yapılan takibatlar sonucunda bazı çatışmalar meydana gelmiştir. Devlet kuvvetlerine karşı başarı sağlayamayan bu cemaatler yeniden itaatlerini arz etmişlerdir. Bu olayların ardından, İsalu Ceridi Cemaati mensuplarının daha önceki senelere ait mallarının tahsil edilmesi amacıyla bazı kişilerle birlikte bu cemaatten Poturoğlu Ahmed adlı bir kişi Adana Kalesi'ne hapsedilmişti[815]. Bu olayların ardından İsalu Ceridi Cemaati, kendisine tabi olan bazı cemaatlerle birlikte Ilıcakbeli'nden Karanlukkapu adlı yere kadar olan yerlerin güvenliğinden sorumlu tutularak nezre bağlanmıştır[816].

Ancak bir süre sonra İsalu Ceridi Cemaati ile birlikte bazı cemaatler tekrar eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. 1713 ve 14 yıllarına ait yıllık vergilerini ödemeyen bu cemaatler yeniden eşkıyalık olaylarına başlamışlardır[817]. Bu cemaatlere karşı yürütülen takibatlar üzerine İsalu Ceridi ile birlikte bu cemaatler tekrar itaatlerini arz etmişler ve toplam olarak 50.000 kuruş vermek üzere nezr hücceti vermişlerdir. Ancak bir süre sonra aynı tavırları tekrar sergilemeye başlamışlardır. Üzeyr çevresindeki dağlık bölgelere çekilen bu cemaatler ile birlikte İsalu Ceridi Cemaati bu bölgede bir çok eşkıyalık olaylarına karışmışlardır[818]. Meydana gelen bu olayların ardından İsalu Ceridi zaman zaman devlete itaat eder bir durumda görünmektedir[819]. Ancak inceleme dönemimizin son zamanlarında bu cemaat, çevredeki bazı cemaatler ile birleşerek yeniden itaat dışına çıkmış ve yıllık vergilerini ödememeye başlamıştır[820].

---

813 **A.Ş.S. No:41**, S.:79, B.:143; **At.Ş.D. No:58**, S.:7, H.:2. Mayıs Başları 1710 (Evail-i R.evvel 1122)

814 **A.Ş.S. No:19**, S.:99, B.:168; **M.D. No:119**, S.:89, H.:446.

815 **A.Ş.S. No:19**, S.:151, B.:286; **M.D. No:119**, S.:183-184, H.:805.

816 **A.Ş.S. No:19**, S.:235-6, B.:422; **M.D. No:119**, S.:182-183, H.:804. Haziran Ortaları 1712 (Evail-i C.evvel 1124).

817 **M.D. No:122**, S.:81, H.:1.

818 **A.Ş.S. No:106**, S.:138-139, B.:190. Şubat 1716 (Safer 1128).

819 1729 yılına ait bir belgeye göre, İsalu Ceridi'nin bu dönemdeki Boybeği Poturoğlu Mirza, bölgede isyan üzere olan cemaatlerin tenkili ile görevlendirilmiştir. **M.D. No:135**, S.:230, H.:2.

820 **M.D. No:155**, S.:226, H.:1.

32-İtcilü Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 30 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi İtcilü Cemaati'nin[821] mensuplarından bazıları bir süre sonra iskan bölgelerini terk ederek Aydın bölgesine gitmiştir[822]. Yapılan çalışmalar sonucunda bu cemaatin mensuplarından bir kısmı geri getirilerek iskan bölgelerine yerleştirilmiştir. Ancak bir süre sonra diğer cemaatlerle birlikte İtcilü Cemaati'nden bazı kişilerin eşkıyalık olaylarına karışması ve yıllık vergilerini vermemesi üzerine diğer cemaatlerle birlikte bu cemaat de takibata uğramıştır. Yapılan takibatlar sonucunda bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 25.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de İtcilü Cemaati'nin Kethüdası Süleyman'dır[823].

33-Kabakulak Alcısı Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan ile ilgili defterde bu cemaat ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak daha sonraki dönemlerde bu cemaatin ismi İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatler arasında geçmektedir. Bu cemaatin mensuplarından bazılarının Çukurova bölgesini terk ederek bazı cemaatlerle birlikte Pehlivanlı, Mamalı ve Abalu Cemaatleri'nin içine girip saklanmaları ve bu durumun devam etmesi üzerine, bu cemaatlerin içine giren diğer cemaatlerle birlikte eski iskan mekanlarına iskan edilmeleri için gerekenin yapılması hususunda Adana Valisi Yusuf Paşa ile Sivas Beylerbeyi'ne ferman gönderilmiştir[824].

Yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin önemli bir kısmı Pehlivanlı Cemaati'nin yanında kalmaya devam etmiştir. Durumun Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa tarafından arz edilmesi üzerine, Abdallu Cemaati'nin Sivas Valisi marifetiyle Çukurova'ya geri iskan edilmesi için ferman gönderilmiştir[825]. Bu cemaatin mensuplarının Çukurova'ya getirilip iskan edilmesinden sonra bu cemaatin mensuplarının çoğunluğu tekrar bu bölgeyi terk ederek Karaman, Kütahya ve Bursa taraflarına gitmişlerdir[826].

821 **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
822 **MAD. No: 8458**, S.:94, B.:1.
823 **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1. 22 Ağustos 1709 (15 C.ahir 1121).
824 **A.Ş.S. No:3**, S.:104, B.:169. 18 Eylül 1703 (7 C.evvel 1115).
825 Bu dönemde bu cemaatin yıllık 500 kuruş vergisi var idi. **MAD. No: 8458**, S.:78, B.:1. 19 Temmuz 1707 (18 R.ahir 1119).
826 **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137)

34-Kancı Ceridi Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 30 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan[827] Kancı Ceridi Cemaati bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek Aydın bölgesine gitmiştir[828].

35-Kanlu Kavak[829] ma'-Canlulu Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[830] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Kanlu Kavak Cemaati mensuplarından bir kısmı iskan edildikleri yerde bir süre sakin olduktan sonra, bu bölgeyi terk ederek Maraş bölgesine giderek Göksun'da sakin olmaya başlamışlardır[831].

36-Kara Dedelü Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[832] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Bu cemaatin de mensuplarından bazıları; iskan kararı verilmesinin ardından, iskan bölgesine gidip sakin olduktan bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek Pehlivanlı, Mamalı ve Abalu Cemaatleri'nin içine girip saklanmışlardır. Bu durumun devam etmesi üzerine, bu cemaatlerin içine giren diğer cemaatlerle birlikte eski iskan mekanlarına iskan edilmeleri için gerekenin yapılması hususunda Adana Valisi Yusuf Paşa ile Sivas Beylerbeyi'ne ferman gönderilmiştir[833].

Yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin önemli bir kısmı Sivas bölgesinde yaşamaya devam etmiştir[834]. Daha sonraki dönemlerde bu bölgeden geri getirilerek iskan bölgelerine yerleştirilen bu cemaatin mensupları, bir süre burada sakin olduktan sonra buraları terk edip Kafir Dağı isimli yere giderek, bu bölgenin önemli cemaatlerinden biri olan Okçu İzzeddinlü Cemaati ile birleşmişlerdir. Okçu İzzeddinlü

---

827 **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
828 **MAD. No: 8458**, S.:94, B.:1.
829 Kanlu Kavak Maraş Eyaleti içinde bir mevzinin ismidir. Bu cemaatin isminin bu mevzi ile ilgisi olduğunu ve daha önceki dönemlerde bu cemaatin bu bölgede yaylayıp veya kışladığını düşünmekteyiz.
830 **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
831 **MAD. No: 8458**, S.:92, B.:1.
832 **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
833 **A.Ş.S. No:3**, S.:104, B.:169. 18 Eylül 1703 (7 C.evvel 1115).
834 **MAD. No: 8458**, S.:93, B.:1.

Cemaati ile birlikte birçok eşkıyalık hareketlerine girişen bu cemaatin, geri getirilerek Çukurova'ya yerleştirilmesi için Rakka Valisi Vezir Ahmed Paşa görevlendirilmiştir[835].

37-Kara Hüseyinli (Kara Hasanlu) Ceridi Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[836] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden Çukurova'ya iskan edilen cemaatlerden en kalabalık cemaat olduğunu düşündüğümüz Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati, bünyesinde barındırdığı Karalar Ceridi, Aydınlı ve Sakallu Ceridi Mahalleleri'nin zaman içerisinde kendisinden ayrılarak müstakil cemaat olarak varlıklarını sürdürmeye başlamaları sonucunda zayıflamıştır.

38-Kara Süleymanlu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 30 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan[837] Kara Süleymanlu Cemaati bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek Şeyhü'l-Hadid ve Haleb bölgelerine gitmiştir[838].

39-Karaca Arablu Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[839] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. İskan edildikleri bölgelere bir süreliğine giden bu cemaatin mensupları, burada bir süre sakin olduktan sonra, bu bölgeyi terk ederek Antep bölgesine gitmişlerdir[840].

40-Karacalu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 40 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Karacalu Cemaati[841], iskan edildikleri bölgede bir süre herhangi bir problemle karşılaşmadan sakin olmuşlardır. Ancak bir süre sonra,

---

835 **M.D. No:140**, S.:400, H.:2; A.Refik; **a.g.e.**, s.201-202, B.:232. Nisan Sonları 1735 (Evail-i Muharrem 1148)
836 **MAD. No: 8458**, S.:42-44, B.:2.
837 **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
838 **MAD. No: 8458**, S.:93, B.:1.
839 **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
840 **MAD. No: 8458**, S.:93, B.:1.
841 **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.

Çukurova ve Maraş çevresinde önemli eşkıyalık olaylarına neden olan Tacirlü Cemaati'nin eşkıyalarının saldırısına uğrayan Karacalu Cemaati'nin[842] mensuplarından bazıları, bu olaylardan kurtulmalarının ardından bazı eşkıyalık olaylarına karışmaya başlamışlardır. Meydana gelen bazı olayların ardından Karacalu Cemaati mensupları, herhangi bir eşkıyalık yapmayacakları ve yıllık vergilerini zamanında ödeyecekleri hususunda nezr hücceti vermişlerdir[843].

41-Karalar Ceridi Cemaati: 1691 yılında yapılan iskandan önceki dönemde Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi olarak görülen Karalar Ceridi Cemaati[844], 1691'deki iskan sırasında Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati ile birlikte iskan edilmiş ve iskan ile ilgili deftere ismi kaydedilmemiştir. Bu iskandan sonraki ilk dönemlerde Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi bir mahalle olarak anılan bu cemaat[845], bir süre sonra müstakil bir cemaat olarak anılmaya başlanmıştır[846].

Karalar Ceridi Cemaati inceleme dönemimizde devleti en fazla uğraştıran cemaatlerden birisi olarak görülmektedir. Bu cemaatin yaptığı eşkıyalıklar ve başka bölgelere iskan edilmesi hususunda iskan ve eşkıyalık ile ilgili bölümlerde ayrıntılı bilgi verilecektir.

42-Karaman Hacılu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde Sipahi-zade olan 40 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Karaman Hacılu Cemaati[847], 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten birisidir[848].

43-Keçilü Karamanlu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 30 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Keçilü Karamanlu Cemaati[849], mensuplarından bazıları iskan bölgelerini terk ederek Aydın ve çevresine

---

[842] **M.D. No:114-1**, S.:466, H.:3. Şubat 1705 (Şevval 1116).
[843] **A.Ş.S. No:19**, S.:151, B.:286; **MAD. No: 8458**, S.:89, B.:1. 12 Mayıs 1712 (5 R.ahir 1124).
[844] **At.Ş.D. No:14**, S.:66, H.:299. Ağustos Başları-Ortaları 1690 (Evail-i Zilkade 1101).
[845] **MAD. No: 9879**, S.:107, B.:1. 15 Ocak 1695 (29 C.evvel 1106).
[846] **M.D. No:110**, S.:383, H.:1674.
[847] **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
[848] **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.
[849] **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.

gitmişlerdir[850]. Aydın bölgesine gidenlerin geri getirilmesi için yapılan çalışmalara rağmen, bunda fazla başarılı olunamamış ve bu cemaatin mensuplarından bir kısmı bu bölgede yaşamaya devam etmiştir[851].

Aydın bölgesine gidenlerin dışında kalan Keçilü Karamanlu Cemaati mensupları de iskan bölgelerini terk ederek Adana şehir merkezi[852] ile çevresinde bulunan Canibü'ş-şehr ve Yüreğir Nahiyeleri'nde yaşamaya devam etmişlerdir[853].

44-Kerevetli Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 13 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan[854] Kerevetli Cemaati ile ilgili başka bir bilgimiz bulunmamaktadır.

45-Kethüdalu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskandan önceki dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatler arasında ismi geçen[855], fakat iskan edilen cemaatlerin isminin yazıldığı hakkında herhangi bir kayıt bulunmayan bu cemaatin ismi daha sonraki dönemlerde İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatler arasında geçmektedir. Kethüdalu Cemaati'nden bazı kişilerin, Sakallu ve Karalar Cemaatleri başta olmak üzere bazı cemaatlerin eşkıyaları ile birleşerek, bazı eşkıyalık olaylarına karışmaları üzerine düzenin sağlanması amacıyla Kethüdalu Cemaati'nden Kolu Kokar, Teltek Osman ve Kul Velioğlu Ahmed'in deiçinde bulunduğu 53 kişinin Rakka'ya sürgün edilmesine karar verilmiştir[856].

Düzenin sağlanması için yapılan bu sürgüne rağmen, diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri gibi Kethüdalu Cemaati'nin mensuplarının isyanları ve yıllık vergilerini vermemeleri sonucunda bazı çatışmalar meydana gelmiştir. Devlet kuvvetlerine karşı

---

[850] **MAD. No: 8458**, S.:94, B.:1.

[851] 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137) tarihli bir belgeye göre Keçilü Karamanlu Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler Aydın, Bursa ve Karaman çevresinde yaşamaktaydı. **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. Bu bölgelerde bulunan diğer cemaatlerle birlikte bu cemaatin geri getirilmesi için yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin mensuplarının bir kısmı bu bölgede yaşamaya devam etmiştir.. **M.D. No:135**, S.:56-7, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:2.

[852] **A.Ş.S. No:16**, S.:45, B.:1.

[853] **A.Ş.S. No:9**, S.:113, B.:2; **A.Ş.S. No:15**, S.:45, B.:95; **A.Ş.S. No:24**, S.:77, B.:111-112; **A.Ş.S. No:104**, S.:103, B.:143-b; **A.Ş.S. No:125**, S.:39-40, B.:118-9.

[854] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.

[855] Ağustos Başları-Ortaları 1690 (Evail-i Zilkade 1101) tarihli bir belgeye göre Kethüdalu Cemaati'nden Hakvirdi ile birlikte İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ne mensup bazı eşkıyalar çevrelerinde bulunan bölgede yağma ve eşkıyalık olaylarına girişmişlerdir. **At.Ş.D. No:14**, S.:66, H.:299.

[856] **M.D. No:115**, S.:443, H.:1. Kasım Sonları-Aralık Başları 1707 (Evail-i Ramazan 1119).

başarı sağlayamayan bu cemaatler yeniden itaatlerini arz etmişlerdir[857]. Fakat bu kısa bir süre devam etmiştir.

Kethüdalu Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin bazılarının eşkıyalık ve isyan olaylarının devam etmesi üzerine Kethüdalu Cemaati'nden Deli Abdurrahman adlı kişinin de içinde bulunduğu toplam 18 kişinin Kıbrıs'a sürgün edilmesine karar verilmiştir[858]. Ancak bu tedbir de başarılı olamamıştır. Zira, geride kalanlardan Abdurrahman Kethüda ibn-i Hakvirdi ve diğerleri eşkıyalık olaylarına karışmaya devam etmişlerdir[859].

46-Kızıllu Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[860] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. İskan edildikleri bölgelere bir süreliğine giden bu cemaatin mensupları, burada bir süre sakin olduktan sonra, bu bölgeyi terk ederek Antep bölgesine gitmişlerdir[861].

47-Kömür Ceridi Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 25 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan Kömür Ceridi Cemaati[862], 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten birisi olarak düşünülmüştür[863]. Fakat bu düşünce bu dönemde başarılı olamamıştır. Daha sonraki dönemlerde Kömür Ceridi Cemaati mensuplarından bazıları üzerlerine kayıtlı vergilerini vermemek için Maraş başta olmak üzere başka bölgelere giderek buralarda sakin olmuşlardır[864].

48-Kuşlu Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi

---

[857] **A.Ş.S. No:19**, S.:151, B.:286; **MAD. No: 8458**, S.:89, B.:1.
[858] **M.D. No:119**, S.:232, H.:940. Ağustos Başları 1712 (Evail-i Receb 1124)
[859] **A.Ş.S. No:42**, S.:82, B.:171.
[860] **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
[861] **MAD. No: 8458**, S.:93, B.:1.
[862] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
[863] **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.
[864] **A.Ş.S. No:39**, S.:11-12, B.:14.

olan bu cemaatin[865] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Bu cemaatin mensuplarından bazıları; iskan kararı verilmesinin ardından, iskan bölgesine gidip sakin olduktan bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek Pehlivanlı Cemaati'nin içine girip saklanmışlardır. Bu durumun devam etmesi üzerine, bu cemaatlerin içine giren diğer cemaatlerle birlikte eski iskan mekanlarına iskan edilmeleri için birçok ferman gönderilmiştir. Bu hususta yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin önemli bir kısmı Pehlivanlı Cemaati'nin yanında kalmaya devam etmiştir. Durumun Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa tarafından arz edilmesi üzerine, Kuşlu Cemaati'nin Sivas Valisi marifetiyle Çukurava'ya geri iskan edilmesi için ferman gönderilmiştir[866].

49-Küçük Abdallu Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[867] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. 1690 yılındaki asker talebi ile ilgili belgeye göre bu cemaattin başında Kadıoğlu isimli bir kişi bulunmaktaydı[868].

Küçük Abdallu Cemaati'nin mensuplarından bazıları; iskan kararı verilmesinin ardından, iskan bölgesine gidip sakin olduktan bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek Pehlivanlı, Mamalı ve Abalu Cemaatleri'nin içine girip saklanmışlardır. Bu durumun devam etmesi üzerine, bu cemaatlerin içine giren diğer cemaatlerle birlikte eski iskan mekanlarına iskan edilmeleri için gerekenin yapılması hususunda Adana Valisi Yusuf Paşa ile Sivas Beylerbeyi'ne ferman gönderilmiştir[869]. Yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin önemli bir kısmı Pehlivanlı Cemaati'nin yanında kalmaya devam etmiştir. Durumun Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa tarafından arz edilmesi üzerine, Abdallu Cemaati'nin Sivas Valisi marifetiyle Çukurova'ya geri iskan edilmesi için ferman gönderilmiştir[870].

---

[865] **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
[866] Bu dönemde bu cemaatin yıllık 150 kuruş vergisi var idi. **MAD. No: 8458**, S.:78, B.:1. 19 Temmuz 1707 (18 R.ahir 1119).
[867] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:2.
[868] **M.D. No:99**, S.:53, H.:186.
[869] **A.Ş.S. No:3**, S.:104, B.:169. 18 Eylül 1703 (7 C.evvel 1115).
[870] Bu dönemde bu cemaatin yıllık 1600 kuruş vergisi var idi. **MAD. No: 8458**, S.:78, B.:1. 19 Temmuz 1707 (18 R.ahir 1119).

Yapılan bütün çalışmalara rağmen bu cemaatin mensuplarından birçoğu başka bölgelere kaçarak gidip oralarda yaşamaya başlamışlardır. Firar ederek başka bölgelere giden bu kişileri başka kişilerin de takip ederek, Karaman, Kütahya ve Bursa taraflarına gitmeleri üzerine, bu kişilerin geri getirilmeleri için gerekli organizasyonu yapmaları hususunda bu yerlerin idarecileri görevlendirilmişlerdir[871]. Yapılan bu çalışmalara rağmen bu kişilerin geri getirilip Çukurova bölgesine iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır. Haziran 1728 tarihli bir fermana göre Abdallu Cemaati'ne mensup olanların yaklaşık üçte ikisi Aydın, Hamit, Bolu, Ankara ve Bursa civarında bulunmaktaydı[872].

50-Küçük Yablaklu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 45 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Küçük Yablaklu Cemaati[873], mensupları daha sonraki dönemlerde Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak tayin edildiklerini söyleyerek yıllık vergilerini vermek istememişlerdir. Durumun İstanbul'a arz edilmesi üzerine bu cemaatin İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı'na dahil olduğu ve yıllık vergilerini bu hassın yetkililerine ödemeleri için gerekenin yapılması hususunda ferman gönderilmiştir[874].

51-Mihmadlu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 30 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Mihmadlu Cemaati[875], 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten birisi olarak düşünülmüştür[876]. Fakat bu hususta başarılı olunamamıştır. Ancak bir süre sonra, İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinin çoğunun toplu olarak isyan etmesi sonucunda ortaya çıkan eşkıyalık olaylarına Mihmadlu Cemaati de karışmıştır. Bu cemaatlerin tenkili için görevlendirilen

Vezir Hasan Paşa'nın yaptığı askeri harekat sonucunda Mihmadlu Cemaati'nin reisi Çobur Mehmed bin Monla Mustafa birlikte ileri gelen cemaatlerin liderleri

---

871 **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137)
872 **M.D. No:135**, S.:56-57, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:2.
873 **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
874 **A.Ş.S. No:126**, S.:97, B.:138; **MAD. No: 8458**, S.:82, B.:2. 2 Mayıs 1728 (22 Ramazan 1140).
875 **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
876 **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.

pişmanlıklarını arz ederek, herhangi bir eşkıyalık yapmayacaklarına söyleyip, bu hususla ilgili 10.000 kuruş tutarında nezr hücceti vermişlerdir[877]. Bu olaydan sonraki dönemde Mihmadlu Cemaati ile ilgili herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

52-Mir İsalu Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[878] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

53-Musa Fakihlü Cemaati: 1690 yılındaki asker talebi ile ilgili belgeye göre başında İsimli Kethüda isimli bir kişi bulunan Musa Fakihlü Cemaati[879], 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 60 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olup, o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi idi[880]. Çukurova'ya yapılan iskan olayının ardından Musa Fakihlü Cemaati bir süre sonra diğer cemaatlerle birlikte bazı eşkıyalık olaylarına girmiştir.

İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi cemaatlerin meydana gelen isyan hareketleri üzerine yapılan takibatlar sonucunda, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Bey'in gayretleri sonucunda diğer cemaatlerle birlikte Musa Fakihlü Cemaati de itaatını arz ederek, bir daha eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını taahhüt edip, herhangi bir olaya karışırlarsa 50 kese akçe nezr ödemeyi kabul edip bu hususla ilgili hüccet vermiştir[881]. Bu çerçevede olmak üzere 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten birisi olarak Musa Fakihlü Cemaati'nin adını görmekteyiz[882].

Ancak bir süre sonra İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin toplu olarak isyan etmesi üzerine, bu cemaatlerin isyanı bastırılmış ve yukarıda belirttiğimiz nezr hüccetinden başka daha önceden vermiş oldukları nezr hücceti gereğince toplam 22 cemaatten 50.000 kuruş nezrin tahsil edilmesine çalışılmıştır. Bu miktarın 2300 kuruşu Musa Fakihlü Cemaati'nin hissesine düşmektedir. Ancak bu cemaatlerin bu meblağı

---

877 **A.Ş.S. No:19**, S.:150, B.:285; **MAD. No: 8458**, S.:90, B.:1. 12 Nisan 1712 (5 R.evvel 1124).
878 **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
879 **M.D. No:99**, S.:53, H.:186.
880 **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
881 **MAD. No: 8458**, S.:80-81, B.:1. Mart Sonları 1705 (Evail-i Zilhicce 1116).
882 **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.

ödeyemeyecekleri belirtmeleri üzerine, belirtilen meblağın bir daha eşkıyalık yapmamaları şartıyla affedilmesi yoluna gidilmiştir[883].

Verilen bütün bu nezr hüccetlerine rağmen diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri gibi Musa Fakihlü Cemaati'nin de isyanları ve yıllık vergilerini vermemeleri devam etmiştir. Tekrar bu cemaatler üzerine yapılan sefer sonucunda, bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 25.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de Musa Fakihlü Kethüdası Veli Kethüda bin Nusret'dir[884].

Musa Fakihlü Cemaati ile birlikte diğer cemaatler, yapmış oldukları taahhütlere sadık kalmayarak bir süre sonra eskiden yapmış oldukları hareketleri tekrar yapmaya başlamışlardır. Bunun üzerine yeniden bu cemaatlerin üzerine gidilmiştir. Bu hususla görevlendirilen Vezir Hasan Paşa'nın yaptığı askeri harekat sonucunda Musa Fakihlü Cemaati'nden Veli Kethüda, Ali bin Hacı Hasan ve Mustafa bin Şaban ile birlikte ileri gelen cemaatlerin liderleri pişmanlıklarını arz ederek, bundan sonra herhangi bir eşkıyalık yapmayacaklarını söyleyip, bu hususla ilgili 10.000 kuruş tutarında nezr hücceti vermişlerdir[885]. Bu cemaat daha sonraki dönemde sakin olduğu yere kendi adını vermiştir. Zira İnceleme dönemimizde Ayas çevresinde Musa Fakihlü adını taşıyan bir karye bulunmaktaydı[886].

54-Obladanlu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 5 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Mihmadlu Cemaati[887], mensuplarından bir kısmı iskan edilmelerinin ardından firar ederek Adana[888] ve Maraş[889] bölgelerine gitmişlerdir.

55-Okculu (Okculu Ceridi - Okcular) Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan sırasında Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati ile birlikte iskan edilen ve iskan ile ilgili defterde herhangi bir kaydı bulunmayan Okculu Cemaati, iskandan sonraki ilk

[883] **MAD. No: 8458**, S.:83-84, B.:2. 27 Mart 1707 (22 Zilhicce 1118).
[884] **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1. 22 Ağustos 1709 (15 C.ahir 1121)
[885] **A.Ş.S. No:19**, S.:150, B.:285; **MAD. No: 8458**, S.:90, B.:1. 12 Nisan 1712 (5 R.evvel 1124).
[886] **A.Ş.S. No:125**, S.:25-26, B.:140.
[887] **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
[888] **A.Ş.S. No:9**, S.:113, B.:2; **MAD. No: 8458**, S.:92, B.:1.
[889] **A.Ş.S. No:39**, S.:11-12, B.:14.

dönemlerde Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi bir mahalle olarak anılırken[890], bir süre sonra müstakil bir cemaat olarak anılmaya başlanmıştır[891]. Okculu Cemaati, 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten biri olarak kayıtlarda yer almasına[892] rağmen bu düşüncenin başarılı olamaması sonucunda bazı eşkıyalık olaylarına girmeye başlamıştır[893].

56-Sakallu Ceridi (Dağ Evi – Dağ Ceridi) Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan sırasında Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati ile birlikte iskan edilen ve iskan ile ilgili defterde herhangi bir kaydı bulunmayan Sakallu Ceridi Cemaati, iskandan sonraki ilk dönemlerde Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi bir mahalle olarak anılırken[894], bir süre sonra yine Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi olarak görünen bir cemaat olarak anılmaya başlanmıştır[895].

Bir süre Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi bir cemaat olarak belgelerde ismi kaydedilmiş olan Sakallu Ceridi Cemaati[896], kısa bir süre sonra İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri içinde adından en fazla söz edilen cemaatlerden biri olarak öne çıkmıştır. Bu kısa süre içerisinde Sakallu Ceridi Cemaati, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazılarını kendi bünyesinde birleştirerek Dağ Evi veya Dağ Ceridlisi olarak da anılmaya başlamıştır. Belgelerde Üzeyrlü Ceridi, Tatarlu Ceridi, Hüseyinlü Ceridi, İsalu Ceridi, Karalar Ceridi, Aydınlu Ceridi, Çoblu Ceridi, Okculu Ceridi, Büyük Abdallu, Küçük Abdallu, Geke ve Çakallu Dokuzu Cemaatleri Sakallu Ceridi Cemaati'ne tabi olarak görülen cemaatlerdir[897]. Sakallu Ceridi Cemaati inceleme dönemimizde devleti en fazla uğraştıran cemaatlerden birisi olarak görülmektedir. Bu cemaatin yaptığı eşkıyalıklar ve başka bölgelere iskan edilmesi hususunda iskan ve eşkıyalık ile ilgili bölümlerde ayrıntılı bilgi verilecektir.

---

[890] **MAD. No: 9876**, S.:245, B.:1. 1 Şubat 1693 (25 C.evvel 1104).
[891] **MAD. No: 8458**, S.:81, B.:1.
[892] **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.
[893] **A.Ş.S. No:41**, S.:79, B.:143; **At.Ş.D. No:58**, S.:7, H.:2.
[894] **MAD. No: 9876**, S.:245, B.:1. 1 Şubat 1693 (25 C.evvel 1104).
[895] **At.Ş.D. No:20**, S.:265, H.:1148. Mayıs Ortaları 1695 (Evail-i Şevval 1106).
[896] **M.D. No:112**, S.:116, H.:374; **M.D. No:115**, S.:443, H.:1.
[897] **A.Ş.S. No:41**, S.:79, B.:143; **At.Ş.D. No:58**, S.:7, H.:2.

57-Sarılu (Sarılar) Cemaati: 1691 yılında yapılan iskandan önceki dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatler arasında ismi geçen[898], ancak 1691 yılında yapılan iskan sırasında Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati ile birlikte iskan edilen ve iskan ile ilgili defterde herhangi bir kaydı bulunmayan Sarılu Cemaati, iskandan sonraki ilk dönemlerde Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi bir mahalle olarak anılırken[899], bir süre sonra müstakil bir cemaat olarak anılmaya başlanmıştır[900].

İskan edildikleri bölgelerde Sarılu Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin mensuplarının meydana getirdikleri huzursuzluk olaylarının artması sonucunda, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Bey'in gayretleriyle diğer cemaatlerle birlikte Sarılu Cemaati de itaatını arz ederek, bir daha eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını taahhüt ederek, herhangi bir olaya karışırlarsa 50 kese akçe nezr ödemeyi kabul edip bu hususla ilgili hüccet vermiştir[901]. Ancak bir süre sonra diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri gibi Sarılu Cemaati mensuplarının da isyanları ve yıllık vergilerini vermemeleri devam etmiştir. Tekrar bu cemaatler üzerine yapılan sefer sonucunda, bu cemaatler itaatlerini arz etmiş ve toplam 25.000 kuruş nezr hücceti vermişlerdir. Bu nezr taahhüdünde bulunanlardan biri de Sarılu Cemaati'nin Kethüdası Abdullatif'tir[902].

Ancak Sarılu Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin bazılarının eşkıyalık ve isyan olaylarının devam etmesi üzerine bu cemaatlerin üzerine gidilmiştir. Bu hususla görevlendirilen Vezir Hasan Paşa'nın yaptığı askeri harekat sonucunda Sarılu Cemaati'nden Abdullatif bin Abdulhayy ve Mustafa bin Ahmed ile birlikte ileri gelen cemaatlerin liderleri pişmanlıklarını arz ederek, bundan sonra herhangi bir eşkıyalık yapmayacaklarını söyleyip, bu hususla ilgili 15.000 kuruş tutarında nezr hücceti vermişlerdir[903]. Fakat kısa bir süre sonra tekrar bu cemaatlerin eşkıyalık olayları

---

[898] Ağustos Başları-Ortaları 1690 (Evail-i Zilkade 1101) tarihli bir belgeye göre Sarılu Cemaati'nden Yahya, Abdullatif ve Gökoğlu adlı kişiler ile birlikte İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ne mensup bazı eşkıyalar çevrelerinde bulunan bölgede yağma ve eşkıyalık olaylarına girişmişlerdir. **At.Ş.D. No:14**, S.:66, H.:299.

[899] **MAD. No: 9876**, S.:245, B.:1. 1 Şubat 1693 (25 C.evvel 1104).

[900] **MAD. No: 8458**, S.:81, B.:1.

[901] **MAD. No: 8458**, S.:80-81, B.:2. Mart Sonları 1705 (Evail-i Zilhicce 1116).

[902] **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1. 22 Ağustos 1709 (15 C.ahir 1121)

[903] **A.Ş.S. No:19**, S.:151, B.:286; **MAD. No: 8458**, S.:89, B.:1. 12 Mayıs 1712 (5 R.ahir 1124).

başlamıştır. Bu durum üzerine Sarız Neccarlusu Cemaati'nden Latif Kethüda'nın da içinde bulunduğu toplam 18 kişinin Kıbrıs'a sürgün edilmesine karar verilmiştir[904].

58-Sarız Neccarlusu (Sarı Neccarlu) Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 60 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan Sarız Neccarlusu Cemaati[905] mensupları ilk etapta iskan bölgelerine gelerek sakin olmuşlardır. Ancak bir süre sonra bu cemaatin mensuplarından bazıları iskan yerlerinden firar ederek, bir kısmı Adana ve Tarsus çevresine[906], bir kısmı da Trablusşam civarına gitmişlerdir[907]. Bu firarilerin bir kısmının geri getirilmesinin ardından Sarız Neccarlusu Cemaati mensuplarının bazıları firar ederek Karaman, Kütahya ve Bursa taraflarına gitmişlerdir[908].

59-Seğmenlü Karamanlı Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 45 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan Seğmenlü Karamanlu Cemaati[909] mensuplarından bazıları bir süre sonra eşkıyalık olaylarına başlamışlardır.

İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi diğer cemaatlerle birlikte Seğmenlü Karamanlu Cemaati meydana gelen eşkıyalıkları ve bunun ardından yapılan takibatlar sonucunda, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Bey'in gayretleri ile diğer cemaatlerle birlikte Seğmenlü Karamanlu Cemaati de itaatını arz ederek, bir daha eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını taahhüt ederek, herhangi bir olaya karışırlarsa 50 kese akçe nezr ödemeyi kabul edip bu hususla ilgili hüccet vermiştir[910]. Bir süre için devlete tabi olarak görülen Seğmenlü Karamanlu Cemaati 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten biri olarak düşünülmüştür[911]. Ancak bu hususta başarılı olunamamıştır.

---

904 **M.D. No:119**, S.:232, H.:940. Ağustos Başları 1712 (Evail-i Receb 1124)
905 **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
906 **A.Ş.S. No:3**, S.:71, B.:112.
907 **MAD. No: 8458**, S.:93, B.:1.
908 **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137)
909 **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
910 **MAD. No: 8458**, S.:80-81, B.:2. Mart Sonları 1705 (Evail-i Zilhicce 1116).
911 **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.

Meydana gelen bu olaylardan kısa bir süre sonra İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin toplu olarak isyan etmesi üzerine, bu cemaatlerin isyanı bastırılmış ve yukarıda belirttiğimiz nezr hüccetinden başka daha önceden vermiş oldukları nezr hücceti gereğince toplam 22 cemaatten 50.000 kuruş nezrin tahsil edilmesine çalışılmıştır. Bu miktarın 100 kuruşu Seğmenlü Cemaati'nin hissesine düşmektedir. Ancak bu cemaatlerin bu meblağı ödeyemeyecekleri belirtmeleri üzerine, belirtilen meblağın bir daha eşkıyalık yapmamaları şartıyla affedilmesi yoluna gidilmiştir[912].

60-Şeyhlü Ceridi Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 50 hanelik nüfusu ile reaya olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Şeyhlü Ceridi Cemaati[913], mensuplarından bir kısmı iskan edilmelerinin ardından bazı eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. Bu hususta yapılan takibatlar sonucunda verdikleri nezr hücceti karşılığında affedilen bu cemaatin mensuplarından bazılarının diğer cemaatlerle birlikte eşkıyalık olaylarına karışması ve toplu olarak isyan etmelerinin ardından, bu cemaatlerin isyanı bastırılmış daha önceden vermiş oldukları nezr hücceti gereğince toplam 22 cemaatten 50.000 kuruş nezrin tahsil edilmesine çalışılmıştır. Ancak bu cemaatlerin bu meblağı ödeyemeyecekleri belirtmeleri üzerine, belirtilen meblağın bir daha eşkıyalık yapmamaları şartıyla affedilmesi yoluna gidilmiştir[914].

Bu olaydan birkaç yıl sonra, Şeyhlü Ceridi Cemaati mensuplarından bazılarının yeniden eşkıyalık olaylarına girmesi üzerine, diğer cemaatlerle birlikte Şeyhlü Ceridi Cemaati'nin de tenkil edilmesi için harekete geçilmiştir. Meydana gelen bazı olayların ardından Şeyhlü Ceridi Cemaati mensupları, herhangi bir eşkıyalık yapmayacakları ve yıllık vergilerini zamanında ödeyecekleri hususunda nezr hücceti vermişlerdir[915].

61-Şihablu Neccarlusu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 30 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan Şihablu Neccarlusu Cemaati[916], 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na

[912] **MAD. No: 8458**, S.:83-84, B.:2. 27 Mart 1707 (22 Zilhicce 1118).
[913] **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
[914] **MAD. No: 8458**, S.:83-84, B.:2. 27 Mart 1707 (22 Zilhicce 1118).
[915] **A.Ş.S. No:19**, S.:151, B.:286; **MAD. No: 8458**, S.:89, B.:1. 12 Mayıs 1712 (5 R.ahir 1124).
[916] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.

iskan edilmek istenen 24 cemaatten biri olarak düşünülmüştür[917]. Ancak bu hususta başarılı olunamamıştır. Bir süre sonra bu cemaatin mensuplarından bazıları iskan yerlerinden firar ederek, Aydın civarına gitmişlerdir[918]. Bu kişilerin geri getirilmelerin için gereken kişiler görevlendirilmişlerdir.

Görevlendirilen bu kişilerin bütün çalışmalara rağmen bu cemaatin mensuplarından bir kısmının geri getirilmesinde başarılı olunamamıştır. Daha önce bu bölgeye gidenleri takip eden bazı kişilerin de firar ederek Karaman, Kütahya ve Bursa taraflarına gitmeleri üzerine, bu kişilerin geri getirilmeleri için gerekli organizasyonu yapmaları hususunda bu yerlerin idarecileri görevlendirilmişlerdir[919]. Yapılan bütün çalışmalara rağmen bu kişilerin geri getirilip Çukurova bölgesine iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır. Haziran 1728 tarihli bir fermana göre Şihablu Neccarlusu Cemaati'ne mensup olanların yaklaşık üçte ikisi Aydın ve Hamit civarında bulunmaktaydı[920].

62-Tacirlü Cemaati: 1690 yılındaki asker talebi ile ilgili belgede İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan guruplar içinde gösterilen ve Kethüdası olarak Koca Kethüda isimli bir kişi kaydedilmiş olan[921] bu cemaat, 1691 yılında Çukurova'ya iskan edilen cemaatler ile ilgili tutulan listeye dahil edilmiştir. Bu listeye göre Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[922] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır[923]. Bu cemaat İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatleri içerisinde devleti en fazla meşgul eden ve eşkıyalık olaylarında en önde gelen cemaatlerden biridir.

63-Tatarlu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan ile ilgili defterde hakkında herhangi bir kayıt bulunmayan bu cemaatin ismi daha sonraki dönemlerde İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatler arasında geçmektedir. Genellikle Üzeyrlü Cemaati

---

[917] **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.
[918] **MAD. No: 8458**, S.:94, B.:1.
[919] **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137)
[920] **M.D. No:135**, S.:56-57, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:2.
[921] **M.D. No:99**, S.:53, H.:186.
[922] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:2.
[923] Yine aynı dönemde Rakka'ya iskan edilen Bozulus Türkmenleri'nin Keskin'de sakin olanlarından Tacirlü adıyla bir cemaat de bulunmaktadır. Ancak bu cemaat, Tacirlü adına taşıyan bir başka gurubun adıdır. Tacirlü Perdaloğulları olarak anılan bu gurup ile bizim inceleme konumuza dahil olan Tacirlü Cemaati farklı guruplardır. **MAD. No: 8458**, S.:39, B.:2.

ile birlikte ismi geçen bu cemaat, ilk dönemlerde Sakallu Ceridi Cemaati'nin bir mahallesi durumunda iken[924], zaman içerisinde müstakil bir cemaat olarak ortaya çıkmıştır[925].

64-Terzi Ceridi Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 25 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan Terzi Ceridi Cemaati[926], 1705 yılında yeniden tamir edilmesi düşünülen Kurdkulağı'na iskan edilmek istenen 24 cemaatten biri olarak düşünülmüştür[927]. Ancak bu hususta başarılı olunamamıştır.

65-Ufacıklu Cemaati: Çukurova bölgesine iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatin[928] iskan sırasında kaç haneden oluştuğuna dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

66-Uzunlu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan ile ilgili defterde hakkında herhangi bir kayıt bulunmayan bu cemaatin ismi daha sonraki dönemlerde İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatler arasında geçmektedir[929].

67-Üzeyrlü Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan ile ilgili defterde hakkında herhangi bir kayıt bulunmayan bu cemaatin ismi daha sonraki dönemlerde İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan cemaatler arasında geçmektedir. Genellikle Tatarlu Cemaati ile birlikte ismi geçen bu cemaat, ilk dönemlerde Sakallu Ceridi Cemaati'nin bir mahallesi durumunda iken[930], zaman içerisinde müstakil bir cemaat olarak ortaya çıkmıştır[931].

68-Yablaklu (Büyük Yablaklu) Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 30 hanelik nüfusu ile reaya olarak

---

[924] **M.D. No:114-1**, S.:466, H.:3; **M.D. No:115**, S.:443, H.:1.
[925] **M.D. No:136**, S.:24, H.:1; **M.D. No:154**, S.:91, H.:1.
[926] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
[927] **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.
[928] **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.
[929] **A.Ş.S. No:19**, S.:151, B.:286; **MAD. No: 8458**, S.:83, B.:1.
[930] **M.D. No:114-1**, S.:466, H.:3; **M.D. No:115**, S.:443, H.:1.
[931] **M.D. No:136**, S.:24, H.:1; **M.D. No:154**, S.:91, H.:1.

sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi Yablaklu Cemaati[932], mensupları daha sonraki dönemlerde Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak tayin edildiklerini söyleyerek yıllık vergilerini vermek istememişlerdir. Durumun İstanbul'a arz edilmesi üzerine bu cemaatin İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı'na dahil olduğu ve yıllık vergilerini bu hassın yetkililerine ödemeleri için gerekenin yapılması hususunda ferman gönderilmiştir[933].

69-Yüreğir Dokuzu Cemaati: 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemde yine Çukurova bölgesinde 40 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası olarak sakin olan ve o dönemde de İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan Yüreğir Dokuzu Cemaati[934], mensuplarından bazıları iskan yerlerini terk ederek Adana ve Yüreğir çevresine gelip sakin olmaya başlamışlardır[935]. Bu kişilerin iskan yerlerine geri götürülmesi için yapılan çalışmalara rağmen bunda başarılı olunamamış ve bu kişiler Yüreğir'de sakin olmaya devam etmişlerdir[936].

---

[932] **MAD. No: 8458**, S.:42, B.:2.
[933] **A.Ş.S. No:126**, S.:97, B.:138; **MAD. No: 8458**, S.:82, B.:2. 2 Mayıs 1728 (22 Ramazan 1140).
[934] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.
[935] **MAD. No: 8458**, S.:92, B.:1.
[936] **A.Ş.S. No:18**, S.:187, B.:322; **A.Ş.S. No:24**, S.:77, B.:114; **A.Ş.S. No:103**, S.:102, B.:195.

III. BÖLÜM

ÇUKUROVA BÖLGESİNDE CEMAATLERİN EŞKIYALIKLARI

Çukurova bölgesi sahip olduğu coğrafî özellikler nedeniyle, devamlı olarak eşkıyalık olayları ile karşı karşıya kalmıştır. Doğu, Batı ve Kuzey kısımlarının dağlık olması, Çukurova'nın ise açık ve düz bir arazi olması, buranın eşkıyalığa müsait bir alan olmasında en önemli etkendir. Açık arazide eşkıyalık yapanlar, işlerini bitirdikten sonra dağlık bölgelere kaçmakta ve sarp arazilerde gizlenmekteydiler. Dağlık arazinin koşullarını ve coğrafî yapısını iyi bilen bu eşkıyalar, kendilerini takip edenleri kolaylıkla atlatabilmekte ve fırsatını bulduğu anda yeniden eşkıyalığa başlamaktaydılar.

Çukurova bölgesinin Güney kısmının denizle çevrili olması ise, sahil kısımlarını deniz korsanlarının açık hedefi haline getirmiştir. Denizden gemiler veya sandallarla gelen korsanlar, kıyı köylerine çıkıp eşkıyalık yaptıkları gibi, Seyhan ve Ceyhan nehirlerini kullanarak iç bölgelere kadar gitmekte ve buralarda eşkıyalık yapmaktaydılar.

Çalışma dönemimiz olan 1691-1750 yılları arası, Çukurova bölgesinin en karışık olduğu dönemleri kapsamaktadır. Bu dönemde, gerek Çukurova bölgesindeki yerli cemaatler, gerek Çukurova'nın güneydoğusuna iskan edilen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri ve gerekse Rakka'dan firar eden cemaatlerin eşkıyalıkları bölgenin huzur ve güvenini ortadan kaldırmıştır. Osmanlı Devleti idarecileri, bu eşkıyalıkların önünü almak için çeşitli tedbirlere başvurmuşsa da bu hususta fazla bir başarı sağlayamamıştır. Zira, yukarıda da belirttiğimiz gibi, eşkıyalık yapan cemaatler, eşkıyalıklarının sonucunda dağlık ve sarp bölgelere kaçmakta ve yakalanmaktan kurtulmaktaydılar. Bunların yakalanıp, cezalandırılması için yapılan geniş çaplı tenkil hareketleri sırasında yakalanan cemaatler, ilk etapta pişman olduklarını söyleyip, bir daha eşkıyalık yapmayacaklarını söyleyerek kurtulma yoluna gitmekteydiler.

Yaptıkları eşkıyalıklardan pişman olduklarını söyleyen bu cemaatlerin mensupları, kendilerini ele geçiren kuvvetler geri çekildikten bir süre sonra tekrar eşkıyalığa başlamakta ve eski eşkıyalıklarına devam etmekteydiler.

I-RAKKA VE HAMA İSKAN FİRARİLERİNİN EŞKIYALIKLARI

1-Rakka İskan Firarilerinin Çukurova Bölgesindeki Eşkıyalıkları

12-21 Ocak 1691 (Evasıt-ı R.ahir 1102) tarihinde alınan kararla[1] Rakka'ya iskanı ferman olunan cemaatlerden bazıları, 1692 yılı başlarında iskandan firar ederek Adana, Sis, Kars-ı Zülkadiriyye ve çevresinde eşkıyalığa başlamışlardır. Bunlardan ilk dikkati çekeni Receblü Avşarı'dır. Bu cemaat ve buna bağlı olan gruplar 7-8 seneden beri buralara gelip gittiklerinden dolayı bu bölgeyi belirli oranda bildikleri için, iskandan firar ettikten hemen sonra bu çevreye gelerek eşkıyalık olaylarına başlamışlardır[2].

Bir süre sonra ise, 1693 yılında Lekvanik'e tabi Akbaş Ekradı'nın eşkıyalık olayı görülmektedir. Rakka'ya iskan edilmesi için emir verilmiş olan bu cemaat, firar ederek geri gelip Adana ve Tarsus çevresinde ikamet etmeye başlamıştır. Bu bölgedeki Akbaş Ekradı'ndan olanların geri döndürülmesi için İçil ve Tarsus Sancakları'na mutasarrıf olan Süleyman, Elvanlı Kazası'na gittiği zaman, bu cemaatten olanlar, bölgenin önde gelen ayan ve eşkıyaları ile birleşip çatışmaya girmiş ve çevrelerine bir çok zararlar vermiştir[3].

1694 yılının sonlarına gelindiğinde iskan firarilerinin Adana ve çevresindeki faaliyetleri daha da artmıştır. Bu dönemde iskandan firar eden Avşar, Alcılı, Çepni, Kılıclu, Lek Ekradı ve diğer cemaatlerin eşkıyaları, toplu halde eşkıyalıkta bulunmaktaydılar. Bu cemaatleri mensupları özellikle, Elbistan ve çevresinde büyük oranda zararlarda neden olmuşlardır. Takip edilen cemaatlerin mensuplarının, kaçarak başka cemaatlerin içine girmeleri ve bu cemaatler tarafından himaye edilmelerinden dolayı eşkıya tenkili zorlaşmaktaydı. Mesela, yukarıda belirtilen cemaatlerin tenkili için görevli olan Vezir Dursun Mehmed Paşa, bu cemaatlerin üzerine gittiği zaman İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden olan Kara Hüseyinli Ceridi Cemaati mensupları, eşkıyalık hareketinde bulunanları içlerine alıp saklamış ve yakalanmalarına engel olmuştur[4].

---

[1] **M.D. No:100**, S:.132, H.:520.
[2] **M.D. No:102**, S:.139, H.:561.
[3] **M.D. No:104**, S:.251, H.:1159. Mayıs Ortaları-Sonları 1693 (Evasıt-ı Ramazan 1104).
[4] Halbuki bu cemaat daha önce "...bir dahî iskân evlerinden ve bir ev veyahud bir adam kendi içimize ve aher yerde dahî gezüb ahz itmezsek kırk bin gurûş nezrimiz olsun deyü hüccet-i şer'iyye ..." vermişlerdi. **M.D. No:105**, S:.68, H.:309; **MAD. No: 9879**, S:.81, B.:1.

Kara Hüseyinli Ceridi Cemaati mensuplarının bu şekilde davranması üzerine, bu cemaatin sert bir şekilde uyarılarak, içlerinde gizledikleri eşkıyaları teslim etmelerinin söylenmesi ve vermiş oldukları hüccetin aksi harekette bulunduklarından bu nezrlerinin tahsil edilmesi için Anadolu'da eşkıya teftişine memur olan Vezir Genç Mehmed Paşa, Rakka Beylerbeyi ve bölgedeki Kadılara ferman gönderilmiştir[5]. Buna rağmen iskandan firar eden bir çok cemaate mensup olan kişiler, gelip İfraz-ı Zülkadiriyye içine gizlenmeye devam etmiştir. Bu kişiler burada bulundukları süre içinde rahat durmayıp etrafta yol kesme, adam öldürme ve hırsızlık gibi eşkıyalık olaylarında bulunmuşlardır. 1698 Mart sonlarında Adana Beylerbeyi'ne gönderilen bir fermanla, iskan firarilerinin her ne şekilde olursa olsun buldurulup, geri iskan mekanlarına gönderilmeleri ve güvenliğin sağlanması talep edilmiştir.[6]

Bahrioğlu, İmamkuluoğlu ve Karagündüzlü Cemaatleri'nin; iskandan firar ederek yollarda ve bellerde adam katli, mal gaspı ve diğer eşkıyalıklarda bulunan eşkıyaları içlerine alıp sakladıkları görülmektedir. Bu cemaatlerin mensuplarının, içlerine girerek saklanan eşkıyalar ile birlikte, çevredeki halkın mallarını gasp ve ekinlerini yakmak türünde zararlarda bulunmalarından dolayı, yakalanmaları için üzerlerine gidilmiştir. Bunun üzerine bu cemaatler kaçarak İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı reayasından olan Cerid Cemaatleri'ne sığınmış ve bunların içlerinde gizlenmişlerdir[7].

Osmanlı Devleti idarecileri, bu iskan firarilerinin ne kadar önünü almaya çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır. 1698 Nisan sonlarında yine iskan firarilerinden olan Receblü Avşarı, Salmanlı Avşarı, Kara Şeyhlü Avşarı, Hoballı Avşarı, Dokuz, Lek Kürdü, Silsipür Ceridi, Çepni, Tohdemürlü, Mandeli Avşarı, Ulaşlı, Kesden Ceridi ile İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinden olan Karalar Ceridi ve Çakallı Dokuzu Cemaatleri birleşerek 50, 100, 200 ve 300 kişilik gruplar halinde gezip etraflarına zarar vermeye başlamışlardır. Bunun üzerine, bu cemaatlerin tenkil edilmesi için üzerlerine gidilmiş, fakat gösterilen bütün gayretlere rağmen bir türlü başarılı olunamamıştır[8].

---

[5] **M.D. No:105**, S:.68, H.:309; **MAD. No: 9879**, S:.81, B.:1.
[6] **M.D. No:110**, S:.338, H.:1500.
[7] **A.Ş.S. No:101**, S.:145, B.:233.
[8] **M.D. No:110**, S:.383, H.:1674.

İskan firarileri ile birlikte hareket eden Bahrioğlu[9] ve İmamkuluoğlu Cemaatleri'nden bazı kişiler ile Karagündüzlü Cemaati'nden Muradoğulları Mustafa ve Ali adlı kişiler birleşerek 20 kadar eşkıya ile birlikte Niğde Sancağı'nda Develü Kazası'na tabi Feraceddin adlı köyden bazı kişilerin develerini sürüp götürmüşler ve bu köyden Abdulvahab adlı kişiyi haksız yere katl etmişlerdir. Bahrioğlu, İmamkuluoğlu ve Karagündüzlü Cemaatleri'nin bu tür eşkıyalıkları ile ilgili daha önce de İstanbul'a arzlarda bulunulduğundan dolayı, bunların içlerinde bulunan eşkıyaların gereken cezalarının verilmesi ve geri kalanlarının eskiden iskan edildikleri mekanlarına geri gönderilmeleri için Rakka Valisi ile Adana ve Maraş Beylerbeyileri'ne hitaben ferman gönderilmiştir[10].

Haziran 1699 tarihli bir ferman göre Rakka havalisine iskan olunan cemaatlerden olan İlbeğli Cemaati'nden bazı kişiler firar ederek Kars-ı Zülkadiriyye'de Andırın, Hazli, Gürün ve Güynük'de sakin bulunmaktaydı. Aynı şekilde Receblü Avşarı'ndan bazı firarilerin de Maraş Eyaleti'nde Zamantı Kazası'nda bulunmaktaydılar. Bunların bir an önce kaldırılarak Rakka'ya iskan edilmesi için Maraş Beylerbeyi görevlendirilmiştir[11].

Maraş civarında bulunanlar dışında İlbeğli ve Recebli Avşarı'ndan bazı kişiler Adana ve Sis tarafında İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatleri içine girmişlerdir. Bu iki cemaatten başka Musacalu Türkmanı, Lek Ekradı Cemaati ve Kırıntılı Cemaati'nden bazı kişiler İçil'de, Lek Ekradı'na tabi Yoralar Cemaati'nden bazı kişiler Adana'da, Akbaş ve Hacılar Ekradı'ndan bazı kişiler de Adana, Tarsus ve Silifke'de bulunmakta idiler. Bu bölgelerde bulunan bu cemaatlerin gerekli şekilde teftiş edilip tespit edilmeleri, bölgedeki cemaatlerin, özellikle de İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bunları korumamaları ve Rakka'ya gönderilmeleri için gerekenin yapılması için Adana Beylerbeyi ve Adana Eyaleti'ndeki yöneticiler görevlendirilmişlerdir[12].

Gönderilmiş olan bu fermana rağmen iskan firarilerinin geri gönderilemediği ve düzeninin sağlanamadığı görülmektedir. İskandan firar eden Herikoğlu adlı eşkıya reisi

[9] Bahrioğlu'nun, iskan taifesini başına toplayarak Anavarza'da sakin olan halka yapmış olduğu eşkıyalıklardan dolayı buranın halkı perişan bir duruma düşmüş ve bir çoğu yerlerini terk etmiştir. **M.D. No:111**, S:.31, H.:85; **A.Ş.S. No:101**, S.:163, B.:260.
[10] **A.Ş.S. No:101**, S.:145, 155, B.:233, 246. Şubat Başları-Ortaları 1699 (Evail-i C.evvel 1110).
[11] **M.D. No:111**, S:.31, H.:86.
[12] **M.D. No:111**, S:.31, H.:87.

ile bu kişiye tabi olan Bahrioğulları, Cündioğlu, Receboğlu Ebubekir, Karaclar, Karagündüzoğlu, Çoblu Avşarı ve diğer cemaatlerin eşkıyaları birleşerek Adana çevresindeki 5 köyü basmış ve bu köylerdeki at, deve, mal ve erzakları yağmalamanın yanında, Muhammed adlı kişinin evini basarak bütün malları ile birlikte eşinin üzerinde bulunan giysi ve ziynetlerini gasp etmişlerdir. Daha önce gönderilmiş olan fermanlara rağmen, bu kişilerin kaçıp İfraz-ı Zülkadiriyye içine sığınmalarından dolayı gereken cezalarının verilemediğini Adana Kadısı Fayik Muhammed'in İstanbul'a mektup göndererek belirtmesi üzerine, bunların İfraz-ı Zülkadiriyye içinden çıkarılarak yakalanıp Adana Kalesi'nde haps edilmeleri, gasp ettikleri malların bulunup sahiplerine iade edilmesi ve gerekenin yapılması istenmiştir[13].

Osmanlı Devleti idarecileri, iskan firarilerinin geri döndürülerek çevreye verecekleri zararları sona erdirmek için mümkün mertebe gayret göstermesine rağmen, bunların firar etmeleri ve yapmış oldukları eşkıyalığın önünü alamamıştır. Rakka iskanından olan Lekvanik'e tabi Lek, Delili ve Kırıntılı Cemaatleri'nden bazı ele başları 400 kadar eşkıya ile birlikte Develü Ovası'na gelerek burada oturmakta ve çevreye zarar vermekteydiler. Anavarza'da kışı geçiren bu cemaatler yazın Develü ve çevresinde büyük zararlara neden olmalarından dolayı, bu cemaatlerin eşkıyalığının önünü almak amacıyla, tümünün yakalanıp Ayas İskelesi'nde gemiye bindirilerek Kıbrıs'a götürülüp iskan edilmeleri için Adana Beylerbeyi görevlendirilmiştir[14].

Ocak 1703 tarihli bir fermana göre; iskan firarilerinin Adana ve çevresinde yapmış oldukları eşkıyalıktan dolayı Sarıçam Kazası'ndaki Gedin bölgesi reayası, tahammül edemeyerek başka yerlere firar etmiştir[15].

Ocak 1711 tarihli bir fermana göre; Rakka'ya iskan olunan Türkman ve Ekrad Taifeleri'nden bazılarının iskan mahallerinden firar ederek, gelip Adana Eyaleti'ndeki Misis ile Kurdkulağı etrafında ve çevrede gezip yolları kesip eşkıyalık yaparak bölge sakinlerine zarar vermekteydiler. Bunun üzerine, bu cemaatlerin gereği gibi teftiş edilerek, yakalanıp cezalarının verilmesi için Adana Beylerbeyi İslam Paşa görevlendirilmiştir[16]. Ancak bunların geri gönderilmelerinde yeterince başarı

[13] **M.D. No:111**, S:.190, H.:679. Aralık Başları 1699 (Evasıt-ı C.ahir 1111).
[14] **M.D. No:112**, S:.100, H.:325; **A.Ş.S. No:101**, S.:216-217, B.:346. Aralık Sonları 1701 (Evahir-i Receb 1113).
[15] **A.Ş.S. No:3**, S.:60, B.:84.
[16] **At.Ş.D. No:58**, S.:137, H.:1.

sağlanamamış ve yeni iskan firarilerinin gelmeleri ile birlikte bu bölgedeki güvenlik tamamen kesintiye uğramıştır. Payas'dan Adana'ya kadar olan bölgelerin güvenliğinin sağlanması için Mart 1712 tarihinde eski Sadrazamlardan olup bu tarihte Trablusşam Valisi olan Vezir Hasan Paşa ile Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa görevlendirilmiştir[17].

Alınan bütün bu tedbirlere rağmen, iskan bölgelerinden firar edenler her türlü yola başvurmaktan çekinmemişlerdir. Ocak 1713 tarihli Rakka Valisi'nin buyuruldusuna göre; Rakka iskanından bazı kişiler iskan mekanlarını bırakıp gelip Adana şehrine yerleşmişlerdir[18].

Alınmış olan bu tedbirlere rağmen Rakka'dan firar eden cemaatlerin Adana ve çevresine gelmelerinin önü alınamamıştır. Ocak 1713 tarihli bir fermana göre; Trablusşam Valiliği'nden Rakka Valiliği'ne atanan eski Vezirazam Hasan Paşa'nın, Rakka'dan firar eden Türkman ve Ekrad taifelerinin iskan mekanlarına nakl için görevli olduğu, ancak Rakka'dan firar eden eşkıyanın çoğunluğunun Cebel-i Kozan'da ve Sis etrafında bulundukları belirtilmektedir. Bu bölgeye gelen iskan firariler, eşkıyalık ile meşhur olan Kozanoğulları'nın hakimiyetlerindeki bölgelere kaçıp sığınmışlardır. Ayrıca daha önce taahhütte bulunmuş olmalarına rağmen İfraz-ı Zülkadiriyye Türkmanı'ndan 140 kadar eşkıyanın Sursat Geçidi'nden geçerek Cebel-i Kozan ve Sis Dağı'nda saklanıp ikamet ettikleri, kış mevsimi sona ermeden bu firarilerin eski yerlerine gönderilmeleri gerektiği, bu hususun bir an önce sana erdirilmesi ile ilgili gerekenin yapılmasında Vezir Hasan Paşa'ya gereken yardımı yapması hususunda Malatya Sancağı Hasları'na mutasarrıf olan Mehmed görevlendirilmiştir[19].

---

[17] **M.D. No:119**, S:.123, H.:592-593. Vezir Hasan Paşa bu görevlendirmenin ardından Adana bölgesine gelerek gereken nizamı sağlamaya çalışmış ve yeni düzenlemelerde bulunmuştur. Bu çerçevede; Nisan-Mayıs 1712 tarihlerinde; iskan firarilerine en büyük desteği vermeleri ile tanınan İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinin bir daha bunlara yardım etmeyeceklerine dair taahhütlerini almış ve bunları yüksek meblağlı nezrlere bağlayarak, içlerinden bazılarını rehin olmak üzere Adana Kalesi'ne haps etmiştir. **A.Ş.S. No:19**, S.:149-151, B.:284-286.

[18] **A.Ş.S. No:128**, S.:121, B.:185. Aynı buyuruldu ile, bu şekilde Adana'da sakin olan veya gizlenenlerin tek tek bulunup evleri ve hayvanları ile Adana'dan çıkarılarak iskan mekanlarına gönderilmesi için, Rakka Beylerbeyi tarafından Ömer Ağa mübaşir tayin olunmuştur. Yine aynı tarih içerisinde gönderilmiş olan bir fermana göre; Rakka'da Sınur nam mahalle iskan olunan Beni Useyd Cemaati'nden 30 hane evin firar ederek 15'inin Adana'ya, diğer 15'inin de Amik'e yerleştiği ve bunların bir an önce geri gönderilmeleri istenmektedir, **A.Ş.S. No:22**, S.:13, B.:26.

[19] **M.D. No:119**, S:.343-344, H.:1382. Rakka iskan firarilerinin Cebel-i Kozan'a sığınmaları bundan sonra da devam etmiştir. Eylül 1714 tarihli bir fermana göre; iskan firarilerinden Lekvanik Ekradı, Silsipür Ceridi, Badıllu ve Modanlı Ekradı'dan bazı kişiler üzerlerine gidildiği zaman kaçıp buraya sığındıklarını Adana Beylerbeyi olub Anadolu'nun sağ ve sol ve orta kollarında eşkıya teftişine ve bazı cemaatlerin Rakka havalisine iskanları hususuna memur olan Ahmed Paşa İstanbul'a bildirmiştir.

Tüm uğraşılara rağmen iskan firarilerinin Adana ve çevresindeki eşkıyalıklarına son verilemediğinden dolayı, bu firariler fırsat buldukları anda eşkıyalık yapmışlardır. 15 Mart 1713 tarihi gecesinde iskan firarilerinden olan Receblü Avşarı'ndan 20 kadar silahlı eşkıya Karabor adlı köyün sakinlerine ait olan deve, diğer hayvan ve mallarını gasp etmek bu köye baskın yapmışlardır. Bu baskın sırasında meydana gelen mücadele sırasında bu köyden Hoçor veled Yusuf ile Kozoluk köyünden olup burada misafir olarak bulunan Toros veled Bogos kurşun ile yaralanmıştır[20].

Rakka'ya yapılan iskan çerçevesinde Azaz çevresine iskan olunan Al-i Vehb Arabı Kabilesi'nden olup Kulaksız Arap diye bilinen Mehmed bin Zağir, Adana çevresinde bulunan cemaatlerin içine gizlenmiş ve Avşar eşkıyası ile birlikte Yüreğir Kazası'na tabi Kapulu adlı köye gelip, bu köyün sakinlerinin öküz ve atlarını gasp edip buğday ambarlarını açarak buğdaylarını gasp etmiştir. Ayrıca bu kişi ile birlikte diğer eşkıyalar birleşerek, Adana ile Misis arasındaki önemli bir güzergah olan yolları keserek eşkıyalıklarda bulunmuşlardır. Bu hususla ilgili olarak Mehmed bin Zağir'den şikayet edilmesi üzerine, bu kişi yakalanarak muhakeme edilmiş ve "... *vâcibü'l-izâle bir şakî* ..." olduğunun ispat edilmesi sonucunda hakkında gereken cezanın verilmesine hükm olunmuştur[21].

Bu dönem içerisinde, Rakka'daki iskan düzeni bir türlü neticelendirilemediğinden, burada bulunan cemaatler fırsat buldukları anda firar etmekte idiler. Kasım 1728 tarihli bir fermana göre; Rakka iskanından olan Şavi ve Simek Arabları ile Türkman ve Ekrad taifelerinden bir kısmının iskan mekanlarını terk ederek Diyarbakır, Maraş, Haleb ve Adana Eyaletleri'nde oturmaktaydılar[22]. Ancak bunların geri gönderilmeleri tam olarak tamamlanmadan Maraş çevresinde bulunan Tacirlü Cemaati mensupları Maraş Beylerbeyi'nin adamları ile muharebeye girerek kaçıp Adana çevresine gelmişlerdir. Diğer cemaatlerle birlikte Tacirlü'nün firarilerinin

---

Ahmed Paşa, Paşa tarafından gönderilen ilama göre; bu bölgenin güvenliğinin sağlanması için bu çevrede sakin olan kişilerin yardımının alınması gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine bu dağ ve çevresinde sakin bulunan Kozanoğlu, Karsandıoğlu, Gök Velioğlu, Abdülkerim, Kubad ve Bayezid adlı kişiler Ahmed Paşa'ya yardım etmeleri ve iskan firarilerinin geçebilecekleri yol ve geçitlerin kesilmesi hususunda görevlendirilmişlerdir. **M.D. No:122**, S:.125, H.:2

[20] **A.Ş.S. No:102**, S.:16, B.:27-a.

[21] **A.Ş.S. No:128**, S.:114, B.:170. 6 Mart 1714 (19 Safer 1126).

[22] Bu fermanla bunların zaman geçirilmeden iskan mekanlarına gönderilmeleri istenmiştir. **A.Ş.S. No:126**, S.:95, B.:144; **M.D. No:135**, S:.190, H.:3.

de yakalanarak Rakka'ya geri gönderilmeleri için Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Mehmed ile diğer yetkililere hitaben ferman gönderilmiştir[23].

Rakka iskan firarilerinin önemli bir kısmı Adana bölgesine gelmeden önce genellikle Kilis bölgesine giderek, burada başta Okcu İzzeddinlü Ekradı olmak üzere diğer cemaatlerin içine gizlenmiş ve bir süre sonra bu cemaatler ile birleşerek Adana çevresinde eşkıyalık yapmışlardır. Bu cemaatler; sakin oldukları Kilis havalisinden kalkarak Beylan, Payas, Üzeyr ve Kurdkulağı bölgelerinde adam katli, mal ve hayvan gaspının yanında Yüreğir Kazası'ndaki halkın üzerine toplu bir halde gelip harman vaktinde mallarını gasp etmiş ve harmanlarını yakmışlardır. Bu durumu; başta Adana Kadısı Seyyid Mehmed olmak üzere, çevredeki diğer Kadı ve Naibler'in arz ve mektuplarla belirtmeleri üzerine, bu şekilde Adana çevresine gelerek eşkıyalık yapan bu eşkıyalara aman verilmeyerek cezalarının verilmesi ve güvenliğin sağlanması için gerekenin yapılması hususunda Adana Valisi Vezir Yakub Paşa ile Adana Kadısı'na ferman gönderilmiştir[24].

Alınan bütün tedbirler ve sert baskılara rağmen Adana çevresinde bulunan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri ile diğer cemaatlerin iskan firarilerine yardım etmelerinin bir türlü önü alınamamıştır. 1742 yılında başta Receblü Avşarı ile Lekvanik Ekradı olmak üzere diğer iskan firarilerinin tenkili sırasında, bu cemaatlerin tenkili ile görevli olan Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Süleyman Paşa'nın tenkil olayı sırasında 200'den fazla iskan firarisi kaçarak Adana çevresindeki cemaat ve kabilelerin içlerine girmişlerdir. Bu firarileri içlerine almakla yetinmeyen bu cemaatler, bunlara yem ve yiyecek vermenin yanında destek olmak amacıyla yanlarına adamlar vermişlerdir. İskan firarilerinin yanlarına verilen bu adamlar özellikle rehberlik görevi yaparak bölgeye yabancı olan bu kişilerin geçit ve yollardan kolayca geçmelerini sağlamışlardır. Verilen bu destek ve rehberlik üzerine iskan firarilerinden 100'den fazla kişi Dölek Derbendi'ni geçip eşkıyalıklarda bulunmuşlardır[25].

Cemaatlerin bu firarilere verdikleri desteğin sona erdirilmesi için alınan tedbirler bir türlü sonuç vermemiştir. Bu dönemde gönderilen bir fermana göre; Adana çevresinde bulunan cemaatler, içlerine firar eden bu cemaatleri teslim edeceklerine dair

[23] **A.Ş.S. No:126**, S.:91, B.:156-a; **M.D. No:135**, S:.232, H.:1. Ocak Başları 1729 (Evail-i C.ahir 1141).
[24] **A.Ş.S. No:38**, S.:249, B.:373; **M.D. No:139**, S:.352, H.:1. Ekim Sonları 1733 (Evasıt-ı C.evvel 1146).
[25] **M.D. No:148**, S:.222, H.:1. Nisan Sonları-Mayıs Başları 1742 (Evahir-i Safer 1155).

defalarca taahhütte bulundukları halde, bu kişileri teslim etmemişlerdir. Bu sırada özellikle Cerid Cemaati ile Bozdoğan Cemaatleri bunları içlerine kabul etmiştir. İçlerine giren bu firarilerin mal, hayvan, kadın ve çocuklarını içlerine alıp koruyan bu cemaatlerin bir kısmı ise, kendi içlerinde bulunan bu kişilerin iskan firarisi veya eşkıyalık yapıp gelerek kendilerine sığınan kişiler olduklarını inkar etmişler, bazıları ise bu gelen kişileri teslim etmemek için "... *'aşîretimize dâhil düşmüşdür* ..." diyerek sahip çıkmışlardır[26]. Bu cemaatlerin bu tür destek ve himaye yollu davranışları nedeniyle eşkıyalık yapan bu firariler bir türlü yakalanamadığından gereken cezaları verilememiştir[27].

Haklarında defalarca tenkil edilerek, Rakka'ya iskan edilmeleri için ferman gönderilen fakat her seferinde iskandan firar ederek Adana Çevresi'ne gelerek Tarsus'un Kuştimur Nahiyesi'nde ikamet etmeye başlayan Bahrili Avşarı Cemaati mensupları, 1740'lı yılların başlarında tekrar eşkıyalığa başlamıştır. Bahrili Avşarı Cemaati eşkıyalarının çevreye verdikleri zarar nedeniyle, bölge halkının büyük bir kısmı yerlerini terk etmiştir. Bunun üzerine bunların mutlaka yakalanarak Rakka'ya gönderilmeleri için ferman gönderilmiş[28], ancak bu hususta başarı sağlanamamış ve bu cemaatin eşkıyalıkları devam etmiştir.

Bahrili Avşarı Cemaati iskan mahalline gitmediği gibi, yine bu çevrede eşkıyalık yapan iskan firarilerinden Lekvanik'e tabi Hacılar Ekradı ile birleşerek adam katli ve mal gasbına devam etmişlerdir. Bunların yaptıkları eşkıyalıktan dolayı Adana'nın batı tarafı ile Tarsus'un birçok bölgesi harap bir hale gelmiştir. Bu eşkıyalıkların sona erdirilmesi için Bahrili Avşarı'nın yerlerinden kaldırılarak Rakka'ya gönderilmesi için Rakka Valisi Pir Hacı Mustafa Paşa, Adana Mütesellimi, Tarsus Voyvodası, Adana ve Tarsus'un darb ve harbe kadir il erleri görevlendirilmiştir[29].

---

[26] Firar eden bu tür iskan firarileri ve eşkıyalara yardım edip onları gizleyenlerin bu tür davranışlardan uzak durmaları için; bu eşkıyalara yardım edenlerin, eşkıya muamelesi göreceği ve eşkıyalar hakkında tatbik edilecek olan cezanın bunlara da tertip edileceği belirtilmektedir. **M.D. No:153**, S:.84, H.:1.

[27] **M.D. No:148**, S:.222-223, H.:1. Yapılan bütün teşebbüslere rağmen cemaatlerin iskan firarilerine içlerine kabul etmelerinin önü alınamamaktaydı. **M.D. No:148**, S:.312, H.:2.

[28] **M.D. No:150**, S:.293, H.:2. Haziran Ortaları 1744 (Evail-i C.evvel 1157).

[29] **M.D. No:152**, S:.65, H.:2. Ocak Sonları 1745 (Evail-i Zilkade 1158). Gönderilen bir fermana rağmen Bahrili Avşarı Cemaati'nin Adana etrafındaki mevcudiyeti devam etmiştir. Mart Başları 1746 (Evasıt-ı Safer 1159) tarihli bir hüccete göre bu cemaat hala Adana ve çevresinde bulunmakta idi. **A.Ş.S. No:4**, S.:181, B.:324.

Bahrili Avşarı ile bunlara tabi olan İmamkulu Uşakları'nın Tarsus ile Adana arasındaki eşkıyalıkları devam ettiğinden bunların Rakka'ya gönderilmeleri için fermanlar gönderilmiş ise de bunların iskan mekanlarına gönderilerek, yapmış oldukları eşkıyalığın önü alınamamıştır. Bütün Rakka iskan firarilerinin geri gönderilmeleri için gönderilen umumi ferman[30] ve defter[31] gereğince bu cemaatlerin de mutlaka Rakka'ya gönderilerek eşkıyalılarının sona erdirilmesi gerektiği, bu durumun bu iki cemaate usulü ile bildirilmesi ve gasp ettikleri malların geri alınarak, adam katl edenlerin gereken cezalarının verilmesinden sonra geri kalanlarının Rakka'ya gönderilmeleri için Adana Mütesellimi görevlendirilmiştir[32]. Bu cemaatlerin mensuplarının, iskan hususunu ve diğer teklifleri kabul etmemeleri üzerine, sert bir şekilde tenkil edilmeleri emredilmiştir. Bu hususla ilgili olarak Adana Kazası Yeniçeri Serdarı, Adana Mütesellimi Mehmed Ağa'nın maiyetinde görevlendirilmiştir[33].

Rakka iskan firarilerinin geri döndürülmeleri için yapılan bu çalışmalara rağmen, bunların Adana ve çevresindeki mevcudiyetlerinin sonu alınamamış ve bu firariler bir yolunu bulup Adana ve çevresine gelmeye devem etmişlerdir[34].

2-Rakka İskan Firarilerinin Anadolu'nun Diğer Yerlerindeki Eşkıyalıkları

Rakka'ya yapılan iskanın temel amaçlarından biri bu bölgenin boş arazilerinin ziraat ile şenlendirilmeleri, buranın güneyden gelen Arap ve diğer cemaatlerin saldırılarından korunarak bunların kuzeye doğru ilerlemelerinin önünün alınmasıdır. Esasta amaçlanan ise, Anadolu içlerinde eşkıyalık yapmakta olan göçebe cemaatlerin bu bölgede iskan edilerek, Anadolu'da güvenliğin sağlanması idi.

Cemaatlerin eşkıyalıklarının önünün alınarak, Anadolu'nun güvenliğinin sağlanması hususundaki amaç, buraya yapılan iskan olayı ile ortadan kaldırılamamış, tam tersine eşkıyalık olayları daha da artmıştır.

---

[30] **A.Ş.S. No:28**, S.:108-109, B.:161. Temmuz Başları 1747 (Evahir-i C.ahir 1160).

[31] İskan defterlerine göre Rakka'da bulunması gereken, fakat önemli bir kısmının bu bölgede bulunmayarak firar eden cemaatleri isim isim belirten ve Rakka Valisi Hacı Mustafa imzasını taşıyan bu deftere göre toplam 1161 kişi Anadolu bölgesinde firari olarak bulunmaktaydı. **A.Ş.S. No:28**, S.:111, B.:164. Ekim Başları-Ortaları 1747 (Evail-i Şevval 1160).

[32] **M.D. No:153**, S:.156, H.:3. Kasım Ortaları 1747 (Evasıt-ı Zilkade 1160).

[33] Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın mektubu. **A.Ş.S. No:35**, S.:47, B.:95. Şubat Başları 1748 (Evail-i Safer 1161).

[34] **A.Ş.S. No:28**, S.:109-110, B.:162. 14 Temmuz 1748 (28 Receb 1161).

12-21 Ocak 1691 (Evasıt-ı R.ahir 1102) tarihinde alınan kararla[35] Rakka'ya iskanı ferman olunan cemaatlerin bazıları ya iskan mekanlarına götürülememiş yada buraya gittikten sonra firar ederek Anadolu içlerinde eşkıyalıklarda bulunmuşlardır. Bunların Rakka'ya gönderilmeleri için yapılan faaliyetler sırasında, bu cemaatler karşı koymaya başlamışlar ve birbirini takip eden karşılıklı çatışmalar meydana gelmiştir. Bunun yanında iskan mekanlarına götürülemeyen cemaatler de, bulundukları bölgelerde eşkıyalık olaylarına başlamışlardır.

İskan kararının alınmasından önce Anadolu'nun çeşitli yerlerinde eşkıyalık olayları görüldüğünden dolayı bunların tenkil edilmeleri için etkin bir mücadele yöntemine girişilmişse de başarılı olunamamıştır. İskan kararın alınmasından önce Anadolu'nun birçok yerinde ortaya çıkan eşkıyaların tenkili için Rakka Beylerbeyi olan Kadı-zade Hüseyin Paşa görevlendirilmiştir. Kayseri ve çevresindeki Karaca Kürd Cemaati'nin[36], Kilis'te Şeyhlü Ekradı'nın[37], Türkman Taifesi'nden olup Beğdili'ye tabi olan Beğmişli, Arablı, Kara Şeyhli, Döğerli, Kadirli, Sıçan, Bozkoyunlu, Dimlek, Çömlek ve Mamalı Cemaatleri'nin eşkıyalıklarının nihayete erdirilmesi için bu Paşa görevlendirilmiştir[38].

İskan emrinin ardından iskanla görevlendirilen cemaatler, iskana gitmemek için firar etmeye başlamışlardır. Bu cemaatlerden Antep ve çevresinde bulunanları, yaylağa çıkmak bahanesi ile Malatya ve Elbistan tarafına doğru kaçmışlardır. Bunların bu bölgelere kaçmalarına engel olunması için buralara giden yol üzerinde bulunan Kanlı Bel adlı geçidin tutulmasına Rişvanoğlu Halil ile Göynük, Behisni ve Hısn-ı Mansur'un ileri gelenleri görevlendirildikleri halde bunlar bu geçidi tutmamışlar, bunun sonucunda bu cemaatler buradan geçerek Malatya ve Elbistan taraflarına gitmişlerdir. Bunun üzerine bu cemaatlerin gittikleri yaylaklardan geri döndürülmeleri için, Diyarbekir

[35] **M.D. No:100**, S:.132, H.:520.
[36] **M.D. No:100**, S:.31, H.:96. Haziran Sonları 1690 (Evasıt-ı Ramazan 1101).
[37] **M.D. No:100**, S:.32, H.:97. Haziran Sonları 1690 (Evasıt-ı Ramazan 1101).
[38] **M.D. No:100**, S:.104, H.:402-3. 1 Ocak 1691 (Selh-i R.evvel 1102). Özellikle bunların yapmış oldukları eşkıyalıklar çok fazla idi. Bunların tenkil edilmesi için yoğun çalışmalarda bulunulmuştur. Bunların tenkili için Rakka Beylerbeyi'nden başka Selemiye ve Deyr-i Rahbe Sancaklarıyla Çölbeği olan Hüseyinü'l-'İyas, Maraş Beylerbeyi Mehmed Paşa ile Haleb Mütesellimi de görevlendirilmiş idi. **M.D. No:100**, S:.104. H.:402-3; S:.114, H.:433. Rakka'ya ilk etapta iskan olunmaları emredilen cemaatler içinde bu cemaatler de yer almaktaydı. **M.D. No:100**, S:.132, H.:520. İskan kararı ile ilgili gönderilen fermandan kısa bir süre sonra Şubat sonları 1691 tarihinde gönderilen bir fermanda, yine bu cemaatlerin eşkıyalık yaptıkları ve buna son verilmesi istenmekte idi. **M.D. No:100**, S:.142, H.:542.

Valisi olup Anadolu'da asker ihracına memur olan Vezir Ali Paşa ile sefere gitmekle görevli olan bu bölgenin askerleri görevlendirilmiştir[39].

İskanı emredilen bu cemaatlerin bir kısmı iskan bölgesinde bulunmadıklarından dolayı iskan mekanlarının bazı bölgeleri boş bulunmaktaydı. Tokad Voyvodalığı'na tabi olan Mamalu Türkmanı mensuplarının eşkıyalıklarının görülmesi üzerine 1693 yılı Şubat başlarında bu boş araziye iskanları kararlaştırıldı. Aynı şekilde Maraş İlbeğlisi'nin de bu tarihte Rakka'ya iskan edilmesi kararlaştırıldı[40].

Rakka'ya iskan edilmeleri kararlaştırılan Mamalu Türkmanı'nın bu bölgeye gitmekte zorluklar çıkarması ve ödemeleri gereken malları tahsil edilemediğinden dolayı 1695 yılı başında Rakka iskanından af edilmiş ve Bozok Sancağı'nda Akdağ havalisinde iskan edilmeleri kararlaştırılmıştır. Ancak bu bölgede de rahat durmamaları ve ödemeleri gereken malları tahsil edilemediğinden tekrar Rakka'ya iskan edilmeleri kararlaştırılmıştır[41]. Lakin Mamalu Türkmanı mensupları; iskan mekanlarına gitmedikleri gibi, eşkıyalık olaylarına başlayarak çevredeki levendat eşkıyasını da başlarına toplayarak etraflarına zarar vermeye başlamalardır. Bunun üzerine, bunların topluca Rakka'ya iskan edilmeleri için gerekenin yapılması istenmiştir[42].

1697 yılının sonlarına gelindiğinde Rakka'ya iskan edilen cemaatlerden Beğdili Taifesi'nden; Kara Şeyhlü, Yadigarlı, Şeyhlü, Semen, Denizlü, Kadirlü, Arablı, Kazlu, Barak, Bayındır, Musalu, Cecelü Cemaatleri ile İlbeğlü ve Çağırğanlu Cemaatleri'nin bazılarının 3000 miktarı evleriyle birlikte iskandan firar ederek Fırat Nehri'ni geçtikleri ve çevredeki bölgelerde eşkıyalık yaparak bölge idarecileri ve askerlerle çatışmaya girdikleri görülmektedir. Yapılan bu muharebeler sonucunda, bu firarilerden bir kısmı

---

39 **M.D. No:101**, S:.81, H.:254. Haziran Ortaları 1691 (Evasıt-ı Ramazan 1102).

40 **M.D. No:104**, S:.147, H.:639; Ahmet Refik; **Anadolu'da Türk Aşiretleri**, İstanbul, 1989, s.108-110, B.:161.

41 **M.D. No:106**, S:.360-361, H.:1388; A.Refik; **a.g.e.**, s.111-112, B.:163. Aralık Ortaları 1695 (Evail-i C.evvel 1107).

42 **M.D. No:108**, S:.142, H.:610; A.Refik; **a.g.e.**, s.113, B.:163. Mart Başları Ortaları 1696 (Evail-i Şaban 1107). Ancak Bozok ahilisinin; bunların çoğunun suçsuz olduğu, **Mamalu Cemaati mensuplarının çoğunun bu bölgede eşkıyalık yapmadığı, tam tersine eşkıyalığın tenkilinde faydaları olduğu, eğer bunlar bu bölgeden gidecek olur ise bölgede eşkıyaların çoğalacağı ve kendilerinin perakende ve perişan olacaklarını** belirtmeleri üzerine, sadece eşkıyalık yapanların Rakka'ya gönderilmeleri kararlaştırılarak geri kalanlarının Bozok'ta kalmalarına izin verilmiştir. **M.D. No:108**, S:.276, H.:1168. Mayıs Sonları 1696 (Evahir-i Şevval 1107).

katl edilmiş, bir kısmı da iskan mekanlarına geri gönderilmişse de çoğunluğu firar ederek Anadolu içlerine doğru kaçmıştır[43].

Rakka iskanından firar eden kişiler iskandan firar etmek için değişik yollara başvurmaktaydılar. Mesela, Rakka iskanından firar eden birçok kişi Kayseri Müftüsü olan Karabaş Ali'nin medresesine suhte adıyla girip saklanmışlardır. Rakka iskanından firar ederek Adana ve çevresinde de eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan Bahrioğlu ve kendine tabi olan cemaatler, Kayseri çevresinde bulunan bir köyü basmalarının ardından, Kayseri Kazası sakinlerinin bunların eşkıyalıklarına engel olmak için arzda bulunmaları üzerine, Bahrioğlu'nun tenkili için Rişvanoğlu Halil bu bölgeye gelmiştir. Fakat; Müftü Karabaş Ali, Bahrioğlu'ndan almış olduğu para karşılığında medresesinde bulunan iskan firarileri ile birlikte Rişvanoğlu Halil'e mukavemette bulunmuş ve bunu bu bölgeye yaklaştırmamıştır. Bunun üzerine, bu bölgede bulunan iskan firarisi eşkıyalar fırsat bularak çevredeki köyleri basmaya başlamışlardır. Bu kişilerin çevrelerinde bulunan kişileri katl ederek birçok malları gasp etmeleri üzerine, bunların tenkili için İncesu Mütevellisi Kara Yakub üzerlerine gitmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine, bu eşkıyalar, İncesu Mütevellisi Kara Yakub'u yaraladıkları gibi birkaç adamını da katl etmişlerdir. Bu olaylardan cesaret alan Müftü Karabaş Ali çevredeki diğer eşkıyaları da başına toplayarak şehri muhasara ettirip top ve tüfek attırtmış, ardından da halka barut ve kurşun akçesi adı altında salyane yükleyerek bu meblağı toplamıştır. Bu durumun İstanbul'a arz edilmesi üzerine Karabaş Ali'nin asıl memleketi olan Aksaray'a sürgün edilmesi ve iskan firarilerinin bu eşkıyalıklarına son verilmesi için tedbirler alınması istenmiştir[44].

Cemaatlerin önemli oranda iskan edildikleri bölge olan Rakka bölgesinde iskan düzeni bir türlü sağlanamamıştır. Beğdili Cemaati'nin bu bölgede yapmış olduğu eşkıyalıktan dolayı bu bölgedeki diğer cemaatler buna tahammül edemeyerek firar yolunu seçmişlerdir. Rakka iskanından bu nedenle firar eden Avşar, Cerid, Musacalu, Bayındır, Çağırganlu, Dokuz, Hacı İvazoğlu, Barak, Tacirlü, Çeçelü, Kara Çeçe, İlbeğlü, Harbendelü, Badıllu, Modanlu, Mamusi, Lekvanik, Kızılkoyunlu, Cihanbeğli ve bunlara tabi olan cemaatlerin Anadolu Eyaleti ile Anadolu'nun diğer bölgelerindeki havass ve evkaf karyelerinin içine girip çevrelerinde eşkıyalıklarda bulunmaları, bu

[43] **M.D. No:110**, S:.214-215, H.:960.
[44] **M.D. No:110**, S:.238, H.:1088. Ocak Başları 1698 (Evahir-i C.ahir 1109).

bölgelerin huzur ve güvenliğini bozmuştur. Bu durum üzerine, bu cemaatlerin eşkıyalıklarına son verilerek gereken cezalarının verilmesi ve Rakka'ya geri gönderilmeleri için Adana Beylerbeyi Ebubekir Paşa görevlendirilmiştir[45].

Daha önce Tarsus ve Sis etrafında sakin olup, Yeniil Türkmanı'na tabi olan Musacalu Cemaati perakendesinden Ca'ber Cemaati mensuplarının yapmış olduğu eşkıyalıklardan dolayı Rakka'ya iskan edilmelerine karar verilmiştir. Ancak bu cemaatten olup, iskan bölgelerinden firar edenler, Sandıklı Kazası ve çevresine gelerek, bu bölgenin sakinlerinin gittikleri yaylaklara cebren yerleşmişlerdir. Bu firariler; harman vaktinde çevredeki köylere baskınlar yaparak, bölge sakinlerinin mahsullerine zarar vermelerinin yanında, geceleri bu bölgedeki halkın hayvanlarını çalıp götürmüşlerdir. Bu cemaatin firarilerinin yaptıkları bu eşkıyalıklarına son verilmek için iskan mekanları olan Rakka'ya gönderilmeleri emredilmiştir[46].

İskan firarilerinin Anadolu içinde yapmış oldukları eşkıyalıkların artması, özellikle de Silsipür Ceridi ve Lekvanik Ekradı başta olmak üzere Badıllu ve Modanlu Ekradı Cemaatleri'nin tenkili için Şeyhülislam Mahmud'dan fetva alınmış ve bunların tenkil edilerek iskan mekanlarına gönderilmeleri hususunda Aydın ve Menteşe Sancakları Muhassıllıkları'na ilave olarak Adana Beylerbeyiliği'ne atanan Ahmed Paşa görevlendirilmiştir[47].

Yeniil'e tabi Musacalu Cemaati'nden olan Ca'ber Cemaati'nin yukarıda belirtildiği gibi Rakka'ya geri gönderilmesi ferman olunmasına rağmen bu cemaatten bir kısmı iskan mahalline gittikten kısa bir süre sonra firar ederek geride kalanlar ile birleşip Alaşehir ile Kula Kazası arasında kışlamaya başlamışlardır. Bu cemaatin mensuplarının çoğu çevrede bulunan Yeniçeriler'in himayesi altında tüfekli bir halde idiler. Bunların bu bölgede yapmış oldukları eşkıyalık üzerine Anadolu Valisi Vezir Ali Paşa bunları tenkil etmek için üzerlerine gitmiş ve içlerinden 3 Kethüda ile diğer 5 kişiyi yakalayarak Kütahya Kalesi'nde kalebend etmiştir. Durumun İstanbul'a bu Vali

[45] **A.Ş.S. No:30**, S.:44-45, B.:59; **M.D. No:114-1**, S:.609, H.:4. Ağustos Başları 1705 (Evasıt-ı R.ahir 1117).

[46] **At.Ş.D. No:58**, S.:130, H.:2. Ocak Başları 1711 (Evasıt-ı Zilkade 1122).

[47] **A.Ş.S. No:39**, S.:72-73, B.:104; **M.D. No:122**, S:.91, H.:1. Temmuz Ortaları 1714 (Evail-i Receb 1126). Bir süre sonra Anadolu Müfettişliği ile birlikte Rakka Beylerbeyiliği'ne atanan Ahmed Paşa Anadolu dışında Arabistan, Suriye ve Irak çevresindeki Urban eşkıyasının tenkili ile de görevlendirildiğinden dolayı Anadolu'nun batı kısmında olan iskan firarilerinin tenkili için Yeniil Voyvodası Ahmed Ağa görevlendirilmiştir. **A.Ş.S. No:106**, S.:104-105, B.:131.

tarafından ilam olunması üzerine yakalanan bu kişilerin gasp ettikleri malların geri alınması, katl ettikleri kişilerin varisleri ile murafaa edildikten sonra ya kısas olunmaları veya diyetlerinin tahsil edilmesi istenmiştir. Bu kişilerden katl edilecek kadar yüksek suçları olmayanların da yanlarına adamlar tayin edilerek Magosa Kalesi'nde kalebend olunmak üzere Kıbrıs'a gönderilmeleri, cemaatin diğer geri kalanlarının ise Rakka'ya gönderilmeleri emredilmiştir[48].

Daha önce Keskin'de sakin iken Rakka'ya iskanı emir olunan cemaatlerden olan Karaca Arablu Cemaati de bu dönemde Rakka'dan firar ederek Alaşehir çevresinde kışlamakta idi. Hama iskanı firarilerinden olan Alcı Cemaati ve Harbendelü Cemaati de aynı dönemde iskan mekanlarından firar ederek Saruhan Sancağı'nda kışlayıp Akşehir Dağı'nda yaylamakta idiler. Bu üç cemaatin firarileri levendat kıyafeti ile gezmekte ve etraflarına zarar vermekteydiler. Bu cemaatlerin de, mensuplarından suçlu olanların cezalarının verilmesi ve geri kalanlarının Rakka'ya gönderilmeleri emredilmiştir[49].

Osmanlı Devleti ile İran arasında XVIII. Yüzyılın ilk döneminde uzun süren savaşlar olmuştur. İran ile olan kadar uzun olmasa da Avusturya, Rusya ve diğer devletler ile süren savaşlar nedeniyle Anadolu'daki birçok eyalet ve sancak idarecileri sefere gittiklerinden dolayı levendat eşkıyası, Türkman, Ekrad ve sair eşkıyalar fırsat bularak eşkıyalık yapmakta idiler[50].

İmamkulu ve Bahrilü Cemaatleri firarilerinin daha önce Rakka'ya gönderilmeleri için teşebbüste bulunulmuş ise de, bunlardan bu bölgeye götürülenler kısa bir süre sonra firar ederek Lekvanik'e tabi Kırıntılı Cemaati ile birleşmişlerdir. Bu cemaatler, Adana ve etrafında kışlamakta ve yazları Niğde Sancağı'nda Develü Kazası'na tabi Harmancık, Üçkapulu Yaylakı ve Kayseri'de Erciyes taraflarında yaylamakta idiler. Bunlar her sene yaylaya gidip gelirken bu çevrede bulunan halk ile yolculara zarar vermekte, ekinlerini hayvanlarına yedirip zararlar vermişlerdi. Bu cemaatler; bu zararların yanında Kayseri, Köstere, Harmancık, İncesu, Develü ve Karahisar-ı Develü

---

48 **M.D. No:127**, S:.350, H.:1; A.Refik; **a.g.e.**, s.155-158, B.:201. Mart Sonları 1719 (Evail-i C.evvel 1131).
49 **M.D. No:127**, S:.350, H.:1; A.Refik; **a.g.e.**, s.155-158, B.:201.
50 **A.Ş.S. No:125**, S.:9, B.:174; **M.D. No:131**, S:.430, H.:1.

Kazaları'ndaki yolları kesip yolcu ve kervanların yollarını keserek adam katli ve mal gaspında bulunmakta, çevredeki bazı köyleri basıp halkın mallarını yağma etmişlerdi.[51].

Rakka firarilerinden bir kısım Yeniil'e tabi cemaatlerin içine girip saklanmışlardır. Bunların tespit edilerek geri gönderilmeleri için görevlendirilen Yeniil Voyvodası Ahmed ile bu firariler hususunda mübaşir tayin edilen Peçevili Mehmed'in yapmış oldukları teftiş sonucunda Rakka iskan firarilerinden Mehmed Kethüda'ya tabi Hamis Şeyhlüsi ve Kasım'a tabi Döğerlü Cemaatleri'nden 20 ev bulunmuştur. Bunların iskan mahallerine gönderilmeleri için içlerinden bazıları rehin alınmış ve Ankara Kalesi'ne haps edilmiştir. Bu kaleye haps edilenler dışında geri kalanların mal ve hayvanları ile Rakka'ya nakl edilerek Rakka Valisi Ahmed Paşa'ya teslim edilmeleri emredilmiştir[52].

Raka'ya iskan edilmeleri için yoğun gayret gösterilmesine rağmen bu bölgede ikamet ettirilemeyen Köçeklü Cemaati 1733 ve Silsüpür Ceridi Cemaati 1734 senelerinde Rakka iskanından affedilmiştir. Yeniil Voyvodalığı'na ilhak olunan bu cemaatlerden Silsüpür Ceridi Pehlivanlı Cemaati'nin kefaleti ile eskiden sakin oldukları Keskin Kazası'nda Cebel-i Renk'e, Köçeklü Cemaati ise Çiçek Dağı'na iskan edilmiştir[53].

Bu cemaatler; iskan edildikleri bu yerlerde de rahat durmayarak Ürgüb Kasabası'ndaki Karamanoğlu İbrahim Beğ Cami'-i Şerifi Evkafı köylerinden Babalu ve Akköy adlı köylere musallat olmuşlardır. Bu cemaatin eşkıyalarından bu köyleri basanlar, bir defada 100 koyun ile 130 sığırı alıp götürmüş, bunun ardından bu eşkıyalardan 40'tan fazla kişi, yine bu köyleri basıp 100 çift sığır, kısrak ve katırlarını gasb edip, Sadat'tan bir genç çocuk ile diğer iki kişiyi yakalayıp zincirleyerek yanlarında götürmüşlerdir. Bu kişilerin kurtarılmaları için ise 500 kuruş talep etmişlerse de bölge halkının, bu meblağı ödemeye güçleri olmadığını belirtmesi üzerine bu üç kişi bunların ellerinde esir kalmıştır. Bu durum üzerine bu cemaatlerin ıslah olmaları için Rakka'ya iskan edilmelerine karar verilmiş ve bu hususta İçil Sancağı mutasarrıfı Vezir

---

[51] **M.D. No:135**, S:.73, H.:1. Haziran Sonları 1728 (Evasıt-ı Zilkade 1140).
[52] **M.D. No:135**, S:.296, H.:3; A.Refik; **a.g.e.**, s.178-179, B,:216. Mart Ortaları 1729 (Evasıt-ı Şaban 1141).
[53] **A.Ş.S. No:130**, S.:38, B.:74; **M.D. No:142**, S:.29, H.:3.

Mustafa Paşa, Çorum Sancağı mutasarrıfı, Ankara Sancağı mutasarrıfı, Konya ve Bozok Mütesellimleri, Mamalu Mir-i Aşireti ile Keskinlü Alaaddin-zade görevlendirilmiştir[54].

3-Kılıçlı, Doğanlı ve Bektaşlı Cemaatleri'nin Çukurova Bölgesi ve Diğer Yerlerdeki Eşkıyalıkları

Maraş ve çevresinde sakin olan Kılıçlı Cemaati, belgelerde Yeniil Türkmanı'na tabi bir cemaat olarak görülmektedir[55]. Bazı belgelerde Türkman Taifesi'nden olduğuna dair kayıtlar bulunan Kılıçlı Cemaati'nden[56], belgelerin çoğunluğunda Kılıçlı Ekradı diye bahsedilmektedir. *Rafizî* mezhebinden[57] olduğu belirtilen bu cemaat, XVIII. Yüzyılda büyük oranda eşkıyalıklarda bulunmuştur. Yapmış oldukları eşkıyalıklar nedeniyle, bu cemaatin mensuplarının önde gelenleri katl edilerek, geri kalanları defalarca başka bölgelere sürgün edilmiş olmasına rağmen, eşkıyalıklarının önü alınamamıştır.

Şubat sonları 1691 tarihine ait bir belgeye göre, adam katli, mal gaspı ve yol kesme gibi eşkıyalık olaylarında bulunan ve Türkman taifesinden oldukları belirtilen; Kılıclı Cemaati ile Tatalı, Kabaş, 'Acurlı, Dana Şeyhlü, Günce, Kazlı, Çepni, Cecelü ve Alcı cemaatlerinin gereken cezalarının verilerek güvenliğin sağlanması talep edilmişse[58] de başarılı olunamamıştır. Bunun üzerine ismi geçen bu cemaatlerin, Rakka'da Colab Nehri havalisine iskan edilmelerine karar verilmiş ve bunların yaylak bahanesiyle başka

---

[54] **A.Ş.S. No:130**, S.:38-39, B.:74; **M.D. No:142**, S:.29-30, H.:3. Aralık Başları-Ortaları 1735 (Evahir-i Receb 1148). Bu cemaatlerden ele geçirilenler, Adana'da Adana Beylerbeyi Ali Paşa'ya teslim edilerek Rakka'ya gönderilmeleri için, Mustafa Paşa tarafından yola çıkarılmış ve 31 Mart 1736 tarihinde Yanıkhan'a gelmişlerdir. **A.Ş.S. No:130**, S.:40, B.:75-b.

[55] Hama'ya iskan edilen cemaatler arasında yer alan bu cemaat, Kılıçlı Ekradı adı altında görülmektedir. **MAD. No: 8458**, S:.41-42, B.:2. Ayrıca II. Viyana Kuşatması sonrasında, devam eden savaşlardan dolayı, devletin fazla miktarda askere ihtiyacı olması nedeniyle Ocak 1690'da talep edilen cemaatlerin isimlerinin yazıldığı listede Yeniil ve Türkman-ı Haleb Mukataası'na tabi cemaatler içinde Kılıclu Kürdü olarak belirtilen bu cemaatten 15 nefer asker talep edilmiştir. **M.D. No:99**, S:.52, H.:186; A.Refik; **a.g.e.**, s.86, B.:137. Yine aynı şekilde Mart 1691'de yapılan asker talebinde de, yine Yeniil ve Türkman-ı Haleb Mukataası'na tabi cemaatler içinde Ekrad-ı Kılıçlı Cemaati olarak belirtilen bu cemaatten 10 nefer asker talep edilmiştir. **M.D. No:101**, S:.1, H.:1.

[56] Mesela; Şubat 1691 tarihli bir belgede, eşkıyalık yapan Türkman ve Ekrad cemaatlerinin isimleri verilirken, Kılıçlı Cemaati Türkman Taifesi'nden olarak belirtilmektedir. **M.D. No:100**, S:.42, H.:542.

[57] "Kılıclı Ekradı ... tâ'ife-i mezkûre fi'l-asl rafıziyü'l-mezheb olmalarıyla ..." **M.D. No:139**, S:.347, H.:1.

[58] **M.D. No:100**, S:.142, H.:542.

yerlere kaçmalarına firsat verilmemesi hususunda gereken tedbirleri alması hususunda Rakka Beylerbeyi görevlendirilmiştir[59].

Rakka'da Colab Nehri kıyısında iskan edilmeleri için emir verilen Kılıçlı Cemaati'nin, buraya gönderilmesinden kısa bir süre sonra vazgeçilerek Hama ve Humus'a iskan edilen cemaatler içine dahil edilmiştir[60]. Ancak, bu cemaat bu bölgede fazla durmayarak firar edip, eşkıyalığa başlamıştır. Bu hareketlerinden dolayı cezalandırılarak, iskan bölgelerine geri gönderilmeleri için görevlendirilen Vezir Genç Mehmed Paşa'nın[61] faaliyetleri üzerine kaçarak İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinden Kara Hüseyinli Ceridi'ne sığınmış ve bu cemaat tarafından himaye edilmişlerdir[62].

Tekrar iskan bölgelerine geri gönderilen bu cemaat, Hama bölgesinin iklimine ve yerleşik hayata intibak etmekte zorlanmıştır. İskan şartları içerisinde görülen taş evler yapıp sakin olmak ve ziraatla uğraşmak şartına uymayan bu cemaat, ziraatla uğraşmadığı gibi, taş ev yapıp oturmak yerine Türkman obası olarak adlandırılan çadırda yaşamaya devam etmiştir[63].

Kılıçlı Cemaati mensupları, iskan edildikleri Hama ve Humus bölgesine intibak edemeyince, Maraş ile Elbistan arasındaki eski mekanları olan Ahsendere'ye iskan edilmişlerdir[64]. Bir süre burada sakin olan bu cemaatin mensupları, iskan bölgelerinden firar eden Receblü Avşarı'nı içlerine alıp gizlemeye başlamaları üzerine, bunları içlerinde barındırmayarak iskan mekanlarına göndermeleri hususunda sert bir şekilde uyarılmışlardır[65]. Ahsendere'de de rahat durmayan bu cemaat, çevredeki halkın mal ve arazilerini zorla zabt ederek, Alcı Türkmanı ve Kilis Ekradı'ndan Okcu İzzeddinlü'ye

---

59 Bu hususla ilgili gönderilen fermanda Ceceli, Alcı ve Kılıçlı Cemaatleri birlikte bir cemaat olarak belirtilmiştir. **M.D. No:101**, S:.11, H.:26; **MAD. No: 8458**, S:.40-41, B.:2. Mart Başları 1691 (Evail-i C.ahir 1102).

60 **MAD. No: 8458**, S:.41-42, B.:2. 25 Mart 1691 (24 C.ahir 1192). Yeniil Türkmanı reayası cemaatlerinden olduğu belirtilen Kılıçlı Ekradı Cemaati Asaf Kethüda'ya tabi idi. **M.D. No:104**, S:.112, H.:521; A.Refik; **a.g.e.**, s.106-108, B.:159.

61 Vezir Genç Mehmed Paşa, bu dönemde Anadolu'da eşkıya teftişine memur idi. **M.D. No:105**, S:.68, H.:309.

62 **M.D. No:105**, S:.68, H.:309; **MAD. No: 9879**, S:.81, B.:1. Aralık Sonları 1694-Ocak Başları 1695 (Evasıt-ı C.evvel 1106).

63 İskan düzenine aykırı olan bu durumun sona erdirilmesi için, bu obaların bozdurulması ve taş evler bina ettirttirilerek ziraatla uğraşmalarının sağlanması için Trablusşam Beylerbeyi Arslan Paşa görevlendirilmiştir.**M.D. No:108**, S:.81, H.:318. Şubat Başları-Ortaları 1696 (Evail-i Receb 1107).

64 **M.D. No:114-1**, S:.157, H.:1.

65 **M.D. No:111**, S:.31, H.:86-87.

tabi Çarkanlı Oymağı'ndan bazı eşkıyalar ile birleşerek eşkıyalık yapmaları üzerine, Maraş Beylerbeyi Arslan Paşa bunların tenkil edilmesi için görevlendirilmiştir[66].

Verilen bu emre rağmen, Kılıçlı Ekradı'nın tenkilinde başarılı olunamamış ve bu cemaatin mensupları eşkıyalığa devam etmiştir. İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan Tacirli Cemaati, Doğanlı Ekradı ve Alcı Türkmanı'ndan bazı eşkıyaları da yanlarına alarak gittikçe artan oranda zararlara neden olmuşlardır. Maraş, Antep, Elbistan ve Kilis şehirleri merkezinde yaşayanlardan, şehir dışına çıkanları yakalayarak mallarını soymaları, kasaba ve köylerdeki halkın hayvan, mal ve erzaklarını gasp etmelerinden dolayı, bu bölgenin sakinleri perakende olmuştur[67].

Eşkıyalık yapan bu cemaatlerin tenkili için gösterilen bütün çabalara rağmen, Kılıçlı Ekradı, Doğanlı Ekradı ve Alcı Türkmanı'nın tenkilinde başarılı olunamadığından, bu cemaatlerin yaptıkları eşkıyalıklar gittikçe artmıştır. Bölge sakinlerinin bu cemaatlerin eşkıyalıklarından aşırı derecede zarar görmesi üzerine, bu cemaatlerin Kıbrıs'a nakl edilerek, burada iskan edilmeleri için İçil Sancağı mutasarrıfı İslam Paşa görevlendirilmiştir[68].

Kılıçlı Ekradı, Doğanlı Ekradı ve Alcı Türkmanı'nın Kıbrıs'a iskan edilmeleri için verilen bu emir üzerine, yukarıda belirtilen fermandan bir süre sonra Maraş Beylerbeyiliği'ne atanan İslam Paşa, bunların iskanı için çevredeki askerlerin desteği ile üzerlerine doğru gittiği zaman, bu cemaatler kaçarak, bu sırada isyan üzere olan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden Tacirlü, Çakallu Dokuzu ve Dağ Ceridi Cemaatleri'nin içlerine girerek bu cemaatler ile birleşmişlerdir[69]. Bu cemaatler ile birleşen Kılıçlı Ekradı, Doğanlı Ekradı ve Alcı Türkmanı mensupları, toplu bir halde ilerleyip, Maraş'a 2 saat mesafesi olan Cisr-i Ceyhun adlı köprüye geldiklerinde, İslam Paşa idaresindeki askerler tarafından önleri kesilmiştir. Karışık bir durumda olan bu cemaatlerin içinden Kılıçlı, Bektaşlı ve Alcı Cemaati'ne mensup olanları seçilip, iskan mekanlarına

---

66 **M.D. No:114**, S:.73, H.:1. Mart Sonları 1703 (Evail-i Zilkade 1114).

67 Bu cemaatlerin yaptıkları eşkıyalığın sona erdirilerek gereken cezalarının verilmesi için Rakka Beylerbeyi görevlendirilmiştir. **M.D. No:114-1**, S:.157, H.:1. Şubat Sonları-Mart Başları1704 (Evahir-i Şevval 1115).

68 Bu cemaatlerin Kıbrıs'a nakl ve iskanları için Maraş Valisi Vezir Hasan Paşa, Haleb Valisi Vezir Süleyman Paşa ve Adana Valisi Vezir Mehmed Paşa kapıları halkı ile birlikte İslam Paşa'ya yardım etmek hususunda görevlendirilmişlerdir. **M.D. No:114-1**, S:.456, H.:2. Şubat Başları-Ortaları 1705 (Evasıt-ı Şevval 1116).

69 Bu cemaatlerden bir kısmı ise daha önceden kaçarak, Malatya Sancağı'nda Körpe Küpecik adlı bölgeye, Bektaşlı Nebi ile Kılıçlı Cemaati'nden bazıları ise Rişvanoğlu Halil Paşa'nın himayesine sığınmışlardır. **M.D. No:114-1**, S:.666, H.:3.

gönderilmek için yola çıkarılacakları sırada, Kılıçlı Kethüdası Bekdaş ve Alcı Cemaati'nin ileri gelenleri İslam Paşa'nın yanına giderek bazı talep ve önerilerde bulunmuşlardır. Geçmiş suçları ve Kıbrıs'a iskan edilmelerinin affedilerek, eskiden iskan olundukları Hama'ya gönderilmeleri, bundan sonra Maraş ve Elbistan bölgesine gidecek olurlarsa Mutbah-ı Amire'ye 25.000 kuruş nezr vermeyi kabul etmiş ve bu bağlamda Bektaş Kethüda'nın oğlu ile Alcı Cemaati'nden bazı kişileri rehin olmak üzere teslim etmişlerdir. Bunun üzerine, talep ettikleri şekilde; Malatya Sancağı ile Rişvanoğlu Halil'in yanında bulunanlarla birlikte Kılıçlı, Bektaşlı, Doğanlı ve Alcı Cemaatleri'nin Hama'ya götürülüp iskan edilmeleri, rehin alınan kişilerin münasip kalelerde hıfz edilmesi için Maraş Beylerbeyi İslam Paşa'ya emir verilmiştir[70]. Bu cemaatlerin, kendilerinin talebi olmasına rağmen, Hama'ya gitmek istemeyip, etraflarında bulunan bölgelerde eşkıyalığa devam etmeleri üzerine Rakka'ya iskan edilmeleri için emir verilmiştir[71].

Alınan kararlarla; Hama, Kıbrıs ve Rakka gibi farklı bölgelere iskan edilmeleri için defalarca karar verilen Kılıçlı, Bektaşlı, Doğanlı ve Alcı Cemaatleri'nin, bu bölgelerden herhangi birine iskan edilerek Ahsendere başta olmak üzere Maraş çevresindeki eşkıyalılarının önünün alınması hususunda başarılı olunamadığı gibi, eskiden yaptıkları eşkıyalıklarından daha fazla eşkıyalık yaparak halkın huzurunun daha da bozulmasına neden olunmuştur.

Nisan 1706 tarihinde Rakka'ya iskanları için verilen karara itaat etmeyen bu cemaatler, Rakka'ya gittikten kısa bir süre sonra firar ederek Kilis çevresine gelip, bu bölgede bazı eşkıyalık yaptıktan sonra Elbistan ve çevresine giderek, bu bölgenin sakinlerine çeşitli zulümlerde bulunup, evleri basıp, halkı canlarından bezdirmişlerdir. Bunun üzerine tekrar Rakka'ya gönderilmişlerse de, Kılıçlı Ekradı mensupları bir süre sonra tekrar firar ederek, Antep'e tabi Telbaşar Nahiyesi'ne gelmişlerdir. Bu bölgenin sakinlerinin karşı çıkmasına rağmen, zorla yerleşip, hayvanlarını bölgenin yerli halkının ekinleri içine salarak, tahrip ettirmiş, birkaç kişiyi yaralayıp etraflarına korku salmışlardır. Bunun üzerine, zararlarının giderilmesi amacıyla, tekrar Rakka'ya iskan

---

[70] **M.D. No:114-1**, S:.666, H.:3. Kasım Ortaları 1705 (Evahir-i Receb 1117).
[71] Bu cemaatlerin Rakka'ya nakl ve iskanları için Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa görevlendirilmiştir. **M.D. No:114-1**, S:.724, H.:1. Nisan Başları-Ortaları 1706 (Evahir-i Zilhicce 1117).

edilmeleri için Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa görevlendirilmiştir[72]. Verilen karar üzerine, Maraş Beylerbeyi Muhammed Paşa, arzuhal göndererek Kılıçlı Cemaati'nin, Rakka'ya iskan edilmelerinden affedilmeleri talep etmiş[73], Rakka Valisi'nin de gönderdiği mektupla bu affetme talebini tekrar etmesi üzerine, Kılıçlı Ekradı'nın eşkıyalık yapmamak şartıyla Elbistan'a iskan edilmelerine karar verilmiştir[74].

Elbistan bölgesine yerleştirilen Kılıçlı Cemaati mensupları, burada da rahat durmadığından tekrar Rakka'ya iskan edilmişler, ancak yeniden firar ederek Anadolu'nun bazı bölgelerinde eşkıyalık yapmaları üzerine, Rakka'dan firar eden diğer cemaatlerle birlikte geri gönderilmeleri için ferman gönderilmiştir[75].

Rakka'ya iskan edilmeleri için verilen bu kararlara rağmen, burada iskan ettirilmelerinde başarılı olunamayan Kılıçlı Ekradı mensupları; buradan firar ederek, Kilis Ekradı, Tacirlü ve İlbeğli Cemaatleri ile birleşerek eşkıyalığa başlamışlardır. 30-40 atlı ile Antep Sancağı'nda eşkıyalık yapan bu cemaatlerin eşkıyalarının yol kesme, mal gaspı, adam öldürme ve benzeri hareketlerinden dolayı, suçlu olanlarının cezalandırılarak, eşkıyalıklarının sona erdirilmesi istenmiştir[76]. Ancak bunların eşkıyalıklarının önünün alınamaması ve eşkıyalıklarının gittikçe artması üzerine haklarında "... *nefîr-i 'âmm* ..."[77] ilan edilmiştir. Bölgede bulunan bütün askerlerle birlikte üzerlerine gidilen Kılıçlı ve Bektaşlı Ekradları ile Tacirlü ve Alcı Türkmanları'nın bir kısmı Rakka'ya gönderildiği halde, bir kısmı firar ederek eşkıyalığa devam etmişlerdir.

Yaylak bahanesi ile Elbistan çevresine gelip 6 ay boyunca bu bölgede kalan Kılıçlı Ekradı ile diğer cemaatler, kasaba ve köylere zorla girip, halktan zorla yem, yemek ve zahire alıp, mallarını gasp ederek, Kızılkaya adlı köyü basıp, bu köyün imamı olan Abdurrahman Efendi'yi katl etmişlerdir. Bunun üzerine, bu cemaatlerin içindeki eşkıyaların gereken cezalarının verilmesi, geri kalanlarının tümünün Kıbrıs'a

---

[72] **M.D. No:119**, S:.116-117, H.:576. Şubat Sonları 1712 (Evasıt-ı Muharrem 1124). Aynı şekilde Bektaşlı Cemaati'nin de iskan bölgesine geri gönderilmesi emredilmiştir. **M.D. No:120**, S:.11, H.:22. Ağustos Ortaları 1713 (Evahir-i Receb 1125).
[73] **M.D. No:121**, S:.44, H.:179. Eylül Ortaları 1713 (Evahir-i Ramazan 1125).
[74] **M.D. No:120**, S:.77, H.:324. Aralık Sonları 1713 (Evail-i Zilhicce 1125).
[75] **A.Ş.S. No:103**, S.:63, B.:116.12 Şubat 1721 (14 R.ahir 1133).
[76] **M.D. No:133**, S:.207, H.:4. Nisan Ortaları 1726 (Evasıt-ı Şaban 1138).
[77] "Nefîr-i 'âmm: Harp mıntıkasında bulunan bütün halkın cenge sürülmesi yerinde kullanılır bir tabirdir." Mehmet Zeki PAKALIN; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.:II**, İstanbul, 1993, s.672.

nakledilerek orada iskan edilmelerine karar verilmiştir[78]. Kıbrıs'a iskan edilmeleri kararına rağmen, Kılıçlı Ekradı ve Tacirlü Cemaati'nin bir kısmı firar edip, Kilis Ekradı cemaatlerinin içlerine girerek, bunlar ile birleşip eşkıyalığa başlamışlardır. Toplu bir halde çevrede dolaşıp eşkıyalık yapan bu cemaatlerin korkusundan, çevrede bulunan yerleşim yerlerinin sakinleri, bulundukları yerden dışarıya çıkamamaya başlamıştır[79].

Kılıçlı Ekradı'nın, daha önce Kıbrıs'a iskan edilmesi için verilen fermanda belirtildiği gibi, yetişkin erkeklerinin çoğunluğu eşkıyalık yaptıkları için katl olunmuş, geri kalan kadın ve çocuklar Kıbrıs'a gönderilerek iskan edilmişlerdir. Kıbrıs'ta bir süre ikamet ettikten sonra, Kılıçlı Ekradı'ndan buraya gönderilip iskan edildikleri zaman çocuk yaşında olanlar yetişkin durumuna geldiklerinden[80], fırsat buldukları anda Kıbrıs'tan firar ederek Maraş ve Kilis taraflarına gelip eşkıyalığa başlamışlardır.

Kıbrıs'tan firar eden Kılıçlı Ekradı mensupları, yaz mevsiminde Elbistan, kışın ise Kilis, Uluç ve Amik Ovaları'nda gezip dolaşmaya, çevredeki halk ve yolculara zarar vermeye başlamış ve eşkıyalık hususunda, atalarının geçmişte yaptıklarını kat kat geçmişlerdir.[81]. Kılıçlı Ekradı ile bunlara katılan Bektaşlu ve Koyunoğlu Cemaatleri'nin yaptıkları eşkıyalıkların gittikçe artması üzerine, bu cemaatlerin üzerlerine toplu bir halde gidilmesine karar verilmiştir[82]. Verilen bu kararda; bu cemaatlere mensup olan bütün yetişkin erkeklerin katl edilmesi ve bunlardan ele geçirilecek malların, bu

[78] **M.D. No:133**, S:.453, H.:1. Ocak Sonları 1727 (Evail-i C.ahir 1139).

[79] Bu cemaatlerin gereken cezalarının verilerek Rakka'ya gönderilmeleri için Maraş ve Adana Beylerbeyileri görevlendirilmiştir. **M.D. No:135**, S:.119, H.:1. Ağustos Başları-Ortaları 1728 (Evail-i Muharrem 1141). Ancak, bu cemaatlerin tenkilinde yeterince başarılı olunamamıştır. Okcu İzzeddinlü Cemaati'nden Kocu'nun oğlu namındaki şakinin önderliğinde Sivas'dan Malatya'ya kadar olan yolları kapatıp, katl-i nüfus ve mal gaspında bulunan bu eşkıyaların çoğunun evleriyle birlikte Elbistan'da sakin oldukları bildirildiğinden, bunların yakalanarak gerekenlerinin cezalarının verilmesi ve geri kalanlarının Rakka'ya gönderilmesi için Maraş Beylerbeyi ve Sivas Mütesellimi görevlendirilmiştir. **M.D. No:135**, S:.140, H.2. Eylül Ortaları-Sonları 1728 (Evasıt-ı Safer 1141).

[80] "... 'umûmen ricâlleri tâme-i şimşîr ve nisâ ve sıbyânları Kıbrıs Cezîresi'ne iclâ ve tesyîr ile 'ibâd ve bilâd şerr ve şürûrlarından emîn ve mutmâ'in olmuş iken el-haletü hazihi melâ'in-i merkûmînin sıbyânları yetişüb bâliğ ..." **M.D. No:139**, S:.347, H.:1.

[81] **M.D. No:139**, S:.383, H.:2. Kılıçlı Ekradı'nın, bu çevredeki halka yaptıkları eşkıyalıklarının sebebi ile ilgili Osmanlı Devleti idarecileri tarafından farklı bir neden gösterilmektedir. Buna göre; aslen Rafızî mezhebine mensup olan bu kişiler, içlerinde saklı olan kötülük ve özellikle de Ehl-i Sünnet'ten olan kişilere karşı hiyanet etmek amacında olduklarından bu şekilde eşkıyalık yapmaktaydılar. **M.D. No:139**, S:.347, H.:1.

[82] Bu cemaatlerin tenkili için; Kilis Voyvodası ve Kilis Hasları'na tabi cemaatler, Çobanoğlu, İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatleri, Fettahoğlu, Haleb Valisi Vezir Mehmed ve Maraş Valisi Mustafa Paşa idareleri altındaki bölgelerin askerleri ile birlikte memur edilmişlerdir. **M.D. No:139**, S:.347, H.:1.

cemaatin üzerlerine yapılan seferde bulunanlara ganimet olarak verileceği belirtilerek Rişvan-zade Süleyman Paşa başbuğ tayin olunmuştur[83].

Verilen bu ferman üzerine; tenkil edilmek için üzerlerine gidilen Kılıclı, Bektaşlı ve Tacirlü Cemaatleri kaçarak Elbistan bölgesine gelmişlerdir. Bu cemaatler, daha önceden yaptıkları gibi, çevredeki halkın mallarını gasp ederek, yolları kesip yolcuları soyup, bir kısmını katl etmişlerdir. Bunları tenkil etmek için üzerlerine giden Sivas Mütesellimi Zaralı-zade Osman'dan kaçan, Bektaşlı Cemaati'nden bazı kişiler ve Kılıçlı Halil Bölükbaşıoğlu Ali olmak üzere toplam 18 eşkıya, Kangal'dan Alacahan'a gitmekte olan Sadrazam Çukadarları'ndan Ali'nin peşine düşerek Zağra Deresi adlı mahalde hücum edip katl ederek mallarını yağmalamışlardır. Bu eşkıyalardan 8 adetini Elbistan halkı yakalayarak cezalarını vermişlerse de, geri kalanları Maraş altından firar ederek Okcu İzzeddinlü içine girip saklanmışlardır. Bu durumun Zaralı-zade Osman ve Elbistan Naibi Seyyid Mustafa tarafından İstanbul'a arz edilmesi üzerine; Kılıçlı ve Bektaşlı Cemaati'nden eşkıyalık yapanların yetişkinlerinin tamamen katl edilmesi, geri kalanlar ile çocuk ve kadınların Kıbrıs'a sürülerek, burada iskan edilmeleri için Haleb Valisi Vezir Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[84].

Kılıçlı ve Bektaşlı Cemaatleri'nin Kıbrıs'a iskan edilmeleri için verilen bu fermana rağmen, bir süre sonra bu karardan dönülerek, Kıbrıs yerine Rakka'ya iskan edilmelerine karar verilmiş[85], ancak bunların Rakka'ya iskan edilmelerinde başarılı olunamayınca tekrar Kıbrıs'a iskanları için emir verilmiştir. Kılıçlı ve Bektaşlı Cemaatleri'nin Kıbrıs'a gönderilmeleri için yapılan faaliyetler çerçevesinde, eşkıyalık yapanlar katl edildikten sonra çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan 200 kadar geriye kalanları Kıbrıs'a gönderilmek için Maraş Kalesi'ne haps edilmişlerdir.

Maraş Kalesi'nde hapis tutulan bu kişilerden bir kısmı, geçmişte yaptıkları eşkıyalıklardan dolayı affedilmelerini talep ederek, Kıbrıs iskanından vazgeçilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine bu talepleriyle birlikte, bir daha eşkıyalık yapmayacakları hususunda taahhütleri hüccet olunarak Ahsendere'ye iskan edilmeleri kararlaştırılıp,

---

[83] Kılıçlı Ekradı ve diğer cemaatlerden firar ederek başka cemaatlere sığınanların olabileceği, bu gibi firarileri kabul edenlerin de bağî ilan edileceği ve aynı cezanın onlara da uygulanacağı gönderilen fermanda özellikle belirtilmiştir. **M.D. No:139**, S:.347, H.:1. Ekim Ortaları 1733 (Evail-i C.evvel 1146).

[84] **M.D. No:139**, S:.383, H.:2. Kasım Ortaları 1733 (Evail-i C.ahir 1146).

[85] **M.D. No:140**, S:.225, H.:1. Kasım Sonları-Aralık Başları 1734 (Evail-i Receb 1147).

kaleden çıkarılarak serbest bırakılmışlardır. Ancak, serbest kalmalarının ardından yapmış oldukları taahhütlerinin aksine tekrar eski tavırlarını devam ettirerek, evleriyle birlikte içlerine girdikleri Tacirlü, Ceridlü ve Reyhanlı Cemaatleri'nden kendilerine katılanlarla birlikte 100'den fazla atlı ile eşkıyalığa başlamışlardır. Bunun üzerine, bunların gereken cezalarının verilmesi ve Rakka'ya gönderilmeleri için Maraş Mütesellimi Seyyid Mustafa görevlendirilmiştir[86].

Gösterilen bütün gayretlere rağmen Kılıçlı Ekradı ve diğer cemaatlerin eşkıyalıklarının önü alınamamıştır. Bu cemaatler, bir fırsatını bularak iskan edildikleri yerlere ya gitmemiş, ya da gittikten kısa bir süre sonra firar etmişlerdir[87]. Alınan tedbirler sonucunda, Ahsendere bölgesine gidemeyen Kılıçlı Ekradı mensupları, Pazarcık Ovası'nı kendilerine mekan olarak seçip bu çevrede eşkıyalığa devam ettiklerinden, tekrar Rakka'ya iskan edilmeleri için ferman gönderilmiştir[88].

4-Hama Ve Humus Firarilerinin Eşkıyalıkları

Cemaatlerin belirli bölgelere iskan edilmeleri çerçevesinde bazı cemaatler de 25 Ocak 1691 (24 C.ahir 1192) tarihli fermanla Hama ve Humus'a iskan edilmişlerdir[89]. Bu tarihte bu bölgeye iskan edilen cemaatler Yeniil ve Haleb Türkmenleri'nden meydana gelmektedirler[90].

Bu bölgeye iskan edilen cemaatler de, burada durmayarak firar edip başka yerlere gitmeye başlamışlardır. Kara Avşar Cemaati ve buna tabi olan bazı cemaatler iskan mekanlarından firar ederek Kars-ı Zülkadiriyye, Sis, Sarıçam, Karakışla ve Dündarlı bölgelerine gelerek eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Bunların tenkil edilerek iskan mekanlarına gönderilmesi için Rakka Beylerbeyi Hüseyin Paşa başta olmak üzere çevredeki idareciler görevlendirilmişlerdir[91].

İskan edildikleri Hama ve Humus bölgesinde, taştan evler yaparak ziraatla uğraşmaları istenen cemaatler, iskan edilmelerinin ardından 4 yıl geçmesine rağmen, alışkanlıklarından vazgeçemedikleri ve yerleşikliğe uyum sağlayamadıkları için, taştan

---

86 **M.D. No:141**, S:.23, H.:1. Ağustos Sonları 1735 (Evail-i R.ahir 1148).
87 **M.D. No:152**, S:.371, H.:1.
88 **M.D. No:153**, S:.84-85, H.:1. Temmuz Ortaları 1747 (Evahir-i Receb 1160).
89 **MAD. No: 8458**, S:.41-42.
90 Bu bölgeye iskan edilen cemaatler ve iskan edildikleri yerler için bakınız: Cengiz Orhonlu; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı**, İstanbul, 1987 s.65-70.
91 **M.D. No:102**, S:.139, H.:561. Şubat Başları 1692 (Evasıt-ı C.evvel 1103).

ev yapmak yerine, Türkman obalarıyla (çadır) sakin bir halde bulunmaktaydılar. Taş ev yapmak yerine çadırda yaşamayı tercih eden cemaatlerin başında Abalu, Eymir, Toktemurlu, Alcı ve Kılıçlı Cemaatleri gelmekte idi. İskan düzenine aykırı olan bu durumun sona erdirilmesi için, bu obaların bozdurulması ve taş evler bina ettirttirilerek ziraatla uğraşmalarının sağlanması için Trablusşam Beylerbeyi Arslan Paşa görevlendirilmiştir[92].

Bu şekilde yerleşik hayata alışamayan ve çadırda yaşamaya devam eden bu cemaatler, daha sonraki dönemlerde iskandan firar ederek Anadolu'nun pek çok bölgesine gidip eşkıyalık yapmışlardır. Hama ve Humus'a ilk olarak iskan edilen cemaatler içerisinde yer alan Kılıçlı Cemaati bunlar içerisinde en öne çıkanıdır[93].

Humus Sancağı'na iskan olunan cemaatlerden Karakoyunlu, Gencelü Avşarı, Abdallu, Eymür Sincarlu, Eymür Karagündüzlü, Çarıklı, Kallu, Alcı, Harbendelü, Kara Avşar, ve Dündarlu Cemaatleri'nden bazı evler yerlerini terk ederek Halep, Antep, Maraş, Konya, Kayseri, Adana, Kilis, Bozok, Amasya, Niğde ve çevresine ya yerleşmiş ya da göçebe bir halde bulunmaktaydılar. Bunların eski yerlerine nakl edilmelerine çalışılmasına rağmen başarılı olunamamıştır. Bu durumun, bu cemaatlerin Boybeği olan Selimoğlu Mehmed Beğ[94] tarafından Rakka Valisi Yusuf Paşa'ya arz edilmesi üzerine, bu cemaatlerin iskan bölgelerine gönderilmesi için Yusuf Paşa tarafından bu cemaatlerin bulundukları yerlerin idarecilerine buyuruldu gönderilmiştir[95].

Hama ve Humus'a iskan edilen cemaatlerin yerlerine nakl edilmeleri için verilen bu emre rağmen, bunların geri götürülerek buraya iskan edilmeleri mümkün olamamış ve bulundukları bölgelerde eşkıyalıklarına devam etmişlerdir. Hama ve Humus bölgesinde boş kalan bu arazilerin imar edilmesi için, perakende olan bu cemaatlerin geri döndürülmeleri için tekrar emir verilmiştir. Bunun yanında bulunduklardı bölgelerde rahat durmayıp, eşkıyalık yapan İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinden Sakallu Ceridi ve Çakallu Dokuzu ile Danişmendlü Türkmanı'ndan Küşne, Köbeklü (Köpeklü) ve Kestan, Urban cemaatlerinden Al-i Meşhud, Al-i Birilis, Al-i Batar, Beni Hüdeyd,

---

[92] **M.D. No:108**, S:.81, H.:318. Şubat Başları Ortaları 1696 (Evail-i Receb 1107).

[93] Bu hususla ilgili olarak, Kılıçlı Cemaati'nin Bektaşlı, Doğanlı ve diğer bazı cemaatler ile birlikte yaptıkları eşkıyalıklar ile ilgili olan kısımda ayrıntılı bilgi verilmiştir.

[94] Selimoğlu Mehmed, kardeşi, Süleyman ve Dündeşli Hamza'nın oğlu adlı kişilerin Hama ve Humus'a iskan edilenlerin düzenlerini bozduğu ve ihtilale neden olduklarından dolayı bunların katl edilmeleri için Adana Beylerbeyi Mehmed Paşa görevlendirilmiştir. **M.D. No:119**, S:.43, H.:269.

[95] **A.Ş.S. No:41**, S.:93, B.:173. 30 Ekim 1710 (7 Ramazan 1122).

Al-i Ebu Cerrah ve Beni Rebi'a Cemaatleri'nin bir ferdinin dahi geri kalmamak üzere buraya iskanı kararlaştırılmıştır.[96]

İskan edilen bu cemaatlerden Sakallu Ceridi ve Çakallu Dokuzu, burada da rahat durmamıştır. Humus bölgesine iskan edilen diğer cemaatler ile birleşen bu cemaatler, zabitleri olan kişiyi katl ederek, bazı kişileri yaraladıktan sonra, Hac masrafı için gönderilen 30 kese akçeyi gasp edip Adana ve Maraş tarafına giderek eşkıyalığa başlamışlardır[97]. Bunun üzerine bunların, gereken cezaları verildikten sonra, tekrar Humus bölgesine iskan edilmeleri için Adana Beylerbeyi Hacı Mehmed Paşa, Maraş Beylerbeyi ile çevredeki idareciler ve cemaatler görevlendirilmiştir[98].

Üzerlerine askerlerin gelmesi üzerine, Sakallu Ceridi ile Çakallu Dokuzu cemaatleri eskiden sakin oldukları İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatleri içine girerek, Rakka'dan firar eden diğer cemaatler ve İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinden bazılarını da kendilerine uydurarak Kurdkulağı çevresinde eşkıyalık yaparak, çevrenin huzurunu bozmaya devam etmişlerdir[99].

Rakka iskanında olduğu gibi Hama ve Humus iskanında da, cemaatlerin iskan mahallinde ikametlerinde bir türlü başarılı olunamamıştır. Güneyden gelen Arap cemaatlerinin eşkıyalıkları ve baskısı nedeniyle, Hama ve Humus bölgesinde güvenlik ortadan kalkmış ve yerleştirilen cemaatler toplu bir halde firar etmek zorunda kalmışlardır. Ekim 1719 tarihli bir fermana göre, daha önce Hama ve Humus'a iskan edilen cemaatlerin çoğunluğu başka bölgelere firar etmiştir. Bu cemaatleri kimsenin himaye etmemesi ve bulundukları yerlerden kaldırılıp iskan mekanlarına gönderilmesi istenmiştir[100].

Hama ve Humus bölgesinden firar eden cemaatlerin en fazla gelip yerleştikleri bölgelerden biri Adana ve çevresi olup, başka yerlerde bulunanların çoğunluğu da Adana üzerinden gitmişlerdir. İskan bölgesinde olmadıklarından dolayı, vermeleri gereken vergilerini vermeyen bu cemaatlerin bulundukları yerlerde vergilerinin tahsil

---

[96] **At.Ş.D. No:58**, S.:146-147, H.:1. Ocak Sonları 1711 (Evail-i Zilhicce 1122).
[97] **M.D. No:119**, S:.41, H.:263. Ekim Başları 1711 (Evahir-i Şaban 1123).
[98] **A.Ş.S. No:19**, S.:50, B.:80; **M.D. No:119**, S:.41, H.:267, 268.
[99] **A.Ş.S. No:19**, S.:150, B.:285.
[100] **A.Ş.S. No:18**, S.:181, B.:312. Zira Mayıs 1715 tarihli bir fermana göre, Kıcılu Cemaati'nden firar eden 54 kişi 2240 koyun ve 40 develeriyle birlikte Pehlivanoğlu'nun yanında sakin idiler. **A.Ş.S. No:106**, S.:116-117, B.:151.

edilmesi için zaman zaman görevliler tayin edilmiştir[101]. Ancak, bu cemaatlerin çoğunluğu geri döndürülemediği gibi, malları da tahsil edilememiştir. Bu firarilerin ödemeleri gereken meblağ ise, geri kalanların ödedikleri vergilerin üzerine eklenmesi yoluyla tahsil edilmek istenmiştir. Bu ise iskan mekanlarında kalanlarının rahatsızlığına ve firar etmelerine neden olmuştur[102].

5-Okcu İzzeddinlü Cemaati'nin Yaptığı Eşkıyalıklar

Kilis ve çevresinde sakin olan Okcu İzzeddinlü Cemaati[103]; yaptıkları eşkıyalıklar ve iskan edilmeleri için yapılan gayretler açısından farklı bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti'nin bu bölgeleri fethetmesinden önce dahi bu bölgede sakin olan bu cemaat, çevrede bulunan diğer cemaatler ile birlikte Kilis Ekradı olarak adlandırılmaktaydı. Kilis Ekradı'ndan olan Şeyhlü ve Amiki Cemaatleri de Okcu İzzeddinlü Cemaati gibi yaptıkları eşkıyalıklar ile nam salmışlardır. Bu cemaatler; çevrelerinde bulunan bölgelerde eşkıyalık yaptıkları gibi, bazen kendi içlerinde de mücadeleye girişip, birbirleri ile çatışmaya girmiş ve birbirlerini katl etmişlerdir[104].

Gösterilen bütün gayretlere rağmen Okcu İzzeddinlü Cemaati başta olmak üzere, Kilis Ekradı cemaatlerinin yaptıkları eşkıyalıklarının[105] önü alınamayınca, Okcu İzzeddinlü, Şeyhlü, Musa Beğlü ve Amiki Cemaatleri'nin elebaşları olan eşkıyalar Kadı-zade Hüseyin Paşa tarafından katl edilmiştir. Fakat bu cemaatlerin mensuplarından bazı kişiler; Kilis ve Maraş çevresindeki köyleri basarak, her köyden *hûn* namıyla 30, 40, 50 kuruş alıp, bu miktarı vermeyen köyleri yağma ve talan etmişlerdir. Bunların

---

[101] Hama Humus'a iskan edilip de Adana çevresinde ve başka yerlerde bulunanların bedel-i öşrlerinin tahsili için; 1117 (1705-1706) yılında Abdi Ağa ve Ali Beğ isimli kişiler, **A.Ş.S. No:104**, S.:88, B.:123; 1741 (1154) yılında ise Hama iskanı Mir-i Aşireti Musa Beğ'in vekili Halil Ağa görevlendirilmiştir. **A.Ş.S. No:39**, S.:207, B.:267-a.

[102] İskan mekanlarında kalanların firar etmelerine neden olacağından dolayı, bu şekilde fazla mal tahsilinden uzak durulması ve firarilerin geri döndürülerek iskan edilmeleri için çeşitli zamanlarda ferman ve buyuruldular gönderilmiştir. **A.Ş.S. No:19**, S.:170, B.:322. 18 Nisan 1712 (11 R.evvel 1124). **A.Ş.S. No:22**, S.:6, B.:13. 22 Mayıs 1712 (15 R.ahir 1124). **A.Ş.S. No:60**, S.:94, B.:145. 11 Mart 1723 (3 C.ahir 1135).

[103] Okcu İzzeddinlü Cemaati ile ilgili olarak şu esere bakılabilir. Mustafa Öztürk; **16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar**, Elazığ, 2004.

[104] Şeyhlü Ekradı Cemaati'ne mensup 900 tüfekli adamın Amiki Taifesi'nin üzerine hücum edip 7 kişiyi katl ve 38 evi toptan yakarak, birçok mal ve eşyayı gasb etmeleri üzerine, bunların gereken cezalarının verilmesi için Rakka Beylerbeyi Kadı-zade Hüseyin Paşa görevlendirilmiştir. **M.D. No:100**, S:.32, H.:97. Haziran Sonları 1690 (Evasıt-ı Ramazan 1101).

[105] Kilis Ekradı'ndan bazı eşkıyaların yaptıkları eşkıyalıklardan dolayı, Kilis ve çevresinde güvenliğin kalmadığının arz edilmesi üzerine, bunları içlerinde barındırmayıp, yetkililere teslim etmeleri için Okcu İzzeddinlü, Musa Beğlü, Amiki ve Şeyhlü Cemaatleri'nin ileri gelenlerine ferman gönderilmiştir. **M.D. No:101**, S:.7, H.:1. Mart Başları 1691 (Evail-i C.ahir 1102).

tenkil edilerek güvenliğin sağlanması için ferman gönderilmişse de[106], bunların tenkilinde başarılı olunamamıştır. Bunun üzerine, eşkıyalık yapanların gereken cezalarının verilmesi, geri kalanların ise Harran Ovası'na iskan edilmelerine karar verilmiştir[107]. Okcu İzzeddinlü Cemaati başta olmak üzere, Kilis Ekradı cemaatlerinin bir kısmı Harran Ovası'na götürülüp iskan edilmişse de 500 kadarı kaçarak dağlara sığınmışlardır. Bir süre sonra da Haran Ovası'na iskan edilenler rahat durmamış ve bazı eşkıyalıklarda bulunarak Kilis tarafına doğru firar etmişlerdir. Daha önce dağlara sığınan diğer kişilerle birleşen bu firariler, Kilis çevresinde birçok eşkıyalıklarda bulunmuş ve Rakka iskanına gitmeden önce, iskanla yükümlü tutulmayanlara satmış oldukları malları zorla geri alarak, kendileri kullanmaya başlamışlardır. Bununla yetinmeyip, çevredeki diğer halka zararlar vermeye devam etmeleri üzerine, cezası verilmesi gerekenlerin cezalandırılarak, geri kalanlarının Rakka'ya iskan edilmeleri için Rakka Beylerbeyi Ahmed Paşa görevlendirilmiştir[108].

Okcu İzzeddinlü ve diğer Kilis Ekradı cemaatlerinin Havran Ovası'ndaki iskanları hususunda başarılı olunamayınca, Kilis çevresine geri gelip sakin olmalarına müsaade edilmiştir. Fakat bu cemaatler rahat durmamış, Okcu İzzedinlü'ye tabi Çarkanlı Oymağı Kılıçlı Ekradı ve Alcı Türkmanı ile birleşerek eşkıyalıklarda bulunmuşlardır[109].

Okcu İzzeddinlü ve diğer Kilis Ekradı cemaatleri çevrelerinde bulunan yerlerde yaptıkları eşkıyalığın yanında Adana ve çevresinde de eşkıyalıklarda bulunmuşlardır. Okcu İzzeddinlü Cemaati'ne tabi Nebtili Oymağı'ndan Büyük Musa Şeyh adlı kişi, kendisine tabi olan 60 eşkıya ile birleşip, Misi ile Adana arasındaki yolları keserek, gelip geçen yolcuları katl ve eşyalarını yağma etmişlerdir[110]. Bunların Adana çevresine gelmelerine engel olunmaya çalışılmasına rağmen başarılı olunamamıştır. Okcu İzzeddinlü Cemaati başta olmak üzere bu cemaat ile birlikte hareket eden bazı cemaatler; Belen, Payas, Üzeyr ve Kurdkulağı etrafındaki yoları keserek adam katli ve mal gaspına devam etmişlerdir. Yaz mevsiminde, çoğunluğu yaylaya gitmiş olan, bu nedenle sakin olan kişileri azalmış olan Adana ve Yüreğir çevresine toplu bir halde

[106] **M.D. No:106**, S:.125, H.:435. Mayıs Sonları-Haziran Başları 1695 (Evasıt-ı Şevval 1106).
[107] **M.D. No:106**, S:.241-242, H.:905. Ağustos Sonları 1695 (Evasıt-ı Muharrem 1107).
[108] **M.D. No:108**, S:.219-220, H.:937. Mayıs Başları 1696 (Evail-i Şevval 1107).
[109] **M.D. No:114**, S:.73, H.:1.
[110] **M.D. No:129**, S:.100, H.:2; S:.143, H.:1.

gelerek[111], harman vaktinde tarlalarında çalışan halka zulmedip, hayvan ve mallarını gasp ettikten sonra bazı kişileri katl ettiklerinin İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bunların bulundukları yerlerde katl edilmeleri ve halka zarar vermelerinin önünün alınması için Adana Valisi Vezir Yakub Paşa görevlendirilmiştir[112].

Gösterilen bütün gayretlere rağmen Okcu İzzeddinlü Cemaati'nin eşkıyalığının önü alınamamıştır. Üzeyr civarındaki Bornaz Köprüsü adlı yerde Seyyid Süleyman adlı kişinin mallarını gasp edip diğer yolculara saldırmaları üzerine, içlerindeki eşkıyaların cezalarının verilmesi ve geri kalanlarının Rakka'ya götürülüp iskan edilmeleri için Adana Valisi Vezir Hacı Ali Paşa görevlendirilmiştir[113]. Ancak Okcu İzzeddinlü Cemaati mensuplarının Rakka'ya iskanlarında başarılı olunamadığı gibi, Adana ve Üzeyr çevresindeki bazı cemaatler ile birleşerek etraflarına daha fazla zarar vermeye başlamışlardır[114].

Kilis Ekradı cemaatlerinin, iskandan firar eden veya eşkıyalık yaptıkları için tenkilleri emredilen Receblü Avşarı ve Kılıçlı Ekradı Cemaatleri'nden bazı kişileri alıp aralarına kabul etmekteydiler. Bunun üzerine, her ne şekilde olursa olsun, bu firarilerin ve eşkıyaların Kilis Ekradı tarafından himaye edilmemesi ve bunların tenkilinde yardım etmeleri için Okcu İzzeddinlü ve diğer Kilis Ekradı cemaatlerine ferman gönderilmiştir[115]. Gönderilmiş olan bu fermana rağmen, takip edilen Kılıçlı, Bektaşlı ve Tacirlü Cemaatleri'nden bazı kişiler Maraş altından firar ederek Okcu İzzeddinlü içine girip saklanmışlardır. Uyarılmalarına rağmen, bu kişileri içlerine aldıkları için Okcu İzzeddinlü Cemaati mensuplarının cezalandırılması gerektiği halde, şefaat edenlerden dolayı cezalandırılmalarından vazgeçilmiş, bir daha bu tür davranışlarda bulunmamaları için Kilis Voyvodası aracılığıyla uyarılmaları yoluna gidilmiştir[116].

---

[111] Çukurova çevresindeki halkın çoğunluğu yaylaya gittiğinden dolayı bu bölgenin nüfusu azalmaktaydı. Karşı koyacak fazla insanın olmaması nedeniyle, Kilis Ekradı cemaatleri bu bölgeye gelip eşkıyalık yapmak için, halkın yaylakta olduğu bu dönemi en uygun zaman olarak görmüşlerdir. "... 'adet-i kadîmeden ahâlî-i Adana ve sâ'ir Çukurova cânibinde olan 'aşâyir yaylağa gidecek vakti olub ol vakitde Kilis Ekrâdı'ndan Okcu İzzeddinlü eşkıyâsının vilâyetlerine tasallut ve hücûm idecekleri mukarrer olmağın ..." **M.D. No:140**, S:.396, H.3.

[112] **A.Ş.S. No:38**, S.:249, B.:373; **M.D. No:139**, S:.352, H.1. Ekim Sonları 1733 (Evasıt-ı C.evvel 1146).

[113] **A.Ş.S. No:130**, S.:57-b, B.:108; **M.D. No:142**, S:.71, H.4. Şubat Sonları 1736 (Evasıt-ı Şevval 1148).

[114] **M.D. No:148**, S:.316-7, H.3. Bu dönemde Karamurt Hanı civarında sakin olan Dokuzlu ve Bektaşlu Cemaatleri'nden bazı kişilerle Okcu İzzeddinlü Cemaati'nden Hemaziroğlu ve Amiki Cemaati'nden Duşaoğulları, Antakya Kazası'na tabi olan köylere musallat olup, halkın mallarına ve canlarına birçok zararlar vermişlerdir. **M.D. No:153**, S:.247, H.3.

[115] **M.D. No:138**, S:.285, H.2; **M.D. No:139**, S:.347, H.1.

[116] **M.D. No:139**, S:.383, H.2. Kasım Ortaları 1733 (Evail-i C.ahir 1146).

Kilis Ekradı cemaatlerinin yapmış oldukları bu tür eşkıyalıklar nedeniyle, çevrede bulunan idareciler, ortaya çıkan bütün olumsuz durumları ve eşkıyalıkları Kilis Ekradı'na yüklemeye ve sorumluluktan kurtulmaya çalışmışlardır. Kurdkulağı'ndan Antakya'ya kadar olan bölgedeki idareciler, görevlerini layıkıyla yapıp, güvenliği tam olarak tesis etmek yerine, meydana gelen en ufak eşkıyalık olayını dahi Kilis Ekradı'na yüklemişlerdir. Meydana gelen her olayın sonucunda, eşkıyalık yapanları teslim etmeleri ve eşkıyalık yapmamaları için Kilis Ekradı cemaatlerinin tehdit ve tenbih olunmaları yoluna gidilmiştir. Bu durum karşısında Kilis Ekradı cemaatleri, kendilerinin herhangi bir eşkıyalıklarının olmadığı halde suçlandıklarını, kendi cemaatlerinden başka bölgelere giden olur ise, o bölgenin idarecileri tarafından yakalanıp katl edilmesi ve kendilerinin bu şekilde suçlanmamaları için İstanbul'a arzlar göndermişlerdir[117].

II-İFRAZ-I ZÜLKADİRİYYE CEMAATLERİ'NİN EŞKIYALIKLARI

1-1691'den Önceki Dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin Çukurova ve Diğer Bölgelerdeki Eşkıyalıkları

1691 yılında Çukurova bölgesine iskan edilmesine karar verilen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri, bu tarihten önceki dönemde de Çukurova bölgesinde kendilerinden söz ettiren cemaatlerin önde gelenlerindendir. Söz konusu tarihlerde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan bu cemaatlerin bir kısmı Çukurova bölgesinde Ayas, Berendi ve Kınık'ta, bir kısmı da Maraş Eyaleti dahilindeki bazı bölgelerde yerleşik reaya olarak sakin olup, yaz mevsiminde belirli dönemlerde yaylaya gitmiş, bir kısmı ise konar ve göçer durumlarını devam ettirmiş, yaz mevsiminde ise çoğunlukla Maraş Eyaleti dahilindeki yaylalarda yaylamışlar ve kış mevsiminde kışlamak amacıyla Çukurova bölgesine gelmişlerdir. Çukurova bölgesinde sakin olan veya kışlamak amacıyla gelen bu cemaatler, bu dönemde başta bu bölge olmak üzere, Anadolu'nun değişik bölgelerinde bazı eşkıyalık olaylarına karışmışlardır.

[117] "... bizim bu keyfiyetden haberimiz yokdur yine kazâlarında sâkin olan Ekrâd ve sâ'ir göçebe tâ'ifesi eşkıyâsıdır 'aşiretimizden ol havâlîye gider olur ise ahz ve katl itsünler mücerred kendü 'avblerin (ayıb) setr içün bize bühtân iderler deyü müte'addid 'arzlar ile i'lâm-ı hâl idüb ..." **M.D. No:154**, S:.3, H.2.

1691 yılında yapılan iskandan önceki dönemde de, Çukurova bölgesinde sakin olan Musa Fakihlü Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler, Yenil ve Danişmendlü Cemaatleri'nden bazıları ile birleşerek 1000 kadar evleriyle birlikte yaz mevsiminde Yahyalu ve çevresine giderek bazı eşkıyalık olaylarına girişmişlerdir. Daha önceki dönemlerde yaylamak amacıyla bu bölgelere gitmeyen bu cemaatlerin mensupları, bu bölgedeki köyleri, hayvanları ile birlikte gezerek, hayvanlarını ekili tarlalarda otlatmışlar ve çevredeki yolları keserek, adam katl edip mal yağmasına başlamışlardır. Durumun Yahyalu Naibi Şaban tarafından İstanbul'a arz edilmesi üzerine, Musa Fakihlü Cemaati ile birlikte bu cemaatlerin mensuplarından suçlu olanların cezalarının verilmesi ve bu bölgeye yaylamak amacıyla gelmelerinin engellenmesi hususunda Karaman Beylerbeyi'ne ferman gönderilmiştir[118].

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bu dönemdeki en önemli cemaat olan Kara Hüseyinlü Ceridi 1690 yılında, kendine tabi olan guruplarla birlikte çevresine korku salmaya başlamıştır. II. Viyana Kuşatması'nın ardından ortaya çıkan savaşlar sürecinde, 1690 yılında Anadolu'daki aşiretlerden asker talep edilmesi sırasında, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan cemaatlerden de 200 nefer asker talep edilmiştir. Talep edilen bu askerler arasında Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi Karalar Cemaati'nden Hacı İsmail ile Aydınlu Cemaati'nden Monla Ahmed[119] bu emre itaat etmeyerek sefere gitmemişlerdir. Kendilerine tabi olanlarla birlikte sefere gitmeleri için tenbih amacıyla bunların yanına giden, bu dönemdeki İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Voyvodası Abdullah'a karşı sert bir şekilde karşılık vermişlerdir[120].

Bu olayın ardından bu kişiler, kendilerine tabi olan Boz Bektaş, Hacı İsmail, Kör Gazaf, Kızıl İsmail, Tat Ahmed, Erzimanoğlu Tatar, Budakoğlu Süleyman ile birlikte Sarılu Mahallesi'nden Yahya, Abdullatif ve Gökoğlu, Kethüdalu Mahallesi'nden Hakvirdi, Hökerlü Mahallesi'nden İsmail adlı kişiler ile birleşerek İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Voyvodası Abdullah'ın çadırını basmışlardır. Bu baskın sırasında, o sırada çadırda bulunan devlete ait olan ve değerleri 5000 kuruştan fazla olan mal ve eşyaları

---

[118] **At.Ş.D. No:6**, S.:153, H.:700. Ocak Sonları-Şubat Başları 1668 (Evasıt-ı Şaban 1078).

[119] Asker talebi ile ilgili gönderilen fermanda, İfraz-ı Zülkadiriyye'den istenen 200 kişilik askerlerden isimleri belirtilerek sefere gitmesi istenenler arasında Aydınlu Monla Ahmed Kethüda da vardır. **M.D. No:99**, S.:53, H.:186.

[120] "... Kara Hüseyinlü Cemâ'ati'ne tâbi' Karalar Cemâ'ati'nden Hacı İsmail ve Aydınlu Cemâ'ati'nden Monla Ahmed tevâbi'i ile sefer-i hümâyûna me'mûr olmalarıyla vârid olan fermân mûcebince mezbûrlara sefer-i hümâyûna gidin deyü tenbîh eyledükde itâ'at eylemedüklerinden ..." **At.Ş.D. No:14**, S.:66, H.:299.

yağmalayan bu kişiler, daha sonra çevrede bulunan bölgelere dağılmışlardır. Durumun Abdullah tarafından İstanbul'a bildirmesi üzerine, bu kişilerin nerede bulunurlarsa yakalanarak gereken cezalarının verilmesi için Rakka Beylerbeyi ile birlikte bölgenin idarecileri görevlendirilmiştir[121].

2-1691'den 1696'ya Kadarki Dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin Eşkıyalıkları

11 Ocak 1691 (10 R.ahir 1102)'de verilen emr[122] ile Demürkapu'dan Misis'e kadar olan bölgenin muhafazası ve yolcuların güvenliğini sağlamak amacıyla[123], daimi olarak Ayas, Berendi ve Kınık'ta sakin olmaları şartıyla İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskan edilmesine karar verilmiştir. İskan edilmesine karar verilen 56 cemaatin iskan edilmesi için görevlendirilen Dergah-ı 'Âlî Kapucubaşısı Yeğen Mehmed Ağa'nın 6 Şubat 1691 (7 C.evvel 1102)'de Adana'ya ulaşmasından[124] sonra, yapılan çalışmalar sonucunda bu cemaatlerin önemli bir kısmı iskan kararına itaat ederek gelip bu bölgede sakin olmaya başlamışlardır[125].

İskan edildikleri bölgenin güvenliğinin sağlanması amacıyla, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bu bölgede kalıcı olarak sakin olması, iskan şartlarından birisi olarak belirtilmesine rağmen, bu hususla ilgili şart ilk etapta ihlal edilmiştir. Kış mevsiminde belirtilen bölgelere gelerek sakin olmaya başlayan bu cemaatler, yaz mevsiminin gelmesi ile birlikte bu bölgeyi terk ederek, Göksun, Mağara, Ördekli ve Sarus adlı yaylalara çıkmışlardır. Durumu araştırarak, bunları iskan mekanlarına göndermekle görevlendirilen Diyarbekir Valisi Vezir Ali Paşa'nın yaptığı teftiş sırasında, bu cemaatlerin kethüda ve ihtiyarları, kendilerine göre makul bahaneler ileri sürmeye başlamışlardır. Bu kişilere göre; iskan edildikleri bölgeler yaz mevsiminde çok sıcak olmaktaydı. Eğer bu sıcaklıkta oralarda kalırlarsa kendileri ile birlikte hayvanlarının da telef olacağını belirtmişlerdi. Bu kişiler, yaz mevsiminde kendi içlerinden bazı kişilerin iskan bölgelerinde kalarak buraların güvenliğini sağlayabileceklerini, bu nedenle

---

121 **At.Ş.D. No:14**, S.:66, H.:299. Ağustos Başları-Ortaları 1690 (Evail-i Zilkade 1101).

122 **MAD. No: 8458**, S.:42-5, B.:2. İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskanı ile ilgili Mühimme hükmündeki tarih ise Ocak Ortaları 1691 (Evasıt-ı R.ahir 1102)'dir. **M.D. No:100**, S.:122, H.:467.

123 "...Timurkapu'dan Misis'e varınca mürûr ve 'ubûr iden ebnâ-yı sebili kuttâ'i't-tarîk ve ehl-i fesâd mazarratından hıfz ve hirâset idüb ..." **MAD. No: 8458**, S.:48, B.:1.

124 **MAD. No: 8458**, S.:48, B.:1.

125 10 Mayıs 1691 (11 Şaban 1102) tarihli bir telhis suretine göre Yeğen Mehmed Ağa bu cemaatleri iskan mekanlarına usulünce iskan ettirmiştir. **MAD. No: 8458**, S.:50, B.:1.

kendilerinin yaylaya gitmelerine müsaade etmelerini talep etmişlerdir. Durumun Vezir Ali Paşa tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, korumakla görevli oldukları yerlerin güvenliğine zarar gelmemek şartıyla bu cemaatlerin yaz mevsiminde 3 aylığına yaylaya çıkmalarına izin verilerek, bu hususla ilgili Adana Kadısı ve Mütesellimi'ne ferman gönderilmiştir[126].

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskan edilmesinden bir süre sonra, iskan edildikleri bölgelerde bazı problemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Daha önceki dönemlerde bu bölgeleri kışlak olarak kullanan Akcakoyunlu Cemaati mensupları, hayvanlarını kışlattıkları bölgelerin ellerinden gitmesi karşısında, buraya iskan edilen cemaatleri korkutmaya ve yerlerinden kaçırmaya çalışmışlardır[127]. Bu durum daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir.

İlk etapta iskanı kabul eden İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazıları, bir süre sonra yerleşik hayatın getirmiş olduğu kural ve kaidelere uyum sağlama hususunda zorlanmaya başlamışlardır. Kendileri için çizilmiş olan sınır dahilinde, belirli görevleri yapmakla yükümlü tutulan bu cemaatler bir süre sonra eski zamanlarda olduğu gibi, serbestçe hareket etme özgürlüğünü özlemeye, buna bağlı olarak da bazı kurallara ve şartlara uymamaya başlamışlardır[128]. Bu çerçevede olmak üzere daha önceki seneye ait olan 14.000 kuruşu ödemek istemeyen bu cemaatlerin çıkardıkları karışıklıklar ve meydana gelen bazı olayların ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskanı ve daha sonradan bunların iskan sonrasında düzeni ile görevli olan Yeğen Mehmed Ağa bir olay sırasında tüfek kurşunu ile katl edilmiştir. Bu olayın sonucunda İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazıları kaçarak başka bölgelere gitmeye başlamışlardır. Yeğen Mehmed Ağa'nın katl edilmesinin ardından İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin düzenini sağlaması için Bayram Ağa görevlendirilmiştir[129].

Mübaşir olarak tayin olunan Bayram Ağa'nın ilk etapta yapması gereken husus olarak da, yukarıda belirttiğimiz 14.000 kuruşu tahsil etmek ve bu bölgenin güvenliğinin sağlanması için iskan edilen cemaatleri organize etmesi kendisine fermanla

---

[126] **MAD. No: 3891**, S.:143, B.:3. 16 Kasım 1691 (24 Safer 1103).

[127] **MAD. No: 3891**, S.:143, B.:4.

[128] İskan sırasında Kara Hüseyinli Ceridi içerisinde iskana dahil edilmiş olan Sakallu Mahallesi, ilk etapta iskanı kabul ettiğini söyleyerek, 10.000 kuruşluk nezr hücceti vermişse de bir süre sonra iskana gitmekten vazgeçerek etrafa zarar vermeye başlamıştır. **MAD. No: 8458**, S.:137, B.:1.

[129] **M.D. No:102**, S.:99, H.:422-423; **MAD. No: 9873**, S.:65, B.:1. Aralık Ortaları 1691 (Evahir-i R.evvel 1103).

bildirilmiştir[130]. Bayram Ağa'nın yaptığı çalışmalar sonucunda iskan edilen cemaatlerin büyük bir kısmı itaatlerini bu dönem için arz ederek vergilerini vereceklerini ve üzerlerine düşen yükümlülüklerini yerine getireceklerini belirtmişlerdir[131]. Ancak bu sırada Rakka, Hama ve Humus bölgesine iskan edilen cemaatlerin mensuplarından bazılarının bu bölgeleri terk ederek Çukurova bölgesine gelip eşkıyalık olaylarına başlaması sonucunda bu bölgenin düzeni bozulmaya başlamıştır.

Bölgedeki güvenliğin bozulmaya başlaması ile birlikte bazı İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensuplarının da yeni düzene karşı hoşnutsuzluklarını ortaya çıkmıştır. Meydana gelen bu olayların sonucunda, bölgenin merkezi durumunda bulunan ve eski dönemlerden beri Pazar olarak kullanılan ve Cuma namazı kılınan İsneyn Bazarı, eşkıyaların en fazla dolaşıp eşkıyalık yaptıkları bir bölge haline gelmiştir. İsneyn Bazarı'nın güvenliğinin sağlanamaması üzerine, bu dönemde Misis ile birlikte Ayas ve Berendi'nin Kadısı olan Hasan'ın arzı sonucunda İsneyn Bazarı yerine, Berendi Kazası'nda bulunan Karhan Köprüsü adlı mevzide Pazar kurulması ve cuma namazının kılınması için bir cami yapılmasına karar verilmiştir[132].

İskan bölgesinin huzurunun sağlanması amacıyla yapılan bu çalışmalara rağmen bu bölge ile ilgili hoşnutsuzluklar da devam etmektedir. Daha önceki yıllarda Ayas, Berendi ve Kınık bölgesini kışlak olarak kullanan Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının, hayvanlarını kışlattıkları bölgelerin ellerinden gitmesi karşısında, buraya iskan edilen cemaatleri korkutmaya ve yerlerinden kaçırmaya çalışmaları üzerine bazı olaylar meydana gelmiştir. İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskan bölgelerinde yapmış

---

130 **MAD. No: 9873**, S.:66, B.:1. 30 Aralık 1691 (9 R.ahir 1103). Bu dönemde, Payas ile Kurdkulağı arasındaki bölgede huzursuzluk yeniden ortaya çıkmıştır. Bu tarihlerde Üzeyr Sancağı'na mutasarrıf olan kişinin Mütesellimi olan kişi, etrafına topladığı 300'den fazla Türkmen eşkıyası ile birlikte yolları kesmekte ve kervan ve yolcuları soymaktaydı. **M.D. No:102**, S.:99, H.:424.

131 Bayram Ağa'nın yaptığı bu çalışmaların gelecek için umut vaat ettiği ve bu cemaatlerin kesin olarak itaat edecekleri ilk etapta görülmüş olmalı ki; İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası rağbet gören bir mukataa olarak ortaya çıkmıştır. Daha önceden 14.000 kuruş yıllık malı olan bu mukataa, eski Türkman Ağası İsmail'in oğlu İbrahim'in talip olması üzerine, 1692 (1103) yılında 17.000 kuruş, 1693 (1104) yılı 18.000 kuruş ve 1694 (1105) yılı 20.000 kuruş olmak üzere 3 yıllığına bu kişiye iltizama verilmiş ve peşin olarak bir kısım meblağ alınarak bu hususla ilgili berat yazılmıştır. **MAD. No: 9873**, S.:235, B.:1. 3 Mart 1692 (14 C.ahir 1103).

132 **MAD. No: 9876**, S.:140, B.:1. 23 Ocak 1693 (16 C.evvel 1104). Meydana gelen bu olaylara rağmen, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın rağbeti devam etmiştir. Daha önceden 1692 (1103) yılı için 17.000 kuruşa İbrahim adlı kişiye iltizama verilen bu mukataaya, 21.000 kuruş ile İbrahim'in babası olan ve bu sırada Cebecibaşı olan İsmail talip olmuştur. Durumun Baş Defterdar Ahmed tarafından da uygun görülmesi üzerine bu mukataa 1693 (1104) yılından itibaren yıllığı 21.000 kuruş olmak üzere Cebecibaşı İsmail'e iltizama verilmiş ve bu hususla ilgili berat yazılmıştır. **MAD. No: 9876**, S.:178-179, B.:3. 11 Şubat 1693 (5 C.ahir 1104).

oldukları ve Sünme (سو نمه) adı verilen evlerini yıkan Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının bazıları bununla da yetinmeyerek 400 kişi ile birlikte İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın Voyvodası olan İsmail'e baskın yapmışlardır. Bu kişiler İsmail'i tehdit ederek, iskan edilen cemaatlerin mensuplarının buradan götürülmesini talep etmiş ve İsmail'in 1500 kuruşunu gasp ederek, etrafı yağmalayıp gitmişlerdir. Bu durum üzerine, iskan bölgesinin düzeninin sağlanması ve bu tür olaylara bir daha meydan verilmemesi için gerekenini yapılması hususunda Adana Valisi ile birlikte bölgenin idarecilerine ferman gönderilmiştir[133].

İskan bölgesindeki bu düzenlemelere rağmen, bazı cemaatlerin itaatsizliği ve iskan bölgelerine gelmemesi nedeniyle bölgenin nizamı bozulmaya başlamıştır. İskan sırasında Kara Hüseyinlü Ceridi'ne tabi olan cemaat ve mahallelerden bazıları iskan bölgesine gidip sakin olmak yerine firar ederek başka bölgelere gidip eşkıyalık olaylarına karışmaya başlamışlardır[134]. Yapılan soruşturmalar sonucunda bunun temel sebebinin, Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'nin Boybeyi olan Hacı Mahmud'un bunların gelip iskan bölgelerine yerleşmelerine karşı çıkmasının olduğu anlaşılmıştır. Kendisi iskan bölgesine gelerek sakin olan Hacı Mahmud, diğer cemaat ve mahallelerin buraya gelip yerleşmelerini istememiş ve iskana gelmemeleri için bunları kışkırtmıştır. Hacı Mahmud'un bu kışkırtmaları sonucunda Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi olan Sakallu Cemaati'ne tabi olan Sarılu, Üzeyrlü, Tatarlu, Hacı Bekirlü, Hüseyinlü, Çarıklu, Basanlu, Kürkcüler Mahalleleri mensupları ile Çakallu Dokuzu Cemaati'nden bazı kişiler birleşerek, iskana karşı koymaya ve çevrelerine zarar vermeye başlamışlardır. Bu durum üzerine bu cemaat ve mahallelerin iskan bölgelerin gönderilmeleri ve eşkıyalıklarına son verilmesi için Anadolu'dan asker ihracına memur olan Şahin Mehmed Paşa, Rakka Beylerbeyi Kadı-zade Hüseyin Paşa ile birlikte çevredeki idareciler görevlendirilmiştir[135].

Firari bu cemaatlerin iskan bölgesine getirilerek yerleştirilmesi için yapılan çalışmalar sonucunda, büyük bir kısmının iskan edilmesi gerçekleştirilmiştir. Ancak bu sırada Rakka, Hama ve Humus bölgesine iskan edilen cemaatlerin mensuplarından

---

[133] **MAD. No: 9876**, S.:367-368, B.:2. 16 Nisan 1693 (10 Şaban 1104).

[134] 5 Mart 1693 (27 C.ahir 1104) tarihli bir fermana göre Kara Hüseyinlü Ceridi'ne tabi Sakallu, Okculu, Sarılu ve Aydınlu Mahalleleri mensuplarının iskana gelmeyerek Şam'ın güneyindeki Beriyye'ye gittikleri belirtilmektedir. **MAD. No: 9876**, S.:256-257, B.:3.

[135] **MAD. No: 8458**, S.:137, B.:1. 12 Haziran 1693 (8 Şevval 1104).

bazılarının iskan yerlerini terk ederek, Çukurova bölgesine yeniden gelmeye başlamaları ve yapılan takibatlar üzerine bölgedeki cemaatlerin içine girip saklanmaları üzerine düzen tekrar bozulmaya başlamıştır. Bu iskan firarilerinin bulunup, geri gönderilmesi ile ilgili yapılan faaliyetler sonucunda bazı çatışmalar meydana gelmiştir. Bu firarileri içlerine alarak saklayan ve onlarla birlikte eşkıyalık olaylarına karışan cemaatlerden en önemlisi Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'dir. Rakka Beylerbeyi Kadı-zade Hüseyin Paşa'nın yaptığı askerî faaliyetler sonucunda, iskan firarilerinin çoğunluğu bulundukları yerlerden çıkarılarak iskan mekanlarına gönderilmişlerdir. Bundan sonraki dönemlerde, bu şekilde iskan firarilerinin kaçarak bu cemaatlerin içlerine girmesinin önünün alınması ve eşkıyalık olaylarının önlenmesi amacıyla Çukurova ve çevresinde bulunan bölgelerin cemaatleri nezre bağlanmıştır. Nezre bağlanan bu cemaatler içerisinde Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati de bulunmaktadır. Bu cemaat, taahhütte bulunan bu cemaatlerin taahhütleri içerisinde ikinci en büyük meblağ olarak görülen 40.000 kuruşu taahhüt etmiştir[136].

Yapılan taahhütler ve verilen nezr hüccetlerine rağmen Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati mensupları başta olmak üzere İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin eşkıyalıkları devam etmiştir. Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'nden Boynueğri Musli ile birlikte 8 kişi, Payas ile Kurdkulağı arasında bir kervanı basıp, yolcuların bazılarını yaralayarak mallarını gasp etmişlerdir[137]. Bu arada bazı eşkıyaların, iskan bölgesindeki karyeleri basarak malları gasp edip, arazileri talan etmesi sonucunda düzen tekrar bozulmaya başlamıştır[138].

Meydana gelen bu olayların ardından, Rakka, Hama ve Humus'tan firar eden Avşar, Alcı, Çepni, Kılıclu ve Lek Ekradı mensuplarından bazılarının Çukurova bölgesine yeniden gelerek, eşkıyalık olaylarına başlaması olayları kızıştırmıştır. Bu firarileri yakalayarak iskan bölgesine götürmek isteyen Vezir Dursun Mehmed Paşa'nın yaptığı faaliyetler sonucunda, bu firariler daha önceden olduğu gibi Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'nin içine girerek saklanmışlardır. Vezir Dursun Mehmed Paşa'nın bu firarileri Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'nden talep etmesi ve bu cemaatin

---

[136] **MAD. No: 17898**, S.:11, B.:3. 2 Mart 1694 (5 Receb 1105). Nezre bağlanan bu cemaatlerden Maraş ve çevresinde sakin olan İlbeğlü Cemaati 50.000 kuruş, Yüreğir'de sakin olan Çiğdemlü Cemaati 20.000 kuruş, Kara Gündüzlü ve Ekber Avşarı Cemaatleri 10.000 kuruş taahhüt etmişlerdir. **MAD. No: 8458**, S.:136, B.:2.
[137] **At.Ş.D. No:18**, S.:92, H.:439.
[138] **At.Ş.D. No:18**, S.:185, H.:872.

mensuplarının bu firarileri teslim etmek istemeyerek, çatışmaya girmeleri üzerine durum daha da karışmıştır. Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati mensuplarının, daha önceden yapmış oldukları taahhüde aykırı olarak bu firarileri içlerine alıp, devlet kuvvetleriyle çatışmaya girmeleri, taahhütlerini bozduklarını anlamına gelmektedir. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'nin daha önceden taahhüt ettiği 40.000 kuruş nezr akçesinin tahsil edilmesi ve gereken kişilerin cezalarının verilmesinin ardından, içlerindeki firarilerin iskan bölgelerine gönderilmesi için Anadolu'da eşkıya teftişine memur olan Vezir Genç Mehmed Paşa, Rakka Beylerbeyi Kadı-zade Hüseyin Paşa ile çevredeki yetkililere fermanlar gönderilmiştir[139].

Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'nin bu şekildeki davranışından cesaret alan Hüseyin Hacılu, Küçük Abdallu, Mihmadlu, Anamuslu, İsalu ve Çakallu Cemaatleri'ne mensup olan bazı kişiler, etraflarına topladıkları kişilerle birlikte iskan mekanlarını terk ederek, eşkıyalıklarda bulunmaya başlamışlardır. Bu arada haklarında gönderilen ferman gereğince, 40.000 kuruş nezr akçesini ödemeyi kabul etmeyen Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'nin mensupları, iskan bölgelerini terk ederek, kendi içlerine sığınan Avşar eşkıyaları ile birlikte Şuğur ve Eriha taraflarına gitmişlerdir. Bunların tenkili ile görevli olan yetkililerin yaptıkları takibatlar sonucunda, Avşar eşkıyalarının bir kısmı yakalanmış, bir kısmı da katl edilmiştir. Bu durum üzerine, Avşar eşkıyaları ile birlikte hareket eden Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati mensupları, bu takibat olayında görevli olan İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın bu dönemdeki Voyvodası olan Hüseyin'e karşı koymaya ve iskan bölgelerine gitmeyi reddederek, yıllık vergilerini ödememeye başlamışlardır. Meydana gelen bu olaylar üzerine, Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati mensupları başta olmak üzere, firar iden diğer cemaatlerin mensuplarının bulundukları yerlerden kaldırılıp, Çukurova'daki iskan bölgelerine götürülüp iskan edilmesi ve bölgenin güvenliğinin sağlanması için Anadolu'da eşkıya teftişine memur olan Vezir Genç Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[140].

Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin eşkıyalıklarının sona erdirilerek, iskan bölgesine gönderilmeleri başarılı olmadığı gibi, bu cemaatleri diğer cemaatler izlemiştir. Karalar, İsalu, Musa Fakihlü, Hüseyin Hacılu, Anamuslu ve

139 **M.D. No:105**, S.:68, H.:309; **MAD. No: 8458**, S.:136, B.:3; **MAD. No: 9879**, S.:81, B.:1. 30 Aralık 1694 (13 C.evvel 1106).
140 **MAD. No: 9879**, S.:107, B.:1. 15 Ocak 1695 (29 C.evvel 1106).

Abdallu Cemaatleri'nin mensuplarının bazılarının 200 kişilik silahlı ve atlı adamlarla İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Voyvodası'na hücum etmeleri bu dönemde gerçekleşmiştir. Özellikle yıllık vergilerini ödemek istemeyen bu cemaatler, üzerlerine adam gönderildikçe daha da hırçınlaşmakta ve başka bölgelere firar etmekteydiler. Bölge idarecilerinin bunların hakkından gelmekte yetersiz kalması nedeniyle, bu cemaatlerin mensupları istedikleri gibi hareket edebilmekte ve nizam altına alınıp, iskan edilememekteydi. Durumun gittikçe kötüye gitmesi üzerine, bu cemaatlerin itaat altına alınarak iskan mekanlarına yerleştirilmesi için gerekeni yapması hususunda Rakka Beylerbeyi Kadı-zade Hüseyin Paşa görevlendirilmiştir[141].

Yapılan bütün bu çalışmalara rağmen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin firarilerinin geri getirilmesi[142] ve eşkıyalıklarının[143] önlenmesi hususunda başarılı olunamamıştır.

3-1696'dan 1706'ya Kadarki Dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin Eşkıyalıkları

Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati ile buna tabi cemaat ve mahallelerin başta olmak üzere, diğer cemaatlerin yaptıkları eşkıyalıklar ve iskan yerlerini terk etmesine çözüm bulmak isteyen devlet idarecileri, bu problemi çözmek için iskan olayını yeniden organize etmek yoluna gitmiştir.

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri 1691 yılında iskan edildikleri sırada iskan hususunda mübaşir olarak tayin olunan Yeğen Mehmed Ağa, bu cemaatleri gereği gibi tahrir etmesi için *Muharrir* tayin edilmiş olduğu halde, katl edilmesi nedeniyle bu tahrir tam olarak tamamlanamamıştır. Tamamlanamayan bu tahrir nedeniyle bir çok cemaat ve bunlara tabi olan kişiler başka cemaatten olduklarını veya kendi cemaatlerinin iskana dahil edilmediğini belirterek, iskan bölgelerine gitmekten ve yıllık vergilerini

---

141 **MAD. No: 9879**, S.:237, B.:2. 22 Mart 1695 (7 Şaban 1106).

142 İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi bazı kişiler bu dönemde, Çataldepe, Malatya, Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Şure, Kahta ve diğer bölgelerde bulunmaktaydılar. **MAD. No: 9879**, S.:338, B.:1. 8 Mayıs 1695 (24 Ramazan 1106). Bu kişilerin geri getirilmesi için yapılan çalışmalara rağmen, bu dönemde bunların geri getirilerek iskan edilmelerinde başarı sağlanamamıştır. **MAD. No: 9879**, S.:382, B.:2.

143 Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi Sakallu Cemaati'nden bazı kişiler, Rakka iskan firarilerinden kendileri ile birlikte hareket edenlerle birlikte Mağara Nahiyesi'nde Demirci Suyu adı verilen mevzideki evleri basarak, birçok mal ve hayvanı gasp edip, eşkıyalıklarda bulunmuşlardır. **At.Ş.D. No:20**, S.:265, H.:1148. Keza yine Sakallu Cemaati'nden bazı kişiler başka bir bölgede aynı şekilde mal gaspında bulunmuşlardır. **At.Ş.D. No:20**, S.:265, H.:1148. Mayıs Ortaları-Sonları 1695 (Evail-i Şevval 1106).

vermekten kaçınmışlardır. Bu hususta yapılan takibatlar karşısında, bu cemaatlerin mensupları ya kaçarak başka bölgelere gitmeyi, ya da isyan ederek eşkıyalık olaylarına karışmayı kurtuluş yolu olarak görmüştür. Bu durumdan kurtulmak isteyen devlet idarecileri, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan cemaatlerin yeni bir tahririnin yapılması ve firar edilen cemaatlerin mensupları ile birlikte, iskan bölgesine hiç gelmeyen kişilerin iskan bölgelerine kalıcı olarak yerleştirilmesi amacıyla 11 Ocak 1696 (27 C.evvel 1107) tarihinde yeni bir karar almıştır. Alınan bu karar gereğince, bu dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın Voyvodası olan Murad Ağa adlı kişi bu hususla ilgili Muharrir tayin edilmiştir[144].

Alınan bu karar sonucunda, Anadolu'nun bütün bölgeleri ile birlikte Halep, Şam ve Trablusşam bölgelerinin idarecilerine fermanlar gönderilerek, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan cemaatlerin mensuplarından bu bölgede bulunanların, Çukurova bölgesine iskan edilmeleri için yakalanarak gönderilmeleri istenmiştir[145]. Ancak planlanan tahrir işleminin yapıldığı ile ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Zira daha sonraki dönemlerde Yeğen Mehmed Ağa'nın yapmak istediği tahrir ile ilgili atıflar belgelerde bahsedilirken Murad Ağa'nın yaptığı tahrir ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Alınan bu karar rağmen bu hususla ilgili herhangi bir faaliyet yapılmamış, firar eden cemaatlerin iskanı ile yetinilmiştir.

Yapılan çalışmalar sonucunda İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin önemli bir kısmının Çukurova'ya iskan edilmesinde başarılı olunmasından sonra, bir süre için herhangi bir eşkıyalık olayı meydana gelmemiştir. Ancak bir süre sonra, Rakka, Hama ve Humus bölgelerinden firar eden cemaatlerin mensuplarının Çukurova bölgesine gelerek, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin arasına girip, çevrede eşkıyalık yapmaya başlamaları üzerine, bunların bu bölgeden çıkarılarak iskan bölgelerine gönderilmeleri için Adana Beylerbeyi görevlendirilmiştir[146].

Çukurova bölgesine gelen bu firarilerin geri gönderilmeleri için yapılan çalışmaların ilk etapta başarılı olamaması sonucunda, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazıları bu firariler ile birleşerek çevrede eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. Bu firariler ile birleşen Karalar Ceridi, Hüseyinlü Ceridi ve Çakallu

[144] **MAD. No: 8458**, S.:154, B.:1.
[145] **MAD. No: 8458**, S.:155-156, B.:1-5.
[146] **M.D. No:105**, S.:338, H.:1500. Mart Sonları 1698 (Evasıt-ı Ramazan 1109).

Dokuzu'ndan bazı kişiler gruplar halinde dolaşarak çevrelerine zarar vermeye, adam katl edip, mal gasp etmeye başlamışlardır. Durumun kötüye gitmesi üzerine, bu dönemde Anadolu'daki eşkıyaların teftişi ile görevlendirilen Vezir İpşir Hüseyin Paşa bunların tenkili ile görevlendirilmiştir[147].

Bu eşkıyaların tenkilinden bir süre sonra, Çukurova ve çevresinde bulunan cemaatlerden Karagündüzlü, Bahrili ve İmamkuluoğlu Cemaatleri'nin eşkıyalıkları ortaya çıkmıştır. Bu cemaatlerin tenkil edilmesi için harekete geçildiğinde ise, bunlar kaçarak İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin içine girip saklanmaya ve bunlar ile birlikte eşkıyalık yapmaya devam etmişlerdir[148].

Bu dönemde dikkati çeken en önemli husus; Rakka, Hama ve Humus bölgelerinden firar eden cemaatlerin mensuplarının genellikle kaçarak Çukurova bölgesine gelmeleri ve İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin içine girip bir süre saklandıktan sonra, buradan kendilerine katılanlarla birlikte çevrede eşkıyalık yapmalarıdır. Ne zaman bu bölgelerde bir huzursuzluk olsa ve bu bölgelerin cemaatlerinden başka bölgelere firar etme olayı meydana gelse, bu husus dalga halinde İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ne sirayet etmekte, bunun sonucunda olarak da, Çukurova bölgesinde huzur bozulmaktaydı. Bu durumu yaşanan olayların sonucunda müşahede eden devlet idarecileri, Rakka, Hama ve Humus bölgesinde meydana gelen karışıklıklar sonucunda ortaya çıkan firar olayları üzerine, tedbir amaçlı olarak Çukurova bölgesindeki idarecilerle birlikte, bölgede yaşayan cemaatleri uyarmayı gerekli görmüşlerdir. Ancak yapılan bütün bu uyarılara rağmen, bu firarilerin bu bölgeye gelmesine ve bu bölgedeki cemaatlerin içine girip saklandıktan sonra eşkıyalık yapmasına engel olunamamıştır.

1699 yılının başlarında Rakka bölgesinde meydana gelen karışıklıklar üzerine, bu bölgeden firar eden cemaatlerin kaçarak Çukurova bölgesine gelmesi ihtimali karşısında, tedbir amaçlı olarak Adana Eyaleti'nde bulunan bütün geçit ve köprülerin tutulması ve bölgenin cemaatlerinin bunlara yardım etmemeleri için uyarılması hususunda Adana Beylerbeyi Mehmed Paşa'ya gönderilen fermana[149] rağmen, bu yeterli olmamıştır. Zira Rakka'dan firar eden İlbeğlü, Receblü Avşarı, Lekvanik Ekradı

[147] **M.D. No:110**, S.:383, H.:1674. Nisan Sonları 1698 (Evasıt-ı Şevval 1109).
[148] **A.Ş.S. No:101**, S.:145, 155, B.:233, 246.
[149] **M.D. No:110**, S.:643, H.:2960. Nisan Başları 1699 (Evail-i Şevval 1110).

ve diğer cemaatlerden bazı kişiler bir yolunu bulup Çukurova bölgesine gelerek, başta İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri olmak üzere, bölgedeki cemaatlerin içine girip saklanmışlardır[150]. Bir süre bu cemaatlerin içinde gizlenen bu firarilerin, çevreden kendilerine katılanlarla birlikte çevrede bulunan karyeleri basarak, mal ve hayvanlarını yağmalaması üzerine, bu cemaatlerin üzerlerine asker sevk edilmiştir. Üzerlerine asker sevk edilen bu eşkıyalar, kurtuluş yolu olarak, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin içine girip saklanmayı görmüşler, bu düşüncelerinde de haklı çıkmışlardır. Zira Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati ile Çakallu Dokuzu başta olmak üzere İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensupları bunları aralarında saklayarak, idarecilere teslim etmemişlerdir[151].

Durumun daha da kötüleşmesi üzerine, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin üzerine gidilmiştir. Meydana gelen çatışmaların sonucunda bu cemaatlerin çoğunluğu itaatlerini arz etmişlerdir. İtaat etmeyerek firar etmeye kalkan Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi Üzeyrlü Mahallesi, Tatarlu ve Okculu Mahallesi mensupları da bir süre sonra iskan bölgelerine gideceklerini taahhüt edip nezr hücceti vermişlerdir[152]. Ancak kısa bir süre sonra bu taahhütlerine aykırı olarak yerleşik hayata geçmeyi kabul etmeyip, tekrar eşkıyalık yapmaya başlamaları üzerine taahhüt etmiş oldukları toplam 10.500 kuruşun tahsil edilerek Rakka'ya iskan edilmeleri için Rakka Valisi'ne ferman gönderilmiştir[153]. Bu eşkıyalık olaylarına karışan Çakal Cemaati'nin ise Sis Sancağı'na derbendci olarak atanması için ferman gönderilmişse[154] de bunda başarılı olunamamıştır.

Yapılan bütün bu çalışmalara rağmen, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin eşkıyalıklarının önü alınamamıştır. Çakallu Dokuzu Cemaati'nin Kethüdası Süleyman Kethüda ile birlikte Alcı Öksüzü, Kör Himmetoğlu Mehmed Kel Hebo ve Abdülkadir adlı kişilerin bir kervanı önünü keserek, mal ve erzaklarını yağmalamasının[155] ardından olaylar tekrar başlamıştır. Bu olaydan bir süre sonra, Sakallu Cemaati'nin organize bir şekilde hazırlamış olduğu eşkıyalık olayı meydana gelmiştir.

---

[150] **M.D. No:111**, S.:31, H.:86-87.
[151] **M.D. No:111**, S.: 190, H.:679.
[152] Okculu Mahallesi 7500 kuruş, Üzeyrlü Mahallesi 2000 kuruş ve Tatarlu Mahallesi 1000 kuruş tutarında taahhütte bulunmuştur. **MAD. No: 8458**, S.:166, B.:1. 1 Mart 1700 (10 Ramazan 1111).
[153] **MAD. No: 8458**, S.:166, B.:2. 15 Mart 1700 (24 Ramazan 1111). Ancak bir süre sonra bu cemaatler Çukurova bölgesine geri gelerek İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri içine girip yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.
[154] **A.Ş.S. No:101**, S.:113, B.:176. 13 Mart 1700 (22 Ramazan 1111).
[155] **M.D. No:112**, S.: 41, H.:82.

Kars-ı Maraş'ta sakin olan Kerimoğlu Halil Bey'in burada kazandığı gücü çekemeyen bu bölgedeki kişilerin teşviki ile Sakallu Ceridi'ne mensup bazı kişiler, çevreden de kendilerine katılan 300'den fazla süvari ile birleşerek geceleyin karanlıkta Ceyhan Nehri'ni geçerek seher vaktinde Halil Bey'in konağını basmışlardır. Bu baskın sırasında konakta bulunan bazı malları gasp eden bu kişiler, konakta misafir olarak bulunan 1 kişiyi ve konağın sakinlerinden 9 kadını yaraladıktan sonra bazı mallarla birlikte Halil Bey'i yanlarına alarak geri gitmişlerdir. Bir süre Halil Beyi yanlarında alıkoyan bu kişiler, bir süre sonra *cerime* adıyla aldıkları 2 at ve 200 kuruş karşılığında Halil Bey'i serbest bırakmışlardır[156].

Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu olaya karışan kişilerin yakalanması ve gereken cezalarının verilmesi için Maraş Beylerbeyi Rişvanoğlu Halil, Adana Beylerbeyi Mustafa, Kars-ı Maraş Kadısı ve Adana Kalesi Dizdarı görevlendirilmiştir[157]. Ancak bu eşkıyaların yakalanmasında başarılı olunamayınca, bir süre sonra tekrar bu husus ile ilgili olarak bu olaya karışan kişilerin yakalanması ve gereken cezalarının verilmesi için Rakka Valisi Vezir Osman Paşa, Maraş Valisi Vezir Osman Paşa ve Adana Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya ferman gönderilmiştir[158].

1702 yılı Çukurova bölgesi için bir başka başlangıcın ifadesidir. Bu tarihten önceki dönemlerde herhangi bir belgede eşkıyalık yaptığı ile ilgili kayda rastlamadığımız Tacirlü Cemaati, ilk olarak bu yıldan sonra adından söz ettirmeye başlamıştır. Çukurova'ya iskan edilmeden önce konar ve göçer olarak yaşamını devam ettiren bu cemaat, iskan sonrasında da yine aynı şekilde yaşamını devam ettirmeye devam ettirmiştir. Bu konar ve göçerlik sırasında yaylaya gidiş gelişlerinde yolları üzerinde bulunan köylere zarar vermeye başlayan Tacirlü Cemaati mensuplarından

---

[156] "... gice ile Ceyhan Suyu'nun beri cânibinden ılgâr ve Kars-ı Zülkadiriyye'ye gelüb vakt-i seherde Hacı Abdülkerim Ağa-zâde dimekle ma'rûf Halil nâm kimesnenin hânesin basub sebetlerin kırub içlerinde olan nukûd ve zî-kıymet eşyâ ve bi'l-cümle ism-i mâl ıtlâk olunur esvâb ve emvâl ve erzâk ve hayvanâtın nehb ve gâret ve dokuz hevâtin mecruh eylediklerinden gayrı sâbıkâ hass-ı mezbûr Voyvodası olub mîrî çeltik mutasarrıfı Mustafa nâm kimesne mâl-ı miri cem' ve tahsîli içün ve hâlâ Kars-ı Zülkadiriyye Alaybeğisi Hamza ve zü'emâdan Dündar ve Derendeli Şeyh-zâde Hasan Paşa etbâ'ından Ali nâm kimesneler ol esnâda misâferet tarîkiyle merkûm Halil'in odasına vardıklarında mezkûr Mustafa'yı dahî birkaç yerinden harbe ile darb ve mecrûh ve sâhib-i firâş ve ism-i mâl ıtlâk olunur emvâl ve eşyâ ve atların yağma ve merkûm Halil'i ahz ve birkaç gün habs idüb *cerîme* nâmıyla iki re's ve iki yüz guruşun alub fesâd ve şekâvet eylediklerin ..." **M.D. No:112**, S.:116, H.:374.

[157] **M.D. No:112**, S.:116, H.:374. Ocak Ortaları 1702 (Evasıt-ı Şaban 1113).

[158] **M.D. No:114**, S.:16, H.:1. Şubat Başları 1703 (Evasıt-ı Ramazan 1114).

bazıları, çevreden kendilerine engel olmak isteyenler karşı koymaya ve onlarla çatışmaya başlamışlardır.

Yaptıkları bu davranışların sona erdirilmesi için gönderilen ferman itaat etmeyen bu cemaatin mensuplarından Ali Kethüda, Koca Kethüdaoğlu, Ekşioğlu Bedir, bunun kardeşi Seydi Ali, Köse Hasan, Öksüz Veli, Koca Veli, Kara Hasanoğlu Kızıl Ömer, bunun kardeşi Halil, Kızıl Alioğlu Sarı Hasan, Kara Veli, bunun kardeşi Osman, Gök Bekir ve Berbelislioğulları adlı kişiler diğer cemaat mensuplarını da kışkırtarak bunlardan kendilerine tabi olanlarla birlikte iskan bölgelerini bırakarak Maraş ve Kars-ı Maraş çevresinde eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Bu durum üzerine, bunların eski iskan bölgelerine gönderilmeleri için Rakka ve Halep Valileri'ne ferman gönderilmiştir[159]. Ancak bunda başarılı olunamamış olmalı ki, bir yıl sonra tekrar bu hususla ilgili İstanbul'a gönderilen şikayetler üzerine, Tacirlü Cemaati'nin mensuplarından eşkıya olanlarının yakalanması ve diğerlerinin düzen altına alınması için ferman gönderilmiştir[160].

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri içerisinde meydana gelen bu olayların sona erdirilmesi için yapılan bu çalışmalar sırasında, tekrar Rakka'dan yeni bir iskan firarisi dalgası Çukurova bölgesine ulaşmıştır. Yapılan bütün faaliyetlere rağmen Rakka'ya iskan edilmesinde bir türlü başarı sağlanamayan ve yakalanarak bu bölgeye götürüldükten kısa bir süre sonra başka bölgelere kaçan Receblü Avşarı'nın firarileri, bu defa da kaçarak Çukurova bölgesine gelmişlerdir. Çukurova bölgesinin çevresinde bulunan dağlarda ve çevredeki cemaatlerin içinde saklanan bu firariler, uygun zamanı buldukları anda çevrede bulunan yerlerdeki halkın yollarını kesmeye, köyleri basarak buralarda yaşayan halkı katl edip, mallarını gasp etmeye başlamışlardır[161].

Rakka iskan firarilerinin bu şekilde Çukurova bölgesine gelerek eşkıyalıklarda bulunmaları ve bu kişilerin İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin içlerinde saklanması nedeniyle düzen kalıcı bir şekilde tesis edilememekteydi. Bu durumun nedenlerinin araştırılmasından sonra, suçlu olarak İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın Voyvodası olanlar öne çıkmıştır. Yapılan araştırmalara göre İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ni yeterince nizam altında tutamayan İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Voyvodaları, bu

---

[159] **M.D. No:112**, S.:184, H.:662. Nisan Ortaları 1702 (Evasıt-ı Zilkade 1113).
[160] **M.D. No:114**, S.:73, H.:1. Mart Ortaları 1703 (Evail-i Zilkade 1114).
[161] **M.D. No:114**, S.:17, H.:1.

cemaatlerin içlerindeki eşkıyaların bulunması ve düzenin sağlanması hususunda ihtimam göstermemekteydiler. Diğer devlet idarecileri de bu bölge ve mukataa Hass olduğu için eşkıyaların tenkilinde yeterince müdahale edememekteydiler[162].

Durumu bu şekilde tespit eden devlet idarecileri, çözüm olarak İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın Hasslık statüsü kaldırıp, Adana Mukataası'na dahil etmeyi bulmuşlardır. 1703 (1114) yılı Martı iptidası tarihiyle 40.000 kuruş mal ile Adana Mukataası'na dahil edilen İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası[163], bu tarihten sonraki bir yıl Adana Mukataası'na dahil olarak kalmış ve Adana Valileri ile Beylerbeyileri'nin sorumluluğu altına girmiştir.

Bölgedeki karışıklığın böylece halledildiğini düşünen devlet idarecileri, geri kalan problemlerin halledilmesi için bu cemaatlerin itaatinin sağlanması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu amaçla eşkıyalık yapan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin itaat altına alınması için, bu bölgeye askerî bir hareket yapılması ve yeni düzenlemeler yapılması için bu dönemde Adana Valisi olan Vezir Yusuf Paşa'ya ferman gönderilmiştir[164]. Gönderilen bu ferman üzerine; Vezir Yusuf Paşa, kendi kapı halkı ve Adana Eyaleti'nin Yeniçerileri'nin yetersiz olduğunu düşünerek, Adana Sancağı dahilinde bulunan yerlerden 1530 kişilik yeni bir askeri kuvvet de tedarik ederek[165] İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin üzerine hareket etmiştir. Bu şekilde büyük bir askerî kuvvet meydana getiren Vezir Yusuf Paşa çevre yerlerden kendine katılanlarla birlikte

---

[162] "... mukâta'a-i mezbûrenin re'âyâsı Türkman Tâ'ifesi'nden olmağla der-'uhde iden Voyvodalar gereği gibi eşkıyâsının zabtına kâdir olmayub ve etrâfında bulunan vülât ve hükkâm dahî zâhirü'ş-şekâvet olanları ele getürmekde ihtimâm itmeyüb bu takrîble re'âyâsı itâ'at ve inkıyâddan hâric vaz' ve hareket ile içlerinde nice eşkıyâ zuhûr ve ebnâ-i sebîlin emvâl ve erzâkların nehb ve gâret ve îsâl-ı hasaretden hâlî olmayub her bâr 'ibâdu'l-lâhı ızrâr üzere olduklarından gayrı ol havâlîde olan sükkân-ı vilâyet ve kutân-ı memleket dahi kendülerden mütesaccir olmağla ..." **A.Ş.S. No:3**, S.:66, B.:99.

[163] **A.Ş.S. No:3**, S.:66-67, B.:99. 26 Mart 1703 (8 Zilkade 1114). Ancak bir yıl sonra; bu tarihten önce ve sonraki dönemlerde birkaç defa Adana Beylerbeyi olan Kürd Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa'nın yaptığı talep üzerine, 40.000 kuruşa 7.005 kuruş zam yapılarak 47.005 kuruş ile bu mukataa tekrar Adana Eyaleti Mukataası'ndan ayrılıp, Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa'ya iltizam edilmiştir. **A.Ş.S. No:104**, S.:45, B.:61.

[164] **M.D. No:114**, S.:94, H.:2. Nisan Başları 1703 (Evasıt-ı Zilkade 1114). Adana Eyaleti'nin bütün Yeniçerileri de Vezir Yusuf Paşa ile birlikte bu hareket için görevlendirilmiştir. **A.Ş.S. No:3**, S.:67, B.:100; **M.D. No:114**, S.:78, H.:2.

[165] Vezir Yusuf Paşa'nın talep ettiği askerlerle ilgili buyuruldusuna göre, Adana Sancağı dahilinde bulunan yerlerden istenen askerler şu şekilde tedarik edilecektir.

Adana Kazası	: 300 nefer	Tarsus Kazası	: 500 nefer
Yüreğir Kazası	: 100 nefer	Karaisalu Kazası	: 100 nefer
Sarıçam Kazası	: 100 nefer	Canibü'ş-şehr Nahiyesi	: 40 nefer
Dündarlu Nahiyesi	: 250 nefer	Hacılu Baraklu Nahiyesi	: 40 nefer
Karakışla Nahiyesi	: 100 nefer		

A.Ş.S. No:3, S.:71, B.:110.

İfraz-ı Zülkadiriyye üzerine harekete geçmiştir. Vezir Yusuf Paşa'nın üzerlerine askerî bir güçle geldiğini gören İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bir kısmı, bu durum karşısında dağlık bölgelere doğru kaçmışlardır[166]. Düzenlenen bu askerî harekatin ne zaman sona erdiği hususunda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak, Haziran Ortaları 1703 tarihli bir belgeye göre, bu harekat halen devam etmekteydi[167].

Vezir Yusuf Paşa'nın idaresindeki bu askerî harekat sırasında İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarından dağlık bölgeye kaçmayanlar, büyük işkence ve zorluklarla karşılaşmışlardır. Kendine tabi askerlerle bu cemaatlerin mensuplarının üzerine giden Yusuf Paşa'nın maiyetinde bulunanlar, bu kişilerin mallarını yağmalamaya, kadın ve kızlarına tasallutta bulunmaya başlamışlardır. Bu cümleden olmak üzere, birkaç bakire kıza da tecavüz eden bu askerlerden bazıları, Yusuf Paşa'nın da bilgisi dahilinde *öşr bedeli* adı altında her karyeden 5 veya 10 kese olmak üzere 300 keseden fazla akçe ile 100'den fazla iyi cins at, 3000'den fazla koyun, 40 kısrak, 100 deve, çok miktarda zahire, kilim, ev eşyası, 10.000 kile buğday ve arpayı gasp etmişlerdir. Vezir Yusuf Paşa'nın maiyetinde bulunanların yaptıkları bununla da kalmamıştır.

Vezir Yusuf Paşa tarafından bu cemaatlerin üzerine *Mütesellim* adı altında atanan ve Polad Mehmed Paşa'nın oğlu olup Polad-zade olarak tanınan İsmail Bey, maiyetine giren Rakka iskan firarilerinden 200'den fazla Ekrad ve Avşar Türkmeni ile bu cemaatlerin üzerinde terör estirmiştir. Vezir Yusuf Paşa'nın maiyetindeki askerlerin yaptıklarının aynısını yeniden icra eden bu iskan firarileri, Polad-zade İsmail Bey'den aldıkları cesaret ile bölgede yaşayan cemaatlerin mensupları üzerinde büyük bir korku oluşturmuşlardır[168].

---

166 Dağlık bölgelere kaçan bu kişileri takip eden Vezir Yusuf Paşa, maiyetinde bulunan askerlerin ihtiyaçlarının giderilmesi için Adana şehir merkezinde bulunan her çeşit esnaftan birkaç kişinin tedarik edilerek kendi yanına gönderilmesi hususunda Adana Kadısı'na buyuruldu göndermiştir. **A.Ş.S. No:3**, S.:80, B.:124.

167 **M.D. No:114**, S.:185, H.:2.

168 "...sâbıkâ Adana Valisi olan Vezir Yusuf Paşa sene-i mezbûrede kapusu halkı ve Adana Eyâleti'nin askerîsi ve Rakka'ya iskândan ebâ iden Ekrâd ve Afşar Tâ'ifesiyle üzerlerine çıkub yanında olan levendât emvâl ve erzâkların nehb ve gâret ve ehl ve 'iyâllerine ta'arruz ve birkaç nefer bakîrenin bikri izâle olunub ve hass-ı mezbûr toprağında zirâ'atlarıyla hâsıl eyledikleri terekelerinden mütevvic olan 'öşrlerin kânûn ve defter mûcebince virmeğe râzîlar iken bedel-i 'öşr deyü her bir karyeden beşer onar kise cem'an üç yüz kiseden mütecâviz zulmen akçelerin ve yüzden ziyâde güzide at ve üç binden mütecâviz koyun ve kırk re's kısrak ve yüz deve ve hadden ziyâde zâd ve zahîre ve nice kilim ve şukkabend ve döşemelerin aldıklarından mâ'adâ on bin keylden mütecâviz mezru'âtımızı itlâf ve istihlâk ve iki yüz nefer Ekrâd ve Türkman ile Poladoğlu İsmail nâm kimesneyi üzerlerine Mütesellim göndermekle ol dahî gelüb ehl ve 'iyâllerine taarruz ve emvâl ve erzâkların nehb ve gâret idüb ziyâde gadr ve teaddi olunduğun ..." **A.Ş.S. No:105**, S.:61, B.:82-b.

İlk dönemde bu hususla ilgili herhangi bir şikayette bulunamayan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensupları, aradan bir süre geçtikten sonra, İstanbul'a içlerinden bazı kişileri göndererek şikayette bulunmuşlardır. Yapılan bu şikayet üzerine, bu cemaatlerin mensuplarından zorla gasp edilen mal, eşya ve hayvanların iade edilmesi ve Polad-zade İsmail Bey'in hapsedilmesi için gerekenin yapılması hususunda, Adana ve çevrede bulunan yerlerin kadılarına ferman gönderilmiştir[169].

Ancak, esas eşkıyalık olaylarına karışan ve bir çok probleme neden olan Sakallu Ceridi Cemaati ve diğer Cerid Cemaatleri dağlık bölgelere kaçarak bu bölgelerde yaşamaya başlamışlardır. Kendisine katılan yaklaşık 1000 kişi ile birlikte dağlık bölgeye giden Sakallu Ceridi Cemaati'nin Boybeyi Mirzaoğlu Derviş yanındaki eşkıyalar, kendilerini takip eden Vezir Yusuf Paşa'nın askerlerinden 19 kişiyi katl ederek, bu askerlerin mal ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Bu olayların ardından, bu cemaatlerin itaat altına alınamaması nedeniyle olaylar devam etmiştir. İtaatsizlik ve eşkıyalık yapan bu kişilerin yaptıklarının yanlarına kâr kalması, itaatlerini arz eden diğer cemaatlerin de itaatsizliğine neden olmuştur.

Daha önceki dönemlerde herhangi bir olaya karışmayan ve yıllık vergilerini düzenli bir şekilde ödeyerek devlete tabi olan cemaatlerin mensuplarından bazıları, Vezir Yusuf Paşa'nın yaptığı askerî hareket sırasında kendilerine yapılanlar karşısında, kısa bir süre sonra devlete itaat etmenin kendileri için bir fayda sağlamadığı, esas suçluların değil de kendilerinin cezalandırıldığını görünce yavaş yavaş Sakallu Ceridi ile birlikte hareket etmeye başlamışlardır[170]. Yıllık vergilerini ödemekte itirazlarda bulunan bu cemaatlerden bazılarının bu süreç içerisinde bazı eşkıyalık olaylarına karışması ve bu hususta bölge idarecilerinin başarısız olmaları üzerine, bunların itaat altına alınması ve düzene sokulması için bölge dışından yardım alınması yoluna

---

[169] **A.Ş.S. No:105**, S.:61, B.:82-b. Kasım Ortaları 1703 (Evasıt-ı Receb 1115). Polad-zade İsmail Bey, aynı dönemlerde başka eşkıyalık olaylarına da karışmıştır. Kendi maiyetinde bulunan bu 200 kişi ile birlikte Üzeyr Sancağı Beyi Ali'nin üzerine gidip, bunun evini basmış ve birçok eziyetlerde bulunarak, mallarını gasp etmiştir. **A.Ş.S. No:105**, S.:60, B.: 81. Ancak Polad-zade İsmail Bey bir süre sonra, 1704 (1116) Martı iptidasından itibaren, yukarıda belirttiğimiz eziyet ve zulümleri yaptığı halkın idarî birimi olan İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı'nın iltizamını alarak bu mukataaya Beylerbeyilik payesiyle mutasarrıf olmuştur. **M.D. No:114-1**, S.:713, H.:1; **MAD. No: 8458**, S.:80, B.:2. Polad-zade İsmail Paşa'yı bir süre sonra Niğde Sancağı Beyi olarak görev yaparken görmekteyiz. **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1.

[170] Bu arada, daha önceki dönemde olan olaylar ve bu son olaylar üzerine, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na dahil olan cemaatlerin bir çoğu iskan edildikleri bölgeleri terk ederek başka bölgelere giderek bu bölgelerdeki cemaatlerin içlerine girip saklanmışlardır. **A.Ş.S. No:3**, S.:104, B.:169; **MAD. No: 8458**, S.:92-93, B.:1.

gidilmiştir. Bu amaçla, bu dönemde Aydın ve Saruhan Sancakları'nda *Muhassıl-ı Emval* olup Anadolu'da eşkıya teftişine memur olan Nasuh Paşa bu bölgenin düzenini sağlamak amacıyla görevlendirilmiştir[171].

Ancak Nasuh Paşa, bu bölgeye gelip düzeni sağlamak hususunda yavaş davranması üzerine Tacirlü Cemaati tekrar eşkıyalık olaylarına başlamıştır. Kılıclu ve Doğanlı Ekradı ile Alcı Türkmeni'nden kendilerine tabi olanlarla birlikte eşkıyalık olaylarına başlayan Tacirlü Cemaati'nin eşkıyaları, Maraş ve Ayıntab çevresindeki yolları keserek, yolcuları katl etmeye ve mallarını yağmalamaya başlamışlardır[172].

Tacirlü Cemaati, Çukurova dışındaki bölgede bu eşkıyalıkları yaparken, Çukurova bölgesi de karışık bir durumdaydı. Üzeyr ile Adana arasında kalan bölgede meydana gelen olaylar ve eşkıyalıklar nedeniyle[173] bu bölgeden gelip geçen kervan ve yolcular kendilerini güvende hissetmemekteydiler. Bölgenin güvenliğini sağlamakla görevli olan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin görevlerini yerine getirmek yerine tam tersine bazı eşkıyalık olaylarına girişmesi bu bölgenin güvenliğinin sağlanamamasının en önemli nedenlerindendir.

Ayrıca bu bölgenin çevresinin dağlık ve sarp olması da bir başka etkendir. Takip edilen eşkıyaların bu sarp dağlara kaçarak saklanmaları nedeniyle yakalanmaları bir türlü mümkün olamamaktaydı. Bunun dışında, esas eşkıyalık yapan cemaatler olan Kara Hüseyinlü Ceridi, buna tabi olan Sakallu Ceridi ile diğer Cerid Cemaatleri ve mahalleleri, Tacirlü ve Çakallu Dokuzu Cemaatleri'nin mensuplarına söz geçirilememesi diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ni de rahatsız etmektedir. Bu cemaatlerin yaptıkları eşkıyalıklardan kendilerinin de rahatsız olduğunu belirten diğer cemaatlerin ileri gelenleri, bu cemaatlerle başa çıkamayan ve bunları tenkil etmekte başarısız olan idarecilerin kendilerinden hesap sormasının kendilerini rahatsız ettiğini belirtmişlerdir. Bu nedenden dolayı, eşkıyalık yapan bu cemaatlerin işledikleri suçlar ve eşkıyalıklardan kendilerinin sorumlu tutulmamalarını isteyen diğer cemaatlerin ileri

[171] **M.D. No:114-1**, S.:121, H.:1. Ocak Sonları 1704 (Evasıt-ı Ramazan 1115).
[172] **M.D. No:114-1**, S.:157, H.:1.
[173] 28 Mart 1704 (22 Zilkade 1115) günü sabahleyin Karanlık Kapı adlı mevzide bir miktar Türkmen eşkıyasının baskınına uğrayan Ereğlili Yakub Ağa-zade Hacı Mehmed Ağa'nın malları yağmalanmış ve bu kişi bu olaydan canını zor kurtarmıştır. **A.Ş.S. No:105**, S.:17, B.:28-b.

gelenleri, eşkıyalık yapan bu cemaatlerin ya itaat altına alınması ya da kendi içlerinden dışarı çıkarılarak başka bölgelere gönderilmelerini istemişlerdir[174].

Durumu değerlendiren Osmanlı idarecileri, bu sırada yaylaya gitmiş olan cemaatlerin mensuplarının kışlaklarına geri dönmesinden tamamen yakalanarak, itaat altına alınıp, suçluların cezalandırılması hususunda Halep Valisi Vezir Hasan Paşa, Sivas Valisi Abdi Paşa, Maraş Beylerbeyi Mustafa ve Kayseri Sancağı'na mutasarrıf olan Mustafa Paşa görevlendirilmiştir[175].

Fakat gönderilen bu ferman yaylak dönemine girildiği zaman içerisinde iken bölgeye ulaştığından, bu husus ile ilgili fazla bir şey yapılamamıştır[176]. Bunun üzerine, bir başka tedbir yoluna gidilmiştir. Daha önceki dönemlerde inşa edildiği halde, zaman içerisinde harap olan Kurdkulağı Menzili ve çevresinin imar edilerek, buraya İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin derbendci olarak atanmasına karar verilmiştir[177]. Fakat bu husus hemen uygulanamamıştır. Zira fermanın gönderildiği tarihte, bu cemaatler yaylaya çıkmışlardır. Bun nedenle, bu hususun icra edilmesi için cemaatlerin yayladan dönmelerini beklemek gerekmiştir. Bu cemaatlerin yayladan dönmelerinin ardından, konu kendilerine bildirilmiştir. İlk olarak; Anamuslu, Seğmenlü Karamanlusu ve Davud Hacılu Cemaatleri bu hususu kabul ederek, bu bölgede derbendci olarak sakin olmayı kabul etmişler ve bu hususta toplam 5.000 kuruşluk nezr hücceti vermişlerdir[178].

Ancak bu dört cemaatin mensupları, bu bölge için yeterli olmadığından dolayı diğer cemaatlerin de buraya iskan edilmesi gerekmiştir. Ama bunun kabul ettirilmesi için bu cemaatlerin itaat altına alınması gerekmektedir. İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin geri kalanlarının itaat altına alınması için de en büyük problemi

---

174 "... muzırru'n-nâs ve sâ'î bi'l-fesad ve vech-i 'ırzdan izâleleri lâzımdır deyü cemâ'at-i merkûme Kethüdûları ve reâyasından cemm-i gâfir icma' ve ittifâk ile meclis-i şer'e ihbâr eylediklerin ..." **M.D. No:114-1**, S.:241, H.:1.

175 **M.D. No:114-1**, S.:241, H.:1. Mayıs Ortaları-Sonları 1704 (Evasıt-ı Muharrem 1116)

176 Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati ve buna tabi olan cemaat ve oymaklar ile birlikte Tacirlü Cemaati'nin Maraş'tan öteye geçirilmemesi için, Maraş civarında bulunan Cisr-i Ceyhun adlı köprü tutulmuş olduğu halde, bu cemaatlerin mensupları topluca hücum ederek bu köprüyü geçip, Maraş şehrine saldırarak bir çok kişiyi katl edip, mal ve eşyalarını yağmalamışlardır. **M.D. No:114-1**, S.:466, H.:3.

177 **A.Ş.S. No:105**, S.:97, B.:157. 16 Ağustos 1704 (14 R.ahir 1116). Buraya İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskan edilmesi için bu karar verilirken, daha önce bu bölgede derbendci olarak sakin olan ve başka bölgelere gitmiş olanların geri getirilmesi için de bu dönemde Mir-i Hac olan Kürd Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa'ya ferman gönderilmiştir. **A.Ş.S. No:105**, S.:101, B.:166.

178 İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olan bu cemaatler ile birlikte, yine bu bölgede yaşayan fakat İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi olmayan Yahşiğanlu Cemaati de burada derbendci olarak sakin olmayı kabul etmişlerdir. **MAD. No: 8458**, S.:236, B.:1. 8 Aralık 1704 (10 Şaban 1116).

oluşturan Kara Hüseyinlü Ceridi'ne tabi olan cemaat ve mahallelerle Tacirlü Cemaati itaat altına alınmadığı müddetçe diğer cemaatlerin itaati herhangi bir anlam ifade etmemektedir. Bu amaçla ilk etapta bunların kontrol altına alınarak itaatlerinin sağlanması yoluna gidilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda Tacirlü Cemaati dışındaki cemaatlerin itaati görünüşte de olsa bu dönemde sağlanmıştır. Kara Hüseyinlü Ceridi'ne tabi olan Sakallu, Hüseyinlü, Üzeyrlü, Tatarlu, Çakırlu ve Timurtaş cemaat ve mahalleleri ile birlikte Karalar, Hoballu ve Kethüdalu Cemaatleri'nin yapılan görüşmeler ve tehditler sonucunda vermiş oldukları toplam 50.000 kuruşluk nezr hücceti ile bunların itaat altına girdiği görünüşte ispat edilmiştir[179].

Eşkıyalık ve diğer hususlarda esas problemi teşkil eden bu cemaatlerin en önemlilerinden biri olan Kara Hüseyinlü Ceridi ve tabi guruplarının bu davranışı üzerine, diğer cemaatler de itaatlerini arz etmeye başlamışlardır. Bu dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Paşa'nın faaliyetleri sonucunda bu cemaatler ve diğer cemaatlerden eşkıyalık olaylarına karışmış olanlardan toplam 21 cemaat ve mahalle bu şekilde itaatlerini arz edip, nezr hücceti vermişlerdir. Verilen bu nezr hüccetine göre, bu cemaatler herhangi bir eşkıyalık olayına karışmayacaklar, Misis'ten Payas'a kadar olan bölgenin güvenliğini koruyacaklardı. Bu hususta herhangi bir hataları ve eşkıyalıkları olur ise, her cemaat Medine-i Münevvere fukarasına dağıtılmak üzere 50 kese akçe nezr hücceti vereceklerdi[180].

Tacirlü Cemaati'nin itaatini arz etmeyerek eşkıyalık olaylarına devam etmesi üzerine, daha önceden vermiş oldukları hüccet gereğince 25.000 kuruş nezrlerinin tahsil edilmesi için ferman gönderilmiştir[181]. Gönderilen bu ferman üzerine Tacirlü Cemaati'nin mensupları daha fazla eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Belen, Payas, Misis, Sis, Kars-ı Zülkadiriyye ve çevresinde terör havası estiren bu cemaatin mensuplarının yaptıklarından bıkan bu bölgelerin sakinlerinin devamlı yaptıkları şikayetlerin yanında, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bunların yaptıkları eşkıyalıklardan bıkarak şikayetlerini bildirmeleri dikkatleri bu cemaatin üzerine

---

[179] **MAD. No: 8458**, S.:235, B.:1. 8 Aralık 1704 (10 Şaban 1116).
[180] İtaatlerini arz ederek bu nezri kabul eden cemaat ve mahalleler şunlardır: Kara Hüseyinlü Ceridi'nden Vesalı, Hüseyinlü, Bekirlü, Ağastanlu, Hacı Bekirlü, Karalar, Aydınlu, Geke, Musa Fakihlü, İsalu, Hüseyin Hacılu, Diğer Hüseyin Hacılu, Çakallu Dokuzu, Humlid, Sakallu Ceridi, Sarılu, Anamuslu, Seğmenlü Karamanlusu, Okculu, Hökerlü ve Hoballu. **MAD. No: 8458**, S.:235, B.:2. Mart Sonları 1705 (Evail-i Zilhicce 1116).
[181] **MAD. No: 8458**, S.:237, B.:1. 16 Ocak 1705 (20 Ramazan 1116).

çekmiştir. Diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin, Tacirlü Cemaati'nin içlerinden çıkarılarak başka bölgeye gönderilmesi karşılığında, Tacirlü Cemaati'nin üzerine düşen yıllık 12 kese akçeyi kendilerinin ödeyeceklerini taahhüt etmeleri üzerine, bu cemaatten bir kişi geride kalmayacak şekilde Rakka'ya götürülerek buraya iskan edilmesine karar verilmiştir[182].

Tacirlü Cemaati'nin bu bölgeden uzaklaştırılması üzerine Kurdkulağı'na yapılması düşünülen derbendci atamasına devam edilmiştir. Bu amaçla itaatlerini arz eden cemaatler içinden talipli olanlar tespit edilmiş ve bunların buraya yerleştirilmesine çalışılmıştır. Daha önceden burada derbendci olmayı kabul eden 3 cemaate ilave olarak 21 cemaatin de ilavesi ile toplam 24 cemaat Kurdkulağı'na iskan edilerek derbendci olmayı kabul etmiştir[183]. Kurdkulağı'na iskan edilen bu cemaatler burada taştan evler yapmak ve ziraatla uğraşıp, bu bölgeyi şenlendirmek ve korumak şartıyla burada iskan edilmişlerdir. İskan edilmeleri için yapmış oldukları taahhüt sırasında kış mevsimine girildiği için, taş ev yerine sazlardan evler yapan bu kişiler, ilkbaharda taş evler yapmayı kabul ederek kış mevsiminde burada sakin olmuşlardır[184]. Ancak kış geçip de yaz mevsimine gelindiğinde bu cemaatler yavaş yavaş bu bölgeyi terk etmişlerdir. Meydana gelen olaylar ve zamanın etkisi ile bu bölgenin harap bir hale gelmesi üzerine, 1712 yılında yeniden bu bölge imar ve iskan edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan bu çalışmalar ve cemaatlerin yapmış oldukları taahhütler bir süreliğine bölgeyi sükunete kavuşturmuş gibi görünmektedir. Kısa bir süre için devlete tabi gibi

---

[182] "...İfraz-ı Zülkadiriyye Türkmanı'ndan Tacirli Cemâ'ati eşkıyâsı fesâd ve şekâvet üzere olub bi'l-külliye itâ'atden sülûk ve te'addî ve tecâvüzlerinden civârlarında olan Beylan ve Payas ve Kars ve Misis ve Sis ve Ağcakoyunlu ahâlîlerinin hâlleri mükedder olmağla zikr olunan Tacirlü Cemâ'ati İfraz-ı Zülkadiriyye Cemâ'ati'nden ifrâz ve aher mahalle nakl ve iskân olunurlar ise içlerinde eşkıyâ kalmayub mezbûrların mâl-ı mîrîleri olan on iki kise akçeyi sâ'ir İfraz-ı Zülkadiriyye Cemâ'ati edâya müte'ahhid oldıkların Beğlerbeğilik pâyesine mutasarrıf olub Kurdkulağı ve ol havâlîde iskân olunan tevâyifin Sis ve Payas'a varınca te'addîlerin def' ve ebnâ-i sebîli emîn ve sâlim mürûr itdirmeğe me'mûr olan Polad Paşa-zâde İsmail i'lâm itmekle Tacirlü Cemâ'ati'nin mâl-ı mîrîleri olan on iki kise akçeyi sâyir İfraz-ı Zülkadiriyye Cemâ'ati ahâlîleri kabzına me'mûr olan Voyvoda ve mîr-mîrâna teslîm eylemek üzere zikr olunan Tacirlü Cemâ'ati İfraz-ı Zülkadiriyye Cemâ'ati içinden ihrâc ve cümlesi kaldırılub bir neferi girüye kalmamak üzere Rakka Eyâleti'nde bir münâsib mahalde iyvâ ve iskânlarının ..." **M.D. No:114-1**, S.:518, H.:1. Nisan Ortaları 1705 (Evahir-i Zilhicce 1116).

[183] Kurdkulağı'na iskan edilerek derbendci olmayı kabul eden 24 cemaat şunlardır: Musa Fakihlü, Durak, Tatlu, Geke, Çoblu, Kimi (كيمى), Seğmenlü Karamanlusu, Anamuslu, Davud Hacılu, Karaman Hacılu, Kacarlılar, Hüseyin Hacılu, Diğer Hüseyin Hacılu, Mihmadlu, Kömür Ceridi, Okculu, Terzi Ceridi, Çiğdemlü ile birlikte Kara Bektaş, Deriklü ile birlikte Kürtlü, Avşarlu Karamanlusu, Aydınlu, Çakal Demircilü, Çıkrık Neccarlusu ve Şihab Neccarlusu. **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1. 1 Eylül 1705 (11 C.evvel 1117).

[184] **A.Ş.S. No:30**, S.:57-58, B.:91.

görünen bu cemaatler, bu dönemde Rakka'dan firar eden cemaatlerin tenkil edilmesinde bile görevlendirilmiştir[185]. Ancak bu huzur dönemi kısa sürmüştür. Rakka'ya iskan edilmesi için karar verilen fakat, çoğunluğu bu bölgeye götürülürken yoldan kaçan Tacirlü Cemaati'nin mensupları ile birleşen Karalar ve Çakallu Dokuzu Cemaatleri, bu dönemde Kıbrıs'a iskan edilmesine karar verilen Kılıclu ve Doğanlu Ekradı ile Alcı Türkmeni'nin eşkıyaları ile birleşerek, Maraş ve çevresinde eşkıyalık olaylarına başlamışlardır[186]. Kendilerini takip eden bölgenin idarecilerinden kaçan Karalar ve Çakallu Dokuzu Cemaatleri, yıllık vergilerini ödeme zamanı da gelmiş olduğundan dolayı, Çukurova bölgesine gelmeyerek Gündüzlü Ovası, Şuğur ve Bozağaç taraflarına giderek bu bölgedeki Avşar ve Ekrad eşkıyalarının içlerine girerek saklanmışlardır. Bunun üzerine bu cemaatlerin bulundukları yerlerden çıkarılarak iskan yerlerine gönderilmesi ve yıllık vergilerinin tahsil edilmesi için Halep Valisi ile Adana ve Trablusşam Beylerbeyileri'ne ferman gönderilmiştir[187].

Bu cemaatlerin meydana gelen bu tür davranışlarının ardından, diğer cemaatler arasında da karışıklıklar başlamıştır. Daha önceki yıllara ait olup, daha sonra ödemeleri şartıyla kendilerine süre verilen ve üzerlerinde borç olarak kalan yıllık vergilerini vermek istemeyen pek çok cemaat bu huzursuzluğun esas kaynağını teşkil etmiştir. Bu huzursuzluk ortamında Lekvanik Ekradı'nın eşkıyaları ile birleşen bu cemaatlerin mensuplarından bazıları, bu dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın mutasarrıfı olan Polad-zade İsmail Paşa'nın üzerine Kurdkulağı'nda hücum ederek 40-50 keselik nakit meblağını ve bir çok mal ve eşyasını yağmalamışlardır. Bununla da yetinmeyen bu eşkıyalar, 1707 senesinde Halep Eyaleti'ndeki Gayr-i Müslimler'den tahsil edilecek olan cizyenin iltizamını alan Hacı Lütfullah'ın yolunu bu bölgede keserek, yanında bulunan 130 kese değerindeki cizye evrakı ile birlikte diğer eşyalarını gasp etmeleri bardağı taşıran son damla olmuştur[188].

---

[185] **A.Ş.S. No:30**, S.:44-45, B.:59; **M.D. No:114-1**, S.:609, H.:4. Ağustos Başları 1705 (Evasıt-ı R.ahir 1117).

[186] **M.D. No:114-1**, S.:666, H.:3.

[187] **M.D. No:114-1**, S.:664, H.:1. Kasım Başları 1705 (Evasıt-ı Receb 1117).

[188] **M.D. No:115**, S.:164, H.:1.

4-İfraz-ı Zülkadiriyye Seferi[189] (1706-1707)

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazılarının meydana gelen bu eşkıyalık olayları üzerine, dönemin Adana Beylerbeyi olan Hacı Mustafa Paşa[190] bu cemaatlerin üzerine askerî bir harekat düzenlemiştir[191]. Fakat Hacı Mustafa Paşa'nın yaptığı bu askerî harekatın başarılı olamaması üzerine, daha geniş çaplı bir askerî harekata karar verilmiştir. Yıllık vergilerini vermeyerek, çevrelerindeki bölgelerde eşkıyalık yapan ve itaat altına alınmaları için yapılan faaliyetlerde bir türlü başarı sağlanamayan bu cemaatlerin tenkili için Adana ve çevresindeki bölgelerin idarecileri ve askerlerinin yeterli olmadığı düşünülerek, dönemin Karaman Valisi olan Vezir Hasan Paşa bu husus için bizzat görevlendirilmiştir. Bu cemaatlerin tenkili için görevlendirilen Vezir Hasan Paşa'ya gönderilen fermanda; bu cemaatlerin itaatlerinin sağlanmasından sonra, içlerinde suçlu olanların yakalanarak cezalandırılması istenmiştir. Bunlara ilave olarak, daha önceden ödemek üzere söz verdikleri halde, halen ödememiş oldukları eski yılların vergilerinin tahsil edilmesi, eşkıyalık yapmayarak iskan bölgelerinde sakin olmak üzere 1705 (1116) yılında Polad-zade İsmail Paşa'ya vermiş oldukları nezr hüccetini ihlal ettikleri için, taahhütte bulunan 21 cemaatin her birinden 50 kese akçenin tahsil edilmesi gerektiği belirtilmiştir[192].

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin üzerine yapılacak olan bu askerî hareket için, Vezir Hasan Paşa ile birlikte, dönemin Maraş Beylerbeyi Hacı Mustafa Paşa, Adana Beylerbeyi Hacı Mustafa Paşa[193], Beğşehri Sancakbeyi Şeyh-zade Hasan Paşa, Kayseri Sancakbeyi Kasım Paşa, Niğde Sancakbeyi Abdulgafur Paşa, eski İfraz-ı Zülkadiriyye

---

[189] 1706-7 yılında İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri üzerine yapılan askeri hareket, belgelerde İfraz-ı Zülkadiriyye Seferi olarak geçmektedir. **A.Ş.S. No:104**, S.:85, B.:118.

[190] Sabık Cebecibaşı olan Hacı Mustafa Paşa Mayıs Sonları-Haziran Başları 1706 (Evasıt-ı Safer 1118) tarihinde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası ilavesi ile Adana Beylerbeyiliği'ne nasp edilmiştir. **A.Ş.S. No:104**, S.:44, B.:60-a.

[191] İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin tenkili için Adana'dan ayrılması gereken Hacı Mustafa Paşa, Mütesellim olarak Mustafa Ağa'yı nasp etmiştir. **A.Ş.S. No:104**, S.:44, B.:60-a. 28 Ekim 1706 (20 Receb 1118).

[192] **MAD. No: 8458**, S.:81-2, B.:2. Kasım Sonları-Aralık Başları 1706 (Evahir-i Şaban 1118). Bu 21 cemaatin vermiş oldukları nezr hüccetinin bir sureti Baş Muhasebe'de hazırlanarak Vezir Hasan Paşa'ya gönderilmiştir. **MAD. No: 8458**, S.:81, B.:2.

[193] Vezir Hasan Paşa ile birlikte bu askerî hareket için görevlendirilen Adana Beylerbeyi Hacı Mustafa Paşa, bu hususla ilgili gönderilen fermandan hemen sonra gönderilen bir başka fermanla, bu dönemde Hacılar'ın yollarını kesen Urban eşkıyasının tenkil edilmesi amacıyla yapılan harekete katılmakla görevlendirilmiştir. Mustafa Paşa'ya gönderilen bu fermanda, Urban eşkıyasının etkin olduğu Havran Ovası ve çevresinin korunması için kapısı halkı ve Adana Eyaleti askerleriyle birlikte Mezireb'e gitmesi istenmiştir. **A.Ş.S. No:42**, S.:141, B.:308; **A.Ş.S. No:104**, S.:83, B.:113; **M.D. No:115**, S.:178, H.:2.

Mukataası Voyvodası olan Polad-zade İsmail Paşa, eski Kars-ı Maraş Sancakbeyi Mevlud-Paşa-zade Mahmud Paşa ile Üzeyr Sancakbeyi Bilal Bey eyalet ve sancakları askerleriyle birlikte bu askerî hareket için görevlendirilmiştir[194].

Devlet idarecileri bu askerî hareketin iyi bir şekilde sonuçlandırılması için gereken her hazırlığın yapılmasına dikkat etmiştir.Bu amaçla Vezir Hasan Paşa'nın maiyetinde bulunan askerlerin zahire ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesi için önceden tedbir alınması amacıyla, Adana, Payas, Belen ve çevresinde bulunan yerlerin idarecileri görevlendirilmiştir[195]. Bu arada, Vezir Hasan Paşa'nın yaptığı bu askerî hareketi haber alan Tacirlü Cemaati ile birlikte diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri, düzenlenen bu askerî hareketin büyüklüğünü duydukları için İsneyn Bazarı çevresinde toplanarak çevredeki dağlara kaçıp saklanmışlardır[196].

Adana'ya gelen Vezir Hasan Paşa, burada kendine katılacak olanların tamamlanması için bir süre burada ikamet durumunda kalmıştır. Ancak bu ikamet sırasında, Adana şehir merkezi sakinlerinin ve başka yerlerdeki kişilerin İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatlerinin gözü karalılığı ve bölgenin engebeli oluşunu anlatmalarından dolayı olmalı ki Vezir Hasan Paşa'nın maiyetinde bulunan askerlerden bir kısmı, bu askerî harekete katılmamak için kaçarak Adana şehir merkezi ve diğer yerlerde gizlenmeye başlamışlardır. Bu durumun aşırı bir şekil almış olmasından dolayı, bu şekilde kaçarak, başka yerlere gidip saklanan askerlerin araştırılarak yakalanması ve haps edilmesi için Vezir Hasan Paşa, Adana Mütesellimi'ni görevlendirmiştir[197].

Meydana gelen bu kaçışlara rağmen askerî harekat devam etmiştir. Vezir Hasan Paşa ve maiyetinde bulunanların askerî gücü karşısında herhangi bir varlık gösteremeyen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensuplarının bir kısmı, itaatlerini

[194] **M.D. No:115**, S.:164, H.:1; **MAD. No: 8458**, S.:81-2, B.:2; A.Refik; **a.g.e.**, s.134-135, B.:185; İlhan Şahin; "Kenzü'l-Vekâyi Mustafa Sakıb Efendi ve Eseri", **İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi, C.XIII, Sa: 7-8**, İstanbul, 1977, s.104.

[195] **A.Ş.S. No:104**, S.:86, B.:119; **M.D. No:115**, S.:177, H.:3. Gönderilen bu fermanın ardından Vezir Hasan Paşa, maiyetinde bulunan 10.000 askerle birlikte 21 Aralık (15 Ramazan) tarihinde Konya'dan hareket edip 31 Aralık (25 Ramazan)'ta Adana'da olacağını, bu nedenle Adana'ya ulaşmadan önce bu askerlerin ihtiyacı olan 10 günlük zahirenin hazır edilmesini talep ettiği bir buyuruldu göndermiştir. **A.Ş.S. No:104**, S.:84, B.:114-a, b.

[196] İlhan Şahin; **a.g.m.**, s.105.

[197] **A.Ş.S. No:104**, S.:85, B.:116. 11 Ocak 1707 (6 Şevval 1118). Bu kaçışlar devam etmiş olmalı ki, bir süre sonra Vezir Hasan Paşa, kaçacak olan bu askerlerin geçebilecekleri yolların ve geçitlerin tutulması hususunda bölge yetkililerini görevlendirmiştir. **A.Ş.S. No:104**, S.:90, B.:127. 26 Ocak 1707 (21 Şevval 1118).

arz ederek herhangi bir mukavemete girişmemişlerdir[198]. Ancak Tacirlü Cemaati ile birlikte Karalar Ceridi ve diğer bazı cemaatler kaçarak, Maraş tarafına gitmeyi düşünmüşlerdir. Bu düşünce ile Arslanlu Geçidi'ne doğru hareket eden bu cemaatlerin mensupları, bu bölgedeki geçitlerin tutulması için görevlendirilen Maraş Beylerbeyi Hacı Mustafa Paşa'nın burayı sıkı bir şekilde koruması nedeniyle bu başarılı olamamışlardır[199]. Maraş çevresine gidemeyeceklerini anlayan bu cemaatlerin mensuplarından bazıları dağlara kaçmaya başlamışlardır. Dağlara kaçma sırasında, bu kişilerden bazıları ile, Vezir Hasan Paşa'nın maiyetindeki askerler arasında meydana gelen çatışmalar sonucunda, ilk etapta Karalar Ceridi Cemaati'nden Deli Ömer, Kel Yakub, Kör Asaf, Geke Cemaati'nden Geke Solak, Çivilioğlu Murad, Avşarlu Karamanlu Cemaati'nden Kızıl Ali ve Kürd Muhammed katl edilmişlerdir[200].

Yapılan bu askerî hareketin büyüklüğü karşısında, Rakka'dan firar ederek Çukurova bölgesine gelmiş olan Lekvanik Ekradı ve Avşar Türkmeni Cemaatleri mensuplarının ileri gelenleri Rakka'ya gitmeyi kabul etmişlerdir. Bu cemaatlerin mensuplarının Rakka'ya geri gitmeyi kabul etmelerinin ardından, Adana ve çevresinde sakin olan bu cemaatin mensuplarının bulunarak, Rakka'ya geri götürülmesi hususunda tüm halkın gayret göstermesi için bu hususun herkese duyurulması ve tenbih edilmesi için Vezir Hasan Paşa bölgenin idarecilerine buyuruldu göndermiştir[201].

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin üzerine yapılan hareket de bu arada devam etmiştir. İsneyn Bazarı'na gelerek burada konaklayan Vezir Hasan Paşa'nın maiyetindeki askerler ile bu çevrede bulunan bazı eşkıyalar arasında bazı çatışmalar meydana gelmiştir. Meydana gelen bu çatışmaların ardından, bu eşkıyalar kaçarak Arslanlu Geçidi civarına doğru gitmeye başlamışlardır. Bu durum üzerine, görevli olan askerler, bu eşkıyaların takibine başlamışlardır. Yapılan takibat sırasında, meydana gelen çatışmalar sonucunda, bu eşkıyaların bir kısmı katl edilmişler bir kısmı ise,

---

[198] Gerek daha önceki dönemdeki olaylar ve gerekse bu askerî hareket sırasındaki olaylar nedeniyle İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensuplarından bir çoğu iskan bölgelerini terk ederek Adana şehir merkezi başta olmak üzere başka yerlere gitmişlerdir. İskan mekanlarını terk ederek başka yerlere giden bu kişilerin geri getirilmesi için de bu askerî hareket sırasında gayret gösterilmiştir. **A.Ş.S. No:104**, S.:28, B.:38.

[199] İlhan Şahin; **a.g.m.**, s.105.

[200] İlhan Şahin; **a.g.m.**, s.106. Yazılış tarihi ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmayan, ancak bu askerî hareketten önce kaydedildiğini düşündüğümüz bir belgede, katl edilen bu kişilerden; Deli Ömer ve Kızıl Ali'nin ismi ile birlikte İfraz-ı Zülkadiriyye ahalilerinin eşkıyaları başlığı altında 68 kişinin ismi vardır. **MAD. No: 8458**, S.:80, B.:1.

[201] **A.Ş.S. No:104**, S.:91, B.:130-a. 8 Mart 1707 (3 Zilhicce 1118).

yakalandıktan sonra kazığa vurulmuşlardır. Düzenlenen bu askerî harekatın şiddetinden korkan eşkıyaların bir kısmı teslim olurken, cemaatlerin bazıları da itaatlerini arz etmişlerdir. Ancak Tacirlü Cemaati ile birlikte bazı cemaatlerin itaat etmemeleri üzerine, bu harekata devam edilmiştir. Ama bir süre sonra Tacirlü Cemaati'nin Kethüdası Koca Kethüda ile birlikte bazı kişilerini yakalanarak idam edilmesi üzerine Tacirlü Cemaati mensupları da itaat etmek durumunda kalmıştır[202].

Tacirlü Cemaati mensuplarının da itaat etmesinin ardından, bir kısım İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinin mensupları kaçarak Amik Ovası ve çevresine gitmişlerdir[203]. Geriye kalan cemaatlerin önde gelenleri ise yakalanarak, Vezir Hasan Paşa'ya teslim edilmişlerdir. Vezir Hasan Paşa ise, bu cemaatlerin daha önceden vermiş oldukları nezr hücceti gereğince 50 kese akçenin tahsili ile işe başlamıştır. Bu meblağ tahsil edildikten sonra, daha önceki yıllarda tahsil edilmesi gerektiği halde, bu cemaatlerin itaatsizliği nedeniyle tahsil edilmeyen meblağların tahsili yoluna gidilmiştir. Nezr akçesi olarak istenen 50 kese akçeyi dahi zorla ödeyebilen mevcut 22 cemaatin mensuplarının bundan başka verecek meblağları olmadığını söylemeleri üzerine, tahsilat için başka bir yol bulunmuştur. Bu cemaatlerin mensuplarının elinde mevcut bulunan deve, sığır, koyun, sim kılıç ve diğer değerli eşyaların toplanarak satılması sonucunda 50 kese akçe daha tahsil edilmiştir. Ancak bu meblağ da daha önceki yıllara ait borçlar için yeterli gelmemiştir. Bu cemaatlerin mensuplarının elinde herhangi bir şey kalmadığının görülmesi üzerine, bunların tahsil edilmesi işi daha sonraya bırakılmıştır. 50 kese nezr akçesi ve 50 kese daha önceki senelere ait borçlar olmak üzere toplanan 100 kese akçe tutarındaki meblağ, bu husus için görevlendirilen İnce Kara Mustafa Ağa aracılığı ile 20 Mart 1707 (15 Zilhicce 1118) tarihinde İstanbul'a gönderilmiştir[204].

Bu meblağların tahsil edilmesinin ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye halkının ellerinde bulunan silahların tespit edilmesi ve toplanması yoluna gidilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda bu cemaatlerin mensuplarının elinde bulunduğu tespit edilen 250 boylu tüfek, 200 tabanca, 150 mızrak, 250 hışt, 195 külünk, 295 kara kaplı kılıç, 160 büyük bıçak olarak adlandırılan pala, 195 keman ile 250 tirkeş okluk toplanarak, Vezir Hasan Paşa'ya teslim edilmiştir. Vezir Hasan Paşa da kendisine teslim edilen bu silahları

---

[202] İlhan Şahin; **a.g.m.**, s.106-113.
[203] **M.D. No:115**, S.:262, H.:2.
[204] **MAD. No: 8458**, S.:83-84, B.:1.

Konya Kalesi'nde muhafaza edilmek üzere Konya'ya göndermiştir[205]. Silahların toplanması ile bir olarak eşkıyalık olaylarına karıştığı tespit edilen kişilerin yakalanması yoluna gidilmiştir. Yapılan askerî hareket sırasında yakalananlardan katl edilmeyenler ile daha önceden bazı eşkıyalık olaylarına karıştıkları belirlenen ve yakalanan 64 kişi bir araya getirilerek, Adana Kalesi'ne hapsedilmek üzere, bu sırada Adana Beylerbeyliği'ne atanan Abdulgafur Paşa'ya teslim edilmiştir[206].

5-1707'den 1712'ye Kadarki Dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin Eşkıyalıkları

Düzenlenen askerî hareket ve ardından yapılan düzenlemeler sonucunda bölge bir nebze de olsa huzura kavuştuğu düşünülmüş ve Vezir Hasan Paşa bölgeden ayrılarak Konya'ya gitmiştir. Vezir Hasan Paşa'nın bu bölgeden ayrılmasından kısa bir süre sonra tekrar olaylar başlamıştır. Olaylar nedeniyle başka bölgelere firar eden İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensuplarının geri getirilmeleri için[207] yapılan çalışmalar sırasında, bu kişiler iskan bölgelerine gitmek istemeyerek huzursuzluklara neden olmuşlardır. Sis ve Kars-ı Maraş çevresinde sakin olan Bahrioğlu Himmet ve İmamkuluoğlu Salur adlı kişilerin etrafına toplanan bazı İfraz-ı Zülkadiriyye mensupları, bu kişiler ile birlikte çevrelerine zarar vermeye başlamışlardır. Durumun İstanbul'a bildirilmesinin ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye mensuplarının bu bölgelerden kaldırılarak iskan mekanlarına gönderilmeleri ve düzenin sağlanması için Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa görevlendirilmiştir[208].

Yapılan çalışmalara ve düzenlenen askerî harekete rağmen, bu cemaatlerin mensuplarından bazı kişiler itaat etmeyerek, diğer cemaat mensuplarını da kendileri ile birlikte olması için kışkırtmışlardır. Bu kişilerin bir türlü itaat altına alınamaması üzerine, bunların İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri halkı ile birlikte bulunmalarının

[205] **MAD. No: 8458**, S.:85, B.:1-2. 26 Mart 1707 (21 Zilhicce 1118).
[206] **MAD. No: 8458**, S.:86, B.:1. 26 Mart 1707 (21 Zilhicce 1118).
[207] İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensuplarından başka bölgelere firar eden kişilerin geri getirilmeleri için bir çok ferman gönderilmiştir. **A.Ş.S. No:104**, S.:104, B.:38-b; **M.D. No:115**, S.:344, H.:2.
[208] **M.D. No:115**, S.:344, H.:1. Temmuz Ortaları 1707 (Evasıt-ı R.ahir 1119). Aynı şekilde Tacirlü ve Cerid Cemaatleri'nden bazı kişiler de Akcakoyunlu Cemaati'nden bazı kişiler ile birleşerek eşkıyalık yapmaktaydılar. **M.D. No:115**, S.:347, H.:1.

bölgenin nizamı için[209] zararlı olduğunun Abdulgafur Paşa tarafından arz edilmesi üzerine, bu şekilde eşkıyalık yapan 53 kişinin bu bölgeden çıkarılarak Rakka'ya sürgün edilmesine karar verilmiştir[210].

Eşkıyalık yapan bu kişilerin Çukurova bölgesinden uzaklaştırılması için alınan bu kararın ardından, sıra problemin en önemli unsuru olan Tacirlü Cemaati'ne gelmiştir. Maraş ve çevresinde eşkıyalık yapmaya devam eden Tacirlü Cemaati'nin mensupları, bu bölgede bulunan Bulanıklu karyesini basarak 5 kişiyi katl edip, bir çok mal ve eşyayı gasp etmişlerdir. Durumun Maraş Naibi Mustafa tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Tacirlü Cemaati'nin bu bölgeden uzaklaştırılarak, Rakka'ya iskan edilmesine karar verilmiştir[211].

Tacirlü Cemaati'nin bölgeden uzaklaştırılması ile ilgili bu karar verilirken, bölgenin düzeninin sağlanması amacıyla başka bir uygulama yoluna gidilmiştir. İstanbul'dan gönderilen mübaşirin aracılığı ile İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin ileri gelenlerinin İstanbul'a götürülmesi bu dönemde meydana gelmiştir. İstanbul'a götürülen Kara Hüseyinlü Ceridi, Sakallu Ceridi, Hüseyin Hacılu, İsalu, Karagız, Aydınlu, Vaysallu, Ağacdanlu, Karalar Ceridi, Davud Hacılu, Diğer Hüseyin Hacılu ve Okculu Cemaatleri'nin ileri gelenleri, 24 Ocak 1708 (Gurre-i Zilkade 1119) tarihinde dönemin Baş Defterdarı Muhammed'in huzurunda mahkeme edilmişlerdir. Mahmud Paşa Mahkemesi Naibi Salih Efendi'nin idare ettiği bu mahkemede, bu cemaatlerin ileri gelenleri, daha önceden yaptıkları suçlardan dolayı aflarını talep etmişlerdir. Ancak bu

---

209 "... kuttâ'ü't-tarik eşkıyâsından olub muzırr-ı nâss ve sâ'î bi'l-fesâddır vech-i 'ırzdan izâleleri vâcib olub cezâları tertîb olunmadıkca İfraz Hâssı'nın nizâmı ve sükkân-ı vilâyet ve ebnâ-i sebilin te'mîni ve küsûr kalan İfraz re'âyâsının Çukurova'dan iyvâ ve takrîrleri mümkün olmadığı tarafından i'lâm olunmağla ashâb-ı fesâddan olan mezkûrlar sâ'ir İfraz-ı Zülkadiriyye Cemâ'atlerin dahî ifsâd itmemek içün içlerinde durdurulmayub Rakka'ya iskânları fermânım olub ..." **M.D. No:115**, S.:443, H.:1.

210 Bu 53 kişinin cemaatlere göre dağılımı şu şekildedir. **Sakallu Mahallesi'nden**; Dervişoğlu Sofu, Mirzaoğlu Mustafa, Hacı Mahmudoğlu Osman, Serik Hasan, Deli Kalender, İkiz Ali'nin kardeşi Osman ve Çoban Ali, **Üzeyrlü Mahallesi'nden**; Kara Mazıoğlu Fethullah, Hacı Sadullah ile oğlu Selli, Hasan bin Çelebi, Battal ve Kör Aziz, **Geke Cemaati'nden**; Sanullah ile bunun amcasıoğlu Abdullah ve Bölükbaşıoğlu Yakub, **Tatarlu Mahallesi'nden**; Topaloğlu Yakub, Molla Ali, İbrahim, Tülik Hasan, Fakihoğlu Musli ve Şerif İbrahim, **Hüseyinlü Mahallesi'nden**; Hacı Ebubekir, Yağın Ömer, Seydi ve Yahyalıoğlu Muhammed, **Ağacdanlu Mahallesi'nden**; Musli, Eğri Kalender ve Sırım Ali, **Kethüdalu Mahallesi'nden**; Kolukokar, Teltek Osman ve Kul Velioğlu Ahmed, **Karalar Ceridi Cemaati'nden**; Hacı İsmail, Boz Bektaşoğlu Mustafa, bunun kardeşi Osman, Musli, Hacı Abdioğlu Süleyman, İbrahim, Kemikli Abdullah, Elikara, Tekfur İbrahim, Kabreroğlu İshak, Gök Halim, Ademciloğlu Murtaza, Cebeci Hasan, Kulaksız, Eberoğlu Habil, Alican, Mikail ve Beğzadeoğlu Osman, **Tatalu (Dadaşlı) Mahallesi'nden**; Kürek İskender ve Erzinlioğlu Abdülkadir. **M.D. No:115**, S.:443, H.:1. Kasım Sonları-Aralık Başları 1707 (Evail-i Ramazan 1119).

211 **M.D. No:115**, S.:479, H.:2. Ocak Ortaları-Sonları 1708 (Evahir-i Şevval 1119).

hususta kendilerinin fazla suçlu olmadıklarını, esas suçlu olanların Tacirlü Cemaati ile birlikte Bahrilü ve İmamkulu Avşarı Cemaati'nin mensupları olduğunu söylemişlerdir. Zorla kendilerinin sakin oldukları yerlere gelip yerleşen bu cemaatlerin, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ni kendileri ile birlikte hareket etmeye zorladığını, bundan dolayı kendilerinin bunlara tabi olmak zorunda kaldıklarını belirten İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri ileri gelenleri, Bahrilü ve İmamkulu Avşarı Cemaatleri'nin eskiden sakin oldukları Maraş çevresindeki Güğercinlik adlı yere iskan edilmesi ve Tacirlü Cemaati'nin kendilerinden uzak bir yere gönderilmesini talep etmişlerdir.

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin ileri gelenlerinin yaptığı bu talepler üzerine, Tacirlü Cemaati'nin İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden ayrılarak, Rakka'ya iskan edilmesinin kararının verildiği, eşkıyalık yapan Bahrilü ve İmamkulu Avşarı Cemaatleri'nin de bölgeden uzaklaştırılacağı kendilerine belirtilmiştir. Buna ilave olarak, kendi cemaatleri mensuplarının, bundan böyle ziraat ile uğraşmaları gerektiği, ata binmeyerek, silah kuşanmamaları kendilerine özellikle belirtilmiştir. Cemaat ileri gelenlerinin bu şartları kabul etmesinin ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın yıllık 40.000 kuruşluk mal-ı maktu'unun, Tacirlü Cemaati'ne ait olan 2.500 kuruşu tenzil edilmiş ve yıllık 37.500 kuruş yıllık vergilerini ödemeleri kendilerine söylenmiştir. Bu cemaat ileri gelenlerinin, bu yıl içerisinde nezr akçesi ve eski yıllar için ödedikleri meblağ nedeniyle[212] bu miktarı ödeyemeyeceklerini belirtmeleri üzerine, 1708 (1119) yılına ait olmak şartıyla bu meblağdan 12.500 kuruş tenzil edilmiş ve 25.000 kuruş ödemelerine karar verilmiştir. Yapılan muhakeme sonucunda alınan bu kararların, diğer idareciler tarafından da uygun görülmesinden sonra, bu hususla ilgili ferman yazılarak[213], bir sureti İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Voyvodalığı'na atanan Kapucubaşı Yusuf Ağa'ya verilerek Adana'ya gönderilmiştir.

---

[212] Bundan önceki sayfalarda, 1706-1707 yıllarında yapılan İfraz-ı Zülkadiriyye Seferi sonrasında, bölge cemaatlerinin ödedikleri 100 kese akçeye rağmen, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin üzerinde hala geçen yıllara ait borç kaldığını belirtmiştik. Bu cemaatlerin mensuplarının bu borcu aradan 6 ay geçmesine rağmen ödememeleri üzerine, dönemin Adana Beylerbeyi olan Abdulgafur Paşa, 1708 yılının ilk aylarında, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarından Hüseyin bin İbrahim, Ömer bin Mürsel, Halil bin İbrahim, Ahmed bin Hasan, Veli bin Hacı Mehmed, Halil bin Receb, İbrahim bin Bilal ve Hacı Ahmed bin Yusuf adlı 8 kişiyi borçlara karşılık olmak üzere yakalayıp haps etmiştir. Bir süre Abdulgafur Paşa tarafından mahpus tutulan bu kişiler, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Voyvodalığı'na atanan Kapucubaşı Yusuf Ağa'nın Adana'ya gelmesinden sonra, bu kişiye teslim edilmiştir. Bu kişileri teslim alan Yusuf Ağa da bunları Adana Kalesi'ne göndermiş ve burada hapsedilmişlerdir. **A.Ş.S. No:9**, S.:86, B.:1.

[213] **MAD. No: 8458**, S.:87-88, 91, B.:1. 5 Şubat 1708 (13 Zilkade 1119).

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri ileri gelenlerinin İstanbul'da yapılan muhakeme sonucunda alınan kararların uygulanması için ilk etapta Tacirlü Cemaati'nin Çukurova bölgesinden uzaklaştırılması gerekmektedir. Bu husus için görevlendirilen Maraş Beylerbeyi Rişvanoğlu Halil Paşa'nın[214] yaptığı çalışmalar üzerine, Tacirlü Cemaati mensupları bu karara itiraz ederek devlet kuvvetleri ile çatışmaya girişmişlerdir. Adana Beylerbeyi ve bölgedeki diğer idarecilerin de bu hususta görevlendirilmesinin[215] ardından, Tacirlü Cemaati'nin bir çok mensubu yakalanmış ve bunlar Rakka'ya gönderilmiştir.

Tacirlü Cemaati'ne mensup olanlardan bir kısmının Rakka'ya gönderilmesine rağmen, geride kalanlar çevreden kendilerine katılan bazı kişiler ile birlikte Ilıcak Beli ile Bornaz Köprüsü arasındaki engebeli ve sarp bölgede eşkıyalık yapmaya devam etmişlerdir. Durumun bu şekilde devam etmesi ve bazı kervanların bu kişiler tarafından soyulması üzerine, bölgenin güvenliğinin sağlanması ve eşkıyalara aman verilmemesi hususunda gerekeni yapmaları için Üzeyr Sancağı Beyi ile çevrede bulunan diğer yetkililer görevlendirilmiştir[216].

Meydana gelen bu son olayların üzerine yeniden İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin itaat ettiklerinin tescil edilmesi için yeniden taahhütlerini almak gerekmiştir. Bu amaçla yapılan iki toplantı sonucunda, bu cemaatlerin önde gelen kişileri, yıllık vergilerini düzenli olarak ödeyeceklerini ve yeni yapılan düzenlemeye tabi olacaklarını taahhüt etmişlerdir[217].

---

214 **M.D. No:115**, S.:486, H.:1; **MAD. No: 8458**, S.:100, B.:1.

215 **A.Ş.S. No:9**, S.:108-109, B.:2; **MAD. No: 8458**, S.:95-6, B.:1.

216 **M.D. No:115**, S.:505, H.:3. Şubat Sonları-Mart Başları 1708 (Evail-i Zilhicce 1119).Yapılan çalışmalar sonucunda Tacirlü Cemaati'ne mensup olup, eşkıyalık yapan Köse Hasan ve Yusuf adlı iki kişi yakalanarak Adana Kalesi'ne haps edilmişlerdir. **M.D. No:115**, S.:571, H.:2. Ancak geride kalan diğer Tacirlü Cemaati mensupları, İfraz-ı Zülkadiriyye mensuplarından Poturoğlu, Mazıoğlu Fethullah, Çelebioğulları ve Hacı Sadullah adlı kişiler ile birleşerek Akcakoyunlu Cemaati'ne tabi Behramlu Cemaati'ne saldırıp, bazı kişileri katl etmişlerdir. **M.D. No:115**, S.:573, H.:2. İsimleri geçen kişilerden Mazıoğlu Fethullah, Çelebioğulları ve Hacı Sadullah yukarıda belirttiğimiz üzere Rakka'ya gönderilmesi istenen 53 kişinin arasında yer almaktadırlar. **M.D. No:115**, S.:443, H.:1.

217 Bu döneme ait olan Şer'iyye Sicili kayıtlarının çoğunun mevcut olmaması, mevcut olanlarının da zaman içerisinde dağılarak, bir çok defter içerisinde karışmış olması bu husus ile ilgili fazla bir şey söylememize engel olmaktadır. Diğer arşiv kayıtlarında da bu hususla ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Belirttiğimiz bu iki toplantı sonucunda tutulan hüccetlerin devamı olan sayfaların olmaması nedeniyle bu toplantıların tarihini kesin olarak söyleyememekteyiz. Ancak, bu belgelerin öncesindeki belgelerin tarihinden yola çıkarak, tahmini olarak Mart Sonları-Nisan Başları 1708 (Muharrem 1120) tarihinde olduğunu söyleyebiliriz. **A.Ş.S. No:9**, S.:83, B.:2; **A.Ş.S. No:42**, S.:121-2, B.:264.

Ancak kısa bir süre sonra, Sakallu Ceridi Cemaati'nin itaatsizliği ortaya çıkmıştır.Daha önce yapmış oldukları taahhüde aykırı olarak, ziraatla uğraşmayıp silah taşımaya başlayan bu cemaat ve buna tabi olan mahalleler, yıllık vergilerini de vermemeye başlamışlardır. Sakallu Ceridi Cemaati ve bünyesindeki mahallelerin meydana gelen bu itaatsizlikleri üzerine, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin diğer mensupları, bunların yapmış oldukları eşkıyalıklardan dolayı sorumlu tutularak mahkemeye sevk edilmişlerdir. Berendi, Kınık ve Ayas Kadısı olan Seyyid Ali'nin başkanlığında yapılan mahkemede bu cemaatlerin liderleri, kendilerinin herhangi bir itaatsizliğinin olmadığını, yalnızca *Dağ Ceridlisi* adı ile tanınan Sakallu Ceridi Cemaati ve bünyesindeki mahallelerin bu itaatsizliği gerçekleştirdiğini belirtmişlerdir. Bu cemaatlerin mensupları, meydana gelen bu itaatsizliğin diğer cemaatlere sirayet etmemesi için, Sakallu Ceridi Cemaati'nin kendilerinden uzak bir bölgeye nakledilmesini talep etmişlerdir. Bu talebin İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Sakallu Ceridi Cemaati ve bünyesindeki mahallelerin yıllık vergileri olan 5.000 kuruşun diğer cemaatler tarafından ödenmesi şartıyla bu cemaatin başka bölgeye gönderileceğinin[218] bu cemaatlere bildirilmesi için İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Voyvodası olan Kapucubaşı Yusuf'a ferman gönderilmiştir[219].

Sakallu Ceridi Cemaati ile birlikte eşkıyalık yapan diğer cemaatlerin bölgeden uzaklaştırılamaması nedeniyle bölgenin huzuru tekrar bozulmaya başlamıştır. İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bazıları, Sakallu Ceridi Cemaati'nin kışkırtmaları ile yıllık vergilerini vermeyerek iskan mekanlarını terk etmeye ve eşkıyalık olaylarına karışmaya başlamışlardır. Durumun ciddiyete binmesinin ardından, bu cemaatlerin itaatlerinin sağlanarak yıllık vergilerinin tahsil edilmesi ve iskan yerlerine geri götürülmesi için

---

[218] "... bi'l-cümle etbâ' ve mahallât ile eşkıyâdan olmalarıyla içlerinden ihrâc olunmaz ise re'âyânın nizâmına halel ve fesâd ve şekâvetden hâlî olmazlar deyü beş bin guruş mâlları ile içlerinden ihrâc olunmak üzere Boybeğleri ve cemâ'at Kethüdâları iltimâs eyledikleriň Berendi ve Kınık ve Ayas Kâdısı Mevlânâ Seyyid Ali zîde fazluhu 'arz itmekle bin yüz on sekiz senesinde Karaman Vâlisi vezîrim Hasan Paşa tarafından gelüb kayd olan defterde İfraz re'âyâsından Sakallu Ceridi ma'-mahallât beş bin guruş mâl ile dâhil oldğu mukayyed bulunmağın sen ki Voyvoda-ı müşârün-ileyhsin cemâ'at-i mezbûre içlerinde ifrâz olunduğu hâlde cemâ'at-i mezbûrenin mâl-ı mîrîleri olan beş bin guruşa Voyvodalık-ı mezbûra tâbi' Boybeğleri ve cemâ'at Kethüdâları ve sâ'ir söz sâhibleri mâl-i maktû'ları ile edâya mütekeffil olub müte'ahhid oldukları yiğirmi beş bin guruşa kesr ve noksân getürmemek üzere hüccet-i şer'iyye virirler ise mahallinde cümlesin temessükleri alınub ve hüccet-i şer'iyye olunub ..." **MAD. No: 8458**, S.:100, B.:2.

[219] **MAD. No: 8458**, S.:100-101, B.:2. 1 Temmuz 1708 (12 R.ahir 1120). Ancak devlet idarecilerinin yapmış oldukları teklif diğer cemaatler tarafından kabul edilmemiş olmalıdır. Zira bir yıl sonra yapılan bir nezr taahhüdü hüccetinde, taahhütte bulunan cemaatlerin arasında Sakallu Ceridi Cemaati'nin adını da görmekteyiz. **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1.

dönemin Maraş Beylerbeyi olan Rişvan-zade Halil Paşa görevlendirilmiştir. Rişvan-zade Halil Paşa'nın gayretleri sonucunda, Sakallu Ceridi Cemaati ile birlikte toplam 17 cemaatin mensupları itaatlerini arz etmişlerdir. Maraş Naibi Hacı Mustafa el-Kıyarî başkanlığında 14 Nisan 1709 (3 Safer 1121) tarihinde toplanan mahkemeye çıkarılan bu cemaatlerin Boybeği ve Kethüdaları, eski suçlarından dolayı aflarını talep ederek, bundan sonra herhangi bir eşkıyalık olaylarına girmeyeceklerini ve yıllık vergilerini düzenli olarak ödeyeceklerini taahhüt ederek bu hususta 25.000 kuruşluk nezr hücceti vermişlerdir[220].

Yapılan bu taahhüdün ömrü de kısa olmuştur. Rakka'ya iskan edilmek üzere gönderilen Tacirlü Cemaati mensuplarının kaçarak Çukurova bölgesine gelmesi ile ortalık tekrar karışmıştır. Eski müttefikleri olan Tacirlü Cemaati mensupları ile birleşen Sakallu Ceridi Cemaati ile buna tabi diğer Cerid Cemaatleri ve mahallelerin mensuplarının yeniden eşkıyalığa başlaması üzerine, Çakallu Dokuzu Cemaati'nin mensupları da bunlara karışarak eşkıyalık olaylarına girişmişlerdir. Bu cemaatlerin yaptıkları eşkıyalıkların etrafa verdiği zararların İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Sakallu Ceridi Cemaati ile birlikte buna tabi olan Üzeyrlü Ceridi, Tatarlu Ceridi ve Hüseyinlü Ceridi Mahalleleri'nin Rakka'ya iskan edilmesine karar verilmiş ve bu husus için Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa görevlendirilmiştir[221]. Fakat yapılan çalışmalara rağmen Sakallu Ceridi Cemaati ve buna tabi olan mahallelerin mensuplarının Rakka'ya iskan edilmesinde başarılı olunamamıştır. Kendilerin takip eden kuvvetlere karşı zaman zaman karşılık veren bu kişiler, bir dönem daha bu bölgede huzursuzluk kaynağı olmaya devam etmişlerdir[222].

---

[220] Bu taahhütte bulunan Cemaatler ile Boybeği ve Kethüdaları şunlardır. **Sakallu Ceridi Cemaati** Boybeği Sanullah Beğ bin Mirza, **Hüseyin Hacılu Cemaati** Kethüdası Beğoğlu Hüseyin Beğ, **İsalu Cemaati** Kethüdası Poturoğlu Ahmed, **Karalar Ceridi Cemaati** Kethüdası Bektaşoğlu Mustafa, **Çakallu Cemaati** Kethüdaları Hacı Mustafa ve Cündioğlu Mirza Kethüda, **Abdallu Cemaati** Kethüdası Halid, **Sakallu Cemaati** Kethüdası Sarı Fakih lakaplı Molla Mehmed, **Neccarlı Cemaati** Kethüdası Satıoğlu Murtaza, **İtcilü Cemaati** Kethüdası Süleyman, **Geke Cemaati** Kethüdası Monla Ali bin Himmet, **Musa Fakihlü Cemaati'nden** Nusret ve Ali Veli Kethüda, **Aydınlı Cemaati** Kethüdası Hacı Abdurrahman, **Çakal Demircilü Cemaati** Kethüdası Mehmed Kethüda bin Yusuf, **Anamuslu Cemaati** Kethüdası Monla Hüseyin bin Hacı Mehmed, **Hüseyin Hacılu Cemaati** Kethüdası Hacı Mehmedoğlu Ali, **Sarılar Cemaati** Kethüdası Abdullatif bin Hacı Ali, **Okcular Cemaati** Kethüdası Monla Ali bin Süleyman, **Hoballu Cemaati** Kethüdası Hacı Bayezit bin Habib ve **Ela Firuz Cemaati** Kethüdası Hacı Bektaş bin Himmed. **MAD. No: 8458**, S.:102, B.:1.

[221] **A.Ş.S. No:41**, S.:79, B.:143; **At.Ş.D. No:58**, S.:7, H.:1-2. Mayıs Başları 1710 (Evail-i R.evvel 1122).

[222] **At.Ş.D. No:58**, S.:59, H.:2.

Rakka'ya iskan edilmesi istenen bu cemaat ve mahallerden ayrı olarak, Sakallu Ceridi Cemaati ile birlikte hareket eden bazı cemaatler de bu dönemde itaatsizlik yolunu seçerek dağlık bölgelere kaçmışlardır. Yıllık vergilerini vermeyerek, bazı eşkıyalık olaylarına karışan bu cemaatlerin yıllık vergilerinin tahsil edilmesi için, bu cemaatlerin önde gelen bazı kişilerinin yakalanarak Adana Kalesi'ne hapsedilmesine karar verilmiştir[223]. Yakalanarak haps edilmeleri istenen bu kişilerin çoğunluğunun dağlık bölgelere kaçmış olması nedeniyle, bu problemin halledilmesinin zorluğu düşünülmüş ve bu husus için Niğde Sancağı'na mutasarrıf olan Abdulgafur Paşa, Üzeyr Sancakbeyi Bilal, Maraş Sancağı Hassı'na mutasarrıf olan Mehmed ile Kars ve Maraş ayanından Gökvelioğlu, Emiroğlu, Abdülkerimoğlu ve Çobanoğlu görevlendirilmişlerdir[224].

Yıllık vergilerinin tahsil edilmesi için yakalanarak haps edilmesi düşünülen bu kişilerin bir kısmı yakalanarak haps edilmiştir. Geri kalanlar ise kaçarak kendilerini kurtarmanın yolunun bulmuşlardır. Bunların yakalanması ile hedeflenen yıllık vergilerinin toplanması hususunda ise fazla başarı sağlanamamıştır[225]. Yıllık vergilerini vermek istemeyen veya bölgedeki huzursuzluklardan bıkan bir çok cemaatin mensupları ise kaçarak Erzurum, Sivas ve Maraş Eyaletleri'ndeki farklı bölgelere gitmişlerdir[226].

Yıllık vergilerini ödememek veya Çukurova bölgesindeki huzursuzluk nedeniyle bu şekilde sakin oldukları bölgeleri terk eden bu cemaatlerin yanında, huzursuzluğun esas kaynağı olan Sakallu Ceridi Cemaati'nin Rakka'ya iskan edilmesinde de başarılı

---

[223] Yakalanarak Adana Kalesi'ne haps edilmesi istenen kişiler şunlardır. **İsalu Ceridi Cemaati'nin** Boybeği Poturoğlu, **Karalar Ceridi Cemaati'nden** Hacıoğlu Süleyman ve İbrahim, **Aydınlı Ceridi Cemaati'nin** Boybeği Hacı Abdurrahman, **Coblu Ceridi Cemaati'nden** Bayezid, **Okculu Ceridi Cemaati'nden** Molla Ali, **Büyük Abdallu Cemaati'nden** Halid, **Küçük Abdallu Cemaati'nden** Hacı Ömer, **Geke Cemaati'nden** Molla Ali, Poturoğlu ve Kara Fakih ile **Çakallu Dokuzu Cemaati'nden** Cündioğlu Mirza, Bıyıklıoğlu ve Baklıoğlu. **A.Ş.S. No:41**, S.:79, B.:143; **At.Ş.D. No:58**, S.:7, H.:2.

[224] **A.Ş.S. No:41**, S.:79, B.:143; **At.Ş.D. No:58**, S.:7, H.:2. Ancak tam bu dönemde, Rakka bölgesinde yeniden huzursuzluk meydana gelmiş ve bir çok cemaat bu bölgeyi terk ederek başka bölgelere gitmek için Çukurova bölgesine doğru gelmeye başlamıştır. Bu firarilerin bu bölgeye gelerek, buradaki cemaatlerin mensupları ile karışması veya buradan geçerek başka bölgelere gitmesini önlemek isteyen devlet idarecileri, bölgedeki yol ve geçitlerin tutularak izinsiz kimsenin geçirilmemesi için bölgedeki idareciler ve cemaat ileri gelenleri uyarılmıştır. **A.Ş.S. No:19**, S.:29-30, B.:40. Temmuz Başları 1701 (Evail-i C.evvel 1122). Ancak bu firarilerin bu bölgeye gelmesinin önünün alınması bir türlü mümkün olmamıştır. Bunun üzerine gelenlerin geri gönderilmesi için faaliyet gösterilmesi ve yeni gelecek olanlara karşı bu bölgelerin iyi muhafaza edilmesi hususunda Rakka Valisi Yusuf Paşa tarafından buyuruldu gönderilmiştir. **A.Ş.S. No:19**, S.: 30, B.:41. 21 Mart 1711 (Gurre-i Safer 1123).

[225] Ekim Sonları 1710 (Evail-i Ramazan 1122) tarihli bir belgeye göre; 1710 (1122) senesinde, 37.500 kuruş malı olan İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası malından belgenin yazıldığı tarihe kadar ancak 6.000 kuruş tahsil edilebilmiştir. **At.Ş.D. No:58**, S.:93, H.:2.

[226] **At.Ş.D. No:58**, S.:67, H.:1. Ağustos 1710 (C.ahir 1122)

olunamamıştır. Rakka'ya iskan edilmesinde başarılı olunamayan Sakallu Ceridi Cemaati ile buna tabi cemaatlere Çakallu Dokuzu Cemaati mensuplarının da karışarak, bu cemaatlerin mensuplarının eşkıyalıklarının artması üzerine, bunların Hama'ya iskan edilmesine karar verilmiştir[227]. Ancak bu cemaatlerin ilk etapta bu bölgeye götürülmesinde başarılı olunamamıştır. Zira bu dönemde Rakka'dan firar eden ve bu bölgeye gelerek bir çok eşkıyalık olaylarına neden olan cemaatlerin bu bölgeden çıkarılarak bir nebze güvenliğin sağlanması daha öncelikli bir konu olarak düşünülmüştür. Rakka iskan firarilerinin bölgeden çıkarılması o kadar önem arz etmiş olmalı ki, Sakallu Ceridi Cemaati ve diğer cemaatlerin mensuplarından Sanullah, Boz Bektaşoğulları, Hacı Mahmud, Sarı Fakih, Poturoğlu, Beğoğlu ve Çakal Süleyman, eşkıya olarak tanımlanıp, haklarından mutlaka gelinmesi hususunda gönderilen ferman[228] ile aynı tarihte gönderilen bir başka fermanla, Rakka iskan firarilerinin yakalanarak cezalandırılması için görevlendirilmişlerdir[229].

Ancak Sakallu Ceridi ve Çakallu Dokuzu Cemaatleri'nin eşkıyalıklarının artması üzerine, bu dönemde Adana Beylerbeyliği'ne atanan Kürd Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa bu cemaatlere karşı harekete geçerek[230], bu cemaatlerin mensuplarının çoğunluğunu bulundukları yerde yakalayarak iskan edilmek üzere, Hama'ya göndermiştir. Fakat Hama'ya gönderilen bu cemaatlerin mensupları, Humus iskanı olan cemaatlerin mensupları ile birleşerek eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Birleştikleri kişilerle birlikte başlarındaki zabitleri öldürüp, Haremeyn'e Hacc masrafı olarak gönderilen 30 kese akçeyi gasp eden bu cemaatlerden bazıları Sakallu Ceridi ve Çakallu Cemaatleri ile birlikte kaçarak Adana ve Maraş tarafına firar etmişlerdir[231].

Adana tarafına gelen bu cemaatler Kurdkulağı ve çevresinde toplanarak Arslanlıbeli adlı geçit bölgesine kaçmış ve bir süre sonra İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın Voyvodası'nın üzerine giderek bu kişinin bulunduğu mekanı basıp, yanındaki mal ve eşyaları gasp etmişlerdir. Karalar Ceridi Cemaati ve diğer cemaatlerden kendilerine katılanlar ile birlikte Adana ile Payas arasındaki bölgede

---

[227] **At.Ş.D. No:58**, S.:146-147, H.:1. Ocak Ortaları 1711 (Evail-i Zilhicce 1122).
[228] **A.Ş.S. No:19**, S.:32, B.:45; **At.Ş.D. No:58**, S.:181, H.:19. Nisan Başları 1711 (Evasıt-ı Safer 1123).
[229] **A.Ş.S. No:19**, S.:32-33, B.:46. Nisan Başları 1711 (Evasıt-ı Safer 1123).
[230] Mehmed Paşa'nın 19 Nisan 1711 (Gurre-i R.evvel 1123) tarihinde Adana Kadısı, Mütesellimi ve bölgenin ileri gelenlerine hitaben göndermiş olduğu buyuruldusunda; kendisinin bu cemaatlerin üzerine gitmek için bir gün sonra Misis'e varacağı, bu nedenle çevrede bulunan bütün silahlı kişilerin gelip kendisine katılmasını talep etmiştir. **A.Ş.S. No:19**, S.:98, B.:167.
[231] **A.Ş.S. No:19**, S.:50, B.:80; **M.D. No:119**, S.:41-2, H.:263-7. Eylül 1711 (Receb 1123).

eşkıyalıklarını arttıran bu cemaatler, diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin de itaatsizliğine neden olmuşlardır. Yıllık vergilerini ödemek istemeyen İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi bazı cemaatlerin, bu hususta ısrar etmeleri ve bazı eşkıyalık olaylarına karışmaları üzerine bu sırada Maraş Beylerbeyiliği'ne atanan Kürd Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa bu cemaatlerin tenkili için görevlendirilmiştir[232].

6-1712 Yılında Yapılan İfraz-ı Zülkadiriyye Seferi ve Vezir Hasan Paşa'nın Faaliyetleri

Kürd Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa'nın vefat etmesinin ardından İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri daha fazla eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Durumun yeniden karışmaya başlaması üzerine, Trablusşam Valisi olup, bu sırada Anadolu'da asker ihracı ve eşkıya teftişine görevli olan eski Sadrazamlar'dan Vezir Hasan Paşa[233] bu cemaatlerin tenkili için görevlendirilmiştir[234]. Bu husus için görevlendirilen Vezir Hasan Paşa'ya bu görevinde yardım etmeleri için, dönemin Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa ile birlikte Adana ve Tarsus çevresinde bulunan güç sahipleri görevlendirilmişlerdir[235].

Vezir Hasan Paşa'nın, İfraz-ı Zülkadiriyye üzerine yapacağı askerî hareket için faaliyete geçmesi sırasında, tenkil edilecek olan cemaatlerin mensuplarının daha önceden olduğu gibi başka bölgelere kaçmasının önünün alınması amacıyla tedbir çareleri düşünülmüştür. Bu amaçla, bu cemaatlerin kaçma ihtimali olan yerlere gidecekleri Kars Sancağı'ndaki Akyol, Haçin ve Kirasönü, Sis Sancağı'ndaki Kusur ,

---

[232] **A.Ş.S. No:19**, S.:99, B.:168; **M.D. No:119**, S.:89, H.:446. 15 Aralık 1711 (5 Zilkade 1123). Ancak Kürd Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa bu tarihten kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Eşkıyalık olaylarını sona erdirmek amacıyla bu kişinin maiyetinde bulunan 18 bayrak süvari ve 62 bayrak piyade ve levendat askeri, bu kişinin vefatının hemen ardından ulufe talebiyle cenazenin bulunduğu yeri muhasara edip ulufelerini aldıktan sonra, Misis Kasabası'nın çarşısında bulunan dükkanları basarak malları gasp etmişlerdir. Kendilerine engel olmak isteyen çarşıdaki halktan 9 kişiyi katl edip, 10 kişiyi yaralayan bu askerler, bu şekilde davranmakla eşkıyalığı kendileri yapmışlardır. **M.D. No:119**, S.:113, H.:566.

[233] Vezir Hasan Paşa 1703 (1115) yılında Sadrazam olduktan bir süre sonra azl edilmiştir. Bir süre değişik vilayetlerde görev yapan Vezir Hasan Paşa Ekim-Kasım 1708 (Şaban 1120)'de Trablusşam Valisi olarak atanmıştır. Mehmed Süreyya; **Sicil-i Osmanî, C.:2**, İstanbul, 1996, s.637.

[234] **M.D. No:119**, S.:120-121, H.:585. Mart Başları 1712 (Evahir-i Muharrem 1124).

[235] **M.D. No:119**, S.:121, H.:586-5899.

Gedis, ve Kıyaksız, Adana Sancağı'ndaki Gülek ve Pus geçitlerinin muhafaza edilerek kaçışların önünü almaları için bölge idarecileri ve güç sahipleri uyarılmıştır[236].

Maiyetinde bulunan askerler ve çevreden kendine katılanlarla birlikte İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden itaatsizlik gösteren cemaatlerin üzerine hareket eden Vezir Hasan Paşa, meydana gelen bazı çatışmalar sonucunda ilk etapta bu cemaatlerden bir kısmının itaat etmesini sağlamıştır. Eskiden Ayas ve Berendi'ye iskan edilmiş olan ve buralarda sakin olan Hüseyin Hacılu Cemaati ve bu cemaatle birlikte hareket eden 9 cemaatin ileri gelenlerini mahkemeye sevk eden Vezir Hasan Paşa, bu cemaatleri Kethüdası Mustafa Ağa'nın aracılığı ile yeni bir düzen altına almaya çalışmıştır. 12 Nisan 1712 (5 R.evvel 1124) tarihinde Adana şehri yakınındaki Yedikarındaş adlı mevkide Adana Kadısı Hasan Efendi'nin görevlendirdiği Naib Ahmed Efendi bin Himmet'in başkanlığında toplanan ve Kethüda Mustafa Ağa'nın da hazır bulunduğu mahkemede, bu cemaatler yapmış oldukları davranışlardan dolayı afların talep ederek, bundan sonra yıllık vergilerini düzenli olarak ödeyeceklerini ve Ilıcakbeli ile Karanlıkkapu arasındaki bölgede güvenliği sağlayacaklarını söyleyerek Mutbah-ı Amire'ye 10.000 kuruş nezr akçesi taahhüt etmişlerdir. Yapılan bu taahhüt ile birlikte bu cemaatlerin taahhütlerini bozmalarının önünün alınması için Hüseyin Hacılu Cemaati'nin Boybeği olan Hüseyin Beğ bin İbrahim'in amcası oğlu Mustafa ile birlikte Anamuslu Cemaati'nden Kızıl Murad'ın oğlu Ömer ve Geke Cemaati'nden Molla Ali rehin olmak üzere Adana Kalesi'ne hapsedilmişlerdir[237].

Yapılan bu mahkeme toplantısında, derbendci olarak bu bölgeyi korumakla yükümlü olan, fakat bu görevi yeterince yerine getirmedikleri için bölgenin bozulmasına neden olanlar arasında gösterilen güvenliğinin Misis Kasabası sakinleri de muhakeme edilmişlerdir. Misis Kasabası Mütevellisi Mehmed Ağa ile birlikte bu kasabanın sakinlerinden bazı kişiler, görevlerini yapmakta kusurları olduğunu, fakat

---

[236] **A.Ş.S. No:19**, S.:169/70, B.:320. 29 Mart 1712 (20 Safer 1124).

[237] Akd edilen bu muhakemeye, **Hüseyin Hacılu Cemaati** Boybeği olup Beğoğlu diye tanınan Hüseyin Beğ bin İbrahim, Durmuş Ali bin Hacı Mehmed, **Anamuslu Cemaati'nden** Kızıl Murad bin Receb, **Musa Fakihlü Cemaati'nden** Veli Kethüda, Ali bin Hacı Hasan ve Mustafa bin Şaban, **Karamanlu Cemaati'nden** Teke Hüseyin bin Seydi, **Neccarlu Cemaati'nden** Ahmed Kethüda ve Deli Halil bin Yusuf, **Hüseyin Fakihlü Cemaati'nden** Ahmed Kethüda , **Mihmadlu Cemaati'nden** Çobur Mehmed bin Monla Mustafa, **Karamanlı Hacılu Cemaati'nden** Mustafa bin Mansur, **Davud Hacılar Cemaati'nden** Deli Şaban bin Mirşah, **Geke Cemaati'nden** Molla Musa bin Mehmed, Karafakihli, Kara Ali ve Molla Halil isimli kişiler cemaatlerini temsilen katılmışlardır. **A.Ş.S. No:19**, S.:150, B.:285; **MAD. No: 8458**, S.:90, B.:1.

bölgeye gelen Rakka. Hama ve Humus iskan firarileri ile başa çıkmanın zor olduğunu, bu yüzden bölgenin güvenliğinin bozulduğunu belirtmişlerdir. Bundan sonra görevlerini layıkıyla yerine getireceklerini söyleyen Misis Kasabası sakinleri, bu hususta Mutbah-ı Amire'ye 5.000 kuruş nezr akçesi taahhüt etmişlerdir[238].

Hüseyin Hacılu Cemaati ve buna tabi olan 9 cemaatin itaat etmesinden ardından, diğer cemaatlerin itaatlerini sağlamak amacıyla, Vezir Hasan Paşa bölgede faaliyet göstermeye devam etmiştir. Gösterilen bu faaliyetler sonucunda, eskiden Kınık ve çevresine iskan edilmiş olan ve buralarda sakin olan Karalar Ceridi Cemaati ve buna tabi olan 6 cemaat ile İsalu Ceridi Cemaati ve buna tabi olan 7 cemaat ve mahalle itaatlerini arz etmişlerdir. İtaatlerini arz eden bu cemaat ve mahallelerin ileri gelenlerini mahkemeye sevk eden Vezir Hasan Paşa, kendisi diğer cemaatleri takip etmekte olduğundan dolayı, önceki cemaatlerde olduğu gibi bu cemaatleri de Kethüdası Mustafa Ağa'nın aracılığı ile yeni bir düzen altına almaya çalışmıştır.

12 Mayıs 1712 (5 R.ahir 1124) tarihinde aynı şekilde Adana şehri yakınındaki Yedikarındaş adlı mevkide Adana Kadısı Hasan Efendi'nin görevlendirdiği Naib Ahmed Efendi bin Himmet'in başkanlığında toplanan ve Kethüda Mustafa Ağa'nın da hazır bulunduğu mahkemede, bu cemaatler yapmış oldukları davranışlardan dolayı afların talep ederek, bundan sonra yıllık vergilerini düzenli olarak ödeyeceklerini ve Ilıcakbeli ile Demirkapu arasındaki bölgede güvenliği sağlayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Yapılan bu taahhüt ile birlikte Karalar Cemaati ve buna tabi olan cemaatler 15.000 kuruş, İsalu Ceridi Cemaati ile buna tabi olan cemaat ve mahalleler 5.000 kuruş olmak üzere toplam 20.000 kuruş Mutbah-ı Amire'ye nezr akçesi taahhüt etmişlerdir. Yapılan bu taahhüt ile birlikte bu cemaatlerin taahhütlerini bozmalarının önünün alınması için Karalar Cemaati'nden Boz Bektaşoğlu Mustafa ile İsalu Cemaati'nden Poturoğlu diye tanınan Ahmed adlı kişiler rehin olmak üzere[239] Adana Kalesi'ne kalebend edilmişlerdir[240].

---

[238] **A.Ş.S. No:19**, S.:149, B.:284.

[239] Rehin olarak alınan bu kişiler, belirtilen cemaatlerden eşkıyalık ve yıllık vergi vermeme gibi durumlar meydana gelmesi durumunda katl edilmek şartıyla kalebend edilmişlerdir. Gönderilen fermanda, bu kişilerin serbest bırakılması için ferman gönderilmedikçe Adana Kalesi'nden serbest bırakılmamaları özellikle belirtilmiştir. **M.D. No:119**, S.:184, H.:805. Ancak; bir süre Adana Kalesi'nde kalebend olarak kalan bu kişiler dönemin Adana Yeniçeri Serdarı olan ve bu sırada inşa olunması fermanla emr edilen Kurdkulağı çevresindeki binalar için bina nazırı nasp edilen Arpacı-zade Hüseyin'in İstanbul'a yanlış bilgi vermesi sonucunda serbest bırakılmaları için ferman yazılmışsa da bir süre sonra bunların

Karalar Ceridi ve İsalu Ceridi Cemaatlerinin itaatlerinin sağlanmasının ardından esas problemi teşkil eden Sakallu Ceridi ve Çakallu Dokuzu Cemaatleri'nin itaat altına alınmasına gelmiştir. Bu durumu bilen söz konusu cemaatlerin mensuplarından bazıları, üzerlerine gelen askerlerden kurtulmak amacıyla, bu dönemde yaylaya gitmeye hazırlanan Çiğdemlü, Şam Bayadı ve Bozdoğan Cemaatleri'nin arasına girip saklanmaya başlamışlardır. Bu durumu haber alan Vezir Hasan Paşa, bu kişilerin bölge dışına çıkarak kurtulmasına engel olmak amacıyla, bölgede düzenlenen askerî hareket sona erip, bu firariler gizlendikleri yerlerden çıkarılana kadar, bu cemaatlerin yaylaya gitmesini bir buyuruldu ile yasaklamıştır[241].

Alınan sıkı tedbirler ve yapılan takibatlar sonucunda bu cemaatlerin mensuplarından Çakallu Dokuzu Cemaati'nden 33 hane ve Sakallu Ceridi Cemaati'nden yine 33 hane olmak üzere, toplam 66 hane Yeniil Türkmenleri'nin arasında saklanmış bir halde iken ele geçirilmişlerdir. Bu cemaatlerin ileri gelenleri ile Vezir Hasan Paşa arasında yapılan görüşmelerin sonucunda, diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bu cemaatlerin kendi aralarında bulunmasının düzeni bozacağını daha önceki dönemlerde söylemiş olmaları nedeniyle, bu cemaatlerin İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'ndan ifraz edilerek başka bölgelere iskan edilmesine karar verilmiştir. Verilen bu karar sonucunda Çakallu Dokuzu Cemaati'ne mensup 33 hanenin Cisr-i Murad Paşa'ya, Sakallu Ceridi Cemaati'ne mensup 33 hanenin ise Üzeyr Sancağı'nda

serbest bırakılmayarak, eskiden olduğu gibi Adana Kalesi'nde kalebend edilmeleri hususunda ferman gönderilmiştir. Bu kişilerin serbest bırakılması için yanlış bilgi ile ferman yazılmasına neden olan Arpacı-zade Hüseyin ise Yeniçeri Serdarlığı ve bina nazırlığından azledilmiştir. **A.Ş.S. No:19**, S.:241, B.:430-431; **M.D. No:119**, S.:212-213, H.:879, 881. Haziran Sonları-Temmuz Başları 1712 (Evahir-i C.evvel 1124). Keza bu olaydan bir süre sonra dönemin Adana Beylerbeyi olan Seyyid Ahmed Paşa ferman olmadan, hapsedilen bu kişilerden Boz Bektaşoğlu Mustafa'yı serbest bırakmıştır. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu kişinin hemen yakalanarak Adana Kalesi'nde kalebend olunması için Adana Beylerbeyi Seyyid Ahmed Paşa'ya ferman gönderilmiştir. **M.D. No:119**, S.:253-254, H.:1049. (Eylül Ortaları 1712 (Evasıt-ı Şaban 1124).

[240] Akd edilen bu muhakemeye, **Karalar Ceridi Cemaati** Boybeği Hacı İsmail bin Seyfullah, İbrahim bin Hacı Abdi, bunun kardeşi Süleyman, Ademcileroğlu Murtaza, Murtaza bin Yusuf, Mahmud bin Asaf, Ali bin Erzeman ve Hasan bin Zülfü, **Aydınlu Cemaati'nden** Hacı Abdurrahman bin Ali, İbrahim bin Yunus ve Hacı Yusuf bin Hacı Murad, **Kethüdalu Cemaati'nden** Abdurrahman, **Hoballu Cemaati'nden** Hacı Bayezid bin Mehmed ve Hüseyin bin Abdulgani, **Beytilü Cemaati'nden** Hasan bin Mürsel ve Murad bin İsmail, **Hökerlü Cemaati'nden** İsmail bin Sultan ve kardeşi Karaman, **Sarılu Cemaati'nden** Abdullatif bin Abdulhayy ve Mustafa bin Ahmed, **İsalu Cemaati** Boybeği olan Boturoğlu Mehmed ile birlikte Halil ve Bekdaş bin Mustafa, **Karacalu, Şeyhlü, Uzunlu, Okculu, Tatlu, Bigalu, ve Dündarlu Cemaatleri'den** Hasan bin Mehmed, Mehmed bin Eyyüb, Dana İsmail, Kılbaşoğlu Mehmed, Molla Ali, Molla Halil bin Haydar, Osman, Hasan bin Mehmed, Mürsel ve Cafer isimli kişiler cemaatlerini temsilen katılmışlardır. **A.Ş.S. No:19**, S.:151, B.:286; **MAD. No: 8458**, S.:89, B.:1.

[241] **A.Ş.S. No:19**, S.:167, B.:316. 22 Nisan 1712 (15 R.evvel 1124).

Arsuz Bucak Nahiyesi'ne iskan edilmesi kararlaştırılmıştır. Alınan bu karara göre; bu cemaatlerin mensuplarının ileride bu şartlara aykırı davranışlara girmemeleri için içlerinden bazı kişiler rehin alınarak Payas Kalesi'nde hapsedilmiş ve bundan sonra belirlenen bu bölgelerde sakin olmayıp başka yerlere giderlerse veya eşkıyalık yaparlarsa Kıbrıs'a sürülecekleri kendilerine şart koşulmuştur[242].

Çakallu Dokuzu ve Sakallu Ceridi Cemaati'nin bu şekilde itaate alınmasının ardından, sıra Rakka iskan firarilerinin Çukurova bölgesinden temizlenmesine gelmiştir. Bu bölgedeki dağlık yerlerde ve bazı cemaatlerin içlerinde gizlenen bu firarilerin bulunması için büyük bir operasyona başlanarak, bu bölgedeki köy ve kasabaların araştırılmasına girişilmiştir. Bu firarilerin bazı İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ne girmeye çalışması üzerine, bu cemaatlerin ileri gelenleri, bu firarilerin buradan uzaklaştırılmasını talep etmişlerdir. Bu firarilerin bölgeden uzaklaştırılmaması halinde, kendilerinin bunlara karşı koyamayacakları ve bunların İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bazılarını eşkıyalık olaylarına karıştıracaklarını da ifade eden cemaat ileri gelenlerinin bu talebi[243] üzerine, bu firarilerin İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin sakin oldukları bölgeye yaklaştırılmaması için gereken tedbirlerin alınması hususunda Adana Beylerbeyi ve İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası görevlendirilmiştir[244].

Yapılan bu düzenlemeler ve faaliyetlere ilave olarak 1704-1705 yıllarında yeniden inşa edilerek, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskan edilmesine çalışılan Kurdkulağı Kalesi ve Hanı'nın yeniden inşa edilmesi için bölge idarecileri görevlendirilerek, Bahri Mehmed isimli bir kişi *Bina Emini* olarak bu bölgeye gönderilmiştir[245]. Yapılan çalışmalar sonucunda burada kale şeklinde iki ayrı han inşa edilmiş ve çevreden bir kısım halk getirilerek buraya iskan edilmiştir.

---

242 **A.Ş.S. No:19**, S.:235-236, B.:422; **M.D. No:119**, S.:182-3, H.:804. Haziran Başları-Ortaları 1712 (Evail-i C.evvel 1124). Ancak bir süre sonra bu iki cemaatin mensupları tekrar Çukurova bölgesine gelerek eşkıyalık olaylarına başlamışlardır.

243 "...Rakka havâlîsinde iskân olunan tevâyif yerlerinde ve yurtlarında zabt ve rabt ve memerr ve ma'berleri sedd ve bend olunmıya iskân firârîleri vefret ve kesreti ile İfraz-ı Zülkadiriyye re'âyâsı içine girerler ve İfraz re'âyâsı anları def'e kâdir olamayıp bu sebeb ile firârîlerin şerr ve mazarratları bize de sirâyet eder deyü hass-ı mezbûrun Boybeğleri ve Kethüdâları i'lâm-ı hâl ve istirhâm eylediklerinde ..." **A.Ş.S. No:19**, S.:238, B.:425; **M.D. No:119**, S.:184, H.:806.

244 **A.Ş.S. No:19**, S.:238, B.:425; **M.D. No:119**, S.:184, H.:806. Haziran Başları-Ortaları 1712 (Evail-i C.evvel 1124).

245 **A.Ş.S. No:19**, S.:190, B.:363; **MAD. No: 3439**, S.:278, B.:1. 7 Haziran 1712 (2 C.evvel 1124).

7-1712 ile 1727 Arasındaki Dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin Eşkıyalıkları

Nisan-Mayıs 1712 tarihinde yapılan çalışmalar sonucunda itaatlerini arz eden İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden Karalar Ceridi, Aydınlu, Sarılu, Kethüdalu, Hökerlü ve Beytilü Cemaatleri bu tarihin üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra, kendilerinden sorumlu olan idarecilerden izin almadan yaylaya gitmeye kalkışmışlardır. Yaylaya izin almadan giden bu cemaatlerin mensuplarının geçecekleri yolların kapatılarak, bunların geri döndürülmeleri için gönderilen fermana rağmen, Kars-ı Zülkadiriyye Sancağı Andırun Nahiyesi'nde söz sahibi olan Bayezidoğlu Mehmed, bunun Kethüdası Kara Veli, Gözübüyük Bekiroğlu Deli Ahmed ve Mehmed isimli kişiler bu fermana itaat etmeyerek, bu cemaatlerden aldıkları 600 kuruş, 3 at, 700 koyun ve bazı eşyalar karşılığında yaylaya gitmelerine izin vermişlerdir. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Bayezidoğlu Mehmed, bunun Kethüdası Kara Veli, Gözübüyük Bekiroğlu Deli Ahmed ve Mehmed isimli kişiler ile birlikte Karalar Ceridi, Aydınlu, Sarılu, Kethüdalu, Hökerlü ve Beytilü Cemaatleri'nden 18 kişinin Kıbrıs'a sürgün edilmesine karar verilmiştir[246].

Aradan bir süre geçtikten sonra, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazıları yeniden eşkıyalık olaylarına karışmaya başlamışlardır. 1712 yılında yapılan düzenleme ile İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden uzaklaştırılarak başka bölgelere iskan edilen Çakallu Dokuzu ve Sakallu Ceridi Cemaati ile birlikte Rakka'dan firar eden Tacirlü Cemaati'nin[247] mensuplarının Çukurova bölgesine geri gelmeleri bu olayların başlamasının temel nedenlerinden birisidir. İskan edildikleri bölgelerde tam olarak yerleştirilemeyen bu cemaatler, daha önceki dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri ileri gelenlerinin dediği gibi, bölgenin sakinlerinin içine girerek, bu kişileri kendileri ile birlikte eşkıyalık olaylarına sürüklemişlerdir.

---

[246] Kıbrıs'a sürgün edilmesi istenen 18 kişi şunlardır. **Karalar Ceridi Cemaati'nden** Hacı Abdioğlu Hacı Süleyman, Ademciloğlu Murtaza, Kulaksız Osman, Deli Ömeroğlu Habil, Murtazaoğlu Yusuf, İloğlu Habil, İsmailoğlu Kara Ali, Kara Seyfullahoğlu İbrahim, Bektaşoğlu Tavil Musli ve Hacı Kadrioğlu İshak, **Aydınlu Cemaati'nden** Hacı Abdurrahman, Hacı Yusuf ve Hasanoğlu Ahmed, **Hökerlü Cemaati'nden** Pir Sultan oğlu İsmail, **Kethüdalu Cemaati'nden** Deli Abdurrahman, **Hoballu Cemaati'nden** Ganioğlu Hüseyin, **Beytiler Cemaati'nden** Eymiroğlu Murad ve **Sarılu Cemaati'nden** Latif Kethüda. **M.D. No:119**, S.:232-233, H.:940-941. Ağustos Başları 1712 (Evail-i Receb 1124).

[247] Aralık Sonları 1713 (Evail-i Zilhicce 1125) tarihinde verilen karar ile Tacirlü Cemaati'nin Rakka'ya iskan edilmesine karar verilmiş olmasına rağmen, bu cemaatin bu Rakka'ya iskan edilmesinde başarılı olunamamıştır. **MAD. No: 8458**, S.:99, B.:2.

Karalar Ceridi Cemaati başta olmak üzere İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bazılarından bu cemaatlere katılan kişilerle bu cemaatlerin mensupları birleşerek yeniden eski günlerde oldukları gibi bölgede korku salmaya başlamışlardır. Bu cemaatlerin mensuplarından Mirzaoğlu Sofu, Hacı Ebubekir, Boz Bektaşoğlu Mustafa[248], bunun kardeşi Musli, Mirza, Çelebi Uşakları, Hacı Ahmedoğlu Kara Süleyman, Deli Ömer, Tacirlü Koca Kethüdaoğlu Halid, Kavıklı Hüseyin, Ahmed, Sultanoğlu Mehmed ve Topal Ali kişilerin başını çektiği 300 kadar eşkıya Maraş tarafına giderek, Bazarcık Nahiyesi'nde, Mıh Deresi adlı mevzide sakin olan halka saldırıp evlerini basmışlardır. Meydana gelen bu olay sırasında bir çok at, deve, bazı mal ve eşyaları gasp eden bu eşkıyalar 10 erkek ve 2 kadını katl edip, 30'dan fazla kişiyi yaraladıktan sonra Çukurova bölgesine gitmişlerdir. Bu olayın ardından görevlendirilen bölge idarecileri bu eşkıyaları yakalamak üzere harekete geçmişlerse de bu dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası olan Burhaneddin'in bu kişileri koruyup teslim etmemesi nedeniyle başarılı olamamışlardır[249].

Eşkıyalık yapan bu cemaatlerin itaat alınmasında başarılı olunamaması üzerine, bölgenin güvenliği gittikçe bozulmaya başlamıştır. Bu sırada, İstanbul'a gitmek için Kurdkulağı'ndan geçmekte olan eski Ayıntab Sancakbeyi Mustafa'nın yolunu kesen bu cemaatlere mensup 20 kişilik eşkıya gurubu, bu kişinin 1400 kuruşluk eşyasını gasp ederek kaçmışlardır[250]. Bu tür olayların başka bölgelerde de tekrar etmesi ve bu cemaatlerin mensuplarının yıllık vergilerini ödemek istememesi üzerine, Tacirlü, Sakallu ve Karalar Ceridi Cemaatleri'nin Kıbrıs'a sürülerek burada iskan edilmelerine karar verilmiş ve bu husus için Maraş Valisi Ali Paşa görevlendirilmiştir[251]. Bu cemaatlerin Kıbrıs'a iskan edilmesi için verilen karara rağmen bunun uygulanmasında başarılı olunamamıştır[252].

---

[248] Yukarıda da izah edildiği üzere, bu kişi 1712 yılında kalebend edilmiş ve ferman gönderilmedikçe serbest bırakılmaması hususunda emr verilmiş olmasına rağmen, bir süre sonra dönemin Adana Beylerbeyi olan Seyyid Ahmed Paşa ferman olmadan bu kişiyi serbest bırakmıştır. O tarihte durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu kişinin hemen yakalanarak Adana Kalesi'nde kalebend olunması için Adana Beylerbeyi Seyyid Ahmed Paşa'ya ferman gönderilmiştir. **M.D. No:119**, S.:253-254, H.:1049. (Eylül Ortaları 1712 (Evasıt-ı Şaban 1124).

[249] Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu kişileri teslim etmesi ve gasp edilen malların iade edilmesi için İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası olan Burhaneddin'e ferman gönderilmiştir. **M.D. No:120**, S.:108-109, H.:430. Ocak Ortaları-Sonları 1714 (Evail-i Muharrem 1126).

[250] **M.D. No:122**, S.:78, H.:3.

[251] **M.D. No:122**, S.:81, H.:1. Temmuz Başları 1714 (Evahir-i C.ahir 1126).

[252] **M.D. No:122**, S.:133, H.:2

Yaptıkları eşkıyalıklara son verilemeyen ve Çukurova bölgesinden uzaklaştırılmaları mümkün olmayan Tacirlü, Sakallu ve Karalar Ceridi Cemaatleri'nin eşkıyalıklarına son vermek amacıyla bu cemaatlerin Rakka'ya sürülmelerine karar verilmiş ve bu husus için Maraş Valisi ile bu dönemde Aydın ve Menteşe Sancakları Muhassıllığı ile birlikte Adana Beylerbeyi olup Anadolu'da eşkıya teftişine ve iskan firarilerinin geri döndürülmelerine görevli olan Hacı Ahmed Paşa görevlendirilmiştir[253].

Hacı Ahmed Paşa'nın yaptığı askerî faaliyetler sonucunda bu cemaatlerden Karalar Ceridi ile Sakallu Ceridi Cemaati ve buna tabi olan cemaatler itaatlerini arz etmek zorunda kalmışlardır. İtaatlerini arz etmelerinin ardından 30 Aralık 1714 (23 Zilhicce 1126) tarihinde Misis'te mahkemeye sevk edilen bu cemaatlerden Sakallu Ceridi ve buna tabi olan Hoballu, Aydınlu, Beytiler, Hökerlü ve Kethüdalu Cemaatleri'nin ileri gelenleri, daha önce yapmış oldukları eşkıyalıklardan dolayı yine aflarını talep etmişlerdir. Bu cemaatlerin ileri gelenleri; eğer affedilip Rakka'ya gönderilmezlerse, bundan sonra eşkıyalık yapmayarak, eşkıyalık yapanlara engel olup, yapanları teslim edeceklerini söyleyerek, bundan sonra Bornaz Köprüsü civarında sakin olup ziraatla uğraşacaklarını beyan etmişlerdir. Bu cümleden olmak üzere, söyledikleri bu sözlere aykırı olarak herhangi bir davranışları olması halinde, Mutbah-ı Amire'ye 30.000 kuruş nezr akçesi vermeyi taahhüt etmişlerdir[254].

Yine aynı tarih ve yerde yapılan mahkemede Karalar Ceridi Cemaati ileri gelenleri de daha önce yapmış oldukları eşkıyalıklardan dolayı yine aflarını talep etmişlerdir. Aynı şekilde bu cemaatin ileri gelenleri de eğer affedilip Rakka'ya gönderilmezlerse, bundan sonra eşkıyalık yapmayarak, eşkıyalık yapanlara engel olup, yapanları teslim edeceklerini söyleyerek, bundan sonra kendileri için uygun görülecek yerlerde sakin olup ziraatla uğraşacaklarını beyan etmişlerdir. Bu cümleden olmak

---

[253] **M.D. No:120**, S.:218, H.:841. Ağustos Sonları 1714 (Evasıt-ı Şaban 1126).

[254] Bu taahhütte bulunan kişiler şunlardır: **Sakallu Ceridi Cemaati'nin** Boybeği Sanullah Beğ bin Derviş Beğ, Osman bin Hacı Mahmud, Hacı Ebubekir bin Ali, Hacı Sadullah, Çelebioğulları Ali ve Mehmed, Kürd Ahmed, Keçebaşoğlu Ahmed, Çakıroğlu Hacı Hüseyin ve Bektaşoğlu Mehmed, **Hoballu Cemaati'nden** Hüseyin Kethüda bin Abdulgani, **Aydınlu Cemaati'nden** Mehmed Kethüda bin Yunus, **Beytiler Cemaati'nden** Murad Kethüda bin Eymir, **Hökerlü Cemaati'nden** Pir Sultanoğlu ve **Kethüdalu Cemaati'nden** Abdurrahman Kethüda bin Hakvirdi. **A.Ş.S. No:42**, S.:82, B.:171.

üzere, söyledikleri bu sözlere aykırı olarak herhangi bir davranışları olması halinde Mutbah-ı Amire'ye 30.000 kuruş nezr akçesi vermeyi taahhüt etmişlerdir[255].

Sakallu Ceridi Cemaati ile buna tabi olan cemaatler ve Karalar Ceridi'nin yapmış oldukları bu taahhütler üzerine bunların Çukurova bölgesinde kalmalarına müsaade edilmiştir. Ancak bir süre sonra Rakka'ya iskan edilen cemaatlerin bazılarının tekrar bu bölgeye gelmesi[256] ve İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin içine girip saklanması sonucunda bölgenin huzuru tekrar bozulmaya başlamıştır.

Rakka iskan firarilerinin bölgeye gelmesinin ardından, Sakallu Ceridi ve Karalar Ceridi Cemaatleri yapmış oldukları bu taahhütleri daha öncekilerde olduğu gibi unutarak, çevreden kendilerine katılanlarla birlikte eşkıyalığa başlamışlardır. Sakallu Ceridi ve Karalar Ceridi Cemaatleri'nden Sanullah, Hacı İsmail, Boz Bektaşoğulları, Boturoğlu İsmail ile Hüseyin Hacılu Cemaati'nden Beğoğlu Hüseyin, Anamuslu Cemaati'nden Tul Murad ve Çakallu Cemaati'nden Mehmed Kethüda liderliğinde yol kesip mal gaspında bulunmaya başlayan bu cemaatlerin mensupları, yıllık vergilerini de vermemeye başlamışlardır.

Bu olayların olduğu dönemde, 1716 yılında Venedik'e karşı yapılacak sefer için İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden istenen 15 katar (90 re`s) devenin[257] tedarik edilerek sefere gönderilmesi için yapılan çalışmalara engel olan bu eşkıyalar, kendilerin itaat altına almak isteyen bölge idarecilerinden kaçarak, Üzeyr Dağları'na kaçıp, buradaki sarp ve engebeli yerlere sığınmışlardır. Bu tarihlerde, bölgenin idarecilerinin çoğunun Venedik'e yapılacak sefer nedeniyle bölgeden uzak olmasından cesaret alan bu kişiler, fırsat buldukları anda bu çevredeki bölgelere baskın yapıp, adam öldürme ve mal gaspına girişmişlerdir. Durumun daha da kötüye gitmesi üzerine, bu cemaatlerin tenkil edilerek, itaat altına alınmaları ve daha önceden taahhüt etmiş oldukları 50.000 kuruş nezr akçelerinin tahsil edilmesi için Üzeyr Sancakbeyi Bilal ile birlikte, bölgedeki Mütesellim ve güç sahipleri görevlendirilmişlerdir[258].

---

[255] Bu taahhütte bulunan kişiler şunlardır: **Karalar Ceridi Cemaati'nin** Boybeği Boz Bektaşoğlu Mustafa Kethüda, Hacı İsmail Kethüda, Hacı Abdioğulları İbrahim ve Hacı Süleyman ile Pelendizoğlu Musa Beğ. **A.Ş.S. No:42**, S.:82, B.:172.

[256] **A.Ş.S. No:41**, S.:114-115, B.:206-b.

[257] **A.Ş.S. No:106**, S.:120-121, B.:157.

[258] **A.Ş.S. No:106**, S.:138-139, B.:190. Şubat Ortaları-Sonları 1716 (Evahir-i Safer 1128).

Bilal Beğ ve diğer görevli olan kişilerin çalışmaları sonucunda, bu cemaatlerin itaatsizlikleri sona erdirilmiştir. Bu cemaatlerin mensuplarının itaat altına alınmasından sonra, daha önceden taahhüt ettikleri 50.000 kuruşluk nezr akçesinin tahsil edilmesi yoluna gidilmiştir. Ancak bu cemaatlerin mensuplarının bu meblağı ödeyememeleri üzerine, Karalar Ceridi Cemaati'nden Keto Mehmedoğlu Ömer, Ademciloğlu Ali ve Mehmed, Ademciloğlu Murtaza, Hacı Abdioğlu Süleyman, Hacı Abdioğlu Abo, Kürd Ahmedoğlu Sino, Bektaşoğlu Topal Musli, Döndüoğlu Abdulkafi, İskender bin Yusuf, Süleymanoğlu Osman, Şedid bin Murtaza ve Yahyaoğlu Mehmed adlı 13 kişi ile Sakallu Ceridi Cemaati'nden Boybeği Sanullah Beğ, bunun amcasıoğlu Ekber Ali bin Asaf, Hacı Alioğlu Mehmed, Topal Kınsıfoğlu Mehmed, Araboğlu Süleyman, Mirzaoğlu Ahmed, Bayatoğlu Abdurrahman, Hacı Mehmedoğlu Hasan ve Uncu Bekiroğlu Süleyman adlı 9 kişi olmak üzere toplam 22 kişi, cemaatlerinin diğer mensupları bu meblağı ödeyene kadar serbest bırakılmamak şartıyla *kalebend* edilmek üzere yakalanarak Adana Kalesi'ne haps edilmişlerdir[259].

Adana Kalesi'ne hapsedilen bu kişilerden; Ademciloğlu Murtaza, İskender bin Yusuf, Hacı Alioğlu Mehmed, Araboğlu Süleyman ve Mirzaoğlu Ahmed adlı kişilerin bir süre sonra hapsedildikleri Adana Kalesi'nde vefat etmeleri[260] sonucunda bu cemaatlerden Adana Kalesi'nde hapis olarak tutulanların sayısı 17'ye düşmüştür. Ancak, hapsedilen Sakallu Ceridi Boybeği Sanullah Beğ ve bunun amcasıoğlu Ekber Ali bin Asaf adlı 2 kişinin yerine bir süre sonra Kürd Ahmedoğlu Hasan, Mazuoğlu Penbe, İkiz Ali ve Alo adlı 4 kişinin Adana Kalesi'ne hapsedilmesi ile bu sayı 19'a çıkmıştır.

Adana Kalesi'nde hapis olarak tutulan bu 19 kişi 8 ay burada hapis olarak kaldıktan sonra, yine kendileri ile birlikte burada hapis olarak tutulan Hacılar Ekradı'ndan Ömer Bölükbaşı ve bunun amcası oğlu Kara Beğ adlı kişiler ile birlikte, Adana Kalesi'nde zindancı olan Ali'nin oğlu Mustafa'yı kandırarak, bu kişiye kilitleri ve zindan kapılarını açtırıp zindandan çıkmayı başarmışlardır. Zindandan çıkan bu kişiler, Adana Kalesi'nin nehir tarafında bulunan kuleden aşağıya bir miktar mesafeyi urgan ile nehre doğru sarkarak, nehre atlamışlardır. Nehre atlayan bu kişilerden 16'sı

---

[259] **A.Ş.S. No:106**, S.:146, B.:203. 22 Nisan 1716 (Selh-i R.ahir 1128).

[260] Adana Kalesi'ne hapsedilmeleri için yazılan belgedeki isim listesinde, bu kişilerin isimlerinin yanına "fevt-şüd der-kal'e-i mezbûr" şeklinde kayıt düşülmüştür. **A.Ş.S. No:106**, S.:146, B.:203.

kaçarak kendilerini kaybettirmeyi başarmışlardır. Kaçamayan Ademciloğlu Ali, Alo ve Şedid bin Murtaza isimli 3 kişi ile birlikte, nehre atlama sırasında beli kırılan İkiz Ali ve boynu kırılan Kürd Ahmedoğlu Sino yakalanmışlardır. Yakalanmalarının ardından, bu kişilerden İkiz Ali 3 saat, Sino ise 5 saat sonra vefat etmiştir[261].

Karalar Ceridi ve Sakallu Ceridi Cemaatleri hakkında bu işlemler yapılırken, meydana gelen olayların nedenlerinden en önemlisi olan Tacirlü Cemaati ile ilgili düzenlemeler gelmiştir. Yapılan faaliyetler sonucunda, meydana gelen çatışmalar ile bir çok mensubu katl edilen bu cemaatin, Rakka'ya gönderilmesinde başarılı olunamaması üzerine, 1717 (1129) yılında İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın iltizamını alan Üzeyr Sancakbeyi Bilal'ın[262] arzı ile bu cemaat İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na dahil edilerek, bu bölgede sakin olmalarına karar verilmiştir[263].

Bu olayların ardından bir süre için bu bölgede herhangi bir olaya karıştıklarına dair belgeye rastlamadığımız İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri, görünüş itibariyle bir süre itaatkar davranmışlardır. Bu süre içerisinde Vezir-i Azam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Mehterbaşı olan Hasan Ağa'nın Şam'dan gelişi sırasında, 24 Temmuz 1719 tarihinde Misis ile Adana arasında yolunun bazı eşkıyalar tarafından kesilerek, yanındaki yazışmalar ve bazı eşyalarının gasp edilmesi[264] dikkatleri tekrar bu bölgeye çekmiştir. Bölgenin teftiş edilerek, bu eşkıyalığı yapanların yakalanması için Karaman ve Adana Eyaletleri'nin Valisi olan Vezir Osman Paşa görevlendirilmiş[265] ise de bu eşkıyalığı kimlerin yaptığı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin 1717-1719 yılları arasındaki dönemde itaatkar olarak davrandıklarını görmekteyiz. Bir süre sonra Tacirlü Cemaati mensuplarının tekrar eşkıyalığa başlamasına rağmen, diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensupları

---

[261] **A.Ş.S. No:106**, S.:58, B.:67. 3 Kasım 1716 (18 Zilkade 1128). Bu olayın ardından tutulan hüccette, bu kişilerin kaçmasının sebebi olarak, Zindancı Ali isimli kişinin oğlu Mustafa gösterilmiş olmasına rağmen bu husus şaibelidir. Bu olaydan 1 yıl sonrasına ait bir buyuruldu, bu hususla ilgili bazı ipuçları vermektedir. Dönemin Adana Beylerbeyi olan Hacı Abdurrahman Paşa'ya ait olan bu buyurulduya göre; bu dönemde Adana Kalesi Dizdarı olan Mustafa, hapis olunan eşkıyayı tamâ'-ı hâmından dolayı rüsumatlarını alıp kaleden serbest bırakarak ihanet etmesi nedeniyle azledilmiş ve bu göreve Mehmed Hüseyin adlı bir başka kişi nasp edilmiştir. **A.Ş.S. No:21**, S.:129, B.:209. 21 Aralık 1717 (17 Muharrem 1130).

[262] **A.Ş.S. No:21**, S.:99, B.:157.

[263] **MAD. No: 8458**, S.:99, B.:2. 4 Kasım 1717 (29 Zilkade 1129).

[264] **A.Ş.S. No:18**, S.:160-161, B.:263-164. 24 Temmuz 1719 (7 Ramazan 1131).

[265] **A.Ş.S. No:18**, S.:159, B.:261. Ağustos Başları-Ortaları 1719 (Evahir-i Ramazan 1131).

bu eşkıyalık olaylarına karışmamıştır[266]. Başbakıkulu Mehmed Emin'in Halep'ten İstanbul'a gitmekte olan Abdi adlı Çukadarı'nın, Tacirlü Cemaati'ne mensup mızraklı bazı kişiler tarafından Bornaz Köprüsü ile Timurkapu arasında saldırıya uğraması ve bunun katl edilip, yanında mevcut bulunan 1000 altın ve diğer eşyalarının gasp edilmesi bölgenin huzurunun bozulmaya başladığını göstermektedir. Meydana gelen bu olaydan bir gün sonra yine aynı yerde, Hacc'a giden kafileden ayrılarak geride kalan bir kişinin katl edilmesi üzerine, bölgenin düzeninin sağlanması ve suçluların yakalanması için Üzeyr Sancakbeyi ile İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası görevlendirilmiştir[267].

Yapılan bu görevlendirme üzerine, Üzeyr Sancakbeyi ile İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası Tacirlü Cemaati'nin mensuplarından bu husus ile ilgili suçluların bulunmasını ve kendilerine teslim edilmesini istemişlerdir. Yapılan çalışmalar sonucunda, bu eşkıyalıkların yaptığı saptanan 2 kişiden Musa adlı kişi gasp edilen malların bazıları ile birlikte yakalanmıştır. Durumun İstanbul'a bildirilmesin üzerine, diğer kişinin yakalanarak geri kalan malların da ele geçirilmesi için ferman gönderilmiştir[268].

Meydana gelen bu olayların ardından, Tacirlü Cemaati'ne mensup olan bazı kişilerin, Kurdkulağı ve çevresinde bazı eşkıyalıklar yaparak, bölgenin güvenliğini zarara uğratmaları üzerine, bu cemaatin mensuplarının tekrar Rakka'ya iskan edilmelerine karar verilmiştir[269]. Ancak bu cemaatin mensuplarının Rakka'ya iskan edilmeleri ile ilgili karara itiraz ederek dağlık bölgelere kaçmaları üzerine, bu cemaatin tenkili için üzerlerine gidilmesine karar verilmiştir. Meydana gelen çatışmaların

---

266 Yapılan düzenlemelerin sonucunda, itaatkar olarak davranan bu cemaatler, yıllık vergilerini düzenli olarak ödemeye başladıkları gibi, son eşkıyalık olaylarına neden olan deve tedariki işini de yerine getirmeye başlamışlardır. 1722 yılında İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden, İran'a yapılmakta olan sefere gönderilecek mühimmatın taşınması için talep edilen 120 mehar devenin, bu cemaatler tarafından tedarik edilmesinden sonra, bu develeri istenen bölgelere götürülmesiyle görevlendirilen Sarban Ali'ye teslim edilmesi ile ilgili tutulan hüccette, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin önde gelenlerinin ismi vardır. Bu cemaatlerin bu dönemdeki itaatlerini göstermesi açısından, bu hüccette ismi geçen kişiler şunlardır. **Sakallı Ceridi Cemaati** Mir-i Aşireti Mirza Beğ bin Mehmed, **Karalar Ceridi Cemaati** Mir-i Aşireti Mustafa Beğ bin Boz Bektaş, **İsalu Ceridi Cemaati** Mir-i Aşireti Poturoğlu Mirza Beğ, **Anamuslu Cemaati** Kethüdası Hüseyin Beğ bin Kızıl Murad, **Musa Fakihlü Cemaati** Kethüdası Mazarratoğlu Hasan Kethüda, **Çakal Demircilü Cemaati** Kethüdası Mustafa bin Süleyman, **Abdallu Cemaati** Kethüdası Mülhem Beğ, **Geke Cemaati** Kethüdası Hasan Kethüda, **Şeyhlü Cemaati'nden** Musa bin Ahmed, **Hüseyin Hacılu Cemaati'nden** İbrahim bin Süleyman, **Hüseyin Hacılu Cemaati** Kethüdası Beğoğlu Mustafa bin Süleyman. **A.Ş.S. No:136**, S.:33, B.:45-a. 27 Nisan 1722 (11 Receb 1134).

267 **M.D. No:130**, S.:278, H.:1. Ocak Ortaları 1722 (Evail-i R.ahir 1134).

268 **M.D. No:130**, S.:293, H.:1. Mart Başları 1722 (Evasıt-ı C.evvel 1134).

269 **M.D. No:131**, S.:51, H.:2-3; A.Refik; **a.g.e.**, s.166, B.:207. Şubat Başları 1723 (Evahir-i R.ahir 1135).

sonucunda, bu cemaatin mensuplarının bir çoğu katl edilmiş, geri kalanları ise, Rakka'ya gönderilmemeleri ve bu bölgede uygun bir yere iskan edilmelerini talep etmişlerdir.

1723 yılında, Adana Beylerbeyi Ali Paşa ile bu cemaatin önde gelenleri arasında yapılan görüşmelerin ardından, bu cemaatin baki kalanlarının ödemeye güçlerinin ancak yeteceği 1.000 kuruş yıllık vergileri[270] ile Adana Mukataası'na dahil edilmesi ve Anavarza'ya iskan edilmesi hususunda anlaşmaya varılmıştır. Bu hususun Adana Beylerbeyi Ali Paşa tarafından İstanbul'a bildirilmesinden sonra yapılan bu anlaşmaya uygun olarak, Tacirlü Cemaati'nin Anavarza'ya iskan edilmesine karar verilmiştir[271].

Verilen bu kararın uygulanması gerçekleşmeden, Ali Paşa'nın Halep Beylerbeyiliği'ne atanması üzerine bu hususta verilen kararın hayata geçirilmesi mümkün olmamıştır. Bunun üzerine, Kurdkulağı ve çevresinde yaşamaya devam eden Tacirlü Cemaati mensupları, bir çok eşkıyalık olaylarına karışmaya ve kendilerini teftiş için giden İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları ve adamlarına " *bizim zâbitimiz değildür* ..." diyerek başlarına buyruk davranmaya başlamışlardır. Bu durumun Payas Kadısı Abdullah Efendi ile İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası Hasan Ağa (Cin Hasan) tarafından arz edilmesi üzerine, Tacirlü Cemaati mensuplarının 1.000 kuruş yıllık vergileri ile İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na dahil edilerek, Ayas, Berendi ve Kınık'ta münasip olan yerlere yerleştirilmelerine karar verilmiştir[272].

Daha önceden yapmış oldukları eşkıyalıklara rağmen affedilerek, Çukurova bölgesine iskan edilmeleri için karar verilen Tacirlü Cemaati mensupları, bu karara da itaat etmeyerek, eşkıyalık olaylarına devam etmişlerdir. Kilis Ekradı, Kılıclu Ekradı ve İlbeğlü Cemaati'nden kendilerine katılan bazı kişilerle birlikte Ayıntab Sancağı çevresine giden Tacirlü Cemaati'ne mensup bazı kişiler yolları kesmeye ve mal gasp etmeye devam etmişlerdir[273]. Yapılan bütün çalışmalara rağmen, bir türlü itaat altına

[270] 7 Şubat 1708 (15 Zilkade 1119) tarihinde Tacirlü Cemaati'nin Rakka'ya iskan edilmesi ile ilgili verilen kararda bu cemaatin yıllık 2.500 kuruş yıllık vergileri olduğu görünmektedir. **MAD. No: 8458**, S.:99, B.:1. Aradan geçen sürü içerisinde bu cemaatin mensuplarının çoğunun, meydana gelen çatışmalar sonucunda katl edilmiş olması ve mevcut mal ve hayvanlarının telef olması sonucunda bu miktarın 1000 kuruşa düşmüş olması, bu cemaatin ne kadar güç kaybetmiş olduğunu göstermektedir.
[271] **MAD. No: 8458**, S.:104, B.:1. 5 Aralık 1723 (7 R.evvel 1136).
[272] **MAD. No: 8458**, S.:105, B.:1. 7 Aralık 1724 (20 R.evvel 1137).
[273] **M.D. No:133**, S.:207, H.:4.

alınamayan Tacirlü Cemaati mensuplarından bazılarının yaptıkları eşkıyalıkların artması üzerine haklarında nefir-i "... *nefîr-i 'âmm* ..." ilan edilmiştir.

Fakat Tacirlü Cemaati ile birlikte Kılıclu Ekradı, Bektaşlu Ekradı ve Alcı Türkmeni eşkıyalarının itaat altına alınması mümkün olmamıştır. Yaylak bahanesi ile Elbistan civarına giden bu cemaatlerin mensuplarından bazıları, 6 ay kadar bu civarda kalarak, çevrede bulunan kasaba ve köylerin sakinlerini haraca bağlamaya ve zorla mallarını gasp etmeye başlamışlardır. Bu bölgede bulunan Kızılkaya adlı köyü basan bu cemaatlerin mensuplarından bazıları, kendilerine karşı koyan bu köyün imamı Abdurrahman Efendi'yi katl ederek, çevreye 10.000 kuruştan fazla zarar vermişlerdir. Yaptıkları bu eşkıyalıklarla yetinmeyen, Tacirlü Cemaati'nin eşkıyaları, bu bölgedeki halkın 2 bakire kızını zorla alıp yanlarında götürmüşlerdir. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Tacirlü Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin itaat altına alınmasının ardından, bir daha eşkıyalık yapmayacaklarına dair nezr hüccetlerinin alınarak suçluların katl edilip kesik başlarının İstanbul'a gönderilmesi, itaat etmeyen cemaatlerin mensuplarının ise yakalanarak Kıbrıs'a sürülmeleri için Halep Valisi Ali Paşa ile birlikte bu bölgenin diğer yetkilileri görevlendirilmiştir[274].

Yapılan faaliyetlerin sonucunda, Tacirlü Cemaati'nin mensupları itaatlerini arz etmek zorunda kalmışlardır. Tacirlü Cemaati'nin bu dönemdeki Kethüdaları olan İsmail, Mehmed ve Ahmed'in başkanlığındaki bazı kişiler, yaptıkları eşkıyalıklardan dolayı afflarını talep etmişlerdir. Bu husus için yapılan mahkemede; Tacirlü Cemaati mensupları, bundan sonraki dönemde herhangi bir eşkıyalık olayına karışmayarak, kendileri için belirlenen yerlerde oturacaklarını ve eğer eşkıyalık yaparlar ise kendilerinden tahsil edilmek üzere Mutbah-ı Amire'ye 25.000 kuruş nezr vermeyi taahhüt etmişlerdir. Tacirlü Cemaati mensuplarının yaptıkları aff talebi ve bu taahhütlerinin İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu cemaatin mensuplarının İsneyn Bazarı ile Kurdkulağı arasındaki araziye yerleştirilmesi ve düzenlerinin sağlanması için bölgenin idarecilerince gerekenin yapılması için ferman gönderilmiştir[275]. Ancak bu cemaatin bu defa da itaatleri kısa sürmüştür.

Tacirlü Cemaati mensuplarının gerek Çukurova bölgesinde ve gerekse bölgeye yakın olan yerlerde bu faaliyet ve eşkıyalıkları meydana gelirken, İfraz-ı Zülkadiriyye

---

[274] **M.D. No:133**, S.:453, H.:1. Ocak Sonları 1727 (Evail-i C.ahir 1139).
[275] **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:1. 17 Ağustos 1727 (29 Zilhicce 1139).

Cemaatleri arasında da yavaş yavaş hareketlenmeler meydana çıkmaya başlamıştır. İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nı uzun bir müddet boyunca uhdesinde bulunduran ve bu mukataanın Voyvodası olan ve bazı belgelerde Cin Hasan olarak tanınan Hasan[276], İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının haricinde, çevrede bulunan halktan da yıllık vergi tahsil etmeye kalkışarak, bölgede huzursuzlukların tekrar ortaya çıkmasına neden olmuştur. Derbendci olmaları nedeniyle vergiden muaf olan Misis çevresindeki halktan resm-i kışlak talep eden, fakat alamayan Cin Hasan haksız yere Misis sakinlerinden İbrahim adlı bir kişiyi katl etmiştir. Bununla da yetinmeyen Cin Hasan, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden Sakallu Ceridi, Karalar Ceridi ve Çakallu Dokuzu Cemaatleri'nden bir çok kişiyi Misis halkının üzerine göndererek, Misis halkının 150 sığır ve 50 adet bargirlerini gasp ettirmiştir. Gasp edilen bu mallardan bir kısmını kendisi alan, bir kısmını ise bunları gasp ederek getirenlere veren Cin Hasan'ın bu davranışının İstanbul'a bildirilmesi üzerine durumu soruşturup, gereken düzenlemeleri yapmaları için Adana Beylerbeyi ve Kadısı görevlendirilmiştir[277]. Ancak daha sonraki dönemlerde Cin Hasan yine İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın Voyvodası olmaya devam etmiştir.

Bu olayların meydana gelmesinden bir süre sonra, Misis kasabası yakınında, Payas'a gitmekte olan Kayserili 3 tüccar, akşama doğru 3 atlı eşkıyanın saldırısına uğramış ve bu tüccarlardan 2'si katl edilmiştir. Meydana gelen bu olayın ardından Adana Mütesellimi tarafından yapılan soruşturma sonucunda, bu eşkıyalığı yapanların aslen Receblü Avşarı'na mensup olan Selamoğlu Deli Mehmed ve 2 çobanı olduğu, fakat bu kişilerin İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin içinde yaşamakta oldukları ortaya çıkmıştır. Bu durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu kişilerin İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri içinden bulunarak gereken cezalarının verilmesi için Adana, Sis ve Kars-ı Zülkadiriyye Mütesellimleri ile İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası görevlendirilmiştir[278].

Bölgenin düzeninin sağlanması ve huzurun sağlanması için yapılan bu çalışmalara rağmen, bölgenin huzuru gittikçe bozulmaya başlamıştır. Bu dönemde Rakka'dan firar ederek, Çukurova bölgesine gelen Receblü Avşarı Cemaati mensuplarının etrafta birçok

[276] Tespit edebildiğimiz kadarıyla İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın Voyvodası olan Cin Hasan, 1719 (1131) yılında beri bu görevi yürütmekteydi. **A.Ş.S. No:18**, S.:216, B.:380. Bu görevi 1728 yılının başlarına kadar sürdüren Cin Hasan, 3 yıl için bu mukataanın başkasına tefviz edilmesinin ardından tekrar bu mukataanın Voyvodası olmuştur.

[277] **A.Ş.S. No:125**, S.:26, B.:139. 4 Ocak 1725 (18 R.ahir 1137).

[278] **M.D. No:132**, S.:200, H.:1. Ocak Ortaları-Sonları 1725 (Evail-i C.evvel 1137).

eşkıyalık yapmaları üzerine, bu cemaatin Rakka'ya geri gönderilerek burada iskan edilmesi için alınan karar üzerine, Receblü Avşarı'na mensup olan bazı kişiler kaçarak İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin arasına girip saklanmışlardır[279]. Bu kişilerin saklandıkları yerlerden bulunarak Rakka'ya gönderilmesi için çalışmaların yapıldığı sırada, Payas ile Kurdkulağı arasındaki bölge yeniden karışmaya başlamıştır. Bölgenin dağlık olması nedeniyle, bu dağlık bölgelerde gizlenen bazı eşkıyaların, gelip geçen yolcu ve kervanlara yaptıkları baskınlar sonucunda bir çok kişi katl edilerek, bir çok mal gasp edilmiştir[280].

Bölgenin düzeninin bozulmaya başlamasına paralel olarak, İfrazı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının eşkıyalık olaylarına karışmaya başlaması da artmıştır. Topal Ahmedoğlu[281] ve Kürd Ahmedoğlu isimli kişilerin etrafına toplanan Sakallu Ceridi ve Karalar Ceridi Cemaati'ne mensup 40-50 kişilik eşkıya gurubu bu dönemde Payas ile Misis arasındaki kervanları basarak yolcuları soymaya başlamışlardır. Halep Muhassılı tarafından İstanbul'a gönderilen 9 kese akçe değerindeki Cedid İstanbul Altını ve 5 kese değerindeki Zolota'yı taşıyan 2 kişiye Bornaz Köprüsü ile Timurkapu arasında saldıran bu eşkıyalar, belirtilen bu meblağdan bir kısmını ve bazı eşyaları gasp ederek kaçmışlardır. Bu kişilerin çevredeki bölgede başka eşkıyalık olaylarına karışmaya devam etmeleri üzerine, yakalanarak cezalarının verilmesi için İfrazı Zülkadiriyye Voyvodası Hasan görevlendirilmiştir[282].

Kurdkulağı ile Adana arasındaki bölgede eşkıyalık olaylarının artarak yeni olayların meydana gelmesi üzerine, bu bölgenin eşkıyadan temizlenerek güvenli hale getirilmesi için dönemin Adana Valisi İbrahim Paşa görevlendirilmiştir[283].

8-1728 ile 1736 Arasındaki Dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin Eşkıyalıkları

Uzun bir müddet boyunca itaatkar davranan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin yeniden eşkıyalık olaylarına karışmaya başlaması üzerine, bölgeye yeni bir düzen vermenin zamanının geldiğini düşünen devlet idarecileri, Voyvoda Cin Hasan ile bu

279 **M.D. No:133**, S.:153, H.:1.
280 **M.D. No:133**, S.:221, H.:2.
281 Bu kişinin, 1716 yılında Üzeyr Sancakbeyi Bilal'ın çalışmaları sonucunda Adana Kalesi'ne hapsedilen kişilerden biri olan ve daha sonra kaleden kaçan Kürd Ahmedoğlu Hasan olduğunu düşünmekteyiz.
282 **M.D. No:134**, S.:53, H.:1. Nisan Başları 1727 (Evasıt-ı Şaban 1139).
283 **A.Ş.S. No:126**, S.:141, B.:44; **M.D. No:134**, S.:202, H.:1. Ekim Başları 1727 (Evasıt-ı Safer 1140).

cemaatlerin idare edilmeyeceğini anlamış olmalılar ki, 1728 yılından itibaren İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası bu dönemde Kaptan-ı Derya olan Mustafa Paşa'ya verilmiştir[284]. Bu mukataayı alan eden Mustafa Paşa, işe İsneyn Bazarı'nın şenlendirilmesi için buranın yeniden inşa edilmesi ile başlamıştır[285]. Buraya kale misilli yeni bir han yaptırmaya teşebbüs eden Mustafa Paşa, İfraz-ı Zülkadiriyye cemaatlerinden olup ta başka bölgelere firar eden kişilerin geri getirilmesi için çalışmalar yaparak, bölgenin yeniden düzene konulmasına gayret göstermiştir[286].

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri bir düzene oturtmaya çalışan Mustafa Paşa, yaptığı çalışmalara en büyük engel olarak Tacirlü Cemaati'ni görmüştür. 1727 yılında yaptıkları taahhüt ve verdikleri 25.000 kuruşluk nezr hücceti üzerine İsneyn Bazarı ile Kurdkulağı arasındaki araziye yerleştirilmeleri için karar verilen bu cemaatin[287] mensupları, bu bölgeye gelerek bir süre sakin olmuşlardır. Ancak kısa bir süre sonra, bölgede tekrar huzursuzluk meydana getirmeye ve eşkıyalıklarda bulunmaya başlamışlardır.

İfraz-ı Zülkadiriyye mensuplarından Mehmed isimli bir kişinin zevcesini zorla kendi yanlarına götüren Tacirlü Cemaati mensuplarından bazıları, bu hususla ilgili olarak yapılan mahkemeye davet çağrılarına itaat etmeyerek silahla karşılık vermişlerdir. Bu olayın ardından; Tacirlü Cemaati mensuplarının, yine İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarından 100'den fazla kişinin deve ve diğer hayvanlarını gasp ederek yaylaya çıkmak bahanesi ile Elbistan çevresine gitmeleri sonucunda bu cemaatin bölgede bulunmasının, oluşturulmaya çalışılan düzeni bozacağı ortaya çıkmıştır. Elbistan çevresinde de rahat durmayan Tacirlü Cemaati mensuplarının, Maraş ve Ayıntab çevresinde yaptıkları bazı eşkıyalıkların da İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu cemaatin Rakka'ya iskan edilmesine karar verilmiş ve bu husus için Halep

---

[284] İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın Mustafa Paşa'ya tefviz edildiği ile ilgili belgeye şu an için ulaşamamış bulunmaktayız. Ancak 2 Mayıs 1728 (22 Ramazan 1140) tarihli bir fermanda, Mustafa Paşa İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Hassı'nın malikane sahibi olarak zikredilmektedir. **A.Ş.S. No:126**, S.:97, B.:138.

[285] **A.Ş.S. No:126**, S.:97, B.:140; **M.D. No:135**, S.:52, H.:6.

[286] Mustafa Paşa, bu cümleden olmak üzere; Aydın, Karaman, Hamid, Bursa, Kanlu Kavak, Bozok, ve diğer bölgelere giden İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin geri getirilmesi için fermanlar yazdırtmıştır. **M.D. No:135**, S.:56-57, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107-8, B.:2.

[287] **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:1. 17 Ağustos 1727 (29 Zilhicce 1139).

Valisi, Adana ve Rakka Beylerbeyleri, Üzeyr Sancakbeyi, Maraş ve Kars Mütesellimleri ile Kilis ve Ayıntab Voyvodaları görevlendirilmiştir[288].

Tacirlü Cemaati'nin Rakka'ya iskan edilmesi için verilen bu fermana rağmen, bu cemaatin mensuplarının eşkıyalıkları devam etmiştir. Kılıclu Ekradı ile birleşen bu cemaatin mensupları, Maraş ve Ayıntab çevresindeki bölgede terör havası estirmeye devam etmişlerdir. Bu cemaatler ile ilgili şikayetlerin İstanbul'a bildirilmesi sonucunda, bu cemaatlerin tenkil edilerek yakalanıp Rakka'ya gönderilmesi için bölge idarecilerine ferman gönderildikçe, bu idareciler, bu cemaatlerin yaylada oldukları müddetçe yakalanmalarının mümkün olmadığını, ancak yayladan döndükleri zaman bu hususla ilgili işlem yapabileceklerin söyleyip durumu idare etmeye çalışmışlardır[289].

Tacirlü Cemaati'nin Rakka'ya iskan edilmesi için verilen bu kararın uygulanmaya çalışıldığı bu dönemde Rakka'da yeniden karışıklıklar meydana gelmiş ve buraya iskan edilen cemaatlerin bir kısmı bölgeyi terk ederek başka bölgelere gitmeye başlamışlardır. Rakka'dan firar eden bu cemaatlerin bir kısmı mutad hale geldiğini gördüğümüz şekilde, Çukurova bölgesine gelerek bu bölgedeki cemaatlerin arasına girip saklanmaları üzerine, bunların geri döndürülmeleri için Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[290].

Rakka iskan firarilerinin geri döndürülmeleri için yapılan bu çalışmalar çerçevesinde, Tacirlü Cemaati'nin de Rakka'ya gönderilmesi için ardı ardına fermanlar gönderilmesine rağmen, bu cemaatin mensupları Maraş çevresinde kalmaya devam etmiş ve daha önceki senelerde mutad olarak kışlak için Çukurova bölgesine gitme işini bu yıl gerçekleştirmemişlerdir[291]. Tacirlü Cemaati mensuplarının Maraş ve çevresinde etrafa zarar vermeye devam etmesi üzerine, bu cemaatin tenkili için Maraş Beylerbeyi harekete geçmiştir. Maraş Beylerbeyi'nin yaptığı askerî hareket sonucunda, mukavemet gösteremeyen Tacirlü Cemaati mensupları dağlık bölgelerden zorluklarla geçerek

[288] **M.D. No:135**, S.:98, H.:1; **MAD, No: 8458**, S.:103, B.:1. Temmuz Sonları 1728 (Evasıt-ı Zilhicce 1140).

[289] **M.D. No:135**, S.:119, H.:1.

[290] **A.Ş.S. No:126**, S.:95, B.:132; **M.D. No:135**, S.:190, H.:3. Kasım Başları-Ortaları 1728 (Evail-i R.ahir 1141). İskan firarilerinin bulunarak, Rakka'ya geri gönderilmesi için görevlendirilen Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Mehmed Paşa'ya yardım etmekle görevlendirilenler arasında İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin Boybeğileri'nden Poturoğlu Mirza ve Haydaroğlu isimli kişiler de vardır. **M.D. No:135**, S.:230, H.:2.

[291] Çukurova bölgesine giderken muhafaza edilen geçitlerden geçmeleri gerektiğini ve buralarda kendilerinin yakalanacağını tecrübe ile bilen Tacirlü Cemaati mensupları, bundan dolayı Çukurova'ya gitmek istememiş olmalıdırlar.

Çukurova bölgesine gelmişlerdir. Bu cemaatin mensuplarının zorda kalarak Çukurova'ya gelmeleri üzerine, burada bulundukları yerlerden çıkarılarak, Kethüda ve söz sahiplerinden rehinlerinin alınıp kalebend edilmeleri ve geri kalanlarının Rakka'ya gönderilmeleri için Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[292].

Yapılan bu görevlendirmenin ardından Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Mehmed Paşa Taacirlü Cemaati'nin mensuplarını bulundukları yerlerden çıkararak, toplu bir şekilde Ayıntab tarafına götürüp, Rakka'ya götürülmek üzere buradaki yetkililere teslim etmiştir[293]. Rakka'ya götürülen bu cemaatlerin mensupları, buraya götürüldükten kısa bir süre sonra tekrar firar ederek, Ayıntab ve Maraş çevresinde eşkıyalıklara başlamışlardır[294]. Bu cemaatin eşkıyalıklarının gittikçe artması üzerine, bunların tenkili için bu dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası olan Ali ile birlikte çevrede bulunan güç sahipleri görevlendirilmişlerdir[295]. Gönderilen bu fermanların sonucunda başarılı olunmuş olmalı ki, bu dönemden sonraki bir süre için bu cemaatten kaynaklanan herhangi bir eşkıyalık olayı kayıtlarda geçmemektedir[296]. Bölgeden bir süreliğine uzaklaştırılan bu cemaat, bu dönem içerisinde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'ndan ifraz edilerek Rakka Mukataası'na bağlanmıştır[297].

Tacirlü Cemaati'nin bir süreliğine de olsa bölgeden uzaklaştırılmasına rağmen bölgenin huzuru sağlanamamıştır. Rakka'dan firar ederek Çukurova bölgesine gelen ve yapılan bütün faaliyetlere rağmen bu bölgeden uzaklaştırılması için gönderilen birçok fermana[298] rağmen, başarılı olunamayan Receblü Avşarı Cemaati'nin meydana getirdiği eşkıyalık olayları sonucunda bölgede karışıklıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bölgede bulunan idarecilerin de düzeni sağlamak hususunda meydana gelen eksikliklerinin de etkisiyle bölge huzursuzluklara sahne olmaya başlamıştır. Bu dönem içerisinde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın malikane mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın vefat etmesi ve Mustafa Paşa'nın bu mukataadaki Voyvodası olan Ali'nin görevini bırakarak İstanbul'a

---

292 **A.Ş.S. No:126**, S.:91, B.:156-a; **M.D. No:135**, S.:232, H.:1. Ocak Başları 1729 (Evail-i C.ahir 1141).

293 **MAD. No: 8458**, S.:105, B.:2.

294 **M.D. No:135**, S.:456, H.:2.

295 **M.D. No:135**, S.:472, H.:2-8. Ekim Sonları 1729 (Evail-i R.ahir 1142).

296 Bu cemaatin itaat ettiğine dair kanaatimiz, Haziran Ortaları-Sonları 1731 (Evasıt-ı Zilhicce 1143) tarihli bir belgeye dayanmaktadır. Bu belgeye göre, bu dönemde eşkıyalık olayları artmış olan Receblü Avşarı Cemaati'nin tenkili için görevlendirilen kişiler ve cemaatler arasında Tacirlü Cemaati'nin de adı vardır. **M.D. No:138**, S.:60, H.:2.

297 **MAD. No: 8458**, S.:105, B.:2. 19 Ekim 1729.(26 R.evvel 1142).

298 **A.Ş.S. No:129**, S.:79, B.:145; **M.D. No:135**, S.:135, H.:1; **M.D. No:136**, S.:282-283, H.:2; **M.D. No:138**, S.:42, H.:1; A.Refik; **a.g.e.**, s.169-170, 176-177, 186-187, B.:211, 215, 222.

gitmesi[299] sonucunda İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri arasında karışıklıklar ve eşkıyalıklar meydana gelmeye başlamıştır.

Meydana gelen bu karışıklıklara bağlı olarak, daha önceki dönemlerde Sakallu Ceridi'ne tabi mahalle olarak gördüğümüz Üzeyrlü ve Tatarlu Cemaatleri de eşkıyalığa başlamışlardır. Çevreden topladıkları 1500 kadar eşkıya ile birlikte, kendilerinin sakin olduklara yerlere yakın bölgelerde sakin olan Akcakoyunlu Cemaati'ne mahsus pazarı basan bu cemaatin mensupları, 720 koyun, 200 sığır, 60 at, eşya yüklü 24 deveyi gasp ederek, pazarda bulunan 111 kişiyi yakalayarak, yanlarında götürmüşlerdir. Yanlarında götürdükleri bu 111 kişinin her biri için 50 kuruş aldıktan sonra serbest bırakan Üzeyrlü ve Tatarlu Cemaatleri'nin yaptıkları bu eşkıyalıkların Adana Naibi Hacı İbrahim tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu iki cemaatin içindeki eşkıyaların yakalanarak cezalarının verilmesinden sonra, geri kalan tüm mensuplarının deve ve hayvanları ile birlikte Rakka'ya iskan edilmesi emr edilmiştir[300].

Meydana gelen bu olayların ardından diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin tekrar itaatsizliği ortaya çıkmıştır. 1731-32 (1143-44) yıllarına ait yıllık vergilerinden toplam 25.574 kuruşu ödemeyen bu cemaatlerin mensupları, İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası olan Cin Hasan'ın bu meblağı tahsil etmek için yaptığı çalışmalar karşısında kurtuluş yolunu, yaylaları olan Maraş tarafına gitmekte bulmuşlardır. Bu cemaatlerin yaylaya gitmek adı altında kaçmalarına engel olunması için bu bölgede bulunan yetkililer görevlendirilmişlerdir[301]. Tam bu olayların ortaya çıktığı dönemde, daha önceki yıllarda bu bölgede huzursuzluk kaynağı olan Tacirlü Cemaati mensupları, Rakka bölgesini terk edip Çukurova'ya gelerek, burada yaşamaya başlamışlardır[302].

---

[299] **A.Ş.S. No:38**, S.:100, B.:170. Mustafa Paşa'nın vefat etmesi ve Voyvoda Ali'nin görevini bırakarak İstanbul'a gitmesi üzerine, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası tekrar Cin Hasan'a tefviz edilmiş olmalıdır. Zira Haziran Ortaları-Sonları 1731 (Evasıt-ı Zilhicce 1143) tarihli bir Mühimme hükmünde, İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası olarak Cin Hasan'ın adı geçmektedir. **M.D. No:138**, S.:60, H.:2.

[300] **M.D. No:136**, S.:24, H.:1. Aralık Ortaları 1729 (Evahir-i C.evvel 1142).

[301] **M.D. No:139**, S.:149-150, H.:4. Mart Başları-Ortaları 1733 (Evahir-i Ramazan 1145).

[302] Rakka iskan firarilerinden Receblü Avşarı, Silsüpür Ceridi ve Küçüklü (Köçeklü) Cemaatleri'nin iskan firarilerinin bulunarak, Rakka'ya geri gönderilmesi için görevlendirilen dönemin Adana Valisi ve Anadolu Müfettişi Vezir Ahmed Paşa'ya yardım etmekle görevlendirilenler arasında olan İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası Cin Hasan ile birlikte bu göreve katılması istenenler içinde Tacirlü Cemaati Boybeği ve bu cemaatin mensupları da kaydedilmiştir. **M.D. No:138**, S.:345, H.:1. Temmuz Sonları 1732 (Evail-i R.evvel 1145). Keza, bir süre sonra Tacirlü Cemaati 1000 kuruş yıllık vergileri ile birlikte Rakka Mukataası'ndan ifraz edilerek İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na dahil edilmiştir. **MAD. No: 8458**, S.:105, B.:3. 31 Mayıs 1733 (17 Zilhicce 1145).

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin meydana gelen bu itaatsizliklerine paralel olarak eşkıyalık olayları ile birlikte ortaya çıkmıştır. İfraz-ı Zülkadiriyye mensuplarından 54 süvari Receblü Avşarı'ndan kendilerine katılan 10 kişi ile birlikte, Kurdkulağı yakınındaki Beyilli köyünü basmışlardır. Bu baskın sırasında bu köyün sakinlerinin evlerini talan edip, mallarını gasp eden bu kişiler, bu sırada bu köyde misafir olarak bulunan ve devlet yazışmalarını taşıyan ulakların da eşyalarını gasp etmişlerdir. Meydana gelen bu olay üzerine, bu olaya neden olanların yakalanarak cezalandırılması ve Adana'dan Belen'e kadar olan bölgenin eşkıyadan temizlenerek, bölgenin sokulması için Adana Mütesellimi ile birlikte İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası Cin Hasan görevlendirilmişlerdir[303].

Meydana gelen bu olayların ardında, bazı görevleri yerine getirmediği iddiası ile İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası Cin Hasan hem bu görevinden, hem de bu dönemde yürütmekte olduğu Karamurt Hanı Ağalığı'ndan azledilerek[304], devlete olan borçları karşılığında mal ve mülklerinin zabt edilmesine karar verilmiş ve İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na Voyvoda olarak Ali isimli bir kişi atanmıştır[305].

Meydana gelen bu değişikliğe rağmen, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin itaatsizliği devam etmiştir. İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan Döneklü, Ulaşlu, Çalıklı, Dedelü, Kebelü ve Çapakcılu Mahalleleri yıllık vergilerini vermekten kaçınarak, bu dönemde Okçu İzzeddinlü Cemaati'nin firari olarak bulunduğu Kafir Dağı'na kaçıp saklanmışlardır. Bu mahallelerin mensuplarının bu bölgede bazı eşkıyalık olaylarına girişmeleri üzerine, bulundukları bölgelerden kaldırılarak, Karanlıkkapu'ya

303 **A.Ş.S. No:38**, S.:238-239, B.:363; **M.D. No:139**, S.:283, H.:3. Ağustos Sonları 1733 (Evail-i R.evvel 1146).

304 Cin Hasan'ın bu görevden azledilmesinden bir süre sonra, suçunun bağışlandığı ve yeniden İfraz-ı Zülkadiriyye mukataası'na Voyvoda olarak atandığına dair çıkan dedikodular sonucunda, bu mukataaya bağlı olan cemaatler arasında bazı hareketlenmelerin olduğuna dair İstanbul'a bilgi gitmesi üzerine "...mukâta'a-i merkûm min-ba'd mezkûr Hasan'a virilmeyeceği ..." özellikle belirtilerek, bu dedikoduları çıkaranın, Cin Hasan'ın yeğeni olup Antakya'da sakin olan Süleyman olduğu, Süleyman'ın da Halep Kalesi'nde kalebend edilmesine karar verildiğine dair teminat verilerek İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası Ali'ye ferman gönderilmiştir. **M.D. No:140**, S.:249, H.:3. Aralık Ortaları-Sonları 1734 (Evahir-i Receb 1147). Ancak aradan 1 yıl bile geçmeden Cin Hasan, hem İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodalığı'na hem de Karamurt Hanı Ağalığı'na yeniden atanmıştır. **M.D. No:142**, S.:2, H.:3. Ekim Sonları-Kasım Başları 1735 (Evasıt-ı C.ahir 1148).

305 **A.Ş.S. No:128**, S.:81, B.:112. 3 Temmuz 1734 (Gurre-i Safer 1147). Voyvoda olarak atanan Ali isimli kişinin, daha önceki dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Mustafa Paşa'nın vekili olarak yine bu mukataanın Voyvodası olan ve Mustafa Paşa'nın vefat etmesinin ardından İstanbul'a giden Ali ile aynı kişi olduğunu düşünmekteyiz. İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na Voyvoda olarak atanmasının ardından Ali, bir süre sonra Adana Mütesellimi olarak da atanmıştır. **M.D. No:140**, S.:396, H.:3. Mayıs Sonları 1735 (Evail-i Muharrem 1148)

iskan edilmesi ve yıllık vergilerinin tahsil edilmesi için dönemin Rakka Valisi olan Vezir Ahmed Paşa görevlendirilmiştir[306].

Bu dönem içerisinde bölgedeki olaylar eksik olmamaktadır. Bornaz Köprüsü civarında toplanan eşkıyaların kervanları basarak, yolcuları ve ulakları soyması nedeniyle Belan, Üzeyr, Payas ve Kurdkulağı arasındaki yolların güvenliği ortadan kalkmıştır. Bu olaylar çerçevesinde olmak üzere, Bornaz Köprüsü civarında Şam Mütesellimi ve Hama Zabiti'nin 2 Çukadarları'nın eşkıyalar tarafından yapılan baskın sonucunda soyulmaları üzerine, İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası ve Adana Mütesellimi olan Ali bölgenin güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğu halde bu olayların meydana gelmesine engel olmadığı için sert bir şekilde uyarılarak, bölgenin huzur ve güvenini sağlaması için gereken düzenlemeleri yapması emredilmiştir[307].

İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası Ali'nin bölgenin güvenliğini sağlamak hususunda başarılı olamaması üzerine bu görevden ve Adana Mütesellimliği'nden azledilmiştir. Ali'nin azl edilmesi ile boşalan İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Voyvodalığına ise, daha önceden gönderilen fermanla "*...mukâta'a-i merkûm min-ba'd mezkûr Hasan'a virilmeyeceği ...*" şeklinde özellikle belirtilen Cin Hasan atanmıştır. Karamurt Ağalığı ve ber-vech-i malikane İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na Voyvoda olarak atanan Cin Hasan[308], bu atama ile ilgili haber kendisine ulaşmadan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ne mensup bir kişi tarafından katl edilmiştir.

Voyvoda olarak atanmasını büyük bir ihtimalle daha öğrenmemiş olan Cin Hasan'ın, bu dönem içerisinde Kurdkulağı Kalesi'ne gelmesi bu dönemde olmuştur. Cin Hasan'ın Kurdkulağı Kalesi'ne gelmesinin ardından, bu kişinin eski Voyvodalık döneminde bazı problemler yaşadığı İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensupları bunu haber almış ve büyük bir kalabalık ile bu kaleyi muhasara etmişlerdir. Bazı kişilerin aracılık etmesi sonucunda, Cin Hasan ile aralarındaki davanın Misis Kadısı huzurunda görülerek İstanbul'a ilam edilmesini kabul eden İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensupları, Cin Hasan'ın kaleden çıkarak kendileri ile birlikte Misis'e gitmesi sırasında, yol üzerinde bulunan Irık (اریق) Köprüsü adlı yerde üzerine hücum ederek

---

306 **M.D. No:140**, S.:400, H.:2; A.Refik; **a.g.e.**, s.201-2, B.:232. Mayıs Sonları 1735 (Evail-i Muharrem 1148).
307 **M.D. No:140**, S.:416, H.:2. Temmuz Başları 1735 (Evasıt-ı Safer 1148).
308 **M.D. No:142**, S.:2, H.:3. Ekim Sonları-Kasım Başları 1735 (Evasıt-ı C.ahir 1148).

katl etmişlerdir. Durumun İstanbul'da duyulması üzerine, bu olaya karışanların tespit edilmesi ve gereken kişilerin cezalarının verilmesi için dönemin Adana Valisi Vezir Ali Paşa görevlendirilmiştir[309].

Cin Hasan'ın katl edilmesinin ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan cemaatlerin içinde bulunan eşkıyaların yakalanması için, Cin Hasan'ın atanmasından önce Voyvoda olan Ali bazı faaliyetlere girişmiştir. Ali'nin yaptığı faaliyetler sonucunda, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensuplarından bazıları kaçarak dağlık bölgelere gitmeye ve yıllık vergilerini vermemeye başlamışlardır. Yıllık vergilerini vermeyerek dağlık bölgelere giden bu kişilerin yakalanarak geri getirilmeleri ve ödemedikleri yıllık vergilerin tahsil edilmesi için, Cin Hasan'ın katl edilmesinden dolayı halen Voyvoda olarak görevini sürdüren Ali'ye ferman gönderilmiştir[310].

Gönderilen bu fermanın akabinde, İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası Ali harekete geçerek bu cemaatlere bir nizam vermeye çalışmıştır. Bu cemaatlerin ileri gelenlerinin katılması ile yapılan mahkeme sonucunda, bu kişiler yıllık vergilerini vereceklerini ve eşkıyalık yapmayacaklarını belirtip, bu hususla ilgili nezr taahhüt etmişlerdir[311]. Fakat kısa bir süre sonra, bu taahhüde aykırı olarak eşkıyalıklar yeniden başlamıştır. Bu cemaatlerin düzene sokulmasında başarılı olamadığı için olmalı ki, bu dönem içerisinde Ali'nin yerine İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodalığına Mustafa ve Hacı Bayram isimli iki kişi atanmıştır. Yapılan bu değişikliğe rağmen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin yıllık vergilerini vermeyerek eşkıyalığa devam etmeleri üzerine, bu cemaatlerin itaat altına alınması ve düzene sokulması için Halep, Adana ve Maraş Valileri ile birlikte bölgenin diğer yetkilileri görevlendirilmişlerdir[312].

Yapılan bu görevlendirilmeye rağmen, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin itaatsizliği devam etmiştir. Cin Hasan'ı katl ettiği tespit edilen kişinin yakalanması için gönderilen fermana karşı koyan ve bu kişiyi teslim etmeyen bu cemaatlerin mensupları[313], etraflarında bulunan bölgede terör estirmeye başlamışlardır. Bu dönem içerisinde, Cerid Boybeği Mirza'nın başkanlığındaki Cerid ve Tacirlü Cemaati'ne

---

309 **M.D. No:142**, S.:6, H.:2. Kasım Başları-Ortaları 1735 (Evahir-i C.ahir 1148). Yapılan tahkikatlar sonucunda Cin Hasan'ı katl edenin Mirza adlı bir kişi olduğu tespit edilmiştir. **M.D. No:142**, S.:54, H.:3.

310 **M.D. No:141**, S.:65, H.:2. Kasım Ortaları-Sonları 1735 (Evail-i Receb 1148).

311 Bu cemaatlerin yaptıkları nezr taahhüdü ve miktarı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

312 **M.D. No:142**, S.:26-27, H.:2. Ocak Ortaları-Sonları 1736 (Evail-i Ramazan 1148).

313 **M.D. No:142**, S.:54, H.:3.

mensup bazı kişiler, Çukurova çevresinde kışlamakta olan Reyhanlu Cemaati'ne saldırmışlardır. Yapılan bu saldırı sırasında, Reyhanlu Cemaati'ne mensup olanların sakin oldukları 50 evi basan bu kişiler, bu evlerde bulunan bütün mal ve eşyaları gasp edip, 13 kişiyi öldürmüşlerdir. Reyhanlu Cemaati üzerine yapılan bu tür saldırıların devam etmesi üzerine, bu cemaatlerin içindeki suçluların yakalanarak cezalarını verilmesi ve bölgenin güvenliğinin sağlanması için dönemin Adana Valisi Vezir Hacı Ali Paşa ile birlikte çevrede bulunan diğer yetkililer görevlendirilmişlerdir[314].

Ancak bu dönem içerisinde itaatsizlikleri ortaya çıkan Okcu İzzeddinlü Cemaati ve buna tabi olan cemaatlerin bir kısmının kaçarak Çukurova bölgesine gelmesi üzerine bölge daha da karışmıştır[315]. Bornaz Köprüsü çevresinde dolaşarak eşkıyalık yaptıktan sonra çevrede bulunan dağlara kaçıp saklanan Okcu İzzeddinlü Cemaati eşkıyalarının yaptıkları eşkıyalıklar gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Bornaz Köprüsü'nde Seyyid Süleyman adlı bir kişinin Okcu İzzeddinlü Cemaati eşkıyaları tarafından yolunun kesilerek mallarının gasp edilmesi bu dönemde olmuştur. Yapılan soruşturma sonucunda, Okcu İzzeddinlü Cemaati eşkıyalarını, eski İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası Ali'nin organize ettiği ve bu kişinin bölgenin güvenliğinin bozulması için bazı faaliyetlere giriştiği öğrenilmiştir. Durumun bu şekilde karmaşık hale girmesi ve bazı Cerid Cemaatleri'nin eşkıyalık olaylarının artması üzerine, bölgenin güvenliği ve huzur ortamını tesis etmesi, eşkıyalık yapanların cezalarının verildikten sonra geri kalanlarının Rakka'ya sürülmesi için Adana Valisi Vezir Hacı Ali Paşa'ya ferman gönderilmiştir[316].

Gönderilen bu fermanın ardından, Adana Valisi Vezir Hacı Ali Paşa, Adana'ya Mütesellim olarak Mehmed Ağa isimli bir kişiyi atayarak, Cerid ve Tacirlü Cemaatleri'nin tenkili için Adana'dan hareket etmiştir[317]. Vezir Hacı Ali Paşa'nın kendilerini tenkil etmek için üzerlerine geldiğini öğrenen Cerid ve Tacirlü Cemaatleri mensupları, mevcut eşya ve hayvanlarını yanlarına alarak dağlık bölgelere kaçmaya başlamışlardır. İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri içerisinde en fazla eşkıyalık yapan gurubun, 1729 (1142) yılında Rakka'ya iskan edilmesi için karar verilen Üzeyrlü ve Tatarlu Cemaatleri[318] mensuplarının olduğunun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu iki

[314] **M.D. No:142**, S.:59, H.:3. Şubat Sonları- Mart Başları 1736 (Evasıt-ı Şevval 1148).
[315] **A.Ş.S. No:130**, S.:57-b, B.:108.
[316] **M.D. No:142**, S.:71, H.:4. Mart Başları-Ortaları 1736 (Evahir-i Şevval 1148).
[317] **A.Ş.S. No:130**, S.:39, B.:75-a. 29 Mart 1736 (16 Zilkade 1148).
[318] **M.D. No:136**, S.:24, H.:1.

cemaatin 2600 kuruşluk yıllık vergilerinin İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'ndan ifraz edilerek Rakka'ya sürgün edilmelerine karar verilmiştir[319].

Yapılan bütün bu çalışmalara rağmen bölgenin huzura kavuşturulamadığı görülmektedir. Bu dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları olan Mustafa ve Hacı Bayram'ın görevlerini yeterince yerine getirmeyerek, sorumlulukları altında olan cemaatlerin nizamı sağlamada yetersiz kalmaları üzerine azledilmeleri yoluna gidilmiştir. Bu dönemde, Kilis ve A'zaz çevresindeki eşkıyaların tenkilinde başarı gösteren Rişvan-zade Süleyman Paşa'nın bu başarılarını, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri üzerinde de göstereceği düşünülerek, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası bu kişiye tefviz edilmiştir[320].

9-1736'dan Sonraki Dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin Eşkıyalıkları

Rişvan-zade Süleyman Paşa'nın İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri ile ilgili görevlendirilmesinin ardından, bu cemaatlerin nispeten itaat altına alındığı görülmektedir. Ancak bu dönemde Üzeyr, Payas ve Belen çevresinde bulunan bölgede eşkıyalık olayları gittikçe hız kazanmıştır[321]. Rişvan-zade Süleyman Paşa'nın İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nı bir yıl için idare etmesinin ardından bu mukataa Süleyman Ağa isimli bir başka kişiye tefviz edilmiştir[322]. Bölgedeki huzursuzluğun bir türlü sona erdirilememesi ve eşkıyalık olaylarının son bulmaması üzerine, bölgenin huzurunu

---

[319] **M.D. No:141**, S.:89, H.:3. Nisan Sonları 1736 (Evasıt-ı Zilhicce 1148).

[320] Yapılan bu görevlendirme ile ilgili yazılan hükümde, Rişvan-zade Süleyman Paşa'nın bu dönemde başka bölgelerde eşkıya tenkili ile uğraşması nedeniyle, İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodalığı'na kardeşi Abdurrahman'ı ataması istenmiştir. **M.D. No:142**, S.:188-189, H.:3. Mart Ortaları 1737 (Evasıt-ı Zilkade 1149).

[321] Halep Valisi tarafından İstanbul'a gönderilen 15.250 kuruş Üzeyr ile Payas arasındaki yolda Çobanoğlu Dağı eşkıyasının saldırısı sonucunda, bu eşkıyalar tarafından gasp edilmiştir. **M.D. No:143**, S.:2, H.:3. Bu olayların bölgede gittikçe artarak devam ettiği görülmektedir. Bölgenin eşkıyadan temizlenmesi için yapılan çalışmalara rağmen bunda başarı sağlanamamıştır. Bölgenin eşkıyadan temizlenememesi nedeniyle suçlanan Üzeyr Sancakbeyi Ali'nin İstanbul'a gönderdiği mektup, bu bölgenin neden eşkıyalık olaylarına bu kadar neden olduğunu biraz da olsa açıklamaktadır. Üzeyr Sancakbeyi Ali gönderdiği bu mektubunda; özellikle Payas ile Belen arasında kalan yerdeki bölgenin dağlık olduğu, bölgede eşkıyalık yapan kişilerin, yaptıkları eşkıyalık olaylarının ardından bu dağlara kaçtıklarını, bu bölgenin de ormanlık bir yer olması nedeniyle eşkıyaların bulunmasının mümkün olmadığını belirtip, bu ormanlardaki ağaçların kesilerek etrafın açık bir hale getirilmesi gerektiğini talep etmiştir. Yapılan bu talep üzerine, Payas ile Belen arasındaki bölgeden geçen yolların etrafındaki ağaçların tamamen kesilerek açık bir hale getirilmesi için ferman gönderilmiştir. **M.D. No:148**, S.:199, H.:2. Mart Başları 1742 (Evahir-i Zilhicce 1154).

[322] 2 Mayıs 1738 (6 Safer 1151) tarihli bir hüccete göre Süleyman Ağa İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın malikane mutasarrıfı olarak görülmektedir. **A.Ş.S. No:15**, S.:6, B.:27.

sağlayabileceği düşüncesiyle, bu dönemde seferde bulunan Vezir Genç Ali Paşa Adana Valiliği'ne atanmıştır[323].

Bu dönem içerisinde İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin yeniden itaatsizliği ortaya çıkmıştır. Hacıların ve diğer yolcuların yollarını kesip, adam katli ve mal gaspında bulunmaya başlayan bu cemaatlerin mensuplarından bazıları, eski dönemlerde yaptıkları gibi yıllık vergilerini de ödememeye başlamışlardır. Bu cemaatlerin eşkıyalıklarının artması ve bu bölgeden geçen menzil yollarının güvenliğinin gittikçe bozulmaya başlaması üzerine, bu cemaatlerin itaat altına alınması için Adana Valisi, Halep ve Maraş Beylerbeyileri ile çevredeki yetkililer görevlendirilmişlerdir[324].

Yapılan bu çalışmaların ardından bir süre itaat altına alındıkları görülen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensuplarının, Rakka'dan firar ederek bu bölgeye gelen Receblü Avşarı firarilerinin haklarında yapılan takibatlar sonucunda itaatsizlikleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Kendi aralarına gizlenen 100'den fazla kişiyi idarecilere teslim etmeyen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının, bunları teslim etmeleri için gönderilen fermana itaat etmeyerek, karşı koymaları ortamı daha da germiştir[325]. İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri arasında gizlenen bu firarilerin, fırsat buldukça etraflarındaki bölgelerde eşkıyalık yapıp, kervanları ve yolcuları soyması üzerine, bölgenin güvenliğinin sağlayarak bu firarilerin bölgeden uzaklaştırılması ve İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarından suçlu olanların cezalarının verilmesi için Adana Beylerbeyi Süleyman Paşa ile Üzeyr Sancakbeyi görevlendirilmiştir[326].

Receblü Avşarı firarilerini içlerinde barındıran bu cemaatlerin üzerlerine yapılan askerî harekat sırasında, başta Sakallu Ceridi Cemaati olmak üzere bazı cemaatler mukavemette bulunmaya çalışmışlardır. Bu firariler ile birleşen Sakallu Ceridi Cemaati'nden bazı kişilerin, Misis ve çevresindeki bölgede eşkıyalık olaylarını yoğunlaştırmaları üzerine, bu cemaatin mensuplarının Rakka'ya sürülmesi için emr

---

323 **M.D. No:147**, S.:71, H.:1. Şubat Sonları 1740 (Evahir-i Zilkade 1152).

324 Bu husus ile ilgili yazılan Mühimme hükmünde, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensupları "...fi'l-asl şiddet-i şekîme ashâbından şekâvet ve mefsedet ile ma'rûf ve ru'ûnet ve huşûnet ile mevsûf bir tâ'ife-i gayr-ı hâyife ..." olarak tanımlanmıştır. **M.D. No:147**, S.:90, H.:1. Mart Sonları 1740 (Evahir-i Zilhicce 1152).

325 **M.D. No:148**, S.:312, H.:2.

326 **M.D. No:148**, S.:316-317, H.:3. Haziran Başları-Ortaları 1742 (Evail-i R.ahir 1155). Yapılan bu görevlendirmeye rağmen Receblü Avşarı firarilerinin bir kısmı İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri arasında gizlenmeye devam etmiştir. Bu cemaatlerin arasında gizlenenlerin dışında kalan Receblü Avşarı firarileri ise, Dölek Boğazı'nı geçerek Develü ve çevresine giderek bu bölgeye zarar vermeye başlamışlardır. **M.D. No:149**, S.:49, H.:1.

verilmiştir. Verilen bu emri uygulamak için bölge idarecilerinin harekete geçmesinin ardından, bazı çatışmalar meydana gelmiştir. Sis Naibi ve İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası'nın da bu cemaatin bölgeden uzaklaştırılmasının herkes için hayırlı olacağını bildirmeleri üzerine bu cemaatin aff taleplerine kulak asılmayarak, Rakka'ya sürülmeleri için gerekenin yapılması hususunda Halep ve Adana Valileri ile bölge yetkililerine tekrar ferman gönderilmiştir[327].

Sakallu Ceridi Cemaati'nin itaat altına alınarak Rakka'ya iskan edilmeleri için gönderilen fermanda görevlendirilen Adana ve Halep Valileri'nin, bu dönemde sefere gitmeleri üzerine, bu işin tamama erdirilmesi hususu sadece Maraş Beylerbeyi Rişvan-zade Süleyman Paşa ile İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası Süleyman Ağa'nın üzerine kalmıştır[328].

Bir süre sonra Süleyman Ağa'nın vefat etmesi ile İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın Ebubekir ve Ahmed isimli kişilere ber-vech-i malikane tefviz edilmesinin ardından, Sakallu Ceridi Cemaati'nin Rakka'ya iskan edilmesi hususu inkitaya uğramıştır. Aradan geçen kısa bir süreyi takiben Sakallu Ceridi Cemaati ileri gelenleri ile Ebubekir ve Ahmed arasında yapılan görüşmelerin sonucunda bu cemaatin mensupları, daha önceden yaptıkları eşkıyalıklardan dolayı afflarını talep ederek, bundan sonra eşkıyalık yapmayıp, yıllık vergilerini düzenli olarak ödeyeceklerine dair taahhütte bulunmuşlardır. Bu hususun, İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu cemaatin Rakka'ya gönderilmesi için bölgede yeterli askerî kuvvetin bulunmaması ve bu cemaatin bölgeden çıkarılması için yapılacak askerî harekat sonucunda bölgenin daha da karışacağı düşünülmüş olmalı ki bu cemaatin mensuplarının Rakka'ya iskan edilmesi kararından vazgeçilerek bu bölgede sakin olmalarına izin verilmiştir[329].

Bu olayların ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ne mensup olan kişilerden kaynaklanan bazı küçük olaylar dışında bir süre için eşkıyalık olayları meydana gelmemiş olmasına rağmen[330], bu cemaatlerin sakin oldukları bölgeye yakın olan

---

[327] **M.D. No:149**, S.:158, H.:2. Nisan Başları-Ortaları 1743 (Evasıt-ı Safer 1156).
[328] **M.D. No:149**, S.:184, H.:1.
[329] **M.D. No:150**, S.:119, H.:3. Eylül Ortaları 1743 (Evail-i Şaban 1156).
[330] Adana Mütesellimi Mustafa'nın 12 Temmuz 1745 (12 C.evvel 1158) tarihli bir buyuruldusuna göre; Cerid eşkıyalarının bazılarının bir süreden beri Iğdır Bölük adlı köye gelerek sakinlerinin mal ve eşyalarını zorla gasp ettikleri, bundan sonra bu köye gelmeleri halinde bu köyün halkının bir araya gelerek bu eşkıyalara karşı koyarak kendilerini muhafaza etmeleri istenmiştir. **A.Ş.S. No:39**, S.:21, B.:27.

Üzeyr, Payas ve Belan arasındaki yerlerde eşkıyalık olayları bütün hızıyla devam etmiştir[331].

Aradan geçen bir müddet zamandan sonra Tacirlü Cemaati mensuplarının eşkıyalıkları ortaya çıkmıştır. Bölge idarecilerinin itaat altına almak için yaptıkları çalışmalara rağmen itaat etmeyen bu cemaatin mensuplarının eşkıyalık olaylarını arttırması üzerine bu cemaatin Rakka'ya iskan edilmesine karar verilmiştir[332].

Tacirlü Cemaati'nin bölgeden uzaklaştırılması ile bölgenin biraz huzura kavuşturulacağı düşünülürken, Karalar Ceridi Cemaati'nin meydana getirdiği eşkıyalık olayları nedeniyle bölgenin huzuru daha da bozulmuştur. Hacıların ve kervanların yollarını keserek, adam katli ve mal gaspında bulunan bu cemaatin mensuplarından bazılarının Lekvanik Ekradı'nın eşkıyaları ile birleşerek etraflarında bulunan bölgede korku uyandırmaları, bu dönemde olmuştur. Dündarlu Nahiyesi'nde sakin olan Kara Hacılu Cemaati'nin evlerini basan Karalar Ceridi ve Lekvanik Ekradı Cemaatleri'ne mensup bazı eşkıyalar, 7 kişiyi katl edip, 2000 sığır 8 deve, 20 bargir, 4200 koyun ve 1000 kuruşluk mal ve eşyayı gasp ederek kaçmışlardır. Karalar Ceridi Cemaati'ne mensup olanların meydana gelen bu eşkıyalık olayları üzerine, bunların tenkil edilerek gereken cezalarının verilmesi için, bu dönemde Adana Valisi olan Abdulcelil-zade Vezir Hüseyin Paşa görevlendirilmiştir[333].

Adana Valisi Abdulcelil-zade Vezir Hüseyin Paşa'nın bu husus ile görevlendirilmesinin ardından, Karalar Ceridi Cemaati Boybeği olan kişiye buyuruldu göndererek, bu suçları işleyen kişilerin teslim edilmesi ve gasp edilen malların sahiplerine iade edilmesini talep etmiştir. Vali'nin yaptığı bu talebe olumlu cevap vermeyen Karalar Ceridi Cemaati Boybeği ve diğer mensupları, redd cevabı vererek eşkıyalık olaylarına devam etmişlerdir[334].

Özellikle Karalar Ceridi Cemaati'ne tabi Fakih Uşakları ve Baraklu Mahalleleri mensuplarının eşkıyalık olaylarına devam etmesi sonucunda, bölge gittikçe karışmaya

---

[331] **M.D. No:152**, S.:116, 282, H.:1, 1.

[332] **M.D. No:153**, S.:84-85, H.:1. Temmuz Ortaları 1747 (Evahir-i Receb 1160).

[333] Bu hususla yazılan Mühimme hükmünde, Karalar Ceridi Cemaati'nin de tabi olduğu İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın Voyvodası olan kişinin, bu cemaatlerin düzeni için görev bölgesinde olması gerekirken, bölgeyi terk ederek Antakya'da ikamet etmesi, meydana gelen bu eşkıyalık olaylarının sebebi olarak açıklanmaktadır. **M.D. No:153**, S.:366-367, H.:3. Aralık Sonları 1748 (Evail-i Muharrem 1162).

[334] **M.D. No:154**, S.:94, H.:1.

başlamıştır. Daha önceki dönemlerde Rakka'ya iskan edilen, fakat bu bölgeden kaçarak İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri arasına giren Sakallu Ceridi Cemaati'ne tabi Üzeyrlü ve Tatarlu Cemaatleri'nin mensupları ile birleşen Fakih Uşakları ve Baraklu Mahalleleri mensuplarından bir kısmının yıllık vergilerini vermeyi reddederek, çevredeki dağlara kaçmaları olayları daha da karışık hale getirmiştir. Bu cemaatlerin ortaya çıkan bu itaatsizliklerinin diğer cemaatlere de sıçramasına engel olmak için, bu dönemde Adana Beylerbeyliği'ne atanan Abdurrahman Paşa ile birlikte bu bölgede bulunan diğer yetkililer görevlendirilmişlerdir[335].

Abdurrahman Paşa ile birlikte diğer yetkililerin yaptıkları askerî faaliyetler sonucunda bu cemaatlere mensup olan bazı eşkıyaların yakalanarak cezalarının verilmesine rağmen, problemin kaynağı olan cemaatlerin itaat altına alınması mümkün olmamıştır[336]. Bu cemaatlerin çevrelerinde bulunan bölgelere zarar vermeye devam etmeleri üzerine, bunlar hakkında "... *nefîr-i 'âmm* ..." ilan edilmesine karar verilerek, bu hususla ilgili ferman gönderilmiştir[337]. Gönderilen bu fermanın ardından, Adana Beylerbeyi Abdurrahman Paşa bu cemaatlerin itaat altına alınması için harekete geçmiş ve çevrede bulunan bütün askerlerin toplanarak, en kısa zamanda Misis'e gelip kendine katılmaları hususunda buyuruldular göndermiştir[338].

Haklarında ilan edilen "... *nefîr-i 'âmm* ..." kararına rağmen, Karalar Ceridi Cemaati'ne tabi Fakih Uşakları ve Baraklu Mahalleleri mensupları itaat altına alınamamıştır. Bu mahallelerin mensuplarından Bektaşoğlu Veli ve kardeşi Hüseyin'in başkanlığındaki 200 kişilik süvari ve piyadenin Kars-ı Zülkadiriyye Kazası sakinlerinden Emin-zade İsmail, bunun amcası oğlu Yusuf ve diğer akrabalarının evlerini basmaları, bu dönemde meydana gelmiştir. Emin-zadelerin evini basan bu eşkıyalar, 115 kese değerinde nakit akçe, eşya, deve ve hayvanları gasp edip, Emin-zade İsmail'in oğlu Veli Ağa'yı da yanlarına alıp dağlık bölgelere kaçmışlardır. Yapılan bütün çalışmalara rağmen bu mallarla birlikte Veli Ağa'yı teslim etmeyi kabul etmeyen bu eşkıyaların çevredeki bölgede başka eşkıyalık olaylarına karışmaları üzerine, bu

[335] **M.D. No:154**, S.:91, H.:1. Haziran Ortaları-Sonları 1749 (Evail-i Receb 1162).
[336] **A.Ş.S. No:28**, S.:163-164, B.:247; **M.D. No:154**, S.:193, H.:2.
[337] "...Cerid eşkıyâları hakkında bu def'a nefîr-i 'âmm emr-i şerîf sâdır ..." **A.Ş.S. No:28**, S.:116, B.:173.
[338] **A.Ş.S. No:28**, S.:118, B.:178. 31 Aralık 1749 (21 Muharrem 1163).

eşkıyaların ne şekilde olursa olsun yakalanarak cezalarının verilmesi için Adana Beylerbeyi Abdurrahman Paşa görevlendirilmiştir[339].

İtaatsiz davranarak, eşkıyalık olaylarına karışan Karalar Ceridi Cemaati'ne tabi mahallelerin bu tür davranışlarını gören İsalu Ceridi Cemaati'ne mensup bazı kişiler de, çevrelerine topladıkları kişiler ile birlikte itaatsiz davranmaya ve yıllık vergilerini vermemeye başlamışlardır. İsalu Ceridi Cemaati mensuplarının da itaatsiz davranarak, yıllık vergilerini vermemesi üzerine geniş çaplı bir askerî harekata girişilmiş ve bu cemaatler itaatlerini arz etmek durumunda kalmışlardır. Affların talep eden bu cemaatlerin talepleri kabul edilip, 80.000 kuruşluk nezr taahhütleri alınarak sakin oldukları bölgelerde yaşamalarına izin verilmiştir. Ancak bir süre sonra Karalar Ceridi Cemaati'ne tabi Fakih Uşakları ve Sadıklu Mahalleleri mensupları ile birlikte İsalu Ceridi Cemaati mensupları yıllık vergilerini vermemeye başlamışlardır.

Karalar Ceridi Cemaati'ne tabi Fakih Uşakları ve Sadıklu Mahalleleri mensuplarından Bektaşoğlu Veli ve diğer kardeşi Cabir Hasan ile İsalu Ceridi Cemaati'nden Poturoğlu Murad adlı kişilerin kendi cemaatlerinden bazı kişileri yanlarına alarak, çevrede bulunan köyleri basıp mal yağmasında bulunmaları durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu durumun diğer cemaatlere de sirayet etmesinden çekinilerek, bu cemaatlerin mutlaka itaat altına alınarak, elebaşlarının cezalarını verilmesi için eski Sadrazamlardan olup, bu dönemde Adana Valisi olan Vezir Hacı Ahmed Paşa görevlendirilmiştir[340].

Yapılan bütün çalışmalara rağmen, bu cemaatlerin eşkıyalıkları devam etmiştir. Zira eşkıyalık yapmak demek, bu dönemde güç ve itibar anlamına gelmeye başlamıştır. Bunun en güzel örneğini, yaptığı eşkıyalıklar sırasında gasp ettiği mallar ve çevresine saldığı nam nedeniyle bayağı güç ve itibar kazanmış olduğunu düşündüğümüz Bektaşoğlu Veli'yi bir süre sonra Karalar Ceridi Cemaati Boybeği olarak karşımızda görmemiz oluşturmaktadır[341]. Durumun bu halde olması sonucunda eşkıyalığın önünü almak elbette mümkün olmamıştır.

---

[339] **A.Ş.S. No:48**, S.:111, B.:185; **M.D. No:154**, S.:397, H.:2. Ağustos Ortaları-Sonları 1750 (Evasıt-ı Ramazan 1163). Bir süre sonra bu husus için Maraş Beylerbeyi Ahmed Paşa görevlendirilmiştir. **M.D. No:154**, S.:448, H.:2. Ekim Sonları 1750 (Evahir-i Zilkade 1163).

[340] **M.D. No:155**, S.:226, H.:1. Nisan Sonları-Mayıs Başları 1752 (Evasıt-ı C.ahir 1165).

[341] Eylül Ortaları 1753 (Evasıt-ı Zilkade 1166) tarihli bir Mühimme hükmünde Bektaşoğlu Veli, Karalar Ceridi Cemaati'nin Mir-i Aşireti olarak kaydedilmiştir. **M.D. No:264**, S.:440-441, H.:3.

Rakka iskandan bu dönemde firar ederek, Karamurt Hanı çevresinde sakin olan Bektaşlu Cemaati'nin eşkıyaları ile birleşen Karalar Ceridi Boybeği Bektaşoğlu Veli ve kardeşi Cabir Hasan kendilerine tabi olan Baraklu ve Fakih Uşakları Cemaatleri mensuplarına karışan diğer cemaatlerin bazı mensupları birlikte hareket ederek çevreye korku salmaya başlamışlardır. Kars-ı Zülkadiriyye, Sis, Sarıçam, Tarsus, Misis ve Yüreğir çevresinde guruplar halinde dolaşan bu cemaatlerin eşkıyaları, bu bölgelerdeki halkın birçoğunun mallarını gasp edip, bazı kişileri katl ederek, Hacılar'ın yollarını kesmeye başlamışlardır. Bu eşkıyaların Halep ve çevresindeki bölgede de etkin bir şekilde eşkıyalık olaylarına karışması üzerine, bunların itaat altına alınarak gereken cezalarının verilmesi için bu dönemde Maraş Beylerbeyi olan Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[342].

Karalar Ceridi Cemaati'nin bu eşkıyalıklarına paralel olarak, Tacirlü Cemaati'ne mensup olan bazı kişilerin eşkıyalık olaylarına karıştıklarını görmekteyiz. Rakka iskan firarilerinden Receblü Avşarı mensuplarından bazıları ile birleşen Tacirlü Cemaati'nin eşkıyaları, 500 kadar süvari ile Sis Sancağı'nda sakin olan Kıllu Cemaati'ne tabi Zeyneblü Mahallesi ile Bozdoğan Cemaatleri'nin mensuplarına saldırıp 80.000 kuruşluk deve ve hayvanlarını gasp ettikten sonra, Bozdoğan Cemaatleri'nin önde gelenlerinden Kara Nebioğlu adlı kişi ile birlikte 15 kişiyi katl etmişlerdir. Tacirlü ve Receblü Avşarı Cemaatleri'ne mensup olan bu eşkıyaların, yapmış oldukları bu eşkıyalık olayları nedeniyle gereken cezalarının verilmesi ve gasp ettikleri malların geri alınması için Maraş Valisi Mustafa Paşa görevlendirilmiştir[343].

Meydana gelen bu olaylar sırasında Çukurova bölgesi ve çevresinde bulunun Üzeyr, Payas ve Belen arasındaki bölgenin güvenliği tamamen bozulmuştur. Özellikle Kurdkulağı ile İskenderun arasındaki bölgede yoğun bir şekilde meydana gelen baskınların önünün alınmasında başarılı olunamaması üzerine, kervanlar ve yolcular bu yoldan gitmeyerek, başka çareler arama yoluna gitmişlerdir. Sonuçta Adana yakınlarında bulunan Camuscular adlı yerde inşa edilen iskeleden gemilere binen yolcu

---

[342] **M.D. No:264**, S.:440-441, H.:3. Eylül Ortaları 1753 (Evasıt-ı Zilkade 1166).

[343] Yapılan bu görevlendirme ile birlikte, bu cemaatlerin Andırun, Zamantı, Göksun ve Elbistan tarafındaki yaylaklara gitmelerinin engellenmesi için, bu bölgelere giden yolların ve geçitlerin tutularak muhafaza edilmesi için bölgedeki güç sahipleri ve yetkililer görevlendirilmişlerdir. A.Refik; **a.g.e.**, s.214-215, B.:239. Ocak Sonları-Şubat Başları 1754 (Evail-i R.ahir 1167).

ve kervanlar, buradan İskenderun'a gitmeye ve eskiden kullanılan yolu kullanmamaya başlamışlardır[344].

Bundan sonraki dönemlerde de İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bazılarının yıllık vergilerini vermedikleri ve eşkıyalık olaylarına devam ettikleri görülmektedir. Özellikle Karalar Ceridi Cemaati, Tacirlü Cemaati ile Cerid Cemaatleri bu hususta başı çekmektedirler[345]. Zaman zaman devlete itaat eden bu cemaatler, kimi dönemlerde ise devlete karşı baş kaldırarak isyan etme tavrını sergilemeye başlamışlardır. İçlerinden bazılarının Rakka ve başka bölgelere gönderilmesi için çıkarılan fermanlara rağmen, bu cemaatlerin tam bir nizam altına alınması, ancak 1863-66 yılları arasında *Fırka-i Islahiye'nin* yaptığı faaliyetler sonucunda başarıya ulaşmıştır[346].

Sonuç olarak, 1691 yılında Ayas Berendi ve Kınık'a yapılan iskandan önceki dönemde de bu bölgede belirli oranda sakin olan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri, bu tarihten önceki dönemde bölgede güvenliğin olmaması ve bazı idarecilerin haksız vergi talepleri sonucunda bu bölgeyi terk ederek başka bölgelere gidip yerleşmeye veya konar göçer olarak yaşamlarını devam ettirmeye başlamışlardır.

1691 yılında İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ne mensup olan kişilerin Ayas Berendi ve Kınık'a iskan edilmeleri için yapılan çalışmalara, bu kişilerin bir kısmı ilk dönemlerde karşı çıkarak etkin bir mücadeleye girmişlerdir. Yapılan askerî faaliyetler sonucunda önemli bir kısmı bu bölgeye getirilerek iskan edilen bu cemaatlerin mensupları, kendilerinin bu bölgeye iskan edilmeleriyle sağlanmak istenen bölgenin güvenliğini bozan en önemli unsurlardan bir olarak ortaya çıkmışlardır.

---

344 **M.D. No:264**, S.:471, H.:1. Belen ile Payas arasındaki bölgede meydana gelen olaylar bu dönem boyunca devam etmiştir. Bu bölgenin güvenliğinin bozulması ve daha sonraki dönemlerde buralarda meydana gelen mücadeleler için şu çalışmaya bakılabilir. Mahmut H. Şakiroğlu; "Çukurova Tarihinden Sayfalar I. Payas Ayanı Küçük Alioğulları", **Tarih Araştırmaları Dergisi, C.:XV, Sa.:26**, Ankara, 1991, s.103-139. Bir dönem için bu yolun güvenliğinin sağlanarak ulaşıma açılmasından sonra, Misis Köprüsünün yıkılması ve tamir edilmesinin uzun sürmesi nedeniyle, bu yolun kullanımı bir dönem için daha mümkün olmamıştır. **A.Ş.S. No:33**, S.:31, B.:60.

345 **A.Ş.S. No:31**, S.:136-138, B.:183-184. 13 Ağustos 1831 (14 Zilkade 1236) tarihli bir belgeye göre, Tacirlü ve Karalar Ceridi Cemaatleri mensupları Maraş Eyaleti'nde sakin idiler. **A.Ş.S. No:53**, S.:62, B.:115. Tacirlü Cemaati'nin bu dönemden sonraki eşkıyalıkları için şu çalışmaya bakılabilir. Ahmet Eyicil; Maraş'ta 1855 Tacirlü Aşireti'nin İsyanı", **Tarih Araştırmaları Dergisi, C.:XIX, Sa.:30**, Ankara, 1998, s.107-133.

346 C. Orhonlu; **a.g.e.**, s.115-118; Yusuf Halaçoğlu; "Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân", **İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, Sa.:27**, İstanbul, 1973, s.1-20; Paul Dumont; "1865 Güney-Doğu Anadolu'nun Islâhı", **İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi, Sa.:10-11**, İstanbul, 1981, s.369-394.

İskan edildikleri 1691 yılından birkaç yıl sonra, Rakka'dan gelen iskan firarilerin aralarına girmesi sonrasında, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ne mensup olan kişiler, kısa bir süre sonra bu firariler ile birleşerek çevrelerindeki bölgelerde eşkıyalık yapmaya ve huzursuzluklara neden olmaya başlamışlardır.

İlk dönemlerde bütün cemaatlerin katıldıkları eşkıyalık olayları ve itaatsizlikler, daha sonraki dönemlerde birkaç cemaate münhasır hale gelmiştir. Özellikle Kara Hüseyinlü Ceridi ve buna tabi olan Karalar Ceridi ve Sakallu Ceridi Cemaatleri'nin itaatleri hiçbir zaman tam olarak sağlanamamıştır. İtaat altına alınamayan bu cemaatlerin arasına Tacirlü Cemaati'ni de katabiliriz.

Yapılan bütün askerî faaliyetler, sürgünler ve nezre bağlanmalarına rağmen, bu cemaatlerin eşkıyalıkları 1691-1750 yılları arasında kalan dönem boyunca sürdüğü gibi, daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Bu dönem içerisinde devlete itaat etmeyerek eşkıyalık olaylarına karışan ve etraflarına korku salan cemaatlerin varlıklarını devam ettirerek güçlerini ve namlarını arttırdıklarını görmekteyiz. Devlete itaat ederek herhangi bir olaya karışmayan cemaatlerin ise zaman içerisinde adından söz edilmeyen ve eşkıyalık yaparak güçlerini ve namlarını arttıran cemaatlerin arasında kayboldukları ve adlarının unutulduğunu görmekteyiz.

Bunun temel sebebi olarak, eşkıyalık yaparak devlet güçlerine karşı koyan cemaatlerin mensuplarının zora geldiklerinde dağlık bölgelere kaçıp firar etmeleri sonrasında, geride kalan cemaatlerin özellikle devlet kuvvetleri tarafından yapılan muameleler karşısında bu bölgeyi terk ederek başka yerlere gitmesi veya devlet güçlerine karşı koyan cemaatlere karışmasıdır.

III-LEKVANİK EKRADI MUKATAASI'NA TABİ CEMAATLER'İN EŞKIYALIKLARI

Lekvanik ismi; XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılda çoğunlukla aynı bölgede yaşayan Lek (لك) ve Evanik (اوانك)[347] isimli iki ayrı cemaatin isminin birleştirilmesinden oluşmuştur. İlk dönemlerde *Lek ve Evanik* (لك و اوانك)[348] ve *Lekevanik* (لك اوانك)[349] olarak belgelere kaydedilmiş olan bu isim zamanla ا ve و harflerinin düşmesi sonucunda Lekvanik olarak belgelerde yer almaya başlamıştır. Bu iki cemaatten biri olan Lek Cemaati, XVI. yüzyılda Bozulus Türkmenleri arasında yer almakta iken[350], daha sonraki dönemlerde Maraş, Kayseri ve Adana çevresine gelerek bu bölgede yaşamaya başlamıştır[351]. Adana ve çevresinde bu dönemde yaşamakta olan *Evanik Cemaati*[352] ile birlikte hareket etmeye başlayan Lek Cemaati, bir süre sonra Evanik Cemaati ile bir görülmeye başlanarak bu dönemlerde oluşturulan *Lek ve Evanik Mukataası* dahilinde idare edilmeye başlanmıştır[353].

XVII. yüzyıl boyunca genellikle Haseki Sultanlara Hass olarak tayin edilen bu mukataaya[354] zaman içerisinde bu çevrede bulunan *Kızılkoyunlu*[355], *Akbaş*[356],

---

347 Evanik Cemaati'nin bir diğer ismi de Hacılu (Hacılar)'dur. Zira; 1683 yılında yapılan II. Viyana Seferi sonrasındaki savaşlar döneminde, Anadolu'da bulunan cemaatlerden yapılan asker talebi sonucunda sefere giden cemaatlerin mensuplarına sefer sırasında verilecek yiyecek ve yevmiyeler için kaydedilmiş isimlerin yazıldığı bir belgede, bu cemaatin ismi " *Cemâ'at-i Evânik Hâcîlar* " şeklinde kaydedilmiştir. **D.BŞM.d. No:608**, S.:31.

348 "...Lek ve Evânik Tâ'ifesi ..." **A.Ş.S. No:2**, S.:47, B.:97;

349 **At.Ş.D. No:4**, S.:79, H.:335; **At.Ş.D. No:6**, S.:89, H.:337; **At.Ş.D. No:7**, S.:162, H.:578; **At.Ş.D. No:8**, S.:493, H.:2396;

350 Tufan Gündüz; **Anadolu'da Türkmen Aşiretleri "Bozulus Türkmenleri 1540-1640)**, Ankara, 1997, s.89.

351 Lek Cemaati ile ilgili davalar hususunda genellikle Adana Beylerbeyi ve Adana Kadısı görevlendirilmiştir. **At.Ş.D. No:4**, S.:79, H.:335; **At.Ş.D. No:8**, S.:189, H.:905. Keza; yukarıda belirttiğimiz II. Viyana Seferi'ne gidecek olan Lek Cemaati'nden sefere gidecek olan 54 kişinin vasıflarıyla birlikte isimlerinin yazıldığı belge Adana Kadısı tarafından tanzim edilmiştir. **D.BŞM.d. No:608**, S.:64.

352 Ağustos 1634 (Safer 1044) tarihli bir belgeye göre, Hacı Ali isimli kişi Adana Kadılığı'na Yüreğir, Kusun ve Evanik ilhakıyla atanmıştır. **A.Ş.S. No:2**, S.:23, B.:53. Bu belgeden anladığımız kadarıyla, XVII. yüzyıl içerisinde bir dönem için bu cemaat, başka bölgelerdeki diğer bazı cemaatlerde de gördüğümüz üzere, Kadılık statüsünde idare edilmekte idi. Burada isimleri geçen Yüreğir ve Kusun bu dönemde birer kaza olarak idarî sistem içerisinde yer almakta idi. Keza; bu cemaatin Adana ve çevresinde yaşadığına dair bir başka delilimiz daha da bulunmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz II. Viyana Seferi sırasında talep edilen askerler arasında bulunan ve Evanik Cemaati'nden sefere gidecek olan 45 kişinin vasıflarıyla birlikte isimlerinin yazıldığı belge Adana Kadısı tarafından tanzim edilmiştir. **D.BŞM.d. No:608**, S.:65.

353 Bu mukataanın Voyvodaları da genellikle Adana şehir merkezinde oturmaktadırlar. **At.Ş.D. No:4**, S.:81, H.:342.

354 **At.Ş.D. No:7**, S.:162, H.:578-579; **At.Ş.D. No:8**, S.:493, H.:2396. Ancak XVII. yüzyılın sonlarında bu mukataa Havass-ı Hümayun'a tabi olarak görülmektedir. **At.Ş.D. No:12**, S.:51, H.:257.

Kırıntılu[357], *Eminlü, Delilü (Deliler), Mansurlu, Karacalar, Şücan ve Yoralar*[358] Cemaatleri'nin de dahil edilmesiyle Lekvanik Mukataası, tıpkı o dönemde mevcut olan İfraz-ı Zülkadiriyye, Danişmendlü ve Bozulus Mukataaları gibi çoğunlukla konar göçer cemaatlerden meydana gelen bir iktisadî-idarî oluşum olarak ortaya çıkmıştır. Bu mukataanın içinde yer alan en önemli cemaatlerden Lek Ekradı'na izafeten Lekvanik Ekradı Mukataası adıyla da adlandırılan bu mukataanın dahilinde bulunan cemaatler, normalde böyle olmamasına rağmen zamanla Ekrad olarak tanımlanmaya ve bu isimle adlandırılmaya başlanmışlardır[359].

1-1691'den Önceki Dönemde Lekvanik Ekradı Mukataası'na Tabi Cemaatler'in Çukurova ve Çevresindeki Eşkıyalıkları

Çukurova ve çevresinde yaşayan Lek, Hacılu ve Akbaş Cemaati'ne mensup kişilerin bir kısmı bu bölgede tımar erbabı[360], kale mustahfızı, imam, hatip, müderris[361], vb. görevleri yerine getirmekte ve kalıcı olarak buralarda yaşamaktaydılar. Bu kişilerin dışında kalanlar ise kış mevsiminde bu bölgede kışladıktan sonra, yaz mevsiminde Kayseri, Develü ve çevresindeki bölgelerde yaylamaktaydılar. Genellikle yaylaya gidip gelmeleri sırasında bu cemaatlerin mensupları, yolları üzerinde bulunan bölgelerin halkına zarar vermeye ve bunlar ile problemler yaşamaya başlamışlardır. Keza XVII. yüzyılda, bir dönemler bu mukataa içinde yer alan Hacılu Cemaati ile Lek Cemaati

---

355 Bu dönemde, bu cemaatin mensupları genellikle Kırşehir, Konya ve Akşehir civarında sakindiler. **At.Ş.D. No:4**, S.:336, H.:1334; **At.Ş.D. No:7**, S.:163, H.:583; **At.Ş.D. No:8**, S.:493, H.:2396; **At.Ş.D. No:15**, S.:69, H.:313.

356 Bu cemaatin mensupları ise, Tarsus, Kusun, Yüreğir ve çevresinde sakin idiler. İleriki dönemlere ait olaylar ile ilgili bilgi verirken bu hususa değineceğiz.

357 Rakka iskanından önceki dönemlerde belgelerde ismine rastlamadığımız bu cemaatin, Rakka iskanından önceki dönemde Denizli, Aydın ve Uşak çevresinde sakin olduklarını düşünmekteyiz. Zira, Rakka iskanından firar eden bu cemaatin mensuplarının çoğunluğu, bir süre sonra bu bölgelere giderek sakin olmaya başlamışlardır. Bu husus; Rakka'ya iskan edilen cemaatlerin, iskandan önce sakin oldukları yerlere firar etmeleri göz önüne alındığında uygun görünmektedir. **MAD. No: 9876**, S.:181-182, B.:2; **MAD. No: 17898**, S.:36-37, B.:1; **MAD. No: 17904**, S.:60, B.:2.

358 İleriki dönemlere ait olaylar ile ilgili bilgi verilirken belirtileceği gibi küçük bir cemaat olan bu cemaatin mensupları Adana şehir merkezi ve Yüreğir'de sakin idiler.

359 Genellikle Ekrad olarak adlandırılan Lekvanik Cemaati, 30 Temmuz 1610 tarihli bir hükümde; "... Lekvanik nâm *Türkmân Tâyifesi* ..." olarak adlandırılmıştır. A.Refik; **a.g.e.**, s.64, B.:118. Keza bu hükümden kısa bir süre sonra yazılan bir başka hükümde ise, "... Ekrâd ve *Yörük* Tâyifesi'nden Lek Cemâ'ati ..." şeklinde bir tanımlanma vardır. A.Refik; **a.g.e.**, s.64, B.:119.

360 **MAD. No: 9881**, S.:362, B.:2, "... Tarsus erbâb-ı tîmârından Lekvanik'e tâbi' Akbaş Kürdü'nden Kürd Ali ..." **A.Ş.S. No:101**, S.:33, B.:52.

361 Adana şehir merkezindeki Çukur Mescid Mahallesi'nde bulunan medreseye müderris olarak atanan Yoralar Cemaati'nden Ömer Efendi'nin atama beratının sureti. **A.Ş.S. No:104**, S.:31, B.:42-b. 18 Ekim 1684 (9 Zilkade 1095).

mensupları arasında meydana gelen husumet sonucunda bu iki cemaat arasında bazı çatışmalar meydana gelmiştir[362].

Meydana gelen bu çatışmalar sırasında Lek Cemaati'ne mensup olan kişiler Sis'te sakin Karsandı Cemaati'nden Enbiya adlı kişinin liderliğindeki bazı kişiler ile birleşerek Hacılu Cemaati'nden bazı kişileri katl etmişlerdir. Bu olaylar sırasında üzerlerine gelen çevre idarecileri ile çatışan Lek Cemaati'nin mensupları, çevrelerinde bulunan bölgelerde terör havası estirmeye ve yıllık vergilerini Voyvodaları'na vermemeye başlamışlardır[363]. Bu olaylar ile ilgili olarak mahkemeye çıkarılmak istenen kişilerin itaat etmeyerek, etraflarında bulunan bölgedeki köy ve arazileri tahrip etmeye başlamaları üzerine, bunların tenkil edilerek gereken cezalarının verilmesi için bölge idarecileri görevlendirilmişlerdir[364].

Yapılan çalışmalar sonucunda bir dönem için sakin duran Lek Cemaati mensupları, bir süre sonra Hacılu Cemaati'nin Lekvanik Mukataası'na ilhak edilmesi sonrasında, bu cemaatle birlikte hareket etmeye ve çevreye zarar vermeye başlamışlardır. Lek ve Hacılu Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler, Kars-ı Zülkadiriyye Kazası dahilinde bulunan Hacılu adlı karyede ikindi vakti 40 kişi ile birlikte, Sis'te sakin olan Seyyid Enbiya[365] isimli kişinin üzerine hücum ederek, dövüp 4 dişini çıkarmış ve zincire vurarak yanlarında esir olarak götürmüşlerdir. 3 ay boyunca bu kişiyi yanlarında esir olarak tutan bu kişiler bu müddet boyunca da Seyyid Enbiya'ya çeşitli işkenceler yapmışlardır. Bu kişinin, bunların ellerinden kurtularak şikayetçi olması üzerine, bu olaya karışan kişilerin yakalanması için yapılan çalışmalar üzerine, olaya karışan kişiler kaçarak Receblü Avşarı Cemaati'nin arasına katılmış ve yakalanamamışlardır. Bu durum üzerine, bu kişilerin yakalanarak gereken cezalarının verilmesi için Maraş, Karaman ve Adana Valileri görevlendirilmişlerdir[366].

---

362 Meydana gelen bu çatışmalardan dolayı olmalı ki Hacılu Cemaati bir dönem Danişmendlü Mukataası'na bağlı olarak görülmektedir. **M.D. No:92**, S.:35, H.:182. Eylül Başları 1657 (Evahir-i Zilkade 1067).

363 **M.D. No:92**, S.:21, H.:92.

364 **M.D. No:92**, S.:35, H.:182.

365 İsmi geçen Seyyid Enbiya'nın, bir paragraf önce Lek Cemaati ile birleşerek Hacılu Cemaati'ne saldıran Karsandı Cemaati'nden Enbiya ile aynı kişi olduğunu düşünmekteyiz.

366 **At.Ş.D. No:4**, S.:109, H.:468. Kasım Ortaları 1665 (Evail-i C.evvel 1076). Ancak bu hususta başarılı olunamaması üzerine, bir süre sonra dönemin Adana Beylerbeyi bu kişilerin yakalanarak cezalandırılması için görevlendirilmiştir. **At.Ş.D. No:4**, S.:120, H.:499.

Meydana gelen bazı eşkıyalık olayları ile birlikte, Voyvoda ve diğer idarecilerin belirlenenden fazla yıllık vergiler talep etmesi[367] sonucunda, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlere mensup olanlardan bazıları bulundukları bölgeleri terk ederek başka bölgelere gitmeye başlamışlardır[368]. Gittikleri bu bölgelerde yıllık vergilerini vermek istemeyen bu firariler ile devlet görevlileri arasında meydana gelen olaylar sırasında bazı çatışmalar da meydana gelmiştir[369]. Bu olayların olduğu ortamda, bazı cemaat mensuplarının yıllık vergilerini vermek istememesi de ayrı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır[370]. Gönderilen fermanlar ve yapılan çalışmalar sonucunda olarak, bir süre için Lekvanik Mukataası'na tabi olan cemaatlerin mensuplarının itaatsizlik yaptıkları veya problem teşkil ettiklerine dair bu döneme ait arşiv belgelerinde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Ancak 1683 yılında yapılan II. Viyana Seferi'nin sonrasında başlayan savaşların sonucunda, yerel idarecilerin çoğunluğunun sefere gitmesi, buna bağlı olarak ortaya çıkan otorite boşluğu ve halktan talep edilen yüksek vergilerin sonucu olarak Lekvanik Mukataası'na tabi cemaatlerin tekrar eşkıyalık olaylarına karıştığını görmekteyiz. Ortaya çıkan bu otorite boşluğu döneminde, daha önceki dönemde belirli oranda sakin oldukları Sis Sancağı'ndaki Anavarza çevresini istila eden Lek ve Hacılu Cemaatleri'ne mensup olan kişiler bu çevrede bulunan Sis, Kınık, Kars-ı Zülkadiriyye ve çevresinde eşkıyalık olaylarını artırmışlardır. Bu dönem içerisinde Receblü Avşarı'ndan kendilerine katılan bazı kişiler ile Hacılu ve Lek Cemaatleri ileri gelenlerinden Halil

---

[367] Adana şehir merkezinde oturmakta olan Lekvanik Mukataası'nın Voyvodası Çerkes Ahmed'in, bu cemaatlerden haksız yere fazla talep ettiği vergileri vermek istemeyen cemaatlerin mensupları ile bu kişinin adamları arasında bazı çatışmalar meydana gelmiştir. **At.Ş.D. No:4**, S.:84, H.:361. Keza; 1670 (1081) yılında Lekvanik Mukataası'nın Voyvodası olan Kürd Hasan isimli kişi, haksız olarak Lekvanik Cemaatleri mensuplarından 2300 Esedi kuruş ile 3 küheylan atı zorla gasp etmiştir. **At.Ş.D. No:4**, S.:376, H.:1517.

[368] Mesela Lek Cemaati mensuplarından 40-50 hane Çorum tarafına giderek, bu bölgenin halkının arasına karışıp, Çorum ve çevresinde yaşamaya başlamışlardır. Bunların vergilerinin tahsil edilmesi için yapılan çalışmalara, Çorum'da bulunan idarecilerin engel olmaya çalışması üzerine, bu firarilerin yıllık vergilerinin toplanarak bu hususta görevlendirilenlere verilmesi için ferman gönderilmiştir. **At.Ş.D. No:7**, S.:163, H.:582. Ekim Sonları 1672 (Evail-i Receb 1083).

[369] **At.Ş.D. No:7**, S.:162, H.:579.

[370] Süleymanlu Kazası'nda sakin Kızılkoyunlu Cemaati mensuplarından bazı kişilerin yıllık vergilerini vermeyerek, Musacalu, Küçüklü ve Cerid Cemaatleri mensuplarından bazı kişiler ile birleşerek Voyvodaları'na hücum etmeleri üzerine, bu kişilerin itaat altına alınarak, gereken vergilerinin tahsil edilmesi için Maraş ve Sivas Mütesellimleri görevlendirilmiştir. **At.Ş.D. No:7**, S.:163, H.:583. Ekim Sonları 1672 (Evail-i Receb 1083). Ancak bu hususta başarılı olunamaması ve bu cemaatlerin çevrelerinde bulunan bölgelerde eşkıyalık olaylarına başlamaları üzerine, bunların tenkil edilmeleri için Adana, Sivas, Karaman ve Maraş Beylerbeyileri görevlendirilmişlerdir. **At.Ş.D. No:8**, S.:493, H.:2396. Haziran Başları 1673 (Evasıt-ı Safer 1084).

Kethüda ve oğulları Ali ve Mir Veli'nin ele başlığında 70-80 kişilik bir gurup Kınık ve Anavarza çevresinde dolaşmaya ve bölgede terör havası estirmeye başlamışlardır.

Lekvanik Ekradı Mukataası Voyvodası Mehmed'in Kınık çevresinde bulunduğu bir sırada bunun çadırını basan bu gurup, 8 kese değerindeki nakit parası ile birlikte bir çok mal ve eşyasını gasp etmişlerdir. Bununla yetinmeyen bu eşkıyalar, kendilerini şikayet etmemesi hususunda Voyvoda Mehmed'i ölümle tehdit etmişlerdir. Yapılan bu tehdit üzerine, ilk etapta herhangi bir şikayette bulunmayan Voyvoda Mehmed korkusundan Misis'e kaçıp canını zor kurtarmıştır. Bir süre sonra Sis'e giderek bu hususla ilgili şikayette bulunan Mehmed'in durumunu Sis Kadısı Abdurrahman'ın İstanbul'a bildirmesi üzerine, bu eşkıyaların yakalanarak bölgenin güvenliğinin sağlanması hususunda Maraş Beylerbeyi Hüseyin Paşa, Üzeyr Sancak Beyi ve Adana Mütesellimi görevlendirilmiştir[371].

Ancak yukarıda da belirttiğimiz otorite boşluğu ve savaşların sürüp gitmesi nedeniyle bu dönem içerisinde bu eşkıyaların itaat altına alınması ilk etapta mümkün olmamıştır. Bu dönem içerisinde, diğer bütün cemaatlerde olduğu gibi bu cemaatlerin de nasihat ve tehdit ile itaatlerinin sağlanması yoluna gidilmiştir. Zira bu dönemde bu cemaatlerin hem vergilerine, hem de askerî güçlerine ihtiyaç vardır. Bu düşünceden dolayı bu cemaatlerin ilk etapta sert bir şekilde cezalandırılması yoluna gidilmemiştir. Belirttiğimiz bu nedenler içerisinde yer alan ve bu cemaatlerin askerî güçlerinden faydalanma düşüncesi bu dönemde gündeme gelmiş ve Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerden 150 kişinin sefere gitmeleri talep edilmiştir[372]. Yapılan bu talebin sonucunda Lekvanik Ekradı'na tabi cemaatlerden toplam 135 kişi[373] sefere gitmek üzere tespit edilmiş ve bu kişiler sefere iştirak etmişlerdir.

Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan cemaatlerden yapılan toplam 150 asker ile ilgili bu talebin yanında, Adana Eyaleti dahilinde bulunan bölgelerden talep edilen

---

[371] **At.Ş.D. No:12**, S.:51, H.:257-258. Kasım Ortaları Sonları 1688 (Evahir-i Muharrem 1100).

[372] **M.D. No:99**, S.:54, H.:186. Ocak Ortaları 1690 (Evail-i R.ahir 1101). Asker istenmesi ile ilgili yazılan listede, kendilerine tabi olan cemaatleri mensupları ile birlikte bizzat sefere gelmeleri istenen ve Boybeği ve Kethüda oldukları belirtilen 9 kişiden; Merdan Ali Beğ, Halil Kethüdaoğlu, Yadigaroğlu ve Kızılkoyunlu Ali Kethüda adlı kişilerin daha önceki dönemlerde meydana gelen bir çok eşkıyalık olayında isimleri geçmektedir. **At.Ş.D. No:4**, S.:340, H.:1357-1358; **At.Ş.D. No:12**, S.:51, H.:257-258.

[373] Talep edilen bu askerlerden, Adana Kadısı tarafından tanzim edilen ve Lek Cemaati'ne mensup 54 kişinin vasıflarıyla birlikte isimlerinin yazıldığı listenin sağ alt köşesine yazılan derkenara istinaden bu sayıyı vermekteyiz. **D.BŞM.d. No:608**, S.:64.

300 asker arasında da Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi Akbaş Cemaati'ne tabi olanlar da bulunmaktadır[374]. Adana Eyaleti dahilinden talep edilen bu 300 askerin 60'ının Tarsus'a isabet etmesi sonucunda, bu bölgede yaşayan kişilerden asker toplanması ile ilgili yapılan çalışmalarda Tarsus sakinleri ve Akbaş Cemaati mensupları ile devlet idarecileri arasında bazı anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Meydana gelen bu anlaşmazlıkların büyümesi sonucunda, bazı çatışmaların meydan gelmesi ile Akbaş Cemaati'nin itaatsizliği gündeme gelmiştir[375].

Tarsus ve çevresinde asker tedariki ile ilgili bu olaylar meydana gelirken, sefere giden Lek Cemaati'ne mensup kişilerin bölgeden uzak oldukları bu dönemde, bu cemaatin geri kalan mensupları Karaman Eyaleti'nde yaşayan Karaulus Taifesi'ne mensup 300-400 kişilik bir gurubun saldırısına uğramışlardır. Yapılan bu saldırıda Lek Cemaati mensuplarının koyun, sığır ve develeriyle birlikte, evlerindeki eşyaları yağmalayan bu eşkıyalar, harman vaktinde arpa, buğday ve diğer ürünleri gasp ederek yanlarında götürmüşlerdir[376]. Karaulus Taifesi'nin bu saldırısına uğrayan Lek Cemaati mensuplarının, bu dönemde Voyvodaları olan Kitişoğlu İbrahim'e tespit edilen yıllık vergilerini vermelerine rağmen, bu kişinin fazladan olarak hane başına 13 kuruşu zorla tahsil etmesi üzerine durumları daha da kötü bir hal almıştır[377].

Meydana gelen bu olayların ardından Hacılu Cemaati'ne mensup olan kişiler arasında bazı olaylar meydana gelmiştir. Meydana gelen bu olaylar sırasında 2 kişinin

---

[374] Asker talebi ile ilgili olarak yazılan listede, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan cemaatlerden talep edilen 150 kişi ile ilgili kısımda, kendilerine tabi olan cemaatleri mensupları ile birlikte bizzat sefere gelmeleri istenen Boybeği ve Kethüdalar arasında ismi kaydedilen Denizoğlu isimli kişi, aynı zamanda Adana Eyaleti'nden talep edilen askerler kısmında, kendine tabi olanlarla birlikte bizzat sefere gelmeleri istenenler arasında Adanalı Denizoğlu adıyla da kaydedilmiştir. **M.D. No:99**, S.:54-55, H.:186. Burada ismi geçen Denizoğlu, daha sonraki dönemlerde adı eşkıyalık olaylarında çok fazla geçen Akbaş Cemaati ileri gelenlerinden birisi olarak belgelerde yer almaktadır. **A.Ş.S. No:101**, S.:216-217, B.:346; **M.D. No:110**, S.:643, H.:2961; **M.D. No:112**, S.:100, H.:325.

[375] Tarsus ve çevresinde meydana gelen bu olayların yatıştırılması ve talep edilen askerlerin bir an önce tedarik edilerek gönderilmesi için Anadolu'da asker sürücüsü olan Vezir Ali Paşa görevlendirilmiştir. **M.D. No:99**, S.:169, H.:544. Mayıs Ortaları 1690 (Evail-i Şaban 1101). Bu olayların olduğu tarihe kadar olan dönemde, Akbaş Cemaati'ne mensup olanlar ile ilgili herhangi bir problem ve huzursuzluğa neden olduklarına dair belgelerde bir kayıt bulunmamaktadır. Keza; belirttiğimiz bu olaylardan 1 yıl önce Anadolu'da eşkıyalık olaylarına neden olan Gedik adlı eşkıya ve buna tabi olanların tenkil edilmeleri için görevlendirilenler arasında Anadolu'daki birçok cemaat ile birlikte Akbaş Cemaati'nin de adı bulunmaktadır. **M.D. No:98**, S.:210, H.:1; A.Refik; **a.g.e.**, s.78, B.:133.

[376] **At.Ş.D. No:14**, S.:68, H.:305.

[377] **At.Ş.D. No:14**, S.:174, H.:698. Danişmendlü Türkmanı'ndan olan Kitişoğlu ile ilgili olarak başka şikayetlerin de yapılması üzerine, bu kişinin yakalanarak kalebend edilmesi için Menteşe Sancağı'na mutasarrıf olan İbrahim görevlendirilmiştir. **M.D. No:100**, S.:124, H.:472. Şubat Başları 1691 (Evail-i C.evvel 1102).

katl edilip, bir çok mal, eşya ve hayvanın gasp edilmesi üzerine, bu olaylara neden olanların yakalanarak cezalandırılması için bölge idarecileri görevlendirilmişlerdir[378]. Benzer olayların Kırşehir ve çevresinde sakin olan Kızılkoyunlu Cemaati mensupları arasında da meydana geldiğini görmekteyiz[379]. Keza; Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerden birine tabi olan Efekli isimli kişinin, etrafına topladığı bazı kişiler ile birlikte Denizli, Uşak ve çevresinde eşkıyalık yapmaya başlaması üzerine, bu kişilerin yakalanarak cezalarının verilmesi için yapılan görevlendirmeye[380] rağmen, başarısız olunması yine bu dönem içerisinde meydana gelmiştir. Efekli'nin, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerin bu bölgede yaşayan mensuplarının önde gelenlerinden Yadigaroğlu isimli kişi ile birleşerek etrafta eşkıyalık olaylarına girişmesi[381], Osmanlı Devleti idarecilerinin dikkatlerini Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan cemaatlerin üzerine çekmiştir.

2-Lekvanik Ekradı Mukataası'na Tabi Cemaatler'in Rakka'ya İskanları ve Bu Cemaatlerin 1713'e Kadarki Dönemde Çukurova ve Çevresindeki Eşkıyalıkları

16 Ocak 1691 (15 R.ahir 1102) tarihinde alınan kararla[382] Rakka'ya iskanı ferman olunan Bozulus bakiyesi cemaatler ile Beğdili'ye tabi cemaatlerden 3200 kişinin, Arap aşiretlerinin saldırılarına karşı bölgenin güvenliğinin sağlanmasında yeterli gelmemesi sonucunda, Anadolu'nun değişik bölgelerinde eşkıyalık yapan diğer cemaatlerin de bu bölgeye iskan edilmesi gündeme gelmiştir. Rakka'ya iskan edilmesi için düşünülen cemaatler arasına ilk etapta dahil edilmeyen Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerin mensuplarının, yukarıda belirttiğimiz eşkıyalık olaylarına karışması üzerine, Lekvanik Ekradı olarak adlandırılan bütün cemaatlerin Rakka'ya iskan

[378] **At.Ş.D. No:14**, S.:191-2, H.:759-762, 765-766. Kasım Sonları 1102 (Evahir-i Safer 1102).

[379] Kızılkoyunlu Cemaati'nden Nazar Kethüda isimli bir kişinin yıllık vergileri toplaması sırasında, yine bu cemaatin mensuplarından Ali Kethüda ve buna tabi bazı kişilerin saldırısına uğrayarak katl edilmesi üzerine, bu olaylara neden olan kişilerin yakalanarak cezalarının verilmesi için Karaman Valisi görevlendirilmiştir. **At.Ş.D. No:15**, S.:69, H.:313. Şubat Ortaları 1691 (Evasıt-ı C.evvel 1102)

[380] **M.D. No:100**, S.:124, H.:472. Şubat Başları 1691 (Evail-i C.evvel 1102).

[381] Bu eşkıyaların yakalanarak cezalandırılması için Anadolu Beylerbeyi ile çevredeki yetkililer görevlendirilmişlerdir. **M.D. No:101**, S.:6, H.:9. (Mart Başları 1691 (Evail-i C.ahir 1102). Meydana gelen bu son eşkıyalık olayında ismi geçen Yadigaroğlu; bu olaydan 1 yıl önce "...gayret ve hamiyyet ve şecâ'et ve subhânîde ile ma'rûf ve mevsûf ..." olarak tanımlanarak, kendilerine tabi olan cemaatleri mensuplarından 150 kişi ile birlikte bizzat sefere gelmeleri istenen Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerin Boybeği ve Kethüdaları'ndan olan 9 kişiden biridir. **M.D. No:99**, S.:47, 54, H.:185-186.

[382] **MAD. No: 8458**, S:.38-39, B.:1.

edilmesine karar verilerek, bu hususta Adana ve Rakka Beylerbeyileri ile Üzeyr Sancakbeyi Polad Mehmed Paşa ve Sis Sancağı'na mutasarrıf olan Receboğlu Halil Bey görevlendirilmişlerdir[383].

Verilen bu kararla ilgili yazılan fermanda herhangi bir açıklama ve cemaat ismi belirtilmeden, "... Lekvanik ta'bîr olunan Ekrâd 'aşiretleri bi'l-cümle ..." şeklindeki ifade ilk etapta birçok probleme neden olmuştur. Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan bazı cemaatlerin, kendilerinin Ekrad olmadığını belirterek iskana gitmek istememeleri sonucunda birçok anlaşmazlıklar meydana gelmiştir[384]. Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerle ilgili olarak ortaya çıkan bu anlaşmazlıkların Rakka'ya iskan edilmesi istenen diğer cemaatlerin mensupları arasında da meydana gelmesi üzerine, Rakka'ya iskan edilen bütün cemaatlerin bir listesi hazırlanarak Rakka Beylerbeyi Kadı-zade Hüseyin Paşa'ya gönderilmiştir. Gönderilen bu listede Rakka'ya iskan edilen cemaatler belirtilirken; " *Mukâta'a-i Lekvanik tevâbi'i cemâ'atlerinden Rakka'ya iskan buyurulan cemâ'atlerdir*" başlığı altında Lekvanik, Kırıntılı, Hacılar, Akbaş ve Kızılkoyunlu Cemaatleri'nin isimleri yazılarak[385], her birinin isminin yanına "... *ve tevâbi'ihâ* ..." şeklinde ilave yapılmıştır[386].

Gönderilen bu liste ile Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerin Rakka'ya iskan edilmesi hususundaki problemlerin halledileceği düşünülmesine rağmen, bu hususla ilgili problemler devam etmiştir. Akbaş Cemaati'nin Rakka'ya iskan edilmesi hususunda görevlendirilen İçil ve Tarsus Sancakları'na mutasarrıf olan Süleyman'ın, bu cemaatin mensuplarının bir kısmının sakin olduğu Tarsus'un Elvanlu Nahiyesi'ne gitmesi ve bu hususla ilgili olarak faaliyet göstermesi üzerine, bu cemaatin mensupları

---

383 "... Ekrâd 'aşâ'irlerinden Lekvanik ta'bîr olunan Ekrâd 'aşiretleri bi'l-cümle mevâzi'-i mezkûrede iskân itdirülüb ..." **MAD. No: 8458**, S:.45, B.:2; **MAD. No: 534**, S:.11, B.:2; **T.D. No:835**, S.:4-a. 29 Mart 1691 (28 C.ahir 1102).

384 30 Aralık 1691 (9 R.ahir 1103) tarihli bir belgeye göre, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan cemaatlere tabi 1239 kişinin ancak 700'ü Rakka'ya götürülebilmiştir. Geri kalan 539 kişi ise ya bu iskana dahil olmadığını söylemiş veya iskan edilme ile ilgili kararın ardından bundan kurtulmanın yollarını aramıştır. **MAD. No: 9873**, S:.64, B.:2. Keza, Rakka'ya iskan edileceklerini duyan bazı kişiler ise kaçarak Rumeli tarafına gidip Malkara ve Kavak Kazaları'nda yaşamaya başlamışlardır. Aynı şekilde bazı kişiler de Anadolu'da Kazdağı, Tuzlu, Aydın ve Saruhan çevresinde firari olarak bulunmaktaydılar. **MAD. No: 9876**, S:.150, B.:2.

385 Bu 5 cemaatin isminin özellikle belirtilerek diğer cemaatlerin isimlerinin yazılmamasının sebebinin, bu cemaatlerin iskandan önceki dönemde ortaya çıkan itaatsizlikleri ve neden oldukları eşkıyalık olayları olduğunu düşünmekteyiz.

386 Oysa, bu listede bulunan diğer cemaatlerin hiç birinde böyle bir ilave bulunmamaktadır. Hatta bazı cemaatler kethüdalarının isimleri ile belirtilmiştir. **MAD. No: 534**, S:.8-9, B.:1; **T.D. No:835**, S.:2-b, 3-a. 5 Haziran 1692 (20 Ramazan 1103).

mukavemet etmeye başlamışlardır. Süleyman'ın bu hususta ısrar etmesi üzerine, Akbaş Cemaati'nden bazı kişiler ile Toroğlu Hasan, Erdoğduoğlu ve bölgenin önde gelen güç sahiplerinden bir çok kişinin etrafına toplanan 1000'den fazla kişi Tarsus ve çevresinde toplanarak Akbaş Cemaati'nin Rakka'ya gönderilmesine karşı çıkmışlardır. 6 gün boyunca bu kişilerin etrafta bulunan yerlerde terör havası estirmesinin ardından dağılmaları sonucunda, Akbaş Cemaati'nden bazı kişiler Süleyman tarafından yakalanarak Rakka'ya gönderilmişlerdir[387].

Meydana gelen bu olaylar ile ilgili soruşturma yapılması için Tarsus Kadısı'nın görevlendirilmesi üzerine, bölgede kalan Akbaş Cemaati mensupları ile diğer kişiler, görevini yapmak üzere soruşturma yapan bu Kadı'nın üzerine hücum edip bazı mal ve eşyalarını gasp ederek, tehdit edip gitmişlerdir. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu olaylara neden olanların yakalanarak gereken cezalarının verilmesi için bu dönemde Anadolu'da asker ihracına memur olan Şahin Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[388].

Rakka'ya iskan edilmesine karar verilen Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerin mensuplarının bütünüyle bu bölgeye götürülüp iskan edilememesine rağmen, bu mukataanın mültezimleri Rakka'da bulunan bu cemaatin mensuplarından iskana gelmeyen kişilerin de yıllık vergilerini tahsil etmeye çalışmıştır[389]. Bu hususla ilgili ortaya çıkan problemlerin devam ettiği bir süreçte, ilk etapta Rakka'ya götürülen bazı kişiler bu iskandan kurtulmak için bazı bahaneler bularak Rakka'daki iskan bölgelerinden geri dönmeye başlamışlardır[390].

---

387 Rakka'da bulunan köylere yapılan yerleştirilmeler ve buralara iskan edilen cemaatlerin ve mensuplarının isimlerinin ayrıntılı olarak yazıldığı ve Ocak Ortaları 1693 (Evail-i C.evvel 1104) tarihli Urfa Kadısı Şeyh Makbul tarafından tutulan hüccet ile gönderilen listeye göre, Mikayil Kethüda başkanlığındaki Akbaş Cemaati'ne tabi 64 kişi Urfa Sancağı'nda bulunan Çitili Nahiyesi'ndeki Mağaracık köyüne iskan edilmişlerdir. **MAD. No: 534**, S:.40.

388 **M.D. No:104**, S.:251, H.:1159. Mayıs Ortaları-Sonları 1693 (Evasıt-ı Ramazan 1104).

389 **MAD. No: 9873**, S:.64, B.:2.

390 Mesela; Urfa Kadısı Şeyh Makbul tarafından tutulan hüccet ile gönderilen listede, Lek Cemaati ile birlikte Urfa Sancağı'nda bulunan Çitili Nahiyesi'ndeki Ağcakale köyüne iskan edildikleri kaydedilmiş olan Yoralar Cemaati'ne mensup 16 hane, bir süre sonra kendilerinin bu cemaat ile ilgilerinin olmadığını ve çoğunluğunun Adana şehir merkezinde sakin olup müderris, imam, müezzin, kayyum ve benzeri görevleri beratla yerine getirdiklerini söyleyerek ya iskana gitmemişler veya bir süre sonra aldıkları ferman ile Rakka iskanından muafiyet elde edip geri gelmişlerdir. **MAD. No: 9879**, S:.355-356, B.:4. Aynı şekilde Sis'te sakin olan 13 kişi, Silahşor-ı Hassa Beşir Ağa'nın akrabası oldukları nedeniyle Rakka iskanından muaf tutulmuşlardır. **MAD. No: 8458**, S:.136, B.:1. 7 Temmuz 1693 (4 Zilkade 1104). Bu kişilerin daha sonraki yıllarda tekrar Rakka'ya iskan edilmeleri için yapılan çalışmalar üzerine, bu muafiyetlerini öne sürerek Rakka'ya iskan edilmekten kurtulmuşlardır. **A.Ş.S.**

Bir yolunu bularak Rakka iskanından kurtulan bu kişiler ile iskana gitmeyenlerin yıllık vergilerinin, Rakka'da bulunan Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerden tahsil edilmeye çalışılması, iskanı kabul ederek bu bölgede bulunan bu cemaatlerin mensuplarının rahatsızlığına neden olmuştur. Bunun yanında, iskan edilen cemaatler arasında ortaya çıkan bazı problemler ve eşkıyalık olayları sonucunda Rakka'daki iskan bölgesinde huzur bozulmaya başlamıştır. Bunlara ilave olarak, iskan edilen bölgenin coğrafî ve iklim özelliklerinin buraya yerleştirilen cemaatlerin mensuplarına zor gelmesi de bir başka problem kaynağıdır. Bu problemlerin neticesi olarak, bir çok cemaatte olduğu gibi, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan cemaatlerin mensupları da yavaş yavaş bu bölgeden firar etmeye ve eskiden yaşadıkları yerlere gitmeye başlamışlardır[391].

Rakka'dan firar eden Lek, Akbaş ve Hacılar Cemaatleri mensuplarından bir kısmı Çukurova bölgesine gelerek Sis'te bulunan Anavarza ve çevresinde yaşayan halkın bir kısmını korkutup kaçırtarak burada yaşamaya başlamışlardır. Bu cemaatlerin mensuplarının bir kısmı ise Ayas, Berendi ve Kınık'a iskan edilen Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'nin içine girip saklanmışlardır[392]. Bu firarilerin bölgeden çıkarılarak Rakka'ya gönderilmeleri için yapılan çalışmalara rağmen, bu cemaatlerin mensuplarının Çukurova bölgesindeki varlıkları devam etmiştir. Rakka iskanından firar eden Receblü Avşarı, Silsüpür Ceridi ve diğer cemaatlerin firarileri ile birlikte hareket eden bu cemaatlerin mensuplarından Denizoğlu Hasan ve kardeşleri Mehmed, Seyfi ile Kepenek, Helli Beğoğlu Tatar ve Teryuz isimli kişiler, kalabalık guruplar halinde

No:24, S.:10, B.:4. 5 Ağustos 1710 (9 C.ahir 1122); **M.D. No:132**, S.:363, H.:4. Eylül Başları 1725 (Evahir-i Zilhicce 1137). Keza, daha önceki dönemlerde Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan Delilü ve Eminlü Cemaatleri mensupları da Rakka iskanından muaf olmak için ferman elde etmeyi başarmışlardır. **MAD. No: 17904**, S:.69, B.:2. 26 Ocak 1694 (29 C.evvel 1105). Ancak daha sonraki yıllarda bu cemaatlerin mensuplarının Rakka'ya gönderilerek bu bölgede iskan edilmelerine karar verilmiş olmalı ki bu cemaatlerin adları Rakka'dan firar eden cemaatler arasında zikredilmeye başlanmıştır. **M.D. No:112**, S.:100, H.:325; **M.D. No:114**, S.:44, H.:1.

391 Mesela, Kırıntılı Cemaati mensuplarından bir çoğu firar ederek Aydın ve Saruhan civarlarına gidip eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. **MAD. No: 9876**, S:.181-182, B.:2. Bu eşkıyalık olaylarının devam etmesi üzerine, bunların itaat altına alınarak gerekenlerinin cezalarının verilmesi için Anadolu Eyaleti Valisi Vezir İbrahim Paşa görevlendirilmiştir. **MAD. No: 17904**, S:.60, B.:2. 21 Ocak 1694 (24 C.evvel 1105). Yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin mensuplarının Rakka'ya götürülmelerinde başarılı olunamadığı gibi, bu bölgedeki eşkıyalıklarının da önü alınamamıştır. **MAD. No: 17904**, S:.36-37, B.:1.

392 **M.D. No:105**, S:.68, H.:309; **MAD. No: 9879**, S:.81, B.:1.

Kayseri, Maraş ve Çukurova arasında dolaşarak bölgede korku ve terör ortamı yaratıp birçok eşkıyalık olaylarına karışmışlardır[393].

Çukurova bölgesi ile birlikte diğer bölgelerde eşkıyalık yaparak çevrelerine zarar veren Lek, Kırıntılı, Akbaş ve Hacılu Cemaatleri'nin firarilerinin Rakka'ya iskan edilmeleri için yapılan bütün çalışmalara rağmen bunda başarılı olunamamıştır. Zira bu cemaatlere mensup olan bazı kişiler; Adana, Sis, Tarsus ve Silifke'de bulunan bazı cemaatlerin içine girerek ve şehir merkezlerinde gizlenerek Rakka'ya iskan edilmekten kurtulmanın yolunu bulmuşlardır[394].

Akbaş Cemaati'ne mensup olup, daha önceki dönemlerde Tarsus'ta tımar ve zeamet sahibi olan kişilerin Rakka iskanına gitmemesi sonrasında, Rakka'dan firar ederek gelen bazı Akbaş Cemaati firarileri, bu kişilerin yanlarına giderek saklanmaya başlamışlardır. Bu firariler bir süre sonra, Tarsus ve çevresinde sakin olan halkın mal ve hayvanlarını gasp etmeye başlayınca, Tarsus Kadısı durumu İstanbul'a arz ederek bu kişilerin Rakka'ya geri gönderilmelerini talep etmiştir. Yapılan bu talep üzerine, Akbaş Cemaati mensuplarından Tarsus ve çevresinde bulunanların Rakka'ya geri gönderilmeleri için Adana Beylerbeyi görevlendirilmiştir[395].

Yapılan çalışmalara rağmen, Rakka'ya geri götürülmelerinde başarılı olunamayan Lek, Hacılu, Akbaş, Delili ve Kırıntılı Cemaatleri mensuplarından Denizoğlu Hasan, Mehmed, Asaf, Selim Kethüda, Hamdi, Kel Beğ ve Kara Mamo adlı ele başlarının önderliğinde 400'den fazla firari Anavarza ve çevresine iyice yerleşerek burada yaşamaya başlamışlardır. Genellikle, kış mevsiminde Anavarza'da ikamet eden bu firariler, yaz mevsiminde Develü Ovası'na gidip burada ikamet ederek, 20-30 kişilik guruplar halinde Niğde, Bor, Ürgüp, Şücaeddin, Anduğı, Kabı ve Ereğli çevresinde dolaşıp yol kesme, köy basma, adam katl etme ve mal gaspı gibi eşkıyalık olaylarına neden olmuşlardır. Meydana gelen bu olayların önünün alınamaması sonucunda bu eşkıyalık olayları artarak devam etmiştir. Durumun bölge halkı tarafından İstanbul'a

---

393 **M.D. No:110**, S:.383, H.:1674. Eşkıyalık yapan bu kişilerin yakalanarak Rakka'ya geri götürülmeleri için yapılan faaliyetler üzerine, bu eşkıyaların bir kısmı kaçarak Denizli ve Manisa tarafına gitmişlerdir. Bu bölgede de eşkıyalık olaylarına neden olan bu kişilerin tenkili için bu dönemde Aydın Muhassılı olan Nasuh Paşa görevlendirilmiştir. **M.D. No:110**, S:.643, H.:2961.Nisan Başları 1699 (Evail-i Şevval 1110).

394 "... Lek Ekrâdı Cemâ'ati'nden ve Kırıntılı Kabîlesi'nden firâr idüb İçil'de ve Yoralar'a tabi Lek Cemâ'ati'nden hâlâ Adana'da bulunanlar ve Akbaş ve Hacılar Ekrâdı'ndan hâlâ Adana ve Tarsus ve Silifke'de olanlar ..." **M.D. No:111**, S:.31, H.:87.

395 **MAD. No: 9881**, S:.362, B.:2. 9 Mayıs 1699 (9 Zilkade 1110).

toplu bir şekilde bildirilmesi üzerine, bu cemaatlere mensup olan herkesin yakalanıp Ayas İskelesi'nde gemiye bindirilerek Kıbrıs'a götürülüp iskan edilmelerine karar verilmiş ve bu husus için Maraş Beylerbeyi Rişvanoğlu Hali Paşa, Adana Beylerbeyi Mustafa Paşa ile Kozanoğulları ve çevredeki güç sahipleri görevlendirilmişlerdir[396].

Verilen bu karar üzerine bu cemaatlerin mensupları, dağlık bölgelere ve yaylalara kaçıp saklanmışlar ve fırsat buldukça çevrede yaşayan halka zarar vermeye devam etmişlerdir[397]. Bu cemaatlerin mensuplarının Kıbrıs'a sürülmeleri için yapılan çalışmalara rağmen, bu kişilerin Kıbrıs'a gitmemek için kaçıp saklanmaları üzerine, bu hususta başarılı olunamamıştır. Gönderilen fermanlar sonucunda, yapılan askerî faaliyetlere mukavemet edemeyen bu cemaatlerin mensuplarının bir kısmı yakalanmışsa da önemli bir kısmı kaçarak kurtulmanın yollarını bulmuşlardır. Askerî kuvvetlerin ellerinden kurtulan bu kişiler, bu kaçışları sırasında Niğde, Bor, Ereğli ve Eskiil Kazaları'nın bulunduğu bölgede eşkıyalık yaparak, kaçıp Anadolu'nun içlerine doğru gitmişlerdir[398].

Rakka'ya geri götürülemedikleri gibi, Kıbrıs'a iskan edilmelerinde de başarılı olunamayan Lekvanik Cemaatleri mensuplarının, yaptıkları bu eşkıyalıkların önünün alınması amacıyla bu defa da Halep Eyaleti'nde bulunan Menbic Nahiyesine iskan edilmelerine karar verilmiştir. Verilen bu kararın ardından, Anadolu'nun içlerine kaçan bu cemaatlerin mensuplarını yakalayarak Adana'ya götürüp buranın idarecilerine teslim etmesi için Aydın Muhassılı olan Nasuh Paşa görevlendirilmiştir. Yapılan bu görevlendirme sonucunda Nasuh Paşa bu kişileri yakalayarak Adana tarafına götürüp bölge idarecilerine teslim etmiştir[399].

Halep Eyaleti'nde bulunan Menbic Nahiyesine iskan edilmeleri için bu bölgeye götürülen Lekvanik Cemaatleri mensupları, kısa bir süre sonra burayı terk ederek

---

[396] "...Cemâ'at-i merkûm ehl ü 'iyâl ve evlâd ve ensâb ve emvâl ve erzâk ve bi'l-cümle mevâşîleriyle 'alâ-eyy-i hâl kaldırılub Ayas İskelesi'nde sefâyîne vaz' ve Kıbrıs Cezîresi'nde mevâzi'-i hâliye ve harâbede iyvâ ve iskânlarıyla asâr-ı mazarrlarından bilâd ve 'ibâdın te`mîn ve tatmîni ..." **A.Ş.S. No:101**, S.:216-217, B.:346; **M.D. No:112**, S:.100, H.:325. Aralık Sonları 1701 (Evahir-i Receb 1113).

[397] **A.Ş.S. No:101**, S.:238, B.:383.

[398] "...Niğde ve Bor ve Şuca'eddin ve Ereğli ve Anduğı ve Eskiil Kazâları'ndan hayvanât sürüb ve fukarânın mezrû'ât ve mahsûlâtların bi'l-külliye istihlâk eylediklerinden mâ'adâ nice Ümmet-i Muhammed'i katl ve emvâl ve erzâkların gasb ve gâret ve ehl ve 'iyâllerine ta'arruz gibi şekâvet ve fesâdları gittikce mütezâyid ..." **M.D. No:114**, S:.44, H.:1

[399] Nasuh Paşa tarafından yakalanarak Adana'ya getirilen bu cemaatlerin mensuplarını, iskan edilecekleri yerlere götürüp teslim etmesi için ise Adana Valisi Vezir Yusuf Paşa görevlendirilmiştir. **M.D. No:114**, S:.44, H.:1. Mart Ortaları 1703 (Evahir-i Şevval 1114).

Çukurova bölgesine gelmeye başlamışlardır. Bu kişilerin burayı terk etmelerinin temel sebebi, iskan edildikleri Menbic'e yakın bölgelerde sakin olan Beğdili Türkmenleri ile aralarında daha önceki dönemlerde meydana gelen olaylar nedeniyle oluşmuş olan düşmanlıktır. Bu düşmanlıktan korktukları için Lekvanik Cemaatleri mensupları bu bölgede oturmaya cesaret edememişlerdir[400].

Menbic'de ikamet etmeyerek Çukurova bölgesine gelen bu cemaatlerin mensupları, daha önceki dönemlerde haklarında yapılan sert takibatlardan aldıkları ders nedeniyle de Anavarza çevresine gidememişlerdir. Gidecek yerleri bulunmayan bu cemaatlerin mensuplarının çoğunluğunun birer ikişer ayrılarak çevrede bulunan cemaatlerin ve köylerin içine karışması sonucunda bu cemaatlerin mevcut halkının toplam sayısı 300'den daha da aşağıya düşmüştür[401].

Bu durumun devam etmesi sırasında, Lekvanik Cemaatleri'nin ileri gelenlerinin Anavarza'ya iskan edilmeleri talebi gündeme gelmiştir. Bu cemaat ileri gelenleri, sahip oldukları atları ve silahları satıp öküz alarak ziraat edip, bundan sonra içlerinden eşkıyalık yapanlar olursa kendilerinin bunları yakalayıp teslim edeceklerini ve yaylak zamanında başka sancağa gitmeyerek çevrelerinde bulunan bölgelerde yaylayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu kişiler ayrıca, Anavarza Mukataası'nın yıllık 1.750 kuruş malına 3.250 kuruş zam yapılarak toplam 5.000 kuruş olmasını, bu meblağ ile birlikte kendi cemaatlerinin üzerlerine kayıtlı olan 6.500 kuruş vergiyi de vereceklerini belirtip bu isteklerini dönemin Adana Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya iletmişlerdir. Bu tekliflerin Vezir Yusuf Paşa tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan Lek, Akbaş, Kızılkoyunlu, Hacılar ve Yoralar Cemaatleri mensuplarının Anavarza'ya iskan edilerek, 6500 kuruş yıllık vergilerinin Adana Mukataası'na dahil edilmesine karar verilmiştir[402].

Ancak verilen bu kararın çevrede yaşayan diğer halk tarafından duyulması büyük bir korku oluşturmuştur. Daha önceki dönemlerde Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerin eşkıyalıklarından dolayı çok zarar görmüş olan Develü ve çevresi sakinleri,

---

400 "... Beğdili Türkmânı ile beynlerinde 'adâvet olub ma'en meks mümkün olmamağla ..." **M.D. No:114-1**, S:.107, H.:2. "... Beğdili Türkmânı ile beynlerinde 'adâvetleri olduğundan mahall-i mezbûrede Türkmân Tâ'ifesiyle hüsn-i zindegâni idemediklerinden Rakka'ya gidemeyüb ..." **MAD. No: 8458**, S:.210, B.:1.

401 "...Anavarza'da temekküne dahî bilâ-fermân cesâret idemeyüb ve bir tarafa perâkende oldukları el-yevm üç yüz mikdârı ev bâkî kalub anlar dahi fakîrü'l-hâl ..." **M.D. No:114-1**, S:.107, H.:2.

402 **MAD. No: 8458**, S:.210-211, B.:1. 30 Eylül 1703 (19 C.evvel 1115).

daha önceki dönemlerde meydana gelen olayları belirterek, bunların Anavarza'ya iskan edilmesi durumunda bundan sonraki dönemde de bu olayların devam edeceğini belirtip, bu cemaatlerin Anavarza'ya iskan edilmesi kararına itiraz etmişlerdir. Yapılan bu itirazın üzerine; Anavarza'ya iskan edilmesine karar verilen bu cemaatlerin, yapılan bu itirazda belirtildiği gibi bundan sonraki dönemde çevrelerine zarar verme ihtimallerinin olup olmadığının araştırılarak bölgenin düzenine zarar verecek uygulamalara imkan verilmemesi için Adana Beylerbeyi görevlendirilmiştir[403].

Yapılan araştırma sonucunda olumlu cevap verilmiş olmalı ki bu görevlendirmeden kısa bir süre sonra Lekvanik Ekradı Mukataası'nın, bir dönem Adana Eyaleti Mukataası'na dahil edildiğini, ardından da bu mukataadan ayrılarak yeniden Hass haline getirilen İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na dahil edildiğini görmekteyiz[404].

Yapmış oldukları taahhütler sonucunda Anavarza'ya iskan edilen Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerin mensupları, taahhütlerine uygun olarak bir süre herhangi bir olaya karışmayarak burada yaşamışlardır. Ancak bir süre sonra, bu cemaatlere mensup olan bazı kişilerin bu çevredeki bölgelerde eşkıyalık yapmaya başladıklarının İstanbul'a bildirilmesi üzerine, durumun soruşturulup gereği gibi araştırılması için dönemin Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa görevlendirilmiştir. Yapılan bu görevlendirmeye göre bu cemaatlerin mensupları eşkıyalık yapmayacaklarına dair nezre bağlanacaklardı. Eğer nezr hücceti vermeyi kabul etmeyip eşkıyalık yapmaya kalkışırlarsa Rakka'ya iskan edileceklerdi[405]. Yapılan bu görevlendirmenin sonucunda bu cemaatlerin mensuplarının nezr hücceti vermeleri sonucunda bu cemaatlerin Anavarza'da sakin olmalarına müsaade edilmiştir. Zira bu olaydan bir süre sonra, Rakka'ya iskan edilen cemaatlerden firar ederek başka bölgelere giden cemaatlerin mensuplarının bulunarak geri gönderilmesi için gönderilen ferman ve buyuruldularda, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin mensupları hariç tutularak diğer cemaatlerin mensupları bu firariler sınıfına dahil edilmiştir[406].

Fakat kısa bir süre sonra, herhangi bir eşkıyalık yapmayacaklarına dair yapmış oldukları taahhüde istinaden Anavarza'ya iskan edilmiş olan Lekvanik Ekradı

403 **M.D. No:114-1**, S:.107, H.:2. Ocak Başları 1704 (Evahir-i Şaban 1115).
404 **A.Ş.S. No:105**, S.:97, B.:157. 16 Ağustos 1704 (14 R.ahir 1116).
405 **M.D. No:114-1**, S:.473, H.:3. Mart Ortaları 1705 (Evasıt-ı Zilkade 1116).
406 "...Lekvanik'den mâ'da sâ'ir cemâ'atlerden iskândan hurûc ve firâr idenler ..." **A.Ş.S. No:30**, S.:44-45, B.:59-60; **M.D. No:114-1**, S:.609, H.:4.

Mukataası Cemaatleri mensupları eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Bu cemaatlerin mensuplarından Kara Yakub, Halil, Ebubekir, Göçi, Nisvanoğlu Derviş, Eymir, Abdullah ile kardeşi Eymir, Urkac, Kadı Hamdi, Ağvanoğlu Hamdi, Deli Ali, Köse Osman, Beğli Hüseyin, Kürd Velioğulları Hasan ve Hüseyin ve Pehlivan, Kara Muradoğlu İbrahim ve Koçu isimli eşkıyalar İmamkuluoğlu ve Kara Gündüzlü Cemaatleri mensuplarından da kendilerine katılan kişilerden oluşan 200 kişi ile birlikte Develü Kazası'na giderek eşkıyalıklarını bu bölgede icra etmeye başlamışlardır. Develü'ye tabi Ağalar ve Çomaklı köylerine giden bu eşkıyalar, köylülerin harmanlarındaki mahsulleri ve kovanlarını yaktıkları gibi, bu bölgede sakin olan İbrahim ve Fatma adlı *2 kişiyi döğene bağlayıp ateşe atmışlardır.* Bu olaylar sırasında 15 deveyi kurşunla öldüren bu kişiler 40 evi yaktıktan sonra, çevrede buldukları bütün deve, koyun, sığır, mal ve eşyaları gasp ederek yanlarında götürmüşlerdir[407].

Bu eşkıyalar, yaptıkları eşkıyalık olaylarının ardından Develü'ye tabi İbce, Köğrı, Merazı, Mıklıdere, Alakilisa, Otlıyan, Ilıpınar, Sığderecik, İncesu ve Yuvalı adlı köyleri yağmalayarak bu yerleri harap bir hale getirmişlerdir. Durumun bölge sakinleri ve idarecilerince İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin bölgede bulunmasının zararlı olduğuna karar verilerek Rakka'ya iskan edilmesi için Rakka ve Karaman Valileri, Adana Beylerbeyi ile Kayseri ve Niğde Sancakbeyleri görevlendirilmişlerdir[408].

Rakka'ya iskan edilmeleri için verilen bu kararın ardından, Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensuplarının bir kısmı yakalanarak Rakka'ya doğru götürülmüş ise de çoğunluğu kaçarak dağlık bölgelere veya şehir merkezleri ile köylere saklanmışlardır. Rakka'ya yapılacak olan bu iskana gitmemek için bu şekilde firar edenlerin yakalanarak

---

[407] "...zikr olunan karyeler ahâlîsinin harmanlarında olan mahsûlât ve kovanların bi'l-külliye ihrâk-ı bi'n-nâr eylediklerinden gayrı İbrahim nâm kimesne ile Fatma Hatun'ı döğene sarub ateşe ilkâ ve on beş aded develerin kurşun ile darb ve ihlâk ve kırk mikdârı evlerin dahî ihrâk ve bâkî kalan deve ve koyun ve sığır ve sâ'ir emvâl ve erzâkların nehb ve gâret ..." **M.D. No:114-1**, S:.702, H.:1.

[408] **M.D. No:114-1**, S:.702, H.:1. Şubat Ortaları 1706 (Evahir-i Şevval 1117). Bu cemaatlerin Rakka'ya gönderilmesi için alınan bu karara rağmen, Lekvanik Ekradı Mukataası'nın yıllık 6.500 kuruş malı bir süre sonra Adana Eyaleti Mukataası dahilinde gösterilerek dönemin Adana Beylerbeyi'ne iltizam edilmiştir. **A.Ş.S. No:104**, S.:45-46, B.:61. 28 Mayıs 1706 (14 Safer 1118). Bu hususla ilgili problemlerin çıkması sonucunda Adana şehir merkezinde yaşayan 16 kişilik Yoralar Cemaati'nin malı hariç olmak üzere, diğer cemaatler Adana Mukataası'ndan ifraz edilmiş ve yıllık vergilerinin tutarı olan 6.500 kuruştan 500 kuruş indirilerek 6.000 kuruş mal ile Rakka Mukataası'na dahil edilmiştir. **MAD. No: 8458**, S:.211, B.:4. 13 Ocak 1707 (8 Şevval 1118).

geri gönderilmesi için gönderilen fermana[409] rağmen bu firarilerin yakalanmaları mümkün olmamıştır. Yakalanamayan bu kişiler, bu dönemde itaatsizlikleri su yüzüne çıkmış olan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının bir kısmı ile birleşerek Kurdkulağı çevresinde eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Kurdkulağı civarında, bu dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın mutasarrıfı olan Polad-zade İsmail Paşa'nın üzerine hücum ederek 40-50 keselik nakit meblağını ve bir çok mal ve eşyasını yağmalayan bu eşkıyalar, çevrede terör havası estirmeye devam etmişlerdir[410].

Çukurova ve çevresinde meydana gelen bu olayların sonucunda, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerin tümünün Rakka'ya gönderilmesi için geniş bir harekete girişilmiştir. Lekvanik Cemaatleri mensuplarından, bütün Anadolu'da bulunanlar ile birlikte Adana ve civarında sakin olanların da Rakka'ya gönderilmesi için yapılan çalışmalarda, ilk etapta Adana şehir merkezinde bulunan Yoralar Cemaati mensuplarının da bu iskan olayına dahil olduğu hususunda verilen emre[411] rağmen, bir süre sonra Yoralar Cemaati mensupları Rakka iskanından affedilmişlerdir[412].

Yapılan çalışmaların sonucunda Lekvanik Ekradı Mukataası Cemaatleri'ne mensup kişilerden 200 kadarının Rakka'ya iskan edilmesinde başarılı olunmuştur. 1691 yılında Rakka'ya iskan edilmeden önce 1229 kişinin kayıtlı olduğu bu mukataaya tabi olan kişilerin bir çoğu ise çevreye dağılarak firari olarak yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Mesela; başta Eminlü ve Delilü Cemaatleri'ne mensup olanlar olmak üzere bazı kişiler Rumeli tarafında, Mansurlu, Halillü, Delilü ve Şücan cemaatlerinden bazı kişiler Anadolu'nun değişik bölgelerinde, Yoralar Cemaati ile Hacılar, Akbaş ve Lek Ekradı'ndan bazı kişiler Adana ve çevresinde bulundukları gibi, bir kısmı da Silifke ve Trablusşam taraflarında firari olarak yaşamlarını sürdürmekteydiler. Firari olarak bulunan bu kişilerin yıllık vergilerinin Rakka'ya iskan edilen cemaatlerin mensuplarından tahsil edilmeye kalkışılması ve bunun sonucunda bazı problemler ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu problemler üzerine, Osmanlı toprakları üzerinde bulunan bütün yerlerdeki idareciler, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi kişilerin tespit

---

409 **A.Ş.S. No:104**, S.:32, B.:43-a; **M.D. No:115**, S:.93, H.:1. Ağustos Ortaları 1706 (Evail-i C.evvel 1118).

410 **M.D. No:115**, S.:164, H.:1.

411 **A.Ş.S. No:104**, S.:32, 91 B.:43-b, 130-a.

412 **A.Ş.S. No:104**, S.:31, B.:42-a. Rakka iskanından affedilen bu cemaatin yıllık 383,5 kuruş malları da Lekvanik Ekradı Mukataası'ndan ayrılarak Adana Mukataası'na dahil edilmiştir. **A.Ş.S. No:24**, S.:25 B.:28. Bu husus daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. **A.Ş.S. No:41**, S.:89 B.:165; **A.Ş.S. No:12**, S.:2 B.:11.

edilerek isimleri ve sahip oldukları hayvanları ile tahrir edilerek, elde edilen verilerin İstanbul'a gönderilmesi için görevlendirilmişlerdir[413].

Yapılan çalışmalar ile Rakka'ya iskan edilen Lekvanik Ekradı Mukataası Cemaatleri'nin bu bölgede ikamet ettirilmesi ne yazık ki mümkün olmamıştır. Bir süre Rakka'da yaşayan bu cemaatlerin mensupları, buradan firar ederek Anadolu'nun çeşitli bölgeleri ile birlikte Çukurova civarına gelmeye başlamışlardır. Bu kişilerin firar ettikten sonra geçebilecekleri yolların tutulması için yapılan uyarılar ve görevlendirilmelere[414] rağmen bu firarilerin Anadolu içlerine doğru gidip eşkıyalık yapmalarının önü alınamamıştır. Durumun daha da karışık bir hal alması üzerine, Rakka'dan firar eden Lekvanik Ekradı Cemaatleri ile diğer cemaatlerin yakalanarak geri gönderilmeleri için bu dönemde Sivas Valisi olan Vezir Mehmed Paşa görevlendirilmiştir. [415].

Yapılan bu çalışmalara rağmen, Lekvanik Ekradı ve Receblü Avşarı'na mensup 400-500 ev Niğde Sancağı civarına giderek bu bölgede eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. Yahyalu Kazası civarında yaylayan Bozdoğan Taifesi'nden bazı kişilerin üzerine saldıran bu kişiler, 9 kişiyi katl edip birçok mal ve eşyayı gasp ederek gitmişlerdir. Yaptıkları bu eşkıyalık olayının ardından Kayseri'de 3, Bozok'ta 7 köyü basarak adam katl edip, mal ve eşyaları yağmalayan bu eşkıyalar, kendilerini takip eden askerlerden kaçarak Kozan Dağı'na gelip, bu bölgedeki güç sahiplerinden Kozanoğulları'na sığınmışlardır[416]. Dağlık bölgelere kaçarak saklanan bu kişilerin yanında, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'ne mensup bazı kişiler, şehir merkezleri ve köylerde yaşamlarını devam ettirmekte idiler. Lekvanik Ekradı Cemaatleri'ne mensup bütün herkesin Rakka'ya iskan edilmeleri için verilen kesin karara rağmen, bu kişiler

[413] **A.Ş.S. No:24**, S.:24-25 B.:28. 27 Eylül 1708 (12 Receb 1120).
[414] **A.Ş.S. No:19**, S.:29-30, B.:40. Temmuz Başları 1711 (Evail-i C.evvel 1122).
[415] **At.Ş.D. No:58**, S.:85-86, H.:2. Vezir Mehmed Paşa'ya bu görevinde yardım etmesi için Adana, Maraş, Diyarbekir ve diğer yerlerin idarecileri görevlendirilmişlerdir. **A.Ş.S. No:19**, S.:33-35, B.:47; **At.Ş.D. No:58**, S.:86-87, H.:3, 2.
[416] Bu eşkıyalar yardım eden Kozanoğulları'nın cezalandırılması ve iskan firarilerinin yakalanarak Rakka'ya gönderilmesi için, bu dönemde İçil Sancağı'na mutasarrıf olan Abdulgafur Paşa ile bu çevrede bulunan diğer idareciler görevlendirilmişlerdir. **At.Ş.D. No:58**, S.:95-96, H.:3. Kasım Başları 1711 (Evasıt-ı Ramazan 1122).

yerine göre resmi devlet makamlarına kendi işleri için gidip herhangi bir takibat olmadan işlerini ettiklerini dahi görmekteyiz[417].

Gönderilen fermanlar sonucunda, yapılan bütün faaliyetlere rağmen yakalanarak Rakka'ya gönderilip iskan edilmelerinde başarılı olunamayan Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin bir kısmı, bu dönemde iskan edildikleri Hama bölgesinden firar ederek Çukurova bölgesine gelen İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi Sakallu Ceridi ve Çakallu Cemaatleri ile birleşerek Payas ve Adana arasındaki bölgede yol kesme ve adam katl etme olaylarına başlamışlardır. Bu cemaatlerin eşkıyalarının yaptıkları olaylar sonucunda bölgenin huzurunun gittikçe bozulması ve düzenin sağlanamaması üzerine, Trablusşam Valisi olup bu sırada Anadolu'da asker ihracı ve eşkıya teftişine görevli olan eski Sadrazamlar'dan Vezir Hasan Paşa bu cemaatlerin tenkili için görevlendirilmiştir[418]. Vezir Hasan Paşa'nın yaptığı çalışmalar sonucunda İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin çoğunluğunun itaat altına alınmasında başarı sağlandığı halde, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin itaat altına alınarak Rakka'ya iskan edilmesinde başarılı olunamamıştır[419].

3-Lekvanik Ekradı Mukataası'na Tabi Cemaatler'in 1713'den Sonraki Dönemde Çukurova ve Çevresindeki Eşkıyalıkları

1707 yılında Adana Mukataası'dan ifraz edilerek Rakka Mukataası'na 6.000 kuruş mal ile dahil edilen Lekvanik Ekradı Mukataası Cemaatleri mensuplarının çoğunluğunun iskan bölgelerinde durmayarak firar etmeleri sonucunda 6.000 kuruş tutarındaki yıllık vergilerinin tahsil edilmesi mümkün olmamıştır. Bu durumun devam etmesi sonucunda, Rakka Mukataası malında bu meblağ ile ilgili kısım açık kalmıştır. Bu husus ile ilgili olarak dönemin Rakka Valileri ile devlet idarecileri arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözülememesi ve bu cemaatlerin Rakka'ya götürülüp iskan edilmelerinde başarılı olunamaması üzerine, Rakka Valisi Yusuf Paşa, bu cemaatlerin yıllık vergilerinin karşılığı olan 6.000 kuruşun Rakka Mukataası'ndan tenzil edilmesini

---

[417] Lek Cemaati'nden olup, Sis Kazası'nda sakin olan Osman bin Dilaver adlı kişinin, mahkemeye gelerek Çoblu Cemaati'nden Ilgar Mehmed ile bu kişinin amcası İbrahim'in 20 sene önce kendinin bazı eşyasını çaldıkların söyleyerek şikayette bulunması bu hususta en güzel örnektir. **A.Ş.S. No:19**, S.:98, B.:167. 19 Nisan 1711 (Gurre-i R.evvel 1123). Burada ismi geçen Osman bin Dilaver'in adının, daha önceki dönemlerde Rakka iskanından muafiyet elde eden Sis sakini 13 kişi arasında adının bulunmadığını da belirtmek gerekir.

[418] **M.D. No:119**, S.:120-121, H.:585. Mart Başları 1712 (Evahir-i Muharrem 1124).

[419] **M.D. No:119**, S.:185-186, H.:809.

talep etmiştir. Yapılan bu talep ile aynı dönem içerisinde, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin Boybeyi ve Kethüdaları'ndan bir kısmı İstanbul'a giderek kendilerinin Rakka iskanından affedilmelerini talep etmişlerdir.

Yapılan bu taleplerin sonucunda Lek, Kırıntılı ve Hacılar Cemaatleri'nin Develü Kazası'nda bulunan Harmancık adlı bölgedeki harap köylere, Kızılkoyunlu Cemaati'nin Kırşehir Sancağı'nda Süleymanlu Kazası'ndaki harap köylere Akbaş Cemaati'nin Adana Kazası'nda bulunan Ağba ve Boğalu ile diğer harap köylere yerleştirilmelerine karar verilmiştir[420]. Verilen bu kararın sonucunda, bu cemaatlerin bağlı olduğu Lekvanik Ekradı Mukataası'nın iltizama verilmesi gündeme gelmiştir. Bu cemaatlerin mensuplarının çoğunluğunun dağınık olarak başka bölgelerde yaşıyor olması ve durumlarının fakir olmasının göz önüne alınması sonucunda, yıllık vergilerinin 1713 (1125) senesinde 1.500 kuruş, 1714 (1126) senesinde 3.500 kuruş, 1715 (1127) senesinde 5.000 kuruş ve 1716 (1128) senesinde 6.000 kuruş olması kararlaştırılarak Darphane-i Amire Nazırı olan Seyyid Derviş ile Veli isimli kişiye ortak olarak iltizama verilmiştir[421].

Lekvanik Ekradı Mukataası'na dahil cemaatlerin mensuplarının Rakka dışındaki bölgelere iskan edilmeleri için verilen bu kararın ardından, daha önceki dönemlerde eşkıyalık olaylarına karışan kişiler ile bunlara yardım edenlerin yakalanarak cezalarının verilmesi için fermanlar gönderilmeye başlanmıştır[422]. Eşkıyalık olaylarına karışan bu kişilerin yakalanması için çalışmaların yapıldığı dönemde, Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensuplarından bir kısmı Receblü Avşarı ve Tacirlü Cemaatleri'nden bazı kişiler ile birlikte Kayseri, Develü, Yahyalu ve Zamantı bölgelerinde eşkıyalık olaylarına neden olmaya başlamışlardır. Bu cemaatlerin diğer mensuplarının, eşkıyalık olaylarına karışan bu kişileri iskan edildikleri sırada yapmış oldukları taahhüt gereğince teslim etmek yerine bunları korumaya kalkışması ve yeniden çevrelerinde bulunan halka zarar vermeye başlaması üzerine, kısa bir süre önce Rakka iskanından affedilen Lek,

[420] Verilen bu karara göre, bu cemaatler ziraat ile uğraşıp, çevrelerinde bulunan yerlerin sakinlerine zarar vermemek üzere nezre bağlanacaklardı. **A.Ş.S. No:42**, S.:112, B.:245.

[421] **A.Ş.S. No:42**, S.:112, B.:245. 6 Mart 1713 (8 Safer 1125). Bu hususla ilgili verilen karardan bir süre sonra, bu cemaatlerin Rakka iskanından affedildikleri ve yıllık vergileri tutarı olan 6.000 kuruşun Rakka Mukataası'ndan ifraz edildiğine dair Rakka Valisi Vezir Mehmed Paşa'ya ferman gönderilmiştir. **A.Ş.S. No:39**, S.:32-a, B.:45.

[422] **M.D. No:117**, S.:270, H.:2.

Kızılkoyunlu, Hacılu, Akbaş ve Kırıntılı Cemaatleri'nin Rakka'ya götürülüp burada iskan edilmelerine karar verilmiştir[423].

Rakka'ya iskan edilmeleri için verilen bu kararın uygulanması, daha önceki kararlarda olduğu gibi mümkün olmamıştır. Kendilerini Rakka'ya göndermek için yapılan takibat ve faaliyetlerden kaçan Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensuplarından bazıları, bu dönemde Rakka'dan firar ederek Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde eşkıyalık olaylarına karışan Silsüpür Ceridi'nden bazı kişiler ile birleşerek birçok bölgede eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. Bu cemaatlerin yaptıkları eşkıyalıklara engel olunarak Rakka'ya götürülmelerinde başarılı olunamaması üzerine, bunların tenkili için Aydın ve Menteşe Sancakları'nda Muhassıl-ı emval olup bu dönemde Adana Beylerbeyi olarak atanan Ahmed Paşa görevlendirilmiştir[424].

Yapılan bu görevlendirmeye rağmen Rakka'ya iskan edilmelerinde başarılı olunamayan Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin haklarında yapılan takibatın devam ettiği dönem içerisinde, bu cemaatlerin ileri gelenleri dönemin Adana Beylerbeyi Hacı Mehmed Paşa ile görüşerek, kendilerinin Rakka'ya gitmek istemediklerini belirtmiş ve Anavarza'ya iskan edilmelerini talep etmişlerdir. Yapılan bu talep ile birlikte, bu kişiler 1703 yılında Anavarza'ya yapılan iskanda olduğu gibi sahip oldukları atları ve silahları satıp öküz alarak ziraat etmeyi, bundan sonra içlerinden eşkıyalık yapanlar olursa kendilerinin bunları yakalayıp teslim etmeyi ve yaylak zamanında başka sancağa gitmeyerek çevrelerinde bulunan bölgelerde yaylayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bunlara ilave olarak, 1713 yılında tespit edildiği şekilde[425] olmak üzere ödemeleri gereken yıllık vergileri ile birlikte Anavarza Mukataası'nın yıllık 1750 kuruş malının Adana Mukataası'na dahil edilmesini de talep eden bu kişilerin taleplerinin İstanbul'a bildirilmesinin ardından, bu kişilerin talepleri İstanbul'daki idarecilerce de uygun

---

[423] Verilen bu kararın uygulanması için Haleb ve Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa, Maraş Beylerbeyi Bekir Paşa ile çevrede bulunan diğer yetkililer görevlendirilmişlerdir. **M.D. No:120**, S.:91-92, H.:392; A.Refik; **a.g.e.**, s.145-147, B.:195. Ocak Ortaları 1714 (Evahir-i Zilhicce 1125).

[424] **A.Ş.S. No:39**, S.:72-73, B.:104; **M.D. No:122**, S.:91, H.:1. Temmuz Ortaları 1714 (Evail-i Receb 1126). Bu eşkıyaların kendilerini takip eden askerî kuvvetlerden kaçarak Çukurova'nın çevresinde bulunan dağlara sığınıp, buralarda güç sahibi olan Kozanoğlu, Karsandıoğlu, Gök Velioğlu, Abdülkerim, Kubad ve Bayezid adlı kişilerden destek almaları üzerine, bunların uyarılması ve bu eşkıyaların yakalanması için devlet kuvvetleri ile birlikte çalışmaları hususunda ferman gönderilmiştir. **M.D. No:122**, S.:125, H.:2. Ağustos Başları 1714 (Evahir-i Receb 1126).

[425] 1713 yılında yapılan düzenlemeye göre Lekvanik Ekradı Cemaatleri; 1713 (1125) senesinde 1.500 kuruş, 1714 (1126) senesinde 3.500 kuruş, 1715 (1127) senesinde 5.000 kuruş ve 1716 (1128) senesinde 6.000 kuruş yıllık vergi vereceklerdi. **A.Ş.S. No:42**, S.:112, B.:245. 6 Mart 1713 (8 Safer 1125).

görülerek, bu cemaatlerin Anavarza'ya iskan edilmelerine karar verilmiştir. Anavarza'ya iskan edilmesine müsaade edilen bu cemaatlerin mensuplarının Rakka ve diğer bölgelerde bulunanlarının da buraya getirilerek yerleştirilmesine kimsenin karışmaması ve iskan edilecek cemaatlerin mensuplarının eşkıyalık ve itaatsizlik ihtimaline karşı nezre bağlanmalarını alınan karara ilave eden devlet idarecileri, durumu Adana ve Rakka'daki yetkililere fermanla bildirmiştir[426].

Anavarza'ya iskan edilen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin bir yıl için herhangi bir eşkıyalık olayına karışmadığını görmekteyiz. Ancak, bu sürenin sonunda, Receblü Avşarı Cemaati'nden bazı kişiler ile birleşen Lek Cemaati'nden 17 kişi Tokat ile Sivas arasındaki Çamlıbel adlı yerde bir kervanı basarak bu kervanda bulunan kişilerin mal ve eşyalarını yağmalamışlardır. Yapılan askerî faaliyetler sonucunda kaçarak Çukurova bölgesine gelen bu kişilerin yakalanması için Adana Mütesellimi ile diğer yetkililer görevlendirilmişlerdir[427].

Meydana gelen bu eşkıyalık olayına rağmen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin Anavarza'da yaşamlarını sürdürdükleri görmekteyiz. Bu süre içinde meydana gelen bazı küçük eşkıyalık olayları dışında bu cemaatlerin mensuplarının eşkıyalık olaylarına karıştıkları ile ilgili belgelere yansıyan herhangi bir olay bulunmamaktadır. Bu dönem içerisinde bazı aksaklıklarla da olsa[428] yıllık vergilerini veren bu cemaatlerden, Kızılkoyunlu Cemaati'nin mensuplarının büyük bir kısmı Anavarza bölgesini bırakarak Kırşehir Sancağı'na gidip Süleymanlu Kazası'ndaki köylere yerleşmeye başlamışlardır[429].

Anavarza'da yaşamlarını sürdüren Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensupları bu 1718 yılında mültezimlerin haksız vergi talepleri ile karşılaşmışlardır. İltizamını aldıkları bu mukataaya bağlı olan kişilerden ne kadar fazla tahsil edebilirim

---

[426] **A.Ş.S. No:39**, S.:101, B.:139; **MAD. No: 8458**, S:.214-d, 215, B.:1. 31 Ocak 1715 (25 Muharrem 1127).

[427] **A.Ş.S. No:106**, S.:77, B.:91-a. 11 Mayıs 1716 (19 C.evvel 1128).

[428] Yıllık vergilerinin tahsilinde meydana gelen problemlerden dolayı Hacılu Cemaati'nden Ömer Bölükbaşı ve bunun amcası oğlu Kara Beğ adlı 2 kişi bir süre Adana Kalesi'nde hapsedilmişlerdir. **A.Ş.S. No:106**, S.:58, B.:67.

[429] Buna rağmen Lek, Kızılkoyunlu, Hacılu, Akbaş ve Kırıntılı Cemaatleri mensuplarının büyük bir kısmı Anavarza civarında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Anavarza ve diğer yerlerde yaşayan Lekvanik Ekradı mensuplarının tabi olduğu Lekvanik Ekradı Mukataası, Hacı Ali ve Veli isimli kişilere 17 Haziran 1717 (7 Receb 1129) tarihinde 1717 (1129) senesinde 2.000 kuruş, 1718 (1130) senesinde 3.500 kuruş, 1719 (1131) senesinde 5.000 kuruş ve 1720 (1132) senesinde 6.000 kuruşa olmak üzere 4 yıllığına yeniden iltizama verilmiştir. **A.Ş.S. No:21**, S.:117-118, B.:181.

düşüncesinde olan bu kişiler, kişi başına 5 kuruş tespit edilmiş olan yıllık verginin 3-4 katı miktarında meblağlar talep etmeye başlamışlardır. Bu kişiler, haksız olarak yapmış oldukları fazla taleplerin yanında bu bölgede yaşamayıp başka yerlere giden diğer kişilerin[430] yıllık vergilerini de mevcut olanlardan almaya teşebbüs etmişlerdir. Bu haksız taleplere maruz kalan bölge halkının durumu İstanbul'a arz etmeleri üzerine, yapılan bu taleplerin engellenmesi için Adana Beylerbeyi ve Kadısı görevlendirilmiştir[431]. Gönderilen bu ferman ile yapılan haksız taleplerin engellenmesi istenmesine rağmen, bu talepler daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir[432].

Anavarza ve çevresinde sakin olan Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden Kızılkoyunlu Cemaati'ne mensup olan bazı kişilerin guruplar halinde Kırşehir çevresine gidip sakin olduğu bu süre içerisinde, Lek, Kırıntılı ve Hacılar Cemaatleri'ne mensup olan bazı kişiler ise Develü civarındaki Harmancık adlı bölgeye gidip sakin olmaya başlamışlardır.

Kırşehir civarına giden Kızılkoyunlu Cemaati mensuplar bu bölgede kendilerine karışılmadan yaşamlarını sürdürdükleri bir sürenin sonrasında, çevrelerinde bulunan Ürgüp ve Muşkara kasabaları ile bu kasabaların çevresinde bulunan köylerin halkının çift öküzleri, koyun, keçi ve diğer hayvanlarının bir kısmını öldürüp, bir kısmını da yanlarında götürmeye başlamışlardır. Bunlarla yetinmeye bu kişiler, harman vakitlerinde köylülerin mahsullerinin bir kısmını kendileri gasp ettikten sonra geri

430 Anavarza bölgesine iskan edilen Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensuplarının bir kısmı, buraya yapılan iskan sırasında firari olarak bulundukları yerlerde yaşamlarını sürdürerek bu bölgeye gelmemişlerdir. Bunların dışında, yapılan iskandan sonraki dönemde bazı kişiler İçil ve Silifke taraflarına giderek bu bölgede yaşamaya başlamışlardır. Başka yerlere giden bu kişilerin yanında, bu cemaatlerin mensuplarından bir kısmı Yeniçeri ve diğer asker sınıfı içine dahil olup vergi vermek istememişlerdir. **A.Ş.S. No:18**, S.:174-175, B.:298-299.

431 "...Adana Sancağı'nda Lekvanik Cemâ'ati re'âyaları ordu-yı hümâyûna 'arz-ı hâl idüb bunlar beher sene voyvodalarına resm-i bennâkleri içün beş guruş ve birer guruş dahî *ağalık* nâmıyla virile gelüb lakin ba'zîları sefer-i hümâyûnda ve ba'zîları dahî diyâr-ı aherde bulunduklarında voyvodaları evleri üzerine gelüb kânûn ve defterden ziyâde beher neferlerinden yiğirmişer ve on beşer guruşların alduğundan mâ'adâ nâ-mevcûd olan neferleri içün dahî mevcûdlarınızdan alurum deyü rencîde itmekle ziyâde mütâbelesiyle rencîde ..." **A.Ş.S. No:18**, S.:95, B.:151. 21 Temmuz 1718 (2 Şaban 1130).

432 Gönderilen bu fermana rağmen daha sonraki dönemlerde bu haksız taleplerin olması üzerine, 1718 yılında gönderilen ferman delil gösterilerek yapılan haksız talepler reddedilmeye çalışılmıştır. **A.Ş.S. No:127**, S.:53-b, B.:81. Burada belirtilen 127 Nolu Adana Şer'iyye Sicili 1732-1733 (1145) yıllarına ait olmasına rağmen, bu ferman nakil olarak buraya kaydedilmiştir. Bunun sebebi olarak, bu dönemde yapılan haksız taleplerin olduğunu düşünmekteyiz.

kalanlarını yakmaya ve çevrelerinde bulunan yolları keserek, adam katl edip mal gasp etmeye başlamışlardır[433].

Anavarza ve civarında sakin olan Lek, Kırıntılı, Hacılu ve Akbaş Cemaatleri'nin mensupları ise, kış mevsiminde sakin oldukların Anavarza'nın etrafında bulunan bölgelerde deve, sığır ve eşyaları gasp ederek yanlarında götürüp, yaz mevsiminde Niğde, Kayseri ve Develü civarındaki satmaya başlamışlardır. Kışı mevsiminde Anavarza çevresinde bulunan yerlerin sakinlerinin hayvan ve eşyalarını gasp eden bu kişiler, yaz mevsiminde de aynı uygulamayı Niğde ve Kayseri civarındaki bölgelerde yapıp, buradan gasp ettikleri malları Adana ve çevresine getirerek satmışlardır[434].

Meydana gelen bu olayların üzerine, bu eşkıyalıklara neden olanların, cemaatlerinin Kethüda ve ileri gelenlerinin aracılığıyla yakalanarak cezalandırılması ve Kızılkoyunlu Cemaati dışında kalan bütün Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin bulundukları bölgelerden kaldırıp Anavarza'ya götürülerek iskan edilmeleri 1721 yılında kararlaştırılmıştır. Verilen bu karar ile Anavarza dışında bulunan Kızılkoyunlu Cemaati dışındaki cemaatleri bulundukları yerlerden kaldırarak, iskan edilecekleri yere kadar götürüp, burada bölge idarecilerine teslim etmesi hususunda Karaman Valisi olan Vezir Osman Paşa görevlendirilmiştir. Yapılan bu görevlendirme ile birlikte, bu cemaatlerin mensuplarının daha sonraki dönemde ata binmeyerek silah taşımamaları için ellerinde bulunan silahlarının alınarak Adana Kalesi'ne konulması ve bu cemaatlerin ileride herhangi bir huzursuzluğa neden olmayacaklarına dair taahhüt altına alınmasından sonra uygun olan yerlere iskan edilmeleri için dönemin Adana Beylerbeyi görevlendirilmiştir[435].

---

433 "...Cemâ'at-i Ekrâd'dan Kızılkoyunlu Cemâ'ati Muşkara ve Ürgüb kasabaları civârında olan Süleymanlu-i Kebir Kazâsı'nda oturduklarından mel'anet ve şekâvete tasaddî ile karye ahâlilerinin çift öküzlerin sürüb ve koyun ve keçilerin ahz ve boğazlayub ve mahsûlât ve hubûbâtların dahi gasb ve sâkin oldukları mahalle götürüb ve ebnâ-i sebîlin yollarına inüb emvâl ve erzâkların nehb ve gâret ve katl-i nüfûs itmek 'adet-i müstemireleri olub ..." **M.D. No:130**, S.:210, H.:1.

434 "...eyyâm-ı şitâda Anavarza'da kışlayub Adana etrâfının devvâb ve mevâşîlerini gasb ve gâret ve Develü Kazâsı kurbünde Harmancık nâm mahalle gidüb ol etrâfın şehr ve kasabât ve kurâlarında fürûht idüb eyyâm-ı sayfda Niğde ve Kayseriyye Sancakları'nda olan devvâb ve mevâşîlerini sürüb Adana etrâfında satub ..." **M.D. No:130**, S.:210, H.:1.

435 "...fî-mâ-ba'd Adana Eyâleti hudûdunu tecâvüz eylemeyüb mahall-i iskânları olan mevâzi'de damlarında mukîm ve zirâ'at ve hirâsetle iştigâl ve bundan sonra ata binmeyüb ve kılıc kuşanmayub fesâd ve şekâvet itmemek üzere yedlerinden pusâtları ahz ve Adana Kal'esi'ne teslîm ve mahall-i iskânlarından hurûc ile mürûr ve 'ubûr iden ebnâ-i sebîli ve ahâlî-i memlekete bir dürlü te'addî ve tecâvüz eylemeyüb ve eğer içlerinden bu gûna şekâvete tasaddî ideri olur ise ittifâk ile bilâ-tavakkuf ahz ve hâkim tarafına teslîm ve 'ale'd-devâm iskânları olan mevâzi'de kendü hâllerinde mukîm

Yapılan bu görevlendirmelerin sonucunda, Karaman Valisi Vezir Osman Paşa, ilk etapta Kızılkoyunlu Cemaati mensuplarının yapmış olduğu eşkıyalık olaylarının sona erdirilmesi için faaliyete geçmiştir. Bu amaçla Kırşehir ve çevresinde yapmış olduğu teftiş çalışmalarında Hacı Bektaş Kasabası'na uğradığı sırada, daha önceden katl edilen bir kişinin varisleri ile Kızılkoyunlu Cemaati'ne mensup kişileri mahkemeye sevk etmiş ve yapılan yargılama sonucunda bu cemaatten Kefi Mustafa ve Maioğlu Halil adlı kişilerin suçlu olduğu kararlaştırılmıştır. Yapılan bu yargılama sırasında katl edilen kişilerin varislerinin, katillerin *kısas* olunması hususunda yaptıkları ısrar üzerine, bu 2 kişi idam edilmişlerdir. Yapılan bu işlemlerin ardından Vezir Osman Paşa'nın bölgeden ayrılmasından[436] kısa bir süre sonra, idam edilen 2 kişinin akrabaları kalabalık bir gurup halinde Hacı Bektaş civarına gelerek, daha önceki mahkeme sırasında şahitlik yapan 9 kişiyi katl etmişlerdir. Bu katl olayının ardından Hacı Bektaş Kasabası'na gelen bu eşkıyalar, idam edilen 2 kişinin idam hükmünün verildiği mahkemeyi idare eden Borlu Ali Efendi isimli Kadı'yı katl etmeye teşebbüs etmişlerdir[437].

Meydana gelen bu olayların ardından Kızılkoyunlu Cemaati mensupları çevrelerine zarar vermeye devam etmişlerdir. Ürgüp ve çevresinde bulunan yerlerde köyleri basıp kervanların yollarını kesen, adam katl edip mal gaspında bulunan bu kişiler, bu çevrede bulunan Budak Ovası'ndaki Hastaköy adlı köyün yakınlarında bir düğün alayını soyup, düğüne giden kadınların mal ve eşyalarını yağmalamışlardır. Kızılkoyunlu Cemaati mensuplarının yaptıkları bu eşkıyalıkların devam etmesi üzerine, çevrede bulunan idareci ve halk, bu cemaatin bölgeden uzaklaştırılmasını talep etmeye başlamışlardır. Yapılan bu talepler üzerine, Kızılkoyunlu Cemaati ileri gelenlerinin Karaman Valisi Vezir Osman Paşa'ya verdikleri nezr hücceti gereğince 5.000 kuruşun

---

olmaları şartıyla her bir cemâ'at ahâlîleri birbirlerine kefîl virilüb ve nezre kat' olunub ma'rifet-i şer'le hüccet ..." **M.D. No:130**, S.:210, H.:1. Ekim Ortaları 1721 (Evasıt-ı Zilhicce 1133)

[436] Vezir Osman Paşa bu faaliyetleri sonucunda diğer yerlerdeki suçluların da cezasını verdikten sonra, Kızılkoyunlu Cemaati mensuplarının bundan sonra eşkıyalık yapmayacakları ve eşkıyaları korumayacaklarına dair bu cemaatin ileri gelenlerinin taahhütlerini içeren 5.000 kuruş tutarında nezr hücceti alıp İstanbul'a göndermiştir. **M.D. No:130**, S.:377, H.:1.

[437] "... Sâbıka Karaman Vâlîsi Vezîrim Osman Paşa Hacı Bektaş nâm mahalle nüzûl eyledükde ol vaktde Lekvanik Ekrâdı bir adam katl eylemiş bulunmağla şer'en murâfa'a olunduklarında Ekrâd-ı mezbûreden Kefî Mustafa ve Ma'ioğlu Halil nâm şakîlerin üzerlerine kan sâbit olub **verese dahî kısâs olunmakda ısrâr** itmeleriyle **vech-i şer'î üzere kısâs olunmuş** iken vezîr-i müşârün-ileyh mahall-i mezbûreden hareket eyledikden sonra katl olunan eşkıyânın akrabâları taharrüb ve tecemmü' ve mukaddemâ sübût-ı katlda da'vâ ve şahâdet iden dokuz nefer kimesneleri *sizler da'vâ ve şahâdet eyledünüz* deyü bi-gayr-ı hakk katl ve da'vâyı istimâ' iden Borlu Ali Efendi'yi dahi *sen hüccet virdün* deyü katl kasdıyla cümlesi Hacı Bektaş'a gelüb Kâdî-i mezbûrı katl kasdına mutasaddî ..." **M.D. No:130**, S.:377, H.:1.

tahsil edilmesi[438] ve bu cemaatin Kırşehir ve Ürgüp çevresinden uzaklaştırılarak, Harmancık civarında bulunan diğer Lekvanik Ekradı Cemaatleri ile birlikte Anavarza'ya iskan edilmesine karar verilmiş ve bu cemaatin mensuplarının yakalanıp Adana tarafına götürülmesi için Karaman Valisi ile bölgede bulunan diğer idareciler görevlendirilmişlerdir[439].

Verilen bu karara ilave olarak, Kızılkoyunlu, Lek, Hacılar, Kırıntılı ve Akbaş Cemaatleri'nin mensuplarının Anavarza'da iskan edilmesi ve bu cemaatlerin buralarda kalıcı olarak sakin olup, eşkıyalık yapmayacaklarına dair nezre bağlanmaları hususunda Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Seyyid Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[440].

Yapılan bu görevlendirmenin ardından, Kızılkoyunlu Cemaati mensuplarının yakalanarak Adana tarafına gönderilmesi için Karaman Valisi ile bölgenin diğer idarecileri harekete geçmişlerdir. Haklarında verilen bu kararı duyan Kızılkoyunlu Cemaati mensupları ise, Kürd Veli isimli kişinin önderliğinde bulundukları yerleri terk ederek, bu dönemde Çorum Sancağı'na mutasarrıf olan Ömer Paşa'nın yanına gitmişlerdir. Bu cemaatin mensuplarını Ömer Paşa'nın yanında bırakan Kürd Veli, fermanda belirtilen nezr akçesinin tahsili ve Anavarza'ya iskan edilme hususlarını affettireceği iddiası ile İstanbul'a gitmiştir. Kızılkoyunlu Cemaati'nin daha önce taahhüt ettiği nezr akçesinin tahsili için mübaşir olarak görevlendirilen Dergah-ı Ali Gedüklileri'nden Osman, bu cemaatin mensuplarının Çorum'da Ömer Paşa'nın yanında bulunduğunu haber alarak, bu meblağı tahsil etmek amacıyla Çorum'a gitmiştir. Çorum'a giden mübaşir Osman, Kızılkoyunlu Cemaati'nin mensuplarının kendisine teslim edilmesini Ömer Paşa'dan talep etmiştir. Ancak Ömer Paşa, kendisi tarafından bu sırada saklanıp, himaye edilen bu cemaatin mensuplarının başka yerde olduğunu söyleyerek, bu cemaatin taahhüt ettiği nezr miktarı ile Anavarza'ya iskan edilmesi hususunda kefil olduğunu belirtip zaman kazanmaya çalışmıştır. Aradan 3 ay geçtikten sonra bu kefaleti kendisine hatırlatılan Ömer Paşa, daha önce yaptığı kefalete aykırı olarak, bu cemaatin mensuplarının nezrlerinin tahsil edilmesi ve iskan bölgelerine

[438] Bu meblağın tahsil edilmesi için Dergah-ı Ali Gedüklüleri'nden Osman adlı kişi mübaşir tayin olunmuştur. **M.D. No:130**, S.:444, H.:3.
[439] **M.D. No:130**, S.:377, H.:1. Mayıs Ortaları-Haziran Başları 1722 (Evasıt-ı Şaban 1134).
[440] **M.D. No:130**, S.:377, H.:2.

gönderilmesinin kolay olmadığını belirtip mazeret bildirmiş, fakat bu kişileri kendi yanında saklamaya da devam etmiştir[441].

Meydana gelen bu olaylar sonucunda, taahhüt ettikleri nezrleri tahsil edilip, Anavarza'ya iskan edilmesinde başarılı olunamayan Kızılkoyunlu Cemaati mensuplarının, Ömer Paşa'dan talep edilmesi ve nezrleri tahsil edildikten sonra Anavarza'ya iskan edilmeleri için Karaman Valisi Vezir Mustafa Paşa ile Adana Beylerbeyi görevlendirilmiştir[442].

Kızılkoyunlu Cemaati dışında kalan Lek, Kırıntılı, Hacılu ve Akbaş Cemaatleri ise, iskan ile ilgili verilen kararı kabul ederek Anavarza'ya yerleştirilmişlerdir. Anavarza'ya iskan edilmeyi kabul eden bu cemaatlerden ilk etapta Akbaş Cemaati taahhüt altına alınarak nezre bağlanmıştır. Bu hususla ilgili Adana'da yapılan mahkeme toplantısında, Akbaş Cemaati'nin ileri gelenleri[443]; bundan sonra Anavarza'da sakin olup ziraatla uğraşmayı, ata binmeyip kılıç kuşanmayarak kimseye zarar vermemeyi, başka cemaatlerden kendi içlerine kimseyi almayıp, içlerinde eşkıyalık yapanlar olursa kendilerinin engel olmaya çalışacaklarını, eğer kendileri engel olmayı başaramazlarsa bölge idarecilerine haber vermeyi kabul etmişlerdir. Bu şartları kabul eden Akbaş

---

441 "... Kürd Veli tâ'ife-i mezbûru kaldırub hâlâ Çorum Sancağı mutasarrıfı olan Ömer Paşa'nın yanına götürüb bunların nezr ve iskânların 'afv itdiririm deyü Devlet-i 'Aliyye'ye firâr itmeğin mübâşir-i mûmâ-ileyh varub tâ'ife-i merkûmı paşa-yı mûmâ-ileyhden taleb eyledikde Ekrâd-ı merkûme yanında mevcûd iken *aher yerlerdedir ancak fermân olunduğu üzere nezrleriyle iskânları hususuna ben mütekeffilim* deyü ahd eyledikden sonra 3 ay bi-vech imrâr-ı vakt ile te'hîr ve ta'vîk itmekle tekrâr varılub taleb olundukda bunlardan *sühûlet ile nezrleri tahsîl ve iskân olunmak mümkün değildür* deyü 'alâ-tarîkü'l-himâye 'avk ve mukaddem eyledüğü ta'ahhüdden rücû' idüb tâ'ife-i mezbûreyi kendü yanında ihtifâ itmekle ..." **M.D. No:130**, S.:444, H.:3.

442 **M.D. No:130**, S.:444, H.:3. Ekim Başları 1722 (Evahir-i Zilhicce 1134). Gönderilen bu fermana rağmen Kızılkoyunlu Cemaati'nin Anavarza'ya iskan edildiğine dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Gerçi bu fermandan sonraki döneme ait belgelerde, Kızılkoyunlu Cemaati'nin adına sadece bir belgede rastlamaktayız. Bu belge ise, diğer Lekvanik Ekradı Cemaatleri ile birlikte Kızılkoyunlu Cemaati'nden tahsil edilen yıllık vergi ile ilgilidir. Bu belgede, Kızılkoyunlu Cemaati'nin mensuplarının nerede yaşadıklarına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. **A.Ş.S. No:125**, S.:59, B.:83-a. 29 Ocak 1725 (14 C.evvel 1137). Bu tarihten sonraki dönemlerde, daha önceki tarihlerde belgelerde ismine rastlamadığımız Düdük Velioğulları isimli bir cemaatin Lekvanik Ekradı Cemaatleri arasında ismi geçmekteyse de, bu cemaatin Kızılkoyunlu Cemaati ile bir ilgisinin olup olmadığını bilmiyoruz. Bu hususla ilgili olarak, Düdük Velioğulları Cemaati'ne mensup olan kişilerin genellikle Kırşehir ve Ankara ile nerede olduğunu tespit edemediğimiz Kızılöz isimli yerin civarında yaşadığını görmekteyiz. **A.Ş.S. No:30**, S.:95-96, B.:157-158; **M.D. No:139**, S.:348, H.:1; **M.D. No:264**, S.:219-220, H.:1. Ancak bu cemaatin Kızılkoyunlu Cemaati'nin devamı olduğunu söyleyebilmek için tam bir delilimiz bulunmamaktadır.

443 Bu toplantıya Akbaş Cemaati'nden; Beşir bin Halil, Turan Beşe bin Erziman, İnce Halil bin Ahmed, Musa bin Kara Hüseyin, İskender bin Şaban, Bodur Ahmed bin Mevlud, Torlak Mehmed bin İbrahim Koca, Ali bin Hasan bizzat kedi adlarına, Pir Ali bin İsmail, Hasan bin Ali ve Derviş bin Bektaş isimli kişiler ise hem kendi adlarına, hem de cemaatlerinin diğer mensuplarının vekili olarak katılmışlardır. **A.Ş.S. No:13**, S.:147, B.:323.

Cemaati ileri gelenleri, bu şartlara aykırı davranışları olması durumunda ise Mutbah-ı Amire'ye 2.000 kuruş nezr akçesi vermeyi taahhüt etmişlerdir[444].

Akbaş Cemaati'ne mensup olanların taahhüt altına alınarak nezre bağlanmalarının ardından Lek, Kırıntılı ve Hacılu Cemaatleri'ne mensup olanlar taahhüt altına alınarak nezre bağlanmışlardır. Bu hususla ilgili olarak Adana'da Vali ve Beylerbeyilerin ikamet ettiği sarayda yapılan mahkeme toplantısında, Lek, Kırıntılı ve Hacılu Cemaatleri'nin ileri gelenleri; bundan sonra Anavarza'da sakin olup ziraatla uğraşmayı, ata binmeyip kılıç kuşanmayarak kimseye zarar vermemeyi, başka cemaatlerden kendi içlerine kimseyi almayıp, içlerinde eşkıyalık yapanlar olursa kendilerinin engel olmaya çalışacaklarını, eğer kendileri engel olmayı başaramazlarsa bölge idarecilerine haber vermeyi kabul etmişlerdir. Bu şartları kabul eden bu cemaatlerin ileri gelenleri, bu şartlara aykırı davranışları olması durumunda ise her bir cemaat için Mutbah-ı Amire'ye 2.500 kuruş nezr akçesi vermeyi taahhüt etmişlerdir[445].

Anavarza'ya yerleşmeyi kabul eden bu 4 cemaatin mensuplarının daha önceki dönemde meydana getirdikleri zararlar ve eşkıyalık olayları ile ilgili olarak yargılanıp gereken cezalarının verilmesi ve sıkı bir nizam altına alınmaları yönünde, Anavarza çevresinde bulunan bölgelerin sakinlerinin yapmış oldukları talep üzerine, bu talepler doğrultusunda gereken yargılamaların yapılarak, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin intizam altında yaşamlarının sağlanması için Adana Beylerbeyi Ali Paşa görevlendirilmiştir[446].

---

[444] "...iskânı kabûl ve ba'de'l-yevm şekâvet tarîkiyle ata binmeyip ve kılıç kuşanmayub ve beynimize aher tâ'ifeden eşkıyâ idhâl itmeyüb ve beynimizde fesâd ve şekâvete cesâret ider olur ise men' ve def' idüb ve men'ine kâdir olmaz isek hükkâm-ı vilâyete i'lâm ve ihbâr etmek üzere 'ahd ve misâk ve kavl ve ittifâk idüb gerek kendü cemâ'atimiz neferâtından ve gerek beynimize dahl olan ecânibden hilâf-ı emr-i 'âlî ve mugâyir-i şurût-ı mezkûre fesâd ve şekâvet zuhûr sudûr ider ise Mutbâh-ı Amire'ye 2000 guruş nezrimiz olsun didiklerinde ketb olundu ..." **A.Ş.S. No:13**, S.:147, B.:323. 26 Aralık 1722 (17 R.evvel 1135).

[445] Bu toplantıya **Lek ve Kırıntılı Cemaatleri** mensupları tarafından bu husus için temsilci ve vekil olarak seçilmiş olan Lek Cemaati'nin Boybeği Mustafa Bey bin Merdan Ali ile **Hacılu Cemaati'nin** mensupları tarafından yine bu husus için temsilci ve vekil olarak seçilmiş olan bu cemaatin Boybeği Osman Bey bin Mustafa Bey katılmışlardır. **A.Ş.S. No:13**, S.:147-148, B.:324. 2 Ocak 1723 (24 R.evvel 1135).

[446] "...yedlerinde bulunan emvâl-ı mağsûbe ceste ceste şer'le ashâbına istirdâd olunub bi'l-cümle fukarâ tâife-i mezkûrenin şerr ve mazarratlarından emîn olmamalarıyla Ekrâd-ı mezbûreden olub üzerlerine dem-i diyet sâbit olanlara şer'en lazım gelen cezâları ma'rifet-i şer'le tertîb ve icrâ-yı hakk ve ba'de'l-yevm iskânlarından boşalttırılmayub gereği gibi zabt ve rabt ve fukarâ ve mesâkîn şerr ve mazarratlarından muhâfaza ve muhârese olunmak ..." **M.D. No:131**, S.:311, H.:2. Aralık Ortaları 1723 (Evasıt-ı R.evvel 1136).

Ali Paşa'nın yapılan bu görevlendirme sonucunda, bu cemaatlerin nizamını sağlaması hususunda yaptığı icraatlar ile ilgili olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. 1724 yılına ait kayıtlar içinde Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin mensuplarının eşkıyalık olaylarına katıldıkları veya neden oldukları ile ilgili de elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnız bu dönem içinde; eski dönemde olduğu gibi, bu cemaatlerin tabi olduğu mukataanın malikane mutasarrıfları olan kişiler, bu mukataayı daha yüksek fiyatlarla başkalarına iltizama vermeleri devam etmiştir. 1723 yılında bu mukataanın 4319,5 kuruş malı[447] ile malikane mutasarrıfı olan Reisülküttab Mehmed'in, İbrahim Ağa ve Ali Ağa isimli 2 kişiye 6.000 kuruş ile bu mukataayı iltizama verdiğini belirtmemiz yeterli gelecektir[448]. Bu mukataayı iltizama alan kişilerin de, ödedikleri meblağın daha yükseğini bu cemaatlerin mensuplarından tahsil etmeye kalkışması dönemin şartları içinde doğal karşılanmalıdır.

1723 yılında Anavarza'ya iskan edilmeyi kabul eden Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden Kırıntılı Cemaati mensuplarının çoğunluğu ile diğer cemaatlerin bir kısmı bir süre sonra burayı terk ederek Develü'deki Harmancık adlı bölgeye gitmeye başlamışlardır. Bu dönem içerisinde, yine Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden biri olarak ortaya çıkan Düdük Velioğulları Cemaati'nin de bu bölgeye geldiğini görmekteyiz. Harmancık civarına gelen Düdük Velioğulları Cemaati'nin mensupları ile Kırıntılı Cemaati mensupları, bu bölgede yaptıkları eşkıyalıklarla yetinmeyerek 30'dan fazla kişi ile Ankara taraflarına gidip, bu civarda bulunan Tekye adlı yerde yolları kesip, adam katl ederek mal gaspında bulunmaya başlamışlardır. Bu iki cemaatin mensuplarının Ankara, Kayseri ve Adana arasında kalan bölgede yaptıkları eşkıyalıkların gittikçe artması üzerine, Kayseri ve Kırşehir Kadıları ile Develü ve Hacı Bektaş Naibleri bu durumu gönderdikleri arzlar ile İstanbul'a şikayet etmişlerdir. Yapılan bu şikayetlerin üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının yakalanarak cezalandırılması için bu dönemde Konya Mütesellimi olan Ali görevlendirilmiştir. Mütesellim Ali'nin, bu cemaatlerin tenkili için Konya'dan hareket etmesi üzerine, bu cemaatlerin mensupları bulundukları bölgeyi terk ederek Kayseri civarına doğru kaçmışlardır[449].

---

447 **A.Ş.S. No:30**, S.:96, B.:158.
448 **A.Ş.S. No:60**, S.:93, B.:144. Şubat 1724 (C.evvel 1136).
449 **A.Ş.S. No:30**, S.:96, B.:158.

Kayseri tarafına kaçan bu iki cemaatin mensupları, yolları üzerinde bulunan bölgeleri yağmaladıktan sonra Harmancık'a gelip diğer cemaatlerin mensupları ile birleşmişlerdir. Harmancık'a giden bu eşkıyaları takip eden Konya Mütesellimi Ali, bu bölgeye ulaşmadan önce bu eşkıyaların kendisine teslim edilmesi için Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin Boybeyleri'ne haber göndermiştir. Daha önceki dönemde yapmış oldukları taahhütler gereğince bu eşkıyaları teslim etmeleri gereken Boybeyleri, bu isteği kabul etmeyerek, bu bölgede bulunan 600 kadar evleri ile birlikte Maraş tarafına kaçmışlardır. Kaçarak Maraş tarafına giden bu cemaatleri takip eden Mütesellim Ali, bu cemaatleri takip ederek bunlara yetişip, tekrar bu eşkıyaları talep etmiştir. Yapılan bu talebe bu cemaatlerin Boybeyleri ve diğer mensupları toplu bir şekilde ret cevabı vererek, çatışma amacıyla karşı koymaya başlamışlardır. Bu cemaatlerin mensuplarının tümü ile çatışmaya girmesi hususunda kendisine ferman verilmemiş olması nedeniyle Mütesellim Ali bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır[450].

Konya Mütesellimi Ali'nin meydana gelen bu olayları İstanbul'a bildirmek için bölgeden ayrılmasının ardından Hacılu Cemaati'nden bir gurup Ankara tarafına giderek, Ankara ile Küre Dağı arasındaki bölgede eşkıyalık olaylarına başlamıştır. Meydana gelen bu olayların İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Konya Mütesellimi Ali'ye Kayseri, Niğde ve Aksaray Sancakları'nın Mütesellimlikleri de verilerek, bu cemaatlerin mensuplarının tümünün mutlaka yakalanarak, gerekenlerinin cezalarının verilmesinin ardından geri kalanlarının Rakka'ya gönderilmesi için ferman gönderilmiştir[451].

Konya Mütesellimi Ali'ye bu görevinde, cemaatlerine mensup olanlarla birlikte yardım etmeleri için; Receblu Avşarı Boybeyleri Hacı Mustafaoğlu Muhammed, Hasan ve Mustafa, Yörükan Kethüdaları'ndan Kara Nebioğlu Hamza Kethüda[452], başta olmak üzere, bu çevrede bulunan cemaatlerin ileri gelenleri[453] ile Kayseri ve çevresinin

---

[450] "...evlerini kaldurub Harmancık nâm mahalde sâ'ir 'aşiretleri içine dâhil oldukları haber olundukda sen dahî varub evlerine bir sâ'at mahalle nüzûl ve mezbûrların Boybeğleri'ne re'y kâğıdları gönderüb eşkıyâ-yı merkûmeyi taleb eyledüğünde Lekvanik Ekrâdı cemâ'atleri altıyüz kadar evleri bir yere cem' ve yurdlarından kalkub Maraş toprağına nüzûl itmeleriyle sen dahî mahall-i mezbûre varub eşkıyâyı mütâlebe eylediğinde cümlesi ittifâk ve ittihâd ile muhârebe ve mükâteleye meteheyyî olub ancak Lekvanik Ekrâdı mîrî mukâta'a re'âyâsı olub mezbûrlar ile mükâteleye izn ve ruhsatı hâvî yedinde emr-i şerîf olmamakla muhârebeye tasaddî eylemeyüb terk ..." **A.Ş.S. No:30**, S.:95, B.:157; **M.D. No:264**, S.:219, H.:1.

[451] **A.Ş.S. No:30**, S.:95-96, B.:157; **M.D. No:264**, S.:219-220, H.:1. Ağustos Ortaları 1725 (Evail-i Zilhicce 1137).

[452] **M.D. No:264**, S.: 220, H.:2.

[453] **M.D. No:264**, S.: 227, H.:3

askerleri[454] de görevlendirilmişlerdir. Yapılan bu görevlendirmelerin yanında, daha önceki dönemlerde Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin eşkıyalarını gizleyerek, bunlara yardım eden Sarkındı Cemaati Kethüdası Osman ile bu cemaatin mensupları da bu tür davranışlarda bulunmamaları hususunda uyarılmışlardır[455]. Keza, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin, yapılan askerî harekat sırasında Adana ve çevresine firar etme ihtimallerine karşı, bu bölgeye gitmek için geçecekleri yolların tutularak, buralardan geçecek Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensuplarının yakalanması için Kozanoğulları görevlendirilmiştir[456].

Rakka'ya iskan edilmeleri ile ilgili bu kararı öğrenen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin mensupları ise, bu karara karşı koyarak bulundukları yerleri terk edip, toplu bir şekilde Anavarza'ya gitmişlerdir. Anavarza'ya giden bu cemaatlerin mensuplarının, Anavarza ve çevresine yapılacak olan askerî harekat ile yakalanarak Rakka'ya gönderilmeleri sırasında, Adana başta olmak üzere başka bölgelere kaçmaları ihtimali ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu ihtimal üzerine, bu kişilerin kaçma ihtimalleri olan yolların ve geçitlerin tutulması ve Konya Mütesellimi Ali'ye gerektiğinde yardım etmeleri için Adana, Kars-ı Zülkadiriyye ve Sis Mütesellimleri görevlendirilmişlerdir[457].

Gönderilen fermanlar ve yapılan bütün görevlendirmelere rağmen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin itaat altına alınarak Rakka'ya iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır. Bu cemaatlerin ileri gelenleri ile devlet idarecileri arasında yapılan görüşmeler sırasında, bu cemaatlerin mensuplarının daha önceki dönemlerde olduğu gibi Rakka iskanından affedilmeleri talebi yeniden gündeme gelmiştir. Görüşmelerin sonucunda, bu cemaatlerin içlerindeki eşkıyaları teslim etmeleri ve bundan sonraki dönemde eşkıyalık olaylarına karışmayıp, Harmancık civarına gitmeyeceklerine dair nezr hücceti vererek taahhütte bulunmaları üzerine, Kars-ı Zülkadiriyye dahilindeki Göksun ve Mağara'da yaylayup, Anavarza'da kışlamaları şartlarıyla Rakka'ya iskan olunmaları hususundaki karardan vazgeçilmiştir[458].

[454] **M.D. No:264**, S.: 227, H.:1.
[455] **M.D. No:264**, S.: 220, H.:3.
[456] **M.D. No:264**, S.: 227, H.:2.
[457] **M.D. No:133**, S.: 9, H.:1. Kasım Başları 1725 (Evahir-i Safer 1138).
[458] "...tevâ'if-i mezbûrenin nezr ve ta'ahhüd eyledikleri vech üzere fi-mâ-ba'd Harmancık nâm mahalle varmayub mücerred Kars-ı Zülkadiriyye nevâhisinden Göksun ve Mağara nâm mahalde yaylayub Anavarza'da kışlamak şartıyla Rakka iskânından 'afv oldukları ..." **M.D. No:134**, S.: 192, H.:2.

Verilen bu kararın sonrasındaki dönemde tespit edilen bölgeler dahilinde yaşamlarını sürdüren bu cemaatlerin mensupları, 1726-1727 yıllarında tabi oldukları Lekvanik Ekradı Mukataası'nın malikane mutasarrıfları olan Cin Hasan ile Kars-ı Zülkadiriyye sakinlerinden Emin-zade Veli'nin haksız vergi taleplerine maruz kalmışlardır. Bu cemaatlerin mensuplarının vermekle yükümlü oldukları yıllık vergilerini tahsil etmekle yetinmeyen bu kişiler, fazladan olarak çok miktarda paralarını alıp, çeşitli eziyetlerde bulunmuşlardır[459].

Cin Hasan ile Emin-zade Veli'nin sergiledikleri bu davranışların sonucunda, bu cemaatlerin mensuplarının bir kısmı, sakin oldukları yerleri terk ederek başka bölgelere gitmeye başlamışlardır. Meydana gelen bu olayların sonucunda, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'nin, bu dönemde inşa edilen Nevşehir'e iskan ve üzerlerine kayıtlı bulunan 1900 kuruşun Nevşehir Vakfı'na dahil edilmesine karar verilmiştir. Verilen bu karar göre, bu iki cemaatin mensupları, Nevşehir'de yaşamakta olan diğer kişilerin münasip görmesi şartıyla bu bölgeye iskan edileceklerdi. Bu bölgede sakin olacak olan Lek ve Kırıntılı Cemaatleri mensupları, bu bölgede ziraat ile uğraşıp, yaz mevsiminde Göksun ve Mağara çevresinde yaylayacaklardı[460].

Bu iki cemaatin mensuplarının Nevşehir ve çevresine yerleştirilip yerleştirilmediği ile ilgili herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak bu iki cemaatin mensuplarının Nevşehir'e iskan edilmeleri ilgili yazılan hükmün üzerinden bir yıl geçmeden yazılan bir hükümde, bu iki cemaatten biri olan Kırıntılı Cemaati'nin mensuplarının Anavarza'da kışlayıp, yayla zamanı Develü ve Kayseri taraflarına gidip eşkıyalık yaptıkları kayıtlıdır. Bu hükme göre; 1728 yılında İmamkulu, Bahrilü ve Kırıntılı Cemaatleri'ne mensup bazı kişiler, yaz mevsiminde Develü ve Kayseri taraflarına giderek Kayseri, Köstere, Harmancık, İncesu, Develü ve Karahisar-ı Develü Kazaları'nda bulunan yolları kesip kervanları basıp, yolları kestikleri belirtilmektedir. Yine bu hükme göre, bu cemaatlerin mensupları belirtilen bu bölgelerdeki bazı köyleri basarak, buralarda yaşayan kişilerin mallarını gasp edip, ileri gelenlerinden birçoğunu

---

459 "...kendü hâlleriyle ikâmet üzereler iken ber-vech-i iştirâk mâlikâne mutasarrıfı olan sâlefü'z-zikr Hasan ve Veli kânûn üzere rüsûm-ı ra'iyetlerin almağa kanâ'at itmeyüb hilâf-ı şer' cevr ve i'tisâfe tasaddî ve bunların nice akçelerin alub hadd-i i'tidâli tecâvüz ve te'addî eyledüklerinden ..." **M.D. No:134**, S.: 192, H.:2.

460 "...nefs-i Nevşehir'de ve kazâsında münâsib olan mahallere iskân olunmaları Nevşehir'in bi'l-cümle a'yân ve eşrâf ve ahâlîsi münâsib görüb râzî olurlar ise ve tâ'ife-i mezbûre dahî kadîmîsi üzere eyyâm-ı sayfda Göksun ve Mağara nâm mahallerde yaylayub eyyâm-ı şitâda mahall-i iskânlarında ikâmet ve zer' ve harse iştigâl ..." **M.D. No:134**, S.: 192, H.:2. Eylül Başları 1727 (Evasıt-ı Muharrem 1140).

yanlarında esir olarak götürmüşlerdir. Bu üç cemaatin yapmış oldukları davranışlar üzerine, Develü'de sakin olan Develüoğlu Mustafa isimli kişi, kendisine tabi olanlar ve çevreden kendine katılanlar ile birlikte onların ikamet ettikleri yeri basmıştır. Yapılan bu baskın sırasında İmamkulu, Bahrilü ve Kırıntılı Cemaatleri'ne mensup olan kişileri etkisiz hale getiren Develüoğlu Mustafa'nın maiyetindeki kişiler, daha önce esir edilen kişiler ile gasp edilen eşyaları kurtardıkları gibi, bu cemaatlerin mensuplarından bazı kişileri de esir alarak yanlarında götürmüşlerdir.

Meydana gelen bu olayların sonucunda, çevrede bulunan bazı kişilerin araya girmesi üzerine, bu cemaatlerin mensupları ile Develü ve çevresinde yaşayan kişiler arasında anlaşmaya varılmıştır. Yapılan bu anlaşmaya göre; bu cemaatlerin mensupları bundan sonraki dönemde Kayseri, Köstere, Harmancık, İncesu, Nevşehir, Develü ve Karahisar-ı Develü Kazaları civarına gelmeyerek, etrafa zarar vermeyeceklerdi. Eğer bundan sonra bu şartları ihlal ederlerse İmamkulu ve Kırıntılı Cemaatleri mensupları kişi başına 100 kuruş, Bahrilü Cemaati mensupları ise toplu olarak 5.000 kuruş nezr ödemeyi taahhüt etmişlerdir[461]. Durumun İstanbul'a bildirilmesinin ardından, bu cemaatlerin mensuplarının ileriki dönemde, yaptıkları anlaşma ve verdikleri nezr hüccetlerine aykırı davranışları olursa, nezrlerinin tahsili ve gereken kişilerin cezalarının verilmesi için Develüoğlu Seyyid Mustafa'nın yetkili olduğuna dair bu kişiye ferman gönderilmiştir[462].

1728 yılında meydana gelen bu olaydan sonra 1735 yılına kadar geçen dönemde Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensuplarının Çukurova ve çevresinde herhangi bir eşkıyalık olayına dahil oldukları hususunda belgelere yansıyan bir bilgi tarafımızdan tespit edilmemiştir[463]. Bu dönem arasında kalan yıllarda, bizim tahminimize göre Çukurova ve çevresinde bulunan Lekvanik Ekradı Cemaatleri devlete itaat eder bir tavır sergilemişlerdir. 1729 yılına ait bir hüküm bu görüşümüzü destekler mahiyettedir. Bu yıl içinde itaatsizliği ortaya çıkan Tacirlü Cemaati'nin Rakka'ya iskan edilmesi için yazılan bu hüküm ile, Çukurova ve çevresinde bulunan birçok cemaat ve güç sahipleri

---

[461] Yapılan bu anlaşma, bu dönemde Develü Kazası Naibi olan Ataullah tarafından mahkemede tescil edilip, bu hususla ilgili olarak 4 hüccet tanzim edilmiş ve bu hüccetler Baş Muhasebe'ye kaydedilmek üzere İstanbul'a gönderilmiştir. **M.D. No:135**, S.: 73, H.:1.

[462] **M.D. No:135**, S.: 73, H.:1.Haziran Sonları 1728 (Evasıt-ı Zilkade 1140).

[463] Kızılöz isimli mevki ve çevresinde Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden Düdük Velioğulları Cemaati mensuplarının, yapmış oldukları eşkıyalık olayları ile ilgili ferman gönderilmiş ise de, bu bölge Çukurova bölgesinin oldukça uzağında bir bölgedir. **M.D. No:139**, S.: 348, H.:1. Ekim Ortaları 1733 (Evail-i C.evvel 1146).

görevlendirilmiştir. Görevlendirilen bu kişiler arasında cemaati mensupları ile birlikte, Lekvanik Boybeği de bulunmaktadır[464].

Belirttiğimiz bu dönem içerisinde genel olarak Anavarza ve çevresinde yaşayan Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensupları, zaman içerisinde bulundukları yerleri terk ederek başka bölgelere gitmeye başlamışlardır. 1735 yılına geldiğimizde, Hacılu Cemaati'ne mensup olan bazı kişilerin Tarsus ve çevresinde neden oldukları eşkıyalık olayları ile karşılaşmaktayız. Tarsus Sancağı dahilinde bulunan Kuştimur Kasabası ve çevresine yerleşen Hacılu Cemaati'ne mensup bazı kişiler, bir süre sonra bu bölgedeki köyleri basıp hayvanları gasp etmeye ve bu bölgede bulunan bir köprünün etrafına geceleri gizlenip gelip geçen yolcuların yollarını kesmeye başlamışlardır[465].

Bu kişilerin yaptıkları eşkıyalıklardan dolayı, bu bölgede bulunan birçok köyün haltı sakin oldukları yerleri terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir. Hacılu Cemaati mensuplarının yaptıkları bu eşkıyalıklar ve yıllık vergilerini vermek istemediklerinin İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu cemaate mensup olan kişilerin Tarsus ve çevresinden uzaklaştırılarak, daha önceki dönemlerde sakin olmaları için kararlaştırılmış olan Anavarza'ya götürülüp iskan edilmeleri hususunda Adana Mütesellimi görevlendirilmiştir[466].

Yine bu dönem içerisinde, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden Kırıntılı Cemaati'ne mensup bazı kişilerin Develü ve çevresinde bazı eşkıyalık olaylarına neden olduklarını görmekteyiz. Develü ve çevresinde eşkıyalık yapan bu kişilerin, çevrede bulunan başka yerlerde de eşkıyalıklarda bulunup, yıllık vergilerini vermemeye başlamaları üzerine, bu kişilerin yakalanarak Kıbrıs'a sürgün edilmeleri için Adana Valisi görevlendirilmiştir[467].

Bölgenin huzurunu bozup vergilerini vermediklerinden dolayı bu dönemde Kıbrıs'a sürülmesine karar verilenler bu kişilerle de sınırlı kalmamıştır. Aslen Lek Cemaati'nden olup, zamanla Yeniçeri Ocağı'na kaydolan ve bir dönemler Adana Yeniçeri Serdarlığı'na kadar yükselmiş olan Kara Mercanoğlu İbrahim isimli kişinin, bu dönem içerisinde çevresinde bulunan bazı kişilerle işbirliği yaparak diğer halka zarar

---

[464] **M.D. No:135**, S.: 472, H.:5. Ekim Sonları 1729 (Evail-i R.ahir 1142).

[465] "... giceleri cisrin etrâfında ihtifâ ve Adana ve Tarsus'dan mürûr iden Ümmet-i Muhammed'in tarîklerin kat' ve sefk-i dimâ ..." **M.D. No:140**, S.: 302, H.:3.

[466] **M.D. No:140**, S.: 302, H.:3. Şubat Başları 1735 (Evasıt-ı Ramazan 1147).

[467] Eşkıyalık yapıp, yıllık vergilerini vermedikleri için Kıbrıs'a sürülmeleri istenen kişiler şunlardır: Hamdioğlu Emir Ali, Emir Alioğlu Emir Ali, Küçük Ahmed, Mirşamoğlu Halil ve Dömgeroğlu Halid. **M.D. No:140**, S.: 305, H.:2. Şubat Başları 1735 (Evasıt-ı Ramazan 1147).

vermeye başladığı görülmüştür. Türkmen ve Ekrad Taifesi'nden bazı eşkıyaların Kara Mercanoğlu İbrahim'in evine gelerek saklandığı ve İbrahim'in bunların gasp ettikleri mallardan hisse aldığının iddia edilmesi sonucunda, İbrahim'in Kıbrıs'a sürgün edilerek Magosa Kalesi'nde hapsedilmesine karar verilmiştir[468].

Ancak verilen bu sürgün ve hapis kararı, araya bazı kişilerin girip Kara Mercanoğlu İbrahim'in affedilmesi talebini yapmaları üzerine, bu kişinin kendi evinde ikamet etmesi şartıyla dönemin Adana Valisi tarafından affedilmiştir[469].

1736-1737 yılları, Kırıntılı Cemaati'ne mensup olan kişilerin Bahrilü, Receblü Avşarı ve Karagündüzlü Cemaati'ne mensup bazı eşkıyalar ile birleşerek Adana ve çevresinde bulunan bölgelerde terör estirdikleri bir dönem olmuştur. Bu cemaatlerin eşkıyalarının Yüreğir Kazası dahilinde bulunan köylere giderek, buralarda yaşayan kişilerin öküz ve atları ile ev eşyalarını yağmalayıp, yolları kesmeye başlamaları üzerine, bu çevrede yaşayan bir çok kişi yerlerini terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir[470].

Kırıntılı ve Lek Cemaatleri mensuplarının 1740 yılına kadar olan dönemde Çukurova ve çevresindeki bölgelerde yapmış oldukları eşkıyalıkların artmasının sonucunda, bu eşkıyalıklarla ilgili olarak İstanbul'a arzlar ve mahzarlar gönderilerek şikayetler yapılmaya başlamıştır. Yapılan bu şikayetlerin sonucunda bu cemaatlerin mensuplarının her ne şekilde olursa olsun itaat altına alınıp, gasp ettikleri malların bulunup sahiplerine iade edilmesi ve bu cemaatlerin nezre bağlanması için Adana Valisi Osman Paşa görevlendirilmiştir. Yapılan bu görevlendirme üzerine Osman Paşa; Sis ve çevresinde sakin olup bölgenin önemli güç sahiplerinden biri olan Divanoğlu İsa Ağa'yı, bölgede bulunan diğer güç sahipleri ve cemaatlerin mensupları ile birlikte Kırıntılı ve Lek Cemaatleri'nin mensuplarını itaat altına alarak, gasp ettikleri malları geri almak üzere görevlendirmiştir.

Divanoğlu İsa ve maiyetindeki kişilerin yaptıkları askerî harekat sonucunda Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'nin mensupları itaatlerini arz ederek, gasp ettikleri malları iade

---

[468] **A.Ş.S. No:130**, S.:40, B.:76. Mart Ortaları 1736 (Evail-i Zilkade 1148).

[469] **A.Ş.S. No:130**, S.:43, B.:80. 8 Nisan 1736 (26 Zilkade 1148). Daha sonraki yıllarda Receblü Avşarı Cemaati ile birleşerek eşkıyalık yapmaya başlayan Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin tenkil edilmesi için verilen karar sonrasında yapılan faaliyetler sırasında, Kara Mercanoğlu İbrahim ile akrabalarına dokunulmaması için Dönemin Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Süleyman Paşa'ya ferman gönderilmiştir. **M.D. No:148**, S.: 288, H.:3. Mayıs Başları-Ortaları 1742 (Evail-i R.evvel 1155).

[470] **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34.

etmek zorunda kalmışlardır. Gasp edilen malların geri alınmasından sonra, Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'nin taahhüt altına nezre bağlanması yoluna gidilmiştir. Bu amaçla Sis Kadısı İsmail'in başkanlığında Sis'te yapılan mahkeme toplantısında, Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'nin mensupları, bundan sonra Adana, Sis, Kars-ı Zülkadiriyye ve Maraş çevresinde eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını belirtip, bundan sonraki dönemde cemaatleri mensuplarınca yapılacak herhangi bir eşkıyalık durumunda Mutbah-ı Amire'ye ödenmek üzere, Kırıntılı Cemaati 10.000 kuruş ve Lek Cemaati 7.500 kuruş nezr taahhüt etmişlerdir. Yapılan bu taahhüt hüccete kaydedilip, bir sureti getirilerek Adana Şer'iyye Siciline kaydedilmiştir[471].

Lek ve Kırıntılı Cemaatleri mensuplarının yaptıkları bu taahhütlere rağmen, bir süre sonra yeniden eşkıyalık olaylarına karıştıkları görülmektedir. Lek Cemaati'ne mensup olan kişilerin, Maraş ile Sivas arasındaki bölgede sakin olan Pehlivanlı Cemaati'ne saldırması bu dönemde meydana gelmiştir. Pehlivanlı Cemaati'ne tabi olan cemaatlere saldırmaya başlayan bu eşkıyalar, bu dönem içerisinde; Hamurlu Cemaati'nden 2 kişiyi katl ve 6 kişiyi yaralayarak 100 deve ve 48 atı gasp, Alabaşlu Cemaati'nden 2 kişiyi katl ederek 3500 kuruşluk eşyayı gasp, Tatar İlyaslu Cemaati'nden 30 deve, Nülek Cemaati'nden 40 deve, Bozok Anamuslusu Cemaati'nden 10 deve, 10 at ve 700 kuruşu gasp etmişlerdir. Lek Cemaati'ne mensup olan eşkıyaların yaptıkları bu eşkıyalıkların İstanbul'a bildirilmesi üzerine, gasp edilen malların geri alınarak gereken kişilerin cezalarının verilmesi için eski Sadrazamlardan olup, bu dönemde Adana Valisi olan Vezir Hekim-zade Ali Paşa ile bölgedeki güç sahipleri ve cemaat mensupları görevlendirilmişlerdir[472].

Yukarıda belirttiğimiz olayların olduğu süre içerisinde, genellikle Maraş ve çevresinde eşkıyalık yapan Receblü Avşarı Cemaati'ne mensup olan eşkıyaların yapmış oldukları eşkıyalıklar da yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'nden bazı kişilerin, Receblü Avşarı Cemaati'ne mensup olan eşkıyalar ile birleşerek, çevrelerinde bulunan bölgelerde terör estirmeye başlamaları üzerine, bu cemaatlerin tenkil edilmeleri için Osmanlı idarecileri, sert tedbirlere başvurmak zorunda

---

[471] Sis'te yapılan bu mahkeme toplantısına; **Lek Cemaati'nin** Boybeğileri'nden Hacı Mehmed, Hasan, Merdan Alioğlu Hasan, Uzun Aydınoğlu Mehmed, Nakioğlu Osman isimli kişiler ile 10'a yakın kişi katılmıştır. **Kırıntılı Cemaati'nden** ise Küçük Ahmed, Başçavuş, Zülfikaroğlu Ali, Seyfoğlu İbrahim, Hamidoğlu Emir Ali, Denizlioğlu Kurt, Deli Musli, Kasım Beğbaşı isimli kişiler ile 10'a yakın kişi katılmıştır. **A.Ş.S. No:44,** S.:111, B.:127. 17 Şubat 1741 (1 Zilhicce 1153).

[472] **M.D. No:148,** S.: 114, H.:2. Ekim Başları 1741 (Evahir-i Receb 1154).

kalarak bazı yeni kararlar almışlardır. Osmanlı Devleti; yapılan askerî faaliyetler, uygulanan sürgünler, hapsedilmeler, nasihatler ve nezre bağlanarak taahhüt altına almayla bu cemaatlerin mensuplarının itaat altına alınamayacaklarını ve bu uygulamalarla problemlerin çözülmediğini görmüşlerdir. Sonuçta bu cemaatlerin, "... nisâ ve sıbyânlarından mâ'adâ ricâl-i habâset-nihâdlarının i'dâm ve izâle ..." edilmelerine karar verilmiştir[473].

Ayrıca; verilen bu karar ile, katl edilen kişilerden geride kalacak olanların Kıbrıs'a sürgün edilmeleri de planlanmıştır. Bu kararın uygulanması için, bu cemaatlerin mensuplarının Çukurova bölgesine kışlamak için geldikleri zamanın en uygun zaman olduğu düşünülmüş ve bu hususla ilgili olarak kısa bir süre önce Adana Beylerbeyi olarak atanan Rişvan-zade Süleyman Paşa ve Üzeyr Sancakbeyi ile çevrede bulunan güç sahipleri görevlendirilmişlerdir[474].

Yapılan bu görevlendirmenin ardından Rişvan-zade Süleyman Paşa'nın maiyetinde bulunan askerî kuvvet[475], Lek ve Kırıntılı Cemaatleri mensuplarının bu sırada Sis yakınlarındaki bir bölgede bulunduklarını haber alarak Sis'e gitmişlerdir. Bu cemaatlerin mensupları, Sis'e gelen bu askerî kuvvetin bulundukları yere yaklaşması üzerine, bir kısım kadın ve çocuklarını geride bırakarak kaçmışlardır. Kaçan bu kişileri takip eden askerî kuvvetler, bir taraftan da geride kalan kadın, çocuk ve aciz durumdaki kişileri yakalayarak Sis'e göndermişlerdir. Kaçan bu kişilerin bir kısmının çevrede bulunan bazı cemaatlerin içlerine girip saklanmaları, bir kısmının ise Adana şehir merkezine gizlice girip saklanmaya başlaması üzerine, bu kişilerin araştırılarak yakalanması için Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Süleyman Paşa Adana Kadısı ve Mütesellimi'ne buyuruldu göndermiştir[476].

---

473 "...nisâ ve sıbyânlarından mâ'adâ ricâl ve şekâvet iştimâllerinin mecmû'u i'dâm ve izâle olunmadıkca aher tedbîr ve nefy ve ta'zîb misüllü te`dîb ile ıslâh-pezîr olmıyacakları ifâde ve ifhâm olunmağın fi'l-hakîka eşkıyâ-yı merkûmûnun bu vakte dek bi'd-defa'ât zuhûr iden fesâd ve şekâvet ve 'isyân ve mel'anetleri hadden efzûn ve ba'îd ve kıyâsdan budûn olub tedmîr ve istisâlleri oldukda bi'd-defa'ât lâzım gelmişiken sefk-i dimâdan ihtirâzen vakt be-vakt kâh pend ve nasîhat ve kâh îkâ'-i zecr ve siyâset sûretleri ibrâz olunarak duhûl-ı dâ`ire-i itâ'at ve kabûl-ı rücu' ve enâniyetleri me`muliyle bu ana değin ihmâl ve tesvîk olunmuşidi ve lakin bunların fi-mâ-ba'd felâh-ı hâlleri mutasavvır olmayub tahrîr olunduğu vecihle nisâ ve sıbyânlarından mâ'adâ ricâl-i habâset-nihâdlarının i'dâm ve izâleleri bâ'is-i emn ve râhat ve vâcibe-i 'uhde-i saltanat olub ..." **M.D. No:148**, S.: 131, H.:1.

474 **A.Ş.S. No:23**, S.:114-115, B.:212; **M.D. No:148**, S.: 131-132, H.:1. Kasım Sonları 1741 (Evahir-i Şaban 1154).

475 Rişvan-zade Süleyman Paşa'nın maiyetinde bulunan askerlerin sayısı süvari ve piyade olmak üzere 5000'den fazla idi. **A.Ş.S. No:23**, S.:110, B.:202.

476 **A.Ş.S. No:23**, S.:119, B.:219. 30 Mart 1742 (23 Muharrem 1155).

Kaçarak firar eden kişilerin bir kısmının Kayseri, Niğde ve Konya taraflarına gidip bu bölgede eşkıyalık yapmaya devam etmelerin üzerine, firar ederek kaçan kişilerin saklandıkları yerlerde yakalanmaları ve kimsenin bunları himaye etmemesi hususunda bu bölgelerde bulunan Mütesellimler, Kadılar, güç sahipleri ve cemaat ileri gelenlerine ferman gönderilmiştir[477].

Yapılan askerî faaliyet ve gönderilen fermanlara rağmen, Receblü Avşarı, Lek ve Kırıntılı Cemaatleri mensuplarının başka bölgelere firar etmelerinin önü alınamamıştır. Bu cemaatlerin mensuplarının bir kısmı kendilerini takip eden askerlerden kaçarak, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden Cerid Cemaatleri ile çevrede bulunan diğer cemaatlerin arasına içine girip saklanmışlardır[478]. Bu arada, yapılan askerî harekatın devam etmesi nedeniyle, Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Süleyman Paşa 1742 yılında yapılan İran seferinden affedilmiştir[479].

Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Süleyman Paşa ve görevlendirilen diğer kişilerin çalışmaları sonucunda Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'ne mensup olan yetişkin erkeklerin çoğunluğu katl olunmuştur. Katl edilenlerin dışında kalan kadın, çocuk ve aciz durumda olanlardan 600 kişi yakalanmış ve daha sonra Kıbrıs'a gönderilmeleri için Adana Kalesi'nde muhafaza altında tutulmaya başlanmıştır. Adana Kalesi'nde bulunan bu kişilerden, günde 3 kişinin vefat etmeye başlaması üzerine, Rişvan-zade Süleyman Paşa bunların durumunu İstanbul'a bildirip, Kıbrıs'a iskan edilmelerinden vazgeçilmesini talep etmiştir. Yapılan bu talebin sonucunda, bu kişilerin serbest bırakılması ve istedikleri yerlerde sakin olmalarına izin verilmesi için ferman gönderilmiştir[480].

---

477 **M.D. No:148**, S.: 273-274, H.:3. Nisan Başları-Ortaları 1742 (Evail-i Safer 1155)

478 İçlerine girip saklanan bu firarileri gizleyip sahip çıkmayarak, teslim etmeleri için bölgedeki cemaatlerin ileri gelenlerine ferman gönderilmiştir. "... her kankınızın 'aşâyir ve kabâ'ili derûnlarında eşkıyâ-yı mezbûre var ise '*aşiretimize dâhil düşmüşdür* deyü zinhâr ve zinhâr kat'en sâhib çıkmayub akrabâ ve ta'allukâtınız bile olur ise 'ırzlarınızı tekmîl içün bir neferini ketm ve himâyet ve ihfâ ve siyânet itmeyüb ..." **M.D. No:148**, S.: 222-223, H.:1. Nisan Sonları-Mayıs Başları 1742 (Evahir-i Safer 1155)

479 **M.D. No:148**, S.: 223, H.:1. Nisan Ortaları-Sonları Başları 1742 (Evasıt-ı Safer 1155).

480 "...Lekvan Ekrâdı'nın ricâli katl olundukdan sonra nisvân ve sıbyân ve 'acezeleri Kıbrıs Cezîresi'ne iskân olunmak üzere i'lâm eylemen husûsuyla tevcîh ve sipâriş olunmuş idi binâ'en-'aleyh altı yüzden mütecâviz nisâ ve sıbyân ve 'acezeleri Adana Kal'esi'ne vaz' olunub lakin Ekrâd-ı mezkûrenin el-yevm işe yarar adamları kalmayub ba'de'l-yevm tecemmü'e kudretleri olmadığından başka nisvân ve sıbyânlardan beher yevm üçer neferi helak olmağla hâllerine merhameten Kıbrıs'a iskândan 'afv olunmalarını bu def'a bir kıt'a memhûr kâğıdınla i'lâm itmenle iltimâsın karîn-i müsâ'ade-i 'aliyyem olub 'afv ve sebîlleri tahliye olunmak fermânım olmuşdur ... hâlâ Adana Kal'esi'nde olan Ekrâd-ı mezbûrenin nisvân ve sıbyân ve 'acezelerini ıtlâk ve diledikleri mahalde sâkin olmaları içün sebîllerin tahliye eyleyüb ..." **M.D. No:148**, S.: 312, H.:1. Haziran Başları-Ortaları 1742 (Evail-i R.ahir 1155).

Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'ne mensup olanların 1742 yılında yapılan askerî harekat sırasında etkisiz hale getirilmesinden sonra, bu iki cemaate mensup olanların bir süre herhangi bir eşkıyalık olayına dahil olduklarına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Bu iki cemaatin mensuplarının etkisiz hale getirilmesine rağmen, bu dönemden sonra Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden olan Hacılu Cemaati mensuplarının eşkıyalıkları ortaya çıkmıştır. Çukurova bölgesinde bu dönemlerde eşkıyalık olaylarında öne çıkan Bahrilü Cemaati'ne mensup olan eşkıyalar ile birlikte hareket eden Hacılu Cemaati'ne mensup bazı eşkıyalar, bu bölgede yaşayan kişilerden yaylakdan dönenlerin yollarını kesip, çevredeki köyleri basıp, adam katl etme, eşya ve hayvan gaspına devam etmişlerdir. Yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatlerin mensuplarının itaat altına alınamaması üzerine çevrede bulunan bazı köyler harap hale gelmiştir[481].

Bu dönem kadar olan süre içerisinde Lekvanik Ekradı'na mensup olan Lek, Kırıntılı ve Hacılu Cemaatleri mensuplarının eşkıyalık olaylarına karıştıklarına dair elimizde belgeler bulunmasına rağmen, bu cemaatler ile birlikte Anavarza ve çevresine iskan edilen Akbaş Cemaati mensuplarının 1722 yılından sonraki dönemde bu olaylara karıştığına dair herhangi bir belge bulunmamaktadır. 1746 yılına ait bir belgeye göre, Akbaş Cemaati'nin Kethüdası olan Halil bin Abdülcelil Adana şehir merkezinde Tekye Kurbü mahallesinde yaşamakta ve bu cemaat ile ilgili vergi tahsili hususlarını layıkıyla yerine getirmekteydi[482].

Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'ne mensup olanların 1742 yılında yapılan askerî harekat sırasında etkisiz hale getirilmesinin üzerinden 6 yıl geçtikten sonra bu cemaatlere mensup olan kişiler yeniden eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden Karalar Ceridi'ne mensup olan eşkıyalar ile birlikte, Lek Cemaati'nden bazı eşkıyalar 1748 yılında çevrelerinde bulunan bölgelerde yeniden terör havası estirmeye başlamışlardır. Bu eşkıyalar Dündarlu Nahiyesi'nde sakin olan Kara Hacılu Cemaati'nin evlerini basıp, 7 kişiyi katl edip, 2000 sığır 8 deve, 20 bargir, 4200 koyun ve 1000 kuruşluk mal ve eşyayı gasp ederek kaçmışlardır. Meydana gelen bu eşkıyalık olaylarının devam etmesi üzerine, bu eşkıyaların tenkil edilerek gereken

481 **M.D. No:152**, S.: 65, H.:2. Kasım Sonları-Aralık Başları 1745 (Evail-i Zilkade 1158).
482 **A.Ş.S. No:26**, S.:13, B.:22.

cezalarının verilmesi için bu dönemde Adana Valisi olan Abdulcelil-zade Vezir Hüseyin Paşa görevlendirilmiştir[483].

Gönderilen bu fermanlara rağmen Karalar Ceridi ve Lek Cemaatleri'ne mensup olan bu eşkıyaların itaat altına alınmasında başarılı olunamamıştır. Çevrelerinde bulunan bölgede eşkıyalık yapmaya devam eden bu eşkıyaların davranışlarının diğer cemaatlere sıçramasından korkan devlet idarecileri, mutlaka bunların itaat altına alınması için yeniden ferman göndermişlerdir[484].

Yapılan çalışmalara rağmen Lek Cemaati'ne mensup olan eşkıyaların Karalar Ceridi Cemaati ile birlikte yaptıkları eşkıyalıkların önü alınamamıştır. Lek Cemaati'ne mensup Denizoğlu Murad başkanlığındaki bir gurup eşkıyanın Karalar Ceridi'nden Bektaşoğlu Veli ile birleşerek 150 kişilik bir eşkıya gurubu ile çevrede terör estirmesi sonrasında bölge sakinlerinin çoğunluğu zarar görmüştür. Meydana gelen olayların sonrasında, bu eşkıyaların yakalanarak gereken cezalarının verilmesi için Adana Valisi görevlendirilmiştir[485].

Sonuç olarak, 1691 yılından önceki dönemlerde, Çukurova ve çevresinde yaşayan Lek, Hacılu ve Akbaş Cemaatleri'nin tabi oldukları Lekvanik Ekradı Mukataası'na bağlı cemaatlerin mensuplarının meydana getirdikleri bazı eşkıyalık olayları sonucunda, bu cemaatlerin Rakka'ya iskan edilmelerine karar verilmiştir. Rakka'ya iskan edilen bu cemaatler, kısa bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek Çukurova ve çevresine gelmeye başlamışlardır.

Çukurova ve çevresine gelen bu cemaatlerin mensupları, haklarında yapılan takibatlara rağmen Rakka'ya gönderilememişlerdir. Rakka'ya gönderilemeyen bu cemaatlerin mensuplarının bir düzen altında belirli bölgelerde yaşamaları için 1703 yılında Anavarza'ya iskan edilmelerine karar verilmişse de bu hususta başarılı olunamamıştır.

Çukurova ve çevresinde bulunan bölgelerde eşkıyalık olaylarına neden olmaya devam eden bu cemaatlerin mensupları, bütün çalışmalara ve sürgün kararlarına rağmen itaat altında tutulamamıştır. Yapılan askerî faaliyetler ve nezre bağlanarak taahhüt altına alma teşebbüsleri kısa vadeli olmuştur. Haklarında yapılan askerî faaliyetlere karşı

483 **M.D. No:153**, S.:366-367, H.:3. Aralık Sonları 1748 (Evail-i Muharrem 1162).
484 **M.D. No:154**, S.:94, H.:1. Haziran Ortaları-Sonları 1749 (Evail-i Receb 1162).
485 **A.Ş.S. No:31**, S.:138-139, B.:184. Mart Ortaları 1757 (Evahir-i C.ahir 1170).

koyamadıklarında affedilmelerini talep eden bu cemaatlerin mensupları, affedilerek belirli bölgelerde yaşamaları için kendilerine tanınan şanslarını hep zorlayarak, yeniden ve yeniden eşkıyalık olaylarına neden olup itaatsiz bir tavır içine girmişlerdir.

Özellikle Lek ve Kırıntılı Cemaatleri mensuplarının yaptıkları eşkıyalıklar, bir süre sonra devlet idarecilerinin sabrını taşırmıştır. 1742 yılında alınan bir kararla bu iki cemaate mensup olan yetişkin erkeklerin tamamen katl edilmesi ve geri kalanlarının Kıbrıs'a gönderilmesi uygun görülmüştür. Yapılan askerî harekat sonrasında, alınan kararda belirtildiği gibi, yetişkin erkekler tamamen katl olunmuş olmasına rağmen, geri kalanlara acınarak istedikleri yerlerde yaşamalarına müsaade edilmiştir.

Fakat aradan 6 yıl geçmesi ile geride kalanlar yeniden eşkıyalık olaylarına başlayarak, çevrede huzursuzluk kaynağı olmaya devam etmişlerdir.

IV-YÖRÜK CEMAATLERİ'NİN EŞKIYALIKLARI

İnceleme dönemimiz olan 1691-1750 yılların arasında, Çukurova ve çevresindeki bölgede, eşkıyalık olaylarına neden olan önemli unsurlardan birisi de Yörük Cemaatleri'dir. Aslen, İçil ve Karaman Sancakları'nın sakinleri olan bu cemaatlerin bir kısmı, 1650'li yıllardan itibaren bu bölgeleri terk ederek Çukurova bölgesine gelmeye başlamışlardır. Bu tarihten sonraki dönemlerde, Çukurova bölgesini kışlak amacıyla kullanan bu cemaatlerin mensupları, yaz mevsiminde Kayseri ve Niğde taraflarına yaylamak amacıyla gitmişlerdir[486].

Çukurova ve çevresine gelen bu cemaatlerin mensupları ilk dönemlerde az sayıda olmalarına rağmen, 1690'lı yıllardan sonraki dönemlerde, bu cemaatlerin mensuplarının sayısı, bu bölgede çoğalmaya başlamıştır. İçil ve çevresinden başka bölgelere giden bu cemaatlerden, Alaiye ve çevresinde yaşayan Kara Hacılu, Patralı, Şamlı, Zekeriyalı, Sofılar, Tekeli, Saçı Karalı, Cılaklı, Lengerli, Yaycılar ve İrikli Cemaatleri'nden oluşan büyük bir gurup, 600'den fazla evleriyle birlikte Alaiye, Manavgat ve Duşenbe çevresinde bazı eşkıyalık olaylarına neden olmuşlardır. Bu cemaatlerin mensuplarının, neden oldukları eşkıyalık olaylarının artması üzerine, tümünün İçil ve çevresinde

[486] "Cemâ'at-i Tekeli cemâ'at-i mezbûr 'ann-asl İçil Sancağı'nda Anamur Kazâsı'nda Bozyazu ze'âmeti akâmından olub yüz seneden mütecâviz evtân-ı kadîmelerin terk idüb hâliyâ Adana Eyâleti'nde Tarsus Sancağı'nda kışlayub ..." **MAD. No: 6890**, S.:17. 17201721 yılı.

bulunan eski mekanlarına gönderilmeleri için, bu dönemde Alaiye Sancağı'na mutasarrıf olan Musa Bey görevlendirilmiştir[487].

Yapılan bu görevlendirmeye rağmen, bu cemaatlerin mensuplarının İçil ve çevresine iskan olunmalarında başarılı olunamadığı gibi, Alaiye ve çevresinde yaptıkları eşkıyalıklar da gittikçe artmıştır. Bu yerlerin halkının İstanbul'a yaptıkları şikayetler üzerine, bu cemaatlerin İçil'e iskan edilmeleri yeniden gündeme gelmiş ve bu dönemde İçil Sancağı'na mutasarrıf olan Seyyid Ahmed Paşa ve Hüdavendigar Sancağı'na mutasarrıf olan Musa Paşa ile birlikte çevredeki yetkililer bu husus için görevlendirilmişlerdir[488].

Görevlendirilen bu kişilerin yaptıkları çalışmalar sonucunda, bu cemaatlerin mensuplarının bir kısmı İçil ve çevresine götürülerek eskiden sakin oldukları yerlere iskan edilmişlerdir[489]. Bu cümleden olmak üzere; Kara Hacılu Cemaati mensupları, İçil'e tabi Mud Nahiyesi'nde Şeyhlü nam yerde, Tekeli Cemaati mensupları ise bu bölgede bulunan Aksaz adlı yerde iskan olunmuşlardır. Yapılan bu iskan sonrasında, bu cemaatlerin mensupları, buraya iskan edilmelerinin ardından bir daha eşkıyalık yapmayacaklarına ve iskan yerlerini terk etmeyeceklerine dair taahhütte bulunarak nezr hücceti vermişlerdir. Verilen bu nezr hüccetlerine göre, bu cemaatlerin mensupları bulundukları yerleri terk ederek başka bölgelere gidip eşkıyalık olaylarına neden olurlarsa, Mutbah-ı Amire'ye verilmek üzere Kara Hacılu Cemaati mensupları 12 kese (10.000 guruş), Tekeli Cemaati mensupları ise 2.500 kuruş ödeyeceklerdi[490].

Yapılan taahhütler ve verilen nezr hüccetlerine rağmen, bu cemaatlerin mensuplarından bazıları, iskan edildikleri bölgede kısa bir süre durduktan sonra bu bölgeyi terk ederek Çukurova bölgesine gelmişlerdir. Çukurova bölgesine gelen bu cemaatlerden biri olan Kara Hacılu Cemaati'ne mensup bazı kişilerin, kış mevsiminin sona ermesinin ardından, bu tarihlerden kısa bir süre önce Misis Köprüsüne derbentçi olarak atanan Şarıklı, Çoblu ve Köselü Cemaatleri ile birleşerek Niğde Sancağı'nda bulunan Yahyalu Kazası civarına yaylak amacıyla gittiklerini görmekteyiz. Yahyalu

[487] **M.D. No:102**, S.:92, H.:399. Aralık Ortaları 1691 (Evahir-i R.evvel 1103).
[488] **M.D. No:110**, S.:507, 510, H.:2336, 2346. Mayıs Ortaları 1699 (Evasıt-ı Zilkade 1110)
[489] İskan edilecekleri bölgelere gitmeyi reddeden bazı cemaatlerin mensupları ise, kaçarak Aydın ve Saruhan çevresine gidip, bu bölgelerde bazı eşkıyalıklarda bulunmuşlardır. A.Refik; **a.g.e.**, s.118-120, B.:171.
[490] **MAD. No: 8458**, S.:75, B.:1. 25 Ekim 1699 (Gurre-i C.evvel 1111).

Kazası civarına yaylak amacıyla giden bu cemaatlere; Yeniil Türkmanı'ndan Kara Gündüzlü ve Çoblu Avşarı, İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi Çakal Demircülü ve Hama iskanından firar eden Alcı Cemaatleri ile Rakka iskanından firar eden bazı cemaatlerin mensupları da katılmıştır. Bu cemaatlerin birleşik olarak hareket etmelerinin sonucunda ortaya çıkan 1100 kadar ev, Yahyalu çevresindeki köylere hayvanları ile birlikte giderek, bu yerlerdeki köylülerin mera ve yaylalarını zorla gasp etmişlerdir. Bu sırada meydana çıkan anlaşmazlıklar sonucunda, bu cemaatlerin mensupları, bu köylülerin ekili arazilerine zarar vermeye ve mal gaspına başlamışlardır. Durumun daha da kötüye gitmesi üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının itaat altına alınarak, Yahyalu ve çevresine verdikleri zararların engellenmesi hususunda, dönemin Adana Beylerbeyi Kürt Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[491].

Yapılan bu görevlendirmeye rağmen, Kara Hacılu Cemaati mensuplarının Yahyalu ve çevresine giderek, eşkıyalık yapmalarının önü alınamamıştır. Bu cemaatin mensuplarının, Yahyalu Nahiyesi'nde bulunan Kösek, Numan, Düzik, Süleyman Fakihlü ve Sarıca adlı köylerdeki halka verdikleri zararlar nedeniyle, bu köylerin sakinleri başka bölgelere kaçmak zorunda kalmışlardır. Durumun Kayseri Naibi tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu cemaate mensup olanların suçlularının cezalarının verilmesinden sonra, geri kalanlarının İçil'deki iskan mekanlarına gönderilmeleri için Maraş Beğlerbeyi Rişvanoğlu Halil Paşa ile Adana Beylerbeyi Mustafa Paşa görevlendirilmiştir[492].

İçil'e iskan edilmeleri için yapılan çalışmalara rağmen bu cemaatin çoğunluğunun iskan bölgelerine gönderilmesinde başarılı olunamamıştır. Çukurova bölgesini kendilerine mekan olarak seçen Kara Hacılu Cemaati mensuplarının çoğunluğu, Adana ve çevresinde kışlayarak Niğde Sancağı'nda Develü Nahiyesi'ndeki Aladağ Yaylağı'nı yaylak olarak kullanmaya başlamışlardır. Niğde ve çevresinde meydana getirdikleri eşkıyalık olaylarının artması üzerine, Kara Hacılu Cemaati mensuplarının bu bölgeye gitmelerinin yasaklanması ve bu hususta gereken tedbirlerin alması hususunda Adana Beylerbeyi'ne ferman gönderilmiştir[493].

---

[491] **MAD. No: 8458**, S.:168, B.:1. 11 Temmuz 1700 (22 Muharrem 1112).
[492] **M.D. No:112**, S.:101, H.:328; **MAD. No: 8458**, S.:74, B.:1. Aralık Başları 1701 (Evail-i Receb 1113).
[493] **A.Ş.S. No:3**, S.:8, B.:14. 2 Ağustos 1702 (8 R.evvel 1114).

Yapılan çalışmalar sonucunda, Develü ve çevresine gitmeleri engellenen Kara Hacılu Cemaati mensupları, bu defa da daha önceki dönemde eşkıyalık olaylarına neden oldukları Kayseri ve Yahyalu çevresine gitmeye başlamışlardır. Yahyalu civarına giden bu cemaatin mensuplarından bazı kişilerin, bölge halkına mahsus olan Akçaşehir Yaylağı'nı gasp etmeleri ve çevrede bulunan bölgeye zarar vermeleri üzerine, bu cemaatin mensuplarının İçil ve Alaiye'ye götürülerek iskan edilmeleri için Kayseri ve Niğde Sancakları'na mutasarrıf olan kişiler görevlendirilmişlerdir[494].

Kara Hacılu Cemaati'ne mensup olan kişilerin İçil ve Alaiye'ye iskan edilmeleri için yapılan bu görevlendirmenin sonuçlanmadan, Tekeli Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler de iskan yerlerini terk ederek çevrelerine zarar vermeye başlamışlardır. Kara Hacılu ve Tekeli Cemaatleri mensuplarının çevrelerindeki bölgelere vermiş oldukları zararların çoğalması üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının bulundukları yerlerden kaldırılıp, iskan edilmek üzere İçil'e gönderilmeleri ve 1699 yılında vermiş oldukları nezr hüccetinde belirtilen meblağların tahsil edilmesine karar verilmiştir[495].

Yapılan bu görevlendirmelerin sonucunda, Kara Hacılu ve Tekeli Cemaatleri mensuplarının çoğunluğu İçil'e götürülerek iskan edilmişlerdir. 1705 yılını takip eden yıllarda, bu iki cemaatin Çukurova ve çevresindeki bölgelerde herhangi bir huzursuzluk olayına neden oldukları ile ilgili elimizde bilgi bulunmamaktadır. Bu dönem içerisinde, İçil'deki Aksaz adlı yere götürülerek iskan edilen Tekeli Cemaati'nin mensupları Karaman tarafındaki yaylaklarına gitmeleri sırasında, Ermenek sakini Muslihüddin isimli bir kişinin liderliğindeki bazı eşkıyaların saldırısına maruz kalmışlardır. Bu kişilerin saldırısı sonucunda, Tekeli Cemaati'nin bazı malları ve hayvanlarının gasp edilmesi üzerine, Tekeli Cemaati mensuplarına saldıran bu kişilerin gasp ettikleri malların geri alınması için Ermenek Kadısı'na ferman gönderilmiştir[496].

Kara Hacılu ve Tekeli Cemaati'ne mensup olanların bir kısmının İçil ve çevresine gönderilmelerine rağmen, bir kısmı Çukurova bölgesinde yaşamaya devam etmişlerdir. Bu cemaatlerin mensupları ile birlikte, Çukurova ve çevresinde bulunan diğer Yörük Cemaatleri'nden Menemenci, Bulahadioğlu, Karsandı, Sarkındılı ve Kürkcülü Cemaatleri gibi önemli cemaatlerin mensuplarının ilk dönemlerde devlete tabi olarak

---

[494] **M.D. No:114-1**, S.:184, H.:1. Mart Sonları-Nisan Başları 1704 (Evahir-i Zilkade 1115).
[495] **MAD. No: 8458**, S.:75, B.:2-3. 20 Mart 1705 (24 Zilkade 1116).
[496] A.Refik; **a.g.e.**, s.132-133, B.:183. Şubat Başları 1708 (Evail-i Zilhicce 1119).

yaşadıklarını görmekteyiz. Keza, isimleri geçen bu cemaatler, bu dönem içerisinde, Çukurova ve çevresindeki bölgelerde meydana gelen bazı eşkıyalık olaylarının bastırılmasında güçlerine başvurulan guruplar arasında yer almışlardır[497].

1690'lı yılların sonlarında, Alaiye ve çevresinde yaptıkları eşkıyalıklar nedeniyle, İçil bölgesine geri götürülerek, buradaki esas mekanlarında iskan edilmelerine karar verilen Yörük Cemaatleri'nin çoğunluğunun bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek başka yerlere gidip sakin olduklarını görmekteyiz. Bu cemaatlerin mensupları, İçil'den ayrıldıktan sonra; Konya, Hamid, Menteşe, Teke, Beğşehri, Alaiye ve çevrelerine giderek, bu yerlerin sakinlerine zarar vermeye ve eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Gönderilen fermanlara rağmen, bu cemaatlerin mensuplarının eşkıyalık yapmalarına engel olunamadığı gibi, İçil'e gönderilmelerinde de başarı sağlanamamıştır. Durumun daha da kötüye gitmesi üzerine, eşkıyalık yapan bu cemaatlerin içlerindeki suçluların yakalanarak Kıbrıs'a gönderilip, Magosa Kalesi'nde hapsedilmeleri ve geri kalan cemaat mensuplarının İçil'e gönderilip iskan edilmelerine karar verilmiştir[498].

Alınan bu karara rağmen, Yörük Cemaatleri'nin İçil'e iskan edilmeleri ve eşkıyalık yapmalarının önünün alınmasında başarılı olunamamıştır. Bu cemaatlerin mensuplarının İçil, Alaiye, Menteşe ve Teke Sancakları'ndaki bölgelerde yaptıkları eşkıyalıklara karşı yapılan askerî faaliyetlerden kaçan bu cemaatlerin mensupları, yaz mevsiminde dağlık ve sarp yerlere yaylaya gittikten sonra, kış mevsiminde değişik bölgelere giderek eşkıyalık olaylarına neden olmuşlardır[499]. Bu cemaatlerin mensuplarının yaptıkları eşkıyalıklar hususunda yapılan şikayetlerin artması üzerine, iskan mekanlarında durmayarak etrafa zarar veren bu cemaatlerin mensuplarının topluca

---

[497] 1710 yılında Rakka iskan firarilerinin itaat altına alınması için yapılan çalışmalar sırasında, Çukurova ve çevresinde bulunan birçok cemaatin yanında Karsandı ve Sarkındı Cemaatleri mensuplarının da yardımına başvurulmuştur. **A.Ş.S. No:19**, S.:29-30, B.:40. Yine aynı dönemler içerisinde, iskan edildikleri Hama ve Humus'tan firar ederek Çukurova bölgesine gelen Sakallu Ceridi ve Çakallu Dokuzu Cemaatleri'nin eşkıyalıklarına son vermek için; Kara Hacılu Cemaati'nin Çukurova ve çevresinde yaşayanlarının Kethüdası olan Kara Nebioğlu Hamza Beğ, Bulahadioğlu Cemaati Kethüdası Hüseyin Beğ, Menemenci Cemaati'nden Halil Çelebi ve Tekeli Cemaati'nden Hamza Kethüda isimli kişiler cemaatleri mensupları ile birlikte görevlendirilmişlerdir. **M.D. No:119**, S.:42, H.:268. Ekim Başları 1711 (Evahir-i Şaban 1123).

[498] A.Refik; **a.g.e.**, s.140-141, B.:191. Ocak Sonları 1708 (Evail-i Zilkade 1119).

[499] "Bir kaç seneden berü İçil ve Alaiye ve Teke semtlerinde ve havâlîlerinde bilâd-ı 'ibâda te'addî ve tecâvüz üzere olan Yörükân tâ'ifesi mukaddemâ İçil Sancağı'na iskân olunmuşlar iken tâ'ife-i mezbûre yerlerinde ve yurdlarında kendü hâlleriyle durmayub bahâr eyyâmında sa'bü'l-mürûr cibâl-i şâhikada yaylağa çıkub bahar geçtiği gibi dağlardan inüb İçil ve Alaiye ve Teke Sancakları'na ve hâvalîlerine ceste ceste dağılub Müslümânlar'ın 'ırz ve mâllarına ta'arruz ve mezru'ât ve hayvânâtların ve emvâl ve eşyâların gasb ve gâret ve kat'-i tarik ve katl-i nüfûs misillü envâ'-i fesâd ve şekâvete cesâret 'adet-i müstemireleri olmağla ..." **M.D. No:119**, S.:198, H.:845.

Kıbrıs'a sürülerek, burada iskan edilmelerine karar verilmiştir. Verilen bu kararın uygulanması için Teke, Alaiye ve İçil Sancakları'na mutasarrıf olan Abdulgafur Paşa ile bu sancaklardaki diğer yetkililer görevlendirilmişlerdir[500].

Yörük Cemaatleri'nin Kıbrıs'a sürülmeleri için alınan bu kararın ardından, Abdulgafur Paşa ve diğer görevlendirilen kişiler, geniş bir askerî harekata girişmişlerdir. Yapılan bu askerî harekatın sonucunda, ilk etapta ele geçirilen Buselüoğlu Cemaati'nin mensupları, Kıbrıs'a gönderilmek üzere Menteşe Sancağı'nda gemiye bindirilmişlerdir. Kıbrıs'a gidecek olan bu geminin, hava muhalefeti nedeniyle, içindeki kişiler ile birlikte 70 gün deniz üzerinde hareket etmeden durması sonrasında, Kıbrıs'a gönderilmek için bu gemiye bindirilmiş olan kişiler, gemi mürettebatını etkisiz hale getirip, karaya çıkarak, başka bölgelere kaçmışlardır. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, kaçan bu kişilerin yakalanarak Kıbrıs'a gönderilmeleri hususunda Menteşe Sancağı'nda bulunan yetkililer görevlendirilmişlerdir[501].

Aynı şekilde, Kıbrıs'a gönderilmek için Antalya'da gemiye bindirilen Şeyhlü Cemaati mensuplarının, bindirildikleri gemideki görevliler ile gemi kaptanını katl edip karaya çıkmaları bu dönemde olmuştur. Kıbrıs'a gönderilmeleri istenen bu cemaatlerin mensupları, karaya çıktıktan sonra, etraflarında bulunan dağlara ve yaylalara giderek, bu bölgelerde bulunan diğer Yörük gurupları ile birleşip eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Yörük Cemaatleri'nden eşkıyalık olaylarına karışan Şamlu, Kara Hacılu, Eskiyörük, Kiselioğlu, Şeyhlü, Senedlü, Batralı, Çıblaklı, Gediklü, Toslaklı, Cerid ve Saçıkara Cemaatleri mensuplarının yakalanarak Kıbrıs'a sürülmeleri hususunda Anadolu Beyelerbeyi Şehsuvaroğlu Mehmed Paşa görevlendirilmiştir. Bu cemaatlerin yakalanarak, Kıbrıs'a gönderilmeleri için Mehmed Paşa'ya yardım etmeleri hususunda Teke, Hamid, Kütahya, Aydın, İçil, Alaiye ve Beğşehri'ndeki idareci ve askerler ile birlikte Bozdoğan Cemaatleri'nden olup, Çukurova ve çevresinde sakin olan Kara Hacılu, Kürkcülü, Tekeli, Menemenci,

---

500 "... Yörükân tâ'ifesinin asâr-ı mazarrlarından bilâd-ı ibâdın te'mîn ve tatmîni ehemm-i mehâmm-ı Devlet-i 'Aliyye'mden olmağla bi'l-cümle ehl ve 'iyâlleriyle Kıbrıs Ceziresi'ne nakl ve iskân itdirilmek ..." **M.D. No:119**, S.:198-199, H.:845; A.Refik; **a.g.e.**, s.143-144, B.:193. Haziran Ortaları-Sonları 1712 (Evasıt-ı C.evvel 1124).

501 **M.D. No:117**, S.:253, H.:1. Mart Sonları 1713 (Evahir-i Safer 1125).

Alaeddinlü (Sarkındılı), Bulahadioğlu, ve Keşşafoğlu Cemaatleri mensupları da görevlendirilmişlerdir[502].

Yapılan bu görevlendirmelerin ardından, belirtilen bu cemaatlerin mensuplarının yakalanmaları için, harekete geçilmiştir. Harekete geçen yetkililer, kalabalık bir askerî gurup ile bu cemaatlerin mensuplarının bulundukları yerlere gitmişler ve bu husustaki kararı kendilerine bildirmişlerdir. Bu durum üzerine, bu cemaatlerin mensupları, verilen bu karara itaat edeceklerini bildirerek, içlerinden bazı kişileri rehin olmak üzere, görevlendirilen kişilere teslim etmişlerdir. Kıbrıs'a gideceklerini söyleyerek, ilk etapta haklarında verilen karara itaat ettiklerini belirten bu cemaatlerin mensupları, kısa bir süre sonra, Kıbrıs'a gittikleri taktirde, hayvanlarını satmak zorunda kalacaklarını, bu durumun ise kendilerine zarar vereceğini belirtmişlerdir. Bu hususları belirten, Yörük Cemaatleri'nin mensupları, bundan sonraki dönemde, herhangi bir eşkıyalık olayına karışmayacaklarını, kendileri için uygun görülecek yerlerde sakin olmalarına müsaade edilmesi ve Kıbrıs'a iskan edilmelerinden vazgeçilmesini talep etmişlerdir[503]. Bu isteklerin İstanbul'a bildirilmesi üzerine; içlerinden ileri gelenlerinin rehin olarak alınıp, nezre bağlanmaları, bundan sonra eşkıyalık yaparlarsa Kıbrıs'a sürüleceklerinin kendilerine bildirilmesi ve bu hususların bu cemaatlerin mensupları tarafından da kabul edilmesi şartlarıyla Kıbrıs iskanından vazgeçilmiştir[504].

İçil ve Alaiye çevresinde bulunan Yörük Cemaatleri'nin meydana getirdikleri bu eşkıyalık olaylarına rağmen, Çukurova bölgesinde bulunan Yörük Cemaatleri'nin bu dönemde devlete itaatkar bir tavır sergilediklerini görmekteyiz[505]. Çukurova

---

502 **M.D. No:120**, S.:181-2, H.:731; A.Refik; **a.g.e.**, s.148-151, B.:196. Nisan Sonları-Mayıs Başları 1714 (Evasıt-ı R.ahir 1126).

503 "...üzerlerine varılub emr-i şerîfimin mazmûn-ı münîfi kendülere iblâğ ve ifhâm eylediğinde itâ'at ve inkıyâd izhâr ve cezîre-i mezbûreye 'ubûr itmek üzere rehînler virüb lakin vech-i ta'ayyüşleri ancak deve ve koyun ve sâ'ir mevâşî makûlesi hayvânâta münhasır olmağla ehl ve 'iyâlleri ve devvâb ve mevâşîleriyle cezîre-i mezbûreye 'ubûrları müte'assir ve devvâb ve mevâşîlerin ahere fürûht itdikleri sûretde kuvvet-i yevmiyeye muhtâc oldukları müte'ayyin ve mütehakkik olmağla cerâyim-i sâlifelerinden imâle ve rücû' ve fî-mâ-ba'd re'âyâ ve berâyâ ve sükkân-ı vilâyet ve ebnâ-i sebîle kat'en ta'arruz itmeyüb kendü hâllerinde olmak üzere Anadolu cânibinde sevâkinden hâlî münâsib olan mahallerde iyvâ ve iskân olunmak üzere Kıbrıs Cezîresi'ne nakl ve iskândan istîfâ' ve istirhâm idüb ..." **M.D. No:122**, S.:84, H.:1.

504 **M.D. No:122**, S.:84, H.:1; A.Refik; **a.g.e.**, s.151-153, B.:198. Temmuz Başları 1714 (Evahir-i C.ahir 1126).

505 Mesela; Eylül Başları 1714 (Evahir-i Receb 1126) tarihli bir fermana göre, Karsandıoğlu ile birlikte bazı Yörük Cemaatleri, Rakka iskan firarilerine karşı yürütülen askerî harekatta görevlendirilmişlerdir. **M.D. No:122**, S.:125, H.:2. Keza; 1715 yılında İran'a yapılacak sefere götürülecek mühimmatın nakli için, Adana Sancağı ve Yeniil Türkmenleri'nden talep edilen 800

bölgesindeki Yörük Cemaatleri devlete karşı itaatkar tavır sergilerken, İçil ve diğer bölgelerde bulunan Yörük Cemaatleri yeniden eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. İskan edildikleri yerleri terk eden bu cemaatlerin mensupları, yaylaya gidip geldikleri yerlerdeki halkın mal ve hayvanlarına zarar vermeye başlamışlardır. Anadolu'nun değişik bölgelerindeki diğer cemaatlerin eşkıyalıklarının yoğunlaştığı bu dönemde, eşkıyalık yapan bütün cemaatler ile birlikte Yörük Cemaatleri'nin de itaat altına alınmaları ve iskan yerlerine gönderilmeleri için Anadolu Eyaleti Valisi Vezir Ali Paşa görevlendirilmiştir[506].

Yörük Cemaatleri'nin itaatsizliklerinin yeniden ortaya çıktığı bu ortamda, devlet idarecileri yeni bir karar alma yoluna gitmişlerdir. Alınan bu karara göre, Anadolu'da bulunan bütün Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının, sahip oldukları koyun, keçi ve diğer hayvanlarının tespiti yapılması düşünülmüştür. Yapılacak olan bu tahrir ile, Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının sahip oldukları hayvanlarının tespitinin yapılmasının yanında, eskiden sakin oldukları yerler ile şu an sakin oldukları yerlerin ve yaylaklarının tespit edilmesi de amaçlanmıştır[507]. Yapılması düşünülen bu tahrir için özel olarak, Gülekli Osman Ağa isimli bir kişi *Yörük Muharriri* olarak atanmıştır. Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının değişik bölgelere dağılmış bir halde bulunmaları ve bunların tespit edilip tahrir edilmesi işinin zor olması münasebeti ile bu kişiye yardım etmeleri için Karaman, Aydın, Alaiye, İçil, Adana, Sis, Teke ve Tarsus'taki idarecilere ferman gönderilmiştir[508].

Yörük Cemaatleri'nin tahrir edilmesi için Gülekli Osman Ağa'nın görevlendirilmesinin ardından; Adana, Tarsus, Sis ve Kars-ı Zülkadiriyye Sancakları'ndaki dağlık bölgelerde yaşayan Yörük Cemaatleri'nin dağlık bölgelerde itaat altında tutulmalarının zor olduğu düşünülerek, bunların itaat altında tutulmaları yönünde başka bir uygulamaya gidilmesi düşünülmüştür. Buna göre, belirtilen sancaklarda bulunan dağlık bölgelerdeki cemaatlerin tahrir edilmeleri sırasında, bu cemaatlerin mensupları dağlık bölgelerden aşağıya indirilecek ve Kars-ı Zülkadiriyye,

---

devenin bir kısmı Kara Hacılu, Kürkcülü, Sarkındılı, Bulahadioğlu ve Menemenci Cemaatleri tarafından karşılanmıştır. **A.Ş.S. No:39**, S.:99, B.:138-a; **A.Ş.S. No:106**, S.:137, B.:187.

506 **M.D. No:127**, S.:350, H.:1; A.Refik; **a.g.e.**, s.155-158, B.:201. Mart Sonları 1719 (Evail-i C.evvel 1131).

507 "...tahrîr eyledüğün cemâ'atlerin her birinin mukaddem kankı zeâmet ve tîmâr ve evkâfa hâsıl kayd olunduğun dahî üzerlerine işâret ve yaylak ve kışlaklarını mahallerini dahî tasrîh ..." **A.Ş.S. No:18**, S.:213, B.:375.

508 **A.Ş.S. No:18**, S.:213-214, B.:375. 5 Eylül 1719 (20 Şevval 1131).

Sis ve Kars Kösteresi'nde bulunan boş ve harap köyler ile çiftliklere iskan edileceklerdi[509].

Yapılan bu görevlendirmelerin ardından, Yörük Muharriri olarak tayin edilen Gülekli Osman, Adana, Sis, Kars-ı Zülkadiriyye ve İçil Sancağı'nda bulunan Yörük Cemaatleri'nin bir kısmının tahrir işini tamamlamasına rağmen, İçil ve çevresinde mukavemetle karşılaşmıştır. Karşılaştığı bu mukavemetten dolayı, İçil ve çevresindeki bölgenin tahririni tam olarak tamamlayamayan Gülekli Osman ile ilgili olarak, tahrir işini tam olarak yapamadığı ve bazı cemaatleri az, bazılarını ise fazla yazdığı hususunda İstanbul'a şikayet yapılması üzerine, bu kişi Yörük Muharrirliği görevinden azledilmiştir. Azledilen bu kişinin yerine ise, bu dönemde Yeniil Voyvodası olan Ali Ağa, Yörük Muharriri olarak atanmıştır[510].

Yeni Yörük Muharriri olarak atanan Ali Ağa, bir süre sonra, bu cemaatlerin önemli bir kısmının tahrir işlemini tamamlayarak, defter halinde tanzim edip, İstanbul'a göndermiştir[511]. Ali Ağa'nın yaptığı bu tahrir sırasında da, İçil çevresinde bulunan Bulaca, Işıklı, Bozkır, Tekeli, Kara Dönelü, Kızıl Ali, Bahşiş ve Arablı Cemaatleri'nin mensupları tahrir işlemine karşı çıkararak Ali Ağa'ya ve adamlarına saldırılarda bulunmuşlardır[512].

Yörük tahririnin yapıldığı bu dönemde, Yörük Cemaatleri'nden Kara Hacılu Cemaati'nin Çukurova ve çevresinde yaşayan gurubu, kendilerine katılan Kürkcülü Cemaati'ne mensup olanlar ve diğer cemaatlerden bazı kişiler ile birlikte 300'den fazla evleriyle, Yahyalu ve çevresine giderek eşkıyalık olaylarına yeniden başlamışlardır. Yahyalu ve çevresine giden bu cemaatlerin mensuplarının, bu bölgede yaşayan halkın mal, hayvan ve ekili arazilerine verdikleri zararlar sonucunda, bu cemaatin İçil'e gönderilmeleri için faaliyete geçilmiştir. Bu hususta yapılan faaliyetler sırasında, bu cemaatlerin mensupları aflarını talep ederek, bundan sonraki dönemlerde bu çevrede 3

---

509 "...tâ'ife-i merkûmeyi oldukları Adana ve Tarsus ve Kars ve Sis Sancakları dağlarından ehl ve 'iyâl ve emvâl ve eşyâ ve devvâb ve mevâşîleriyle kaldırılub bir ferdi guybet ve firâr eylememek içün etrâfını muhâfaza eyleyerek nakl ve indirüb Kars ve Sis Sancakları'nda ve Kars Kösteresi'nde olan hâlî ve harâbe kurâ ve çiftliklere iskân ve iyvâ ..." **M.D. No:129**, S.:128, H.:1; A.Refik; **a.g.e.**, s.162-164, B.:205. Ekim Ortaları 1719 (Evahir-i Zilkade 1131). Ancak, bu hususta yapılan faaliyetlere rağmen, bu cemaatlerin belirtilen yerlere iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır. **M.D. No:131**, S.:103, H.:1.

510 **A.Ş.S. No:22**, S.:76-77, B.:135. 9 Mart 1721 (10 C.evvel 1133).

511 **MAD. No: 6890**, S.:75, 1 Temmuz 1722 (17 Ramazan 1134).

512 **M.D. No:130**, S.:281, H.:1.

günden fazla durmayıp, eşkıyalık yapmayacaklarına taahhüt etmişlerdir. Yapılan bu taahhüt sırasında da, Kara Hacılu Cemaati mensupları 30.000 kuruş nezr ödemeyi kabul etmişlerdir. Yapılan bu taahhüt üzerine, bu cemaat ile birlikte Kürkcülü Cemaati'nin İçil'e iskan edilmesi kararından vazgeçilmiştir. Ancak aradan kısa bir süre geçtikten sonra, Kara Hacılu ve Kürkcülü Cemaatleri mensuplarının, Yahyalu ve çevresine gittiklerinde, bölge sakinlerine zarar vermeye devam ettikleri görülmüştür. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının, bu hususta kendilerinden şikayetçi olanlarla davaları görülerek, sonuca ulaştırılmasının ardından, Kara Hacılu Cemaati mensuplarının daha önceden taahhüt ettikleri 30.000 kuruşluk nezrlerinin tahsil edilip, Kürkcülü Cemaati ile birlikte topluca İçil ve Alaiye Sancakları'na iskan edilmeleri için Karaman ve Adana Valisi olan Osman Paşa görevlendirilmiştir[513].

Yapılan bu görevlendirmenin ardından Osman Paşa; Kara Hacılu ve Kürkcülü Cemaatleri'nden şikayetçi olan Yahyalu kasabası ve köyleri sakinlerinin yapmış oldukları şikayeti sonuca erdirmek için Adana'daki sarayında mahkeme kurdurmuştur. Yahyalu sakinlerinin de hazır bulunduğu bu mahkemede, bu cemaatlerin ileri gelenleri yapılan suçlamaları kabul ederek, Yahyalu ve çevresine verdikleri zarar karşılığında 300 kuruş ödemeyi ve daha önceden zorla gidip istila ettikleri Aladağ Yaylağı'na çıkmayıp, yine o bölgede bulunan Menendiz Dağı'na yaylamak için gideceklerini belirtmişlerdir. Bu cümleden olmak üzere, bundan sonraki dönemde, bu bölgeden kendileri ile ilgili olarak herhangi bir şikayet yapılacak olursa, iki cemaat toplam olarak 5.000 kuruş nezr akçesi vermeyi de kabul etmişlerdir. Yapılan bu mahkeme sonucunda bu husus hüccet olunmuş ve Kara Hacılu ve Kürkcülü Cemaatleri'nin İçil ve Alaiye bölgelerine iskan edilmelerinden vazgeçilmiştir[514]. Mahkeme sırasında, Kara Hacılu Cemaati mensuplarının daha önceden vermiş oldukları nezr hüccetinin hilafına davranışta bulundukları için, taahhütleri olan 30.000 guruş nezr hüccetinin tahsil edilmesi gündeme gelmiştir. Bu meblağın tahsil edilmesi hususunda gönderilen ferman nedeniyle bu cemaate mensup bazı kişiler, tahsilat yapılana kadar Adana Kalesi'ne

---

[513] **A.Ş.S. No:18**, S.:215-216, B.:378. Ocak Başları 1720 (Evahir-i Safer 1132).
[514] **A.Ş.S. No:18**, S.:51, B.:80. 9 Mart 1720 (28 R.ahir 1132).

hapsedilmişlerdir. Bu meblağın tamamen ödenmesi üzerine, hapsedilenler serbest bırakılmışlardır[515].

Çukurova bölgesinde bulunan Yörük Cemaatleri mensuplarının neden oldukları bu olayların olduğu tarihlerde, İçil ve çevresinde bulunan Yörük cemaatleri arasında da karışıklıklar meydana gelmeye başlamıştır. Yörük tahriri sırasında Yörük Muharriri olan Ali Ağa ve adamlarına saldıran Bulaca, Işıklı, Bozkır, Tekeli, Kara Dönelü, Kızıl Ali, Bahşiş ve Arablı Cemaatleri'nin mensupları, bu hususla ilgili olarak haklarında yapılan takibatlardan kaçarak dağlık bölgelere kaçmışlardır. Dağlık bölgelere kaçan bu kişilerin, etraflarına toplanan diğer cemaatlerin mensupları ile birlikte vergilerini vermek istememeleri üzerine, bu kişilerin itaat altına alınması için, bu dönemde İçil Sancağı'na mutasarrıf olan Sanullah Paşa görevlendirilmiştir[516].

Yapılan görevlendirmenin ardından, bu cemaatlerin mensuplarının bir kısmı itaat altına alınmışsa da, önemli bir kısmı kaçarak Ermenek tarafına gitmişlerdir. Ermenek tarafına giden bu kişilerin itaat altına alınması ve gereken cezalarının verilmesi için bu dönemde Adana Beylerbeyi olan Seyyid Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[517].

Seyyid Mehmed Paşa'nın görevlendirilmesinin ardından, bu cemaatlerin bir kısmı itaat altına alınmasına rağmen, bir süre sonra diğer Yörük Cemaatleri ile birlikte bu cemaatlerin de eşkıyalık ve itaatsizlikleri ortaya çıkmıştır. İçil ve Aydın arasındaki bölgede yaşayan Yörük Cemaatleri'nin Kethüdaları'ndan; Şeyhoğlu Abdulhalim, Emrullahoğlu İbrahim, Çakaloğlan, Musli Kethüda, Kara Osman, Solakoğlu, Köbikoğlu ve Kacar Halil isimli kişilerin etrafına toplanan 5.000-6.000 kişilik Yörük gurupları, kış mevsimini sahil kesimlerinde geçirmelerinin ardından, toplu bir şekilde hareket ederek, Hamid, Teke, Karahisar-ı Sahib, Beğşehri ve Akşehir Sancakları'na gitmeye başlamışlardır. Bu bölgelere giden Yörük Cemaatleri'ne mensup kişiler, çevrede bulunan köylere ve kasabalara zarar vererek, halkın mal ve harmanlarındaki ürünlerini gasp etmişlerdir. Bu cemaatlerin yaptıkları eşkıyalıkların İstanbul'a bildirilmesi üzerine, ele başları olan kişilerin yakalanarak Kıbrıs'a sürülmesine karar verilmiştir.

---

[515] Bu hususla ilgili Adana ve Karaman Valisi Osman Paşa'nın buyuruldusu, **A.Ş.S. No:18**, S.:214, B.:377. 12 Mart 1720 (2 C.evvel 1132).

[516] **M.D. No:130**, S.:281-282, H.:1. Ocak Sonları 1722 (Evail-i R.ahir 1134).

[517] **M.D. No:130**, S.:332, H.:2. Nisan Ortaları 1722 (Evahir-i C.ahir 1134).

Verilen bu kararın uygulanması için harekete geçen bölge idarecilerinin yaptıkları askerî harekat sırasında, Yörük Cemaatleri'ne mensup olan kişiler Hamid Sancağı'nda bulunan Anamus Dağı'na doğru kaçmışlardır. Anamus Dağı'na doğru kaçan bu kişilerin, daha ileri gitmemeleri için, bu bölgede bulunan *Yoğurtçu Beli* adlı geçitte önleri kesilmiştir. Bu geçidin tutulmasının ardından, görevli olan diğer kişilerin gelmesi beklendiği sırada, Yörük Cemaatleri'nin mensupları, bu geçidi tutan kişilerin üzerine toplu bir şekilde hücuma geçmişlerdir. Yoğurtçu Beli adlı geçidi kapatan askerleri mağlup eden bu kişiler, 30 kişiyi katl edip, 15 kişiyi diri diri yakıp, 7-8 kişiyi ağaçlara asarak, birçok kişiyi yaralayıp, Anamus Dağı'na çıkmışlardır. Bu dağa çıkmalarının ardından Yörük Cemaatleri mensupları, çevrede bulunan kasaba ve köylere devamlı saldırılarda bulunarak, bu yerlerde yaşayan kişileri, bulundukları yerlerden dışarı çıkmaya korkar bir hale getirmişlerdir[518].

Durumun bu hale gelmesi üzerine, bu eşkıyalıkları yapan kişilerin elebaşları ve bunlara tabi olanların katl edilmeleri hususunda, dönemin Şeyhülislamı olan Abdullah Efendi'den fetva alınmıştır[519]. Alınan bu fetvanın ardından Yörük Cemaatleri'ne mensup olan ve eşkıyalık yapanların yakalanması için, dönemin Yeniil Hassı Voyvodası olan kişi *başbuğ* tayin olunarak, Adana Valisi Vezir İbrahim Paşa ile çevrede bulunan diğer idareciler, bu kişinin maiyetine dahil edilmişlerdir[520].

Yapılan bu görevlendirmelerin ardından, görevlendirilen kişiler kalabalık bir asker gurubuyla Anamus Dağı'na doğru harekete geçilmiştir. Görevli olan bu askerlerin geldiğini haber alan, Yörük Cemaatleri Kethüdaları'ndan Şeyhoğlu Abdulhalim kaçarak Kozan Dağı'ndaki akrabalarından Sarkındılı Cemaati'ne sığınmıştır. Bu Kethüdalar'dan

---

518 "... kalkub Hamid Sancağı'nda vâki' Anamus Dağı tarafına revâne olmalarıyla memerr ve ma'berleri olan Yoğurtcu Beli dimekle ma'rûf mahalde önlerini sedd ve Kütahya Mütesellimi'ni gelmesine müterakkib iken eşkıyâ-yı merkûme cema'âtleri bi'l-cümle müsellah olub zikr olunan şakîlerin başına cem' ve ma'en cümlesi üzerlerine hücûm ve muhârebeye tasaddî ve 30 mikdârı adamlarını katl ve 15 mikdârını hayyen ihrâk-ı bi'n-nâr ve 7-8 nefer adamı ağaçlara salb ve nicelerin mecrûh edip bir vecihle mukâvemet mümkün olmamağla evlerin Anamus cibâline çıkarub tahassün ve sekbân ve süvârîleri civârında olan kasabât ve kurâ etrâfında bir ferdi taşra çıkarmayub ibâdu'l-lah gice ve gündüz mahsûr olduğun ..." **M.D. No:134**, S.:139-140, H.:2.

519 "Ehl ve 'iyâlleriyle Konar ve Göçer Yörükân Tâ'ifesi'nden Zeyd 'Amr ve Bekir ve Beşir tâ'ife-i mezbûreden şu kadar nefer kimesnelere re'is olub bir mevzi'den bir mevzi'e nakl iderler iken kat'-i tarîk ve bî-gayr-ı hakk ahz-ı emvâl ve katl-i nüfus 'adetleri olub zararları 'âmm olmağla mezbûrlar bi'l-cümle cezâyir-i bahrden bir cezîreye nakl ve anda iskân olunmaları içün taraf-ı saltanatdan emr-i 'âlî ile mübâşir ve naklleriçün şu kadar kimesne ta'yîn olunduklarında eşkıyâ-yı mezbûrdan itâ'at-i emr itmeyüb bir mevzi'e tecemmü' ve mükâtele ve muhârebeye ve kat'-i tarîk idüb tayin olunan kimesnelerden şu kadar nüfus katl eyleseler eşkıyâ-yı mezbûrenin re'isleri ve fesâdda etba'larının 'alâ-tarîkü'l-istishâl katlleri meşrû' ve vâcibdir" **M.D. No:134**, S.:139-140, H.:2.

520 **M.D. No:134**, S.:139-140, H.:2. Haziran Ortaları 1727 (Evahir-i Şevval 1139).

Kara Osman ve Köbikoğlu Hüseyin ise Alaiye tarafındaki dağlara doğru kaçmıştır. Kaçan bu kişilerin dışında kalan, Emrullahoğlu İbrahim, Solakoğlu Abdulkadir ve Deli Hamdi isimli Kethüdalar'ın başkanlığındaki 1.500 kişilik bir gurup ise Anamus Dağı'nın yukarı kısımlarına doğru kaçmışlardır. Anamus Dağı'nın yukarılarına doğru kaçan bu kişilerin etrafının, görevli olan askerler tarafından çevrilmesinin ardından, bu kişiler kaçacak yer bulamayınca, teslim olarak aflarını talep etmişlerdir. Teslim olan bu kişilerden, ilk etapta 57 rehin olmak üzere Karahisar Kalesi'ne hapsedilmiştir. Bu kişilerin hapsedilmesinin ardından, bu cemaatlerin daha önceki dönemlerde taahhüt ettikleri 230 kese akçenin (191.666 kuruş) tahsil edilmesine girişilmiştir. Daha önceki dönemlerde taahhüt etmiş oldukları bu meblağı ödeyemeyeceklerini belirten Yörük Cemaatleri'nin mensupları, ancak 10.000 kuruş ödeyebileceklerini belirtmişlerdir. Bu cemaatlerin mensuplarının yaptıkları bu talep, daha sonra kabul edilmiştir.

Nezr meblağının tahsil edilmesi ile ilgili görüşmelerin devam ettiği sırada, o bölgede bulunan 6 sancağın halkının bir kısmı gelerek, Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının yapmış oldukları eşkıyalıklardan ve verdikleri zararlardan dolayı şikayetlerini bildirmişlerdir. Şikayetçi olan bu kişiler, bu cemaatlerin mensuplarının, kendilerinin sakin oldukları yerlerden uzak bir bölgeye götürülerek iskan edilmelerini talep etmişlerdir. Yapılan bu talepler üzerine, Kacar Halil Cemaati hariç olmak üzere, diğer cemaatlerin mensuplarının tümünün, bu bölgeden uzaklaştırılarak, Adana Sancağı'nda bulunan Sarıçam Kazası'na iskan edilmelerine karar verilmiştir. Kacar Halil Cemaati'nin ise, bir süreden beri sakin oldukları Sirke adlı yerde kış mevsiminde sakin olup, yaz mevsiminde Bozdağ'da yaylamalarına müsaade edilmiştir[521].

Verilen bu kararın ardında, Adana Valisi Vezir İbrahim Paşa'ya teslim edilen bu Yörük Cemaatleri'nin mensupları, Çukurova bölgesine getirilerek Sarıçam Kazası'ndaki Alaçam adlı yerdeki boş ve harap arazilere iskan edilmişlerdir. Bu yerlere iskan edilen, Yörük Cemaatleri'nin mensupları, aynı zaman içerisinde Adana'da mahkemeye sevk edilerek taahhüt altına alınmışlardır. Adana Mahkemesi'nde yapılan muhakemede, iskan edilmelerine karar verilen Yörük Cemaatleri'nin mensupları[522], bundan sonraki

[521] **A.Ş.S. No:126**, S.:148-149, B.:26; **M.D. No:134**, S.:175-176, H.:2. Ağustos Ortaları 1727 (Evahir-i Zilhicce 1139).

[522] Adana Mahkemesinde yapılan bu muhakemeye, **Şeyhlü Cemaati'nden**; Seyyid Enbiya bin Mehmed, Molla Halil bin Hüseyin, Molla Mehmed bin Receb Fakih, Hüseyin bin Halil, İbrahim bin Avcı Halil ve Türedi lakaplı Ali bin Ramazan, **Koca Yusuflu Cemaati'nden**; Seyyid Mehmed bin Ömer, Halil

dönemde Sarıçam Kazası dahilinde kendilerine gösterilen yerde oturup, ödemeleri gereken vergilerini vererek, herhangi bir eşkıyalığa neden olmayacaklarını kabul ederek 30.000 kuruş nezr akçesi taahhüt etmişlerdir[523].

Sarıçam'a iskan edilmeyi kabul eden Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının bir kısmı, kış mevsiminin bitmesine doğru, yaylaya çıkmak hususunda izin almak amacıyla İstanbul'a gitmişlerdir. İstanbul'a giden bu kişilerin çabalarına rağmen bu hususta izin verilmediği gibi, bu cemaatlerin mensuplarının, bundan sonraki dönemde, bir yolunu bulup ferman elde ederlerse bile, herhangi bir şekilde sakin oldukları yerlerden dışarı çıkarılmamaları ve iskan edildikleri yerlerde sakin olmaları için gereken dikkati göstermeleri hususunda Adana Beylerbeyi ile Sarıçam Kadısı ve diğer yetkililere ferman gönderilmiştir[524].

Gönderilen bu fermana rağmen, yaz mevsiminin gelmesi ile birlikte Sarıçam'a iskan olunan Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının bir kısmı bulundukları yerleri terk ederek Karahisar-ı Sahib, Teke ve Hamid bölgesine gitmişlerdir. Bu firarilerin,

---

bin Hacı Abdülkerim, Kıraloğlu Ali, Abdulgani bin Ali, Seyyid Abdulhalim bin Abbas, Molla Mustafa bin İsmail, Mehmed bin Abdulhalim ve Mustafa bin Ali, **Işıklı Cemaati'nden**; Seyyid Mahmud bin Ahmed, Hamza bin Ahmed, Müslimoğlu diye tanınan Kara Halil ve Mahmud bin Resul, **Candarlı** Cemaati'nden; Gönüloğlu, **Kara Hacılu Cemaati'nden**; Halil Abdulkadir bin Hacı Hamza, Mehmed bin İlyas, Abdulkadir bin Hacı Yusuf, Abdulkadir bin Abdulhalil ve Mehmed bin Ahmed, **Saçı Karalu Cemaati'nden**; Hacı Mustafa bin Süleyman-zade bin Mustafa, Mehmed bin Hamza, Mehmed bin Abdulhalil, Musa bin Ahmed, Ahmed bin Mahmud, Mustafa bin Abdil, Abdulazim bin Abdulmuttalib, Musli bin Abdi, Abdullah bin Abdulhalil, Süleyman bin Abdülkerim, Mehmed bin Halil, Hızır bin Receb, Mahmud bin Ahmed, Yunus bin Kıllı Mustafa ve Abdulkadir bin Hüseyin, **Tartarlu Cemaati'nden**; Abdilkadir bin Hacı İsa, Molla Halil bin Hacı Veli, Hacı Abdulkadir bin Hacı Mehmed, Molla Abdünnebi bin Ali ve Süleyman bin Hamza, **Kütüklü Cemaati'nden**; Abdünnebi bin Mahmud ve İbrahim bin Ahmed, **Sendel Cemaati'nden**; Mehmed bin Enbiya ve Halil bin Hacı Hüseyin isimli kişiler, cemaatlerini temsilen katılmışlardır. **A.Ş.S. No:126**, S.:7, B.:305.

[523] "...bundan akdem içimizde tevâtür bulan ef'âl-i münkire ve fesâyih-i şenî'eden tövbe ve rücû' idüb cümlemiz nâdim olduk bâ-fermân-ı 'âli iskân olduğumuz Sarıçam Kazâsı'na cemâ'atimiz ile gelüb dâhil ve nüzûl eyledük fi-mâ-ba'd zirâ'at ve hırâsete meşgûl ve hakkımızda sâdır olan fermân-ı 'âlî minvâli üzere ra'iyyeti kâbûl ve mel'anet ve şekâvet ve sefk-i dimâ ve nehb-i gâret-i emvâl-i Müslimîn itmekden 'udûl idüb sâ'ir reâyâ-yı Müslimîn gibi müttebi' ve münkâd üzere olub cümlemiz asûde-hâl ve fâriğü'l-bâl müsterih-i ta'ayyüş ve mahall-i iskânımızdan kat'en taşraya çıkmayub kendi hâllerimizde olup üzerimize edâsı lâzım gelan mâl-ı mîrîmizi kabzına me'mûr olana vakt ve zamânıyla edâ ve teslîm itmeğe ve taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den sudûr iden evâmire itâ'at ve inkıyâd üzere ve içimizden bir ahad yaramazlığa tasaddî ider ise ahz ve voyvodamıza virmek üzere her birimiz ta'ahhüd ve kavl-ı karâr eyledik bundan sonra bâlâda bast ve beyân ve tafsîl ve 'ayân olunan kuyûd-ı mezkûre ve şurût-ı meşrûhenin hilâfı bizden hareket zuhûr ider ise pâdişâh hazretlerinin Hazîne-i 'Âmireleri'ne otuz bin gurûş nezrimiz olsun deyü her biri be-tav'iha ikrâr ve ta'ahhüd ve iltizâm itmeğin ..." **A.Ş.S. No:126**, S.:7, B.:305. 2 Ekim 1727 (15 Safer 1140).

[524] "...fî-mâ-ba'd ol tâ'ife-i bağiyye mahall-i iskânlarından hâric semt-i ahere yaylak ve kışlak bahânesiyle ve sâ'ir vücûmâtdan bir vecihle hurûclarına rızâ ve cevâz göstermeyüb emr-i şerîf ısdâr iderler ise dahî 'amel olunmayub ittifâk ve ittihâd ile mahall-i iskânlarında zabt ve rabt eyleyüb hilâfından ihtirâz eylemeniz bâbında fermânım sâdır olmuşdur ..." **M.D. No:134**, S.:382, H.:2. Mart Sonları 1728 (Evasıt-ı Şaban 1140).

Kütahya, Teke, Hamid, Balıkesir ve Karahisar-ı Sahib bölgelerinde sakin olan halka karşı büyük oranda eşkıyalık olaylarına girişmeleri üzerine, bunların Adana'ya geri götürülerek, daha önceden iskan edildikleri Alaçam ve çevresine yerleştirilmeleri için Aydın Muhassılı Vezir Abdullah Paşa görevlendirilmiştir[525].

Yapılan bu görevlendirmeye rağmen, bu cemaatlerin mensuplarının Adana'ya geri götürülüp iskan edilmelerinde başarılı olunamadığı gibi, Adana'da bulunanların önemli bir kısmı da firar ederek Teke ve Hamid bölgelerine gitmişlerdir. Bu cemaatlerin mensuplarına, bu bölgede bulunan diğer Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının da katılması sonucunda, bu bölgedeki eşkıyalık olayları gittikçe artmıştır. Meydana gelen olayların önünün alınamaması ve bu firarilerin Adana'ya geri götürülmelerinde başarılı olunamaması üzerine; Kebezlü, Seriklü, Kızıllu, Kütüklü, Saçı Kara, Ceridcioğlu, Sendel, Buselü, Alaylu ve Karamanlu Cemaatleri ile, Kara Hacılu Cemaati mensuplarından bu bölgeye gidenlerin Aydın Sancağı'nda uygun olan yerlere iskan edilmelerine karar verilmiştir[526].

Çukurova dışındaki bölgelerde bu olayların olduğu dönemde, Çukurova bölgesinde, bölgedeki Yörük Cemaatleri için önemli olan bir olay meydana gelmiştir. Meydana gelen bu olay sonrasında; 1722 yılından sonraki dönemde, haklarında herhangi bir olaya karıştıklarına dair bilgimiz olmayan Tekeli Cemaati'ne mensup olan bazı kişilerin, eşkıyalık olaylarına başladığını ve bunun ardından da, diğer Yörük Cemaatleri'nden bazıları ile çatışmalar içerisine girerek, etrafta korku ve terör ortamının oluşmasına neden olduklarını görmekteyiz.

Belirttiğimiz bu önemli olay şu şekilde gerçekleşmiştir. 1730'lu yılların başlarında Tekeli Cemaati'nin Boybeği olan Ali Beğ bin Mehmed isimli kişi, yine bu cemaatin Kethüdaları'ndan olan Mustafa bin Hamza Kethüda ve bu kişinin kardeşleri Ahmed Kethüda, Muzaffer ve Evan adlı kişiler ile Karaisalu ve çevresinin güç sahiplerinden Perçemoğulları'ndan[527] Musa ve Davud Ağa tarafından Niğde'nin Anduğu

---

[525] **M.D. No:135**, S.:172, H.:1. Ekim Ortaları-Sorları 1728 (Evasıt-ı R.evvel 1141).

[526] **M.D. No:266**, S.:66-68, H.:2. Ağustos Sonları 1732 (Evail-i R.evvel 1145).

[527] Perçemoğulları, inceleme dönemimiz olan 1691-1750 arasındaki dönemde Karaisalu ve çevresinin önemli güç sahiplerinden idiler. Tespit edebildiğimiz kadarıyla; bu aileye mensup olan Bektaş bin Perçem Ağa, 1703 yılında Karaisalu Kazası halkının vekilleri durumundaydı. **A.Ş.S. No:3**, S.:23, B.:40. Uzun süre bu görevi devam ettiren Bektaş Ağa, bu dönem içerisinde iltizamını aldığı Karaisalu ve çevresinde bulunan yerlerin mukataa mallarını, 1720 yılında İstanbul'a götürürken, yine bu bölgenin insanları tarafından Yanık Han civarında katledilmiştir. **M.D. No:130**, S.:475, H.:4. Bektaş

Kazası'ndaki Yakacık adlı köyde katledilmiştir. Ali Beğ'in katl edilmesi sonrasında, katillerin yakalanması için bu bölgede geniş çaplı bir harekat düzenlenmesine rağmen, ilk etapta bu hususta başarılı olunamamıştır. Yapılan bu harekatlardan kaçan Mustafa Kethüda ile kardeşleri, etraflarına topladıkları kişiler ile birlikte Çakıd Hanı ile Yanık Han arasındaki bölgede yolları kesip, eşyaları gasp etmeye başlamışlardır[528].

Bu olayların olduğu sırada ise, Tekeli Cemaati'nin Boybeği olan Ali Beğ bin Mehmed'in katl edilmesi ile ilgili olarak, katl edilen kişinin varisleri ile katillerden Mustafa bin Hamza Kethüda arasında yapılan görüşmeler sonucunda, 50 kuruş nakit para, 1 at, 1 kısrak, 16 öküz, 1 kılıç ve 1 Mushaf-ı Şerif'in *diyet* olarak verilmesi karşılığında anlaşmaya varılmıştır[529].

Tekeli Cemaati'nin Boybeği olan Ali Beğ bin Mehmed'in katl edilmesi ile ilgili olarak anlaşmaya varılmasına rağmen, bu kişinin katilleri olan Tekeli Cemaati Kethüdaları'ndan Mustafa Kethüda ve kardeşlerinin Çakıd Hanı ve çevresinde yaptıkları eşkıyalıklar devam etmiştir. Bu kişiler, çevreden kendilerine katılan bazı kişiler ile birlikte, Çakıd Hanı ile Yanık Han arasındaki bölgede yolları keserek, Hacılar ve diğer yolcuların mallarını gasp etme türündeki davranışlarını gittikçe arttırmışlardır. Bu cümleden olmak üzere, Yeniil Voyvodası'na yıllık vergilerinden bir kısmını götürmekte olan Belikli Ahmed Kethüda isimli kişiyi Yanık Han civarında katl edip, yanındaki mal ve eşyaları gasp etmiş, bir süre sonra da Sarı Şeyh adlı yerde, Halep Muhassılı'nın Çukadarı'nı kurşunla yaralayıp, mal ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Belirttiğimiz bu eşkıyalık olaylarına neden olan Tekeli Cemaati mensupları ve diğer kişilerin yakalanmaları için bölge idarecilerince yapılan teşebbüslerin netice vermemesi üzerine, bu kişilerin yakalanarak gereken cezalarının verilmesi için Adana Mütesellimi görevlendirilmiştir[530].

Ağa'dan sonra, Karaisalu ve çevresinin iltizamı, yeğeni Musa Ağa bin Ahmed tarafından alınmıştır. **A.Ş.S. No:12**, S.:129, B.:222. Perçemoğulları'ndan Davud Ağa; Tekeli Cemaati Boybeği Ali Beğ'in katl edilmesinin ardından, kardeşi Ali ve amcası oğlu Mustafa ile birlikte, 1734 yılının ortalarında, Şekerpınarı adlı yerde Sadrazam Çukadarları'ndan birinin katl edilmesine neden olmuşlardır. Meydana gelen bu olayın ardından, Perçemoğlu Davud Adana Kalesi'ne hapsedildikten bir süre sonra, idam edilmiştir. **M.D. No:140**, S.:102, H.:2; **A.Ş.S. No:38**, S.:42-43, B.:76-77; **A.Ş.S. No:128**, S.:74, B.:101.

[528] **M.D. No:140**, S.:313, H.:2.

[529] **A.Ş.S. No:38**, S.:6-7, B.:19-20. 9 Ocak 1734 (3 Şaban 1146).

[530] **M.D. No:140**, S.:313, H.:2. Şubat Ortaları 1735 (Evahir-i Ramazan 1147).

Yapılan bu görevlendirmeye rağmen bu kişilerin yakalanmalarında başarılı olunamamıştır. Ancak bir süre sonra, su testisi su yolunda kırılır sözünün gereğince bir başka olay meydana gelmiş ve bu eşkıyalık olaylarına neden olanlardan Tekeli Cemaati'nden Ahmed Kethüda isimli kişi, yine Tekeli Cemaati'ne mensup olan Medheoğlan, Emir Mustafa, bunun kardeşi Süleyman, Türedi Abdurrahman, Burunsuz İbrahim, Avane Mustafa ve Sekioğlu Ömer adlı kişilerin tahrik ve teşvikleri sonucunda, Abdulkadir ve Abdulgani isimli kişiler tarafından katl edilmiştir. Meydana gelen bu katl olayının ardından, katiller ve teşvik edenlerin yakalanması için yapılan çalışmalar üzerine, bu kişiler kaçarak Karaisalu ve çevresindeki bir başka Yörük Cemaati olan Bulahadioğlu Cemaati'ne sığınmışlardır. Yapılan bütün çalışmalara rağmen, Bulahadioğlu Cemaati'nin Kethüdası Emin Ağa'nın kendine tabi olan 500-600 kişilik tüfekli adamlara güvenerek, bu kişileri teslim etmek istememiştir. Bu kişileri teslim etmeyen Emin Ağa'nın, kendine tabi olan kişiler ile birlikte çevrede bulunan bölgelerde yol kesme ve diğer eşkıyalık olaylarına da katılması üzerine, bu kişi ile birlikte yanında saklanan diğer eşkıyaların yakalanarak cezalandırılması için Adana Valisi ile Niğde ve Aksaray Sancakları'na mutasarrıf olan kişiler görevlendirilmişlerdir[531].

Yapılan bu görevlendirmeye rağmen, Bulahadioğlu Emin Ağa ve çevresinde bulunan kişilerin yakalanıp cezalandırılması mümkün olmamıştır. Yakalanarak cezalandırılması için ferman gönderilen Emin Ağa, bir süre sonra, devlet idarecileri ile arasını düzeltmiş ve Canibü'ş-şehr Kışlağı ile Karaisalu Kazası Mukataası'nın iltizamını elde etmeyi başarmıştır[532].

İdareciler ile arasını düzelten Bulahadioğlu Cemaati'nin Kethüdası Emin Ağa ve bu cemaatin mensupları ile birlikte Menemenci Cemaati'nin mensupları, bu dönem içerisinde Karaisalu ve çevresinin önemli bir kısmını işgal etmeye başlamışlardır. Bu cemaatlerin mensuplarının, Karaisalu Kazası'na yerleşerek, burada yaşayan halkın hayvanlarını gasp edip, bağ, bahçe ve ekili arazilerine zarar vererek, bazı kişileri katletmeleri üzerine, bu kazanın halkının bir kısmı başka bölgelere kaçmışlardır[533].

---

[531] **M.D. No:142**, S.:90, H.:3. Mayıs Ortaları 1736 (Evail-i Muhar. 1149).

[532] **A.Ş.S. No:15**, S.:73, B.:138; **A.Ş.S. No:125**, S.:115, B.:5. 1738-39 yılları. 1749 yılına ait bir belgeye göre Emin Ağa bu tarihte halen Karaisalu Mukataası'nın iltizamını elinde bulundurmakta ve buranın Voyvodası olarak görev yapmaktaydı. **A.Ş.S. No:60**, S.:86, B.:130.

[533] "...Karaisalu Mukâta'ası dâhilinde vâki' Kamışlu ve Karaisalu Kazâsı'nda yaylayub ve kışlayub eyyâm-ı sayf ve şitâda anda çıkardıklarından nâşî mukâta'a-i mezbûre re'âyâsının hayvanâtların ahz ve gâret ve mahsûllerin ekl ve itlâf ve bağ ve bağçe ve arâzîlerin fuzûlî gasb eylediklerinden başka

Durumun bu hale gelmesi üzerine, bu cemaatlerin Karaisalu ve çevresine verdikleri zararların sona erdirilerek, bu cemaatlerin belirlenen yaylak ve kışlaklarına gitmelerinin sağlanması hususunda bölge idarecilerine ferman gönderilmiştir[534].

Yapılan bu görevlendirmelere rağmen bu cemaatlerin mensuplarının Karaisalu ve çevresindeki varlıkları devam etmiştir. Bunun temel sebebi ise, bölgenin dağlık olması ve bu bölgede bulunan daha tehlikeli eşkıyaların yakalanmasında, bu cemaatlerin sahip oldukları askerî güçten faydalanma isteğidir. Belirttiğimiz bu hususlardan dolayı, Karaisalu ve çevresinde yapmış oldukları zararları sona erdirilemeyen Bulahadioğlu ve Menemenci Cemaatleri gittikçe bu bölgede söz sahibi olmaya başlamışlardır. Zaman içerisinde güç kazanan bu cemaatlerin mensuplarının, bölgenin düzenin sağlanması için bir güç dengesi olarak kullanılmak istenmesi bu dönemde karşılaştığımız bir husustur. Bu cümleden olmak üzere, 1748-1749 yıllarında Tarsus ve çevresinde meydana gelen bazı eşkıyalık olaylarının bastırılması hususu, çevredeki diğer ileri gelenlerle birlikte Bulahadioğlu ve Menemenci Cemaatleri'nin mensuplarına havale edilmiştir[535].

Bulahadioğlu ve Menemenci Cemaatleri'nin mensuplarının kazanmış oldukları bu güce paralel olarak, çevrelerinde bulunan bölgelere verdikleri zararlar da artmaya başlamıştır. Bu cemaatlerin mensuplarının, çevrede bulunan bazı kişilerin, evlerini basarak mallarını zorla gasp edip, hayvanlarını yanlarında alıp götürmeye başlamaları ve bu davranışlarının İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu cemaatlerin itaat altına alınarak, çevreye verdikleri zararların sona erdirilmesi hususunda Adana Beylerbeyi ve diğer yetkililer görevlendirilmişlerdir[536].

Yapılan bu görevlendirme sonrasında, Menemenci Cemaati'ne mensup olan kişiler itaat altına alınmasına rağmen, Bulahadioğlu Cemaati mensupları eşkıyalık olaylarına devam etmişlerdir. Bu cemaate mensup olan bazı kişiler, çevrede bulunan bazı kişileri katl ederek, mal gaspında bulunmuş ve yaptıkları eşkıyalık olaylarının ardından çevrelerinde bulunan dağlık bölgelere kaçarak burada gizlenmişlerdir. Bu dağlara kaçan Bulahadioğlu Cemaati'nin mensuplarından bazıları ile birleşen çevredeki

hetk-i 'ırz ve katl-i nüfûs misillü nice şenâyi'e cesâret eylediklerinden re'âyâ-yı mukâta'anın perişânlıklarına bâdî ..." **M.D. No:148**, S.:116, H.:2.

534 **M.D. No:148**, S.:116, H.:2. Ekim Başları 1741 (Evahir-i Receb 1154).

535 **M.D. No:153**, S.:349, H.:2. Kasım Başları 1748 (Evasıt-ı Zilkade 1161). **M.D. No:154**, S.:173, H.:1. Eylül Sonları-Ekim Başları 1749 (Evasıt-ı Şevval 1162).

536 **A.Ş.S. No:136**, S.:85-86, B.:129. Ocak Ortaları 1750 (Evail-i Safer 1163).

diğer eşkıyalar, dağlık bölgede bulunan tarihî Melvan Kalesi'ni tamir ederek, çalmış oldukları eşyaları burada gizlemeye ve kendileri de bu kalede yaşamaya başlamışlardır. Bu cemaatin mensuplarının çevrede yapmış oldukları eşkıyalıkların sonucunda, bu bölgeden geçen yolların güvenliğinin ortadan kalktığının İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu kişilerin yakalanarak cezalandırılmaları için Adana Valisi Vezir Hacı Ahmed Paşa ile, bu dönemde Tarsus Mütesellimi olan Gazi-zade Ebubekir'e ferman gönderilmiştir[537].

Gönderilen bu ferman üzerine, bu eşkıyaların yakalanması için Adana Valisi Vezir Hacı Ahmed Paşa'nın Kethüdası Ali Ağa ile Tarsus Mütesellimi bulunan Gazi-zade Ebubekir Beğ'in yaptıkları askerî harekat sonrasında, Bulahadioğlu Cemaati'nin Kethüdası Emin Ağa ve yanında bulunanların bir kısmı kaçarak dağlık bölgelere gizlenmişlerdir. Görevli olan bu kişilerin, yaptıkları faaliyetler sonrasında, bu cemaatin mensupları ve diğer eşkıyaların gasp ettikleri malları gizledikleri ve kendilerinin yaşadıkları Melvan Kalesi'ne gidilerek, burada bulunan eşyalar geri alınıp, bunların listesi yapılarak Adana Kalesi'nde muhafaza altına alınmıştır[538]. Yapılan bu askerî harekat sırasında kaçan Bulahadi Cemaati'nin Kethüdası ile birlikte diğer kişilerin etraflarında bulunan bölgeye zarar vermeye devam etmeleri üzerine, bu kişilerin yakalanmaları ve etrafa zarar vermelerinin sona erdirilmesi için Adana Valisi Vezir Hacı Ahmed Paşa'ya tekrar ferman gönderilmiştir[539].

Bundan sonraki dönemde de Yörük Cemaatleri'nin Çukurova ve çevresindeki varlıkları devam etmiştir. Sahip oldukları güçlerini zamanla arttıran bu cemaatlerin mensupları, daha sonraki dönemlerde Çukurova bölgesinin en önde gelen cemaatleri olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Sonuç olarak, 1650'li yıllara kadar genel olarak İçil Sancağı ve çevresinde sakin olan Yörük Cemaatleri, bu tarihten sonraki dönemlerde, bulundukları bölgeleri terk ederek, başka bölgelere gitmeye başlamışlardır. Başka bölgelere giden bu cemaatlerin mensuplarının bir kısmı ise Çukurova ve çevresine gelmeye başlamıştır.

Bulundukları yerleri terk ederek başka bölgelere giden bu cemaatlerin mensuplarının, gittikleri yerlerde eşkıyalık olaylarına neden olmaları üzerine, bu

---

[537] **M.D. No:155**, S.:175, H.:1. Ocak Başları 1752 (Evasıt-ı Safer 1165).
[538] **A.Ş.S. No:16**, S.:46-47, B.:1. Mart 1752 (R.ahir 1165).
[539] **M.D. No:155**, S.:220, H.:2. Nisan Ortaları 1752 (Evahir-i C.evvel 1165).

cemaatlerin İçil Sancağı'na gönderilerek, burada iskan edilmeleri için gönderilen fermanlar ve yapılan faaliyetlere rağmen, bu cemaatlerin İçil'e tam olarak iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır. İçil bölgesine iskan edilemeye bu cemaatlerin eşkıyalıklarının devam etmesi üzerine, bunların Kıbrıs'a sürülmeleri gündeme gelmişse de, bu hususta da başarılı olunamamış ve bu cemaatlerin mensuplarının eşkıyalık olaylarına neden olmaları devam etmiştir.

1727 yılında, Teke ve Hamid çevresinde eşkıyalık yapan Yörük Cemaatleri'nin bazılarının Çukurova'da bulunan Sarıçam Kazası'na iskan edilmeleri hususunda teşebbüse geçilmiştir. Yapılan çalışmalar sonrasında, bu cemaatlerin bir kısmı, belirtilen yerlere iskan edilmişlerse de, aradan bir yıl geçmesi ile, bu cemaatler iskan edildikleri yerleri terk ederek, tekrar Teke ve Hamid çevresine gitmişlerdir.

Çukurova ve çevresine gelen Yörük Cemaatleri'nden Kara Hacılu ve Tekeli Cemaatleri'nin ilk dönemlerde neden oldukları eşkıyalık olaylarının bastırılmasından sonraki dönemde, bu cemaatler genel olarak devlete itaat eder bir tavır sergilemişlerdir. Bu cemaatlerin itaatkar davrandıkları dönemden sonraki dönemde ise, Bulahadioğlu ve menemenci Cemaatleri'nin eşkıyalık olaylarına karışmaları gündeme gelmiştir.

V-YENİİL VE TÜRKMANÂN-I HALEB CEMAATLERİ'NİN EŞKIYALIKLARI

İnceleme dönemimiz olan 1691-1750 yılların arasında, Çukurova ve çevresindeki bölgede, eşkıyalık olaylarına fazla olmasa da, neden olan unsurlardan birisi de Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Cemaatleri'dir. Çukurova bölgesinin Osmanlılar tarafından fethedilmesi sırasında, bu bölgede bulunmayan bu cemaatlerin mensupları, daha sonraki dönemlerde, bu bölgeye kışlamak amacıyla gelmeye başlamışlardır. Uzun müddet boyunca bu bölgeye kışlamak amacıyla gelen bu cemaatlerin bir kısmı ise zamanla bu bölgede bulunan yerlere yerleşerek, bölgenin asli unsurları haline gelmişlerdir.

İnceleme dönemimizden önceki dönemlerde genel olarak devlete tabi olarak gördüğümüz[540], Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Cemaatleri'nin önemli bir kısmı, daha

[540] Mesela; Anadolu'da eşkıyalık olaylarına neden olan Gedik adlı eşkıya ve buna tabi olanların tenkil edilmeleri için görevlendirilenler arasında Anadolu'daki birçok cemaat ile birlikte Şam Bayadı ve

sonraki dönemlerde de eşkıyalık olaylarına katılmayarak devlete itaatkar davranan guruplar arasında yer almışlardır. II. Viyana kuşatmasının ardından, Anadolu'da bulunan cemaatlerden yapılan asker talebi ile ilgili belgeye göre, Çukurova bölgesinde bulunan Akcakoyunlu Cemaati'nden 150, Çiğdemlü Cemaati'nden 100, Şam Bayadı Cemaati'nden 30 kişi talep edilmiştir. Keza, yine bu asker talebi içerisinde, Avşar Türkmanı Cemaati'nden 200 kişinin sefere katılmasının talep edilmesi ile ilgili kısımda isimleri belirtilen 12 kişiden, Kara Gündüzoğlu Murad Beğ, Kara Gündüzoğlu Selim Beğ, Kara Gündüzoğlu Kara Halil Kethüda ile Bahrioğlu Himmet Beğ Çukurova ve çevresinde sakin olan Kara Gündüzlü ve Bahrilü Cemaatleri'nin ileri gelenlerinden idiler[541].

1690 yılında yapılan bu asker talebinden bir yıl sonra yapılan bir diğer asker talebinde ise, Çukurova bölgesinde bulunan Akcakoyunlu Cemaati'nden 60, Çiğdemlü Cemaati'nden 50, Şam Bayadı Cemaati'nden 15 kişi talep edilmiştir. Yapılan bu talep içerisinde, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Çukurova bölgesinde bulunan Kara Gündüzlü ve Bahrilü Cemaatleri'nin de içinde bulunduğu Avşar Türkmanı Cemaati'nden ise 120 kişinin sefere katılması istenmiştir[542].

1691 yılında yapılan Hama, Humus ve Rakka iskanları sırasında, Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Cemaatleri'ne mensup olan cemaatlerin bir kısmının bu bölgelere yerleştirilmesi yoluna gidildiği halde, Çukurova ve çevresinde bulunan bu guruba mensup cemaatlerin hiç biri bu iskanlara dahil edilmemişlerdir.

Bulundukları bölgelerde, göze çarpacak şekilde eşkıyalık olaylarına neden olmadıkları için, Rakka, Hama ve Humus bölgesinde yapılan iskanlara dahil edilmeyen Çukurova bölgesindeki Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Cemaatleri'nden biri olan Akcakoyunlu Cemaati'nin 1691 yılının sonlarında, bazı eşkıyalık olaylarına karıştığını görmekteyiz. Bu tarihten önceki dönemlerde, Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının kışlak olarak kullandıkları Ayas, Berendi ve Kınık'a, bu tarihte yapılmasına çalışılan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskan, ilk etapla bu cemaatin tepkisine neden olmuştur. Bu bölgeye yapılan iskan ile, hayvanlarını kışlattıkları bölgelerin ellerinden gitmesinden çekinen Akcakoyunlu Cemaati mensupları, buraya iskan edilen cemaatlerin

Çiğdemlü Cemaatleri'nin de adı bulunmaktadır. **M.D. No:98**, S.:210, H.:1; A.Refik; **a.g.e.**, s.78, B.:133. Haziran Ortaları 1689 (Evasıt-ı Şaban 1100).

541 **M.D. No:99**, S.:50-51, H.:186. Ocak Ortaları 1690 (Evail-i R.ahir 1101).

542 **M.D. No:101**, S.:1, H.:1. Mart Başları 1691 (Evail-i C.ahir 1102).

mensuplarını korkutmaya ve yerlerinden kaçırtmaya çalışmışlardır. Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının meydana getirdikleri bu korkutma olayları sonucunda, iskan edilen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensuplarından bazıları korkarak bu bölgeyi terk etmişlerdir. İskan edilmesi düşünülen cemaatlerin mensuplarına karşı yapılan bu tavırların İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının yaptıkları bu davranışlardan men edilerek bölgenin huzurunun sağlanması için gereken çalışmaları yapmaları hususunda Adana Kadısı ve Mütesellimi görevlendirilmişlerdir[543].

Yapılan bu görevlendirilmeye rağmen, Akcakoyunlu Cemaati mensupları bir süre sonra tekrar bu hususta problemler çıkarmaya ve iskan çalışmalarına engel olmaya devam etmişlerdir. Ayas, Berendi ve Kınık'a iskan edilen cemaatlerin mensuplarının, bu araziler üzerinde ziraat yapmaya başlaması ve bunun sonucunda bu arazileri kışlak alanı olarak kullanamamaktan rahatsız olan Akcakoyunlu Cemaati mensupları, bölgede korku ortamı oluşturarak, iskan edilen cemaatlerin mensuplarının bölgeyi terk etmelerini amaçlamışlardır.

Meydana gelen olaylar sırasında, bu bölgeye iskan edilen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının bu topraklarda ziraat yapmalarına engel olmaya çalışan ve bu kişilerin burada yapmış oldukları Sünme (سو نمه) adı verilen evlerini yıkan Akcakoyunlu Cemaati mensupları, durumu daha da karışık hale getirmişlerdir. Yapmış oldukları bu davranışlardan yetinmeyen Akcakoyunlu Cemaati mensupları, 400 kişiden oluşan kalabalık bir gurup halinde, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın bu dönemde Voyvodası olan İsmail'in bulunduğu mekana baskın yapmışlardır. Bu baskın sırasında, Voyvoda İsmail'i tehdit edip, iskan edilen cemaatlerin mensuplarının buradan götürülmesini talep eden bu kişiler, bu talebe olumlu cevap verilmemesi üzerine İsmail'in üzerine hücum edip 1500 kuruşunu gasp ederek, etrafta bulunan kişilerin mal ve eşyalarını yağmalayıp gitmişlerdir. Durumun Kınık Kadısı Mehmed tarafından İstanbul'a arz edilmesi üzerine, bu toprakların iskan edilen cemaatlerin mensupları için tahsis edildiği, bundan dolayı Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının yaptığı hareketlerin, oluşturulmak istenen düzenin bozulmasına yönelik olduğu belirtilerek, bu tür olaylara

[543] **MAD. No: 3891**, S.:143, B.:4. 16 Kasım 1691 (24 Safer 1103).

bir daha meydan verilmemesi için gerekenin yapılması hususunda Adana Valisi ile birlikte bölgenin idarecilerine ferman gönderilmiştir[544].

Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının neden oldukları bu eşkıyalık olayları, alınan tedbirler sonucunda sona erdirilmiştir. Ancak 1696 yılına gelindiğinde, bölgede bulunan Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Cemaatleri'nden Kara Gündüzlü, Bahrilü ve İmamkuluoğulları Cemaatleri'nin eşkıyalıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. Rakka'dan firar eden Receblü Avşarı Cemaati mensupları ve diğer firariler ile birleşen Kara Gündüzlü, Bahrilü ve İmamkuluoğulları Cemaatleri'ne mensup olan bazı kişiler, Çukurova ve çevresi başta olmak üzere, Anadolu'nun değişik bölgelerinde eşkıyalık olaylarına neden olmaya başlamışlardır. Bu cemaatlerin mensuplarının yaptıkları eşkıyalık olaylarının İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu cemaatlerin itaat altına alınarak suçlu olanlarının cezalandırılması ve Kara Gündüzlü Cemaati'nin Maraş'ta bulunan Güvercinlik adlı yere iskan edilmesi için Rakka Beylerbeyi görevlendirilmiştir[545].

Yapılan bu görevlendirmeye rağmen, Kara Gündüzlü, Bahrilü ve İmamkuluoğulları Cemaatleri mensuplarının, Rakka iskan firarileri ile birlikte hareket etmesi ve eşkıyalık yapmalarının önü alınamamıştır. Bu cemaatlerin mensuplarının yaptıkları eşkıyalıkların artması üzerine, bunların itaat altına alınması için, bu dönemde Anadolu'daki eşkıyaların teftişi ile görevlendirilen Vezir İpşir Hüseyin Paşa bunların tenkili ile görevlendirilmiştir[546].

Gönderilen fermanlar ve yapılan görevlendirmelere rağmen, bu üç cemaatin mensuplarının eşkıyalık yapmaları ve iskan firarilerini içlerinde saklamalarının önü alınamamıştır. Niğde Sancağı'nda bulunan Develü Kazası'ndaki Feraceddin adlı köye baskın yapan bu cemaatlerin mensupları, bu baskın sırasında bir kişi katl ederek, bir çok mal ve eşyayı gasp etmişlerdir. Yaptıkları bu baskın sonrasında takip edilen bu eşkıyaların, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden Cerid Cemaatleri'nin içine girip saklanmaları üzerine, bunların yakalanarak cezalarının verilmesi için Rakka Valisi ile Adana ve Maraş Beylerbeyileri görevlendirilmişlerdir[547].

---

[544] **MAD. No: 9876**, S.:367-368, B.:2. 16 Nisan 1693 (10 Şaban 1104).
[545] A.Refik; **a.g.e.**, s.112-113, B.:164. Şubat Sonları-Mart Başları 1696 (Evahir-i Receb 1107).
[546] **M.D. No:110**, S.:383, H.:1674. Nisan Sonları 1698 (Evasıt-ı Şevval 1109).
[547] **A.Ş.S. No:101**, S.:145, 155, B.:233, 246. 4 Şubat 1699 (3 Şaban 1110).

Gösterilen bütün çabalara rağmen, bu cemaatlerin itaat altına alınmalarında başarılı olunamamıştır. Eşkıyalık olaylarına karıştıkları için takip edilen Kara Gündüzlü Cemaati'nden bazı kişilerin, Çukurova bölgesinde bulunan Şarıklı, Çoblu, Köselü, Kara Hacılu ve Çoblu Avşarı Cemaatleri ile Hama iskan firarilerinden Alcı Cemaati'ne mensup 1100 ev ile birlikte Yahyalu çevresindeki köylere hayvanları ile birlikte giderek, bu yerlerdeki köylülerin mera ve yaylalarını zorla gasp etmeleri bu dönemde meydana gelmiştir. Bu sırada meydana çıkan anlaşmazlıklar sonucunda, bu cemaatlerin mensupları, bölgede yaşayan köylülerin ekili arazilerine zarar vermeye ve mal gaspına başlamışlardır. Durumun daha da kötüye gitmesi üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının itaat altına alınarak, Yahyalu ve çevresine verdikleri zararların engellenmesi hususunda, Adana ve Konya Beylerbeyileri'nin görevlendirilmelerine[548] rağmen, bu cemaatlerin eşkıyalık olaylarına karışmalarının önü alınamamıştır. Bu cemaatlerin mensuplarının Develü ve çevresine verdikleri zararların devam etmesi üzerine, bunların itaat altına alınarak gereken cezalarının verilmesi için, dönemin Adana Beylerbeyi Kürt Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[549].

Gönderilen fermanlar ve yapılan çalışmaların sonucunda, bir dönem için bu cemaatlerin itaatleri sağlanmıştır. Ancak, aradan geçen birkaç yılın ardından, Bahrilü ve İmamkuluoğulları Cemaatleri'ne mensup bazı kişiler, Kars-ı Zülkadiriyye ve Sis Sancakları'nda bazı eşkıyalık olaylarına neden olmaya başlamışlardır. Rakka'dan firar eden cemaatlerin mensuplarından bazı kişileri içlerine alarak saklayan bu cemaatlerin mensupları, bu kişileri talep eden mübaşirlere itaat etmeyerek, çevrelerinde bulunan bölgelerde eşkıyalık olaylarına başlamışlardır. Bu cemaatlerin mensuplarının, meydana gelen bu itaatsizliklerinin sona erdirilmesinde başarılı olunamaması üzerine, bu kişilerin itaat altına alınarak, suçlu olanların cezalarının verilmesi için Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa görevlendirilmiştir[550].

1707 yılında meydana gelen bu olaydan 1728 yılına kadar olan dönem içerisinde, bu cemaatlerin eşkıyalık olaylarına karıştıklarına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu tarihler arasında kalan dönem içerisinde, bu cemaatlerin genel olarak devlete itaat ettiklerini görmekteyiz. Bu cümleden olmak üzere, 1715 yılında

---

[548] **A.Ş.S. No:101**, S.:113, B.:176. 13 Mart 1700 (22 Ramazan 1111).
[549] **MAD. No: 8458**, S.:168, B.:1. 11 Temmuz 1700 (22 Muharrem 1112).
[550] **M.D. No:115**, S.:344, H.:1. Temmuz Ortaları 1707 (Evasıt-ı R.ahir 1119).

İran'a yapılacak sefer için, taşınacak mühimmat ve diğer savaş malzemelerinin taşınması hususunda, Adana Sancağı ve Yeniil Türkmenleri'nden istenen 800 devenin 48'i Kara Gündüzlü, 30'u ise Bahrilü ve İmamkuluoğulları Cemaatleri tarafından karşılanmıştır[551]. Keza; Ankara ve çevresinde meydana gelen bazı eşkıyalık olaylarının bastırılması için görevlendirilen Yeniil Voyvodası'nın maiyetinde bulunmak üzere görevlendirilenler arasında Bahrilü Cemaati de bulunmaktadır[552].

1726 yılına geldiğimiz zaman, Akcakoyunlu Cemaati'nin itaatsiz bir tavır içine girdiğini görmekteyiz. Bu dönemde İran'a yapılan sefer için, İskenderun'a gelecek olan mühimmat ve diğer savaş malzemelerinin taşınması hususunda, Akcakoyunlu Cemaati'nden daha önceki yıllarda yapılan taleplerin[553] çok üzerinde bir sayı olan 1.000 deve talep edilmiştir. Talep edilen deve miktarının, kendi cemaatleri tarafından karşılanamayacak kadar çok olduğunu belirten bu cemaatin mensuplarının itiraz etmesi üzerine, bu develerin tedarik edilerek, İskenderun'a gönderilmesinden sorumlu olan Haleb Muhassılı Osman Ağa, belirtilen miktarda devenin bir an önce hazır edilerek gönderilmesi hususunda buyuruldu göndermiştir[554].

Gönderilen bu buyurulduya rağmen, bu cemaatin mensupları, talep edilen develerin hazırlanmasında başarılı olamamışlardır. Bu develerin tedarik edilmesinde başarılı olunamaması üzerine, Akcakoyunlu Cemaati'nin Boybeği olan Keçelüoğlu Ömer adlı kişi, İskenderun'a gelecek olan mühimmatın sevk edilmesinden sorumlu olan Haleb Valisi Vezir Ahmed Paşa'nın, İskenderun'a gelmesinden önce, yaylağa gitme bahanesi ile bulunduğu yeri terk edip, başka bölgeye gitmiştir. Talep edilen develerin hazırlanamaması ve bu kişinin başka bölgeye giderek, devlet idarecilerine itaat etmediğinin İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Keçelüoğlu Ömer'in Haleb Kalesi'ne hapsedilmesi ve buna tabi olan kişilerin de Rakka'ya sürülmelerine karar verilmiştir[555].

Bu olayın meydana gelmesinden 2 yıl sonra, İmamkuluoğulları ve Bahrilü Cemaatleri'nin yeniden eşkıyalık olaylarına başladıkları görülmektedir. Bu cemaatlere mensup olan bazı kişilerin, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden Kırıntılı Cemaati

---

551 **A.Ş.S. No:39**, S.:99-100, B.:138-a.
552 **A.Ş.S. No:106**, S.:104, B.:130. 11 Haziran 1715 (8 C.ahir 1127).
553 Mesela 1715 yılında, yine İran seferi için Adana Sancağı ve Yeniil Türkmenleri'nden istenen 800 devenin, 100'ü Akcakoyunlu Cemaati tarafından karşılanmıştır. **A.Ş.S. No:39**, S.:99-100, B.:138-a.
554 **A.Ş.S. No:30**, S.:60, B.:95-a. 19 Nisan 1726 (16 Şaban 1138).
555 **M.D. No:133**, S.:236, H.:1. Haziran Ortaları 1726 (Evail-i Şevval 1138).

mensupları ile birlikte Kayseri ve Develü çevresinde yaptıkları eşkıyalıklar sonucunda, bu bölgede büyük zararlar ortaya çıkmıştır. Bu cemaatlerin mensuplarının bu bölgeye vermiş oldukları zararlar üzerine, Develü'de sakin olan Develüoğlu Mustafa isimli kişi, kendisine tabi olanlar ve çevreden kendine katılanlar ile birlikte bu eşkıyaların ikamet ettikleri yeri basmıştır. Yapılan bu baskın sırasında İmamkulu, Bahrilü ve Kırıntılı Cemaatleri'ne mensup olan kişileri etkisiz hale getiren Develüoğlu Mustafa'nın maiyetindeki kişiler, bu cemaatler tarafından, daha önce esir edilen kişiler ile gasp edilen eşyaları kurtardıkları gibi, bu cemaatlerin mensuplarından bazı kişileri de esir alarak yanlarında götürmüşlerdir.

Meydana gelen bu olayların sonucunda, çevrede bulunan bazı kişilerin araya girmesi üzerine, bu cemaatlerin mensupları ile Develü ve çevresinde yaşayan kişiler arasında anlaşmaya varılmıştır. Yapılan bu anlaşmaya göre; bu cemaatlerin mensupları bundan sonraki dönemde Kayseri, Köstere, Harmancık, İncesu, Nevşehir, Develü ve Karahisar-ı Develü Kazaları civarına gelmeyerek, etrafa zarar vermeyeceklerdi. Eğer bundan sonra bu şartları ihlal ederlerse İmamkulu ve Kırıntılı Cemaatleri mensupları kişi başına 100 kuruş, Bahrilü Cemaati mensupları ise toplu olarak 5.000 kuruş nezr ödemeyi taahhüt etmişlerdir[556]. Durumun İstanbul'a bildirilmesinin ardından, bu cemaatlerin mensuplarının ileriki dönemde yaptıkları anlaşma ve verdikleri nezr hüccetlerine aykırı davranışları olursa, nezrlerinin tahsili ve gereken kişilerin cezalarının verilmesi için Develüoğlu Seyyid Mustafa'nın yetkili olduğuna dair bu kişiye ferman gönderilmiştir[557].

1728 yılında meydana gelen bu olaydan sonraki birkaç yıl için herhangi bir eşkıyalığa karışmayan Kara Gündüzlü ve Bahrilü Cemaatleri'nin mensupları, 1736-1737 yıllarında, Kırıntılı ve Receblü Avşarı Cemaatleri'ne mensup bazı eşkıyalar ile birleşerek Adana ve çevresinde bulunan bölgelerde terör estirmeye başlamışlardır. Bu cemaatlerin eşkıyalarının Yüreğir Kazası dahilinde bulunan köylere giderek, buralarda yaşayan kişilerin öküz ve atları ile ev eşyalarını yağmalayıp, yolları kesmeye

---

[556] Yapılan bu anlaşma, bu dönemde Develü Kazası Naibi olan Ataullah tarafından mahkemede tescil edilip, bu hususla ilgili olarak 4 hüccet tanzim edilmiş ve bu hüccetler Baş Muhasebe'ye kaydedilmek üzere İstanbul'a gönderilmiştir. **M.D. No:135**, S.: 73, H.:1.

[557] **M.D. No:135**, S.: 73, H.:1.Haziran Sonları 1728 (Evasıt-ı Zilkade 1140).

başlamaları üzerine, bu çevrede yaşayan bir çok kişi yerlerini terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir[558].

Yüreğir ve çevresinde eşkıyalık olaylarını gittikçe arttıran Kara Gündüzlü ve Bahrilü Cemaatleri mensupları, bu dönem içerisinde, yıllık vergilerini de ödememeye başlamışlardır. Yıllık vergilerini ödemeyen bu cemaatlerin mensuplarının, Adana ve çevresinde birçok eşkıyalık olaylarına neden olmaları üzerine[559], bu cemaatlerin mensuplarının Rakka'ya sürülerek, burada iskan edilmelerine karar verilmiştir[560].

Verilen bu karara rağmen, Kara Gündüzlü ve Bahrilü Cemaatleri mensuplarının Rakka'ya götürülmelerinde başarılı olunamamıştır. Bu cemaatlerin mensuplarının, verilen karar itiraz ederek, çevrelerinde bulunan bölgelerde saklanmaya başlamaları üzerine, bu kişilerin saklandıkları yerlerden çıkarılarak, Rakka'ya götürülüp iskan edilmeleri hususunda Adana Valisi Vezir Osman Paşa ile Rakka Valisi Vezir Ahmed Paşa görevlendirilmişlerdir[561].

Yapılan bu görevlendirmelere rağmen, Kara Gündüzlü ve Bahrilü Cemaatleri mensuplarının Rakka'ya iskan olunmalarında başarılı olunamadığı gibi, Çukurova bölgesindeki eşkıyalıklarının da önü alınamamıştır. Rakka'ya iskan olunmaları için verilen kararı dinlemeyen Bahrilü Cemaati'ne mensup pek çok kişi, Tarsus'un Kuştimur Nahiyesi'ndeki bazı bölgelere yerleşerek, buralarda yaşayan halka bir çok zarar vermeye başlamışlardır. Bu cemaatin mensuplarının, yaptıkları eşkıyalıkların gittikçe artması üzerine, bunların Rakka'ya götürülmeleri hususunda Rakka ve Adana Mütesellimleri'ne ferman gönderilmiştir[562].

Gönderilen bu fermana rağmen, Bahrilü Cemaati'nin mensupları, bu bölgeye izinsiz olarak gelen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden Hacılu Cemaati'nin mensupları ile birlikte hareket ederek, eşkıyalık olaylarına devam etmişlerdir. Bu iki cemaatin mensupları, Adana ile Tarsus arasındaki bölgede yolları keserek mal gasp edip, adam katl etmeye, yayladan gelen bölge halkının yollarını keserek, bu kişilerin hayvanları ve mallarını yağmalayıp, köyleri basmaya başlamışlardır. Meydana gelen olayların

[558] **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34.
[559] "...'isyân ve tuğyânları hadden birûn olub Adana ile Misis beyninde mürûr ve 'ubûr iden ibâdu'l-lahın yolların kat' ve emvâl ve erzâkların gasb ve gâret eylemek 'adet-i müstemireleri olub katl-i nüfûs ve nehb ve gâret-i emvâl ve bunun emsâli mezâlime ..." **A.Ş.S. No:15**, S.:89, B.:174.
[560] **A.Ş.S. No:15**, S.:89, B.:174. 18 Ağustos 1738 (2 C.evvel 1151).
[561] **M.D. No:147**, S.: 235, H.:3. Temmuz Ortaları 1740 (Evahir-i C.evvel 1153).
[562] **M.D. No:150**, S.: 293, H.:2. Haziran Ortaları 1744 (Evail-i C.evvel 1157).

sonucunda, bu bölgede bulunan birçok kişi, sakin oldukları yerleri terk ederek başka bölgelere gitmek durumunda kalmışlardır. Durumun bu hale geldiğinin İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Bahrilü Cemaati ve bu cemaate tabi olan İmamkuluoğulları Cemaati'nin Rakka'ya götürülüp iskan edilmeleri için gerekli askerî faaliyetleri yapmaları hususunda Rakka Valisi Vezir Pir Hacı Mustafa Paşa ile Adana Mütesellimi ve Tarsus Voyvodası görevlendirilmişlerdir[563].

Rakka'ya gönderilmeleri için yapılan bütün çalışmalara rağmen Bahrilü Cemaati ve bu cemaatle birlikte hareket eden İmamkuluoğulları Cemaati mensuplarının Çukurova bölgesindeki varlıkları devam etmiştir. Tarsus ile Adana arasındaki bölgede bulunan arazileri tahrip eden ve köylerde yaşayan insanların mal ve eşyalarını gasp eden bu cemaatlerin mensuplarının, yapılan bütün uyarı ve tehditlere rağmen, bu davranışlarını devam ettirdikleri görülmüştür. Meydana gelen olayların Adana Valisi Vezir Mehmed Paşa tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının iskan bölgelerine gönderilmeden önce, verdikleri zararların sona erdirilerek, gasp ettikleri malların sahiplerine iade edilmesi, ardından da topluca Rakka'ya gönderilmeleri için yeni bir ferman gönderilmiştir. Gönderilen bu fermana göre, bu cemaatlerin mensupları fermanda belirtilen şartları kabul etmezlerse sert bir şekilde cezalandırılacaklardı[564]. Bu cemaatlerin itaat altına alınmaları ve Rakka Valisi Vezir Pir Hacı Mustafa Paşa'ya teslim etmesi için ise Adana Mütesellimi görevlendirilmiştir[565].

Bahrilü ve İmamkuluoğulları Cemaatleri için gönderilen bu fermandan sonraki dönemde, Bahrilü Cemaati'nin Rakka'ya gönderilip gönderilmediği hususunda herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak, 10 Mart 1759 (11 Receb 1172) tarihinde, Rakka Valisi Hüseyin Paşa tarafından gönderilen ve Rakka'dan firar eden cemaatlerin isimlerinin yazılı olduğu listede, bu iki cemaatin ismi bulunmamaktadır[566]. Fakat, 1768

563 **M.D. No:152**, S.: 65, H.:2. Kasım Sonları-Aralık Başları 1745 (Evail-i Zilkade 1158).

564 "Rakka iskânından olub Tarsus ile Adana beyninde karâr iden Bahrili 'Aşireti eşkıyâsı ahâlî-i vilâyetin penbe mahsûlâtlarını itlâf ve izâ'et ve ebnâ-i sebilin yollarına inüb emvâl ve eşyâların nehb ve gâret itmek 'adet-i müstemireleri olmağla mahall-i iskânlarına gitmeği kabul iderler ise ashâb-ı hukukun hakları ba'de'l-istirdâd mahall-i iskânlarına tesyîr ve muhâlefet iderler ise muhkem gûşmâl ve te'dîb olunmaları ..." **M.D. No:153**, S.: 156, H.:3.

565 **M.D. No:153**, S.: 156, H.:3; **A.Ş.S. No:35**, S.:45, B.:91. Kasım Ortaları 1747 (Evasıt-ı Zilkade 1160).

566 **A.Ş.S. No:33**, S.:36, B.:65-b. Fakat, Bahrilü ve İmamkuluoğulları'nın Rakka'ya iskan edilmesi ile ilgili yapılan çalışmalara rağmen, bu cemaatin Rakka'ya gönderilmesinde başarılı olunamadığı dönem içerisinde, Ekim Başları-Ortaları 1747 (Evail-i Şevval 1160) tarihinde, dönemin Rakka Valisi Hacı

yılında Adana Eyaleti'nden talep edilen 80 katar (480 adet) devenin tevzi edildiği listede, Bahrilü Cemaati'nin ismi Tarsus Sancağı dahilinde olan cemaatler ile birlikte kaydedilmiştir[567].

Çukurova bölgesinde, Bahrilü Cemaati ile ilgili olarak bu olayların olduğu dönemde, Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Cemaatleri'nden olan Ekber Avşarı Cemaati içerisinde önemli bir eşkıyalık olayı meydana gelmiştir. Eylül 1739 tarihinde meydana gelen bu olay şu şekilde gerçekleşmiştir. Bu cemaatin daha önceki dönemlerde Kethüdası olan Mehmed bin Koca isimli kişi, olayın olduğu tarihte bu cemaatin Kethüdası olan Seyyid Alihan bin Seyyid Halil'in, kendisinin Kethüdalığını iptal ettirip, kendini Kethüda olarak nasp ettirdiğini iddia edip, etrafına topladığı kişiler ile birlikte Seyyid Aihan'ın evini basıp, bu kişiyi katl etmişlerdir[568]. Meydana gelen bu olayın ardından, Mehmed bin Koca isimli kişi, bu olaylarla kendisinin bir alakasının olmadığını öne iddia ederek, Ekber Avşarı Cemaati'nin Kethüdalığı'nı elde etmeyi başarmıştır. Seyyid Alihan'ın katl edilmesi ile ilgili davanın bu şekilde kapatılmasını hazmedemeyen bu kişinin varisleri, durumu Yeniil Voyvodası aracılığıyla İstanbul'a bildirmişlerdir. Bu durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu davanın yeniden görülerek, suçlu olanların cezalarının verilmesi hususunda Adana Kadısı ve Mütesellimi ile Yeniil Voyvodası Mustafa görevlendirilmiştir[569].

Yapılan bu görevlendirmenin ardından, Mehmed bin Koca ile birlikte Ekber Avşarı Cemaati'nden 6 kişi ve Kılıclı Cemaati'nden bir kişi yakalanarak mahkemeye çıkarılmışlardır. Adana'da yapılan mahkeme sırasında, Mehmed bin Koca ile birlikte diğer kişiler, bu katl olayını kendilerinin yapmadıklarını iddia edip, suçlamaları reddetmişlerdir. Mahkemeye çıkarılan kişilerin suçlamaları reddetmeleri üzerine, Seyid Alihan'ın varisleri, bu katl olayını Mehmed bin Koca ile birlikte hareket eden bu kişinin kız kardeşleri Cennet ve Emine ile diğer 7 kişinin birleşmesinden oluşan 10 kişilik

---

Mustafa Paşa tarafından gönderilen listede, Bahrilü ve İmamkuluoğulları Cemaatleri'nin isimleri vardır. **A.Ş.S. No:28**, S.:111, B.:164.

567 **A.Ş.S. No:38**, S.:161, B.:268. 17 Ağustos 1768 (3 R.ahir 1182).

568 "...Ekber Afşarı Cemâ'ati'nin sâbıkâ Kethüdâsı olan Alihan nâm kimesne kendü hâlinde olub hilâf-ı şer' kimesneye vaz' ve hareketi yoğiken hâlâ cemâ'at-i mezbûrûn Kethüdâsı olan Mehmed nam kimesne mücerred gârezine mebnî Kethüdâlığımı ref' ittirdi deyü hevâsına tabi Kamberoğlu ve sâir 10 nefer eşkıyâsı ile yekdil ve yekcihet ve mezbûr Alihan'ı gice ile kurşun atub katl ..." **A.Ş.S. No:134**, S.:133, B.:176.

569 **A.Ş.S. No:134**, S.:133, B.:176. 5 Aralık 1739 (4 Ramazan 1152).

gurubun gerçekleştirdiklerine[570] dair şahitler göstermiş ve iddialarını ispat etmişlerdir. Yapılan bu ispattan sonra ise, Seyyid Alihan'ın katl edilmesinden dolayı Mehmed bin Koca ile diğer kişilerin suçlu olduklarına karar verilerek, bu kişilerin "... *diyet-i kâmile*[571] ..." ödemelerine hükm olunmuştur[572].

Meydana gelen bu olaydan sonraki dönemde, Seyyid Alihan'ın katl edilmesinden dolayı suçlu bulunan Mehmed bin Koca'nın, eskiden olduğu gibi Ekber Avşarı Cemaati'nin Kethüdalığı görevinde bulunduğunu görmekteyiz. Bu görevini bir dönem sürdüren Mehmed Kethüda'nın evi, Tarsus Voyvodası olan kişinin oğlu ve adamları tarafından basılmıştır. Bu baskın sırasında meydana gelen çatışma sırasında Mehmed Kethüda'nın eşi Hadice göğsünden yaralanarak vefat etmiştir. Bu olaylar sonucunda yaralı olarak yakalanan Mehmed Kethüda, Tarsus Voyvodası'nın adamları tarafından yakalanarak Tarsus Kalesi'nde hapsedilmiştir. Tarsus Kalesi'nde yaralı bir şekilde 17 gün mahpus kalan Mehmed Kethüda, bu süreni sonunda kalede vefat etmiştir. Tarsus Voyvodası ve adamlarının neden oldukları bu olayın İstanbul'a bildirilmesinin ardından, olaylara neden olan kişilerin yakalanması ve "... ıslâh-ı nefs idinceye değin Adana Kal'esi'nde kalebend edilmeleri ..." hususunda Adana Valisi ile Yeniil Kadısı ve Voyvodası görevlendirilmişlerdir[573].

İnceleme dönemimizin sonrasında, 1752 yılında Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Cemaatleri'nden Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının itaatsizlikleri ortaya çıkmıştır. Ödemeleri gereken yıllık vergilerini ödemeyen ve Çukurova'da sakin olan halkın

---

[570] "...cemâ'at-ı mezkûre ahâlîsinden Mehmed bin Koca ve Kamberoğlu Yusuf ve Molla İbrahim bin Sinan ve diğer İbrahim bin Kara Mehmed ve Boncuklu Mustafa ve Cafer bin Fazlı ve İsmail bin Yanık ve Kılıclı Cemâ'ati'nden Davud nâm kimesneleri meclis-i şer'e ihzâr ve mahzarlarında üzerlerine da'vâ idüb târîh-i kitâbdan üç ay mukaddem müteveffâ-yı mezbûr Seyyid Alihan cemâ'at-i mezkûre ahâlîsi ile zikr olunan Kusun Kazâsı Yaylağı'nda Kızılalan nâm mahalle nüzûllerinde ve birkaç gün anda meks eylediklerinde mezbûrân Mehmed ve Yusuf ve İbrahim ve diğer İbrahim ve Boncuklu Mustafa ve Cafer ve İsmail ve Davud nâm kimesneler ile nisâ tâ'ifesinden gâ'ibetü 'annü'l-meclis mezbûr Mehmed'in kız karındaşları Cennet ve Emine nâm hatunlar ittifâk ve ittihâd ve müteveffâ-yı mezbûr Seyyid Alihan'ın katline her biri mübâşeret ve cümle yedlerine tüfenk ve alet-i harblerini ahz ve mezbûrân Boncuklu emr ile İsmail önlerine düşüb müteveffâ-yı mezbûrın derim evini ihâta ve cümlesi katline şürû' ve mezbûrân Boncuklu emr ve İsmail gice ile tüfenklerini atub mezbûr İsmail sağ kolundan kurşun ile ve mezbur Boncuklu emr sol uyluğundan kispâre ile darb ve cerh ve yedi gün sâhib-i firâş ve müte'essiren fevt ..." **A.Ş.S. No:134**, S.:21, B.:20.

[571] 1730-1731 yıllarına ait bir dava nedeniyle, diyet-i kâmilenin bu dönemdeki karşılığının 1666 kuruş 8 sümn olduğuna karar verilerek, bu tarihteki Adana Şer'iyye Sicili'nin ilk sayfasına kaydedilmiştir. "Diyet-i Kamile Gurûş: 1666 Sümn: 8 fî sene 1143 (1730-1731)" **A.Ş.S. No:14**, S.:1, B.:1-a.

[572] "...mûcebiyle mezbûrûn Mehmed ve Yusuf ve Molla İbrahim ve diğer İbrahim ve Boncuklu Mustafa ve Cafer ve İsmail ve Davud nâm kimesneler ile mezbûretândan diyet-i kâmile lâzım geldiğine hükm birle ketb olundu ..." **A.Ş.S. No:134**, S.:21, B.:20. 26 Aralık 1739 (25 Ramazan 1152).

[573] **A.Ş.S. No:25**, S.:28-29, B.:40-41. 1 Ocak 1747 (18 Zilhicce 1159).

bazılarına zarar vermeye başlayan bu cemaatin mensuplarının, yaptıkları davranışlarının sona erdirilmesi, bu dönemde Adana Valisi olan Vezir Hacı Ahmed Paşa görevlendirilmiştir. Yapılan bu görevlendirme üzerine, Vezir Hacı Ahmed Paşa'nın çalışmaları sonucunda, bu cemaate mensup olanlar itaatlerini arz etmişlerdir. Bu cemaatin mensuplarının itaatlerini arz etmelerinin ardından, içlerinden ileri gelenleri mahkemeye çıkarılarak itaatlerinin tescil edilmesi yoluna gidilmiştir. Yapılan mahkeme sonucunda, bu cemaatlerin ileri gelenleri, bundan sonraki dönemlerde eşkıyalık olaylarına neden olmayacaklarını ve yıllık vergilerini düzenli olarak ödeyeceklerini ifade ederek, bu hususta 50.000 kuruş nezr taahhüt etmişlerdir[574].

Ancak bir süre sonra, Akcakoyunlu Cemaati'nin mensupları, yapmış oldukları taahhüde aykırı olarak, etraflarında bulunan bölgelerde eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Bu tarihten daha önceki dönemlerde, genel olarak İsneyn Bazarı ve Kars-ı Zülkadiriyye arasındaki bölgede kışlayan ve sakin olan bu cemaatin mensupları, bu bölgeyi terk ederek, Adana şehir merkezinin yakınlarındaki yerlere gelip yerleşmeye ve buralarda kışlamaya başlamışlardır. Adana yakınlarındaki yerlere yerleşen bu cemaatin mensuplarının, buralarda yaşayan halkı korkutarak başka bölgelere kaçırmaya çalışmaları ve Kara Gündüzlü Cemaati ile birlikte bazı eşkıyalık olaylarına neden olmaları üzerine, bu cemaatlerin itaat altına alınarak, suçlu olanların cezalarının verilmesinin ardından, Akcakoyunlu Cemaati'nin eskiden sakin oldukları bölgelere gönderilmeleri hususunda Yeniil Voyvodası görevlendirilmiştir[575].

Çukurova ve çevresindeki bölgede, bazı dönemlerde toplu olarak eşkıyalık olaylarına neden olan Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Cemaatleri'ne mensup olan kişilerin, bu dönem içerisinde ferdi olarak da bazı eşkıyalık olaylarına neden olduklarını görmekteyiz. Mesela; Çiğdemlü Cemaati'nden Halil bin Hasan isimli kişinin, Misis sakini Ebubekir bin İsa'nın yolunu keserek, bazı mal ve eşyalarını gasp etmiştir. Malları gasp edilen Ebubekir'in, bu gasp olayı ile ilgili olarak şikayette bulunması ve bu hususu

---

[574] **A.Ş.S. No:53**, S.:38, B.:70. Nisan Başları-Ortaları1752 (Evahir-i C.evvel 1165).

[575] **A.Ş.S. No:31**, S.:110-111, B.:156. 8 Ekim 1756 (13 Muharrem 1170). Meydana gelen bu olayların sonrasındaki dönemde, Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının İsneyn Bazarı ve çevresine gönderilmelerinde başarılı olunamamıştır. İsneyn Bazarı ve çevresine geri gönderilemeyen bu cemaatin mensuplarının, Adana ve çevresinde yaşamalarına izin verilmemesi nedeniyle, bu cemaatin mensuplarının çoğunluğu Tarsus Sancağı dahilindeki bölgelere giderek yerleşmişlerdir. Zira, 1787 yılına ait bir belgeye göre, Akcakoyunlu Cemaati'nin mensupları Tarsus Sancağı dahilinde yaşamaktaydılar. **A.Ş.S. No:64**, S.:132, B.:82-a. 8 Aralık 1787 (27 Safer 1202).

ispat etmesi sonucunda, Halil'in gasp ettiği malları iade etmesi hususunda kara verilmiştir[576].

Sonuç olarak, Çukurova bölgesinde yaşayan cemaatlerin önemlilerinden bazılarının tabi oldukları Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Hassı'na tabi cemaatlerin çoğunluğu, inceleme dönemimiz olan 1691-1750 yılları arasındaki dönemde devlete itaatkar davranmışlardır. Bu cemaatlerden Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının, Ayas, Berendi ve Kınık'a yapılan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskanına, ilk dönemlerde karşı çıkıp, bazı eşkıyalık olaylarına neden olmalarına rağmen, daha sonraki dönemlerde genel olarak itaatkar davrandıklarını görmekteyiz. 1750 yılından sonraki dönemde bazı eşkıyalık olaylarına neden olan bu cemaatin mensuplarının, yapılan faaliyetler sonrasında itaat altına alınması sağlanmıştır.

İnceleme dönemimizde, Çukurova bölgesinde devlet idarecilerini en fazla uğraştıran Yeniil ve Türkmanân-ı Haleb Cemaatleri içerisinde Bahrilü, Kara Gündüzlü ve İmamkuluoğulları Cemaatleri'ni görmekteyiz. Bu cemaatlerin mensupları, bu dönem içerisinde, Rakka'dan firar eden bazı cemaatlerin mensupları ile birleşerek Çukurova ve çevresinde birçok eşkıyalık olaylarına neden olmuşlardır. Bu cemaatlerin mensupları, itaat altına alınmaları için yapılan bütün çalışmalara rağmen, inceleme dönemimiz boyunca huzursuzluk kaynağı olmaya devam etmişlerdir. Yapılan çalışmalara rağmen itaat altına alınamayan bu cemaatlerin mensuplarının Rakka'ya iskan edilmeleri için karar verilmiş ise de bu hususta başarılı olunamamıştır.

VI-ÇUKUROVA BÖLGESİNDEKİ YERLİ CEMAATLERİN EŞKIYALIKLARI

İnceleme dönemimiz olan 1691-1750 yılların arasındaki yıllarda, Çukurova ve çevresindeki bölgede genel olarak eşkıyalık olaylarına neden olan cemaatlerin, esas olarak bu bölge kökenli olmayan cemaatler olduğu görülmektedir. Bu dönem içerisinde, Çukurova bölgesinde eski dönemlerden beri sakin olan cemaatlerin çoğunluğu ise, devlete tabi olarak yaşamlarını sürdürmekteydiler.

---

[576] **A.Ş.S. No:61,** S.:97, B.:143. 26 Mart 1711 (6 Safer 1123).

Ancak, bu cemaatlerden Tur Hasanlu Cemaati mensuplarının, bazı dönemlerde devlete karşı itaatsiz davrandıklarını ve eşkıyalık yaptıkları görülmektedir. Aslen Dündarlu Nahiyesi'ne tabi olan bu cemaatin mensuplarından bazı kişiler, 1710 yılından itibaren yıllık vergilerini vermemek için çeşitli bahaneler öne sürmeye başlamışlardır. Buna göre; bu cemaatin mensuplarının bazıları, Tur Hasanlu Cemaati'nin, esas olarak Niğde Kazası Şamardı Nahiyesi'nde kabri bulunan Şeyh Tur Hasan'ın soyundan gelen ve vergiden muaf olan Tur Hasan Işıklu Cemaati ile aynı kökten geldiklerini iddia ederek, bu hususu 1710 yılında yapılan bir mahkeme toplantısı sonucunda Adana Kadısı olan Rahmetullah Efendi'ye tescil ettirmişlerdir[577].

Daha sonraki dönemlerde, Tur Hasanlu Cemaati'ne mensup olan kişiler, vergi vermemek için bu hücceti delil olarak gösterip vergi vermekten kaçınmış ve 1717 yılında eski hüccete istinaden, bu hususu yeni bir hüccet ile pekiştirmişlerdir[578]. Bu olayın ardından, bu cemaatin mensupları, belirttiğimiz yeni hücceti İstanbul'a götürüp Defter-i Hakani'ye kaydettirerek, bu hususla ilgili ferman yazdırıp, muafiyetlerini tescil ettirmişlerdir[579].

Yazılan bu ferman üzerine; Tur Hasanlu Cemaati'nin bağlı olduğu Dündarlu ve Koyunculu Mukataası'nın malikane mutasarrıfı Hacı Ali, bu cemaatin Niğde'de bulunan Tur Hasan Işıklu Cemaati ile aynı kökten gelmediklerini ve başka bir cemaat olduğunu belirtip, bunu ispat ederek durumu İstanbul'a arz etmiştir. Hacı Ali'nin bu teşebbüsü üzerine, Tur Hasanlu Cemaati'nin mensup olan 100 kişinin gereken vergilerinin tahsil edilmesi için ferman gönderilmiştir[580]. Gönderilen bu fermana rağmen, bu cemaatin mensuplarının, 1717 yılındaki hüccete delil göstermeye devam etmeleri üzerine, Defteri Hakani'de hıfz olunan bu hüccet iptal edilip, muafiyet iddialarının önü kesilmiştir[581].

---

[577] **A.Ş.S. No:21**, S.:5, B.:13. Belirttiğimiz bu belgede, yapıldığı belirtilen bu mahkeme toplantısının 1710 (H. 1722) yılında yapıldığı ifade edilmekteyse de, bu hususla ilgili hüccet, bu tarihe ait olan sicil kayıtlarının bir kısmı mevcut olmadığından dolayı, tarafımızdan tespit edilememiştir. Bu hususu tescil ettiği belirtilen Rahmetullah Efendi, Adana'nın yerlisinden olup, bir çok defalar Adana Kadısı olarak görev yapmıştır. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla bu görev tarihleri sırasıyla şu şekildedir: 1709-1710, **A.Ş.S. No:41**, S.:2, B.:6. 1715-1716, **A.Ş.S. No:106**, S.:1, B.:2, 3. 1720, **M.D. No:130**, S:.470, H.:1. 1723-1724, **A.Ş.S. No:136**, S.:130, B.:181-b.

[578] **A.Ş.S. No:21**, S.:5, B.:13. Ocak Ortaları 1717 (Evail-i Safer 1129).

[579] **A.Ş.S. No:22**, S.:50, B.:95. Eylül Ortaları 1720 (Evasıt-ı Zilkade 1132).

[580] **A.Ş.S. No:22**, S.:55, B.:101. 31 Ekim 1720 (28 Zilhicce 1132).

[581] "...yiğirmi dokuz senesinde kayd itdirdikleri hüccet ref' ve hükmü ilkâ olunub ..." **A.Ş.S. No:103**, S.:70, B.:133. 20 Ekim 1721 (28 Zilhicce 1133).

Muafiyet iddialarının önünün kesilmesi üzerine, Tur Hasanlu Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler vergi vermemek için başka yollara başvurmaya başlamışlardır. Bu cemaatin mensuplarından Kara Yakup adlı bir kişi, bu cemaatin diğer mensuplarını kışkırtarak, vergi vermemek için dağlık ve engebeli bölgelere gidip, oralarda sakin olmalarını söylemiştir. Bu cemaate mensup bazı kişiler ile birlikte dağlık bölgelere giden Kara Yakup, bir süre sonra kendisiyle birlikte gelenleri orada bırakarak, yıllık vergilerini iptal ettireceği iddiası ile bu kişilerin yanından ayrılmıştır. Kara Yakup, bu kişilerin yanından ayrıldıktan sonra, kendisi ile birlikte hareket etmeleri için başka kişileri bulmaya çalışıp, çevrede bulunan bazı yerlerde eşkıyalık yapmaya başladığı sırada yakalanarak hapsedilmiştir[582]. Kara Yakup'un yakalanması ile birlikte, bu durum İstanbul'a bildirilmiştir. Bunun üzerine, bu kişinin tahriki ile dağlık bölgelere gidenlerin geri getirilip, eski yerlerine iskan edilerek, gereken vergilerinin tahsil edilmesi ve Kara Yakup'un etkisiz hale getirilmesi için ferman gönderilmiştir[583].

Kara Yakup'un yakalanarak, dağlık bölgelere giden Tur Hasanlu Cemaati mensuplarının bir kısmının geri getirilmesine rağmen, daha sonraki yıllarda bu cemaate mensup olan bazı kişiler, Çavuşoğlu Deli Veli adlı kişinin önderliğinde yeniden sakin oldukları yerleri terk ederek dağlık bölgelere gitmeye başlamışlardır. Bu kişinin önderliğinde dağlık bölgelere giden kişilerin, Kara Keçilü Cemaati'ne mensup bazı kişiler ile birleşerek eşkıyalık yapmaya başlamaları ve yıllık vergilerini vermemeye başlamaları üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının eskiden sakin oldukları yerlere götürülüp yerleştirilmelerinin ardından, yıllık vergilerinin tahsil edilmesi için bu dönemde Adana Beylerbeyi olan kişi görevlendirilmiştir[584].

Tur Hasanlu Cemaati dışında, Kara Bayırlu Cemaati'nden bazı kişilerin de eşkıyalık olaylarına karıştıkları görülmektedir. Buna göre; bu cemaate mensup olan Deli Alioğlu Hamza, Yiğit Süleyman ve Ekinoğlu İlyas adlı kişiler, Sarıçam Kazası'nda bulunan Kayakesme adlı yerde, Kara Keçilü Cemaati'nden Davud bin Hüseyin'in yolunu keserek kılıç ve tüfek ile katl etmek istemişler, ancak bu kişi kaçarak kendini

---

[582] "...Turasanlu (Tur Hasanlu) Cema'ati'nden meşhûr öteden berü re'âyâ ve ra'iyyet oğullarında Kara Yakub nâm şakî kendü hâlinde durmayub dâ`imâ tezvîrât sâhibi ve ihtilâl-ı nâsa bâ`is olduğundan gayrı cemâ'at-i mezbûre re'âyâsını tahrîk ve ihtilâl idüb *'sizler dağlarda oturun mâl-ı mîrînizi virmeksizin mu'âf ve müsellem itdirirüm ve mu'âfiyet fermânınızı getürürüm'* deyü re'âyâ-yı mezbûreyi bu vecihle bırağub ve hevâsına tâbi' eşirrâları tedârik eylemekde iken mezbûr ahz ve ve mahbûs olmağla ..." **A.Ş.S. No:30**, S.:188, B.:317.

[583] **A.Ş.S. No:30**, S.:188, B.:317. 20 Şubat 1727 (28 C.ahir 1139).

[584] **M.D. No:154**, S:.377, H.:2. Temmuz Ortaları-Sonları 1750 (Evasıt-ı Şaban1163).

kurtarmıştır. Kaçan bu kişinin, Sarıçam'da mahkemeye giderek, durumu şikayet etmesi üzerine, yol kesen bu kişiler ile ilgili olarak Sarıçam Kadısı tarafından soruşturma yapılmıştır. Yapılan bu soruşturma sırasında, bu kişilerin eşkıya oldukları ve cezalandırılmaları gerektiği hususunda bölge halkından bazı kişilerin de istekte bulunmaları üzerine, durum Sarıçam Kadısı Ali tarafından İstanbul'a bildirilmiştir. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, belirtilen 3 kişinin yakalanmaları ve bu husustaki suçlamaların araştırılarak, belirtildiği gibi suçlu iseler haps edilmeleri için Adana Kadısı ve Mütesellimi ile Gedin Voyvodası'na ferman gönderilmiştir[585].

Birden fazla kişinin katılımı ile yapılan bu eşkıyalık olaylarının yanında, Çukurova bölgesinde eski dönemlerden beri sakin olan cemaatlerin mensuplarından bazı kişilerin, bu dönem içerisinde ferdi olarak eşkıyalık olaylarına neden olduklarını da görmekteyiz.

Dündarlu Nahiyesi'nde sakin olan Fukur Cemaati'nin mensuplarından Hüseyin bin Halil isimli kişi, yine bu cemaate mensup olan Hamza bin Kara Mahmud'u Adana şehir merkezinde gece karanlığında kolundan ve uyluğundan kasıtlı olarak yaralamıştır. Ertesi gün, Hamza'nın mahkemeye başvurması ve bu olayı şahitlerle ispat etmesinin sonucunda, bu kişinin iyileşmesine kadar geçen süre içerisinde, Hüseyin'in günlük olarak 8 sümn miktarı tıbbî bakım ücreti ödemesine karar verilmiştir[586].

Sonuç olarak, Çukurova bölgesinde eski dönemlerden beri sakin olan cemaatlerin mensuplarının, genellikle devlete itaatkar oldukları ve eşkıyalık olaylarına fazla neden olmadıkları görülmektedir.

Bu cemaatlerden Tur Hasanlu ve Kara Bayırlu Cemaatleri'ne mensup olanlardan bazılarının, toplu olarak eşkıyalık olaylarına katılmalarına rağmen, bu husus diğer

[585] "Adana Kâdîsı'na ve Adana Mütesellimi'ne ve Gedin Voyvodaları'na hüküm ki
Sarıçam Kâdîsı Ali mektûb gönderüb Cemâ'at-i Kara Keçilü'den Davud bin Hüseyin nâm kimesne meclis-i şer'e varub Cemâ'at-i Kara Bayırlı'dan Deli Alioğlu Hamza ve Yiğit Süleyman ve Ekinoğlu İlyas nâm şakiler hevâlarına tâbi' olub Kayakesme nâm mevzi'de yoluna inüb kılıc ve tüfenk ile beni katl ve helâk itmek içün 'âzim sa'y eylediler firâr idüb halâs oldum deyü meclis-i şer'de hâzır olan Müslümanlar'dan mezbûrın takrîri sü'âl oldukda cemm-i gâfir ve cemâ'at-i kesîr kavlinde sâdıkdır deyü eşkıyâların izâleleri vâcibdir ba'de'l-yevm bu eşkıyâların vech-i 'ırzdan vücûdları ref' olunmaz ise bu cemâ'at beyninde fesâd olur deyü ilhâhlarıyla hükmüm virilmek recâsına 'arz eylediğü ecilden siz ki mûmâ-ileyhümâsız mezbûrları ihzâr-ı şer' idüb sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsin kemâl-i istikzâ' şer'le ahvâllerin görüb 'arz olunduğu üzere ise şer'en fesâd ve şekâvetleri sâbit olur ise mezbûrları muhkem habs idüb ..." **M.D. No:101**, S:.87, H.:270 Haziran Sonları 1691 (Evahir-i Ramazan 1102).

[586] **A.Ş.S. No:101**, S.:158, B.:251. 7 Temmuz 1698 (28 Zilhicce 1109).

cemaatlerin mensupları için söz konusu değildir. Bunun yanında bazı dönemlerde münferit eşkıyalık olayları meydana gelmiş olmasına rağmen, bu olayların da fazla yaygın olmadığı söylenebilir.

IV. BÖLÜM

ÇUKUROVA BÖLGESİNDE CEMAATLERİN İSKANI

I-AYAS, BERENDİ VE KINIK BÖLGELERİNE İFRAZ-I ZÜLKADİRİYYE CEMAATLERİNİN İSKANI

1-1691'den Önceki Dönemde Ayas, Berendi ve Kınık'ın Durumu

1516 yılında Osmanlı hakimiyetine giren Çukurova bölgesinin doğu ve güneydoğu kısmında yer alan Ayas, Berendi ve Kınık, ilk dönemlerde Adana Sancağı'na bağlı ayrı kazalar olarak idarî sistem içerisinde yer almaktaydı[1]. Ancak bir süre sonra bu kazalar, nahiye haline getirilmiş ve bu şekilde idarî sistem içinde yer almışlardır[2]. Daha sonraki dönemlerde zaman zaman kaza ve nahiye olarak idarî sistem içerisinde yer alan bu bölgeler[3], 1691 yılında iskan kararının verildiği zaman *Kaza* olarak idarî sistem içinde yer almışlardır[4].

1530 yılında aynı adı taşıyan kasabanın etrafındaki bölgeden oluşan Ayas'ın, nefs-i Ayas'da 10 mahallesi bulunmaktaydı. Bu mahallelerde 216 hane, 110 mücerred, 4 ama, 1 pir-i fani ve 2 sipahi-zade yaşamaktaydı. Kaza dahilinde bulunan 6 karye ve 4 mezraada 88 hane, 38 mücerred, 1 muhassıl, ve 4 pir-i fani yaşamaktaydı[5].

Aynı tarihte, kasaba olarak herhangi bir merkezi olmayan Berendi'nin, 22 karye 92 mezrası bulunmakta olup, bu yerlerde, 30 cemaat ziraat ile uğraşmakta idi. Berendi

---

[1] 998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-kâdiriyye Defteri'ne göre, ismi geçen yerler Kaza olarak anılmaktadır. **998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-kâdiriyye Defteri II (937/1530) <Dizin ve Tıpkıbasım>**, Baskıya Hazırlayanlar: Murat Şener, Salih Dutoğlu, Ankara, 1999, s.335, 338, 342.

[2] **T.D. No:254**, S.:285, 308, 322.

[3] Aralık Ortaları 1634 (Evahir-i C.ahir 1044) tarihli bir belgede, Berendi ve Kınık nahiye olarak kaydedilmiştir. **A.Ş.S. No:2**, S.:154, B.:268. 1643-1644 (1053) yılına ait bir belgede ise Ayas ve Berendi kaza olarak görülmektedir. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2604, Özel No:59**, S.:45, B.:1.

[4] **M.D. No:100**, S.:122, H.:467.

[5] **998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-kâdiriyye Defteri II (937/1530) <Dizin ve Tıpkıbasım>**, s. 335-337. Belirtilen bu nüfusun 18 hane ve 8 mücerredini Havdı karyesinde sakin olan Ermeniler oluşturmaktaydı.

Kazası'nın kapsadığı alan dahilinde, 452 hane, 215 mücerred, 262 tuzcu, 1 sipahi-zade dışında 7 muaf ve pir-i fani yaşamaktaydı[6].

24 Oğuz boyundan birinin adını taşıyan Kınık, aynı adı taşıyan ve "Kınık el-ma'rûf be-Kara Til-Hamdun" şeklinde isimlendirilen kasabanın etrafındaki bölgeden oluşmaktaydı. 5 mahalleden oluşan bu kasabada 233 hane, 146 mücerred, 11 sipahi-zade, 6 pir-i fani ve 8 muhassıl yaşamaktaydı. Kaza dahilinde bulunan 18 karye ve 82 mezraada, 32 cemaat ile birlikte yerleşik halk ziraat ile uğraşmaktaydı. Kınık Kazası'nın, kasaba merkezi haricinde kapsadığı alan dahilinde, 717 hane, 358 mücerred, 10 sipahi-zade ve 15 pir-i fani yaşamaktaydı[7].

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, XVI. yüzyılda bu kazaların nüfuslarının büyük bir bölümünü Müslümanlar teşkil etmekteydi. Ayas, Berendi ve Kınık'ta sakin olan bu halkın dışında, kış mevsiminde bu bölgeye kışlamak amacıyla gelen cemaatler de bulunmaktaydı. Özellikle Zülkadiriyye Türkmenleri, bu üç kazanın kapsadığı alanı kışlak olarak kullanmaktaydılar[8].

Bu yerlere kışlamak amacıyla gelen bu cemaatlerden değişik adlar altında vergiler alınmaktaydı. Bu vergilerden *resm-i duhan*, koyunları olmayan ve bu bölgede ziraat yapmayarak sadece kendileri bu bölgeye kışlamak amacıyla gelen kişilerden hane başına 2 pare olmak üzere tahsil edilmekteydi[9]. Bu dönemde Ayas ve Berendi Kazaları'nın yıllık resm-i duhanı toplam 6.000 akçe idi[10]. Kışlamak için bu bölgeye gelen kişilerden alınan bir diğer vergi ise *resm-i otlak ve yatak*tır. 300 koyundan 1 koyun alınmak şeklinde tahsil edilen bu vergi, bu dönemde Ayas ve Berendi Kazaları'nın kapsadığı alan için yıllık 8.000 akçe olarak kaydedilmiştir. Keza, *resm-i*

---

[6] **998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-kâdiriyye Defteri II (937/1530) <Dizin ve Tıpkıbasım>**, s. 338-341.

[7] **998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-kâdiriyye Defteri II (937/1530) <Dizin ve Tıpkıbasım>**, s. 342-7.

[8] Kışlamak amacıyla gelen Zülkadiriyye Türkmenleri'nin bir kısmı bu bölgedeki bazı mezraalarda ziraat de yapmaktaydılar. Kınık Kazası dahilindeki Kamışlu mezraasında, bu kazaya tabi olan Laçelü Cemaati ile birlikte bazı Zülkadiriyye Türkmenleri tarafından ziraat yapılmaktaydı. Keza, yine bu kaza dahilinde bulunan Bürgi mezraasında elimizdeki verilere göre sadece Zülkadiriyye Türkmenleri tarafından ziraat yapılmaktaydı. **T.D. No:254**, S.:351, 356.

[9] 1530 (937) yılında hane başına 2 pare resm-i duhan alınırken, bu durum 1547-1548 (954) yılında 3 pareye çıkarılmıştır. **T.D. No:254**, S.:314.

[10] **998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-kâdiriyye Defteri II (937/1530) <Dizin ve Tıpkıbasım>**, s.336. Ayas ve Berendi Kazaları'nın kapsadığı alan için; 1530 (937) yılında hane başına 2 pare üzerinden yıllık 6.000 akçe resm-i duhan kaydedilmiş iken, 1547 (954) yılında hane başına 3 pareye çıkarılan resm-i duhanın yıllık toplamı 3.000 akçe olarak kaydedilmiştir. **T.D. No:254**, S.:314.

otlak-ı camus olarak kaydedilen bir başka vergi türü daha bulunmakta olup, her camustan 2 pare olmak üzere, Ayas ve Berendi Kazaları'nın kapsadığı alan için yıllık 2.000 akçe olarak kaydedilmiştir[11].

Ramazanoğulları ailesine mensup olan Piri Mehmed Paşa, Osmanlı idaresinin ilk döneminde bulunduğu Adana Sancakbeyliği sırasında, daha önceki dönemlerde yapılan ve kendisinin de tamamlayarak büyük bir imaret haline getirdiği cami ve medrese için tanzim ettiği vakıflara, Ayas, Berendi ve Kınık'ta bulunan 10 adet mezraa ve karye ile bazı bahçeleri ve değirmenleri dahil etmiştir[12]. Daha sonraki dönemlerde bu mezraa, karye, bahçe ve değirmenler; bir müddet gelirleri bu vakıf tarafından tasarruf edilip, vakıf malı ve arazisi şeklinde idare edilen yerler olarak varlıklarını sürdürürken, 1691'den sonra İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na dahil edilerek, bu mukataaya tabi cemaatlerin iskan edildikleri yerler arasına dahil edilmişlerdir.

Ayas, Berendi ve Kınık bölgesi, Osmanlı idaresine girdikten sonraki dönemlerde pek çok karışıklıklar ortaya çıkmış ve eşkıyalık olaylarına sahne olmaya başlamıştır. Bu bölgenin kışlak alanı olarak da kullanılması nedeniyle, özellikle konar göçer cemaatlerin yoğun olarak gelip geçtikleri bir bölge halinde kalmasına neden olmuştur. Bu cemaatlerin içlerinde bulunan bazı kişilerin bölgede meydana getirdikleri eşkıyalık olayları ve XVI. yüzyılın son dönemi ile XVII. yüzyılın başlarında Anadolu'nun pek çok yerinde meydana gelen olaylarda olduğu gibi, bu bölgede de Celalîlerin faaliyet göstermiş olması nedeniyle bölgede huzur ve güvenlik büyük oranda ortadan kalkmıştır[13].

Meydana gelen karışıklıkların sonucunda bu bölgede yaşayan yerleşik halkın büyük bir kısmı yerlerini terk ederek başka bölgelere gitmiştir. Bunun sonucu olarak, bu

---

[11] **998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-kâdiriyye Defteri II (937/1530) <Dizin ve Tıpkıbasım>**, s.336; **T.D. No:254**, S.:314. Kınık Kazası'nın kapsadığı alan için ise; yaylak, otlak, kışlak, yatak, duhan ve camus vergileri bir başlık altında toplanıp toplam 10.000 akçe olarak kaydedilmiştir. **T.D. No:254**, S.:326. Ayas, Berendi ve Kınık'ın kapsadığı bölgenin Zülkadiriyye Türkmenleri tarafından kışlak olarak kullanılması bu dönemden sonraki zamanlarda da devam etmiştir.

[12] Bu vakıflara dahil edilen karye ve mezralar ile bahçelerin bölgelere göre dağılımı ve isimleri şu şekildedir. Kınık'ta; Merçin, Dölek, Baymak, İkizöyüğü, Merre ve Çevlik karye ve mezraaları olmak üzere 6 adet, Berendi'de, Münfak, Kurdkulağı ve Gökçekler karye ve mezraaları ile 3 adet, Ayas'ta Çatal karyesi ile birlikte yine Ayas Nahiyesi'nde bulunan Küvare Kalesi yakınındaki Bağçe-i Kapulu ve Bağçe-i Kebir isimli 2 bahçe. Yılmaz Kurt; **Çukurova Tarihinin Kaynakları IV Adana Evkaf Defteri**, Ankara, 2000, s.XXXVII, 5-6, 101, 109.

[13] Çukurova bölgesinde meydana gelen eşkıyalık olayları ve isyanlarla ilgili olarak şu esere bakılabilir. Mustafa Akdağ; **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"**, Ankara, 1995, s.119, 129.

bölgede yer alan arazinin bir kısmı, bu bölgeye daha önceden de gelmekte olan Zülkadiriyye Türkmenleri'nden ayrılarak ayrı bir birim halinde teşkilatlandırılan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri tarafından yerleşme alanı olarak kullanılmaya ve ziraat edilmeye başlamıştır[14]. Bunun yanında, Yeniil Türkmenleri'nden Akcakoyunlu Cemaati mensupları da bu bölgeye gelerek, özellikle kışlak olarak bu boş arazileri kullanmaya başlamışlardır.

Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, Ayas, Berendi ve Kınık'ın kapsadığı alanların diğer konar göçer cemaatlerin yoğun olarak gelip geçtikleri bir bölge özelliği göstermesi ve bu sırada meydana gelen bazı eşkıyalık olayları bu bölgeyi yaşanılması zor bir yer haline getirmiştir[15]. Bu dönem içerisinde, mahallî idarecilerin bu bölgede sakin olan halktan, kanunlara aykırı olarak yüksek vergiler talep edip bunları rahatsız etmesi[16] ve bu halkın bir kısmının bu vergiler ile birlikte, ödemeleri gereken normal vergilerini de ödememek istemesi[17] bölgenin huzurunu daha da bozmuştur.

---

[14] İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin Ayas, Berendi ve Kınık'a iskan edilmeleri ile ilgili verilen karar ile birlikte hazırlanmış olan listede, bu cemaatlerden reaya ve sipahi reayası olarak iki gurup halinde telakki edilen ve 1303 haneden oluşan 36 cemaatin eskiden bu bölgede sakin oldukları belirtilmektedir. **MAD. No: 8458**, S.:44, B.:1.

[15] Arab ve Ekrad eşkıyalarından bazılarının Kınık Meydanı adı verilen yerde Akcakoyunlu Cemaati mensuplarından bazı kişilere saldırarak 200 deve ve 2 atlarını gasp etmeleri üzerine, bu eşkıyaların yakalanıp gereken cezalarının verilmesi için Halep Valisi ve Rakka Beylerbeyi görevlendirilmiştir. **At.Ş.D. No:4**, S.:314, H.:1228. Ağustos Sonları 1670 (Evail-i R.ahir 1081). Bu olaydan birkaç yıl sonra meydana gelen olaylar ve Receblü Avşarı Cemaati mensuplarının bu bölgede yaptığı eşkıyalıklar sonucunda bölgedeki birçok köy ve ekili alan tahrip olmuştur. **At.Ş.D. No:11**, S.:470, H.:1. 1688 (1099). Keza, Receblü Avşarı Cemaati'nden Hacı Mustafa isimli bir kişinin yanına topladığı 70-80 kişi ile birlikte Kınık bölgesine gelip bir çok eşkıyalık yaparak, mal gasbı ve adam katli olaylarının ardından Misis çevresinde bu olaylara devam etmesi üzerine, bu kişi ve yanında bulunanların yakalanarak cezalarının verilmesi için Üzeyr Sancakbeyi ve Adana Mütesellimi görevlendirilmiştir. **At.Ş.D. No:12**, S.:51, H.:257-258. Kasım Ortaları-Sonları 1688 (Evahir-i Muharrem 1100).

[16] Adana Valisi ve Mütesellimleri'nin, İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı'na tabi olan Tuzsuz Cemaati ile birlikte, Hüseyin Hacılu, Mihmadlu ve Neccarlu Cemaatleri mensuplarından zahire-baha, subaşılık ve tekalif-i örfiyye talep etmesi sonucunda bu cemaatlerin mensupları yerlerini terk etmeye başlamışlardır. **At.Ş.D. No:7**, S.:43, H.:169-170. Aynı şekilde, Halep Muhassılı olan kişinin İfraz-ı Zülkadiriyye mensuplarından bazı kişilerden zorla mal tahsil etmeye kalkışması üzerine, bu kişinin bu tür davranışlardan uzak durması hususunda ferman gönderilmiştir. **At.Ş.D. No:14**, S.:161, H.:653. Ekim Sonları 1690 (Evahir-i Muharrem 1102). Keza, Adana Beylerbeyi ve Mütesellimi'nin, İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı toprağındaki halktan zorla resm-i kışlak ve yaylak ile subaşılık akçesi ve tekalif talep etmeleri üzerine, bu tür davranışlardan uzak durmaları ve aldıkları meblağları geri ödemeleri için ferman gönderilmiştir. **At.Ş.D. No:14**, S.:199, H.:800. Aralık Başları 1690 (Evail-i R.evvel 1690).

[17] 1691 yılında yapılan iskan olayından önceki dönemlerde de Ayas, Berendi ve Kınık çevresinde sakin olup, İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı'na tabi olan Çoblu Cemaati mensupları, kendileri yıllık vergilerini vermedikleri gibi, çevrede bulunan 40-50 reayayı da kendilerine tabi ederek vergilerini verdirmemekteydiler. **At.Ş.D. No:6**, S.:157, H.:726. Ocak-Şubat 1668 (Şaban 1078). Büyük Abdallu, Küçük Abdallu ve diğer bazı cemaatlerin vergilerini vermeyerek huzursuzluklara neden olmaları üzerine, bunların vergilerini usulüne göre alınması için bölge idarecilerine ferman gönderilmiştir. **At.Ş.D. No:7**, S.:51, H.:205. Ekim Ortaları-Sonları 1671 (Evasıt-ı C.ahir 1082).

Bölgede sakin olan cemaatler ve halkın kendi aralarındaki ihtilaflar ve çatışmalar ise sürekli olan olaylardan biri haline gelmiştir[18]. Bu sırada meydana gelen olayların sonucunda bu kişilerin bir kısmı sakin oldukları yerleri terk ederek, başka bölgelere gidip eşkıyalık ve diğer olaylara karışmaya başlamışlardır[19]. Meydana gelen bu olayların sonucunda ise, bu bölge yavaş yavaş terk edilmiş bir alan haline gelmeye başlamıştır.

1683 yılındaki II. Viyana Seferi'nin ardından başlayan savaşlar sırasında, bölge idarecileri ile askerlerinin büyük çoğunluğunun uzun süreli olarak bu bölgeden uzak olması nedeniyle bölgede otorite boşluğu ortaya çıkmıştır. Bu süreç içerisinde, Kilis Ekradı Cemaatleri ile diğer bölgelerden gelen bazı eşkıyaların Kurdkulağı, Üzeyr, Payas ve çevrelerinde yaptıkları eşkıyalıklar sonucunda bölgenin huzuru daha da bozulmuştur[20].

Ayas, Berendi ve Kınık'tan oluşan bölgenin eşkıyalık olayları ve diğer nedenlerden dolayı neredeyse boşalmış olması sonucunda bu bölgede ziraat yapılamaz bir hale gelmiştir. Ziraî faaliyetin yapılmaması sonucunda ise, üretimin olmaması ve bu yoldan elde edilecek gelirlerin eksik kalması tabi olarak ortaya çıkmıştır. Bu ise, bu dönemde savaşlar nedeniyle maddî zorluklar yaşayan Osmanlı idaresini yeni gelir kaynaklarını aramaya yöneltmiştir.

Ayrıca, başıboş bir halde Anadolu'nun bir çok bölgesinde dolaşan bir çok cemaatin, bu bölgelerde sakin olan halkın ekinlerini yakıp, yolları keserek kervan ve yolcuları soymaya başlaması ile meydana çıkan güvensizlik ortamının sonucunda büyük bir kaos ortamı doğmuştur. Ortaya çıkan bu kaos ortamı sonucunda, insanlar kendi hayatlarını bile güven altında hissetmemeye başlamışlardır. Bunun sonucunda ise, sakin oldukları bölgeleri terk ederek, başta büyük şehirler olmak üzere diğer bölgelere

[18] Akcakoyunlu Cemaati'nden Hacı İbrahim'in İsneyn Bazarı'nda kendi malıyla inşa ettiği boyahanenin, çevrede bulunan başka kişiler tarafından tahrip edilmeye çalışılması üzerine, bu kişilerin yakalanıp gereken cezalarının verilmesi için Maraş Beylerbeyi görevlendirilmiştir. **At.Ş.D. No:8**, S.:254, H.:1230. Şubat Sonları 1673 (Evail-i Zilkade 1083).

[19] İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi Musa Fakihlü Cemaati mensuplarından bazılarının yerlerine terk ederek hayvanları ile birlikte Kayseri Sancağı'ndaki Yahyalu Nahiyesi'ne gidip etrafa zarar vermeye başlamaları üzerine, bunların bölgeden uzaklaştırılması için Karaman Beylerbeyi görevlendirilmiştir. **At.Ş.D. No:6**, S.:153, H.:700. Ocak Sonları-Şubat Başları 1668 (Evasıt-ı Şaban 1078). Aynı şekilde İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi İtcilü Cemaati mensuplarından bazıları da yerlerini terk ederek İçil Yörükleri içine girip bunlar ile birlikte eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. **At.Ş.D. No:7**, S.:49, H.:198. 1671 (1082).

[20] **At.Ş.D. No:7**, S.:48, H.:194; **At.Ş.D. No:12**, S.:85, H.:397.

gitmeye başlamışlardır. Bu ise, kurulu olan düzenin tamamen bozulması ve insanların devlete olan güven ve itaatlerini sarsmıştır.

2-Ayas, Berendi ve Kınık'a İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin İskanı

Anadolu'nun pek çok bölgesinde cemaatlere mensup kişilerin neden oldukları eşkıyalık olaylarının gittikçe artması üzerine, Osmanlı Devleti idarecileri, Anadolu'nun değişik bölgelerinde kaos ortamının ortaya çıkmasına neden olan bu cemaatlerin mensuplarının belirli bölgelere iskan edilmesine karar vermiştir. İskan edilecek olan bu cemaatlerin mensuplarının ziraat ile uğraşıp, üretim yapacakları ve bunun sonucunda eşkıyalık olaylarına girişmeyeceklerini düşünen bu idareciler, bu amaçla başta Rakka olmak üzere Anadolu'nun değişik bölgelerinde iskan bölgeleri tespit ederek bu hususun hayata geçirilmesi yoluna gitmişlerdir[21].

Bu cümleden olmak üzere, Ayas, Berendi ve Kınık'tan oluşan bölgede yeniden ziraat yapılmaya başlanması ve bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla bu bölgenin iskan edilmesi kararlaştırılmıştır. 11 Ocak 1691 (10 R.ahir 1102)'de verilen emr[22] ile Demürkapu'dan Misis'e kadar olan bölgenin muhafazası ve yolcuların güvenliğini sağlamak amacıyla[23], İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden toplam 56 cemaatin Ayas, Berendi ve Kınık'ta daimi olarak sakin olmaları şartıyla çalışmalara başlanmıştır.

Ayas, Berendi ve Kınık'ta daimi olarak sakin olmaları şartıyla iskan edilen 56 cemaatin 36'sına tabi olan kişiler, daha önceki dönemlerde bu bölgelerde yaşayıp, ziraat ile uğraştıkları halde, bir süreden beri büyük oranda bu bölgeyi terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir. Daha önceki dönemde bu bölgede sakin olan bu 36 cemaat 2 gurup halinde telakki edilmişlerdir. Birinci gurubu oluşturan ve büyük bir ihtimalle Hass toprağında sakin olan 663 hane; Büyük Hüseyin Hacılu (Hüseyin Hacılu be-nam-ı Ustlu), Küçük Hüseyin Hacılu (Hüseyin Hacılu-zade Sipahi), Mihmadlu, İtçilü,

---

[21] Bu dönemde yapılan iskanlar için şu eserlere bakılabilir. Cengiz Orhonlu; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı**, İstanbul, 1987; Yusuf Halaçoğlu; **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara, 1991. Sadece Rakka bölgesine yapılan iskan ile ilgili olarak hazırlanan şu çalışma da dikkate değerdir. Murat Çelikdemir; **Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskanı (1690-1840)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ-2001.

[22] **MAD. No: 8458**, S.:42-5, B.:2. İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskanı ile ilgili Mühimme hükmündeki tarih ise Ocak Ortaları 1691 (Evasıt-ı R.ahir 1102)'dir. **M.D. No:100**, S.:122, H.:467.

[23] "...Timurkapu'dan Misis'e varınca mürûr ve 'ubûr iden ebnâ-yı sebîli kuttâ'ü't-tarîk ve ehl-i fesâd mazarratından hıfz ve hirâset idüb ..." **MAD. No: 8458**, S.:48, B.:1.

Karaman Hacılu, Hüseyin Fakihlü, Geke, Çoblu, Büyük Yablaklu, Küçük Yablaklu, İsalu Ceridi, Şeyhlü Ceridi, Keçili Karamanlu, Bostancı ile birlikte Tuzsuz, Karacalu, Obladanlu ve Çakırlu adlı 17 cemaate mensup idiler. İkinci gurubu oluşturan ve tımar ve zeamet toprağında sakin oldukları için *Sipahi reayası* olarak adlandırılan 640 hane; Musa Fakihlü, Durak, Dadaşlı, Davud Hacılu, Seğmenlü Karamanlı, Çakal Demircülü, Avşarlu Karamanlu, Dedelü Karamanlu, Sarız Neccarlusu, Çıkrık Neccarlusu, Kancı Ceridi, Digalı Ceridi, Kömür Ceridi, Şihablu Neccarlusu, Yüreğir Dokuzu, Durabeğlü, Kara Süleymanlu, Terzi Ceridi ve Kerevetli adlı 19 cemaate mensup idiler[24].

Geri kalan 20 cemaat ise yine İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden olup, bu bölgede veya başka yerlerde sakin olmayan ve çoğunlukla konar ve göçer olarak yaşamlarını devam ettirip, kış mevsiminde genellikle Çukurova bölgesine gelen kişilerden meydana gelmektedir. Konar ve göçer bir halde yaşamları sürdürdükleri için hane sayıları belli olmayan bu cemaatler; Kara Hüseyinlü Ceridi[25], Büyük Abdallu, Küçük Abdallu, Ela Firuzlu, Kara Dedelü, Esenli Alcısı, Kuşlu, Tacirlü, Karaca Arablu, Çataldepelü, Dönekli, Bulanıklu, Ufacıklu, Hufman (حفمان), Çakallu Dokuzu, Mir İsalu, Kızıllu, Arabistan, Kanlu Kavak ile birlikte Canlulu ve Anamuslu ismini taşımaktaydılar[26].

İskan edilmesine karar verilen bu 56 cemaatin iskan edilmesi için mübaşir olarak görevlendirilen Dergah-ı 'Âlî Kapucubaşısı Yeğen Mehmed Ağa'nın 6 Şubat 1691 (7 C.evvel 1102)'de Adana'ya ulaşmasından[27] bir süre sonra, bu cemaatlerin iskan edilecekleri Ayas, Berendi ve Kınık'ın esas sınırlarının yeniden keşfedilerek belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu bölgelerin sınırlarının belirlenmesi için bölgenin ileri gelenleri ve halktan bir kısım kişilerden oluşan bir komisyon oluşturularak, ilk olarak Misis'in güneyinde bulunan Cebelü'n-nur'un eteklerinde bir toplantı yapılmıştır[28].

---

[24] **MAD. No: 8458**, S.:42-43, B.:2.

[25] İskan edilen cemaatler içerisinde en büyük cemaat olduğunu düşündüğümüz bu cemaat, bünyesinde bir çok cemaat ve mahalleyi barındırmaktaydı. Sakallu Ceridi, Karalar Ceridi, Aydınlu Cemaatleri başta olmak üzere bu cemaatler daha sonraki dönemlerde Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'nden ayrılarak müstakil cemaat olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu cemaatler ile ilgili olarak II. Bölümde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

[26] **MAD. No: 8458**, S.:43-4, B.:2.

[27] **MAD. No: 8458**, S.:48, B.:1.

[28] Bu komisyon; Adana Kadısı'nın vekili, Adana şehrinin ileri gelenlerinden Şeyh-zade Mehmed Efendi ile bunun kardeşi Mahmud Ağa, Ramazanoğlu Vakfı'nın bu dönemdeki Mütevellisi Mehmed Sadık

Yapılan bu ilk toplantıda, bu kazaların Yüreğir Kazası ile olan sınırının Ceyhun Nehri olduğu tespit edilerek, bu nehrin doğusunda kalan bölgenin Berendi Kazası'na ait olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitin yapılmasının ardından, bu komisyon üyeleri Timurkapu adlı yere giderek ikinci toplantıyı yapmışlardır. Yapılan bu toplantıda bölgenin güneydoğu sınırı tespit edilmiştir. Buna göre; Timurkapu'dan Turunçlu'ya ve Gözenek'e çizilen hattın üstünde kalan kısım Kınık ve Ayas'a, aşağısında kalan kısım ise Üzeyr'e aittir.

Bu sınırın da tespit edilmesinin ardından Kınık Kazası dahilindeki İsneyn Bazarı'ndan geçen Karaçay denilen suyun kenarına varan bu komisyon üyeleri, bu bölgenin halkından bir kısmının da dahil olması ile üçüncü toplantıyı yapmışlardır. Yapılan bu toplantıda ise bölgenin doğu ve kuzeydoğu sınırları tespit edilmiştir. Buna göre; Gözenek'ten Sarı Çınar'a, oradan İdrak Yücesi'ne, oradan Kara Kürd Hacı Beli'ne, oradan Sorkun'a, oradan Cebel-i Hınzır'a, oradan Timurtaş Gediği'ne, oradan Gülceğiz'e, oradan Türki Metireliği'ndeki gediğe, oradan Alçak Kaya'ya, oradan Kızıldağ'a, oradan Avcı Beli'ne, oradan Aynagöz Çayı'na, oradan Hacıkulu Köprüsü'ne, oradan Hamis Çayı'na ve oradan da Ceyhun Nehri'ne çizilen hattın batısında kalan toprağın Kınık'a ait olduğu tespit edilerek mutabakat sağlanmıştır. Yapılan bu tespitlerin ardından kayıt altına alınan bu sınırlar, komisyon üyelerinin Adana'ya gelmesinin ardından 2 Mart 1691 (Gurre-i C.ahir 1102) tarihinde hüccete kaydedilerek İstanbul'a gönderilmiştir[29].

Kaydedilen bu hüccetin İstanbul'a gönderilmesinin ardından, tespit edilen bu sınırlar Defterhane-i Amire'deki defterlere kaydedilerek, bundan sonraki dönemde Ayas, Berendi ve Kınık'ın yeni sınırları olarak kabul edilmiştir. Yapılan bu kaydın ardından, bu bölgenin tamamen Beytü'l-mal arazisi olduğuna karar verilip[30], bu sınır içinde kalan yerlerde tespit edilen köy ve mezraalara[31] iskan edilecek halkın ziraatla

---

Beğ, Nakib'ül-eşraf Kaymakamı Seyyid Mustafa Ağa, Adana Serdarı Mehmed Çavuş, Kethüdayeri Vekili Hacı Hamza Ağa ile Misis Kadısı, Misis Mütevellisi Veli Ağa, Misis Camii İmamı Abdullah Efendi, Hatibi Ahmed Efendi'nin yanlarında Ayas, Berendi ve Kınık'ta eskiden beri sakin olan halkın ileri gelenlerinden oluşmaktadır. **MAD. No: 8458**, S.:48, B.:1.

[29] Elimizde bu hüccetin iki sureti bulunmaktadır. Bunların ikisi de Maliyeden Müdevver Defterleri Tasnifi'ndeki 8458 nolu defterde kayıtlıdır. Bu defterin 48. sayfasında kayıtlı olan ilk kayıt ile 131-132. sayfalarda yer alan ikinci kayıt birbirlerinin aynıdır. **MAD. No: 8458**, S.:48, 131-132, B.:1, 2.

[30] Bu karara rağmen, bu bölgenin içinde kalan bazı köy ve bahçeler Ramazanoğlu Vakfı'na aitti. Bir süre sonra bu hususla ilgili meydana gelen anlaşmazlıklar hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

[31] Bu sınırlar dahilinde bulunan 47 köy ve mezraa İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskan edilmesi için tahsis edilmiştir. **MAD. No: 9876**, S.:376-378, B.:2.

uğraşarak mahsullerinin 1/5'ini vermeleri karşılığında bundan sonra tekalif-i örfiyye ve şakka, avarız ve nüzul vergilerinden muaf olmaları kararlaştırılmıştır[32].

Alınan bu kararların uygulanması ve bu cemaatlerin iskan edilmesi için mübaşir olarak görevlendirilen Dergah-ı 'Âlî Kapucubaşısı Yeğen Mehmed Ağa'nın yaptığı çalışmalar sonucunda, özellikle daha önceki dönemde bu bölgede sakin olan cemaatlerin mensuplarının önemli bir kısmı iskan kararına itaat ederek gelip, bu bölgede sakin olmaya başlamışlardır[33]. İskan edilmeyi kabul eden bu cemaatlerin yanında, özellikle bu kararın alınmasından önceki dönemde konar ve göçer olarak yaşamlarını devam ettiren cemaatlerin bir kısmı bu hususu ilk etapta kabul etmiş görünüp, belirli miktarlarda gelip sakin olmuşlardır. Ancak aradan kısa bir süre geçtikten sonra, bu bölgeyi terk ederek Maraş ve başka bölgelere gidip eşkıyalık yapmaya devam etmişlerdir[34].

Meydana gelen bu eşkıyalıkların önlenmesi için bir taraftan çalışmalar yapılırken, diğer taraftan da başka bölgelerde bulunan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ne mensup kişilerin bulunarak bu bölgeye getirilmesi hususunda faaliyetler gösterilmeye başlanmıştır[35]. İskan kararının verilmesinin üzerinden daha bir yıl bile geçmeden, bölgede yapılmak istenen kalıcı yerleşim başarısızlığa uğramıştır. İskan kararı ile birlikte yazılan fermanlarda iskan edilecek olan cemaatlerin bölgede kalıcı olarak sakin olması iskan şartlarından birisi olarak belirtilmesine rağmen[36], kış mevsiminde belirtilen bölgelere gelerek sakin olmaya başlayan bu cemaatler, yaz mevsiminin gelmesi ile birlikte bu bölgeyi terk ederek Göksun, Mağara, Ördekli ve Sarus adlı yaylaklara çıkmışlardır.

---

[32] Verilen bu karara göre, bundan sonra zeamet ve tımar sahipleri ile Hass zabitleri bu araziye müdahale etmekten men' edilmişlerdir. **MAD. No: 8458**, S.:49, B.:1; **MAD. No: 3891**, S.:145, B.:1.

[33] 10 Mayıs 1691 (11 Şaban 1102) tarihli bir telhis suretine göre Yeğen Mehmed Ağa bu cemaatleri iskan mekanlarına usulünce iskan ettirmiştir. **MAD. No: 8458**, S.:50, B.:1.

[34] İskan kararının verildiği tarihten bir süre sonra yazılan bir hükme göre, Abdallu Cemaati'nden bazı kişiler bu dönemde Tarsus Sancağı'nda eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. **At.Ş.D. No:15**, S.:52, H.:230. Şubat Sonları 1691 (Evahir-i C.ahir 1102).

[35] İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ne mensup olup da daha önceki dönemlerde Rum, Silifke, Sis, Maraş, Kars, Kilis ve Arabistan bölgelerine giden kişilerin geri getirilmeleri için bu bölgelerin Kadıları'na hüküm gönderilmiştir. **MAD. No: 3891**, S.:144, B.:4. 17 Kasım 1691 (25 Safer 1103). Bu dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarından bazıları Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bulunduğu gibi, bir kısmı Anadolu'da bile durmayıp Rumeli tarafına geçerek burada yaşamaya başlamışlardır. **MAD. No: 9876**, S.:299, B.:1.

[36] "... Türkmânlıkdan çıkub Ayas ma'-Berendi ve Kınık kazâlarında sakin olub zirâ'at idüb ..." **MAD. No: 8458**, S.:48, B.:1; "... İfrâz-ı Zülkadiriyye Cemâ'atleri re'âyası Türkmanlıkdan çıkub derbendci kayd olunub ..." **MAD. No: 3891**, S.:144, 145, B.:1.

Durumu araştırarak, bunları iskan mekanlarına göndermekle görevlendirilen Diyarbekir Valisi Vezir Ali Paşa'nın yaptığı teftiş sırasında, bu cemaatlerin kethüda ve ihtiyarları kendilerine göre makul bahaneler ileri sürmeye başlamışlardır. İskan edildikleri bölgelerin yaz mevsiminde çok sıcak olduğunu, eğer bu sıcaklıkta oralarda kalırlarsa kendileri ile birlikte hayvanlarının da telef olacağını belirten bu kişiler, bu mevsimde kendi içlerinden bazı kişilerin iskan bölgelerinde kalarak buraların güvenliğini sağlayabileceklerini, bu nedenle kendilerinin yaylaya gitmelerine müsaade etmelerini talep etmişlerdir. Durumun Vezir Ali Paşa tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, korumakla görevli oldukları yerlerin güvenliğine zarar gelmemek şartıyla bu cemaatlerin yaz mevsiminde 3 aylığına yaylaya çıkmalarına izin verilerek, bu hususla ilgili Adana Kadısı ve Mütesellimi'ne ferman gönderilmiştir[37].

Bu olayların olduğu süreç içerisinde, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının Ayas, Berendi ve Kınık'ta iskan edilmeleri çalışmalarına karşı bir başka problem ortaya çıkmıştır. Daha önceki dönemlerde bu bölgeleri kışlak olarak kullanan ve bu bölgede etkin olan cemaatlerden Akcakoyunlu Cemaati mensupları, hayvanlarını kışlattıkları bölgelerin ellerinden gitmesi karşısında, buraya iskan edilen cemaatlerin mensuplarını korkutmaya ve yerlerinden kaçırtmaya çalışmışlardır. Bu durum karşısında İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarından bazılarının korkarak bölgeyi terk etmesi ve durumun Yeğen Mehmed Ağa tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının yaptıkları bu davranışlardan men edilerek bölgenin huzurunun sağlanması için gereken çalışmaları yapmaları hususunda Adana Kadısı ve Mütesellimi görevlendirilmişlerdir[38]. Yapılan bu görevlendirilmeye rağmen, Akcakoyunlu Cemaati mensupları bir süre sonra tekrar bu hususta problemler çıkarmaya ve iskan çalışmalarına engel olmaya devam etmişlerdir.

İlk etapta iskanı kabul eden İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ne mensup olan kişilerden bazıları, bir süre sonra yerleşik hayatın getirmiş olduğu kural ve kaidelere uyum sağlama hususunda zorlanmaya başlamışlardır. Daha önceki dönemlerde başlarına buyruk davranmaya alışan ve canları istemediği taktirde çadırını toplayarak başka bölgeye gitmeye alışmış olan bu cemaatlerin mensupları, kendileri için çizilmiş olan sınır dahilinde, belirli görevleri yapmakla yükümlü tutulduklarını görüp, eski

[37] **MAD. No: 3891**, S.:143, B.:3. 16 Kasım 1691 (24 Safer 1103).
[38] **MAD. No: 3891**, S.:143, B.:4. 16 Kasım 1691 (24 Safer 1103).

zamanlarda olduğu gibi, serbestçe hareket etme özgürlüğünü özlemeye, buna bağlı olarak da bazı kurallara ve şartlara uymamaya başlamışlardır[39].

İskan edilme faaliyetlerinin ilk dönemlerinde bu bölgelere gelerek ziraat ile uğraşmayı cazip gören cemaatlerin mensuplarının, bir süre sonra meydana çıkan itaatsiz davranışları ve daha önceki seneye ait olan 14.000 kuruşu ödemek istememeleri sonucunda, bölgede bazı karışıklıklar meydana gelmeye başlamıştır[40]. Çıkan karışıklıklar ve meydana gelen bazı olayların ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskanı ve daha sonradan bunların iskan sonrasında düzeni ile görevli olan Yeğen Mehmed Ağa bir olay sırasında tüfek kurşunu ile katl edilmiştir. Bu olayın sonucunda İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazıları kaçarak başka bölgelere gitmeye başlamışlardır. Yeğen Mehmed Ağa'nın katl edilmesinin ardından İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin düzenini sağlaması için Bayram Ağa görevlendirilmiştir[41].

Bayram Ağa'nın yaptığı çalışmalar sonucunda, iskan edilen cemaatlerin büyük bir kısmı itaatlerini bu dönem için arz ederek vergilerini vereceklerini ve üzerlerine düşen yükümlülüklerini yerine getireceklerini belirtmişlerdir[42]. Bayram Ağa'nın yaptığı bu çalışmaların gelecek için umut vaat ettiği ve bu cemaatlerin kesin olarak itaat edecekleri ilk etapta düşünülmüş olmalı ki; İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası rağbet gören bir mukataa olarak ortaya çıkmıştır. Daha önceden 14.000 kuruş yıllık malı olan bu mukataa, eski Türkman Ağası İsmail'in oğlu İbrahim'in talip olması üzerine, 1103 yılında 17.000 kuruş, 1104 yılı 18.000 kuruş ve 1105 yılı 20.000 kuruş olmak üzere 3 yıllığına bu kişiye iltizama verilmiş ve peşin olarak bir kısım meblağ alınarak bu hususla ilgili berat yazılmıştır[43].

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının bu bölgeye iskan edilmesi için yapılan çalışmalar sırasında, iskan bölgesi olan arazi ile ilgili ihtilaflar meydana gelmeye başlamıştır. İskan kararının alınmasının ardından, bu bölgenin sınırlarının

---

[39] İskan sırasında Kara Hüseyinli Ceridi içerisinde iskana dahil edilmiş olan Sakallu Mahallesi, ilk etapta iskanı kabul ettiğini söyleyerek 10.000 kuruşluk nezr hücceti vermişse de bir süre sonra iskana gitmekten vazgeçerek etrafa zarar vermeye başlamıştır. **MAD. No: 8458**, S.:137, B.:1.

[40] Belirtilen 14.000 kuruş, bütün İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin yıllık vergisi olduğu halde, daha sonraki dönemlerde olduğu gibi, bu bölgeye gelip yerleşmeyen diğer cemaatlerin vergilerinin de iskanı kabul eden cemaatlerden talep edilmesi bu karışıklıkların en önemli sebebi olarak gösterilebilir.

[41] **M.D. No:102**, S.:99, H.:422-423; **MAD. No: 9873**, S.:65, B.:1. Aralık Ortaları 1691 (Evahir-i R.evvel 1103).

[42] **MAD. No: 9873**, S.:98-99, B.:3.

[43] **MAD. No: 9873**, S.:235, B.:1. 3 Mart 1692 (14 C.ahir 1103).

tespit edilmesi için oluşturulan komisyonun da üyesi olan Ramazanoğlu Vakfı'nın Mütevellisi Mehmed Sadık, bu vakfa tabi olan ve iskan arazisi dahilinde bulunan 10 karye ve mezraa ile bahçe, tuz ocakları ve değirmenlerin idaresi ve düzeninin bu vakfın idarecileri tarafından yapılmasını talep etmiştir. Durumun dönemin Adana Beylerbeyi tarafından İstanbul'a arz edilmesi üzerine, Ramazanoğlu Vakfı'na ait bu yerlerde yapılan ziraat sonucunda devlete ödenmesi gereken 1/7'lik verginin İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları'na ödenmesi şartıyla bu bölgelerin idaresinin Ramazanoğlu Vakfı'nın idarecilerince yapılmasına karar verilmiştir[44].

Ancak bir süre sonra bu yerlerin idaresi ile ilgili olarak Ramazanoğlu Vakfı'nın Mütevellisi Mehmed Sadık ile bu dönemdeki İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları arasında bazı problemler meydana gelmiştir. Meydana gelen bu problemler üzerine; vakfa ait olan 10 karye ve mezraa ile bahçe, tuz ocakları ve değirmenlerin en son tahrir defterinde kayıtlı olan yıllık toplam 100.785 akçe geliri karşılığında, her yıl 80.000 akçenin İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları tarafından Ramazanoğlu Vakfı'nın idarecilerine verilmesi ve bu 10 karye ve mezraa ile bahçe, tuz ocakları ve değirmenlerin idaresinin İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları'nca yapılmasına karar verilmiştir[45].

Bölgeye yapılan iskan sonucunda meydana çıkan problemlerin halledilmesi için çalışmalar yapıldığı bu dönemde, bölge başka bir problem ile karşı karşıya gelmiştir. İnceleme dönemimizin sonuna kadar hep karşımıza çıkan ve bölgenin huzur ve güveninin bozulmasında önemli bir etken olan bu problem; Rakka, Hama ve Humus bölgesine iskan edilen cemaatlerin mensuplarından bazılarının iskan yerlerini terk ederek Çukurova bölgesine gelip eşkıyalık olaylarına başlamasıdır. Daha sonraki yıllarda da karşımıza çıkan bu problem, alınan bütün tedbirlere rağmen hiçbir zaman tam olarak çözülememiştir. Bu firarilerin Çukurova bölgesine gelerek, başta İfraz-ı

[44] **MAD. No: 9873**, S.:362-363, B.:2. 22 Nisan 1692 (5 Şaban 1103).

[45] **MAD. No: 17898**, S.:204, B.:1. Ancak belirlenen bu 80.000 akçenin ödenmesi ile ilgili olarak ileriki senelerde problemler çıkmaya başlamıştır. Tespit edilen meblağı, parayı 3 akçe hesabından değil de 4 akçe hesabından ödemek isteyen Voyvodalar'ın teşebbüsleri bu dönem içerisinde meydana gelmiştir. Bu hususta yapılan şikayet üzerine paranın 3 akçe üzerinden hesaplanarak ödenmesi hususunda ferman gönderilmiştir. **A.Ş.S. No:101**, S.:279, B.:434. 1 Şubat 1702 (3 Ramazan 1113). Daha sonraki yıllarda, dönemin İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası olan Yusuf'un bu meblağı Ramazanoğlu Vakfı'na ödemeyerek red cevabı vermesi üzerine, bunun ödenmesi hususunda ferman gönderilmiştir. **A.Ş.S. No:24**, S.:17, B.:15. 6 Kasım 1708 (22 Şaban 1120). Aynı şekilde, 3 yıldan beri ödeme yapmayan İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası Cin Hasan ile Kalender'in bu meblağı ödemeleri için Rakka Valisi tarafından yakalanarak Adana'ya ihzar edilmeleri hususunda ferman gönderilmiştir. **A.Ş.S. No:22**, S.:53, B.:99. 17 Mart 1720 (7 C.evvel 1132). Yakalanarak Adana'ya getirilen bu Voyvodalar'ın yargılanmasından sonra, bu meblağı eksiksiz bir şekilde ödenmesi hususunda karar verilmiştir. **A.Ş.S. No:22**, S.:54, B.:100. Aralık Sonları 1720 (Evahir-i Safer 1133).

Zülkadiriyye Cemaatleri olmak üzere bölge cemaatleri arasına girip saklanmaları ve bir süre sonra bu cemaatlerin mensuplarından kendilerine katılanlarla birlikte eşkıyalık olaylarına girmeleri sonucunu doğurmuştur. Meydana gelen bu eşkıyalık olaylarının sonucunda, bu eşkıyalıkları yapanlara karşı yapılan askerî harekatlar sırasında ortaya çıkan şiddet ve karmaşa ortamının bölgede huzuru bozmasına bağlı olarak, iskan edilen cemaatlerin mensuplarından bazılarının buraları terk edip başka bölgelere giderek buralarda yerleştiklerini görmekteyiz[46].

Meydana gelen bu olayların sonucunda, bölgenin düzeninin sağlanması ve iskan edilen bölgedeki aksaklıkların giderilmesi için çalışmalara devam edilmiştir. Daha önceki dönemlerde, bu bölgenin merkezi durumunda bulunup, Pazar yeri olarak kullanılan ve cuma namazı kılınan İsneyn Bazarı, eşkıyaların en fazla dolaşıp eşkıyalık yaptıkları bir bölge haline gelmiştir. Yapılan bütün çalışmalara rağmen, İsneyn Bazarı'nın güvenliğinin sağlanamaması üzerine, bu dönemde Misis, Ayas ve Berendi Kadısı olan Hasan'ın arzı sonucunda İsneyn Bazarı yerine, Berendi Kazası'nda bulunan Karhan Köprüsü adlı mevzide pazar kurulması ve cuma namazının kılınması için bir cami yapılmasına karar verilmiştir[47].

Yapılan bu çalışmalara rağmen, Ayas, Berendi ve Kınık'a iskan edilmek istenen cemaatlerin mensuplarından bazıları bu bölgeye gelmekten kaçınmışlardır. Özellikle, Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi olan mahallelerin mensupları, bu hususta başta gelmektedir[48]. Bu cemaatlerin iskan bölgelerine gönderilmeleri için yapılan çalışmalar sırasında; Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi olan Sakallu Cemaati'ne bağlı Sarılu, Üzeyrlü, Tatarlu, Hacı Bekirlü, Hüseyinlü, Çarıklu, Basanlu, Kürkcüler Mahalleleri

---

[46] Rakka, Hama ve Humus bölgesine iskan edilen cemaatlerin mensuplarından bazılarının iskan yerlerini terk ederek Çukurova başta olmak üzere başka bölgelere gitmesine karşı tedbir almak isteyen devlet idaresi, Rakka Beylerbeyi Kadı-zade Hüseyin Paşa'nın yaptığı faaliyetler sonucunda, bu firarileri içlerine kabul etmeyip, gizlemeyerek yardım etmeyecekleri hususunda başta bu bölgelerde bulunan cemaatler olmak üzere, belli başlı tüm gurupları ve şehirleri nezre bağlayarak bu hususta çalışmalarda bulunmuşlardır. **MAD. No: 8458**, S.:136, B.:2. Şubat-Mart 1694 (C.ahir-Receb 1105). İncelediğimiz dönem içerisinde Rakka, Hama ve Humus iskan firarilerinin, iskan bölgelerini terk ederek Çukurova bölgesine gelip, bu bölgede yaptıkları eşkıyalıklar ve meydana gelen bu olaylar sırasında İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bunlarla birlikte hareket etmesi sonucunda bölgenin düzeni ve huzurunun nasıl bozulduğu hususunda Eşkıyalık ile ilgili bölümde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

[47] **MAD. No: 9876**, S.:140, B.:1. 23 Ocak 1693 (16 C.evvel 1104).

[48] 5 Mart 1693 (27 C.ahir 1104) tarihli bir fermana göre Kara Hüseyinlü Ceridi'ne tabi Sakallu, Okculu, Sarılu ve Aydınlu Mahalleleri mensuplarının iskana gelmeyerek Şam'ın güneyindeki Beriyye'ye gittikleri belirtilmektedir. Yine bu fermana göre, iskanı emredilen cemaatlerden bazı kişiler de Adana, Sis, Maraş ve Kars-ı Zülkadiriyye'deki güç sahiplerinin himayelerine girerek iskan mekanlarına gitmekten kaçmak istemişlerdir. **MAD. No: 9876**, S.:256-257, B.:3.

mensupları ile Çakallu Dokuzu Cemaati'nden bazı kişiler birleşerek bu çalışmalara karşı koymaya ve çevrelerine zarar vermeye başlamışlardır. Bu durum üzerine bu cemaat ve mahallelerin iskan bölgelerine gönderilmeleri ve eşkıyalıklarına son verilmesi için Anadolu'dan asker ihracına memur olan Şahin Mehmed Paşa ve Rakka Beylerbeyi Kadı-zade Hüseyin Paşa ile birlikte çevredeki idareciler görevlendirilmiştir[49].

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının Ayas, Berendi ve Kınık'ta iskan edilmeleri için yapılan bu çalışmalar, eskiden bu bölgede bulunan bazı cemaatlerin hoşnutsuzluğunu daha da ileriye götürmüştür. İskan ile ilgili verilen karardan bir süre sonra Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının, kışlak arazilerinin ellerinden gitmesi üzerine çıkardıkları olayların gönderilen fermanla sonuçlandırılmasından bir yıl sonra bu cemaatin mensuplarının hoşnutsuzluğu daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu hoşnutsuzluk ortamı içinde, bölgeye iskan edilen cemaatlerin kendi kışlak arazilerinde ziraat yapmaya başlaması ve bunun sonucunda bu arazileri kendilerinin kullanamamasından rahatsız olan Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının bazıları şiddet ve korku ile bu cemaatleri kaçırma yoluna gitmişlerdir.

Meydana gelen olaylar sırasında, bu bölgeye iskan edilen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının bu topraklarda ziraat yapmalarına engel olmaya çalışan ve bu kişilerin burada yapmış oldukları Sünme (سو نمه) adı verilen evlerini yıkan Akcakoyunlu Cemaati mensupları, durumu daha da karışık hale getirmişlerdir. Yapmış oldukları bu davranışlardan yetinmeyen Akcakoyunlu Cemaati mensupları, 400 kişiden oluşan kalabalık bir gurup halinde, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın bu dönemde Voyvodası olan İsmail'in bulunduğu mekana baskın yapmışlardır. Bu baskın sırasında, Voyvoda İsmail'i tehdit edip, iskan edilen cemaatlerin mensuplarının buradan götürülmesini talep eden bu kişiler, bu talebe olumlu cevap verilmemesi üzerine İsmail'in üzerine hücum edip 1500 kuruşunu gasp ederek, etrafta bulunan kişilerin mal ve eşyalarını yağmalayıp gitmişlerdir. Durumun Kınık Kadısı Mehmed tarafından İstanbul'a arz edilmesi üzerine, bu toprakların iskan edilen cemaatlerin mensupları için tahsis edildiği, bundan dolayı Akcakoyunlu Cemaati mensuplarının yaptığı hareketlerin, oluşturulmak istenen düzenin bozulmasına yönelik olduğu belirtilmiştir. Bu nedenden dolayı, bu bölgenin düzenin ne şekilde olursa olsun mutlaka sağlanması ve bu tür

[49] **MAD. No: 8458**, S.:137, B.:1. 12 Haziran 1693 (8 Şevval 1104).

olaylara bir daha meydan verilmemesi için gerekenin yapılması hususunda Adana Valisi ile birlikte bölgenin idarecilerine ferman gönderilmiştir[50].

İskan bölgesinin düzenini sağlanarak, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının bu bölgede sakin olmaları için yapılan bütün çalışmalara rağmen, bu hususta bir çok aksaklıklar meydana gelmeye başlamıştır. İskan edilen cemaatlerin mensuplarından bazılarının eşkıyalık olaylarına karışmaya başlaması bu aksaklıkları daha da arttırmıştır. İskan edildikleri Rakka'dan firar ederek gelen bazı kişilerin Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati mensuplarının içine girmesi ve eşkıyalıklarda bulunmaya başlaması sonucunda ortam daha da gerginleşmiştir. Üzerlerine gelen devlet kuvvetleriyle çatışmaya giren bu firariler ile Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati mensuplarının bazıları, iskan bölgesini terk ederek Şuğur ve Eriha taraflarına gitmişlerdir. İskan bölgelerini bu şekilde terk ederek başka yere giden bu kişileri geri getirmek ve yıllık vergilerini tahsil etmek amacıyla Hüseyinlü Ceridi Cemaati mensuplarının yanına giden dönemin İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Voyvodası olan Hüseyin'e saldıran bu firariler, iskan bölgelerine gitmeyi reddettikleri gibi, yıllık vergilerini de ödememişlerdir.Meydana gelen bu olaylar üzerine, Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati mensupları başta olmak üzere, firar iden diğer cemaatlerin mensuplarının bulundukları yerlerden kaldırılıp, Çukurova'daki iskan bölgelerine götürülüp iskan edilmesi ve bölgenin güvenliğinin sağlanması için Anadolu'da eşkıya teftişine memur olan Vezir Genç Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[51].

Gönderilen bütün bu fermanlara rağmen, firar ettikleri yerlerden geri getirilemeyen bu kişileri, başka cemaatlerin mensuplarının da takip ederek yıllık vergilerini vermek istemeyip, başka bölgelere firar etmeleri ve bunların bir türlü geri getirilmelerinde başarı sağlanamaması[52] sonucunda, Ayas, Berendi ve Kınık'ta yapılması düşünülen iskan teşebbüsünün başarısızlığa uğraması gündeme gelmiştir.

[50] **MAD. No: 9876**, S.:367-368, B.:2. 16 Nisan 1693 (10 Şaban 1104).
[51] **MAD. No: 9879**, S.:107, B.:1. 15 Ocak 1695 (29 C.evvel 1106).
[52] İfraz-ı Zülkadiriyye'ye tabi bazı kişiler bu dönemde, Çataldepe, Malatya, Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Şure, Kahta ve diğer bölgelerde bulunmaktaydılar. **MAD. No: 9879**, S.:338, B.:1. Bu kişilerin geri getirilmesi için yapılan çalışmalara rağmen, bu dönemde bunların geri getirilerek iskan edilmelerinde başarı sağlanamamıştır. **MAD. No: 9879**, S.:382, B.:2.

3-1696'dan Sonraki Dönemde Ayas, Berendi ve Kınık'a İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin İskanı İçin Yapılan Çalışmalar

Ayas, Berendi ve Kınık'a iskan edilmesi düşünülen cemaatlerin mensuplarının bir kısmının hiç bu bölgeye gelip yerleşmemesi, bir kısmının ise gelip yerleştikten bir süre sonra yıllık vergilerini vermeyip, eşkıyalık olaylarına karışıp bu bölgeyi terk ederek başka bölgelere gitmeye başlamaları üzerine, duruma çözüm bulmak isteyen devlet idarecileri iskan hususunda ortaya çıkan problemleri çözmek için yeni çözümler aramaya başlamışlardır.

1691 yılında Ayas, Berendi ve Kınık'a İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskan edilmeleri için verilen karar sonucunda, bu cemaatlerin iskanı hususunda mübaşir olarak tayin olunan Yeğen Mehmed Ağa, aynı zamanda bu cemaatleri gereği gibi tahrir etmesi için *Muharrir* tayin edilmişti. Ancak, bu cemaatlerin tam olarak iskan edilmesi hususunda tamamen başarılı olmadan katl edilmiş olması bu tahririn başarılı olmasına engel olmuştur. Tamamlanamayan bu tahrir nedeniyle bir çok cemaat ve bunlara tabi olan kişiler, kendilerinin bu bölgeye iskan edilmesi için yapılan teşebbüslere karşı, ya başka cemaatten olduklarını veya kendi cemaatlerinin iskana dahil edilmediğini belirterek yıllık vergilerini vermekten ve iskan bölgelerine gitmekten kaçınmışlardır. Bu karmaşadan kurtulmak isteyen devlet idarecileri, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan cemaatlerin yeni bir tahririnin yapılması ve firar eden cemaatlerin mensupları ile birlikte, iskan bölgesine hiç gelmeyen kişilerin iskan bölgelerine kalıcı olarak yerleştirilmesi amacıyla 11 Ocak 1696 (27 C.evvel 1107) tarihinde yeni bir karar almıştır. Alınan bu karar gereğince, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın bu dönemde Voyvodası olan Murad Ağa adlı kişi, bütün İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin tahrir edilerek iskan hususunda gereken düzenlemeleri yapması ve kalıcı bir sistemi oluşturulması için *Muharrir* tayin edilmiştir[53].

Alınan bu karar sonucunda, ilk etapta olmak üzere İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olan cemaatlerin mensuplarından Anadolu'nun bütün bölgeleri ile birlikte Halep, Şam ve Trablusşam bölgelerine firar eden veya daha önceki dönemde bu bölgelerde bulunup, iskana icabet etmeyen kişilerin yakalanarak Çukurova bölgesine iskan edilmeleri için gönderilmeleri hususunda bu bölgelerin idarecilerine fermanlar

[53] **MAD. No: 8458**, S.:154, B.:1.

gönderilmiştir[54]. Gönderilen bu fermanların sonucunda, belirtilen bu firariler ve diğer kişilerin bir kısmının Ayas, Berendi ve Kınık'a geri getirilerek iskan edilmeleri bir nebze de olsa başarılı olmuştur. Ancak yapılması için karar verilen tahrir işleminin yapıldığı hususunda herhangi bir kayıt yoktur. Zira daha sonraki dönemlerde Yeğen Mehmed Ağa'nın yapmak istediği tahrir hususunda, elimizdeki belgelere göre yeri geldikçe bazı atıflar yapılırken[55] Murad Ağa'nın yaptığı tahrir hususunda herhangi bir atıf ve bilgi bulunmamaktadır. Bizim tahminimize göre, alınan bu karara rağmen, bu hususla ilgili herhangi bir faaliyet yapılmamış ve firar eden cemaatlerin bir kısmının geri getirilerek bu bölgeye iskan edilmesi yeterli görülmüştür.

Yapılan çalışmalar sonucunda bir süre için düzene giren iskan hususu, aradan geçen birkaç yılın ardından bozulmaya başlamıştır. Rakka, Hama ve Humus'tan firar eden cemaatlerin mensuplarından bir kısmının bu bölgeye gelerek, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati ile Çakallu Dokuzu Cemaati mensuplarından bazı kişilerin kendilerine katılması ile eşkıyalık olaylarına başlamaları bölgenin düzenini tekrar bozmuştur. Bölgenin düzeninin bozulması sonucunda meydana gelen olaylar üzerine, iskan edilen cemaatlerin mensuplarından bir kısmı bu bölgeyi terk ederek Anadolu'nun değişik bölgelerine gitmeye başlamışlardır[56].

Meydana gelen eşkıyalık olayları üzerine hareket geçen bölge idarecilerinin yaptıkları çalışmaların sonucunda bu eşkıyalık olaylarının bastırılmasında bir nebze de olsa başarılı olunmuştur. Ancak bu eşkıyalık olaylarına karışan Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'ne tabi Üzeyrlü Mahallesi, Tatarlu ve Okculu Mahallesi mensupları, kendilerini itaat altına almaya çalışan devlet kuvvetleri ile çatışmaya girmiş ve iskan yerlerini terk ederek dağlık bölgelere firar etmişlerdir. Yapılan çalışmaların sonucunda itaat etmeleri sağlanan bu cemaatlerin mensupları, iskan bölgelerine gideceklerini taahhüt edip nezr hücceti vermiş olmalarına[57] rağmen, kısa bir süre sonra bu taahhütlerine aykırı olarak yerleşik hayata geçmeyi kabul etmeyip, tekrar eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Bunun üzerine, bu cemaatlerin taahhüt etmiş oldukları toplam

[54] **MAD. No: 8458**, S.:155-156, B.:1-5.
[55] "...Yeğen Mehmed tahririnden bu ana değin ..." **A.Ş.S. No:128**, S.:122, B.:187-b; **M.D. No:135**, S.:56, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:2.
[56] Bu çerçevede olmak üzere, Kara Dedelü'den 20 hane, Kuşlu Ceridi'nden 30 hane, Küçük Abdallu'dan 50 hane ile değişik cemaatlere tabi 75 hane Sivas ve Kırşehir taraflarına giderek Pehlivanlu Cemaati'nin arasında yaşamaya başlamışlardır. **MAD. No: 8458**, S.:163, B.:1.
[57] Okculu Mahallesi 7500 kuruş, Üzeyrlü Mahallesi 2000 kuruş ve Tatarlu Mahallesi 1000 kuruş tutarında taahhütte bulunmuştur. **MAD. No: 8458**, S.:166, B.:1. 1 Mart 1700 (10 Ramazan 1111).

10.500 kuruşun tahsil edilerek bu bölgeden uzaklaştırılıp Rakka'ya iskan edilmeleri için Rakka Valisi'ne ferman gönderilmiştir[58]. Keza, bu dönemde eşkıyalık olaylarına karışan Çakal Cemaati'nin Ayas, Berendi ve Kınık'tan uzaklaştırılarak Sis Sancağı'na derbendci olarak atanması için ferman gönderilmişse[59] de bunda başarılı olunamamıştır.

Ayas, Berendi ve Kınık'a iskan edildikleri halde başka bölgelere giden bazı cemaatlerin mensuplarının geri getirilmeleri için yeniden faaliyetlere girişilmiştir. Sivas, Kayseri, Ankara, Kırşehir, Maraş, Sis, Tarsus, Elbistan, Ayıntab, Aydın Saruhan, Bergama ve Narlıca taraflarına giden bu cemaatlerin mensuplarının iskan bölgelerine gönderilmeleri için bu bölgelerin idarecilerine fermanlar gönderilmiştir[60]. Gönderilen bu fermanlara rağmen bu cemaatlerin bir kısmının geri getirilmesinde başarılı olunamamıştır. Geri getirilerek iskan bölgesine yerleştirilen bir kısım cemaat mensuplarına rağmen, özellikle Sakallu Ceridi, Karalar Ceridi ve Tacirlü Cemaatleri'nin neden oldukları eşkıyalık olayları[61] üzerine bölgede meydana gelen huzursuzluklar sonucunda sakin olan cemaat mensuplarının bir kısmı tekrar yerlerini terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir.

Yıllık vergilerini vermek istemeyen veya eşkıyalık yapan cemaatlerin tenkili için yapılan faaliyetler sonucunda, bu olaylar ile ilgili herhangi bir kusuru olmayan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensuplarının da bu tenkil hareketleri sırasında devlet kuvvetleri tarafından taciz edilmesi bu bölgede yaşayan halkın durumunu daha da kötüleştirmiştir. 1703 yılında Adana Valisi Vezir Yusuf Paşa idaresinde, isyan halinde bulunan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazılarının üzerine yapılan ve temel amacının eşkıyalığa son vermek olduğu belirtilen askerî harekat sırasında, bu valinin maiyetindeki askerlerin herhangi bir olaya karışmayan halka karşı davranışları bu

[58] **MAD. No: 8458**, S.:166, B.:2. 15 Mart 1700 (24 Ramazan 1111). Ancak bir süre sonra bu cemaatler Çukurova bölgesine geri gelerek İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri içine girip yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

[59] **A.Ş.S. No:101**, S.:113, 155, B.:176. 13 Mart 1700 (22 Ramazan 1111).

[60] **MAD. No: 8458**, S.:163-165, 166, B.:1-3. Yapılan bu çalışmalar sırasında, Kırşehir'de sakin olan Beni Rebi'a Arabı Cemaati mensuplarının arasında sakin olan Abdallu Cemaati'nden 30'dan fazla hanenin iskan mekanlarına geri gönderilmeleri için ferman gönderilmiştir. **MAD. No: 9885**, S.:104-105, B.:3. 6 Temmuz 1699 (28 Safer 1111). Ancak Abdallu Cemaati'nden bu kişilerin, kendilerinin Beni Rebi'a Arabı Cemaati mensuplarından olduklarını söyleyerek iskan mekanlarına gitmek istememeleri üzerine, bu hususta yapılan mahkeme sonucunda Abdallu Cemaati'nden olduklarına karar verilerek iskan bölgelerine gönderilmeleri için ferman gönderilmiştir. [60] **MAD. No: 8458**, S.:163, 166, B.:3-4.

[61] Bu cemaatler ile birlikte bazı diğer cemaatlerin yaptıkları eşkıyalıklar ve bunların bölgeden uzaklaştırılarak başka bölgelere sürgün edilmeleri ile ilgili olarak Eşkıyalık ile ilgili bölümde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

hususta en güzel örnektir[62]. Bunun yanında, yapılan askerî hareketler sırasında iki taraf arasında kalarak ne yapmaları gerektiği hususunda şaşıran suçsuz ve güçsüz halkın can, mal ve ırz güvenliğinin tam olarak temin edilemediği gibi, bu hususların devlet idarecilerinin maiyetindeki kişiler tarafından ihlal edilmesi, bölge halkının çoğunluğunun bu bölgeyi terk ederek başka yerlere gitmesi sonucunu doğurmuştur[63].

Eşkıyalık yaparak dağlara çıkan ve yıllık vergilerini vermeyen cemaatlerin, geri kalan diğer cemaatlerin kendileriyle birlikte hareket etmemesi durumunda, bunlara karşı uyguladıkları tedhiş olaylarına, devletin çözüm bulamaması bu firar olaylarındaki bir başka etkendir. Bunun yanında, bu cemaatlerin idaresinden sorumlu olan kişilerin fazla vergiler talep etmesi ve bunları tahsil etmek hususundaki ısrarları da bu hususta diğer bir etkendir[64]. Meydana gelen olaylar ve bölgede huzurun sağlanamamasına bağlı olarak savunmasız kalan bu cemaatlerin mensuplarının bu şartlar altında sakin oldukları bölgeleri terk etmeleri normal karşılanabilir.

Bu şekilde iskan bölgelerini terk ederek başka bölgelere giden İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarından bir kısmı Bozok bölgesine gitmişlerdir. Esenli Alcısı, Kabakulak, Büyük Abdallu, Küçük Abdallu, Çakal Demircilü, Ela Firuzlu ve Kara Dedelü Cemaatleri'ne mensup olan bu kişiler, bu bölgede bulunan Pehlivanlu, Mamalu ve Abalu Cemaatleri'nin arasına girip saklanmışlardır. Yapılan teşebbüslere rağmen geri getirilmelerinde başarılı olunamayan bu kişilerin iskan bölgelerine geri getirilip yerleştirilmeleri için Adana Valisi Vezir Yusuf Paşa ile Sivas Beylerbeyi görevlendirilmiştir[65]. Ancak görevlendirilen bu kişilerin başarısız olmuş olmasından dolayı olmalı ki, bu cemaatlerin mensupları bu bölgede yaşamaya devam ettikleri gibi,

---

[62] Bu askerî hareket sırasında Vezir Yusuf Paşa'nın maiyetindeki askerler ve Polad-zade İsmail Bey'in maiyetinde bulunan 200 kişilik Rakka iskan firarilerinin bölge halkına karşı yapmış oldukları davranışlar ve zulümler ile ilgili olarak Eşkıyalık ile ilgili bölümde bilgi verilmiştir.

[63] Adana Valisi Vezir Yusuf Paşa; bu askerî hareketi uygulaması için harekete geçtiği sırasında, Adana ve çevresinde bulunan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensuplarının iskan mekanlarına geri gönderilmesi için buyuruldu göndermiştir. **A.Ş.S. No:3**, S.:71, B.:112. 12 Mayıs 1703 (25 Zilhicce 1114).

[64] İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin bu bölgeye iskan edilmeleri sırasında, yaptıkları üretimin sonucunda elde ettikleri ürünün 1/5'inin alınması kararlaştırılmış olmasına rağmen, Voyvodalar ve adamlarının *bedel* adı altında yaptıkları talepler ve bunların, cemaatlerin mensupları tarafından ödenmek istememesi sonucunda meydana gelen olayların ardından bir çok kişi bu bölgeyi terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir. Durumun Adana Kadısı Ali tarafından İstanbul'a arz edilmesi üzerine, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının ürünlerinden 1/5 oranında vergi alındıktan sonra, başka bir vergi talep edilmemesi hususunda ferman gönderilmiştir. **A.Ş.S. No:105**, S.:60, B.:82-a. 15 Aralık 1703 (6 Şaban 1115)

[65] **A.Ş.S. No:3**, S.:104, B.:169. 18 Eylül 1703 (7 C.evvel 1115

başka cemaat ve mahalleler de bu bölgelere gelerek bunlar ile birlikte yaşamaya başlamışlardır[66].

Ayas, Berendi ve Kınık bölgesindeki asayişsizliğin artması ve bunun önünün alınamaması sonucunda, bölgede yaşayan halkın başka yerlere firar etmesine karşı tedbirler düşünen devlet idarecileri yeni bir karar alarak, bölgedeki iskan ve asayiş problemini çözmeye çalışmışlardır. Alınan bu karara göre; daha önceki dönemlerde inşa edildiği halde, zaman içerisinde harap olan Kurdkulağı Menzili ve çevresinin imar edilerek, buraya İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin derbendci olarak atanmasına karar verilmiştir[67]. Yapılan çalışmaların sonucunda, ilk etapta olmak üzere İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden; Anamuslu, Seğmenlü Karamanlusu ve Davud Hacılu Cemaatleri ile bu dönemde Danişmendlü Mukataası'na tabi olup, Çukurova bölgesinde yaşayan Yahşiğanlu Cemaati mensupları bu bölgede derbendci olarak sakin olmayı kabul etmişler ve bu hususta toplam 7.000 kuruşluk nezr hücceti vermişlerdir[68].

Kurdkulağı'na sadece bu 4 cemaatin iskan edilmesi ile problemin çözülemeyeceğini bilen devlet idarecileri, diğer cemaatlerin de buraya iskan edilmeleri için çalışmalara girmişlerdir. Ancak bu hususun sona erdirilmesi için bu sırada isyan halinde bulunan Kara Hüseyinlü Ceridi'ne tabi olan cemaat ve mahallelerle Tacirlü Cemaati mensuplarının itaat altına alınması gerekmektedir. Yapılan askerî faaliyetlerin sonucunda bu cemaatlerin itaatlerinin görünüşte de olsa sağlanmasının ardından, Kurdkulağı'na yapılması düşünülen iskan faaliyetine devam edilmiştir. Bu dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Paşa'nın faaliyetleri sonucunda daha önceki dönemlerde bazı eşkıyalık olaylarına girdikleri tespit edilen ve bir kısmı başka bölgeler gitmiş olan 21 cemaatin mensuplarının, Ayas Berendi ve Kınık'ta sakin olmayı kabul etmesi ile Kurdkulağı'na yapılması düşünülen iskan hususunda bir adım daha da atılmıştır. Belirtilen bu bölge içinde yaşamayı kabul eden cemaatler, bundan sonra herhangi bir eşkıyalık olaylarına karışmayıp, Misis'ten Payas'a

---

[66] Bir süre sonra, bu bölgede bulunan İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden 12 cemaat ve mahallenin bulundukları yerlerde tespit edilerek Çukurova bölgesine iskan edilmeleri hususunda Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa görevlendirilmiştir. **MAD. No: 8458**, S.:78, B.:1. 19 Temmuz 1707 (18 R.ahir 1119).

[67] **A.Ş.S. No:105**, S.:97, B.:157. 16 Ağustos 1704 (14 R.ahir 1116). Buraya İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin iskan edilmesi için bu karar verilirken, daha önce bu bölgede derbendci olarak sakin olan ve başka bölgelere gitmiş olanların geri getirilmesi için de bu dönemde Mir-i Hac olan Kürd Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa'ya ferman gönderilmiştir. **A.Ş.S. No:105**, S.:101, B.:166.

[68] **MAD. No: 8458**, S.:236, B.:1. 8 Aralık 1704 (10 Şaban 1116).

kadar olan bölgenin güvenliğini koruyacaklarını belirterek, her cemaat başına 50 kese nezr taahhüt etmişlerdir[69].

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bir kısmının bu şekilde itaat etmesi sonucunda, Kurdkulağı'na yapılması düşünülen derbendci atamasına devam edilmiştir. Daha önceden burada derbendci olmayı kabul eden 3 cemaate ilave olarak, çoğunluğu İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden olan Musa Fakihlü, Durak, Tatlu, Geke, Çoblu, Kimi (كيمى), Karaman Hacılu, Kacarlılar, Hüseyin Hacılu, Diğer Hüseyin Hacılu, Mihmadlu, Kömür Ceridi, Okculu, Terzi Ceridi, Çiğdemlü ile birlikte Kara Bektaş, Deriklü ile birlikte Kürtlü, Avşarlu Karamanlusu, Aydınlu, Çakal Demircilü, Çıkrık Neccarlusu ve Şihab Neccarlusu Cemaatleri mensupları Kurdkulağı'na iskan edilerek derbendci olmayı kabul etmiştir[70]. Kurdkulağı'na iskan edilen bu cemaatler, burada taştan evler yapmak ve ziraatla uğraşıp, bu bölgeyi şenlendirmek ve korumak şartıyla burada iskan edilmişlerdir. İskan edilmeleri için yapmış oldukları taahhüt sırasında kış mevsimine girildiği için, taş ev yerine sazlardan evler yapan bu kişiler, ilkbaharda taş evler yapmayı kabul ederek, kış mevsiminde burada sakin olmuşlardır[71]. Ancak kış geçip de yaz mevsimine gelindiğinde, bu cemaatler yavaş yavaş bu bölgeyi terk etmişlerdir. Meydana gelen olaylar ve zamanın etkisi ile bu bölgenin harap bir hale gelmesi üzerine 1712 yılında yeniden bu bölge imar ve iskan edilmeye çalışılmıştır.

Kurdkulağı'na yapılması düşünülen bu iskanın, ilk dönemde bazı cemaatlerin buraya iskan edilmeyi kabul ederek, taahhütte bulunmalarına rağmen bir süre sonra bölgeyi terk etmeye başlamalarının temel sebebi, bu sıralarda tekrar gündeme gelen asayiş problemidir. İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazılarının eşkıyalık olayları ve yıllık vergilerini vermeyerek isyan etmeleri üzerine, bu dönemde Karaman Valisi olan Vezir Hasan Paşa'nın yaptığı askerî hareket ile tenkil edilmeleri sırasında bazı cemaatlerin mensupları bu bölgeyi terk ederek başka yerlere gitmişlerdir. Bölgenin güvensizliği nedeniyle başka bölgelere giden bu kişilerin geri getirilmeleri için yapılan çalışmalar sırasında, bu firarilerin kaçıp saklandıkları yerlerde bulunan bazı kişilerin bunları himaye ederek iskan bölgelerine geri götürülmelerine engel olmaya kalkıştıkları görülmüştür. Kars-ı Zülkadiriyye Sancağı'nda bulunan bazı firarilerin geri getirilmeleri

---

[69] **MAD. No: 8458**, S.:235, B.:2. Mart Sonları 1705 (Evail-i Zilhicce 1116).
[70] **MAD. No: 8458**, S.:79, B.:1. 1 Eylül 1705 (11 C.evvel 1117).
[71] **A.Ş.S. No:30**, S.:57-58, B.:91.

için yapılan çalışmalara, bu sancağın malikane mutasarrıfı İbrahim ile, bu sancak sakinlerinden Gök Velioğlu Veli'nin engel olmaya çalışması üzerine, bu firarilerin mutlaka iskan bölgelerine gönderilerek yerleştirilmeleri ve bu hususa engel olmak isteyenlerin cezalandırılması için ferman gönderilmiştir[72].

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin, iskan edildikleri Ayas Berendi ve Kınık'ta sakin olarak ziraatla uğraşmaları ve bu bölgenin güvenliğini korumaları için yapılan çalışmalara rağmen, bölgenin güvenliğinin tam olarak sağlanamaması ve bazı cemaatlerin birkaç yıl ara ile art arta eşkıyalık olaylarına karışıp bölgenin huzurunu bozmaları sonucunda, zayıf durumdaki cemaatlerin mensupları buraları terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir. Bu firarilerin geri getirilerek bu bölgeye yerleştirilmeleri için yapılan bütün çalışmalar ve gönderilen fermanlara[73] rağmen, bu hususta başarı sağlandığını söyleyemeyiz.

Firar ederek başka bölgelere giden bu kişiler, ilk dönemlerde, bu bölgelerde sakin olmaları karşılığında, Ayas, Berendi ve Kınık'ta sakin iken ödedikleri yıllık vergilerini İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları'na ödeyecekleri taahhüt edip[74], aradan bir süre geçtikten sonra bulundukları bölgelerdeki güç sahiplerine dayanarak bu vergilerini vermemeye başlamışlardır. Bunun yanında bazı vakıf, zeamet ve tımar karyelerine giden firariler, bir süre sonra bu karyelerin yerleşik halkı olduklarını söylemeye başlamışlardır. Ayrıca, firar ettikleri yerlerde usulsüz yollarla duagu ve kale neferatı görevlerinin beratlarını elde etmeyi başaran bazı kişilerin geri getirilmesi imkansız bir hale gelmeye başlamıştır[75].

Belirttiğimiz bu hususla ilgili en güzel örnek, Yüreğir Dokuzu Cemaati'dir. Diğer İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin yanında 40 hanelik nüfusu ile Sipahi reayası ile Ayas, Berindi ve Kınık'a iskan edilen Yüreğir Dokuzu Cemaati[76] mensuplarından bazıları zaman içerisinde bu bölgeyi terk ederek, Yüreğir ve Tarsus bölgelerinde yaşamaya başlamışlardır. Bu firarilerin iskan bölgelerine geri götürülmeleri için yapılan

[72] **M.D. No:115**, S.:344, H.:2. Temmuz Ortaları 1707 (Evasıt-ı R.ahir 1119).
[73] **A.Ş.S. No:19**, S.:169, B.:319.
[74] Başka bölgelerde bulunan bu firarilerin yıllık vergilerinin toplanması için, İfraz-ı Zülkadiriyye Hassı'na bağlı Mukataalar dahi teşkil edilmiştir. Firar ederek başka bölgelerde bulunan Abdal Cemaati mensuplarına münhasır olmak üzere oluşturulan Abdal Cemaati Mukataası buna bir örnektir. **A.Ş.S. No:18**, S.:216, B.:379-380.
[75] **A.Ş.S. No:18**, S.:170, B.:287; **A.Ş.S. No:21**, S.:120, B.:185.
[76] **MAD. No: 8458**, S.:43, B.:1.

çalışmalara rağmen, bu cemaatin mensupları Yüreğir ve Tarsus'ta sakin olmaya devam etmişlerdir. Bu durumun bu şekilde devam etmesi sonucunda bunların ödemeleri gereken yıllık vergilerinin tahsil edilmesinde bazı problemler çıkmaya başlamıştır. Bu cemaatin mensupları ile İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları arasında yapılan görüşmelerin sonucunda, Yüreğir Dokuzu Cemaati mensuplarından Yüreğir ve Tarsus'ta bulunanlarının İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na yılda 100 kuruş vermeyi taahhüt edip, temessük vermeleri ile problem ilk etapta çözülmüş gibi görünmüştür[77]. Ancak, aradan kısa bir süre geçtikten sonra Yüreğir Dokuzu Cemaati mensupları, kendilerinin İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na tabi olmadıklarını söyleyerek bu meblağı ödemek istememişlerdir. Durumun İstanbul'a arz edilmesi üzerine, bu kişilerin yıllık vergilerini İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları'na ödemeleri hususunda gerekeni yapması için dönemin Adana Beylerbeyi görevlendirilmiştir[78].

Yüreğir Dokuzu Cemaati gibi olmasa da, benzer bir durum Çıkrık Neccarlusu Cemaati için geçerlidir. Çukurova'daki iskan bölgelerini terk ederek İzmir ve Aydın taraflarına giden bu cemaatin mensuplarının, bu bölgeye uyum sağlayıp bölgenin diğer halkı ile kaynaşması sonucunda, bunların iskan bölgelerine geri getirilmeleri daha da zorlaşmıştır. Bu cemaatin mensuplarının Çukurova bölgesine götürülmesi yolunda yapılan çalışmalar sırasında ortaya çıkan bazı problemler sonucunda, bu cemaatin mensuplarının, bölgede herhangi bir probleme neden olmadıklarını ve bu bölgede kalmalarının bölgenin güvenliğinin sağlanmasında yararlı olacağını, İzmir ve Manisa Kadılarının arz etmesi devlet idarecilerini çözüm bulma konusunda zorlamaya başlamıştır. İzmir ve Manisa Kadıları'nın görüşüne, bu dönemde Aydın Muhassılı olan Hacı Abdullah Paşa'nın da katıldığını belirterek, bu hususta arz göndermesi üzerine, bu cemaatin mensuplarının yıllık vergilerini İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları'na ödemeleri şartıyla İzmir ve Aydın arasında bulunan Bozdağ adlı mevkide sakin olmalarına karar verilmiştir[79].

---

[77] **A.Ş.S. No:18**, S.:187, B.:322. 28 Aralık 19 (15 Safer 1132).

[78] **A.Ş.S. No:103**, S.:102, B.:195. 21 Mart 1722 (3 C.ahir 1134). Daha sonraki dönemlerde bu hususla ilgili herhangi bir problem çıktığına dair elimizde bilgi yoktur. Gönderilen bu fermanın etkili olmuş olmasından dolayı olmalı ki, daha sonraki yıllarda Yüreğir Dokuzu Cemaati mensupları bu meblağı İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na ödemeye devam etmişlerdir. **A.Ş.S. No:24**, S.:77, B.:114. 1744 (1156).

[79] **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:2. 4 Şubat 1725 (19 C.evvel 1137). Ancak, bir sonraki paragrafta belirttiğimiz gibi, bu tarihten 10 gün sonra yazılan bur fermanda, diğer cemaatler ile birlikte bu cemaatin de Çukurova bölgesine götürülerek iskan edilmeleri için ferman yazılmıştır. Fakat bu

Çukurova bölgesindeki asayişsizliğin devam etmesi ve bazı cemaatlerin neden oldukları eşkıyalık olaylarının önünün alınamamasına bağlı olarak, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının bu bölgeden firar etmeleri devam etmiştir. Bu cümleden olmak üzere; Çıkrık Neccarlusu, Şihab Neccarlusu, Sarız Neccarlusu, Çakal Demircilü, Büyük Hüseyin Hacılu, Küçük Hüseyin Hacılu, Anamuslu, Çakallu Dokuzu, Keçilü Karamanlusu, Kabakulak Alcısı Cemaatleri başta olmak üzere, bir çok cemaatin mensupları Karaman, Kütahya, Aydın, Saruhan, Bursa ve İçil taraflarına giderek bu bölgelerde sakin olmaya başlamışlardır. Yapılan çalışmalara rağmen, bu cemaatlerin mensuplarının geri getirilerek iskan edilmelerinin başarısız olunması ile birlikte, bulundukları yerlerde yıllık vergilerinin tahsili de imkansız bir hale gelmiştir. Bu durum üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının bulundukları bölgelerde ne kadar süre kalmış olurlarsa olsunlar, tümünün Çukurova bölgesine nakl edilerek burada iskan edilmesi hususunda karar verilmiştir[80].

Alınan bu kararlara rağmen, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağılmış olan firarilerinin geri getirilmesinde başarı sağlanamamıştır. Bu firarilerin getirilmesinden ümit kesilince, en azından bulundukları yerlerde sakin olmaları ve yıllık vergilerini İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları'na teslim etmeleri yeterli görülmüştür. Bu cümleden olmak üzere, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mahallelerinden Tekir, Bulalılar, Karaman Uşağı, Heceklü, Çullar, Tabanı Büyük, Yıvalu Avcısı ve Hasan Uşağı Mahalleleri'nin yıllık vergilerini İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodaları'na teslim etmek şartıyla, bulundukları yerlerde sakin olmalarına izni verilmiştir[81].

Aynı şekilde; Küçük Abdallu, Büyük Abdallu, Ela Firuzlu ve Deli Hacı Cemaatleri mensuplarından bazılarının firar ederek Bozok ve çevresine gitmeye devam etmeleri üzerine, bunların geri getirilerek Çukurova'ya iskan edilmeleri için birçok

---

cemaatin mensuplarının Çukurova bölgesine götürülerek iskan edilmelerinde başarılı olunamamıştır. Günümüzde, İzmir ve Ege bölgesinin diğer yerlerindeki Tahtacıların bir kısmının bu cemaatin mensuplarının soyundan geldiğini düşünmekteyiz.

80 "...Türkmân tâ'ifesi hâne-keş ree'âya olmamağla ezmîne mürûru i'tibâr olunmayub ..." **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137). Ancak bu hususta başarılı olunamamış olmalı ki, bir süre sonra bu cemaatlerin mensuplarının Çukurova bölgesine geri getirilerek iskan edilmesi için yeni bir ferman gönderilmiştir. **M.D. No:135**, S.:56-7, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:2. Haziran Ortaları 1728 (Evail-i Zilkade 1140).

81 **M.D. No:134**, S.:180, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:108, B.:1. Ağustos Sonları 1727 (Evail-i Muharrem 1140).

çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bütün çalışmalara rağmen başarılı olunamaması ve bundan ümit kesilmesi üzerine, bu firarilerin bulundukları yere yakın Çepni-i Çongar Kazası'nda bulunan boş ve harabe köylere yerleştirilmesine karar verilmiştir[82]. Ayas, Berendi ve Kınık bölgesinin düzeninin tam olarak sağlanamaması nedeniyle, bu durum Çukurova çevresinde bulunan firariler için de aynı şekilde uygulanmıştır[83]. Yapılan bütün çalışmalara rağmen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının başka bölgelere firar etmelerinin önü alınamamıştır[84].

Sonuç olarak, Ayas, Berendi ve Kınık bölgesine yapılması istenen iskan bazı yönlerden başarılı olamamıştır. Bunun en temel sebebi, bölgede problem kaynağı olan Karalar Ceridi, Sakallu Ceridi ve Tacirlü Cemaatleri mensuplarının meydana getirdiği eşkıyalık olayları sonucunda, bölgenin huzur ve güveninin tam olarak sağlanamamasıdır.

Bu bölgeden başka yerlere yapılan sürgünlere rağmen, her fırsatta gittikleri yerlerden kaçarak bu bölgeye gelen bu cemaatlerin mensuplarının neden oldukları eşkıyalık olayları, bu bölgede her hangi bir olaya karışmayarak huzur içinde yaşamak isteyen halkın huzur ve güvenliğini bozmuş, bunun sonucu olarak da, bu kişiler kaçarak başka bölgelere gitmeyi çare olarak görmüşlerdir.

II-ANAVARZA VE ÇEVRESİNE YAPILAN İSKANLAR

1-1692'den Önceki Dönemde Anavarza ve Çevresinin Durumu

Çukurova bölgesinin kuzey kısmında yer alan Anavarza; günümüzde Adana ilinin Kozan ilçesine bağlı, bu ilçenin 32 km güneyinde bulunmaktadır. Müstahkem bir konuma sahip olan Anavarza isimli kaleden dolayı bu bölge Anavarza bölgesi olarak adlandırılmaktadır. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren Anavarza Kalesi'nin mevcut

[82] **M.D. No:135**, S.:57, H.:2. Haziran Ortaları 1728 (Evail-i Zilkade 1140).
[83] **A.Ş.S. No:12**, S.:65, B.:149; **A.Ş.S. No:24**, S.:77, B.:113;
[84] 1 Temmuz 1769 tarihli bir belgeye göre; bu dönemde Çiçeklü, Karaman Uşağı, Çullu, Karaman Hacılu, Abdal, Yağ Basanlu, Nevalu Avcısı, Kömürcüler ve Çalık Uşağı isimli İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaat ve Mahalleleri mensuplarının bir kısmı Andırun'da, bu bölgenin önemli güç sahiplerinden Bayezid-zade Numan Beğ'in himayesi altında yaşamaktaydılar. Keza, Abdallu, Kabaklu, Kabakcı Uşağı ve Yeğen Alilü Cemaat ve Mahalleleri'nden bazı kişiler yine Andırun'da, buranın diğer güç sahiplerinin yanında yaşamaktaydılar. Tekfur Döneklüsü, Ufacıklu ve Duraklı Cemaat ve Mahalleleri mensuplarının bir kısmı ise Maraş Eyaleti'nin değişik bölgelerinde sakin idiler. **A.Ş.S. No:49**, S.:3-4, B.:4.

olduğu kaynaklarda belirtilmesine rağmen, bu kalenin M.Ö. IX. yüzyılın ortalarında Asurlular tarafından kurulduğu hakkında bilgiler de mevcuttur[85].

Bu kaleyi kuran Asurlular'ın egemenliğinden sonra, bu dönemde kurulan Kilikya Krallığı'nın hakimiyetine giren Anavarza Kalesi ve çevresi, sırasıyla Pers, Makedonya, Selavkoslar, Roma ve Bizans hakimiyetinden sonra[86], Emeviler zamanında İslam orduları tarafından fethedilmiştir. İslam hakimiyetine giren bölge, 796 yılında Abbasi Halifesi Harun Reşid tarafından iyice tahkim ettirilmiştir. Ancak, bu kale ve çevresi 962 yılında Bizans hakimiyetine geçmiştir[87].

Bizanslılar'ın ardından Ermeni Prensliği'nin hakimiyetine giren Anavarza Kalesi ve çevresi, XIV. yüzyılın sonlarında Ramazanoğulları egemenliğine girmiştir. 1516 yılında Osmanlı hakimiyetine dahil edilmesine kadar Ramazanoğulları ve Memluklular'ın hakimiyeti altında bulunan Anavarza Kalesi ve çevresi, 1516 yılından sonraki dönemde Sis Sancağı'na bağlı olarak idarî sistem içinde yer almıştır[88].

Osmanlı hakimiyetine girdikten sonraki ilk dönemlerde, Anavarza Kalesi'nin çevresindeki mezralarda Türkmen cemaatleri ziraat yapmasına rağmen, bu kalede sadece kale eri olarak hizmet veren Ermeniler yaşamaktaydı[89].

1516 yılında Osmanlı hakimiyetine giren Anavarza ve çevresi, bu dönemde cemaatlerin yoğun olarak bulundukları bir bölge özelliği de göstermekteydi. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Çukurova bölgesinde meydana gelen karışıklıklara paralel olarak, Anavarza ve çevresinde de karışıklıklar meydana gelmiş ve bunun sonucu olarak, burada yaşayan halk başka bölgelere gitmek zorunda kalmıştır. Boşalan bu yerler ise, başta Lek Ekradı ve Hacılu Cemaatleri olmak üzere, konar ve göçer cemaatlerin uğrak yeri olmuştur. Bu cemaatlerin bir kısmının, Anavarza ve çevresinde

---

85 M.Hâdi Altay; **Adım-Adım Çukurova**, Adana, 1965, s.61.

86 Sargon Erdem; "Adana" Maddesi, **DİA, C.:I**, İstanbul, 1988, s.349 Bekir Uluğ; **Tarih Boyunca Çukurova**, Mersin, 1948, s.69-100.

87 Mustafa Kılıç; "İslam Tarihi Kaynaklarında İslam Fetihlerinin Başlangıcından Emevilerin Sonuna Kadar Olan Dönemde Çukurova", **I. Uluslararası Karacaoğlun ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 21-23 Kasım 1990**, Adana, 1991, s.314-328, M.Canard; "Cilicia" Maddesi, **EI., V.:II**, s.35-36; Streck; ; "Aynzarba" Maddesi, **İA., C.:II**, Eskişehir, 1997, s.74.

88 Yusuf Halaçoğlu; "Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Sis Sancağı", **İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, Sa.:32, Ord.Prof.Dr. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hâtıra Sayısı**, İstanbul, 1979, s.819-821.

89 1519 yılında yapılan tahrire göre; Anavarza Kalesi içinde 36 hane ve 8 mücerred Ermeni nüfus bulunurken kale eri olarak bulunurken, bu sayı daha sonraki dönemlerde gittikçe azalmıştır. Yusuf Halaçoğlu; **a.g.m.**, s.831. XVI. yüzyılın ilk yarısında Anavarza Kalesi'nde kale eri olarak hizmet veren bu Ermeniler'in, buranın eski önemi kaybetmesi sonucunda, bu bölgeyi terk ederek başka bölgelere gittiğini düşünmekteyiz.

yarı yerleşik şekilde sakin olmasına rağmen, bu yerlerde büyük oranda ziraî üretim yapılamaz duruma gelmiştir[90].

2-1691-1698 Yılları Arasındaki Dönemde Anavarza ve Çevresinin İskanı İçin Yapılan Çalışmalar

Anavarza ve çevresinde sakin olan Lek Ekradı ve Hacılu Cemaatleri'nin meydana getirdikleri eşkıyalık olayları ve itaatsizlikleri sonucunda Rakka'ya iskan edilmeleri için verilen kararın ardından, bu cemaatlerin mensuplarının önemli bir kısmı ilk etapta Rakka'ya götürülmüşlerdir. Bu cemaatlerin mensuplarının Rakka'ya götürülmesi sonucunda, Anavarza ve çevresi büyük oranda boşalmış olduğundan, bu yerlerde ziraat yapılmamaya ve boş arazi olarak, atıl bir şekil almaya başlamıştır.

Anavarza ve çevresindeki yerlerin, verimli toprakları olduğu halde, bu şekilde atıl kalması karşısında, bu yerlerin ziraata açılması düşünülmüştür. Tam bu ortamda, eskiden Türkmen Ağası olup, bu dönemde Cebecibaşısı olan ve Adana'da ikamet eden İsmail Ağa[91] isimli kişi, bu yerlerin ziraata açılmak üzere kendisine *çiftlik* olarak verilmesini talep etmiştir[92]. İsmail Ağa'nın yaptığı bu talep üzerine, Adana, Sis ve Kars-ı Zülkadiriyye'deki idareciler tarafından karışılmaması ve yıllık vergilerinin düzenli olarak gerekli yerlere verilmesi şartıyla, Anavarza ve çevresinde bulunan araziler, 29 Ekim 1692 (18 Safer 1104) tarihinde bu kişiye *çiftlik* olarak verilmiştir[93].

---

[90] "... Anavarza nâm harâbede yüz seneden mütecâviz 'aşâyir-i Türkmân ve Ekrâd Cemâ'atleri sâkin ve mütemekkin olub mezkûrların istilâsından zirâ'at ve hirâseti mümkün olmadığından harâbe kalub ..." **MAD. No: 9876**, S:.36, B.:2. 29 Ekim 1692 (18 Safer 1104).

[91] **İsmail Ağa :** Türkmen Ağası ve azledildikten sonra 1103'te (1691/92) Cebecibaşı olup 1105'te (1693/94) katl olunmuştur. Mehmed Süreyya; **Sicil-i Osmanî, C.:3**, İstanbul, 1996, s.811.

[92] "... bu kûllarına zirâ'at ve hirâseti içün çiftlik idüb ma'mûr ve abâdân itmek üzere ..." **MAD. No: 9876**, S:.36, B.:2

[93] **MAD. No: 9876**, S:.36, B.:2. İsmail Ağa'nın oğlu olup, yine Adana sakini olan İbrahim adlı kişi, bu tarihten daha önce, 3 Mart 1692 (14 C.ahir 1103) tarihinde *İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası*'nın 3 yıllık iltizamını almıştır. **MAD. No: 9873**, S.:235, B.:1. Ancak bir süre sonra, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'nın mültezimi İbrahim'in babası olan Cebecibaşı İsmail Ağa tarafından daha yüksek teklif yapılması üzerine, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası 3 yıllığına Cebecibaşı İsmail Ağa'ya verilmiştir. **MAD. No: 9876**, S.:178-179, B.:3. 11 Şubat 1693 (5 C.ahir 1104). Keza; Cebecibaşı İsmail Ağa bu dönemde, Anavarza dışında kalan bazı yerleri de *çiftlik* yapmak amacıyla kendi üzerine berat ettirmiştir. Adana Sancağı dahilinde Yüreğir Nahiyesi'ndeki bulunan bu yerler, Karabük, Beyaz, Saclı Yaynas, Kara Göçerli ve Tulukara mezraalarıdır. "... çiftlik ve ma'mûr ve abâdân idüb ..." **MAD. No: 9876**, S.:48, B.:3. 7 Kasım 1692 (27 Safer 1104); "... zabt ve tasarruf ve çiftlik ihdâs idüb zirâ'at ve hirâset ve ma'mûr eylemek üzere ..." **MAD. No: 9876**, S.:378, B.:1. 21 Mayıs 1693 (15 Şaban 1104). Cebecibaşı olduğu dönemde bu yerleri çiftlik yapmak üzere, kendi üzerine berat ettiren İsmail Ağa, Cebecibaşılık görevinden ayrıldıktan (azledildikten) sonra, *Enhar-ı Kars-ı Zülkadiriyye ve Sis Sipâhi-*

Anavarza ve çevresinin Cebecibaşı İsmail Ağa'ya çiftlik olarak verilmesinin ardından, bu yerler *Havass-ı Hümayun*'a ilhak edilip, mukataa haline getirilmiştir[94]. Havass-ı Hümayun'a ilhak edilen bu yerlerin, boş olması ve ziraat edecek kimselerin olmaması üzerine, Adana'da yaşadığı için bölgeyi tanıyan İsmail Ağa devlet idarecilerine yeni teklifler götürmüştür. Bu kişi ilk olarak; Sis ve Kars-ı Zülkadiriyye Sancakları'nda yaşayan ve avarız hanesine kayıtlı olmayan bazı cemaatlerin mensupları ile bazı kişilerin bu yerlere götürülüp iskan edilmesini ve bu kişilerin burada ziraat yapmalarını teklif etmiştir. İsmail Ağa'nın yaptığı bu teklife göre; 20 hanelik Dede Basılu, 25 hanelik Kesiklü, 15 hanelik Menteşe Uşakları, 15 hanelik Ayrımlu, 15 hanelik Sarı Hızırlı, 15 hanelik 'Avretcilü ve 15 hanelik Tayırlu Cemaatleri ile Halep tarafından gelen ve kaç hane oldukları belirtilmeyen Kuyumcu Cingan evleri olarak adlandırılan gurubun mensupları Anavarza ve çevresine iskan edileceklerdi. İsmail Ağa'nın yaptığı bu teklif devlet idarecilerince de uygun görülerek, tayin olunacak mübaşir aracılığıyla bu cemaatlerin ve Kuyumcu Cingan evleri olarak adlandırılan gurubun mensuplarının Anavarza'ya iskan edilmelerine karar verilmiştir[95].

Belirtilen bu cemaatlerin ve Kuyumcu Cingan evleri olarak adlandırılan gurubun mensuplarının, Anavarza ve çevresindeki yerlerin ziraatı için iskan edilmeleri kararını çıkarttıran İsmail Ağa, bu yerlerin geniş olması ve iskan edilecek kişilerin yeterli olmayacağını bilmesi nedeniyle, devlet idarecilerine başka bir teklif daha götürmüştür. Önceki teklifle aynı tarihlerde yapılan bu teklife göre; Sayda, Beyrut ve Trablusşam bölgelerini terk ederek, uzun yıllardan beri Çukurova bölgesine gelip *başıboş* olarak bu bölgede yaşamlarını sürdürdükleri belirtilen ve *Fellâhân (Fellâhîn) Taifesi* olarak adlandırılan gurubun mensupları ile XVII. yüzyılın sonlarında Kıbrıs'ta meydana gelen

---

zâde Mukataası'nın iltizamı almıştır. **MAD. No: 9876**, S.:477, B.:2. 28 Haziran 1693 (24 Şevval 1104).

[94] Anavarza ve çevresinin Cebecibaşı İsmail'e çiftlik olarak verildiğine dair yazılan hükümde, bu yerlerin statüsü ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. **MAD. No: 9876**, S:.36, B.:2. Bu hükmün yazılmasından 4 ay sonra yazılan bir hükümde ise, "müceddeden *havâss-ı hümâyûna ilhâk* olunan Anavarza harâbesi ..." şeklinde bir ifade bulunmaktadır. **MAD. No: 9876**, S.:246, B.:2. 3 Mart 1693 (25 C.ahir 1104). Keza, bu ifadenin yer aldığı hükümden 2 gün sonra yazılan bir başka hükümde "Hâlâ Dergâh-ı 'Âlî Cebecibaşısı olan İsmail mahrûse-i Edirne'de Dîvân-ı Hümâyûnuma 'arz-ı hâl sunub müceddeden *havâss-ı hümâyûna ilhâk* olunan Anavarza mukâta'ası bin yüz dört senesine mahsûb olmak üzere 'uhdesinde olub ..." şeklinde bir ifade bulunmaktadır. **MAD. No: 9876**, S.:245, B.:2. 5 Mart 1693 (27 C.ahir 1104). Belirttiğimiz bu hükümde geçen "...Anavarza mukâta'ası bin yüz dört senesine mahsûb olmak üzere 'uhdesinde olub ..." ifadesine rağmen, bu mukataanın İsmail Ağa'ya iltizama verildiğine dair yazılan berat, bu son tarihten 3 gün sonrasına aittir. **MAD. No: 9876**, S.:263-264, B.:2. 8 Mart 1693 (Gurre-i Receb 1104).

[95] **MAD. No: 9876**, S.:246, B.:2. 3 Mart 1693 (25 C.ahir 1104).

bazı olaylar sonucunda Kıbrıs'ı terk edip, yine Çukurova bölgesine gelen ve *Kıbrıs Keferesi* olarak adlandırılan gurubun mensupları Anavarza'ya iskan edileceklerdi[96]. İsmail Ağa'nın yaptığı bu teklif de, devlet idarecilerince yine uygun görülmüş ve tayin olunacak mübaşir aracılığıyla, Fellâhîn ve Kıbrıs Keferesi olarak adlandırılan gurupların mensuplarının Anavarza'ya iskan edilmelerine karar verilmiştir[97].

Anavarza ve çevresindeki yerlerin ziraat edilmesi için gerekli olan halkı bulduğuna kanaat getiren Cebecibaşı İsmail Ağa, bu hususta yazılan fermanların ardından, Anavarza ve çevresine mahsus olarak oluşturulan Anavarza Mukataası'nın iltizamını alma yoluna gitmiştir. Bu amaçla Baş Muhasebe'de yapılan görüşmelerin ardından, İsmail Ağa, 11 Mart 1693 (İbtida-i Mart 1104) tarihinden itibaren zapt eylemek üzere, 60.000 akçe karşılığında bir yıllığına bu mukataanın iltizamını almıştır[98].

Anavarza Mukataası'nın 1693 (1104) yılına ait iltizamını, 60.000 akçe karşılığında alan İsmail Ağa, bir süre sonra bu mukataanın 1693 (1104) yılından sonraki 3 yıllık iltizamına da talip olmuştur[99]. İsmail Ağa'nın yaptığı bu talebinde, 1694 (1105) yılı için 100.000 akçe, 1695 (1106) yılı için 150.000 akçe ve 1696 (1107) yılı için 200.000 akçe teklif etmesi ve bu teklifin de Osmanlı idarecilerince uygun görülmesi sonucunda, Anavarza Mukataası bu meblağlar karşılığında, 1694 (1105) yılından itibaren 3 yıllığına, 28 Haziran 1693 (24 Şevval 1104) tarihinde İsmail Ağa'ya iltizama verilmiştir[100].

Anavarza ve çevresindeki yerleri kendi üzerine çiftlik olarak kaydettiren, buna ilave olarak bu yerlerin idarî ve iktisadî olarak tabi oldukları Anavarza Mukataası'nın da 4 yıllık iltizamını üzerine alan İsmail Ağa, bu yerlere yerleştirilecek olan halkın gelmede problem çıkarmasından dolayı olmalı ki, daha önce yazılan beratı yeniden yazdırmıştır. Yazılan bu son berata; Adana, Tarsus, Sis, Kars-ı Zülkadiriyye, Kınık ve

---

[96] "... Sayda ve Beyrut ve Trablusşam ve Kıbrıs Eyaletleri'nden kalkub Adana ve Sis ve Tarsus ve Kars ve Kınık Hâssı ve Payas kasaba ve kurâlarında *başıboş* olan *Fellâhîn ve Kefere re'âyâsı* Anavarza harâbesinde sâkin ve arâzîsini zirâ'at ve hirâset eylemek üzere ..." **MAD. No: 9876**, S.:245, B.:2.
[97] **MAD. No: 9876**, S.:245-246, B.:2. 5 Mart 1693 (27 C.ahir 1104).
[98] **MAD. No: 9876**, S.:263-264, B.:2. 8 Mart 1693 (Gurre-i Receb 1104).
[99] 8 Mart 1693 (Gurre-i Receb 1104) tarihli beratta İsmail Ağa Cebecibaşı olarak belirtilmesine rağmen, bir süre sonra bu görevden ya ayrılmış veya azledilmiş olmalı ki, Anavarza Mukataası'nın iltizamının 3 yıllığına bu kişiye tevcih edildiği beratta "Sâbıkâ Cebecibaşı İsmail ..." olarak kaydedilmiştir. **MAD. No: 9876**, S.:480, B.:2. 28 Haziran 1693 (24 Şevval 1104).
[100] **MAD. No: 9876**, S.:480, B.:2.

Payas'da sakin olan Fellâh ve Kıbrıs Keferesi'nin Anavarza'ya getirilip yerleştirilmesi şartının da ilave edildiğini görmekteyiz[101].

Anavarza Mukataası'nın kendisine verildiğini ve Adana, Tarsus, Sis, Kars-ı Zülkadiriyye, Kınık ve Payas'ta sakin olan Fellâh ve Kıbrıs Keferesi'nin Anavarza'ya getirilip yerleştirilmesi hususunu, aldığı bu son beratla bir daha tescil ettiren İsmail Ağa, Çukurova bölgesine giderek Anavarza ve çevresine yapılacak olan iskana devam etmek için çalışmalara başlamıştır. Fakat, İsmail Ağa bu çalışmalarında başarısız olmuştur. Adana ve Tarsus'taki bazı kişiler, yanlarına yerleşmiş olan Felâh ve Kıbrıs Keferesi guruplarının, Anavarza ve çevresine götürülüp iskan edilmelerine itiraz etmişlerdir. Özellikle, Adana şehrinin çevresinde bulunan bahçelerin sahipleri olan mahallî güç sahipleri, bahçelerinde çalışan bu kişileri korumaları altına almışlardır. İsmail Ağa ve adamlarının yaptıkları çalışmalar karşısında, "... *bunlar evlâd-ı 'Arab'dır ve vâfir zamândan berü bunda sâkindir emlâk-ı 'alâka sâhibidir* ..." şeklinde karşılık veren bu güç sahipleri, özellikle Fellâhlar'ın gitmesine engel olmuşlardır. Durumun İsmail Ağa tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Fellâh ve Kıbrıs Keferesi olarak adlandırılanların Anavarza'ya iskan edilmelerine kimsenin engel olmaması için Adana Kadısı ve Mütesellimi'ne ferman gönderilmiştir[102].

Gönderilen bu ferman ile çalışmalarında engel kalmayacağına düşünen İsmail Ağa; iskan etmek istediği kişilerden, Adana sakini olan Monla Muhammed, Monla Yusuf, Monla Salih ve Ahmed isimli 4 kişinin İstanbul'a giderek şikayette bulunmaları üzerine, bu çalışmalarında yine başarısız olmuştur. İstanbul'a giden bu kişiler, "... *evlâd-ı 'Arab fukarâsı* ..." olarak 50-100 seneden daha fazla bir süreden beri atalarının Adana şehrinde ve bahçelerinde sakin olduklarını, bu süre içinde mülk ve emlak sahibi oldukları gibi, her yıl vergilerini buralarda ödediklerini belirtmişlerdir. Bu hususları

---

[101] "...Trablusşam ve Sayda ve Beyrut Eyâletleri'nden ve Kıbrıs re'âyâsından *başıboş gelüb* Tarsus ve Adana ve Sis ve Kars ve Kınık Hâssı ve Payas toprağında ve kasaba ve kurâsında sâkin olan *Fellâh ve Kefere re'âyâ fukarâsına* kuvvet virilüb ve mezkûr Anavarza nam harâbeye iskân olunub ..." **D.BŞM.d. No:695/A**, S.:43, B.:1. 8 Temmuz 1693 (5 Zilkade 1104). Fakat, daha önceki ferman ile bu berattaki ifadelerde, Fellâh ve Kıbrıs Keferesi'nin o anda bulundukları durumla ilgili ufak bir farklılık vardır. Bu gurupların Anavarza'ya iskan edilmeleri için yazılan fermanda "...**Adana ve Sis ve Tarsus ve Kars ve Kınık Hâssı ve Payas kasaba ve kurâlarında *başıboş olan Fellâhîn ve Kefere re'âyâsı*** ..." şeklinde olan ifade, bu son beratta "... ***başıboş gelüb* Tarsus ve Adana ve Sis ve Kars ve Kınık Hâssı ve Payas toprağında ve kasaba ve kurâsında sâkin olan *Fellâh ve Kefere re'âyâ fukarâsı*** ..." şeklinde yer almıştır. Burada, ince bir laf cambazlığı vardır. Daha sonraki dönemlerde, burada ifade edilen *başıboş* terimi ihtilafların temel kaynağı olmuştur.

[102] **D.BŞM.d. No:695/A**, S.:49-50, B.:1. 11 Eylül 1693 (10 Muharrem 1105).

belirten bu kişiler, İsmail Ağa'nın almış olduğu beratta ve fermanda belirtildiği gibi, kendilerinin *başıboş* olmadıklarını da belirtip[103], İsmail Ağa'nın kendilerini Anavarza'ya götürüp iskan etmesine engel olunmasını talep etmişlerdir. Bu kişilerin yaptıkları bu talep üzerine, mal ve mülk sahibi olup, uzun müddet boyunca bulundukları yerlerde sakin olan bu kişileri İsmail Ağa'nın iskan etmeye kalkışmasına engel olunması hususunda Adana Kadısı ve Mütesellimi'ne ferman gönderilmiştir[104].

Adana şehir merkezinde yaşayan bu 4 kişinin yaptığı şikayetin ardından, bir şikayette Tarsus'tan gelmiştir. Tarsus'un Kuştimur Nahiyesi'nde Cemaat-i Aydoğanlı ve bazı köylerin zaimi olan Mustafa'nın, zeameti topraklarında uzun müddetten beri sakin olan Fellâh ve Kıbrıs Keferesi'nin, Anavarza Mukataası'nın mültezimi İsmail Ağa tarafından zorla götürülerek Anavarza'ya iskan etmek istediğini söyleyip, bunun engellemesini talep etmiştir. Yapılan bu talep üzerine, İsmail Ağa'nın bu kişinin zeameti topraklarında yaşayan kişilere karışmasının engellenmesi hususunda Adana ve Tarsus'un idarecilerine ferman gönderilmiştir[105].

Tarsus'tan yapılan bu şikayetin bir benzerinin, Karaisalu Nahiyesi'ndeki bazı mezraaları "... *ber-vech-i te`bîd der-'uhde* ..." eden dönemin Reisülküttabı Ebubekir tarafından yapıldığını görmekteyiz. Reisülküttab Ebubekir tarafından yapılan bu şikayet üzerine, İsmail Ağa'nın bu mezraalarda yaşayan Fellâh ve Kıbrıs Keferesi'ni iskan talebiyle rencide etmesinin engellenmesi hususunda Adana Valisi ve Kadısı'na ferman gönderilmiştir[106].

Anavarza ve çevresindeki bölgelerin çiftlik sahibi ve Anavarza Mukataası'nın mültezimi olan İsmail Ağa, Anavarza ve çevresini tam olarak iskan etmeyi başaramadan, 1694 yılında katl edilmiştir[107]. İsmail Ağa'nın katl edilmesinin, hakkında yapılan şikayetlerden, özellikle de Reisülküttab Ebubekir tarafından yapılan şikayetten

[103] "... nefs-i Adana'nın şehrinde ve bağçelerinde sâkin olan evlâd-ı 'Arab fukarâsı olub ebâ 'ann-ceddin ba'zımız yüz seneden ve ba'zımız elli seneden mütecâviz mutavattın ve mülk ve emlâk sâhibi olub her sene emr ile vâki' olan tekâlifden hissemize düşeni sâkin olduğumuz mahalde ve karyemiz ahâlisi ile mâ'en edâ idüb kusûrumuz yoğiken sâbıkâ Cebecibaşı olan İsmail nâm kimesne Anavarza harâbesin üzerine der-'uhde ve iltizâm itmekle berâtında ta'yîn olan Sayda ve Beyrut ve Trablus perâkendelerinden *başıboş re'âyâ* ve Kıbrıs Keferesi olub emlâk ve arâzî sâhibleri olmıyanlar deyü ta'yîn ve tasrîh olunmuşiken mezbûr kanâ'at itmeyüb mücerred celb-i mâl içün emlâk ve arâzîmiz terk ve harâbe-i mezbûreye iskân teklîf idüb şerr-i ta'yîn itmekle ziyâde gadr itmişdir ..." **D.BŞM.d. No:695/A**, S.:79, B.:1.

[104] **D.BŞM.d. No:695/A**, S.:79, B.:1. 4 Kasım 1693 (5 R.evvel 1105).

[105] **MAD. No: 17904**, S.:14, B.:1. 20 Aralık 1693 (21 R.ahir 1105).

[106] **MAD. No: 17904**, S.:67-68, B.:2. 26 Ocak 1694 (29 C.evvel 1105).

[107] M.Süreyya; **S.O., C.:3.**, s.811.

dolayı mı, yoksa başka bir nedenden mi dolayı olduğu hususunda herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

İsmail Ağa'nın katl edilmesinin ardından, Anavarza ve çevresinin iskan edilmesi hususunda yapılan çalışmalara devam edilmiştir. Yapılan bu çalışmalar sırasında, Fellâh ve Kıbrıs Keferesi dışında, Sis ile Kars-ı Zülkadiriyye Sancakları'nda yaşayan ve avarız hanesine kayıtlı olmayan cemaatlerden Anavarza ve çevresine iskan edilmesi düşünülen cemaatlerden, Ayrımlu (Ayrımoğulları) Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler iskan edilme çalışmalarına karşı çıkmışlardır. Bu cemaate mensup olan bazı kişiler, kendilerinin tımar erbabı olup, Kars-ı Zülkadiriyye'de sakin oldukları halde, Anavarza ve çevresine yapılan iskan için görevli olan Hızır adlı kişinin[108], kendilerini Anavarza'ya iskan etmek istediğini belirtip, bu kişinin kendilerini iskan hususunda rahatsız etmesine engel olunmasını talep etmişlerdir. Yapılan bu talep üzerine, Hızır adlı kişinin, bu kişileri Anavarza'ya iskan etme teşebbüsünün engellenmesi hususunda bölgedeki idarecilere ferman gönderilmiştir[109]. Hızır adlı kişinin de yaptığı çalışmalar sonucunda bir kısım halk, bu bölgeye götürülmesine rağmen, şehir ve kasabalarda yaşayan Fellâh ve Kıbrıs Keferesi'nin buraya götürülüp iskan edilmesinde başarılı olunamamıştır.

Anavarza ve çevresine yapılması istenen, Fellâh ve Kıbrıs Keferesi'nin iskanları ile ilgili çalışmaların yapıldığı bu dönemde, bu bölgenin başka bir problemin ortaya çıktığını görmekteyiz. Ortaya çıkan bu problem, daha önceki dönemde Rakka'ya iskan edilen Lek, Akbaş ve Hacılar Cemaatleri mensuplarından bir kısmı firar ederek Çukurova bölgesine gelmesidir. Çukurova bölgesine gelen bu cemaatlerin mensuplarının bir kısmı İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden Kara Hüseyinlü Ceridi Cemaati'nin içine girip saklanırken, bir kısmı da Anavarza ve çevresine giderek burada izinsiz olarak yaşamaya başlamışlardır[110].

Bu arada, İsmail Ağa'nın katl edilmesinin ardından, Anavarza ve çevresindeki yerlerin tabi olduğu Anavarza Mukataası, 1695 (1106) ve 1696 (1107) yıllarında kimsenin talip olmaması nedeniyle iltizama verilememiştir. İsmail Ağa'nın katl

---

108 "... Anavarza iskânına ... iskân itdirmeğe me'mûr olan Hızır ..." **MAD. No: 9879**, S.:380, B.:3. Hızır adlı bu kişinin, katl edilen İsmail Ağa'nın bir yakını mı olduğu, yoksa devlet tarafından mı görevlendirildiği hususunda herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

109 **MAD. No: 9879**, S.:380-381, B.:3. 31 Mayıs 1695 (17 Şevval 1106).

110 **M.D. No:105**, S:.68, H.:309; **MAD. No: 9879**, S:.81, B.:1.

edilmesinden yaklaşık 2,5 yıl sonra, bu mukataaya Şükrü Hüseyin ve Mustafa Ağa isimli 2 kişi[111] talip olarak, 1697 (1108) yılı için 60.000 akçe, 1698 (1109) yılı için 100.000 akçe ve 1699 (1110) yılı için 210.000 akçe teklif etmişlerdir. Bu kişilerin yaptıkları bu teklifin devlet idarecilerince de kabul edilmesi üzerine, Anavarza Mukataası bu kişilere 3 yıllığına iltizama verilmiştir[112].

Anavarza Mukataası'nın iltizamın alan bu kişiler, İsmail Ağa'nın yaptığı gibi, Fellâh ve Kıbrıs Keferesi'nin Anavarza ve çevresine götürülüp iskan edilmesi için çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda, iskan edilmesi istenen kişilerin, bir kısmı götürülmesine rağmen, şehir ve kasabalarda yaşayanları, önceki dönemlerde olduğu gibi Anavarza ve çevresine gitmek istememişlerdir. Bu kişilerin, Anavarza ve çevresine iskan edilmeleri için gönderilen ferman üzerine, iskana gitmek istemeyen bu kişiler Adana'da mahkemeye çıkarılmışlardır. Adana'da mahkemeye çıkarılan bu kişiler; kendilerinin uzun müddetten beri buralarda yaşadıklarını, mal ve emlak sahibi olduklarını, bu nedenden dolayı da sakin oldukları yerleri terk etmek istemediklerini belirtmişlerdir. Bu şekilde itirazlarını belirten Fellâh ve Kıbrıs Keferesi'ne mensup kişiler, *bir yerde 10 seneden fazla yaşayan kişinin kaldırılmasının kanunlara aykırı olduğunu* da ilave ederek, kendilerinin haklı olduğunu ispat etmeye çalışmışlardır. Belirttiğimiz itirazları yapan bu kişiler, çok daha önemli bir hususu ifade etmişlerdir. Bu kişilere göre; kendilerinin iskan edilmesi istenilen *Anavarza ve çevresinde olan bölge, Ekrâd ve Türkmân eşkıyalarının yatağı haline gelmiş* bulunmaktadır, Bundan dolayı, bu yerlerde kendilerinin can, mal ve ırz güvenliği olmayacağı için, buralarda ikamet etmeleri söz konusu değildir. Bu kişilerin söyledikleri sözlerin, Adana'da yaşayan diğer kişilerce de tasdik edilmesi sonucunda[113], durum İstanbul'a bildirilmiştir.

---

[111] **Şükrü Hüseyin,** Ocak 1695 tarihinden sonraki dönemde uygulanmaya başlanan malikane sistemi dahilinde, bazı mukataaların mahallinde satışı için görevlendirilen kişilerden olup, Adana başta olmak üzere, Malatya ve Halep'te malikane satışı yapan kişidir. **Mustafa Ağa** ise, Anavarza ve çevresini çiftlik olarak üzerine kaydettiren ve buraların bağlı olduğu Anavarza Mukataası'nın bir dönemler iltizamını aldıktan sonra katl edilen **İsmail Ağa'nın eniştesidir.** Erol Özvar; **Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması**, İstanbul, 2003, s.83-84, 288.

[112] Bu mukataanın iltizama verilmesi ile ilgili berat kaydının suretine ulaşamamış bulunmaktayız. Yukarıda belirttiğimiz rakamlar, daha sonraki dönemde yazılmış olan bir hükümden alınmıştır. **MAD. No: 3473**, S.:205-206, B.:2.

[113] "... Fellâhîn ve Kefere meclis-i şer'e ihzâr olundukda takrîr-i kelâm idüb '... *ekserimiz ebâ 'ann-ceddin yüz seneden mütecâviz bu diyârda sâkin olub bi-nefsihi gelenlerimizden dahî otuz seneden mukaddem gelmiş kimesne olmayub her birimiz emlâk ve arâzî sâhibi olub şer'-i mutahharada Ehl-i İslâm ve*

Adana şehir merkezi ile çevredeki kasabalarda yaşayan Fellâh ve Kıbrıs Keferesi'ne mensup kişilerin yaptıkları bu itirazların İstanbul'a gönderilmesinin ardından, durum İstanbul'daki idarecilerce değerlendirilmiş ve bu kişilerin Anavarza'ya iskan edilmeleri hususunda rahatsız edilmemeleri hususunda Adana Kadısı'na ferman gönderilmiştir[114].

Adana ve çevresindeki Fellâh ve Kıbrıs Keferesi'ne mensup kişilerin yaptıkları itirazların benzerinin, Tarsus'tan da İstanbul'a gönderildiğini görmekteyiz. Tarsus'tan yapılan bu itirazlar üzerine, Adana'dakilerde olduğu gibi, bu kişilerin Anvarza'ya iskan edilmeleri hususunda rahatsız edilmemeleri hususunda Tarsus Sancakbeyi ve Kadısı'na ferman gönderilmiştir[115].

Anavarza ve çevresine yapılması istenen iskan ile ilgili olarak ortaya çıkan bu itirazların sonucunda, bölgeye yapılması düşünülen iskan başarısız olmuş gibi görünmektedir. Daha önceden bu bölgeye götürülen bazı kişilerin ise, Lekvanik Ekradı Cemaatleri başta olmak üzere, Rakka iskan firarilerinin gelip, bu yerlere yerleşmeye başlamaları üzerine bu bölgeyi terk ettiklerini görmekteyiz.

Anavarza ve çevresine iskan edilmelerinde başarılı olunamayan *Fellâhân Taifesi*'ne mensup olan kişilerin, daha sonraki yıllarda oluşturulan *Fellâhân Taifesi Mukataası* dahilinde idare edilmeye başladığını görmekteyiz[116]. Keza; Kıbrıs Keferesi olarak adlandırılan gurubun önemli bir kısmının, daha sonraki yıllarda Kıbrıs'a geri dönmeleri için gönderilen fermanlar ve yapılan çalışmalar sonucunda Kıbrıs'a geri döndüklerini görmekteyiz[117].

Ehl-i Zimmet'den bir ahadı eğer vatan-ı aslî ve eğer vatan-ı ikâmetden bilâda iclâ câ'iz olmadığından mâ'adâ bir re'âyâyı vatan-ı ikâmetden on seneden sonra iclâ hilâf-ı kânûn olub ve iskân olunduğumuz sûretde ***harâbe-i mezbûre mâ`vâ-yı eşkıyâ olmağla erâzil-i Ekrâd ve Türkmân ve sâ`ir erbâb-ı bağy ve tuğyân emvâl ve erzâkımızı nehb ve gâret ve nüfûsumuzu katl ve ı'râzımızı hetk ve ihânet itmeleri mukarrerdir*** *iskân-ı mezbûr bir vecihle mümkün değildir*' deyü tazallüm eylediklerinde keyfiyet-i ahvâl ahâlî-i diyârdan sû`âl olundukda hâl minvâl-i meşrûh üzere olduğun ihbâr eylediklerin ..." **MAD. No: 3473**, S.:205, B.:2.

[114] "... tâ`ife-i mezbûrenin her biri emlâk ve arâzî sâhibi olmalarıyla zikr olunan Anavarza nâm mahalle iskânlarıçün min-ba'd fukarâ ta'cîz ve rencîde olunmamak üzere ..." **MAD. No: 3473**, S.:205-206, B.:2. 22 Aralık 1697 (8 C.ahir 1109).

[115] **MAD. No: 3473**, S.:236-237, B.:2. 2 Ocak 1698 (19 C.ahir 1109).

[116] **A.Ş.S. No:20**, S.:15, B.:30-31; **A.Ş.S. No:103**, S.:28, B.:53-b; **A.Ş.S. No:126**, S.:15, B.:28. Bu mukataanın yıllık 500 kuruş malı var idi. **A.Ş.S. No:103**, S.:77, B.:150; **A.Ş.S. No:128**, S.:153, B.:227.

[117] **A.Ş.S. No:41**, S.:79, 81-82, B.:142, 147; **At.Ş.D. No:58**, S.:210, H.:3.

3-1698'den Sonraki Yıllarda Anavarza ve Çevresinin İskanı İçin Yapılan Çalışmalar

Başta Fellâhân Taifesi ve Kıbrıs Keferesi'nin mensupları olmak üzere, Çukurova ve çevresinde bulunan bazı gurup ve kişilerin, Anavarza ve çevresine yapılması düşünülen iskanının başarısız olması sonucunda bu bölge yeniden atıl bir durumda kalmaya başlamıştır. Atıl olarak duran bu bölge, başta Lekvanik Ekradı Cemaatleri olmak üzere, Rakka iskan firarilerinin mekanı haline gelmiştir. Anavarza ve çevresinde yaşamaya başlayan bu cemaatlerin mensuplarının, çevrede bulunan Bahrilü Cemaati mensupları ile birleşerek eşkıyalıklarda bulunamaya başlamaları üzerine, bu cemaatlerin itaat altına alınarak, bölgeden uzaklaştırılması için Adana Beylerbeyi Kürt Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[118].

Yapılan bu görevlendirmeye rağmen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin Anavarza ve çevresindeki varlıkları devam etmiştir. Bu cemaatlerin mensuplarının Rakka'ya iskan edilmeleri için yapılan çalışmalara rağmen, Anavarza'da yaşamaya devam eden bu cemaatlerin mensuplarının, yaz mevsiminde Develü Ovası'na giderek, çevrede bulunan bazı köy ve kasabalarda eşkıyalık olaylarına girişmeleri üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının yakalanarak Kıbrıs'a sürülmelerine karar verilmiştir[119]. Verilen bu karar üzerine, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin mensuplarının dağlık bölgelere kaçmaları nedeniyle, bu karar uygulanamamış ve bu cemaatlerin mensuplarının Anavarza ve çevresindeki varlıkları devam ettiği gibi, çevrede bulunan bölgelerdeki eşkıyalıkları daha da artmıştır.[120]. Rakka'ya geri götürülemedikleri gibi, Kıbrıs'a iskan edilmelerinde de başarılı olunamayan Lekvanik Cemaatleri mensuplarının, yaptıkları bu eşkıyalıkların önünün alınması amacıyla bu defa da Halep Eyaleti'nde bulunan Menbic Nahiyesi'ne iskan edilmelerine karar verilmiştir[121].

Halep Eyaleti'nde bulunan Menbic Nahiyesi'ne iskan edilmeleri için, yakalanarak bu bölgeye götürülen Lekvanik Cemaatleri mensuplarının bir kısmı, kısa bir süre sonra burayı terk ederek tekrar Çukurova bölgesine gelmişlerdir. Menbic'de ikamet etmeyerek

---

118 **A.Ş.S. No:101**, S.:163, B.:260; **M.D. No:111**, S:.31, H.:85. Haziran Ortaları 1699 (Evahir-i Zilhicce 1110)

119 **A.Ş.S. No:101**, S.:216-217, B.:346; **M.D. No:112**, S:.100, H.:325. Aralık Sonları 1701 (Evahir-i Receb 1113).

120 **A.Ş.S. No:101**, S.:238, B.:383; **M.D. No:114**, S:.44, H.:1.

121 **M.D. No:114**, S:.44, H.:1. Mart Ortaları 1703 (Evahir-i Şevval 1114).

Çukurova bölgesine gelen bu cemaatlerin mensupları, daha önceki dönemlerde haklarında yapılan sert takibatlardan aldıkları ders nedeniyle de Anavarza çevresine gidememişlerdir. Gidecek yerleri bulunmayan bu cemaatlerin mensuplarının çoğunluğunun birer ikişer ayrılarak çevrede bulunan cemaatlerin ve köylerin içine karışması sonucunda bu cemaatlerin mevcut halkının toplam sayısı 300'den daha da aşağıya düşmüştür[122].

Bu durumun devam etmesi sırasında, Lekvanik Cemaatleri'nin ileri gelenlerinin Anavarza'ya iskan edilmeleri talebi gündeme gelmiştir. Bu cemaat ileri gelenleri yaptıkları bu talepte, sahip oldukları atları ve silahları satıp öküz alarak ziraat edip, bundan sonra içlerinden eşkıyalık yapanlar olursa kendilerinin bunları yakalayıp teslim edeceklerini ve yaylak zamanında başka sancağa gitmeyerek çevrelerinde bulunan bölgelerde yaylayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu kişiler ayrıca, Anavarza Mukataası'nın yıllık 1.750 kuruş malına 3.250 kuruş zam yapılarak toplam 5.000 kuruş olmasını, bu meblağ ile birlikte kendi cemaatlerinin üzerlerine kayıtlı olan 6.500 kuruş vergiyi de vereceklerini belirtip bu isteklerini dönemin Adana Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya iletmişlerdir. Bu tekliflerin Vezir Yusuf Paşa tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan Lek, Akbaş, Kızılkoyunlu, Hacılar ve Yoralar[123] Cemaatleri mensuplarının Anavarza'ya iskan edilerek, 6500 kuruş yıllık vergilerinin Adana Mukataası'na dahil edilmesine karar verilmiştir[124].

Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerin Anavarza ve çevresine iskan edilmeleri için verilen bu kararın çevrede duyulması üzerine, daha önceki dönemlerde, bu cemaatlerin mensuplarının yaptıkları eşkıyalıklarından dolayı çok zarar görmüş olan

---

122 "... Anavarza'da temekküne dahî bilâ-fermân cesâret idemeyüb ve bir tarafa perâkende oldukları el-yevm üç yüz mikdârı ev bâkî kalub anlar dahi fakîrü'l-hâl ..." **M.D. No:114-1**, S:.107, H.:2.

123 Anavarza'ya iskan ile ilgili verilen bu kararda Yoralar Cemaati'nin ismi bulunmasına rağmen, bu cemaatin mensupları daha önceki dönemlerde olduğu gibi, Adana şehir merkezinde oturmaya devam etmişlerdir. **A.Ş.S. No:104**, S.:20, B.:27; **A.Ş.S. No:105**, S.:24, B.:40.

124 "... ba'de'l-yevm kadîmden sâkin oldukları Anavarza harâbesi toprağında kendü hâllerinde oturub bârgîrlerin satub ve öküz alub zirâ'atci olub bundan sonra içlerinde birisi bir dürlü fesâda şürû' ider ise Boybeğleri ve cemâ'at Kethüdâları ve ihtiyârları ma'rifetiyle ahz ve Adana Kal'esi'nde kal'ebend itdirilüb ve yaylak vaktinde aher sancağa gitmeyüb yine livâ-i mezbûrede münâsib olan bir karîb mahalde yaylayub ve vakt-i şitâda Anavarza toprağında zirâ'at ve hirâset ve hâsıl eyledikleri mahsûlün a'şâr-ı şer'iyyesin virüb harâbe-i mezbûreyi şîn ve abâdân ve Anavarza Mukâta'ası'nın mâlı olan bin yedi yüz elli gurûşun üzerine üç bin iki yüz elli gurûş dahî zamm ve ilhâk ve senevî mâlı beş bin gurûş olmak üzere ve mahall-i mezbûru zer' ve hars eylemezler ise yine mâl-ı mîrîye kesr ve noksân gelmeyüb bedel-i a'şâr beş bin gurûş kendülerden tahsîl olunmak şartıyla fî-mâ-ba'd zirâ'at ve hirâset ve hâsıl eyledikleri mahsûlleri bin yüz on beş senesi Martı ibtidâsından mahall-i mezbûrede çiftci ve ra'iyyet kayd olunub Adana Mukâta'ası'na zamm ve ilhâk olunmak ..."**MAD. No: 8458**, S:.210-211, B.:1. 30 Eylül 1703 (19 C.evvel 1115).

Develü ve çevresi sakinleri bu karara itiraz etmişlerdir. Develü ve çevresi sakinleri yaptıkları bu itirazlarında, eski dönemlerde meydana gelen olayları belirtip, bu cemaatlerin Anavarza'ya iskan edilmesi durumunda bundan sonraki dönemde de bu olayların devam edeceğini belirterek, bu cemaatlerin Anavarza'ya iskan edilmesi kararına iptal edilmesini istemişlerdir. Yapılan bu itiraz üzerine; Anavarza'ya iskan edilmesine karar verilen bu cemaatlerin, yapılan bu itirazda belirtildiği gibi bundan sonraki dönemde çevrelerine zarar verme ihtimallerinin olup olmadığının araştırılarak bölgenin düzenine zarar verecek uygulamalara imkan verilmemesi için Adana Beylerbeyi görevlendirilmiştir[125].

Yapılan araştırmanın olumlu sonuç vermesinden dolayı olmalı ki bu görevlendirmeden kısa bir süre sonra Lekvanik Ekradı Mukataası'nın, bir dönem Adana Eyaleti Mukataası'na dahil edildiğini, ardından da bu mukataadan ayrılarak yeniden Hass haline getirilen İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na dahil edildiğini görmekteyiz[126].

1704 yılında Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin Anavarza ve çevresine iskan edilmesinden bir süre sonra bu cemaatin mensuplarından bazı kişilerin çevrelerindeki bölgelerde eşkıyalık yapmaya başladıklarının İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının eşkıyalıklarının engellenmesi ve nezre bağlanmaları hususunda Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa görevlendirilmiştir[127]. Yapılan bu görevlendirmenin sonucunda bu cemaatlerin mensuplarının nezr hücceti vermeleri sonucunda olarak, bu cemaatlerin mensuplarının 1705 yılında Anavarza'da sakin olduklarını görmekteyiz[128].

---

[125] "... sâbıkâ Adana Vâlîsi Vezîr Yusuf Paşa'nın 'arzı mûcebince altı bin beş yüz gurûş mâl-ı kadîmi Anavarza mâlına idhâl ve Anavarza'ya iskânları fermân olunub ancak Develü ahâlîsi 6-7 seneden berü vilâyetimize gelüb vech-i meşrûh üzere bu kadar şekâvet ve te'addî eylediler Anavarza'da iskân olunurlar ise yine kemâ-fi'l-evvel te'addîye tasaddî iderler deyü 'arz-ı hâl ve teşekkî itmeleriyle sen ki mîr-mîrân-ı mûmâ-ileyhsin ... emrim vusûlünde Lek Evânik Ekrâdı'ndan olan mezkûrların Anavarza harâbesinde iskânları men' ve çervaden bir nesneyi mükâzemet olur mı ve mahall-i merkûmede iskânları fermân olundukdan sonra iskânları bâbında vârid olan emrde derc olunan şurûta ri'âyet itmeyüb Develü ahâlîsinin teşekkîleri üzere yine te'addîye tasaddî eyledikleri vâki' midir ve vâki' olduğu hâlde ne vecihle te'dîb olunmak münâsibdir hâsılı bu hususu etrâflarında olan ahâlî-i kazâdan istifsâr ve sûret ihrâac idüb ana göre emrim virilmek ..."**M.D. No:114-1**, S:.107, H.:2. Ocak Başları 1704 (Evahir-i Şaban 1115).

[126] **A.Ş.S. No:105**, S.:97, B.:157. 16 Ağustos 1704 (14 R.ahir 1116).

[127] **M.D. No:114-1**, S:.473, H.:3. Mart Ortaları 1705 (Evasıt-ı Zilkade 1116).

[128] **A.Ş.S. No:30**, S.:44-45, B.:59-60; **M.D. No:114-1**, S:.609, H.:4. Ağustos Ortaları 1705 (Evasıt-ı R.ahir 1117).

Anavarza ve çevresine iskan edilen Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensupları bir süre bu yerlerde herhangi bir olaya karışmadan yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Ancak bu cemaatlere mensup bazı kişilerin, yine bu çevrede bulunan İmamkuluoğlu ve Kara Gündüzlü Cemaatleri mensuplarından kendilerine katılan kişilerden oluşan 200 kişilik bir gurupla Develü Kazası'na giderek eşkıyalıklarda bulunmaları üzerine, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin bölgede bulunmasının zararlı olduğuna karar verilerek, Rakka'ya iskan edilmesi için Rakka ve Karaman Valileri, Adana Beylerbeyi ile Kayseri ve Niğde Sancakbeyleri görevlendirilmişlerdir[129].

Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin Rakka'ya iskan edilmeleri için verilen karar sonrasında, bu cemaatlerin mensuplarından bazıları dağlara kaçarak itaat etmek istememişlerse de, yapılan askerî harekatlar sonucunda, bu kişiler ile birlikte diğer cemaat mensupları Rakka'ya götürülerek iskan edilmişlerdir. Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin Anavarza ve çevresindeki yerlerden Rakka'ya götürülmelerinin sonucunda, bu yerler yine atıl bir durumda kalmıştır.

Anavarza ve çevresindeki yerlerin, bu şekilde atıl olarak kalması üzerine, Anavarza Mukataası'nın da 1750 kuruş ile bu dönemde bağlı olduğu Adana Mukataası'nın iltizamını almış olan Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa[130], bu yerlerde ziraat yapılmasını sağlamak amacıyla başka bir çare düşünmüştür.

Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa; aslen Danişmendlü Mukataası'na tabi olan, ancak Çukurova ve çevresinde konar göçer olarak yaşamlarını sürdüren Küşne ve Köpeklü Cemaatleri mensuplarının, herhangi bir yerde sakin olmadıklarını İstanbul'a bildirerek, bu kişilerin Anavarza'daki boş arazilere iskan edilmelerini teklif etmiştir. Yapılan bu teklif üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının, Anavarza'ya iskan edilmelerine ve üzerlerine kayıtlı olan 2310 kuruşun Adana Mukataası'na dahil edilmesine karar verilmiştir[131].

---

[129] **M.D. No:114-1**, S:.702, H.:1. Şubat Ortaları 1706 (Evahir-i Şevval 1117). Bu cemaatlerin Rakka'ya gönderilmesi için alınan bu karara rağmen, Lekvanik Ekradı Mukataası'nın yıllık 6.500 kuruş malı bir süre sonra Adana Eyaleti Mukataası dahilinde gösterilerek dönemin Adana Beylerbeyi'ne iltizam edilmiştir. **A.Ş.S. No:104**, S.:45-46, B.:61. 28 Mayıs 1706 (14 Safer 1118). Bu hususla ilgili problemlerin çıkması sonucunda Adana şehir merkezinde yaşayan 16 kişilik Yoralar Cemaati'nin malı hariç olmak üzere, diğer cemaatler Adana Mukataası'ndan ifraz edilmiş ve yıllık vergilerinin tutarı olan 6.500 kuruştan 500 kuruş indirilerek 6.000 kuruş mal ile Rakka Mukataası'na dahil edilmiştir. **MAD. No: 8458**, S:.211, B.:4. 13 Ocak 1707 (8 Şevval 1118).

[130] **A.Ş.S. No:104**, S.:38, B.:53-b. 10 Mart 1707 (5 Zilhicce 1118).

[131] **MAD. No: 8458**, S:.253, B.:1. 15 Ocak 1708 (21 Şevval 1119).

Ancak bu cemaatlerin mensuplarının Anavarza ve çevresine gelip sakin oldukları ile ilgili elimizde bilgi bulunmamaktadır. Küşne ve Köpeklü Cemaatleri'nin mensuplarının eskiden oldukları gibi konar göçer olarak yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu cemaatlerin mensuplarının 1711 yılında Hama'ya iskan edilmeleri için karar verilmesine[132] rağmen, bu hususta da başarılı olunamamıştır. Uzun bir müddet konar göçer olarak yaşamlarını sürdüren bu cemaatlerin mensuplarının yıllık vergilerinin, 1704-1718 yılları arasındaki dönemde tam olarak toplanmasının mümkün olmaması üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının idaresi İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Voyvodalarına havale edilmiştir[133].

1706-1707 yıllarında yapılan çalışmalar sonucunda Rakka'ya götürülerek burada iskan edilen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin mensupları, bir süre bu bölgede sakin olduktan sonra, tekrar bu bölgeyi terk ederek Çukurova bölgesine doğru gelmeye başlamışlardır[134]. Bu firarilerin yakalanarak geri gönderilmeleri için yapılan çalışmalara rağmen, Çukurova ve çevresinde bulunan yerlerdeki Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin mensuplarının varlığına bir türlü son verilememiştir. Anavarza ve çevresine izinsiz olarak yeniden yerleşmeye başlayan bu cemaatlerin mensuplarının, Niğde, Yahyalu ve Kayseri çevresinde meydana getirdikleri eşkıyalık olayları üzerine, Rakka'ya geri götürülerek burada iskan edilmeleri için yapılan faaliyetlerden üzerine, bir çok kişi kaçarak Kozan Dağı'nda ikamet etmekte olan Kozanoğulları'na sığınmışlardır[135].

Yapılan bütün çalışmalara rağmen, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin mensuplarının Rakka'ya geri götürülmelerinde başarılı olunamaması üzerine, bu cemaatlerin bir kısmının, daha önceden gidip eşkıyalık yaptıkları Develü yakınındaki Harmancık'a iskan edilmeleri gündeme gelmiştir. Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin Boybeyi ve Kethüdaları'ndan bir kısmı İstanbul'a giderek, buradaki idarecilerle yaptıkları görüşmeler sonucunda Lek, Kırıntılı ve Hacılar Cemaatleri'nin Develü Kazası'nda bulunan Harmancık adlı bölgedeki harap köylere, Akbaş Cemaati'nin Adana Kazası'nda bulunan Ağba ve Boğalu ile diğer harap köylere yerleştirilmelerine karar verilmiştir[136].

---

[132] **At.Ş.D. No:58**, S.:146-147, H.:1. Ocak Ortaları 1711 (Evail-i Zilhicce 1122).
[133] **A.Ş.S. No:18**, S.:170, B.:288. 16 Ocak 1719 (24 Safer 1131).
[134] **A.Ş.S. No:19**, S.:29-30, B.:40. Temmuz Başları 1711 (Evail-i C.evvel 1122).
[135] **At.Ş.D. No:58**, S.:95-96, H.:3. Kasım Başları 1711 (Evasıt-ı Ramazan 1122).
[136] **A.Ş.S. No:42**, S.:112, B.:245. 6 Mart 1713 (8 Safer 1125).

Ancak bu cemaatlerin mensuplarının, yeniden eşkıyalık olaylarına başlamaları üzerine, bu cemaatlerin tekrar Rakka'ya götürülerek, burada iskan edilmelerine karar verilmiştir[137]. Bu cemaatlerin Rakka'ya iskan edilmeleri için yapılan çalışmalar, daha önceki kararların çoğunda olduğu gibi, yine başarısız olmuştur. Gönderilen fermanlarla, yapılan görevlendirilmelere rağmen bu hususta başarı sağlanamaması üzerine 1715 yılında, bu cemaatlerin Anavarza'ya iskanı gündeme gelmiştir.

Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin mensupları haklarında yapılan takibatın devam ettiği dönem içerisinde, bu cemaatlerin ileri gelenleri, dönemin Adana Beylerbeyi Hacı Mehmed Paşa ile görüşerek, kendilerinin Rakka'ya gitmek istemediklerini belirtmiş ve Anavarza'ya iskan edilmelerini talep etmişlerdir. Yapılan bu talep ile birlikte, bu kişiler 1703 yılında Anavarza'ya yapılan iskanda olduğu gibi sahip oldukları atları ve silahları satıp öküz alarak ziraat etmeyi, bundan sonra içlerinden eşkıyalık yapanlar olursa kendilerinin bunları yakalayıp teslim etmeyi ve yaylak zamanında başka sancağa gitmeyerek çevrelerinde bulunan bölgelerde yaylayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bunlara ilave olarak, 1713 yılında tespit edildiği şekilde[138] olmak üzere ödemeleri gereken yıllık vergileri ile birlikte Anavarza Mukataası'nın yıllık 1750 kuruş malının Adana Mukataası'na dahil edilmesini de talep eden bu kişilerin taleplerinin İstanbul'a bildirilmesinin ardından, bu talepler İstanbul'daki idarecilerce de uygun görülmüş ve bu cemaatlerin Anavarza'ya iskan edilmelerine karar verilmiştir. Anavarza'ya iskan edilmesine müsaade edilen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden; Lek, Kırıntılı, Hacılu, Akbaş ve Kızılkoyunlu Cemaatleri'nin mensuplarının Rakka ve diğer bölgelerde bulunanlarının da buraya getirilerek yerleştirilmesine kimsenin karışmaması ve iskan edilecek cemaatlerin mensuplarının eşkıyalık ve itaatsizlik ihtimaline karşı nezre bağlanmalarını alınan karara ilave eden devlet idarecileri, durumu Adana ve Rakka'daki yetkililere fermanla bildirmiştir[139].

Anavarza'ya iskan edilen bu cemaatlerin mensuplarından bazı kişilerin, küçük çaplı eşkıyalık olaylarına karışmasına rağmen, 1715-1718 yılları arasındaki dönemde

---

[137] **M.D. No:120**, S.:91-92, H.:392; A.Refik; **a.g.e.**, s.145-147, B.:195. Ocak Ortaları 1714 (Evahir-i Zilhicce 1125).

[138] 1713 yılında yapılan düzenlemeye göre Lekvanik Ekradı Cemaatleri; 1713 (1125) senesinde 1.500 kuruş, 1714 (1126) senesinde 3.500 kuruş, 1715 (1127) senesinde 5.000 kuruş ve 1716 (1128) senesinde 6.000 kuruş yıllık vergi vereceklerdi. **A.Ş.S. No:42**, S.:112, B.:245. 6 Mart 1713 (8 Safer 1125).

[139] **A.Ş.S. No:39**, S.:101, B.:139; **MAD. No: 8458**, S:.214-d, 215, B.:1. 31 Ocak 1715 (25 Muharrem 1127).

Anavarza ve çevresinde sakin olduklarını görmekteyiz. Bu dönem içerisinde, Anavarza'ya iskan edilen cemaatlerden Kızılkoyunlu Cemaati'nin mensuplarından bir kısmının, bu bölgeyi terk ederek Kırşehir Sancağı'nda bulunan Süleymanlu Kazası'ndaki köylere yerleştikleri görülmektedir[140].

Anavarza'da yaşamlarını sürdüren Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensupları ise, 1718 yılında mültezimlerin haksız vergi talepleri ile karşılaşmışlardır. İltizamını aldıkları bu mukataaya bağlı olan kişilerden ne kadar fazla tahsil edebilirim düşüncesinde olan bu kişiler, kişi başına 5 kuruş tespit edilmiş olan yıllık verginin 3-4 katı miktarında meblağlar talep etmeye başlamışlardır. Meydana gelen bazı olayların sonucunda, Lekvanik Ekradı cemaatlerine mensup bazı kişiler, Anavarza ve çevresini terk ederek İçil ve Silifke taraflarına gidip bu bölgede yaşamaya başlamışlardır[141].

Anavarza'ya iskan edilen Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensuplarından bazılarının, bu şekilde İçil, Silifke ve Kırşehir taraflarına gitmelerinin yanında, Lek, Kırıntılı ve Hacılar Cemaatleri'ne mensup olan bazı kişiler de Develü civarındaki Harmancık adlı bölgeye gidip sakin olmaya başlamışlardır. Develü ve çevresine giden bu kişilerin bir kısmının, çevrede bulunan bölgedeki halkın mallarını gasp etmeye başlaması ve bazı kişileri katl etmeleri üzerine, devlet idarecilerinin dikkatleri bu cemaatlerin üzerine çevrilmiştir[142].

Develü ve çevresinde meydana gelen bu eşkıyalık olaylarının devam etmesi üzerine, 1721 yılında, bu eşkıyalıklara neden olanların, cemaatlerinin Kethüda ve ileri gelenlerinin aracılığıyla yakalanarak cezalandırılması ve Kızılkoyunlu Cemaati dışında kalan bütün Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin bulundukları bölgelerden kaldırıp Anavarza'ya götürülerek iskan edilmeleri kararlaştırılmıştır. Verilen bu karara göre, bu cemaatlerin mensuplarının daha sonraki dönemde ata binmeyerek silah taşımamaları için ellerinde bulunan silahlarının alınarak Adana Kalesi'ne konulması ve bu cemaatlerin ileride herhangi bir huzursuzluğa neden olmayacaklarına dair taahhüt altına

140 Buna rağmen Lek, Kızılkoyunlu, Hacılu, Akbaş ve Kırıntılı Cemaatleri mensuplarının büyük bir kısmı Anavarza civarında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. **A.Ş.S. No:21**, S.:117-118, B.:181.

141 **A.Ş.S. No:18**, S.:174-175, B.:298-299.

142 **M.D. No:130**, S.:210, H.:1.

alınmasından sonra uygun olan yerlere iskan edilmeleri için dönemin Adana Beylerbeyi görevlendirilmiştir[143].

Verilen bu karara rağmen, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'ne mensup olan bazı kişiler, Harmancık ve çevresinde yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu arada, Anavarza'ya iskan olunmayarak, Kırşehir Sancağı'nda ikamet etmesine izin verilen Kızılkoyunlu Cemaati mensuplarının, Kırşehir ve Ürgüp çevresinde meydana getirdikleri eşkıyalık olayları sonucunda, bu bölgelerde huzur ve güvenlik tamamen ortadan kalkmıştır. Yapılan faaliyetlere rağmen bu cemaatin mensuplarının itaat altına alınamaması üzerine, bu kişilerin Kırşehir ve çevresinden uzaklaştırılarak, Anavarza'ya iskan edilmelerine karar verilmiştir. Verilen bu karar ile, Anavarza'ya gitmeyerek Harmancık civarında sakin olmaya devam eden diğer cemaatlerin mensupları da Anavarza'ya götürülerek iskan edilecekler ve nezre bağlanacaklardı[144]. Verilen bu karar üzerine, Kızılkoyunlu Cemaati'nin mensuplarının kaçarak Çorum çevresine gitmeleri ve burada gizlenmeleri nedeniyle, bu cemaatin Anavarza'ya iskan edilmesinde başarısız olunmuştur[145]. Kızılkoyunlu Cemaati mensuplarının iskan kararını kabul etmeyerek Çorum bölgesine gitmelerine rağmen, Lek, Kırıntılı, Hacılu ve Akbaş Cemaatleri iskan ile ilgili verilen kararı kabul etmişler ve Anavarza'ya getirilerek yerleştirilmişlerdir.

Lek, Kırıntılı, Hacılu ve Akbaş Cemaatleri'nin mensuplarının, Anavarza'ya getirilerek iskan edilmelerinin ardından bu cemaatlerin taahhüt altına alınarak nezre bağlanması yoluna gidilmiştir. Bu hususta ilk olarak Akbaş Cemaati mensuplarının taahhüt altına alınarak nezre bağlanması yoluna gidilmiştir. Bu hususla ilgili Adana'da yapılan mahkeme toplantısında, Akbaş Cemaati'nin ileri gelenleri[146]; bundan sonra Anavarza'da sakin olup ziraatla uğraşmayı, ata binmeyip kılıç kuşanmayarak kimseye

143 "...fî-mâ-ba'd Adana Eyâleti hudûdunu tecâvüz eylemeyüb mahall-i iskânları olan mevâzi'de damlarında mukîm ve zirâ'at ve hirâsetle iştigâl ve bundan sonra ata binmeyüb ve kılıc kuşanmayub fesâd ve şekâvet itmemek üzere yedlerinden pusâtları ahz ve Adana Kal'esi'ne teslîm ve mahall-i iskânlarından hurûc ile mürûr ve 'ubûr iden ebnâ-i sebîli ve ahâlî-i memlekete bir dürlü te'addî ve tecâvüz eylemeyüb ve eğer içlerinden bu gûna şekâvete tasaddî ideri olur ise ittifâk ile bilâ-tavakkuf ahz ve hâkim tarafına teslîm ve 'ale'd-devâm iskânları olan mevâzi'de kendü hâllerinde mukîm olmaları şartıyla her bir cemâ'at ahâlîleri birbirlerine kefîl virilüb ve nezre kat' olunub ma'rifet-i şer'le hüccet ..." **M.D. No:130**, S.:210, H.:1. Ekim Ortaları 1721 (Evasıt-ı Zilhicce 1133)

144 **M.D. No:130**, S.:377, H.:1. Mayıs Ortaları-Haziran Başları 1722 (Evasıt-ı Şaban 1134).

145 **M.D. No:130**, S.:444, H.:3.

146 Bu toplantıya Akbaş Cemaati'nden; Beşir bin Halil, Turan Beşe bin Erziman, İnce Halil bin Ahmed, Musa bin Kara Hüseyin, İskender bin Şaban, Bodur Ahmed bin Mevlud, Torlak Mehmed bin İbrahim Koca, Ali bin Hasan bizzat kedi adlarına, Pir Ali bin İsmail, Hasan bin Ali ve Derviş bin Bektaş isimli kişiler ise hem kendi adlarına, hem de cemaatlerinin diğer mensuplarının vekili olarak katılmışlardır. **A.Ş.S. No:13**, S.:147, B.:323.

zarar vermemeyi, başka cemaatlerden kendi içlerine kimseyi almayıp, içlerinde eşkıyalık yapanlar olursa kendilerinin engel olmaya çalışacaklarını, eğer kendileri engel olmayı başaramazlarsa bölge idarecilerine haber vermeyi kabul etmişlerdir. Bu şartları kabul eden Akbaş Cemaati ileri gelenleri, bu şartlara aykırı davranışları olması durumunda ise Mutbah-ı Amire'ye 2.000 kuruş nezr akçesi vermeyi taahhüt etmişlerdir[147].

Akbaş Cemaati mensuplarının taahhüt altına alınarak nezre bağlanmalarının ardından Lek, Kırıntılı ve Hacılu Cemaatleri mensuplarının taahhüt altına alınarak nezre bağlanması yoluna gidilmiştir. Bu hususla ilgili olarak Adana'da Vali ve Beylerbeyilerin ikamet ettiği sarayda yapılan mahkeme toplantısında, Lek, Kırıntılı ve Hacılu Cemaatleri'nin ileri gelenleri; bundan sonra Anavarza'da sakin olup ziraatla uğraşmayı, ata binmeyip kılıç kuşanmayarak kimseye zarar vermemeyi, başka cemaatlerden kendi içlerine kimseyi almayıp, içlerinde eşkıyalık yapanlar olursa kendilerinin engel olmaya çalışacaklarını, eğer kendileri engel olmayı başaramazlarsa bölge idarecilerine haber vermeyi kabul etmişlerdir. Bu şartları kabul eden bu cemaatlerin ileri gelenleri, bu şartlara aykırı davranışları olması durumunda ise her bir cemaat için Mutbah-ı Amire'ye 2.500 kuruş nezr akçesi vermeyi taahhüt etmişlerdir[148].

Lekvanik Ekradı'na mensup bu cemaatlerin Anavarza'ya iskan edilmesinin ardından, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden olup, Ocak-Şubat 1723 (R.ahir 1735)'te Rakka'ya iskan edilmelerine karar verilmesine rağmen bu bölgeye götürülemeyen Tacirlü Cemaati'nin Anavarza'ya iskan edilmesi gündeme gelmiştir. Bu dönemde Adana Beylerbeyi olan Ali Paşa ile Tacirlü Cemaati'nin önde gelenleri arasında yapılan görüşmelerin ardından, bu cemaatin Anavarza'ya iskan edilmesi hususunda anlaşmaya varılmıştır. Bu hususun Adana Beylerbeyi Ali Paşa tarafından İstanbul'a

---

147 "...iskânı kabûl ve ba'de'l-yevm şekâvet tarîkiyle ata binmeyip ve kılıç kuşanmayub ve beynimize aher tâ'ifeden eşkıyâ idhâl itmeyüb ve beynimizde fesâd ve şekâvete cesâret ider olur ise men' ve def' idüb ve men'ine kâdir olmaz isek hükkâm-ı vilâyete i'lâm ve ihbâr etmek üzere 'ahd ve misâk ve kavl ve ittifâk idüb gerek kendü cemâ'atimiz neferâtından ve gerek beynimize dahl olan ecânibden hilâf-ı emr-i 'âlî ve mugâyir-i şurût-ı mezkûre fesâd ve şekâvet zuhûr sudûr ider ise Mutbâh-ı Amire'ye 2000 guruş nezrimiz olsun didiklerinde ketb olundu ..." **A.Ş.S. No:13**, S.:147, B.:323. 26 Aralık 1722 (17 R.evvel 1135).

148 Bu toplantıya **Lek ve Kırıntılı Cemaatleri** mensupları tarafından bu husus için temsilci ve vekil olarak seçilmiş olan Lek Cemaati'nin Boybeği Mustafa Bey bin Merdan Ali ile **Hacılu Cemaati'nin** mensupları tarafından yine bu husus için temsilci ve vekil olarak seçilmiş olan bu cemaatin Boybeği Osman Bey bin Mustafa Bey katılmışlardır. **A.Ş.S. No:13**, S.:147-148, B.:324. 2 Ocak 1723 (24 R.evvel 1135).

bildirilmesinden sonra yapılan bu anlaşmaya uygun olarak, Tacirlü Cemaati'nin Anavarza'ya iskan edilmesine karar verilmiştir[149]. Ancak, verilen bu kararın uygulanması gerçekleşmeden, Ali Paşa'nın Halep Beylerbeyiliği'ne atanması üzerine bu hususta verilen kararın hayata geçirilmesi mümkün olmamıştır. Tacirlü Cemaati'nin mensuplarının ortaya çıkan bazı itaatsizliklerinin ardından, bu cemaatin İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na dahil edilerek, Ayas, Berendi ve Kınık'ta münasip olan yerlere yerleştirilmesine karar verilmiştir[150].

Tacirlü Cemaati'nin mensuplarının Anavarza'ya iskan edilmelerinde başarı sağlanamadığı gibi, Lekvanik Cemaatleri'ne mensup olan bazı kişilerin de bu dönemde bazı itaatsiz davranışları ortaya çıkmıştır. Anavarza'da sakin olup, herhangi bir eşkıyalık olaylarına karışmayacaklarını taahhüt eden bu cemaatlerin mensuplarından bazıları, bir süre sonra bu taahhütlerine aykırı olarak Develü civarındaki Harmancık adlı bölgeye giderek, çevrede bulunan bölgelerde eşkıyalık olaylarına karışmaya başlamışlardır. Bu cemaatlerin mensuplarının, kendilerini itaat altına alarak, bu bölgeden uzaklaştırılmaları hususunda görevlendirilen Konya Mütesellimi Ali'den kaçarak Maraş çevresine gitmeleri ve bir süre sonra tekrar eşkıyalık olaylarına devam etmeleri üzerine, bunların bulundukları bölgelerden kaldırılarak Rakka'ya iskan edilmesine karar verilmiştir[151].

Verilen bu karar üzerine, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'ne mensup olan kişiler bulundukları yerleri terk ederek, toplu bir şekilde Anavarza'ya gitmişlerdir[152]. Anavarza'ya giden bu kişilerin, kış mevsiminin de gelmesi nedeniyle Rakka'ya gönderilmelerinde başarılı olunamamıştır. Bu dönem içerisinde, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin ileri gelenleri ile devlet idarecileri arasında görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Yapılan bu görüşmeler sırasında, bu cemaatlerin ileri gelenleri, daha önceki dönemlerde olduğu gibi Rakka iskanından affedilmeleri talebini yeniden gündeme getirmişlerdir. Görüşmelerin sonucunda, bu cemaatlerin içlerindeki eşkıyaları teslim etmeleri ve bundan sonraki dönemde eşkıyalık olaylarına karışmayıp, Harmancık civarına gitmeyeceklerine dair nezr hücceti vererek taahhütte bulunmaları üzerine, Kars-

---

149 **MAD. No: 8458**, S.:104, B.:1. 5 Aralık 1723 (7 R.evvel 1136).
150 **MAD. No: 8458**, S.:105, B.:1. 7 Aralık 1724 (20 R.evvel 1137).
151 **A.Ş.S. No:30**, S.:95-96, B.:157; **M.D. No:264**, S.:219-220, H.:1. Ağustos Ortaları 1725 (Evail-i Zilhicce 1137).
152 **M.D. No:133**, S.: 9, H.:1.

ı Zülkadiriyye dahilindeki Göksun ve Mağara'da yaylayup, Anavarza'da kışlamaları şartlarıyla Rakka'ya iskan olunmaları hususundaki karardan vazgeçilmiştir[153].

Anavarza'da sakin olmalarına izin verilen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin mensupları, 1726-1727 yıllarında, tabi oldukları Lekvanik Ekradı Mukataası'nın malikane mutasarrıfları olan Cin Hasan ile Kars-ı Zülkadiriyye sakinlerinden Emin-zade Veli'nin haksız vergi taleplerine maruz kalmışlardır. Bu cemaatlerin mensuplarının vermekle yükümlü oldukları yıllık vergilerini tahsil etmekle yetinmeyen bu kişiler, fazladan olarak çok miktarda paralarını alıp, çeşitli eziyetlerde bulunmuşlardır[154].

Cin Hasan ile Emin-zade Veli'nin sergiledikleri bu davranışların sonucunda, bu cemaatlerin mensuplarının bir kısmı, sakin oldukları yerleri terk ederek başka bölgelere gitmeye başlamışlardır. Meydana gelen bu olayların sonucunda, 1727 yılında Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'nin, bu dönemde inşa edilen Nevşehir'e iskan edilmelerine karar verilmiştir[155]. Ancak bu kararın uygulanmadığını görmekteyiz. Anavarza'da kışlayıp, yayla zamanı Develü ve Kayseri taraflarına giden Kırıntılı Cemaati'ne mensup bazı kişilerin, yaz mevsiminde bu bölgelerde eşkıyalık olaylarına girmesi üzerine, Kayseri ve Develü çevresinde bulunan bölge sakinleri bunlara karşı mücadeleye girişmişlerdir. Meydana gelen bu mücadelelerin sonucunda, Kayseri ve Develü çevresinde bulunan bölge sakinlerinin galip gelmesi üzerine, Kırıntılı Cemaati'nin mensupları, bundan sonra bu bölgeye giderek eşkıyalık yapmayacakları hususunda kişi başına 100 kuruş nezr ödemeyi taahhüt etmişlerdir[156].

1728 yılında meydana gelen bu olaydan sonra 1735 yılına kadar geçen dönemde Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden Lek, Kırıntılı, Hacılu ve Akbaş Cemaatleri mensuplarının çoğunluğu, herhangi bir eşkıyalık olayına karışmadan Anavarza ve çevresindeki bölgede yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Ancak 1735'ten önceki birkaç yıl içinde, Hacılu Cemaati'ne mensup bazı kişiler Tarsus ve çevresine

---

[153] "...tevâ'if-i mezbûrenin nezr ve ta'ahhüd eyledikleri vech üzere fi-mâ-ba'd Harmancık nâm mahalle varmayub mücerred Kars-ı Zülkadiriyye nevâhisinden Göksun ve Mağara nâm mahalde yaylayub Anavarza'da kışlamak şartıyla Rakka iskânından 'afv olundukları ..." **M.D. No:134**, S.: 192, H.:2.

[154] "...kendü hâlleriyle ikâmet üzereler iken ber-vech-i iştirâk mâlikâne mutasarrıfı olan sâlefü'z-zikr Hasan ve Veli kânûn üzere rüsûm-ı ra'iyetlerin almağa kanâ'at itmeyüb hilâf-ı şer' cevr ve i'tisâfe tasaddî ve bunların nice akçelerin alub hadd-i i'tidâli tecâvüz ve te'addî eyledüklerinden ..." **M.D. No:134**, S.: 192, H.:2.

[155] **M.D. No:134**, S.: 192, H.:2. Eylül Başları 1727 (Evasıt-ı Muharrem 1140).

[156] Yapılan bu anlaşma, bu dönemde Develü Kazası Naibi olan Ataullah tarafından mahkemede tescil edilip, bu hususla ilgili olarak 4 hüccet tanzim edilmiş ve bu hüccetler Baş Muhasebe'ye kaydedilmek üzere İstanbul'a gönderilmiştir. **M.D. No:135**, S.: 73, H.:1. 1728 (1140).

giderek eşkıyalık olaylarına neden olmuşlardır. Bu cemaatin mensuplarının Tarsus ve çevresinde meydana getirdikleri bu eşkıyalık olayları üzerine, bu kişilerin Tarsus ve çevresinden uzaklaştırılarak, daha önceki dönemlerde sakin olmaları için kararlaştırılmış olan Anavarza'ya götürülüp iskan edilmeleri hususunda Adana Mütesellimi görevlendirilmiştir[157].

1735 yılında meydana gelen bu olayın sonrasındaki dönemde, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin Çukurova ve çevresinde meydana getirdikleri eşkıyalık olaylarının giderek arttığını görmekteyiz. Çoğunlukla, Lek ve Kırıntılı Cemaatleri mensuplarının meydana getirdikleri bu eşkıyalık olaylarının gittikçe artması üzerine, devlet idarecileri çok sert bir karar almışlardır. Alınan bu son karara göre, Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'ne mensup olan kadın, çocuk ve aciz durumdaki kişiler hariç olmak üzere bütün yetişkin erkekler katl olunduktan[158] sonra geri kalanlar Kıbrıs'a sürülerek, burada iskan edileceklerdi[159].

Verilen bu kararın uygulanması için görevlendirilen Adana Beylerbeyi Rişvan-zade Süleyman Paşa ve diğer kişilerin çalışmaları sonucunda Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'ne mensup olan yetişkin erkeklerin çoğunluğu katl olunmuştur. Geride kalan 600 kişilik kadın, çocuk ve aciz durumdaki kişilerin ise, Kıbrıs'a sürülmelerinden vazgeçilerek istedikleri yerlerde sakin olmalarına izin verilmesi için ferman gönderilmiştir[160].

Meydana gelen bu olayların ardından, serbest bırakılanlardan bazı kişilerin Anavarza ve çevresine giderek sakin olduklarını düşünmekteyiz. Hacılu Cemaati'ne mensup kişiler ile birlikte Anavarza ve çevresinde yaşayan Lek ve Kırıntılı Cemaatleri'nin mensupları, daha sonraki dönemlerde de bu yerlerde sakin olmaya devam etmişlerdir[161]. Akbaş Cemaati'nin mensupları ise, Anavarza ile birlikte Adana şehir merkezi ve çevrede bulunan köylerde yaşamaya başlamışlardır. Bu cemaatin

---

[157] **M.D. No:140**, S.: 302, H.:3. Şubat Başları 1735 (Evasıt-ı Ramazan 1147).

[158] "...nisâ ve sıbyânlarından mâ'adâ ricâl-i habâset-nihâdlarının i'dâm ve izâleleri bâ'is-i emn ve râhat ve vâcibe-i 'uhde-i saltanat olub ..." **M.D. No:148**, S.: 131, H.:1.

[159] **A.Ş.S. No:23**, S.:114-115, B.:212; **M.D. No:148**, S.: 131-132, H.:1. Kasım Sonları 1741 (Evahir-i Şaban 1154).

[160] **M.D. No:148**, S.: 312, H.:1. Haziran Başları-Ortaları 1742 (Evail-i R.ahir 1155).

[161] Anavarza ve çevresinde yaşayan bu cemaatlerin mensupları, 1866 yılında Fırka-i İslâhiye'nin yapmış olduğu çalışmalar sonucunda iskan edilmişlerdir. Yusuf Halaçoğlu; "Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskan", **İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, Sa.:27**, İstanbul, 1973, s.4-5.

mensupları, zamanla bölge halkı ile kaynaşmış ve cemaatlerinin adları bu süreçte unutulmuştur.

Sonuç olarak, tarihin ilk dönemlerinden itibaren önemli bir konuma sahip olan Anavarza ve çevresi, Osmanlı hakimiyetine girdikten sonraki dönemde. Bir süne ziraî üretimin yapıldığı bir bölge olma özelliğini devam ettirmiştir. XVII. yüzyıldan itibaren Lek ve Hacılu Cemaatleri'nin bu bölgeye gelmeleri sonucunda, buralardaki halkın çoğunluğu yerlerini terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir.

Boşalan bu yerlere, Lek ve Hacılu Cemaatlerinin mensuplarının yerleşmesine rağmen, bölgede meydana gelen eşkıyalık olayları sonucunda, bu cemaatlerin Rakka'ya iskan edilmelerine karar verilmiş ve bölge atıl bir şekilde ziraat yapılamaz hale gelmiştir.

1692 yılında Anavarza ve çevresinin Cebecibaşı İsmail Ağa'ya çiftlik olarak verilmesinin ardından, bu yerlere Fellah ve Kıbrıs Keferesi olarak adlandırılan guruplar ile bazı cemaatlerin yerleştirilmesine çalışılmışsa da bu hususta başarılı olunamamıştır.

Rakka iskanından firar ederek gelen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin Anavarza'ya izinsiz olarak yerleşmesinin ardından, 1703 yılında bu cemaatin bu bölgede yaşamalarına izin verilmiştir. Ancak, bu tarihten kısa bir süre sonra, bu cemaatlerin mensuplarının ortaya çıkan eşkıyalık olayları sonucunda Rakka'ya geri götürülüp iskan edilmeleri kararlaştırılmıştır. Bu dönem içerisinde, Danişmendlü Türkmenleri'nden Küşne ve Köpeklü Cemaatlerinin mensuplarının, Anavarza'ya iskan edilmeleri için çalışmalar yapılmasına rağmen bu hususta başarılı olunamamıştır.

Rakka'ya götürülen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin firar ederek geri gelip Anavarza'ya yerleşmeleri sonucunda, bu cemaatlerin burada sakin olmalarına müsaade edilmiştir. Ancak bir süre sonra bu cemaatlerin mensuplarının çevredeki bölgeye zarar vermeye başlamaları üzerine, tekrar Rakka'ya gönderilmeleri için karar verilmesi ve daha sonraki dönemde Kıbrıs'a sürülmeleri için kararlar verilmesine rağmen, bu cemaatlerin mensuplarının Anavarza ve çevresindeki varlıkları devam etmiştir.

III-DERBENT VE MENZİLLERE YAPILAN İSKANLAR

1-Misis Köprüsü ve Derbendi İçin Yapılan İskanlar

Çukurova'nın ortasında yer alan ve Ceyhan nehrinin batı yakasında bulunan Misis, Adana şehir merkezine 27 km uzaklıkta bulunan bir yerleşim merkezidir[162]. Bizanslılar döneminde önemli bir merkez haline gelen Misis, Hz. Ömer ve Muaviye dönemlerinde yapılan birkaç geçici akından sonra, 704 yılında İslam hakimiyeti altına girmiştir. İslam hakimiyetine giren Misis ve çevresinde bulunan bölgeler, Harun Reşid zamanında yapılan inşa faaliyetleri sonucunda yeni bir şekle bürünmüş ve Romalılar döneminden beri mevcut olan, fakat zamanla yıkılan Misis Köprüsü yeniden inşa edilmiştir[163].

967 yılında yeniden Bizans hakimiyetine giren Misis, bir süre Haçlılar ve Ermeni Prensliği'nin hakimiyeti altında kalmıştır. 1266 ve 1297 yıllarında yapılan iki ayrı sefer sonrasında Misis ve çevresi, kısa aralıklarla Memluklular tarafından ele geçirilmişse de, kesin olarak 1375 yılında Memluk hakimiyeti altına girmiştir[164].

Memluklular'ın idaresi altına giren Misis ve çevresi, kısa bir süre içerisinde Bozoklu Türkmen cemaatleri tarafından iskan edilmiştir. Bu dönemden sonraki sürede Ramazanoğulları hakimiyeti altında bulunan Misis ve çevresi, 1516 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Osmanlı hakimiyetini giren bu bölgeye, Hac ve ticaret yolu üzerinde bulunmasından dolayı özel bir önem verilmiştir. Osmanlı hakimiyetinin ilk döneminde Misis kasabasında sakin olan 74 hane, Misis Köprüsü'nü korumaları karşılığında avarız ve diğer vergilerden muaf tutulmuşlardır[165].

XVI. yüzyıl boyunca Misis Köprüsü ve çevresinin korunması ile yükümlü olan Misis sakinlerinin bir kısmı, zaman içerisinde bu bölgeyi terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir. XVII. yüzyılın ortasına gelindiğinde, Misis Köprüsü'nün yıkılmış olduğunu görmekteyiz. Bu köprünün yıkılması sonucunda ise, Hacılar ve diğer yolcular Ceyhun nehrini kayıklarla geçmeye başlamışlardır.

---

162 E.Honigmann; "Misis" Maddesi, **İA., C.:VIII**, Eskişehir, 1997, s.364.
163 Naci Kum; "İslam ve Osmanlı Türkleri Devrinde Misis Anıtlar, Kitabeler", **Anadolu Araştırmaları, C.:I, Sa.:I**, Ankara, 1955, s.97; E.Honigmann; **a.g.m.**, s.365.
164 E.Honigmann; **a.g.m.**, s.369.
165 **T.D. No:254**, S.:111-112.

Misis Köprüsü'nün yıkılması sonucunda, meydana gelen problemlerin gittikçe artması üzerine, Osmanlı padişahlarından IV. Mehmed'in emri ile, 1658-1659 yıllarında bu köprünün yeniden inşa edilmesi yoluna gidilmiştir. Köprünün inşa edilmesi ile birlikte, Misis kasabası dahilinde küçük bir han ve mescit de inşa edilerek, yine IV. Mehmed tarafından tesis edilen bir vakıf ile bu eserler idare edilmeye başlanmıştır[166].

Yeniden inşa edilen Misis Köprüsü'nün korunması amacıyla, Misis Kasabası'nda eski dönemlerde sakin olan kişilerin yeniden organize edilmesi ve bu köprünün korunması amacıyla derbentçi olarak bölgede yaşamlarını sürdürmeleri için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Misis Köprüsü ve çevresine derbentçi olarak atanması için, bu çevrede bulunan halk ve cemaatlerin mensuplarından talipli olanlardan iskan için bu dönemde Anadolu Müfettişi olan İsmail Paşa'nın[167] yaptığı çalışmalar sonucunda, 1660 (1070) yılında toplam 75 kişi derbentçi olarak yeniden atanmışlardır. Derbentçi olarak atanan bu kişilerden 65'i, daha önceki dönemlerde bu köprünün korunmasıyla görevli olan kişilerden çevreye dağılanlar ile bu bölgede bulunup, herhangi bir yere reaya olarak kayıtlı olamayan "... *hâric ez-defter* ..." reayadan oluşmaktaydı. Derbentçi olarak atanan bu 65 kişinin yanında, bu dönemde Sarıçam Kazası'na tabi olan Çerçi Bekirlü Cemaati'nden 7 ve Sarı Mahmudlu Cemaati'nden 3 kişi de Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanmıştır[168].

Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanan 75 kişinin, bir süre sonra yeterli olmaması üzerine, buraya yeniden derbentçi atanması için çalışmalara başlanmıştır. Yapılan çalışmaların sonucunda, 20 Ekim 1662 (7 R.evvel 1073) tarihinde, Çukurova ve çevresinde bulunan halk ve cemaatlerin mensuplarından oluşan 192 kişi bu köprüye derbentçi olarak atanmıştır. Derbentçi olarak atanan 192 kişinin 92'si, Danişmendlü Türkmanı Mukataası'na tabi olan Hasanlu Cemaati'ne mensuptur[169].

---

166 N. Kum; **a.g.m.**, s.99.

167 M. Süreyya; **S.O.**, **C.:3**, s.832.

168 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:3, B.:4. Ocak 1660 (C.evvel 1070).

169 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:3, B.:5. Bu cemaatin, Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanması, bu dönemde Adana Kadısı olan Mustafa Efendi'nin yaptığı sonucunda olmuştur. **MAD. No: 7574,** S.:24. Hasanlu Cemaati bu dönemde 3 mahalleden oluşmaktadır. Bu mahalleler; cemaatin esas kolunun oluşturan 47 hanelik Hasanlu Mahallesi, 18 hanelik Ovacık Hasanlu Mahallesi ve 27 hanelik Diğer Hasanlu Mahallesi'dir. **D.BŞM.d. No:217,** S.:23-24. Hasanlu Cemaati'ne mensup olan 92 kişinin Misis Köprüsü'ne derbentçi

Hasanlu Cemaati'ne mensup olanların dışında kalan kişiler ise, bu bölgede sakin olan cemaatler ve hariç ez-defter reayadan oluşmaktadır. Buna göre, Sarıçam Kazası'na tabi olan; Ulaş Tağar Cemaati'nden17 kişi[170], Çerçi Bekirlü Cemaati'nden 11 kişi[171], Sarı Mahmudlu Cemaati ve Kara Bayırlu köyünden 17 kişi[172], Beğla Tağar Cemaati'nden[173] 14 kişi ile Karakışla Nahiyesi'ne tabi olan Musalu Cemaati'nden 8 kişi[174] Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanmışlardır. Cemaatlere mensup olan bu kişilerin ilave olarak, herhangi bir yere reaya olarak kayıtlı olamayan "... hâric ez-defter ..." reayadan da 33 kişi de Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanmışlardır[175].

Derbentçi olarak atanan 192 kişi, Misis Köprüsü ve Misis Hanı'na gereken hizmetleri yapıp, köprünün korunması ile, gelip geçen yolcuların, Adana tarafından Üzeyr'e kadar olan bölümünün güvenliğinden sorumlu tutulmuşlardır. Bu bölge arasındaki yerlerde, yolcu ve kervanların güvenliğine zarar gelmesi durumunda ise, ortaya çıkan zarar, derbentçi olarak atanan bu kişiler tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Verilen bu karar ile, derbentçi olarak atanan bu kişilerin yaptıkları hizmetleri karşılığında, üzerlerine kayıtlı olan 6,5 avarız hanesi iptal edildiği gibi, bundan sonraki dönemde avarız, nüzûl ve diğer vergilerden de muaf olmaları kararlaştırılmıştır[176].

---

olarak atanması sonucunda, bu kişilerin bennak, deve ve koyunlarının yıllık vergisi tutarı olan 507,5 kuruş, derbent hizmetleri karşılığında Danişmendlü Mukataası'ndan tenzil edilmiştir. **MAD. No: 6563**, S.:43, B.:2. 20 Ekim 1662 (7 R.evvel 1073).

170 Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanan 17 kişinin karşılığında, bu cemaatin üzerine kayıtlı olan 2 hanelik avarız hanesi kaydı iptal edilmiştir. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:3, B.:5.

171 Çerçi Bekirlü Cemaati'ne mensup olan bu 11 kişinin, 7'si 1660 yılında Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanmıştır. 7 kişiye 4 kişinin ilave edilmesi ile, bu cemaate mensup olan 11 kişinin karşılığında, bu cemaatin üzerine kayıtlı olan 1 hanelik avarız hanesi kaydı iptal edilmiştir. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:3, B.:5.

172 Sarı Mahmudlu Cemaati'nden 3 kişi 1660 yılında Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanmıştır. Belirtilen bu 3 kişiye, bu cemaatten ve Kara Bayırlu köyünden 14 kişinin ilave edilmesi ile, bu cemaate mensup olan 17 kişinin karşılığında, bu cemaatin üzerine kayıtlı olan 2 hanelik avarız hanesi kaydının 1,5 hanesi iptal edilmiştir. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:3, B.:5.

173 Beğla Tağar Cemaati'nden derbentçi olarak atanan bu 14 kişinin karşılığında, bu cemaatin üzerine kayıtlı olan 1 hanelik avarız hanesi kaydı iptal edilmiştir. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:3, B.:5.

174 Musalu Cemaati'nden derbentçi olarak atanan bu 8 kişinin karşılığında, bu cemaatin üzerine kayıtlı olan 1 hanelik avarız hanesi kaydı iptal edilmiştir. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:3, B.:5.

175 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:3, B.:5.

176 "...derbendci ta'yîn olunan yüz doksan iki nefer re'âyâdan olub Misis Köprüsü'ne ve hâna lâzım olan hidmetleri edâ eylediklerinden sonra mürûr-ı 'ubûr iden Hezâyin-i 'Amîre'ye ve ebnâ'-i sebîle hidmet idüb hândan Ilıcak Beli'ne varınca ve Adana tarafından Hüseyin Köprüsü'ne varınca hıfz ve hirâset

1662 yılında yapılan bu düzenlemeden sonraki yıllarda, derbentçi olarak atanan 192 kişi, Misis Köprüsü'nün korunması ve bölgenin güvenliğinin sağlanması hususundaki görevlerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Derbentçi olarak atanan 192 kişinin bir kısmı, bu süre içerisinde meydana gelen veba salgınından dolayı vefat etmiştir. Vebadan vefat edenlerin yanında bazı kişiler de, bölge idarecilerinin yaptıkları haksız vergi talepleri[177] ve Misis Vakfı'nın yöneticilerinin idaredeki yetersizlikleri ve usulsüzlükleri[178] nedeniyle başka bölgelere gitmek durumunda kalmışlardır. Vebadan vefat eden ve başka yerlere gidenlerin dışında kalanlar ise, bölgenin korunmasında yeterli olamamışlardır[179].

Durumun bu hale gelmesi üzerine, dönemin Adana Valisi olan Vezir Fazlı Paşa bu hususu İstanbul'a bildirmiştir. Misis Köprüsü ve çevresindeki düzenin gittikçe bozulmaya başlaması ve güvenliğin de bozulması üzerine, 1697 yılında bu bölgeye yeniden derbentçi atanması yoluna gidilmiştir.

Vezir Fazlı Paşa'nın yaptığı faaliyetler sonucunda, 1691 yılında Denizli ve çevresine iskan edilmelerine karar verilen Danişmendlü Türkmanı'ndan Adana ve Halep arasındaki bölgede yaşayan ve iskan bölgelerine gitmeyen Sarımlu (صارملى)[180],

---

eyleyüb mürûr-ı 'ubûr idenlerin bir nesneleri zâyi' olursa kendü mâllarından tazmîn itmek üzere derûn-ı hüccetde mestûru'l-esâmî olan kimesneler der-'uhde eyleyüb ikrâr ve i'tirâfları mahallinde tahrîr olunmağla altı buçuk hâneleri ref' olunub min-ba'd 'avârız ve bedel-i nüzûl ve sâ'ir tekâlif-i 'örfiyyeden mu'âf ve müsellem olmak üzere ..." **A.Ş.S. No:101**, S.:282, B.:438; **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383**, S.:3, B.:5.

177 1695 yılına ait bir fermana göre; Adana Beylerbeyileri ve bu çevrede bulunan bazı mukataaların Voyvodaları, Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanan kişilerden haksız yere vergi talebinde bulunmaktaydılar. Bu hususun, dönemin Misis Mütevellisi olan Hacı Ahmed tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu tür davranışlara engel olunması hususunda Misis Kadısı'na ferman gönderilmiştir. **At.Ş.D. No:20**, S.:238, H.:1031. Mayıs Başları-Ortaları 1695 (Evahir-i Ramazan 1106).

178 1690'lı yıllarda Misis Vakfı'nın Mütevellisi olan Hacı Ahmed'in, bu vakfın mallarını kendi çıkarları için kullanması ve vakıf ile ilgili işlemleri yerine getirmeyip, burada yaşayan halkı mağdur etmesi üzerine, bu kişinin yakalanarak gereken düzenin sağlanması hususunda Anadolu Müfettişi Mehmed Paşa ve Adana Kadısı'na ferman gönderilmiştir. **At.Ş.D. No:19**, S.:102, H.:438. Temmuz Başları 1695 (Evahir-i Zilkade 1106).

179 "... mahall-i mezbûre derbendci ta'yîn olunan yüz doksan iki neferin kimi vebâdan ve kimi perâkende ve perişân olub kalanları dahî ta'ahhüdleri üzere derbend-i mezbûrın berü ve öte taraflarında olan yolların ve mürûr ve 'ubûr iden ebnâ'-i sebîl ve hüccâc-ı müslimînin hıfz ve hirâsetine iktidârları kalmayub ..." **MAD. No: 7574**, S.:70.

180 1658-1659 (1069) yılına ait Danişmendlü tahririne göre, bu cemaat 4'ü bennak olmak üzere 21 kişiden oluşmaktaydı. **MAD. No: 7574**, S.:60. Keza, 1695 yılına ait bir belgeye göre, bu cemaatin mensuplarından bazı kişiler Berendi ve çevresinde kışlamaktaydılar. **MAD. No: 9879**, S.:431, B.:1.

Çoblu Avşarı[181], Köselü Avşarı[182], Şarıklu (شارقلو)[183] ve Comdan (جومدان)[184] Cemaatleri'ne tabi olan 71 kişi derbentçi olarak atanmıştır. Derbentçi olarak atanan bu 71 kişiye ilave olarak, bu dönemde Adana ve Kars-ı Zülkadiriyye arasındaki bölgede yaşayıp, herhangi bir yere kayıtlı olmayan ve vergi vermeyen *Şeyh-i Yaylak ve Hulefa ve Dervişan-ı Şeyh* adıyla anılan 29 kişi de Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanmışlardır[185].

Yapılan bu son çalışma ile Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanan cemaatlerin mensuplarından bazılarının kısa bir süre sonra, bu bölgedeki görevlerini terk ederek, Yahyalu ve çevresine yaylak amacıyla gittiklerini ve bu bölgede eşkıyalık yapmaya başladıklarını görmekteyiz. Derbentçi olarak atanan; Şarıklu, Çoblu Avşarı ve Köselü Avşarı'na mensup olan bazı kişilerin, Yörük Cemaatleri'nden Kara Hacılu[186], Yeniil Türkmanı'ndan Kara Gündüzlü[187] ve Çoblu Avşarı, İfraz-ı Zülkadiriyye Türkmanı'ndan Çakal Demircülü Cemaatleri ve Hama iskan firarilerinden Alcı Cemaati ile Rakka iskanından firar eden bazı cemaatlerin mensupları ile birleşmelerinden meydana gelen 1100 kişilik kalabalık bir gurup Yahyalu ve çevresindeki köylerde eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Durumun bu hale gelmesi üzerine, meydana gelen bu eşkıyalıklara son verilerek, Misis'e derbentçi olarak atanan cemaatlerin mensuplarının buraya götürülüp yerleştirilmeleri için ferman gönderilmiştir[188].

Misis'e iskan olunan cemaatlerin mensupları ile çevrede bulunan diğer cemaatlerin yaptıkları eşkıyalıkların önlenememesi üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının itaat altına alınması ve yaptıkları eşkıyalıkların sona erdirilmesi için bu

[181] 1658-1659 (1069) yılına ait Danişmendlü tahririne göre, bu cemaat 5'i bennak olmak üzere 11 kişiden oluşmaktaydı. **MAD. No: 7574**, S.:64; **D.BŞM.d. No:217**, S.:30.
[182] 1658-1659 (1069) yılına ait Danişmendlü tahririne göre, bu cemaat 8'i bennak olmak üzere 18 kişiden oluşmaktaydı. **MAD. No: 7574**, S.:63; **D.BŞM.d. No:217**, S.:30.
[183] 1658-1659 (1069) yılına ait Danişmendlü tahririne göre, bu cemaat 6'sı bennak olmak üzere 12 kişiden oluşmaktaydı. **MAD. No: 7574**, S.:63; **D.BŞM.d. No:217**, S.:30.
[184] 1658-1659 (1069) yılına ait Danişmendlü tahririne göre, bu cemaat 4 bennaktan oluşmaktaydı. **MAD. No: 7574**, S.:61; **D.BŞM.d. No:217**, S.:28.
[185] **MAD. No: 7574**, S.:70. 29 Mayıs 1697 (7 Şevval 1108). Danişmendlü Türkmanı'ndan Misis'e derbentçi olarak atanan bu 5 cemaate mensup olan 71 kişinin, üzerlerine kayıtlı olan 407 kuruş yıllık vergileri derbent hizmetleri karşılığında Danişmendlü Mukataası'ndan tenzil edilmiştir. **MAD. No: 3473**, S.:374, B.:1. 19 Şubat 1698 (8 Şaban 1109).
[186] Bu cemaatin mensuplarının İçil'e iskan olunmaları için, bu tarihten daha önceki dönemde karar verilmiştir. **M.D. No:102**, S.:92, H.:399. Aralık Ortaları 1691 (Evahir-i R.evvel 1103).
[187] Bu cemaatin mensuplarının Maraş'ta bulunan Güvercinlik adlı yere iskan edilmelerine 1696 yılında karar verilmiştir. A.Refik; **a.g.e.**, s.112-113, B.:164. Şubat Sonları-Mart Başları 1696 (Evahir-i Receb 1107).
[188] **MAD. No: 7574**, S.:70. 5 Kasım 1697 (20 R.ahir 1109).

dönemde Adana Beylerbeyi olan Kürt Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa ile Niğde Sancağı'na mutasarrıf olan Mustafa Paşa görevlendirilmiştir[189].

Görevlendirilen bu kişilerin yaptıkları çalışmalar sonucunda, Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanan Şarıklu, Çoblu Avşarı ve Köselü Avşarı'na mensup olan kişiler itaatlerini arz ederek, görevlendirildikleri Misis Köprüsü çevresine götürülüp yerleştirilmişlerse de diğer cemaatlerin Yahyalu ve çevresindeki eşkıyalıkları devam etmiştir[190].

Bu olayların olduğu dönem içerisinde, Köselü Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler, derbentçi olarak atandıkları Misis'te sakin oldukları yerleri terk ederek Aydın çevresine gitmeye başlamışlardır. Derbentçi olarak atanmalarına rağmen, bu görevlerini yerine getirmeyip, Aydın bölgesine giden bu kişilerin geri getirilmeleri için bölge idarecileri görevlendirilmiştir[191].

Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanan cemaatlerin mensupları, bu dönem içerisinde, Danişmendlü Türkmanı Mukataası'nın idarecilerinin vergi talepleri ile karşılaşmışlardır. Derbentçi olarak atanan kişilerin, kendilerinin derbentçi olmaları nedeniyle vergiden muaf olduklarını belirtmelerine rağmen, bu taleplerin devam etmesi sonucunda, bu cemaatlerin mensuplarından vergi talep edilmemesi hususunda fermanlar gönderilmiştir[192].

Misis Köprüsü'ne derbentçi olarak atanan bu cemaatlerin mensuplarının, bir süre sonra bu köprünün korunması husustaki eksiklikleri nedeniyle, Çukurova bölgesindeki bir çok yerde olduğu gibi burada da bir çok eşkıyalık olayları meydana gelmeye başlamıştır. Rakka iskan firarileri ve İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazı cemaatlerin meydana getirdikleri eşkıyalık olayları sonucunda Misis Köprüsü'nün derbentçileri görevlerini gereği gibi yerine getirmemeye başlamışlardır. 1712 yılında

[189] **A.Ş.S. No:101**, S.:113, B.:176; **MAD. No: 7574**, S.:70. 13 Mart 1700 (22 Ramazan 1111).
[190] **M.D. No:112**, S.:101, H.:328; **MAD. No: 8458**, S.:74, 168, B.:1.
[191] **MAD. No: 7574**, S.:70. 21 Kasım 1699 (28 C.evvel 1111).
[192] **MAD. No: 3473**, S.:374, B.:1. 19 Şubat 1698 (8 Şaban 1109). **MAD. No: 9885**, S.:83, B.:3. 1697 yılında Misis'e derbentçi olarak atanan kişilerden vergi talep edilmesinin benzeri şekilde, 1662 yılında bu bölgeye derbentçi olarak atanan Sarı Mahmudlu Cemaati'ne mensup bazı kişilerden de vergi talep edilmesi üzerine, bu hususla ilgili yapılan bir mahkeme toplantısı sonucunda, bu kişilerden vergi talebinde bulunulması yasaklanmıştır. **A.Ş.S. No:105**, S.:19, B.:30. Mart Sonları-Nisan Başları 1704 (Evahir-i Zilkade 1115). Yine aynı şekilde, 1662 yılında Misis'e derbentçi olarak atanan cemaatlerin mensuplarından İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Voyvodaları ve diğer idarecilerin yaptıkları vergi talepleri, gönderilen fermanla yasaklanmıştır. **MAD. No: 9892**, S.:92, B.:5. 29 Ocak 1704 (22 Ramazan 1115).

İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden eşkıyalık yapanlara karşı düzenlenen askerî harekat sonrasında, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri mensuplarının itaat altına alınıp, belirli bölgeleri korumaları hususunda yaptıkları taahhüt ve verdikleri nezr hüccetlerinin aynısı Misis sakini olan kişiler için de uygulanmıştır.

Bu hususla ilgili olarak, Adana şehir merkezi yakınında bulunan Yedikarındaş adlı yerde yapılan mahkeme toplantısında, Misis Kasabası Mütevellisi Mehmed Ağa ile birlikte bu kasabanın sakinlerinden bazı kişiler, görevlerini yapmakta kusurları olduğunu, fakat bölgeye gelen Rakka. Hama ve Humus iskan firarileri ile başa çıkmanın zor olduğunu, bu yüzden bölgenin güvenliğinin bozulduğunu belirtmişlerdir. Bu şekilde mazeretlerini bildiren Misis sakinleri, bundan sonraki dönemde, Misis ve çevresinde daimî olarak sakin olacaklarını ve görevlerini layıkıyla yerine getireceklerini söyleyerek, bu hususta Mutbah-ı Amire'ye 5.000 kuruş nezr akçesi ödemeyi taahhüt etmişlerdir[193].

Misis ve çevresinde daimî olarak sakin olacaklarını ve görevlerini layıkıyla yerine getireceklerini belirten Misis sakinleri, bir yıl aradan geçmesinin ardından, bölgenin yaz mevsiminde çok sıcak olduğunu belirterek, yaz mevsiminde 2 ay müddetle yaylaya çıkma hususunda izin talep etmişlerdir[194]. Yapılan bu talep üzerine, Misis sakinlerinden bir kısmının yaz mevsiminde burada kalarak, derbent hizmetinde eksiklik göstermemeleri kaydıyla 2 aylığına yaylaya gitmelerine izin verilmiştir[195].

Yaylaya gitmelerine müsaade edilen Misis Köprüsü derbentçilerinden bazıları, bir süre sonra bu bölgeyi terk ederek, Adana ve çevresindeki bölgelere gidip orada yaşamaya başlamışlardır. Keza Misis sakinlerinden bazılarının da Aydın ve çevresine gitmesi sonucunda, Misis Köprüsü'ne hizmet etmek üzere görevlendirilenlerin ekseriyeti burada yaşamamaya başlamıştır. Durumun bu hale geldiğinin İstanbul'a bildirilmesi üzerine, başka bölgelere giderek, oralarda sakin olan Misis Köprüsü

---

193 **A.Ş.S. No:19**, S.:149, B.:284. 12 Nisan 1712 (5 R.evvel 1124).

194 "...Misis ahâlîsi i'lâm-ı hâl idüb vilâyetimiz eyyâm-ı sayfda ziyâde hâr olub kendümüz ve hayvanâtımız hıfzına bir senede iki ay mikdârı yaylağa çıkar idik lakin derbend hidmetine me'mûriyetimiz hasebiyle geçen sene yaylağa çıkmadığımızdan hayvanâtımızın ekseri helâk ve ahvâlimiz ziyâde mükedder olmağla ..." **M.D. No:119**, S.:399, H.:629.

195 **M.D. No:119**, S.:399, H.:629. Nisan Sonları-Mayıs Başları 1713 (Evail-i R.ahir 1125).

derbentçilerinin, bulundukları yerlerden kaldırılarak, Misis'e iskan edilmeleri için Adana Beylerbeyi ile diğer yerlerdeki idareciler görevlendirilmişlerdir[196].

Ancak bu süreden bir süre sonra, 1736 yılında Misis Köprüsü'nün orta kemerinin yıkılması sonucunda, bu köprü kullanılmaz hale gelmiştir[197]. Bir dönem bu şekilde kullanılamaz halde bulunan Misis Köprüsü, 1739 yılında yapılan çalışmalar sonucunda tamir edilmiştir[198].

Tamir edilen Misis Köprüsü, 1750'li yılların ortalarında tekrar yıkılmıştır. Bir süre yıkık olarak duran bu köprünün bulunduğu yerden, kayıklar ile Ceyhun nehri geçilmeye başlanmıştır[199]. 1758-1759 yıllarında yapılan çalışmaların sonucunda Misis Köprüsü yeniden inşa edilmiş ve kullanıma açılmıştır[200].

2-Kurdkulağı Menzili İçin Yapılan İskanlar

Çukurova bölgesindeki menzillerden birisi olan Kurdkulağı Menzili, bu bölgenin güvenliğinin sağlanması ve yolcuların konaklamaları hususunda önemli bir konuma sahiptir. Çukurova bölgesinin, Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonraki dönemde oluşturulmuş olan bu menzilin bulunduğu yer, Osmanlı hakimiyetinin ilk döneminde, Berendi'ye tabi bir köy halinde bulunmaktaydı. Berendi'ye tabi olan Kurdkulağı köyünde, 42 hane ve 13 mücerred sakin idi[201].

XVI. yüzyılın sonlarına kadar köy olarak varlığını sürdüren Kurdkulağı, bu dönemden itibaren menzil olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1601-1602 (1110) yılında bu köyde, Haydar Ağa isimli bir kişi tarafından yaptırılan cami ile birlikte, Hüseyin Paşa[202] tarafından bir kervansaray yaptırılmıştır[203].

---

[196] **A.Ş.S. No:18**, S.:179, B.:307. 26 Mayıs 1718 (25 C.ahir 1130).

[197] E.Honigmann; **a.g.m.**, s.370.

[198] **M.D. No:147**, S.:47, H.:2. Misis Köprüsü'nün tamir edilmesi ile görevlendirilenler arasında bulunan Mikel veled Ergil'in, bu köprünün tamiri hususunda gösterdiği başarılı hizmet karşılığında, Adana'da bulunan ehl-i hiref taifesinin mimarbaşılığına atandığını görmekteyiz. **A.Ş.S. No:134**, S.:145, B.:198. 19 Nisan 1740 (22 Muharrem 1153).

[199] **A.Ş.S. No:33**, S.:31, B.:60.

[200] N. Kum; **a.g.m.**, s.103-106.

[201] **T.D. No:254**, S.:286.

[202] Burada ismi geçen Hüseyin Paşa; 1014 (1605-1606) yılında Yeniçeri Ağası olduktan sonra Adana Beylerbeyi olan ve kısa bir süre sonra 1015 (1606-1607) yılında Halep Beylerbeyi olarak atanan kişi olmalıdır. M. Süreyya; **S:O., C.:3**, s.713.

[203] Cengiz Orhonlu; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı**, İstanbul, 1990, s.28.

Yapılan kervansaray ile menzil haline getirilen Kurdkulağı, bundan sonraki dönemde önemli bir konum kazanmıştır. Menzil olarak kullanılmaya başlayan Kurdkulağı'na, çevrede bulunan halktan bazı kişiler getirilip yerleştirilerek, bu bölgeyi koruma ve menzil hizmetlerini görmeleri karşılığında avarız ve diğer vergilerden muaf tutulmuşlardır. Bu dönem içerisinde Kurdkulağı Menzili'nde, menzil bargiri bulunmaması nedeniyle, 16 Kasım 1644 (12 Ramazan 1054) tarihinde alınan bir karar ile çevreden bulunan Adana ve Dölek menzillerine tayin edilen 15 bargirin yanında Kurdkulağı Menzili'ne 5 bargir tayin edilmiştir. Bu menzillere tayin edilen 20 bargir karşılığında ise, Adana şehir merkezindeki mahallelerin 30 hanelik avarız hanesi iptal edilmiştir[204].

Ancak daha sonraki tarihlerde, Adana şehir merkezindeki mahallelerin avarız haneleri karşılığında ödenen meblağın yeterli gelmemesi üzerine Kurdkulağı Menzili'ne, Sis Kazası'nın 18 hanelik avarız ve 12 hanelik nüzul haneleri ile *Çeltik-i Enhâr-ı Sis* ve *Sipâhizâdegân-ı Sis* mukataalarından 300 kuruş[205] tayin edilmiştir. 1685 yılına gelindiğinde, tayin edilen bu meblağların yeterli gelmediği görülmüştür. Kurdkulağı Menzili'nin bu dönemde idarecisi olan Sis sakini Süleyman-zade Hüseyin Beğ ile Sis Kazası sakinlerinin durumu İstanbul'a bildirmeleri üzerine, daha önceki dönemde Sis Kazası'ndan tayin olunan avarız ve nüzul hanelerine ilave olarak, yine bu kazanın 26 hanelik nüzul hanesi Kurdkulağı Menzili'nin masrafına karşılık olmak üzere tayin edilmiştir[206].

Yapılan düzenlemelerle, menzil hizmetleri ve bölgenin korunması hususunda gereken vazifelerini yerine getirmeleri karşılığında vergilerden muaf tutulan Kurdkulağı Menzili sakinleri, bir süre sonra, çevrede bulunan idarecilerin vergi talepleri ile karşılaşmışlardır[207]. Kurdkulağı Menzili sakinlerinin, yapılan bu kanunsuz vergi

---

[204] Bu hususla ilgili gönderilen ferman, daha sonraki dönemde nakil olarak Adana Şer'iyye Sicili'ne kaydedilmiştir. **A.Ş.S. No:101**, S.:170, B.:272.

[205] 1685 yılında bu 2 mukataadan, Kurdkulağı Menzili'ne 300 kuruş menzil masrafı olarak verildiğinden bahsedilmekteyse de, daha sonraki dönemlere ait belgelerde, bu 2 mukataadan 225 kuruş Kurdkulağı'na menzil masrafı olarak verildiği bahsedilmektedir. **MAD. No:9876**, S.:477, B.:2. 28 Haziran 1693 (24 Şevval 1104). **A.Ş.S. No:101**, S.:176-177, B.:285. 15 Aralık 1700 (4 Receb 1112).

[206] **MAD. No:4108**, S.:28, B.:2. 23 Ekim 1685 (25 Zilkade 1096).

[207] "...Adana Sancağı'nda Berendi Nâhiyesi'nde vâki' Kurdkulağı Derbendi fukarâsı 'arz-ı hâl idüb derbend-i mezbûr ebnâ`-i sebîlin ve hüccâc-ı müslimînin yolu üzerinde vâki' olmağla ebnâ`-i sebîl ve hüccâc-ı müslimîni kondurub ve göçürüb muhavvef ve muhatara olan mahallerde hıfz ve hirâset eyleyüb her vecihle i'ânet üzere olmalarıyla kadîmü'l-eyyâmdan bi'l-cümle tekâlif-i 'örfiyye ve şâkkadan mu'âf olunub ve hâlâ isimleriyle defter-i cedîde kayd ve derbendcilik kaydı üzere yedlerine

taleplerinin İstanbul'a bildirmeleri üzerine, bu menzilin sakinlerinin menzil hizmetleri karşılığında vergiden muaf oldukları belirtilerek, haksız yere bu kişilerden vergi talep edilmemesi hususunda Adana Beylerbeyi ve Kadısı'na ferman gönderilmiştir[208].

Gönderilen bu fermana rağmen, bu tür davranışların önü alınamamıştır. Yapılan bu kanunsuz vergi talepleri ile birlikte, 1695'li yıllardan sonraki dönemde, Çukurova bölgesindeki karışıklıklar ve eşkıyalık olaylarına bağlı olarak, Kurdkulağı Menzili'nde sakin olan menzilcilerin bir kısmı burayı terk etmişlerdir. Keza bu dönem içerisinde Kurdkulağı Menzili'nin bazı yerleri yıkılıp, belirli oranda harap bir hale gelmesinden dolayı, bu menzil işlevini kaybetmeye başlamıştır. Durumun bu hale gelmesi üzerine, Kurdkulağı Menzili'nde bulunan binaların tamiri ve yeni binaların yapılmasının yanında, bu binaların etrafının duvarla çevrilmesine karar verilmiştir. Verilen bu karar ile birlikte, bu menzilin sakini oldukları halde başka yerlere giden kişilerin geri getirilmesi ile çevrede bulunan cemaatlerin mensuplarından bir kısmının, bu menzilin hizmetlerini görmeleri ve çevrenin korunması için derbentçi olarak atanmasına da karar verilmiştir[209].

Verilen bu kararın ardından, daha önceden Kurdkulağı Menzili'nde sakin olan halkın geri getirilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Bu kişilerin geri getirilmeleri hususunda yapılan çalışmalar sırasında, bulundukları yerlerin idarecilerinin, bunların geri götürülmelerine engel olmaya çalışmaları üzerine, bu tür davranışlarda bulunanların cezalandırılacakları hususunda ferman gönderilmiştir[210].

Kurdkulağı Menzili'nde daha önceden sakin olanların bir kısmının geri getirilmesinin ardından, çevrede bulunan cemaatlerin mensuplarından, bu menzile derbentçi atanması yoluna gidilmiştir. Bu hususta yapılan çalışmaların sonucunda, ilk etapta olmak üzere İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden; Anamuslu, Seğmenlü Karamanlusu ve Davud Hacılu Cemaatleri ile bu dönemde Danişmendlü Mukataası'na

---

mücedededen mevkûfâtdan mühürlü sûret-i defter virilüb lakin ehl-i 'örf taraflarından deftere muhâlif bir tarîkle te'addî olunmalarıyla ..." **At.Ş.D. No:18**, S.:360, H.:1661.

[208] **At.Ş.D. No:18**, S.:360, H.:1661. Kasım Ortaları 1694 (Evahir-i R.evvel 1106).

[209] "...muhavvef ve muhatara mahallî olan Kurdkulağı'nın eskiden bir câmi'i ve bir hanı olub zikr olunan câmi' ve hanın etrâfını dîvâr ile çevirüb câmi' ve hanı dîvâr içine alınmak ve müceddeden Voyvoda Odası ve bir Etmekci Fırunı ve bir Boyahâne ve birkaç dükkân yapdırdub şîn ve abâdân eylemek ve mahall-i mezbûre muhavvef ve muhataralu mevzi' olmağla ma'mûr ve abâdân olmak sebebi ile müceddeden gelüb iskân olunan evleri tahrîr ve defter ve 'arz ve i'lâm eylemek ..." **A.Ş.S. No:105**, S.:95-97, B.:156-157. 16-17 Ağustos 1704 (14-15 R.ahir 1116).

[210] **A.Ş.S. No:105**, S.:101, B.:166.

tabi olup, Çukurova bölgesinde yaşayan Yahşiğanlu Cemaati[211] mensupları bu bölgede derbendci olarak sakin olmayı kabul etmişler ve bu hususta toplam 7.000 kuruşluk nezr hücceti vermişlerdir[212].

Kurdkulağı Menzili'ne derbentçi olarak atanmayı kabul eden bu 4 cemaatin mensuplarının yeterli görülmemesi üzerine, bu dönemde İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası'na mutasarrıf olan Polad-zade İsmail Paşa'nın faaliyetleri sonucunda, çoğunluğu yine İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden oluşan 21 cemaatin mensuplarının Kurdkulağı Menzili'ne derbentçi olarak atanması ve bu çevreye yerleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Buna göre; daha önce bu Kurdkulağı Menzili'ne derbentçi olarak atanmayı kabul eden Anamuslu, Seğmenlü Karamanlusu ve Davud Hacılu Cemaatleri'ne ilave olarak[213] Musa Fakihlü, Durak, Tatlu, Geke, Çoblu, Kimi (كيمى), Karaman Hacılu, Kacarlılar, Hüseyin Hacılu, Diğer Hüseyin Hacılu, Mihmadlu, Kömür Ceridi, Okculu, Terzi Ceridi, Çiğdemlü ile birlikte Kara Bektaş, Deriklü ile birlikte Kürtlü, Avşarlu Karamanlusu, Aydınlu, Çakal Demircilü, Çıkrık Neccarlusu ve Şihab Neccarlusu Cemaatleri olmak üzere 24 cemaatin mensupları Kurdkulağı çevresine iskan edilmeyi ve derbendci olmayı kabul etmişlerdir[214].

Kurdkulağı çevresine iskan edilen bu cemaatler, burada taştan evler yapmak ve ziraatla uğraşıp, bu bölgeyi şenlendirmek ve korumak şartıyla burada iskan edilmişlerdir. İskan edilmeleri için yapmış oldukları taahhüt sırasında kış mevsimine girildiği için, taş ev yerine sazlardan evler yapan bu kişiler, ilkbaharda taş evler yapmayı kabul ederek, kış mevsiminde burada sakin olmuşlardır[215].

Kurdkulağı'na derbentçi olarak yerleştirilmeyi kabul eden bu cemaatlerin mensupları, kış geçip de yaz mevsimi geldiğinde yavaş yavaş bu bölgeyi terk ederek, başka bölgelere gitmeye başlamışlardır. Derbentçi olarak yerleştirilmek istenen cemaatlerin mensuplarının, burada ikamet etmeyerek başka bölgelere gitmesinin

---

211 1658-1659 (1069) yılına ait Danişmendlü tahririne göre, bu cemaat 19'u bennak olmak üzere 22 kişiden oluşmaktaydı. **MAD. No:7574**, S.:25; **D.BŞM.d. No:217**, S.:31-32.

212 Bu nezr miktarının 2.000 kuruşu Yahşiğanlu Cemaati'nin, 5.000 kuruşu ise diğer 3 cemaatindir. **MAD. No:8458**, S.:236, B.:1. 8 Aralık 1704 (10 Şaban 1116).

213 1704 yılında Kurdkulağı'na derbentçi olarak atanmayı kabul eden Yahşikanlu Cemaati'nin ismini, 1 yıl sonra yapılan çalışma ile atanan derbentçi cemaatlerinin arasında görmemekteyiz. **MAD. No:8458**, S.:79, B.:1. 1 Eylül 1705 (11 C.evvel 1117).

214 **MAD. No:8458**, S.:79, B.:1. 1 Eylül 1705 (11 C.evvel 1117).

215 **A.Ş.S. No:30**, S.:57-58, B.:91.

ardından, bu bölgede eşkıyalık olayları gittikçe artmıştır. Bunun sonucunda olarak, Kurdkulağı Menzili ve çevresi boşalmaya ve bu menzil kullanılmamaya başlanmıştır.

Ortaya çıkan bu duruma paralel olarak, daha önceki dönemlerden, Kurdkulağı Menzili'nin masrafına karşılık olmak üzere, Sis Kazası'ndan tayin olunan menzil akçelerinin, Sis Kazası sakinleri tarafından ödenmesinde hususunda bazı problemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sis Kazası sakinlerinin, belirlenen avarız ve nüzul haneleri karşılığında ödemeleri gereken miktarlarının kendilerine fazla geldiğini belirtmeleri üzerine, Sis Kazası'nın bütün avarız ve nüzul hanelerinin karşılığı olan 414,5 kuruşun Kurdkulağı'na tayin edilmesine karar verilmiştir. Verilen bu karar ile birlikte, Kurdkulağı'na tayin edilen Sis Kazası avarız ve nüzul hanelerinin karşılığı olan meblağa ilave olarak, *Çeltük-i Enhâr-ı Kars Mukataası*'ndan 225 kuruş ve Kars-ı Zülkadiriyye Kazası avarız ve nüzul hanelerinin karşılığı olan 346 kuruşun da ilave edilmesi ile toplam 985 kuruş Kurdkulağı Menzili'ne menzil masrafı olarak tayin edilmiştir[216].

Yapılan bu düzenlemelere rağmen Kurdkulağı Menzili'nin eski işlevini yerine getirmediğini görmekteyiz. 1708 yılına ait bir belgeye göre, bu dönemde Kurdkulağı Menzili'nin işlevini yerine getirememesinden dolayı, bu bölgeden geçen ulaklar için gerekli olan menzil bargirleri, Adana Menzilcileri tarafından verilmekteydi. Ortaya çıkan bu durum sonucunda Adana Menzilcisi olanlar, Kurdkulağı'ndan Payas'a kadar olan mesafe için, ulaklardan ücret talep etmeye başlamışlardır. Bu durum ise, ulakların işlerini yerine getirmesi hususunda aksaklıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur[217].

Meydana gelen bu olayların neticesinde, Kurdkulağı Menzilinin bulunduğu bölge, bölgenin eşkıyalardan korunması ve yolcuların güvenli bir şekilde, daha sonraki menzile iletilmesi hususundaki esas işlevinin tam tersi bir durum kazanmaya başlamış ve eşkıyaların barındıkları bir bölge haline gelmiştir. 1711 yılına gelindiğinde, Hama'ya iskan olunun Sakallu Ceridi ve Çakallu Cemaatleri'nin firarileri, Rakka iskan firarileri ile birlikte Kurdkulağı ve çevresinde yoğun bir şekilde eşkıyalık olaylarına neden olmaya başlamışlardır[218].

---

[216] **A.Ş.S. No:104**, S.:53, B.:71. 28 Ağustos 1706 (18 C.evvel 1118)

[217] "...Kurdkulağı Menzili hâlî kalmağla ulaklara Adana Menzilcisi Kurdkulağı'ndan Payas'a varınca ücret taleb itmekle ulakların 'avk ve te'hîrine bâ'is ..." **A.Ş.S. No:9**, S.:123, B.:1.

[218] **A.Ş.S. No:19**, S.:99, B.:168; **M.D. No:119**, S.:89, H.:446.

Durumun bu hale gelmesi ve bölgenin korunmasında İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası idarecilerinin yetersiz kalması üzerine, Kurdkulağı Menzili'ni eski işlevine kavuşturması ve buraları eşkıyalardan temizlemesi için, İfraz-ı Zülkadiriyye Mukataası Hassı'nın iltizamı, bu dönemde Adana Beylerbeyi olan Kürd Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa'ya verilmiştir[219].

Ancak, bu sırada İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin çoğunluğunun itaatsizliklerinin ortaya çıkması nedeniyle, önce bu cemaatlerin itaat altına alınmasına karar verilmiştir. Bu husus için teşebbüse geçen Kürd Bayramoğlu Derviş Paşa-zade Mehmed Paşa'nın 1711 yılının sonlarında vefat etmesi üzerine, bu dönemde Trablusşam Valisi olan ve bu sırada Anadolu'da asker ihracı ve eşkıya teftişine görevli olan eski Sadrazamlar'dan Vezir Hasan Paşa bu hususta görevlendirilmiştir[220]. Vezir Hasan Paşa'nın yaptığı askerî faaliyetler sonucunda, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin itaatlerinin sağlanmasının ardından, Kurdkulağı Menzili'nin yeniden inşa edilmesi ve bu bölgeye menzil hizmetlerini görecek kişilerin atanması hususunda karar verilmiştir.

Verilen bu karara göre, Kurdkulağı Menzili'ndeki hanlar ve caminin bulunduğu yerin çevresi, kale biçiminde duvarların inşa edilmesi ile korunaklı bir hale getirilmesi ve bu duvarların içine, burada hizmet verecek kişilerin ikamet etmeleri için 40-50 hanenin yapılması düşünülmüştür[221]. Bu hususla ilgili gönderilen ferman ile, Kurdkulağı'nda yapılacak bu inşaatın yapılması için, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensupları ile bölgede bulunan diğer cemaatlerin ücret karşılığında çalışmaları kararlaştırılmış ve yapılacak olan binaların tamamlanması hususunda gerekli düzenlemeyi yapması hususunda Bahri Mehmed isimli bir kişi *Bina Emini* olarak bu bölgeye gönderilmiştir[222].

Yapılan çalışmalar sonucunda, burada kale şeklinde iki ayrı han inşa edilmesine başlanmıştır. Kış mevsiminin yaklaşması sonucunda, bina inşaatında çalışan bazı kişilerin, inşaatın daha sonraki yıl yapılmasını talep ederek, işi yavaşlatmaya başlamaları üzerine, Kurdkulağı Menzili'nde yapılması istenen binaların

---

219 **A.Ş.S. No:19**, S.:46, B.:70. 3 Eylül 1711 (20 Receb 1123).

220 **M.D. No:119**, S.:120-121, H.:585. Mart Başları 1712 (Evahir-i Muharrem 1124).

221 "...Kurdkulağı'nda müceddeden kal'e binâ ve mevcûd iki hanları ve câmi' mecmû'ı bir mahfûz ve mazbût mahalli kal'e misillü olmak üzere etrâfında dîvâr çekilüb derûnuna neferât iskânı içün kırk elli hâne yapdırılmak içün fermânım olub ..." **A.Ş.S. No:19**, S.:190, B.:363.

222 **A.Ş.S. No:19**, S.:190, B.:363; **MAD. No:3439**, S.:278, B.:1. 7 Haziran 1712 (2 C.evvel 1124).

tamamlanmasına kadar, burada görevli olan cemaatlerin mensupları ve diğer kişilerin başka yerlere gitmesine izin verilmemesi hususunda Adana Beylerbeyi Seyyid Ahmed Paşa ile İfraz-ı Zülkadiriyye Voyvodası ve Payas Mütevellisi'ne ferman gönderilmiştir[223].

Kurdkulağı Menzili'nin yeniden inşa edilmesi için yapılan çalışmalar sırasında, çevrede bulunan bazı kişilerin buraya getirilerek iskan edilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Yapılan bu çalışmalar sırasında, çevrede bulunan bazı kişiler ile birlikte, Payas Vakfı'na tabi köylerin sakinlerinden bazı kişilerin, sakin oldukları köyleri terk ederek, Kurdkulağı Menzili'ne neferat olmak istemeleri üzerine bazı problemler meydana gelmiştir. Bu durumun, Payas Mütevellisi tarafından İstanbul'a bildirilmesi üzerine, yerlerini terk eden bu kişilerin geri götürülerek, esas yerlerine iskan edilmesi için ferman gönderilmiştir[224].

Yapılan bu çalışmaların sonucunda, 1713 yılının başlarında Kurdkulağı Menzili'nde yapılan inşaat sona erdirilmiştir. Bu dönem içerisinde, Doğu Akdeniz bölgesinde korsanlık yapan bir geminin, Ayas Kalesi önünde karaya vurması sonucunda, bu gemide bulunan 8 adet *şahi topun* da Kurdkulağı Menzili'ne nakl edilmesi ve buraya konulması hususunda Anadolu Müfettişi olan Vezir Hasan Paşa buyuruldu göndermiştir[225].

Kurdkulağı Menzili'nin yeniden eski işlevine kavuşturulması için yapılan çalışmalara paralel olarak, bu menzilin masraflarının karşılanması için yeni kaynak arayışlarına girişilmiştir[226]. Yapılan çalışmaların sonucunda, Karaisalu Mukataası'ndan

---

223 **M.D. No:119**, S.:254, H.:1050-1052. Eylül Ortaları 1712 (Evasıt-ı Şaban 1124).

224 "...Payas Vakfı re'âyâları derbendci ve menzilkeş ve ba'zîları dahî kal'eli olub lakin içlerinden ba'zîları kadîmî karyelerin bırakub varub mârü'z-zikr Kurdkulağı nâm mahalde binâ olunan kal'eye neferât olmak murâd itmeleriyle taraf-ı vakfa ve cânib-i mîrîye gadre bâ'is olunduğun bildürüb vakf-ı mezbûr karyelerin reâyâlarından kal'e-i mezbûreye gitmiş var ise kadîmî karyelerine ircâ' ve iskân itdirilüb ve henüz gitmek murâd idenler dahî men' olunmaları ..." **M.D. No:119**, S.:262, H.:1084. Ekim Ortaları 1712 (Evail-i Ramazan 1124).

225 **A.Ş.S. No:22**, S.:6, B.:15. 15 Ocak 1713 (17 Zilhicce 1124). Yapılan bu düzenlemelere paralel olarak, menzil görevlerini yerine getirmek üzere, vergiden muaf tutulacak şekilde bir kısım halk Kurdkulağı Menzili'ne yerleştirilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra, buraya yerleştirilen kişiler, bölgede bulunan idarecilerin haksız vergi talepleri ile karşılaşmışlardır. Yapılan bu haksız vergi taleplerinin İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu tür davranışların engellenmesi ve menzilci olarak görev yapan halkın vergiden muaf oldukları hususunda Adana Beylerbeyi'ne ferman gönderilmiştir. **M.D. No:121**, S.:198, H.:791. Ekim Ortaları 1713 (Evahir-i Ramaz. 1125).

226 Daha önceden Sis Kazası'nın avarız ve nüzul hanelerinin karşılığı olan meblağ ile diğer yerlerden tayin olunan meblağların başka yerlere tahsis edilmesinden dolayı, bu yerlerden Kurdkulağı Menzili'ne ödenen meblağlar ödenmemeye başlamıştır. **A.Ş.S. No:22**, S.:85, B.:144.

615 kuruş, Yüreğir Nahiyesi'ne tabi olan Gürhay ve Kamışlu mezraalarının mukataa malından 330 kuruş ve Hüseyin Hacılu Cemaati'nin mukataa malından 275 kuruş olmak üzere toplam 1216 kuruş Kurdkulağı Menzili'nin masrafı için tayin edilmiştir[227].

Yapılan bu düzenlemelerin sonucunda, Kurdkulağı Menzili bir dönem için düzenli olarak işlevini yerine getirmeye devam etmiştir. 1725 yılına gelindiğinde, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden bazılarının mensuplarından bir kısmının, iskan olundukları Ayas, Berendi ve Kınık'taki sakin oldukları yerleri terk ederek Karaman, Kütahya, Aydın, Saruhan, Bursa ve İçil taraflarına gitmeleri üzerine, bu kişilerin geri getirilerek Kurdkulağı ve çevresine iskan edilmelerine karar verilmiştir. Bu cümleden olmak üzere, belirtilen bölgelere giden İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nden Çıkrık Neccarlusu, Şihab Neccarlusu, Sarız Neccarlusu, Çakal Demircilü, Büyük Hüseyin Hacılu, Küçük Hüseyin Hacılu, Anamuslu, Çakallu Dokuzu, Keçilü Karamanlusu ve Kabakulak Alcısı Cemaatleri mensup olan bu kişilerin geri getirilmeleri için bulundukları yerlerin idarecilerine ferman gönderilmiştir[228]. Bu hususta yapılan çalışmalara rağmen, belirtilen bölgelerde bulunan kişilerin geri getirilerek Kurdkulağı ve çevresine yerleştirilmelerinde başarılı olunamamıştır. Yapılan bütün çalışmalara rağmen, bir süre sonra gönderilen fermandan anlaşıldığı kadarıyla, bu cemaatlere mensup olan kişiler bulundukları yerlerde yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir[229].

Yapılan bu teşebbüsten sonraki dönemde, Kurdkulağı Menzili'nin bazı aksaklıklarla da olsa, menzil olarak işlevini devam ettirdiğini görmekteyiz[230].

---

[227] **A.Ş.S. No:102**, S.:19, B.:31. 1713 (1125). Ancak bir süre sonra Karaisalu Mukataası'ndan tayin edilen 615 kuruşun, 435 kuruşa düşürüldüğünü görmekteyiz. **A.Ş.S. No:21**, S.:114, B.:174. 23 Haziran 1717 (13 Receb 1129). Belirlenen 435 kuruşun, Karaisalu Mukataası idarecileri tarafından daha sonraki yıllarda düzenli olarak Kurdkulağı Menzili'nin idarecilerine ödendiğini görmekteyiz. **A.Ş.S. No:22**, S.:26, B.:52. 28 Mayıs 1721 (Gurre-i Şaban 1133). **A.Ş.S. No:129**, S.:147, B.:232. 16 Mart 1733 (Selh-i Ramazan 1145). **A.Ş.S. No:15**, S.:6, B.:27. 26 Mayıs 1738 (6 Safer 1151). **A.Ş.S. No:125**, S.:115, B.:5.25 Nisan 1739 (16 Muharrem 1152). **A.Ş.S. No:17**, S.:56, B.:108. 27 Nisan 1744 (14 R.evvel 1157).

[228] **MAD. No: 8458**, S.:106, B.:1. 13 Şubat 1725 (29 C.evvel 1137).

[229] **M.D. No:135**, S.:56-7, H.:2; **MAD. No: 8458**, S.:107, B.:2. Haziran Ortaları 1728 (Evail-i Zilkade 1140).

[230] **A.Ş.S. No:130**, S.:37, B.:73; **A.Ş.S. No:4**, S.:68, B.:110; **A.Ş.S. No:25**, S.:19, B.:30; **MAD. No:3999**, S.:118, 125. Ayrıca bkz. Yusuf Halaçoğlu; **Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)**, Ankara, 2002, s.62.

3-Çakıd Hanı ve Menzili İçin Yapılan İskanlar

Tarsus Sancağı Kusun Kazası dahilinde bulunan Çakıd Hanı 1637-1638 yıllarında, dönemin Sadrazamı olan Bayram Paşa tarafından inşa edilmiştir[231]. Çakıd Hanı, ilk dönemlerde bu hanı inşa ettiren Bayram Paşa'ya izafeten *Bayram Paşa Hanı* olarak da anılmaktaysa da daha sonraki dönemlerde, sadece Çakıd Hanı olarak anılmaya başlanmıştır[232].

Bayram Paşa tarafından inşa edilen Çakıd Hanı'nın menzil olarak işlevini yürütebilmesi amacıyla 1638 yılında, Adana Sancağı Karaisalu Kazası'na tabi olan Ulu Keçi[233], Karaca İsalu[234] ve Köy Runkuş[235] Cemaatleri'nin mensupları buraya derbentçi olarak atanmışlardır[236]. Bu cemaatlerin mensupları, derbentçi olarak atandıkları dönemde, Melvan Kalesi çevresinde sakin olmaları ve buradaki arazilerde ziraat etmeleri nedeniyle *Melvanî (Melvanlu)*olarak anılmaktaydılar[237].

Çakıd Hanı'na derbentçi olarak atanan, Karaisalu Kazası'na tabi bu 3 cemaate ilave olarak, bu dönemde Tarsus'un Kusun Nahiyesi'ne tabi olan Dolukoca Cemaati'nden 31 kişi ile yine bu dönemde herhangi bir yere kayıtlı olmayan çevredeki halktan 24 kişi buraya derbentçi olarak atanmışlardır[238].

Yapılan derbentçi atamaları ile menzil hizmeti vermeye başlayan ve uzun bir süre bu işlevini devam ettiren Çakıd Hanı, 1671 yılından önceki bir tarihte meydana gelen deprem sonucunda hasara uğramıştır. Meydana gelen bu depremin sonucunda, bu hanın

---

231 Bu hanın inşası hakkında şu çalışmaya bakılabilir. Cengiz Orhonlu; "Bayram Paşa Kervansarayı", **Vakıflar Dergisi, Sa.:10**, Ankara, 1973, s.199-201.

232 C.Orhonlu; **a.g.m.**, s.201.

233 Çakıd Hanı'na derbentçi olarak atanan bu cemaatin mensuplarının üzerlerinde kayıtlı olan 4,5 avarız hanesinden 3 avarız hanesi tenzil edilmiş ve bu cemaat 1,5 avarız hanesi ile yükümlü tutulmuştur. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10.

234 Çakıd Hanı'na derbentçi olarak atanan bu cemaatin mensuplarının üzerlerinde kayıtlı olan 1 avarız hanesi iptal edilmiştir. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10.

235 Çakıd Hanı'na derbentçi olarak atanan bu cemaatin mensuplarının üzerlerinde kayıtlı olan 3 avarız hanesinden 2 avarız hanesi tenzil edilmiş ve bu cemaat 1 avarız hanesi ile yükümlü tutulmuştur. **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10.

236 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10. 13 Kasım 1637 (14 C.ahir 1047).

237 **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:5, B.:10. Cengiz Orhonlu'nun verdiği belgelere göre, Melvanlu Cemaati'nden 68 kişi Çakıd Hanı'na derbentçi olarak atanmıştır. C.Orhonlu; **a.g.m.**, s.205. Ancak daha sonraki dönemlerde Ulu Keçi Cemaati bunlardan ayrı olarak kendi ismiyle anılmaya devam etmiştir. Diğer 2 cemaat ise Melvanlu adıyla anılmıştır. **A.Ş.S. No:18,** S.:254, B.:357.

238 C.Orhonlu; **a.g.m.**, s.204-205.

batı kısmında bulunan duvar yıkılmış ve bu han belirli oranda kullanılamaz hale gelmiştir. Hanın kullanılamaz hale gelmesi sonucunda, Seyyid Feyzullah isimli bir kişi, bu hanı kendi malından tamir etmek hususunda Adana Naibi aracılığıyla İstanbul'a başvuruda bulunmuştur. Yapılan bu başvuru üzerine, bu kişinin bu hanı kendi malından tamir etmesi hususunda izin verilmiştir[239].

Yıkılan yerleri tamir edilen Çakıd Hanı'nın derbentçilerinden bir kısmının bu dönemde başka bölgelere gitmesi üzerine[240], buraya yeniden derbentçi atanması yoluna gidilmiştir. Bu hususta yapılan çalışmalar sonucunda, eski dönemlerden beri Çakıd Hanı çevresinde sakin olan Danişmendlü Türkmanı'na tabi Keçilü Karamanlu Cemaati'nden 42 kişi buraya derbentçi olarak atanmıştır. Yapılan bu atama ile Keçilü Karamanlu Cemaati'nin 306,5 kuruş olan yıllık vergileri, Danişmendlü Mukataası'ndan ifraz edilerek, yıllık vergilerini İstanbul'dan görevlendirilecek kişilere ödemelerine karar verilmiştir[241].

Çakıd Hanı'na derbentçi olarak atanan Keçilü Karamanlu Cemaati mensuplarının, bir süre sonra buradaki yerlerini terk ederek başka bölgelere giderek, derbent hizmetlerini yerine getirmeyip, yıllık vergilerini vermedikleri görülmüştür. Durumun bu hale gelmesi üzerine, bu cemaatin derbentçilik hususundaki kayıtları iptal edilmiş ve yıllık vergileri yeniden Danişmendlü Mukataası'na dahil edilmiştir[242].

---

[239] "Adana Kâdîsı'na hüküm ki

Nâ'ibin Ahmed mektûb gönderüb sâdât-ı kirâmdan Seyyid Feyzullah meclis-i şer'e varub Adana Kazâsı kurbünde vâki' Çakıd Menzili'nde bundan akdem Vezir-i a'zam-ı sâbık müteveffâ Bayram Paşa binâ eyledüğü hânın cânib-i garbda olan dîvârı mukaddemâ vâki' olan zelzeleden yıkılub harâbe müşrif olmağla ebnâ-i sebîl hân-ı mezbûre nüzûlde havf itmeleriyle ve o vaktin ta'mîrine müsâit olmamağla mezbûr Seyyid Feyzullah hasbeten li'l-lahi te'âlâ vaz'-ı kadîmî üzere kendü mâlıyla ta'mîr eylemek bâbında izn-i hümâyûnum virilmek recâsına 'arz eyledüğü ecilden vech-i meşruh üzere 'amel olunmak içün şurûtuyla emr yazılmışdır " **At.Ş.D. No:7**, S.:32, H.:125. Temmuz Sonları-Ağustos Başları 1671 (Evahir-i R.evvel 1082).Bu döneme ait bir belgeye göre; 1605 riyali kuruş malı olan Tarsus Kazası Mukataası'nın 105 kuruşu Çakıd Hanı'na masraf olmak üzere verilmekteydi. **MAD. No:2911**, S.:127, B.:2. 4 Nisan 1679 (22 Safer 1090).

[240] "... hâliyâ Adana Paşası İbrahim Paşa 'arz gönderüb Adana Sancağı'nda vâki' Bayram Paşa binâ eyledüğü Çakıd Hânı hîn-i ta'mîrde birkaç derbendci tahrîr itdürüb hâliyâ tahrîr olunanlar dahî perâkende ve perişân olub hân-ı mezbûr harâbe müşrif olub ..." **MAD. No:17898**, S.:108, B.:4.

[241] **MAD. No: 17898**, S.:108, B.:4; **MAD. No:7574**, S.:60. 13 Mayıs 1694 (18 Ramazan 1105).

[242] **MAD. No:7574**, S.:61. 2 Kasım 1697 (17 R.ahir 1109). Ancak, Keçilü Karamanlu Cemaati 1707 yılından önceki bir tarihte Adana Mukataası'na dahil edilmiştir. Zira, 1707 yılına ait bir belgeye göre bu cemaat Adana Mukataası'na tabi idi. **A.Ş.S. No:104**, S.:103, B.:143-b. Adana Mukataası'na dahil edilen Keçilü Karamanlu Cemaati'nin mensuplarının bir kısmı, bir süre sonra bulundukları yerleri terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir. Durumun bu hale gelmesi üzerine, bu cemaatin mensuplarının bulundukları yerlerde yıllık vergilerinin tahsil edilmesi için Adana ve diğer yerlerdeki idarecilere ferman gönderilmiştir. **MAD. No:3434**, S.:450, B.:1. 10 Kasım 1713 (21 Şevval 1125).

Keçilü Karamanlu Cemaati'nin derbentçi olarak atanması hususunda yapılan teşebbüsün olduğu dönemde, Çakıd Hanı'na daha önceki dönemlerde derbentçi olarak atanan ve başka bölgelere giden derbentçilerin geri getirilmeleri için de faaliyete geçilmiştir. Bu husus ile ilgili olarak Çakıd Hanı Vakfı'nın mütevellisi olan Ali'nin yaptığı arz üzerine, başka yerlere giden derbentçilerin, bulundukları yerlerden kaldırılarak, Çakıd Hanı civarına iskan edilmeleri için Adana Valisi bölgedeki diğer idarecilere ferman gönderilmiştir[243].

Gönderilen bu fermanın sonucunda, başka bölgelere giden kişilerin geri getirilmesi hususunda belirli oranda başarılı olunmuşsa da, bu kişiler bir süre sonra tekrar başka bölgelere gitmeye başlamıştır. Bu dönem içerisinde, Çakıd Hanı ile Dölek Menzili (Yayla Menzili) arasında bulunan yolların bozulduğu görülmüştür. Bu iki menzil arasında bulunan yolların, ulaşım sırasında problemler çıkarmaya başlaması üzerine, Çakıd Hanı ile Dölek Menzili arasındaki yolların tamir edilmesine karar verilmiş ve bu husus için Kusun ve Şücaeddin Kazaları'nın halkı görevlendirilmişlerdir[244].

Çakıd Hanı'nın çevresinde bulunan yolların tamir edilmesinden sonraki dönemde, bu hana derbentçi olarak atanan, ancak zaman içerisinde başka bölgelere giden cemaatlerin mensuplarının geri getirilmesi için tekrar çalışmalara başlanmıştır. Bu cümleden olmak üzere, başka bölgeler giden Dolukoca, Melvanlu ve Ulu Keçi Cemaatleri'nin mensuplarının bulundukları yerlerden kaldırılarak Çakıd Hanı'na iskan edilmeleri için Adana Valisi ile diğer idarecilere ferman gönderilmiştir[245].

Gönderilen bu fermana rağmen, bu cemaatlerin mensuplarının önemli bir kısmı, Çakıd Hanı'na gelip yerleşmek istememişlerdir. Durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine, bu cemaatlere mensup olanların nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlak surette Çakıd Hanı'na iskan edilmeleri hususunda yeniden ferman gönderilmiştir.[246]. Gönderilen bu ferman üzerine, Ulu Keçi Cemaati'ne mensup olup bu dönemde Tarsus Kazası, Kusun Nahiyesi'nde sakin olan 33 kişi ile, Malvanlu Cemaati'ne mensup olup bu dönemde Karaisalu Nahiyesi'nde bulunan 53 geri getirilerek Çakıd Hanı'na iskan

[243] **Mühimme Zeyli Defteri (Atik Şikayet) No:11**, S.:75, B.:331. Ekim Ortaları 1696 (Evahir-i R.evvel 1108).
[244] **At.Ş.D. No:58**, S.:112, H.:1. Kasım Sonları 1710 (Evail-i Şevval 1122).
[245] **A.Ş.S. No:18**, S.:173, B.:294. Mayıs Ortaları 1719 (Evahir-i C.ahir 1131).
[246] **A.Ş.S. No:18**, S.:204, B.:357. 14 Ocak 1720 (3 R.evvel 1132).

edilmişler ve eskiden olduğu gibi, avarız-ı divaniyye ve tekalif-i örfiyyeden muaf kılınmışlardır[247].

Çakıd Hanı'nın eski derbentçilerinin geri getirilerek bu han civarına iskan edilmelerinin ardından, Dölek Kalesi civarında yaşayan başıboş halktan 72 kişinin buraya derbentçi olarak atanmalarına karar verilmiştir[248]. Çakıd Hanı'na derbentçi olarak atanmalarına karar verilen bu kişilerin, bir süre sonra bu hususta taahhüt altına alınması yoluna gidilmiştir. Bu hususta Adana'da yapılan mahkeme toplantısında, Çakıd Hanı'na iskan edilmelerine karar verilenlerin vekilleri olan kişiler, bundan sonraki dönemde Çakıd Hanı civarında sakin olacaklarını ve bu menzile hizmet edeceklerini belirtmiş ve bu hususta 5.000 kuruş nezr taahhüdünde bulunmuşlardır[249].

Çakıd Hanı'na derbentçi olarak atanan bu kişilerin bir kısmının buraya gelmemesi üzerine, bu kişilerin derbentçi tayin edildikleri Çakıd Hanı civarına götürülüp iskan edilmeleri hususunda ferman gönderilmiştir[250]. Derbentçi olarak atanan bu kişilere ilave olarak, bu dönemde Nemrun Kalesi'ndeki neferattan ve bu kalenin çevresinde bulunan başıboş halkın da Çakıd Hanı civarına iskan edilmelerine karar verilmiştir[251].

Çakıd Hanı'na derbentçi atanması hususunda yapılan bu çalışmaların ardından, 1729 yılında Çakıd Hanı ile birlikte çevrede bulunan diğer menziller ve hanların tamir edilmesine karar verilmiştir. Verilen bu karar ile, bu dönemde Tarsus Mütesellimi olan Ömer isimli kişi bu hususta görevlendirilmiş ve çevrede bulunan bölge sakinleri de bu kişinin emrine tahsis edilmişlerdir[252].

Görevlendirilen kişilerin yaptıkları faaliyetler sonucunda bu han ile birlikte diğer han ve menziller tamir edilmiştir. Ancak, bir süre sonra Çakıd Hanı ile birlikte diğer hanların tekrar tamir edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu hususla ilgili 17 Mart 1753 tarihinde bir karar verilmiş ve bu han ile diğer menzillerin tamiri gerçekleştirilerek, yeniden derbentçi atanması yoluna gidilmiştir[253].

---

[247] **B.O.A. Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı, Genel No:2931, Özel No:383,** S.:6, B.:11. 1720 (1132).
[248] Yusuf Halaçoğlu; **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, s.103, 134; C.Orhonlu; **a.g.m.**, s.205-206.
[249] **A.Ş.S. No:13**, S.:126, B.:278. 4 Ekim 1722 (23 Zilhicce 1134).
[250] Y. Halaçoğlu; **a.g.e.**, s.103, 134; C.Orhonlu; **a.g.m.**, s. 206.
[251] Y. Halaçoğlu; **a.g.e.**, s.103, 134; C.Orhonlu; **a.g.m.**, s. 207. 19 Temmuz 1724 (27 Şevval 1136).
[252] **A.Ş.S. No:12**, S.:37, B.:81. 13 Haziran 1729 (16 Zilkade 1141).
[253] Y. Halaçoğlu; **a.g.e.**, s.103; C.Orhonlu; **a.g.e.**, s.132.

4-Diğer Menzil ve Derbentlere Yapılan İskanlar

Çukurova bölgesinde bulunan Misis, Kurdkulağı ve Çakıd Hanı derbent ve menzillerinin yanında, bölgede başka menzil ve derbentler de bulunmaktaydı. Bu menzillerden belli başlıları; Kozoluk, Gülek ve Dölek Menzilleri'dir.

Tarsus'un Kusun Kazası'na tabi olan Kozoluk Derbendi, Osmanlı hakimiyetinin ilk dönemlerinden itibaren derbent olarak varlığını devam ettirmektedir[254]. Bu derbendin sakinlerinin çoğunluğunu gayr-i müslim kişiler oluşturmaktaydı. Kozoluk Derbendi'nde derbentçi olarak görev yapan bu kişiler, yaptıkları görev karşılığında avarız, ispençe ve tekalif-i örfiyyeden muaf tutulmuşlardır[255].

Kozoluk Derbendi'nde sakin olan kişilerin, bölgede bulunan bazı idarecilerin yaptıkları haksız vergi talepleri sonucunda, bulundukları yerleri terk ederek Adana ve Tarsus'ta bulunan yerlere gittiklerini görmekteyiz. Bu kişilerin, Kozoluk Derbendi'ni terk etmesi sonucunda, bu derbent işlevini yerine getirmemeye başlamış ve bu bölgede bazı eşkıyalık olayları meydana gelmiştir. Durumun bu hale gelmesi üzerine, Kozoluk Derbendi'ni terk ederek başka bölgelere giden kişilerin geri getirilmeleri için Adana Valisi Ali Paşa tarafından buyuruldu gönderilmiştir[256].

Gönderilen bu ferman sonucunda, başka bölgelere giden kişilerin bir kısmı geri getirilerek Kozoluk Derbendine geri yerleştirilmiştir. Ancak bu dönem içerisinde, bölgede bulunan idarecilerin, burada görev yapan derbentçilerden *resm-i ispençe* talep etmeleri devam etmiştir. Bu hususta yapılan mahkeme toplantısı sonucunda, Kozoluk Derbendi sakini olan kişiler, derbent hizmetleri karşılığında bu vergi ile birlikte diğer vergilerden muaf olduklarını söyleyip, bu hususla ilgili ellerinde olan fermanlarını göstermişlerdir. Yapılan bu mahkeme toplantısı sonucunda, bu kişilerden resm-i ispençe ve diğer vergilerin talep edilmemesi hususunda karar verilmiştir[257]. Verilen bu karara rağmen daha sonraki dönemlerde, bu hususta yapılan haksız talepler devam etmiştir[258].

Bu dönem içerisinde Kozoluk derbendinde sakin olan kişiler, Receblü Avşarı'na mensup olan bazı kişilerin saldırısına uğramışlardır. Mart 1713 tarihinde meydana gelen

---

[254] C.Orhonlu; **a.g.e.**, s.76-77.
[255] **A.Ş.S. No:19**, S.:83, B.:142.
[256] **A.Ş.S. No:24**, S.:18-19, B.:18. 18 Nisan 1709 (7 Safer 1121).
[257] **A.Ş.S. No:41**, S.:61, B.:107. Şubat Sonları 1711 (Evail-i Muharrem 1123).
[258] **A.Ş.S. No:19**, S.:83, B.:142; **A.Ş.S. No:22**, S.:38, B.:71..

bu olayda, Receblü Avşarı Cemaati'ne mensup 20'den fazla silahlı kişi, Kozoluk Derbendi yakınında bulunan Karabor adlı köyü basmış ve 2 kişiyi yaralamışlardır[259].

Meydana gelen eşkıyalık olayları ve haksız vergi taleplerinin sonucunda, Kozoluk Derbendi sakinlerinin bir kısmı tekrar başka bölgelere gitmeye başlamıştır. Başka bölgelere giden bu kişilerin geri getirilmeleri için 1713 yılında ferman gönderilmiştir[260].

1691-1750 yılları arasında kalan dönem içerisinde, Çukurova bölgesinde bulunan bazı geçit yerleri ve eşkıyaların ortaya çıktığı bölgelere de derbentçi atanması yoluna gidilmiştir. Bu cümleden olmak üzere, 1698 yılında, Sis Kazası'nda bulunan Kara Keçilü Cemaati'ne mensup 20 kişi, bu kaza dahilinde bulunan ve Kayseri, Bor, Niğde, Yahyalu ve Gedin Kazalarına giden yolun üzerinde, müstahkem bir konuma sahip olan *Karakuyu-Gedin Yolu* denilen yolun üzerine derbentçi olarak atanmışlardır. Derbentçi olarak atanan bu kişilerin, üzerlerine kayıtlı olan 2 avarız hanesinin 1 hanesi de, yapacakları derbent hizmeti karşılığında iptal edilmiştir[261].

Bu dönem içerisinde, Çukurova bölgesinde meydana gelen eşkıyalık olayları sonucunda Sarıçam Kazası'nda bulunan bölgelerde güvenlik büyük oranda ortadan kalkmıştır. Bahrilü, Receblü Avşarı, Kara Gündüzlü ve Kırıntılı Cemaatleri'ne mensup olan eşkıyaların yaptıkları eşkıyalık olayları sonucunda, Sarıçam Kazası dahilinde yaşayan cemaatlerden bir kısmı bu bölgeyi terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir. Durumun bu hale gelmesi üzerine, başka bölgelere giden bu cemaatlerin geri getirilmesi ve bu bölgeyi korumak hususunda Çukurova bölgesinde bulunan Yörük Cemaatleri'nden Karsandı Cemaati'nden bazı kişiler, Adana Sancağı'nın ileri gelenlerinin de onayı ile Sarıçam Kazası sınırlarında bulunan Yarımca adlı bölgeye Derbentçi olarak tayin edilmişlerdir[262].

Sonuç olarak; Misis, Kurdkulağı, Çakıd Hanı ile diğer menzil ve derbentler, devlet idarecilerince, sahip oldukları öneme binaen, düzenli bir şekilde işlevlerini sürdürmeleri için azamî dikkat gösterilen yerler olmuşlardır.

Belirtilen bu menzil ve derbentlerin işlevlerini sürdürebilmeleri için, bu yerlere derbentçi ve menzilci olarak yapılan iskan çalışmalarında, ilk dönemlerde belirli oranda

---

259 **A.Ş.S. No:102**, S.:16, B.:27-a. 15 Mart 1713 (17 Safer 1125).
260 **MAD. No:3434**, S.:335, B.:4. 29 Temmuz 1713 (6 Receb 1125).
261 **A.Ş.S. No:101**, S.:108, 109, B.:166, 167.
262 **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34. Şubat Ortaları 1737 (Evasıt-ı Şevval 1149).

başarılı olunmuş ise de, eşkıyalık olayları ve idarecilerin haksız vergi taleplerinden dolayı, iskan edilenler bulundukları bölgeleri terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir.

Yerlerini terk eden derbentçi ve menzilcilerin geri getirilmeleri için yapılan çalışmaların başarısız olması nedeniyle, bu bölgelere başka kişilerin iskan edilmeleri için yeniden çalışmalara gidilmek durumu ortaya çıkmıştır. Yapılan yeni iskanlar ile yerleştirilenlerin bazıları da, daha önceki dönemlerde iskan edilenler gibi bu yerleri terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir.

IV-DİĞER YERLERE YAPILAN İSKANLAR VE YERLERİNİ TERK EDENLERİN GERİ GETİRİLİP İSKAN EDİLMESİ İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Çukurova bölgesindeki belirli bölgelere yapılmış olan geniş çaplı iskanların yanında, bazı boş ve harap durumda bulunan yerlerde küçük çaplı olarak yapılan iskanlara da rastlamaktayız. Küçük çaplı olarak yapılan bu iskanların, genel olarak başarısız olduğunu ve iskan edilen cemaatlerin mensuplarının bir süre sonra bu bölgeleri terk ederek başka bölgelere gittiğini görmekteyiz. Boş ve harap olan yerlere yapılan bu iskanların yanında, sakin oldukları bölgeleri terk ederek başka bölgelere giden ve yerleşen kişilerin de geri getirilmesi için bazı teşebbüslerde bulunulmuştur.

1-Diğer Yerlere Yapılan İskanlar

Boş arazilere yapılması için teşebbüs edilen en önemli iskan, 1727 yılında Sarıçam Kazası'na yapılan Yörük Cemaatleri'nin iskanıdır. Çukurova bölgesinde meydana gelen eşkıyalık olaylarına bağlı olarak, ortaya çıkan huzursuz ve güvensiz ortamın en fazla etkilendiği yer olan Sarıçam ve çevresinde sakin olan cemaatlerin mensuplarının bir kısmı, 1700 yılının başlarından itibaren burayı terk ederek başka yerlere gitmeye başlamışlardır. 1703 yılına ait bir fermana göre, Sarıçam Kazası dahilinde bulunan halkın belirli bir kısmı Adana Sancağı'nda bulunan başka bölgeler ile birlikte Adana ve Tarsus şehir merkezlerine giderek buralarda yaşamaya başlamışlardır. Yerlerini terk ederek başka yerlere giden bu kişilerin, sakin oldukları yerlerde ziraat yapılamaması sonucunda, bu yerlerin iltizamını alan kişilerin yıllık gelirlerinde belirli oranda eksiklikler ortaya çıkmaya başlamışlardır. Durumun bu hale geldiğinin

İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Sarıçam Kazası'na tabi oldukları halde başka bölgelere giden halkın, bulundukları yerlerden kaldırılarak, eski yerlerine iskan edilmeleri için bölge idarecileri görevlendirilmişlerdir[263].

Yapılan bu görevlendirmeye rağmen, Sarıçam ve çevresinde yaşayan halkın buraya geri getirilmelerinde başarılı olunamadığı gibi, sakin olanlarının da başka bölgelere gitmelerinin önü alınamamıştır[264]. 1737 yılına ait bir hüccete göre, Bahrilü, Kara Gündüzlü ve Kırıntılı Cemaatleri'nin yaptıkları eşkıyalıklardan dolayı, Sarıçam Kazası'ndaki; Bodur Ali, Hoca Alili, Bekdaşlu, Karaköylü, Deli Ali Uşağı, Bostanlı, Turasanlı, Menteş, Ortak ve Dokulu adlı köyler ve cemaatlere tabi kişiler, başka bölgelerde yaşamaya devam etmekteydiler[265].

1727 yılına gelindiğinde, Teke, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Saruhan, Kütahya ve Aydın çevresinde eşkıyalık yapan Yörük Cemaatleri'ne mensup olan ve yakalanan 1.500 civarındaki kişiden, Kacar Halil Cemaati mensuplarının çıkarılmasının sonucunda geri kalan yaklaşık 1200 kadarının, eşkıyalık yaptıkları bu bölgelerden uzaklaştırılmaları amacıyla, Çukurova bölgesinde bulunan Sarıçam Kazası'ndaki Alaçam ve çevresine iskan edilmelerine karar verilmiştir[266]. Verilen bu kararın ardından, bulundukları bölgeden kafileler halinde Çukurova bölgesine getirilerek, bu dönemde Adana Valisi olan Vezir İbrahim Paşa'ya teslim edilen bu Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının, Sarıçam Kazası'ndaki Alaçam adlı yerdeki boş ve harap arazilere iskan edilmeleri için çalışmalara başlanmıştır. Yapılan bu çalışmalar sırasında, buralara iskan edilecek olan Yörük Cemaatleri'nin mensupları, aynı zaman içerisinde Adana'da mahkemeye sevk edilerek taahhüt altına alınmışlardır. Adana Mahkemesi'nde yapılan muhakemede, bu cemaatlerin mensupları[267], bundan sonraki dönemde Sarıçam

---

263 **A.Ş.S. No:3**, S.:60, B.:84. Ocak Başları 1703 (Evasıt-ı Şaban 1114).

264 Mayıs 1723 (Şaban 1135) tarihli bir buyurulduya göre; Sarıçam Kazası sakinlerinden bazı kişiler, Adana şehir merkezi ve çevresindeki köylerde sakin idiler. Bu kişilerin yıllık vergilerini, gerekli kişileri ödememelerine bağlı olarak bazı problemlerin ortaya çıkması üzerine, bunların eskiden sakin oldukları yerlere iskan edilmelerine karar verilmiştir. **A.Ş.S. No:13**, S.:129, B.:289.

265 **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34. Şubat Ortaları 1737 (Evasıt-ı Şevval 1149).

266 **A.Ş.S. No:126**, S.:148-149, B.:26; **M.D. No:134**, S.:175-176, H.:2. Ağustos Ortaları 1727 (Evahir-i Zilhicce 1139).

267 Adana Mahkemesinde yapılan bu muhakemeye, **Şeyhlü Cemaati'nden**; Seyyid Enbiya bin Mehmed, Molla Halil bin Hüseyin, Molla Mehmed bin Receb Fakih, Hüseyin bin Halil, İbrahim bin Avcı Halil ve Türedi lakaplı Ali bin Ramazan, **Koca Yusuflu Cemaati'nden**; Seyyid Mehmed bin Ömer, Halil bin Hacı Abdülkerim, Kıraloğlu Ali, Abdulgani bin Ali, Seyyid Abdulhalim bin Abbas, Molla Mustafa bin İsmail, Mehmed bin Abdulhalim ve Mustafa bin Ali, **Işıklı Cemaati'nden**; Seyyid Mahmud bin Ahmed, Hamza bin Ahmed, Müslimoğlu diye tanınan Kara Halil ve Mahmud bin Resul,

Kazası dahilinde kendilerine gösterilen yerde oturup, ödemeleri gereken vergilerini vererek, herhangi bir eşkıyalığa neden olmayacaklarını belirterek 30.000 kuruş nezr akçesi taahhüt etmişlerdir[268].

Sarıçam'a iskan edilmeyi kabul ederek, nezr taahhüdünde bulunan Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının, aradan bir süre geçtikten sonra, bu bölgeden ayrılmak amacıyla bahaneler aramaya başlamışlardır. Bu cümleden olmak üzere, bu cemaatlerin mensuplarından bir kısmı, kış mevsiminin bitmesine doğru, yaylaya çıkmak hususunda izin almak amacıyla İstanbul'a gitmişlerdir. İstanbul'a giden bu kişilerin, buradaki yetkililerle yaptıkları görüşmeler sırasında gösterdikleri çabalara rağmen, bu kişilere yaylaya gitmeleri hususunda izin almakta başarısız olmuşlardır. Bu kişilerin yaptıkları bu teşebbüs üzerine, bu cemaatlerin mensuplarının, bundan sonraki dönemde, bir yolunu bulup ferman elde ederlerse bile, herhangi bir şekilde sakin oldukları yerlerden dışarı çıkarılmamaları ve iskan edildikleri yerlerde sakin olmaları için gereken dikkati göstermeleri hususunda Adana Beylerbeyi ile Sarıçam Kadısı ve diğer yetkililere ferman gönderilmiştir[269].

Candarlı Cemaati'nden; Gönülоğlu, **Kara Hacılu Cemaati'nden**; Halil Abdulkadir bin Hacı Hamza, Mehmed bin İlyas, Abdulkadir bin Hacı Yusuf, Abdulkadir bin Abdulhalil ve Mehmed bin Ahmed, **Saçı Karalu Cemaati'nden**; Hacı Mustafa bin Süleyman-zade bin Mustafa, Mehmed bin Hamza, Mehmed bin Abdulhalil, Musa bin Ahmed, Ahmed bin Mahmud, Mustafa bin Abdil, Abdulazim bin Abdulmuttalib, Musli bin Abdi, Abdullah bin Abdulhalil, Süleyman bin Abdülkerim, Mehmed bin Halil, Hızır bin Receb, Mahmud bin Ahmed, Yunus bin Kıllı Mustafa ve Abdulkadir bin Hüseyin, **Tartarlu Cemaati'nden**; Abdilkadir bin Hacı İsa, Molla Halil bin Hacı Veli, Hacı Abdulkadir bin Hacı Mehmed, Molla Abdünnebi bin Ali ve Süleyman bin Hamza, **Kütüklü Cemaati'nden**; Abdünnebi bin Mahmud ve İbrahim bin Ahmed, **Sendel Cemaati'nden**; Mehmed bin Enbiya ve Halil bin Hacı Hüseyin isimli kişiler, cemaatlerini temsilen katılmışlardır. **A.Ş.S. No:126**, S.:7, B.:305.

268 "...bundan akdem içimizde tevâtür bulan ef'âl-i münkire ve fesâyih-i şenî'eden tövbe ve rücû' idüb cümlemiz nâdim olduk bâ-fermân-ı 'âli iskân olduğumuz Sarıçam Kazâsı'na cemâ'atimiz ile gelüb dâhil ve nüzûl eyledük fî-mâ-ba'd zirâ'at ve hırâsete meşgûl ve hakkımızda sâdır olan fermân-ı 'âlî minvâli üzere ra'iyyeti kâbûl ve mel'anet ve şekâvet ve sefk-i dimâ ve nehb-i gâret-i emvâl-i Müslimîn itmekden 'udûl idüb sâ'ir reâyâ-yı Müslimîn gibi müttebi' ve münkâd üzere olub cümlemiz asûde-hâl ve fârigü'l-bâl müsterih-i ta'ayyüş ve mahall-i iskânımızdan kat'en taşraya çıkmayub kendi hâllerimizde olup üzerimize edâsı lâzım gelan mâl-ı mîrîmizi kabzına me'mûr olana vakt ve zamânıyla edâ ve teslîm itmeğe ve taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den sudûr iden evâmire itâ'at ve inkıyâd üzere ve içimizden bir ahad yaramazlığa tasaddî ider ise ahz ve voyvodamıza virmek üzere her birimiz ta'ahhüd ve kavl-ı karâr eyledik bundan sonra bâlâda bast ve beyân ve tafsîl ve 'ayân olunan kuyûd-ı mezkûre ve şurût-ı meşrûhenin hilâfı bizden hareket zuhûr ider ise pâdişâh hazretlerinin Hazîne-i 'Âmireleri'ne otuz bin gurûş nezrimiz olsun deyü her biri be-tav'iha ikrâr ve ta'ahhüd ve iltizâm itmeğin ..." **A.Ş.S. No:126**, S.:7, B.:305. 2 Ekim 1727 (15 Safer 1140).

269 "...fî-mâ-ba'd ol tâ'ife-i bağiyye mahall-i iskânlarından hâric semt-i ahere yaylak ve kışlak bahânesiyle ve sâ'ir vücûmâtdan bir vecihle hurûclarına rızâ ve cevâz göstermeyüb emr-i şerîf ısdâr iderler ise dahî 'amel olunmayub ittifâk ve ittihâd ile mahall-i iskânlarında zabt ve rabt eyleyüb hilâfından ihtirâz eylemeniz bâbında fermânım sâdır olmuşdur ..." **M.D. No:134**, S.:382, H.:2. Mart Sonları 1728 (Evasıt-ı Şaban 1140).

Gönderilen bu fermana rağmen, yaz mevsiminin gelmesi ile birlikte Sarıçam'a iskan olunan Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının bir kısmı iskan edildikleri yerleri terk ederek Karahisar-ı Sahib, Teke ve Hamid bölgesine gitmişlerdir. İskan edildikleri yerleri terk eden bu kişilerin; Kütahya, Teke, Hamid, Balıkesir ve Karahisar-ı Sahib bölgelerinde sakin olan halka karşı büyük oranda eşkıyalık olaylarına girişmeleri üzerine, bunların Adana'ya geri götürülerek, daha önceden iskan edildikleri Alaçam ve çevresine yerleştirilmeleri için Aydın Muhassılı Vezir Abdullah Paşa görevlendirilmiştir[270].

Yapılan bu görevlendirmeye rağmen, eşkıyalık olaylarına neden olan bu cemaatlerin mensuplarının Adana'ya geri götürülüp iskan edilmelerinde başarılı olunamadığı gibi, Adana'da bulunanların da, önemli bir kısmı firar ederek Teke ve Hamid bölgelerine gitmişlerdir. Firar eden Yörük Cemaatleri'nin mensuplarına, gittikleri yerlerde bulunan diğer Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının da katılması sonucunda, bu bölgedeki eşkıyalık olayları gittikçe artmıştır. Meydana gelen olayların önünün alınamaması ve bu firarilerin Adana'ya geri götürülmelerinde başarılı olunamaması üzerine; Kebezlü, Seriklü, Kızıllu, Kütüklü, Saçı Kara, Ceridcioğlu, Sendel, Buselü, Alaylu ve Karamanlu Cemaatleri ile, Kara Hacılu Cemaati mensuplarından bu bölgeye gidenlerin Aydın Sancağı'nda uygun olan yerlere iskan edilmelerine karar verilmiştir[271].

Bazı Yörük Cemaatleri'nin mensuplarının, Sarıçam Kazası'nda bulunan Alaçam ve çevresine iskan edilmeleri için yapılan bu teşebbüsün başarısız olması üzerine, Sarıçam Kazası'nın sakini olup da, başka bölgelere giden cemaatlerin mensupları ve diğer halkın geri getirilmesi için teşebbüse geçilmiştir. Bu cümleden olmak üzere, daha önceki dönemlerde Sarıçam Kazası'nda sakin oldukları halde, bölgede meydana gelen eşkıyalık olayları nedeniyle başka bölgelere giden Bodur Ali, Hoca Alili, Bekdaşlu, Karaköylü, Deli Ali Uşağı, Bostanlı, Turasanlı, Menteş, Ortak ve Dokulu adlı köyler ve cemaatlerin halkının geri getirilmesi hususunda teşebbüse geçilmiştir[272].

Çukurova bölgesinde yapılmasına teşebbüs edilen bir başka iskan ise, genel olarak Adana, Sis, Kars-ı Zülkadiriyye ve Tarsus Sancakları'ndaki dağlık bölgelerde yaşayan

---

270 **M.D. No:135**, S.:172, H.:1. Ekim Ortaları-Sonları 1728 (Evasıt-ı R.evvel 1141).
271 **M.D. No:266**, S.:66-68, H.:2. Ağustos Sonları 1732 (Evail-i R.evvel 1145).
272 **A.Ş.S. No:131**, S.:21, B.:34. Şubat Ortaları 1737 (Evasıt-ı Şevval 1149).

ve genel olarak *Varsak* olarak adlandırılan cemaatlerin bulundukları yerlerden ovalık bölgelere indirilip, buralarda iskan edilmesidir. Bu amaçla, 1719 yılında yapılmasına karar verilen *Yörük Tahriri* ile ilgili verilen karardan[273] bir ay sonra, bu hususla bağlantılı olarak bir başka karar alınmıştır. Alınan bu karar ile; Adana, Tarsus, Sis ve Kars-ı Zülkadiriyye Sancakları'ndaki dağlık bölgelerde yaşayan Varsak Cemaatleri'nin, dağlık bölgelerde itaat altında tutulmalarının zor olduğu ve bunların itaat altında tutulmaları için, yapılacak olan Yörük Tahriri sırasında, dağlık bölgelerden aşağıya indirilerek Kars-ı Zülkadiriyye, Sis ve Kars Kösteresi'nde bulunan boş ve harap köyler ile çiftliklere iskan edilmeleri düşünülmüştür[274].

Alınmış olan bu karar rağmen, Varsak Cemaatleri'nin ovalık bölgelere indirilerek iskan edildikleri hususunda herhangi bir bilgi elimizde bulunmamaktadır. Dağlık bölgelerde yaşamaya devam eden ve çoğunlukla Yörük Tahriri'ne dahil edilemeyen bu cemaatlerin mensuplarının, çevrelerinde bulunan bölgelerde eşkıyalık yaparak, yıllık vergilerini vermemeleri daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir.

Bu dönem içerisinde, Varsak Cemaatleri arasında bulunan ve Kozandağı Mukataası'na tabi olan Karacalu ve Selimlü isimli cemaatlerin mensuplarının, yıllık vergilerini vermek istemedikleri ve etraflarında bulunan yerlerde bazı eşkıyalık olaylarına neden olduklarını görmekteyiz. Belirtilen cemaatlerin mensuplarının neden oldukları bu olayların önünün alınamaması üzerine, dönemin Adana Beylerbeyi olan kişi gönderdiği bir mektup ile bu hususu İstanbul'a bildirilmiştir. Adana Beylerbeyi gönderdiği bu mektupta; belirtilen cemaatlerin dağlık bölgelerde yaşadıkları sürece, bu tür olayların eksik olmayacağı, bundan dolayı belirtilen cemaatlerin mensuplarının ovalık bölgeye indirilerek iskan edilmeleri için ferman verilmesini talep etmiştir. Adana Beylerbeyi'nin yaptığı bu talep üzerine, bu cemaatlerin bulundukları yerlerden kaldırılarak ovalık bölgeye yerleştirilmeleri için ferman gönderilmiştir[275]. Gönderilen fermana rağmen, belirtilen cemaatlerin mensuplarının ovalık bölgelere indirilerek iskan edildikleri hususunda herhangi bir bilgi elimizde bulunmamaktadır.

---

[273] **A.Ş.S. No:18**, S.:213-214, B.:375. 5 Eylül 1719 (20 Şevval 1131).

[274] "...tâ'ife-i merkûmeyi oldukları Adana ve Tarsus ve Kars ve Sis Sancakları dağlarından ehl ve 'iyâl ve emvâl ve eşyâ ve devvâb ve mevâşîleriyle kaldırılub bir ferdi guybet ve firâr eylememek içün etrâfını muhâfaza eyleyerek nakl ve indirüb Kars ve Sis Sancakları'nda ve Kars Kösteresi'nde olan hâlî ve harâbe kurâ ve çiftliklere iskân ve iyvâ ..." **M.D. No:129**, S.:128, H.:1; A.Refik; **a.g.e.**, s.162-164, B.:205. Ekim Ortaları 1719 (Evahir-i Zilkade 1131).

[275] **M.D. No:131**, S.:103, H.:1. Şubat Başları-Ortaları 1723 (Evail-i C.evvel 1135).

Çukurova bölgesinde yapılmasına teşebbüs edilen bir başka iskan ise, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan Akbaş Cemaati'nin Adana Kazası dahilinde bulunan Ağba[276] ve Boğalu[277] ile çevresindeki diğer köylere yapılan iskan teşebbüsüdür.

1691 yılından önceki dönemde Tarsus Sancağı dahilinde yaşayan Akbaş Cemaati'nin mensupları, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan cemaatlerin Rakka'ya iskan edilmeleri için verilen kararın ardından, Rakka'ya götürülerek, burada belirlenen bölgelere iskan edilmişlerdir[278]. Rakka'da iskan edilen bu cemaatin mensupları, aradan bir süre geçtikten sonra, bu bölgeyi terk ederek, diğer cemaatler ile birlikte Çukurova bölgesine gelerek Anavarza ve çevresine yerleşmişlerdir. Anavarza ve çevresine yerleşen bu cemaatlerin mensuplarının, bazı eşkıyalık olaylarına neden olmaları üzerine, bunların Rakka'ya geri götürülmeleri için teşebbüse geçilmiştir. Yapılan bu teşebbüsler üzerine, Akbaş Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler kaçarak Adana ve Tarsus şehir merkezleri ile, çevrede bulunan bazı köylere gidip saklanmışlardır[279].

Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan diğer cemaatler ile birlikte Akbaş Cemaati'ne karşı yürütülen askerî faaliyetler sırasında, diğer cemaatler ile birlikte Ambaş Cemaati'nin mensuplarının Halep Eyaleti'nde bulunan Menbic Nahiyesi'ne iskan edilmeleri için yapılan teşebbüslere rağmen, bu cemaatlerin mensupları kaçarak Anavarza civarına gelip, buraya yerleşmişlerdir. Anavarza'ya yerleşen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin mensuplarının yaptıkları talep sonucunda, Akbaş Cemaati ile birlikte diğer Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan cemaatlerin Anavarza'ya iskan edilmeleri ve yıllık vergilerinin Adana Mukataası'na dahil edilmesine karar verilmiştir[280].

---

[276] XVI. yüzyılda, daha sonraki dönemde Canibü'ş-şehr Nahiyesi olarak adlandırılan Adana Nahiyesi'ne tabi olan Ağba isminde bir mezraa bulunmaktadır. Bu dönemde, Ağba mezraasında, Paşalu nam-ı diğer Boğalu isimli bir cemaat ziraat yapmaktaydı. **T.D. No:254**, S.:52.

[277] XVI. yüzyılda Adana Sancağı dahilinde bu isimle anılan bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. Ancak, Boğalu ismini taşıyan ve bir diğer ismi de Paşalu olan ve 11 hane ve 4 mücerred nüfusa sahip olup Adana Nahiyesi'ne tabi olan bir cemaat bulunmaktadır. **T.D. No:254**, S.:46. Belirtilen bu cemaatin mensupları, Adana Nahiyesi'nde bulunan Ağba mezraası ile bu mezraanın bitişiğinde bulunan Mahbus nam-ı diğer İki Kilisa mezraazında ziraat yapmaktaydılar. **T.D. No:254**, S.:52.

[278] Rakka'da bulunan köylere yapılan yerleştirilmeler ve buralara iskan edilen cemaatlerin ve mensuplarının isimlerinin ayrıntılı olarak yazıldığı ve Ocak Ortaları 1693 (Evail-i C.evvel 1104) tarihli Urfa Kadısı Şeyh Makbul tarafından tutulan hüccet ile gönderilen listeye göre, Mikayil Kethüda başkanlığındaki Akbaş Cemaati'ne tabi 64 kişi Urfa Sancağı'nda bulunan Çitili Nahiyesi'ndeki Mağaracık köyüne iskan edilmişlerdir. **MAD. No: 534**, S:.40.

[279] **M.D. No:111**, S:.31, H.:87. 1699 (1110).

[280] **MAD. No: 8458**, S:.210-211, B.:1. 30 Eylül 1703 (19 C.evvel 1115).

Akbaş Cemaati'nin Anavarza'ya iskan edilmeleri hususunda verilen bu kararın sonucunda, bu cemaatin mensuplarının önemli bir kısmı Anavarza'ya giderek bu bölgede yaşamaya başlamışlardır. Ancak, bu cemaate mensup olan bazı kişiler bu bölgeyi terk ederek, Adana şehir merkezi ve çevresinde bulunan köylerde sakin olmaya ve yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır[281].

1703 yılandan sonra, genel olarak Anavarza ve çevresinde sakin olan Akbaş Cemaati'nin mensupları, bir süre için bu bölgede sakin olmuşlardır. Ancak, bu dönem içerisinde, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerin mensuplarından bazılarının ortaya çıkan eşkıyalık olaylarının sonucunda, bu cemaatlerin yeniden Rakka'ya iskan edilmelerine karar verilmiştir[282].

Verilen bu kararın ardından Akbaş Cemaati ile birlikte diğer cemaatlerin mensuplarının belirli oranda Rakka'ya götürülüp iskan edilmeleri mümkün olmuşsa da, bir süre sonra, bu cemaatlerin mensupları kaçarak tekrar Çukurova bölgesine gelmişlerdir. Çukurova bölgesine gelen bu cemaatlerin mensuplarının Rakka'ya geri götürülmeleri hususunda yapılan faaliyetler sırasında, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin Boybeyi ve Kethüdaları'ndan bir kısmı İstanbul'a giderek kendilerinin Rakka iskanından affedilmelerini talep etmişlerdir. Yapılan bu taleplerin sonucunda Lek, Kırıntılı, Hacılar ve Kızılkoyunlu Cemaatleri'nin Develü Kazası'nda bulunan Harmancık ve Kırşehir Sancağı'nda Süleymanlu Kazası'ndaki harap köylere iskan edilmeleri içini verilen karar ile birlikte, Akbaş Cemaati'nin Adana Kazası'nda bulunan Ağba ve Boğalu ile diğer harap köylere yerleştirilmelerine karar verilmiştir[283].

Verilen bu kararın ardından, Akbaş Cemaati'nin mensuplarının bir kısmı, Ağba ve Boğalu ile çevresindeki köylere gelip yerleşmişlerdir. Ancak bir süre sonra, Lekvanik Ekradı'na tabi diğer cemaatlerin mensuplarının bazı eşkıyalık olaylarına neden olmaları üzerine, diğer cemaatler ile birlikte Akbaş Cemaati mensuplarının da Rakka'ya iskan edilmeleri hususunda karar verilmiştir[284].

---

[281] 21 Şubat 1704 (15 Şevval 1115) tarihine ait evlilik ile ilgili bir hüccete göre, Akbaş Cemaati mensuplarından Halil bin Ahmed ile Meryem bint-i Yusuf isimli 2 kişi, Canibü'ş-şehr Nahiyesi'ne tabi olan Hurmalu adlı köyde sakin idiler. **A.Ş.S. No:105**, S.:13, B.:2.

[282] **M.D. No:114-1**, S:.702, H.:1. Şubat Ortaları 1706 (Evahir-i Şevval 1117).

[283] **A.Ş.S. No:42**, S.:112, B.:245. 6 Mart 1713 (8 Safer 1125).

[284] **M.D. No:120**, S.:91-92, H.:392; A.Refik; **a.g.e.**, s.145-147, B.:195. Ocak Ortaları 1714 (Evahir-i Zilhicce 1125).

Akbaş Cemaati ve diğer cemaatlerin Rakka'ya iskan edilmeleri için verilen bu karar, daha önceki kararların çoğunda olduğu gibi, yine başarısız olmuştur. Gönderilen fermanlarla, yapılan görevlendirilmelere rağmen bu hususta başarı sağlanamadığı süreçte, bu cemaatlerin ileri gelenleri, dönemin Adana Beylerbeyi Hacı Mehmed Paşa ile görüşerek, kendilerinin Rakka'ya gitmek istemediklerini belirtmiş ve Anavarza'ya iskan edilmelerini talep etmişlerdir. Anavarza'ya iskan edilmelerini talep eden bu kişiler, sahip oldukları atları ve silahları satıp öküz alarak ziraat ile uğraşmayı, bundan sonra içlerinden eşkıyalık yapanlar olursa kendilerinin bunları yakalayıp teslim etmeyi ve yaylak zamanında başka sancağa gitmeyerek çevrelerinde bulunan bölgelerde yaylayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Lekvanik Ekradı Cemaatleri ileri gelenlerinin yapmış oldukları talep ve taahhütlerin İstanbul'a bildirilmesi sonucunda, Akbaş Cemaati ile birlikte, bu cemaatlerin mensuplarının belirtilen şartlar dahilinde Anavarza'ya iskan edilmelerine karar verilmiştir[285].

Anavarza'ya iskan edilen Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nin mensupları, bir süre bu bölgede sakin olmuşlardır. Ancak bu süre içerisinde, Lekvanik Ekradı Cemaatleri'nden olan Kızılkoyunlu Cemaati'nin mensupları burayı terk ederek Kırşehir Sancağı'na gidip Süleymanlu Kazası'ndaki köylere yerleşmeye başlamışlardır. Kızılkoyunlu Cemaati'nin Kırşehir civarına gitmesinin benzeri şekilde de, Akbaş Cemaati'ne mensup olan bazı kişiler 1713 yılında iskan edildikleri Ağba ve Boğalu köylerine gidip burada yaşamaya başlamışlardır[286].

Genel olarak Anavarza ve çevresinde yaşayan Lekvanik Ekradı Cemaatleri mensuplarının, bu dönem içerisinde bazı eşkıyalık olaylarına neden olmaları ve bu bölgenin dışındaki yerlere gidip yerleşmeye başlamaları üzerine, bu cemaatlerin itaat altına alınarak Anavarza'ya götürülüp iskan edilmeleri ve eşkıyalık yapmayacakları hususunda taahhüt altına alınarak nezre bağlanmaları hususunda fermanlar gönderilmiştir[287].

---

[285] "...Lekvanik ve tevâbi'i Ekrâdı cemâ'atlerin Anavarza'da hâlî ve harâbe olan kurâya iskân ve fi-mâ-ba'd at ve busâtların fûruht ve çiftçi olup zirâ'at ve hirâset ve yaylaka gitmeyüb ve hâsıl olan 'öşrlerin Anavarza Mukâta'ası'na virmek üzere iskân ..." **A.Ş.S. No:39**, S.:101, B.:139; **MAD. No: 8458**, S:.214-d, 215, B.:1. 31 Ocak 1715 (25 Muharrem 1127).

[286] **A.Ş.S. No:21**, S.:117-118, B.:181.

[287] **M.D. No:130**, S.:210, H.:1. Ekim Başları 1721 (Evasıt-ı Zilhicce 1133). **M.D. No:130**, S.:444, H.:3. Ekim Başları 1722 (Evahir-i Zilhicce 1133).

Verilen bu karar sonucunda, Akbaş Cemaati ile birlikte Lek, Kırıntılı ve Hacılu Cemaatlerinin mensupları itaat ederek, Anavarza'ya yerleşmeyi kabul etmişlerse de Kızılkoyunlu Cemaati mensupları bu karara itaat etmemişlerdir. Anavarza'ya iskan edilmeyi kabul eden cemaatlerin mensuplarının bu bölgeye götürülüp yerleştirilmelerinin ardından, bu cemaatlerin taahhüt altına alınması ve nezre bağlanmaları yoluna gidilmiştir.

Bu hususta yapılan çalışmaların sonucunda, Anavarza'ya iskan edilmelerine karar verilen Akbaş Cemaati'nin[288] ileri gelenleri mahkemeye sevk edilmişlerdir. Adana'da yapılan mahkeme toplantısında, bu cemaatin ileri gelenleri[289]; bundan sonra Anavarza'da sakin olup ziraatla uğraşmayı, ata binmeyip kılıç kuşanmayarak kimseye zarar vermemeyi, başka cemaatlerden kendi içlerine kimseyi almayıp, içlerinde eşkıyalık yapanlar olursa kendilerinin engel olmaya çalışacaklarını, eğer kendileri engel olmayı başaramazlarsa bölge idarecilerine haber vermeyi kabul etmişlerdir. Bu şartları kabul eden Akbaş Cemaati ileri gelenleri, bu şartlara aykırı davranışları olması durumunda ise Mutbah-ı Amire'ye 2.000 kuruş nezr akçesi vermeyi taahhüt etmişlerdir[290].

Anavarza'ya iskan edilen Akbaş Cemaati mensupları bir dönem için burada sakin olmuşlardır. Ancak bir süre sonra, bu cemaatin mensuplarından bazıları burayı terk ederek Adana şehir merkezi ve diğer yerlere giderek oralarda yaşamaya başlamışlardır[291]. 1713 yılında Akbaş Cemaati'nin iskan edilmesine karar verilen Ağba

[288] "...Adana Eyâleti'nde Sis Sancağı'nda vâki' Anavarza nâm mahalle iskânı fermân olunan tevâyif-i Lekvanik Ekrâdı 'aşâyirinden Akbaş 'Aşireti ..." **A.Ş.S. No:13**, S.:147, B.:323.

[289] Bu toplantıya Akbaş Cemaati'nden; Beşir bin Halil, Turan Beşe bin Erziman, İnce Halil bin Ahmed, Musa bin Kara Hüseyin, İskender bin Şaban, Bodur Ahmed bin Mevlud, Torlak Mehmed bin İbrahim Koca, Ali bin Hasan bizzat kedi adlarına, Pir Ali bin İsmail, Hasan bin Ali ve Derviş bin Bektaş isimli kişiler ise hem kendi adlarına, hem de cemaatlerinin diğer mensuplarının vekili olarak katılmışlardır. **A.Ş.S. No:13**, S.:147, B.:323.

[290] "...iskânı kabûl ve ba'de'l-yevm şekâvet tarîkiyle ata binmeyip ve kılıç kuşanmayub ve beynimize aher tâ'ifeden eşkıyâ idhâl itmeyüb ve beynimizde fesâd ve şekâvete cesâret ider olur ise men' ve def' idüb ve men'ine kâdir olmaz isek hükkâm-ı vilâyete i'lâm ve ihbâr etmek üzere 'ahd ve misâk ve kavl ve ittifâk idüb gerek kendü cemâ'atimiz neferâtından ve gerek beynimize dahl olan ecânibden hilâf-ı emr-i 'âlî ve mugâyir-i şurût-ı mezkûre fesâd ve şekâvet zuhûr sudûr ider ise Mutbâh-ı Amire'ye 2000 guruş nezrimiz olsun didiklerinde ketb olundu ..." **A.Ş.S. No:13**, S.:147, B.:323. 26 Aralık 1722 (17 R.evvel 1135).

[291] 1746 (1159) yılına ait bir hüccete göre, Akbaş Cemaati'nin Kethüdası olan Halil bin Abdülcelil isimli kişi, Adana şehir merkezinde bulunan Tekye Kurbü adlı mahallede yaşamaktaydı. **A.Ş.S. No:26**, S.:13, B.:22.

ve Boğalu isimli köylerde ise, başka cemaatlerin mensupları gelip yerleşmişler ve burada yaşamaya başlamışlardır[292].

2-Yerlerini Terk Edenlerin Geri Getirilip İskan Edilmesi İçin Yapılan Çalışmalar

İnceleme dönemimiz olan 1691-1750 yılları arasındaki dönemde, Çukurova bölgesinde iskan hususunda yapılan çalışmaların bir diğer şekli de, sakin oldukları yerleri terk ederek başka bölgelere giden halkın geri getirilmesi ve iskan edilmesidir.

Bu hususla ilgili olarak yapılan çalışmaların en önemlisi, Sis ve Kars-ı Zülkadiriyye Sancakları'nın sakinleri oldukları halde başka yerlere giden kişilerini geri getirilmesi için yapılan çalışmalardır. Yerlerini terk ederek başka bölgelere giden bu kişilerin, eskiden sakin oldukları yerlerin boş kalması sonucunda, bu yerlerin atıl hale gelmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Atıl hale gelen bu yerlerde ziraat yapılmaması ise, bu yerlerin iltizamını alan kişilerin ödemeleri gereken meblağları toplamalarında ve ödemelerinde güçlüklerin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur.

Sis ve Kars-ı Zülkadiriyye Sancakları'nın sakinleri oldukları halde başka yerlere giden kişilerin geri getirilip iskan edilmeleri için verilen fermanlara[293] rağmen, bu kişilerin geri götürülmelerinde başarılı olunamamıştır. Yerlerini terk eden bu kişilerin, Sis ve Kars-ı Zülkadiriyye Sancakları'na geri getirilmeleri için yapılan çalışmalar sırasında, gittikleri yerlerdeki güç sahiplerinin çiftliklerine sığınmaları ve bu güç sahiplerinin bunların geri götürülmelerine karşı çıkmaları birçok problemin ortaya çıkmasına neden olmuştur[294].

Ortaya çıkan bu problemlerin İstanbul'a bildirilmesi üzerine, daha önceki dönemlerde Sis ve Kars-ı Zülkadiriyye Sancakları'nda sakin oldukları halde, başka yerlere gidip yerleşen kişilerin, bulundukları yerlerde 10 senden fazla ikamet etmeyenlerin, buralardan kaldırılarak geri getirilmeleri için yeniden fermanlar ve buyuruldular gönderilmiştir[295]. Gönderilen ferman ve buyuruldulara rağmen, bu

[292] 22 Ekim 1724 (3 Safer 1137) tarihli bir belgeye göre, Ağba köyünde Abdalalı Taifesi'ne mensup olan bazı kişiler yaşamaktaydı. **A.Ş.S. No:136**, S.:132, B.:185.

[293] **A.Ş.S. No:101**, S.:177, B.:286. (4 Şubat 1701). **A.Ş.S. No:24**, S.:16-17, B.:14. 13 Mart 1709 (Gurre-i Muharrem 1121)

[294] **A.Ş.S. No:21**, S.:82, B.:123.

[295] **A.Ş.S. No:18**, S.:109, B.:182, 184. Ocak, Mart 1719 (R.evvel-R.ahir 1131)

kişilerin geri götürülmelerinde başarılı olunamamıştır. Geri götürülmek istenen kişilerin, bulundukları yerlerde 10 seneden fazla süreyle sakin olduklarını iddia ederek gitmek istemedikleri görülmüştür. Durumun bu hale gelmesi üzerine, bulundukları yerlerde avarız hanesine kayd olunmayanların, ne kadar süreyle oralarda oturmuş olurlarsa olsunlar mutlaka eski yerlerine gönderilmeleri için yeni bir ferman gönderilmiştir[296].

Yapılan bütün çalışmalara rağmen, Sis ve Kars-ı Zülkadiriyye Sancakları'nı terk ederek başka bölgelere giden kişilerin geri götürülmelerinde başarılı olunamamıştır. Bu hususla ilgili olarak gönderilen fermanlara rağmen[297], bu sancakların halkının bir kısmının, başka bölgelere gitmelerinin önü alınamadığı gibi, bunların geri götürülmelerinde de başarılı olunamamıştır[298].

Sis ve Kars-ı Zülkadiriyye Sancakları'nın halkının bulundukları yerleri terk ederek başka bölgelere gitmeleri hususu ile aynı özellikleri gösteren, başka yer terk etme olayları da Yeniil ve Türkmanan-ı Haleb Cemaatleri mensupları arasında görülmüştür. Daha önceki dönemlerde, Çukurova bölgesinde yaşadıkları halde, bu bölgeyi terk ederek başka yerlere giden bu cemaatlerin mensuplarının geri getirilmeleri için de bir çok ferman gönderilmesine[299] rağmen, bu cemaatlerin mensuplarının gittikleri yerlerden geri getirilmeleri mümkün olmamıştır[300].

Gittikleri yerlerden geri getirilemeyen bu kişileri, başka kişilerin de takip etmesi ve bulundukları yerlerde sakin olanların bazılarının da Yeniçerilik ve Seyyidlik ile başka muafiyet iddiaları sonucunda, bu cemaatlerin yıllık vergilerinde büyük oranda düşüş ortaya çıkmıştır[301] Ortaya çıkan bu durumun giderilmesi için gönderilen fermana rağmen, bu husus daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir[302].

---

296 "...re'âyâ-yı mezbûrın kadimi yerlerine nakl ve iskânları içün mukaddem sâdır olan emrimde on sene mürûr itmemiş ise deyü tasrîh olunduğundan iskânların dahî mümkün olmadığın ilâm eylediğün ecilden livâ-i mezbûr re'âyâsından kadîmî yerlerin terk ve firâr ve varub aher mahallerde sâkin olanların hâne-i 'avârıza kayd olunmayanları bulundukları yerlerden kaldurulub iyvâ ve iskân olunmaları ..." **A.Ş.S. No:18**, S.:173, B.:295. 25 Temmuz 1719 (8 Ramazan 1131).

297 **A.Ş.S. No:127**, S.:72-73, B.:105. 14 Şubat 1733 (29 Şaban 1145). **A.Ş.S. No:130**, S.:89, B.:114-b. 21 Temmuz 1736 (12 R.evvel 1149).

298 **A.Ş.S. No:136**, S.:77-78, B.:113. 31 Mayıs 1753 (28 Receb 1166).

299 **A.Ş.S. No:106**, S.:70, B.:82-a, b. 9 Eylül 1716 (22 Ramazan 1128). **A.Ş.S. No:18**, S.:190-191, B.:331. 18 Şubat 1719 (28 R.evvel 1131).

300 **A.Ş.S. No:30**, S.:169, B.:287, 288. 2-3 Şubat 1727 (9-10 Receb 1139).

301 "...hass-ı mezkûre re'âyâlarının bulundukları mahallerin kadîmî 'aşiretleri derûnuna nakl ve iskânları için bundan mukaddem müte'addid evâmir-i 'aliyye sâdır olmuş iken her biri birer a'yân ve

Bulundukları yerleri terk ederek başka yerlere gidenler arasında, Tarsus ve çevresinin sakinleri de bulunmaktaydı. Tarsus ve çevresinde meydana gelen bazı olaylar nedeniyle, Kuştimur Nahiyesi'ne tabi bazı köylerin sakinlerinin Adana ve diğer yerlere giderek, buralarda sakin olmaya başlamaları üzerine, bu kişilerin bulundukları yerlerden kaldırılarak, daha önce sakin oldukları yerlere iskan edilmeleri için ferman gönderilmiştir[303]. Kuştimur Nahiyesi'nin sakinlerinin başka yerlere gitmesi ile benzer şekilde, Tarsus Sancağı dahilinde bulunan diğer yerlerin sakinlerinden bazıları da, bulundukları yerleri terk ederek Adana şehir merkezi ve çevresine gelip, buralarda yaşamaya başlamışlardır. Durumun bu hale gelmesi üzerine, bu kişilerin bulundukları yerlerden kaldırılıp Tarsus'taki esas yerlerine iskan edilmeleri için Tarsus Mukataası Emini olan Ali, bazı çalışmalar yapmaya başlamıştır[304].

Yine bu dönem içerisinde, Karaisalu Nahiyesi'nde yaşayan halkın bir kısmı, yaşadıkları yerlerin Yörük Cemaatleri'nden Menemenci ve Bulahadioğlu Cemaatleri mensuplarınca istila edilmesi ve bu cemaatlerin mensuplarının neden oldukları bazı eşkıyalık olayları nedeniyle başka yerlere gitmek zorunda kalmışlardır[305]. Durumun bu hale gelmesi üzerine, bu yerleri istila eden cemaatlerin Karaisalu ve çevresine verdikleri zararların sona erdirilmesi ve başka yerlere giden bölge halkının geri getirilerek buralara iskan edilmeleri için ferman gönderilmiştir[306]. Gönderilen bu fermana rağmen, Karaisalu Nahiyesi sakinlerinden bazıları, başka bölgelerde yaşamaya devam etmişler ve eski yerlerine geri dönmemişlerdir. Bu durum üzerine, bu kişilerin ne şekilde olursa

---

mütegallibeye istinâden ba'zîları çiftlik ortakcısı ve ba'zîları dahî vâlîlere levendât olub ve ba'zîları Sipâh ve Yeniçeri ve tobçu ve cebeci ve sâyir 'askerîlik iddi'â ve ba'zıları dahî ehl-i san'at olduk ve on seneden mütecâviz mütemekkiniz deyü ta'allül ve ba'zîları dahî hilâf-ı vâki' siyâdet iddi'â ve bu vecihle mâl-ı Haremeyni edâda tekevvül ve ebâ itmeleriyle sâdır olan evâmir-i 'aliyyenin icrâsını imkânda olmayub ve tahsîs-i mukâta'a-i merkûmenin mücessem mahsûlleri ve hasûllu 'aşâyirinden Adana Şarkpare perâkendesinden Çiğdemlü ve Karagündüzlü Cemâ'atleri'nin senevî on beş bin gurûşa bâliğ iken el-yevm perâkende olmaları hasebiyle ancak iki bin beş yüz gurûş mikdârı hâsılları olup bu siyâk üzere evkâfı mukâta'aları perâkende olmalarıyla bu hâlet sâyir re'âyâya dahî sârî ve bi'l-külliye perâkende ve perişân olmalarına ..." **A.Ş.S. No:134**, S.:53, B.:73; **M.D. No:147**, S.:329, H.:2. Ocak Başları 1741 (Evasıt-ı Şevval 1153).

302 **A.Ş.S. No:25**, S.:20-21, B.:31. 23 Kasım 1746 (9 Zilkade 1159). A.Refik; **a.g.e.**, s.210-214, B.:238. Ocak Başları-Ortaları 1753 (Evail-i R.evvel 1166).

303 **A.Ş.S. No:4**, S.:13, B.:29. Mart Başları 1741 (Evasıt-ı Zilhicce 1153).

304 **A.Ş.S. No:25**, S.:63, B.:84-b. 21 Haziran 1747 (12 C.ahir 1160).

305 "...Karaisalu Mukâta'ası dâhilinde vâki' Kamışlu ve Karaisalu Kazâsı'nda yaylayub ve kışlayub eyyâm-ı sayf ve şitâda anda çıkardıklarından nâşî mukâta'a-i mezbûre re'âyâsının hayvanâtların ahz ve gâret ve mahsûllerin ekl ve itlâf ve bağ ve bağçe ve arâzîlerin fuzûlî gasb eylediklerinden başka hetk-i 'ırz ve katl-i nüfûs misillü nice şenâyi'e cesâret eylediklerinden re'âyâ-yı mukâta'anın perişânlıklarına bâdî ..." **M.D. No:148**, S.:116, H.:2.

306 **M.D. No:148**, S.:116, H.:2. Ekim Başları 1741 (Evahir-i Receb 1154).

olsun, eski yerlerine geri götürülerek iskan edilmeleri için, bölge idarecilerine yeniden ferman yazılmıştır[307].

Sancak, kaza ve nahiyelerin sakinlerinin, yerlerini terk etmesinin benzeri şekilde, bazı cemaatlerin mensupları da bulundukları yerleri terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir. Bu cümleden olmak üzere, Adana Sancağı'na tabi olan Dündarlu Nahiyesi'nde yaşayan Kacar Cemaati mensuplarının tamamı, 1691 yılından daha önceki dönemde, bulundukları yerden kalkarak Aydın bölgesine gitmişlerdir[308].

Bir süre Aydın bölgesinde yaşayan bu cemaatin mensupları, kısa bir süre sonra, İçil'e iskan edilmeleri kararlaştırılmış olan Yörükler Cemaatleri'nin arasına karışmışlardır. Kacar Cemaati mensuplarının, bulundukları yerlerde bazı eşkıyalık olaylarına neden olmaları üzerine, bu kişilerin diğer Yörükler Cemaatleri'nin mensuplarından ayırt edilip, eski vatanları olan Dündarlu Nahiyesi'ne iskan edilmeleri için dönemin İçil Valisi Ali Paşa görevlendirilmiştir[309]. Yapılan bu görevlendirmeye rağmen, Kacar Cemaati'nin mensuplarının bulundukları yerlerden kaldırılıp, geri getirilerek Dündarlu Nahiyesi'ne iskan edilmelerinde başarılı olunamamış ve bu cemaatin mensupları Aydın ve çevresine giderek bu bölgede yaşamaya başlamışlardır[310].

Bu dönem içerisinde, bulundukları yerleri terk ederek başka bölgelere giden cemaatler arasında Koparan ve Hacılu Cemaati mensuplarını da görmekteyiz. İncelediğimiz dönemde Hacılu Nahiyesi'ne tabi olan Hacılu Cemaati mensuplarının bir kısmı, idarecilerin fazla vergi talepleri ve eşkıyaların taarruzlarından dolayı bulundukları yerleri terk ederek, Tarsus Sancağı'na tabi Ulaş Kazası başta olmak üzere başka bölgelere gitmişlerdir[311]. Hacılu Cemaati mensuplarının benzeri bir şekilde, bu dönemde Halep Hassı Mukataası'na tabi olan ve Hacılu Nahiyesi'nde sakin olan

---

307 **A.Ş.S. No:24**, S.:66, B.:93. Mart Sonları-Nisan Başları 1742 (Evahir-i Muharrem 1155)
308 **A.Ş.S. No:105**, S.:73, B.:102.
309 **A.Ş.S. No:24**, S.:28, B.:33. 20 Ağustos 1708 (3 C.ahir 1120)
310 **M.D. No:120**, S.:181-182, H.:731; **A.Ş.S. No:126**, S.:149-148, B.:26; **M.D. No:134**, S.:175-176, H.:2; A. Refik; **a.g.e**, s.148-151, B.:196.
311 **A.Ş.S. No:18**, S.:49, B.:77.

Koparan Cemaati'ne[312] mensup olan bazı kişiler de, bulundukları yerlerden ayrılarak Ulaş Nahiyesi'ne gitmişlerdir[313].

Yerlerini terk eden Hacılu Cemaati'ne mensup olan 33 kişi ile Koparan Cemaati'nden 7 kişinin, eskiden sakin oldukları yerlere geri getirilmelerinde başarılı olunamaması üzerine, bu iki cemaate mensup olan 40 kişinin, Ulaş Nahiyesi'nde sakin olmalarına izin verilmiş ve ödemeleri gereken yıllık vergilerini Tarsus Mukataası'na ödemeleri kararlaştırılmıştır[314].

Çukurova bölgesinde münferit bölgelere yapılmak istenen iskan faaliyetlerinin kısa bir süre sonra başarısız olduğunu ve buralara yerleştirilmek istenen kişilerin bu bölgeleri terk ederek başka bölgelere gittiklerini görmekteyiz.

İnceleme dönemimiz içerisinde, Çukurova bölgesinde yer alan yerlerde sakin oldukları halde, bulundukları yerleri terk ederek başka bölgelere giden kişilerin geri getirilmeleri için de bazı çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalara rağmen, başka bölgelere giden kişilerin geri getirilmeleri hususunda da, başarılı olunamadığını görmekteyiz.

---

312 **A.Ş.S. No:28**, S.:12, B.:21; **A.Ş.S. No:28**, S.:164, B.:248; **A.Ş.S. No:35**, S.:53, B.:105; **A.Ş.S. No:3**, S.:70, B.:107; **M.D. No:114**, S:.48, H.:3; **MAD. No:9909**, S.:281, B.:1.

313 **A.Ş.S. No:18**, S.:49, B.:77.

314 **A.Ş.S. No:18**, S.:49, B.:77. 23 Aralık 1719 (10 Safer 1132). **A.Ş.S. No:18**, S.:202, B.:353. 4 Şubat 1720 (24 R.evvel 1132)

SONUÇ

Çukurova bölgesinde eşkıyalık olaylarında en fazla öne çıkan cemaatlerin başında, İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'ni görmekteyiz. 1691 yılından önceki dönemde belirli oranda Çukurova bölgesinde sakin olan bu cemaatlerin, 1691 yılında alınan kararla, Çukurova bölgesinde yer alan Ayas, Berendi ve Kınık'a iskan edilmesi için çalışmalara başlanılmıştır. Yapılan çalışmalar sırasında, bu cemaatlerin bir kısmı, belirlenen yerlere gelmiş ve iskan edilmişlerse de, bir süre sonra, bu cemaatlerden bazılarının iskan edildikleri yerleri terk etmeleri sonucunda, itaatsizlikleri ve eşkıyalıkları ortaya çıkmıştır.

İskan edildikleri yerleri terk eden bu cemaatlerin mensuplarının geri getirilmeleri için yapılan çalışmalar sırasında, görevlendirilen askerî kuvvetlerle, iskan firarileri arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Meydana gelen bu çatışmaların sonucunda, firar eden cemaat mensuplarının bir kısmının geri getirilip iskan edilmelerinde başarılı olunmuşsa da, bu husus, bazı cemaatler için kısa süreli bir yerleşmeden öteye gitmemiştir.

Ayas, Berendi ve Kınık'a iskan edilmeleri için çaba gösterilen İfraz-ı Zülkadiriyye Cemaatleri'nin mensuplarının, ortaya çıkan itaatsizlikleri ve eşkıyalıklarına karşı, 2-3 yıl süre aralıklarla askerî harekatlara gidilmek zorunda kalınmıştır. Yapılan bu askerî harekatlar sırasında, itaatsiz olan cemaatlerin mensuplarından çok, herhangi bir olaya karışmayan ve devlete itaat etmeye devam eden cemaatlerin mensupları, görevlendirilen idareciler ve askerlerin yaptıkları faaliyetlerden zarar görmüşlerdir. Bunun sonucunda ise, devlete itaat eden bu cemaatlerin mensuplarından bazıları, bulundukları yerleri terk ederek başka bölgelere gitmişlerdir.

Devlet idaresine karşı itaatsiz davranan ve eşkıyalık olaylarına karışan cemaatlerin mensuplarına karşı yürütülen askerî faaliyetlerin sıklığına rağmen, bu cemaatlerin mensuplarının, tam olarak itaat altına alınması mümkün olmamıştır. Yapılan askerî harekatların sonucunda, dağlık bölgelere kaçarak buralara sığınan cemaatlerin mensupları, kaçacak yerleri kalmadığı zaman, affedilmelerini talep etmişler ve çoğunlukla da affedilmişlerdir.

Eşkıyalık olaylarında aşırıya giden cemaatlerin mensuplarının, bölgeden uzaklaştırılarak, daha uzak bölgeler olan Rakka ve Hama'ya iskan edilmeleri için verilen kararlar ise, herhangi bir sonuç vermemiştir. Bölgeden uzaklaşmak istemeyen bu cemaatlerin mensuplarının, verilen kararlara itaat etmeyerek, dağlık bölgelere kaçmaları ve etraflarında bulunan yerlere zarar vermelerinin ise önü alınamamıştır.

Çukurova bölgesinde eşkıyalık olaylarında öne çıkan cemaatler arasında, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi olan cemaatlerin ayrı bir yeri vardır. 1691 yılında Rakka'ya iskan edilmeleri için verilen karar sonucunda, buraya götürülüp iskan edilen bu cemaatlerin mensupları, aradan kısa bir süre geçtikten sonra, Rakka'ya iskan edilen diğer cemaatlerin bazılarının mensupları ile birlikte, burayı terk ederek Çukurova bölgesine gelmişler ve bu bölgede eşkıyalık olaylarına karışmaya başlamışlardır. Rakka iskan firarilerinin geri götürülmesi için yapılan faaliyetler sırasında, Lekvanik Ekradı Mukataası'na tabi cemaatlerin, Çukurova bölgesinde uzaklaştırılmaları hususunda yapılan askerî harekat ve çalışmalara rağmen bu cemaatlerin bölgeden uzaklaştırılması ve eşkıyalıklarının önünün alınması bir türlü mümkün olmamıştır. Bu cemaatlerin Rakka, Kıbrıs ve Halep'te bulunan bölgelere götürülüp iskan edilmeleri için alınan bütün kararlar sonucunda yapılan faaliyetler ise, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Eşkıyalık olaylarına karışan cemaatlerin mensuplarının itaat altına alınması için, bu cemaatlerin taahhüt altına alınarak nezre bağlanmaları hususunda yapılan faaliyetler karşısında, bu cemaatlerin mensupları ilk etapta itaatlerini arz edip, herhangi bir eşkıyalık olayına karışmayacakları ve belirlenen bölgelerde sakin olacakları hususunda taahhütte bulunup, nezr hücceti vermişlerdir. Ancak, aradan kısa bir süre geçmesi ile birlikte, taahhütte bulunan bu kişiler, eski dönemlerde olduğu gibi, yeniden eşkıyalık olaylarına girişmeye başlamışlardır.

Çukurova bölgesinde meydana gelen eşkıyalık olaylarına karşı devlet idaresinin aldığı tedbirlerin, bölgenin coğrafi özellikleri ve cemaatlerin mensuplarının karakteristik özellikleri nedeniyle fazla etkili olamaması, bu bölgede eşkıyalık olaylarının devam etmesinde önemli bir etkendir. Ortaya çıkan eşkıyalık olaylarının sona erdirilip, huzur ve güvenin tam olarak sağlanamaması sonucunda ise, bu bölgede bulunan yerleşik halkın bir kısmı bu bölgeleri terk ederek başka bölgelere giderek, buralarda yaşamaya başlamışlardır.

Bunun sonucunda ise, bölgede bulunan birçok yerleşim yeri ve arazi "harap" ve "virane" bir duruma gelmiş ve üretim gittikçe azalmıştır. Yerlerini terk eden kişilerin geri getirilmeleri için yapılan faaliyetlerin başarılı olamaması sonucunda, boşalan yerlere, genellikle eşkıyalık yapan cemaatlerin mensuplarının iskan edilmesi için çalışmalar yapılması yoluna gidilmiştir. Ancak bu hususta da fazla başarılı olunamamıştır.

Eşkıyalık olaylarına neden olan cemaatlerin ortaya çıkan itaatsizliklerinin giderilmesi için, bu cemaatlere karşı yürütülen faaliyetler sırasında, herhangi bir suçu olmayan, kendi halindeki cemaatlere karşı yapılan haksız muamelelerin sonucunda, bu kişilerin, ya eşkıyalık olaylarına karıştıklarını, ya da bulundukları yerleri terk ederek başka bölgelere gittiklerini görmekteyiz.

Yapılan askerî faaliyetler sonucunda, eşkıyalık olaylarına neden olan cemaatlerin mensuplarından bazı kişilerin katl edilmesi ise, daha sonra gelen nesillerin, bu hususta daha da kinlenmeleri ve kan davası güdercesine eşkıyalık olaylarını daha da artırmalarına neden olmuştur.

Sonuç olarak, "isyan"a karşı, "iskan" projesini yürütülmesi için yapılan faaliyetler sırasında, "iskan" edilmek istenen cemaatlerin mensuplarının bazıları, "isyan" ile karşılık vermişlerdir. Bu is, oluşturulmak istenen düzen ve huzurun daha da bozulması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

I-ARŞİV KAYNAKLARI

1-Adana Şer'iyye Sicilleri

Sıra No	Envanter No	Tarihi	
1-	2	1043-1044	(1633-1635)
2-	3	1114-1115	(1702-1704)
3-	4	1157-1158	(1744-1746)
4-	9	1119-1120	(1707-1709)
		1192-1193	(1778-1780)
		1198-1200	(1783-1786)
5-	12	1141-1143	(1728-1731)
6-	13	1134-1135	(1721-1723)
7-	14	1143-1145	(1730-1733)
8-	15	1151	(1738-1739)
9-	16	1164-1166	(1750-1753)
		1185	(1771-1772)
10-	17	1156-1157	(1743-1745)
11-	18	1130-1132	(1717-1720)
12-	19	1123-1124	(1711-1713)
13-	20	1137-1138	(1724-1726)
14-	21	1128-1130	(1715-1718)
15-	22	1124-1127	(1712-1715)
		1132-1133	(1719-1721)
16-	23	1154-1156	(1741-1744)
17-	24	1120-1121	(1708-1710)
		1123	(1711-1712)
		1155-1156	(1742-1744)
18-	25	1159-1160	(1746-1748)
19-	26	1159-1160	(1746-1748)
20-	28	1161-1163	(1748-1750)
		1167	(1753-1754)
		1174	(1760-1761)
		1178	(1764-1765)
21-	30	1117	(1705-1706)

		1133	(1720-1721)
		1136-1139	(1723-1727)
		1153	(1740-1741)
		1169-1170	(1755-1757)
22-	31	1123-1124	(1711-1713)
		1169-1171	(1755-1758)
23-	33	1171-1173	(1757-1760)
24-	35	1160-1161	(1747-1748)
		1164	(1750-1751)
		1173-1175	(1759-1762)
		1177-1178	(1763-1765)
25-	38	1123	(1711-1712)
		1126	(1714-1715)
		1136	(1723-1724)
		1144-1148	(1731-1736)
		1182	(1768-1769)
26-	39	1123-1127	(1711-1715)
		1136	(1723-1724)
		1153-1154	(1740-1742)
		1157-1159	(1744-1747)
		1189	(1775-1776)
		1229	(1813-1814)
27-	41	1121-1123	(1709-1712)
		1127	(1714-1715)
		1129	(1716-1717(
28-	42	1117-1118	(1705-1707)
		1120	(1708-1709)
		1123	(1711-1712)
		1125-1127	(1713-1715)
		1134-1135	(1721-1723)
29-	44	1153-1154	(1740-1742)
		1191	(1777-1778)
		1196-1197	(1781-1783)
		1202-1203	(1787-1789)
30-	48	1162-1164	(1748-1751)
		1187-1188	(1773-1775)
		1193	(1779-1780)
		1198	(1783-1784)
		1203	(1788-1789)
		1215-1217	(1800-1803)
31-	49	1182-1183	(1768-1770)
32-	53	1165	(1751-1752)
		1174	(1760-1761)
		1223-1224	(1808-1810)
		1226-1227	(1811-1813)
		1837	(1821-1822)

33-	54	1225-1227	(1810-1813)
34-	60	1137	(1724-1725)
		1139	(1726-1727)
		1152	(1739-1740)
		1162-1164	(1748-1751)
		1188	(1774-1775)
		1200	(1785-1786)
		1204	(1789-1790)
		1215-1216	(1800-1802)
35-	61	1123	(1711-1712)
		1190	(1776-1777)
		1204-1206	(1789-1792)
36-	64	1160	(1747-1748)
		1166	(1752-1753)
		1171-1172	(1757-1759)
		1182-1183	(1768-1770)
		1189-1190	(1775-1777)
		1201-1203	(1786-1789)
		1210	(1795-1796)
37-	101	1111-1114	(1699-1703)
38-	102	1124-1126	(1712-1715)
		1148	(1735-1736)
		1177	(1763-1764)
39-	103	1134	(1721-1722)
40-	104	1118-1119	(1706-1708)
41-	105	1115-1116	(1704-1705)
42-	106	1127-1128	(1715-1716)
		1136	(1723-1724)
43-	125	1136-1137	(1723-1725)
		1150-1153	(1737-1741)
		1202	(1787-1788)
44-	126	1139-1141	(1726-1729)
		1145	(1732-1733)
		1185	(1771-1772)
45	127	1144-1146	(1731-1734)
46-	128	1124-1126	(1712-1715)
		1144-1149	(1731-1737)
47-	129	1143-1147	(1730-1735)
48-	130	1148-1150	(1735-1738)
49-	131	1149-1151	(1736-1739)
50-	134	1151-1154	(1738-1742)
51-	136	1133	(1720-1721)
		1135-1137	(1722-1725)

1146	(1733-1734)
1148-1149	(1735-1737)
1154-1155	(1741-1743
1162-1163	(1748-1750)
1167	(1753-1754)
1171	(1757-1758)
1178	(1764-1765)
1215	(1800-1801)

2-Mühimme Defterleri Tasnifi

Sıra No	Defter No	Sıra No	Defter No
1-	92	24-	130
2-	98	25-	131
3-	99	26-	132
4-	100	27-	133
5-	101	28-	134
6-	102	29-	135
7-	104	30-	136
8-	105	31-	138
9-	106	32-	139
10-	108	33-	140
11-	110	34-	141
12-	111	35-	142
13-	112	36-	143
14-	114	37-	147
15-	114-1	38-	148
16-	115	39-	149
17-	117	40-	150
18-	119	41-	152
19-	120	42-	153
20-	121	43-	154
21-	122	44-	155
22-	127	45-	264
23-	129	46-	266

3-Mühimme Zeyli Defterleri Tasnifi

Sıra No	Defter No
1-	11

4-Atik Şikayet Defterleri Tasnifi

Sıra No	Defter No	Sıra No	Defter No
1-	4	7-	14
2-	6	8-	15
3-	7	9-	18
4-	8	10-	19
5-	11	11-	20
6-	12	12-	58

5-Maliyeden Müdevver Defterleri Tasnifi

Sıra No	Defter No	Sıra No	Defter No
1-	534	13-	8458
2-	2911	14-	8466
3-	3434	15-	9873
4-	3439	16-	9876
5-	3473	17-	9879
6-	3891	18-	9881
7-	3999	19-	9885
8-	4108	20-	9892
9-	6563	21-	9909
10-	6890	22-	17898
11-	7028	23-	17904
12	7574		

6-Tapu Tahrir Defterleri Tasnifi

Sıra No	Defter No
1-	254
2-	835

7-Kamil Kepeci Tasnifi, Mevkufat Kalemi Kısmı

Sıra No	Genel No	Özel No
1-	2604	59
2-	2931	383

6-Bâb-ı Defterî Baş Muhasebe Defterleri Tasnifi

Sıra No	Defter No
1-	217
2-	608
3-	695/A

9-Ali Emiri Tasnifi, I.Ahmed Kısmı

Sıra No	Vesika No
1-	270

II-TETKİK ESERLER

998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-kâdiriyye Defteri II (937/1530) <Dizin ve Tıpkıbasım>, Baskıya Hazırlayanlar: Murat Şener, Salih Dutoğlu, Ankara, 1999.

"Adana" Maddesi, **Yurt Ansiklopedisi, C.:I**, S.8-181.

Ahmet Refik; **Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)**, İstanbul, 1989.

AKDAĞ, Mustafa; **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"**, Ankara, 1995.

ALTAY, M.Hâdi; **Adım-Adım Çukurova**, Adana, 1965.

ANHEGGER, R.: "Adana" Maddesi, **EI., V.:I**, s.182-184.

ARSLAN, Hüseyin; **Osmanlı'da Nüfus Hareketleri (XVI. Yüzyıl) Yönetim Nüfus Göçler İskânlar Sürgünler**, İstanbul, 2001s

BOZDOĞAN, Mehmet; **Adana İli (Coğrafyası-Tarihi-Turizmi-İlçeleri)**, Adana, 1969.

BULDUK, Üçler; "Bozdoğan Yörükleri ve Yaylak Kışlak Sahaları", **Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri**; Ankara, 2000, s.71-82.

CAHEN, Claude; **Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi**, Çev:Yaşar Yücel-Bahaddin Yediyıldız, Ankara, 1992.

CANARD, M.; "Cilicia" Maddesi, **EI., V.:II**, s.34-39.

ÇAKAR, Enver; **XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı (1516-1566)**, Elazığ-2003.

---------------; "XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyiliği'nin İdarî Taksimatı", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.:13, Sa.**:1, Elazığ-2003, s.351-374.

ÇELİKDEMİR, Murat; **Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskanı (1690-1840)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ-2001.

DARKOT, Besim; "Adana" Maddesi, **İA., C.:I**, Eskişehir, 1997, s.127-129.

DUMONT, Paul; "1865 Güney-Doğu Anadolu'nun Islâhı", **İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi, Sa.:10-11**, İstanbul, 1981, s.369-394.

DÜNDAR, Fuat; **İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)**, İstanbul, 2002

DÜŞMEZ, Sabri; "Çukurova Coğrafyasına Toplu Bir Bakış", **Görüşler, C.:6, No:52**, Adana, 1943, s.3-4.

ENER, Kasım; **Adana Tarihine ve Tarımına Dair Araştırmalar**, İstanbul, 1978.

---------------; **Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova) Bir Bakış**, Adana, 1993, Dokuzuncu Baskı.

ERDEM, Sargon; "Adana" Maddesi, **DİA, C.:I**, İstanbul, 1988, s.348-349.

ERSAN, Mehmet; "Wilbrand Von Oldenburg Seyahatnamesine Göre XIII. Yüzyılın Başlarında Çukurova", **III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu)-Bildiriler**, Adana-1999, s.279-285.

EYİCİL, Ahmet; "Maraş'ta 1855 Tacirlü Aşireti'nin İsyanı", **Tarih Araştırmaları Dergisi, C.:XIX, Sa.:30**, Ankara, 1998, s.99-133.

GÜNDÜZ, Tufan; **Anadolu'da Türkmen Aşiretleri "Bozulus Türkmenleri 1540-1640"**, Ankara, 1997.

GÜNEY, Süha; **Adana Ovaları I**, İstanbul, 1976.

HALAÇOĞLU, Yusuf; **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara, 1991.

---------------; **Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)**, Ankara, 2002.

---------------; "Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân", **İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, Sa.:27**, İstanbul, 1973, s.1-20.

---------------; "Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Sis Sancağı", **İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, Sa.:32, Ord.Prof.Dr. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hâtıra Sayısı**, İstanbul, 1979, s.819-892.

Heyet; **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, İstanbul, 2000.

HONİGMANN, E; "Misis" Maddesi, **İA., C.:VIII**, Eskişehir, 1997, s.364-373.

KANAT, Cüneyt; "Memlukler'in Baybars Zamanındaki (1260-1277) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü", **III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu)-Bildiriler**, Adana-1999, s.423-434.

KARTEKİN, Enver; **Ramazanoğulları Beyliği Tarihi**, İstanbul, 1979, s.38-44;

KILIÇ, Mustafa; "İslam Tarihi Kaynaklarında İslam Fetihlerinin Başlangıcından Emevilerin Sonuna Kadar Olan Dönemde Çukurova", **I. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 21-23 Kasım 1990**, Adana, 1991, s.313-333.

KOESTLER, Arthur; **Onüçüncü Kabile (Hazar İmparatorluğu ve Mirası)**, Çev.:Belkıs Çorakçı, İstanbul, 1984.

KOPRAMAN, Kazım Yaşar; **Mısır Memlükleri Tarihi**, Ankara, 1989.

KUM, Naci; "İslam ve Osmanlı Türkleri Devrinde Misis Anıtlar, Kitabeler", **Anadolu Araştırmaları, C.:I, Sa.:I**, Ankara, 1955, s.97-108.

KURT, Yılmaz; **Çukurova Tarihinin Kaynakları IV Adana Evkaf Defteri**, Ankara, 2000.

---------------; "1572 tarihli Adana Mufassal Tahrir Defterine Göre Adana'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi Üzerine Bir Araştırma", **Belleten, C.LIV, Sa.:209**, Ankara, 1990, s.179-211.

---------------; "Ramazanoğulları Beyliği", **Türkler, C.:6**, Ankara, 2002, s.816-822.

Mehmet Süreyya; **Sicil-i Osmanî, C.:1-6**, İstanbul, 1996.

ORHONLU, Cengiz; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı**, İstanbul, 1987.

---------------; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı**, İstanbul, 1990.

---------------; "Bayram Paşa Kervansarayı", **Vakıflar Dergisi, Sa.:10**, Ankara, 1973, s.199-218.

ÖZTÜRK, Mustafa; **16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar**, Elazığ, 2004.

---------------; "Antakya ve Çevresinde Aşiretlerin İskanı", **I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirileri**, Kitabından Ayrıbasım, Antakya, 1992, s.1-17.

---------------; "XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", **Belleten, C.:LIV, Sa.:211**, Ankara, 1991, s.963-993.

ÖZVAR, Erol; **Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması**, İstanbul, 2003.

PAKALIN, Mehmet Zeki; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.:II**, İstanbul, 1993

SAKAOĞLU; Necdet; **Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarih Sözlüğü (Deyimler-Terimler)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

STRECK; ; "Aynzarba" Maddesi, **İA., C.:II**, Eskişehir, 1997, s.74.

SÜMER, Faruk; **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları**, İstanbul, 1999.

---------------; "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar", **Tarih Araştırmaları Dergisi, C.:1, Sa.:1**, Ankara, 1963, s.1-108.

ŞAHİN, İlhan; "Kenzü'l-Vekâyi Mustafa Sakıb Efendi ve Eseri", **İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi, C.XIII, Sa: 7-8**, İstanbul, 1977, s.95-118.

ŞAKİROĞLU, Mahmut H.; "Çukurova Tarihinden Sayfalar 1. Payas Ayanı Küçük Alioğulları", **Tarih Araştırmaları Dergisi, C.:XV, Sa.:26**, Ankara, 1991, s.103-139.

TANSEL, Selahattin; **Fatih Sultan Mehmet(in Siyasi ve Askeri Faaliyeti**, İstanbul, 1999.

TEKİNDAĞ, M.C.Şehabeddin; "Son Osmanlı-Karamanlı Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", **İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, C.:XIII, Sa.:17-18**, İstanbul, 1963, s.43-76.

TEMELKURAN, Tevfik; "Divan-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi", **İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi, Sa.:6**, İstanbul, 1975, s.129-168.

TURAN, Osman; **Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul, 1984.

ULUÇAY, M.Çağatay; **XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri**, İstanbul, 1944.

ULUĞ, Bekir; **Tarih Boyunca Çukurova**, Mersin, 1948.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, 1988.

---------------; **Osmanlı Tarihi, C.:2**, Ankara, 1995.

ÜNEN, Nureddin; "Mısır Kölemenleriyle İlhanlılar Arasındaki Rekabetin Çukurova'ya İntikal Eden Safhaları"; **Görüşler, C.:6, Sa.:54**, Adana, 1943, s.10-15.

---------------; "Mısır (Çerkes) Kölemenler ile Osmanlılar'ın Çukurova'daki Mücadeleleri"; **Görüşler, C.:6, Sa.:56-57**, Adana, 1943, s.3-5.

YILMAZÇELİK, İbrahim; **XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı**, Elazığ, 1999

YİNANÇ, Refet; **Dulkadir Beyliği**; Ankara, 1989.

YÜCEL, Yaşar; **Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı Fatih-Yavuz-Kanuni**, Ankara, 1991.